

MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

EUROPOS KRIMINALISTIKOS ENDROS ERDVĖS 2020 VIZIJOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE MOKSLINĖ KONCEPCIJA

MOKSLO STUDIJA

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

EUROPOS KRIMINALISTIKOS BENDROS
ERDVĖS 2020 VIZIJOS ĮGYVENDINIMO
LIETUVOJE MOKSLINĖ KONCEPCIJA

MOKSLO STUDIJA

Atsakingieji redaktoriai: Vidmantas Egidijus KURAPKA
Hendryk MALEVSKI
Snieguolė MATULIENĖ

Vilnius
2016

UDK 343.9(4:474.5)

Eu39

Recenzentai:

Prof. dr. Raimundas Jurka, Mykolo Romerio universitetas

Prof. dr. Ryšard Burda, Kazimiero Simonavičiaus universitetas

Autoriai:

Eglė BILEVIČIŪTĖ (2.6 ir 2.7 ir 3.3 skyriai)

Gabrielė JUODKAITĖ – GRANSKIENĖ (2.1, 2.3, 2.4 ir 3.3 skyriai)

Vidmantas Egidijus KURAPKA (įvadas, 1, 2.9, 3.1, 3.2 ir 3.3 skyriai)

Hendryk MALEVSKI (2.5, 3.2 ir 3.3 skyriai)

Snieguolė MATULIENĖ (1, 2.8, 2.9, 2.10, 3.1, 3.2 ir 3.3 skyriai)

Žaneta NAVICKIENĖ (2.2 ir 3.3. skyriai)

Sigutė STANKEVIČIŪTĖ (2.8, 2.10 ir 3.3 skyriai)

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto 2016 m. gruodžio 7 d. posėdyje (protokolas Nr. 1T-5) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto 2016 m. gruodžio 1 d. posėdyje (protokolas Nr. 1BTPI-6) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto mokslinių – mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2016 m. gruodžio 15 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-14) pritarta leidybai.

Mokslo studija parengta ir išleista įgyvendinant projektą „Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija“, kurį finansavo Lietuvos mokslo taryba (Sutarties Nr. MIP-14227)

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

ISBN 978-9955-19-812-3 (internete)

ISBN 978-9955-19-844-4 (spausdintinis)

© Mykolo Romerio universitetas, 2016

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	5
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	6
GRAFIKŲ SĄRAŠAS.....	7
SCHEMŲ SĄRAŠAS.....	8
ĮVADAS.....	9
1. EUROPOS KRIMINALISTIKOS IR TEISMO EKSPERTIZĖS BENDROS ERDVĖS 2020 KŪRIMO VIZIJA IR JOS REALIZAVIMO GAIRĖS.....	16
2. BENDROS TEISMO EKSPERTIZĖS ERDVĖS KŪRIMO PAGRINDINIAI DEKLARUOJAMI TIKSLAI IR LIETUVOS PRAKTIKA JŲ SIEKIAMT.....	44
2.1. Kriminalistikos institutų ir laboratorijų akreditavimas.....	44
2.2. Būtinausių kompetencijos reikalavimų, taikomų kriminalistikos personalui, laikymasis.....	52
2.3. Bendrų geriausios praktikos vadovų parengimas ir jų naudojimas kasdieniame kriminalistikos laboratorijų ir institutų darbe.....	95
2.4. Kvalifikacijos patikrinimų (bendrų kriminalistinės veiklos pratybų vykdymas tarptautiniu lygiu.....	103
2.5. Būtinausių kokybės standartų taikymas atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės.....	112
2.6. Teisėsaugos kriminalistinė veikla ir informacinės technologijos.....	170
2.7. Optimalių būdų bendrai kurti, atnaujinti teismo ekspertizių duomenų bazes ir jomis naudotis nustatymas.....	202
2.8. Naujausi moksliniai techniniai pasiekimai kovoje su usikalstamumu.....	235
2.9. Informuotumo kriminalistikos klausimais didinimas.....	245

2.10. Mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros projektai, kuriais skatinamas tolimesnis kriminalistikos infrastruktūros plėtojimas	270
3. EUROPOS KRIMINALISTIKOS ERDVĖS KŪRIMO VIZIJOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE MOKSLINĖ KONCEPCIJA	283
3.1. Ekspertinių tyrimų institucijų veiklos optimizavimas.....	283
3.2. Kriminalistikos mokslas – implementavimas į europinę kovos su nusikalstamumu praktiką: harmonizavimo sritys, kryptys ir metodika	327
3.3. Išvados ir pasiūlymai dėl Europos kriminalistikos ir teismo ekspertizės vizijos įgyvendinimo nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis	354

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Lentelė Nr. 1. Vidiniai veiksniai (stiprybės ir silpnybės).....	27
Lentelė Nr. 2. Išoriniai veiksniai (grėsmės ir galimybės).	29
Lentelė Nr. 3. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl specialių žinių taikymo proceso problematikos.	36
Lentelė Nr. 4. Tikslų svarba dėl Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo.....	39
Lentelė Nr. 5. Europos kriminalistinės erdvės 2020 programos realizavimo prioritetus reikia teikti:.....	41
Lentelė Nr. 6. Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo tikslais.	41
Lentelė Nr. 7. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos ir jos padalinių 2010–2015 m. užregistruotų ir ištirtų nusikalstamų veikų skaičius (šaltinis: Informatikos ir ryšių departamento duomenys).	67
Lentelė Nr. 8. LTEC 2014 m. statistika dėl atliktų išorinių TPT ir vidinių tyrimų.....	108
Lentelė Nr. 9. LTEC statistika dėl atliktų išorinių TPT ir vidinių tyrimų.	109
Lentelė Nr. 10. DNR duomenų mainai 2014-12-31	182
Lentelė Nr. 11. Daktiloskopinių duomenų mainai 2014-12-31.....	183
Lentelė Nr. 12. DNR duomenų mainų ir policijos užregistruotų nusikaltimų koreliacijos koeficientas	185
Lentelė Nr. 13. Neefektyvus Lietuvos policijos pareigūnų darbo, aiškinant nusikaltimus, priežasčių vertinimas	191
Lentelė Nr. 14. Išoriniai veiksniai (grėsmės ir galimybės)	194
Lentelė Nr. 15. Vidiniai veiksniai (stiprybės ir silpnybės).	196
Lentelė Nr. 16. Teismo ekspertizės įstaigų ištekliai 2012 m. (Šaltinis: teismo ekspertizės įstaigų 2012 m. finansinių ataskaitų rinkiniai).	292
Lentelė Nr. 17. Informacija apie KTC ir LTEC atliekamas ekspertizes (tyrimus) 2012 m.	294
Lentelė Nr. 18. Informacija apie KTC ir VTMT atliekamus tyrimus 2012 m.	296
Lentelė Nr. 19. Išsilavinimo reikalavimai teismo ekspertams.	297
Lentelė Nr. 20. MRU ir LSMU dalyvavimo VTMT veiklos koordinavime pagrindimas.	310
Lentelė Nr. 21. Teisinio reguliavimo prioritetinės teisėkūros iniciatyvos poveikio vertinimas.	317

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav.	CAFIS sistemos įrangos pavyzdžiai.	227
2 pav.	Daktiloskopinių duomenų registras – DDR (AFIS).	230
3 pav.	Keitimasis DNR duomenimis su PRŪM šalimis.	235
4 pav.	Didelės skiriamosios gebos mobilusis 3D skeneris ir 3D duomenų analizės sistemos schema, skirta nusikaltimų tyrimui.	237
5 pav.	3D skeneris.	237
6 pav.	3D skanerių nuskanuotas bato pado ir jo detalių vaizdas.	238
7 pav.	FORLAB schema.	240
8 pav.	HYPERION sistema.	241
9 pav.	MEPROCS – veido ir kaukolės perdengimo technikos vaizdai.	242
10 pav.	Nelegalių cheminių medžiagų nustatymo sensorinė sistema (CRIM- TRACK).	244
11 pav.	ETEI struktūra.	299
12 pav.	NFI struktūra.	300

GRAFIKŲ SĄRAŠAS

Grafikas Nr. 1.	Respondentų atsakymai į klausimus K1–K5.	31
Grafikas Nr. 2.	Respondentų atsakymai į klausimus K7–K14.	32
Grafikas Nr. 3.	Respondentų atsakymai į klausimus K16–K20.	33
Grafikas Nr. 4.	Respondentų atsakymai į klausimus K2_1–K2_10.	35
Grafikas Nr. 5.	Respondentų atsakymai į klausimus K3_1–K3_4.	36
Grafikas Nr. 6.	Kliūtys, trukdančios įvykdyti Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo tikslus.	38
Grafikas Nr. 7.	Tikslų svarba dėl Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo.	40
Grafikas Nr. 8.	Europos kriminalistinės erdvės 2020 programos realizavimo prioritetai.	41
Grafikas Nr. 9.	Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo tikslais (grafike nurodytas ekspertų skaičius).	42
Grafikas Nr. 10.	Tyrėjų nuomonė apie tai, kurioje tyrimo stadijoje jie sudaro tyrimo planus (procentinė išraiška)	70
Grafikas Nr. 11.	Tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo efektyvumo lygis (respondentų skaičius).	81
Grafikas Nr. 12.	Poreikis organizuoti bendrus mokymus.	91
Grafikas Nr. 13.	Informacija apie bendrų mokymų organizavimą.	92
Grafikas Nr. 14.	Užsienio ekspertų atsakymai: a) šalyse yra Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba (ar analogiška tarnyba); b) atliekamiems ekspertiniams tyrimams yra taikoma išorinė kontrolė.	188
Grafikas Nr. 15.	Užsienio ekspertų atsakymai: a) šalyse nustatyta tyrimų kokybės kontrolės sistema; b) nustatyti privalomos laboratorijų akreditacijos standartai; c) nustatyti privalomo ekspertų (kriminalistų) sertifikavimo standartai.	188
Grafikas Nr. 16.	Informacinių šaltinių svarba: a) ypatingai svarbūs tiriant nužudymus; b) ypatingai svarbūs tiriant sveikatos sutrikdymus; c) ypatingai svarbūs tiriant seksualinius nusikaltimus.	190
Grafikas Nr. 17.	Neefektyvus Lietuvos policijos pareigūnų darbo, aiškinant nusikaltimus, priežasčių vertinimas.	192
Grafikas Nr. 18.	Išoriniai veiksniai (grėsmės ir galimybės).	195
Grafikas Nr. 19.	Vidiniai veiksniai (stiprybės ir silpnybės).	198
Grafikas Nr. 20.	DNR pavyzdžių, siunčiamų į kitas šalis, skaičius (2014 m. rezultatai)	201
Grafikas Nr. 21.	Bendras EUCARIS/Prüm-užklausių 2014 metais skaičius.	202

SCHEMŲ SĄRAŠAS

Schema Nr. 1.	Įvykio vietos apžiūros etapai ir stadijos.....	145
Schema Nr. 2.	Pagrindinės informacinės sistemos, skirtos sienų valdymui ir teisėsaugai.....	208
Schema Nr. 3.	Teismo ekspertizės įstaigų žinybingumas.	291

Įvadas

Europos Sąjungos Taryba pabrėžia, kad iki 2020 m. būtina sukurti Europos kriminalistikos erdvę, kurioje teismo ekspertizės būtų atliekamos remiantis lygiaverčiais kriminalistikos standartais ir kurioje teismo ekspertizės atliekantys subjektai dirbtų vadovaudamiesi bendru požiūriu į šių standartų įgyvendinimą, o tai skatintų glaudesni jų ir baudžiamojo teisingumo sistemų bendradarbiavimą.

Europos Sąjungos Taryba 2011 m. gruodį yra parengusi Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimo projektą, kuriame numatyti šie Europos kriminalistikos erdvės papildomi tikslai:

- remti valstybių narių bendradarbiavimą kriminalistikos srityje ir sudaryti jam palankesnes sąlygas, taip pat keistis kriminalistinės veiklos rezultatais ir siekti kokybės kriminalistikos srityje;
- palaikyti ir gerinti valstybių narių kriminalistikos kokybę;
- padėti valstybėms narėms plėtoti metodus, kurie skatintų glaudesni jų baudžiamojo teisingumo sistemų ir teismo ekspertizės atliekančių subjektų bendradarbiavimą.

Todėl pabrėžiama būtinybė nustatyti bendrai priimtinius būtiniausius kriminalistikos standartus teismo ekspertizės duomenims, susijusiems, inter alia, su DNR charakteristikomis, taip pat daktiloskopiniais ir kitais biometriniais duomenimis, rinkti, tvarkyti, tiems duomenims naudoti ir teikti bei paruošti Europos Sąjungą spręsti naujus iššūkius, su kuriais ji susiduria aukštųjų technologijų ir elektroninių nusikaltimų srityje.

Šios vizijos įgyvendinimo mechanizmas dar mokslškai mažai nagrinėtas ir inicijuojamas tik atskirais Europos teismo ekspertizės institutų tinklo (angl. European Network of Forensic Science Institutes, toliau – ENFSI) atliekamais tyrimais, kurie apima tik teismo ekspertizės problematiką. Mūsų nuomone, reikia atsižvelgti į dar vieną aplinkybę: Europoje yra nevienodas pats kriminalistikos mokslo sampratos ir sistemos vertinimas ir su tuo susiję skirtumai kriminalistikos metodų naudojimo teisiniame reglamentavime. Iš kitos pusės, ES šalyse mažai žinomi Rytų Europos kriminalistikos mokslo

tyrimai apie nusikalstamumą, kuris nepripažįsta sienų. Be to, nebandoma ieškoti būdų įtraukti ne ES šalis į bendros kriminalistikos erdvės kūrimo tyrimus, siejant su integralaus visuomenės saugumo tyrimų poreikiu.

Europos kriminalistikos 2020 vizija nurodė tik Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo gaires bei į ją įtraukiamas sritis, jos įgyvendinimui yra suteikiama plati veiksmų laisvė, tuo sukeliant diskusijų ir abejonių dėl jos įgyvendinimo tiek valstybių viduje, tiek ES lygiu. Atsiradusias abejones ir baimę žengti ryžtingus reformistinius žingsnius galima pastebėti jau dabar. ES Taryba įpareigojo ENFSI, Europolą ir valstybes nares iki 2013 m. birželio mėn. pabaigos pateikti išsamų veiksmų planą Europos kriminalistikos vizijai 2020 įgyvendinti. Deja, tik 2016 m. birželio mėn. pati ES Taryba tokį planą paskelbė. Lietuvoje, valstybinėse struktūrose, dar tik prasidėjo diskusija šiuo klausimu, neturint net tokio plano apmatų. Tikėtina, jog panaši situacija yra ir kitoje valstybėse narėse. Iš tikrųjų, dėl Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo atsirandantys strateginiai pokyčiai kriminalistikoje, jos plėtra į tarptautinį lygmenį, vaidmuo saugumo užtikrinime ir valstybių tarpusavio santykiuose liudija apie reikšmingus ir esminius pokyčius kriminalistikos moksle bei praktikoje, kuriuos identifikuoti ir moksliskai įvertinti galima tikrai nuosekliai gilinantįs į tai, kaip į mokslinio tyrimo objektą, ką šios mokslo studijos autoriai ir pradėjo, 2014 m. laimėdami ir vykdydami Lietuvos Mokslo Tarybos finansuojamą projektą „Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo Lietuvoje koncepcija ir pagrindinės veiklos kryptys“ (MIP-089/2014).

Projekto tikslas – parengti Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinę koncepciją.

Siekiant pasiekti projekto tikslą, buvo įvardinti uždaviniai, kuriuos įgyvendinant numatyta pasiekti iškeltą projekto tikslą:

1. Išnagrinėti ir įvertinti kriminalistinių tyrimų sistemos, kaip pagrindinio objekto, į kurį nukreiptas Europos kriminalistikos erdvės kūrimas, institucinį efektyvumą ir veiklos kokybę. Įvertinti kriminalistikos institucijų sistemos efektyvumą, institucijų akreditavimą, kriminalistikos didaktikos būklę, būtinausių kompetencijos reikalavimų, taikomų kriminalistikos personalui, laikymąsi bei atlikti būtinausių kokybės standartų taikymo atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės vadybinę, organizacinę ir teisinę analizę.

2. Išanalizuoti kriminalistikos pasiekimus (žinias), taikomus atskirų su Europos kriminalistikos erdvės kūrimu siejamų svarbiausių tarptautinio pobūdžio nusikaltimų susijusių su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu, prekyba žmonėmis, tyrime ir identifikuoti, kokios yra šių nusikaltimų tyrimo aktualijos ir problemos Lietuvoje bei kurią gerąją praktiką būtų aktualu ir veiksminga pritaikyti kuriant Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinę koncepciją.
3. Parengti Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinę koncepciją. Atsižvelgiant į egzistuojančius skirtumus tarp skirtingų kriminalistikos mokyklų ir ES sprendimus dėl Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo, bus nustatytos galimos kriminalistikos harmonizavimo sritys, apibrėžtos harmonizavimo kryptys ir būdai bei parengta metodika, kaip Lietuvoje egzistuojančią kriminalistikos sampratą, sistemą ir įvertinti jos priderinimo galimybes prie kuriamos harmonizuotos kriminalistikos sistemos, reikalingos tam, kad Europos kriminalistikos erdvė būtų sukurta ir veiksmingai funkcionuotų ateikti pasiūlymus dėl šios koncepcijos realizavimo nacionalinio plano, ką turės padaryti visos ES šalys.

Šioje mokslo studijoje autoriai pristato atliktų tyrimų rezultatus, kurių pavyko pasiekti sprendžiant minėtus uždavinius.

Projektas buvo pristatytas šešiose tarptautinėse mokslinėse konferencijose (iš jų keturiose užsienyje):

1. 2015 08 28 d. Albenoje (Bulgarija) konferencijoje „SGEM‘2015 Social Sciences“ tarptautinei mokslininkų auditorijai iš įvairiausių pasaulio šalių buvo pristatyti 2 moksliniai pranešimai „Harmonization of Application of Special Knowledge Legal Regulation Creating the Common European Forensic Science Space (Subjects and Forms)“¹ ir „The role of data protection regulation for a proper implementation of

1 Bilevičiūtė, E.; Kurapka, V. E.; Matulienė, S.; Navickienė, Ž. Harmonization of application of special knowledge legal regulation creating the common european forensic science space (subjects and forms). *Political sciences, Law, Finance, Economics and tourism: conference proceedings*, 26 August–1 September, 2015 Albena, Bulgaria. Vol. I: Political sciences, Law.- (International multidisciplinary scientific conference on social sciences and arts. SGEM 2015, ISSN 2367-5659). p. 569–576.

vision for European Forensic Science 2020², pristatantys vykdomo projekto pilotinius rezultatus ir perspektyvas. Pranešimai sulaukė susidomėjimo mokslininkų iš Čekijos, Ukrainos, Rumunijos, Bulgarijos, Vokietijos ir kitų šalių. Konferencijos metu buvo aptartos bendradarbiavimo galimybės su Čekijos bei Ukrainos mokslininkais. Pranešimų pagrindu išspausdinti moksliniai straipsniai indeksuoti Thomson Reuters, Scopus ir kt. duomenų bazėse.

2. 2014 10 23 d., tarptautinė mokslinė konferencija SOCIN'2014, sekcija „A: Justice, Security and Human Rights“, pranešimas “The Current Reforms on Forensic Science: International Experience and First Steps in Lithuania”³. Išspausdintas straipsnis indeksuotas Thomson Reuters.
3. 2014 06 29 d. Londone tarptautinėje „Forensic Science 2014“ konferencijoje skaitytas pranešimas „The Conception of Implementation of Vision for European Forensic Science 2020 in Lithuania“ ir išspausdintas straipsnis⁴.
4. 2014 05 29 d. projektas pristatytas tarptautinėje konferencijoje Rygoje „10 years in the European Union- achievements, problems and expectations: XV international scientific conference“. Išspausdintas straipsnis „*Creating a conception of the vision for European forensic*

2 Kurapka, V. E.; Matulienė, S.; Stankevičiūtė, S. The role of data protection regulation for a proper implementation of vision for European forensic science 2020., *Political sciences, law, finance, economics and tourism: conference proceedings*, 26 August-1 September, 2015 Albena, Bulgaria. Vol. I: Political sciences, law.- (International multidisciplinary scientific conference on social sciences and arts. SGEM 2015, ISSN 2367-5659). p. 805–812.

3 Kurapka, V. E.; Matulienė, S.; Bilevičiūtė, E.; Stankevičiūtė, S.; Drakšas, R. The current reforms on forensic science: international experience and first steps in Lithuania. *International journal of academic research*. Baku: Progress IPS LLC. ISSN 2075-4124. Vol. 6. no. 6 (2014). p. 472–476.

4 Bilevičiūtė, E.; Kurapka, V. E.; Matulienė, S.; Stankevičiūtė, S. The conception of implementation of vision for European forensic science 2020 in Lithuania. *International journal of social, management, economics and business engineering / World Academy of Science, Engineering and Technology*. Canakkale: World Academy of Science, Engineering and Technology. ISSN 2010-376X. Vol. 8, no. 6 (2014). p. 1790–1798.

*science 2020 implementation in Lithuania*⁵.

5. 2015 m. birželio 25–27 projekto vykdytojai, kaip numatyta projekte, buvo vieni iš organizatorių rengiant XI tarptautinę mokslinę praktinę konferenciją „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“. Konferencijos pranešimai buvo sugrupuoti pagal 4 tematikas: 1. Europos bendros kriminalistinės erdvės kūrimas; 2. Kriminalistikos, teismo ekspertologijos ir baudžiamojo proceso mokslų sanglauda, koegzistencija ar priešprieša; 3. Teismo medicininių tyrimų vieta nusikalstamų veikų tyrimuose; 4. Šiuolaikinių technologijų galimybės teismo ekspertizėje ir jų taikymas nusikalstamų veikų tyrime. Konferencijoje dalyvavo daugiau nei 60 mokslininkų iš 10 valstybių (Vengrijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos, Rusijos, Slovakijos, Slovėnijos, Ukrainos, Estijos ir Čekijos Respublikos). Pirmą kartą šioje konferencijoje dalyvavo Lenkijos teismo medicinos ir kriminologijos draugijos pirmininkas profesorius Jaroslav Berent. Dėl įvairių priežasčių, konferencijoje negalėjo skaityti savo pranešimų Italijos ir Kazachstano Respublikos atstovai, kurių publikacijos buvo įtrauktos į konferencijos mokslinių straipsnių rinkinį. Į mokslinių straipsnių rinkinį buvo atrinkti ir pateikti 31 moksliniai straipsniai. Straipsniai rinkinyje buvo paskelbti lietuvių, anglų, rusų ir lenkų kalbomis (visų straipsnių santraukos rinkinyje pateikiamos lietuvių ir anglų kalbomis). Tematikoje „Europos bendros kriminalistinės erdvės kūrimas“ projekto vykdytojai, pristatydami vykdomą mokslo projektą, parengė 2 pranešimus „*Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: problemų medis*“, „*Europos bendros kriminalistinės erdvės kūrimo problemų sprendimas taikant e. teisingumo strategiją*“. Pagal projekto problematiką pasisakė ir kiti konferencijos dalyviai. Pranešime „Rekomendacijos, sudarančios sąlygas tarptau-

5 Kurapka, V. E.; Bilevičiūtė, E.; Matulienė, S.; Stankevičiūtė, S. Creating a conception of the vision for european forensic science 2020 implementation in Lithuania. 10 gadi Eiropas Savienībā – sasniegumi, problēmas un nākotnes ieceres: XV starptautiskā zinātniskā konference: Biznesa augstskolas Turība konferenču rakstu krājums = 10 Years in the European Union – achievements, problems and expectations: XV international scientific conference: proceedings of the conference of Turība University: Rīga 2014. gada 29. maijs. Rīga: Biznesa augstskolas Turība, 2014. ISSN 1691-6069. 2014. p. 309–319.

tiniam policijos bendradarbiavimui Europos Sąjungoje“ Krzysztof Krassowski (Lenkija) pristatė Europos Sąjungos policijos struktūrų bendradarbiavimo teisinio reguliavimo pagrindus. Jis pasisakė, kad norminiai aktai ne tik sudaro bendradarbiavimo pagrindą, bet ir šių sutarčių pagrindu leidžia vystyti bendrus mokslinius tyrimus. Trečia-me šios tematikos pranešime buvo pristatomos Europos bendros ekspertinės erdvės kūrimą palengvinsiančios elektroninės priemonės. Ketvirtame pranešime „Apie šiuolaikinę konceptualią kriminalistikos terminų (sąvokų) sistemą“ prof. V. Tiščenko (Ukraina) pažymėjo, kad būtina vienodinti kriminalistikos moksle vartojamus terminus ir sąvokas. Tai leistų visoms Europos valstybėms nepažeisti vieningos terminologijos vartojimo principo ir prisidėtų prie bendros kriminalinės erdvės kūrimo. Po šių pranešimų bendroje diskusijoje buvo daug diskutuojama apie būtinumą bendradarbiauti Europos valstybėms kuriant vieningą kriminalistikos erdvę bei dalyvauti moksliniuose projektuose, skatinančiuose tarpvalstybinį bendradarbiavimą. Pagal projekto tematiką buvo skaityta 12 pranešimų, autoriai atstovavo 8 valstybes.⁶

6. 2016 m. rugsėjo 29–30 d. d. Varšuvos universitete įvykusioje 12 tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“ autoriai pristatė pagrindinius projekto rezultatus, kurie sudaro baigiamosios ataskaitos pagrindą, padarė pranešimą plenarinėje sesijoje „*Europos teismo ekspertizės vizija: prioritetiniai tikslai ir galimos jų įgyvendinimo kliūtytys*“. Konferencijoje iš viso buvo pristatyti 68 pranešimai iš 14 šalių, tačiau didžiausio dėmesio susilaukė bendros Europos kriminalistikos erdvės kūrimo problematika, atskirai pažymint, jog autorių atliktų tyrimų rezultatai leis ne tik sukurti veiksmingesnę Europos teismo ekspertizės įgyvendinimo koncepciją ir parengti realius nacionalinius planus, bet ir tapti bendrų naujų tarptautinių projektų įdirbiu bei toli-

6 Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI: mokslinių straipsnių rinkinys = Criminalistic and Forensic Expertology: science, studies, practice XI: selected scientific articles криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика XI: сборник научных статей. Lietuvos kriminalistų draugija, Lietuvos teismo ekspertizės centras. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultetas, 2015.

mesnių mokslinių diskusijų objektu harmonizuojant bendrą Europos šalių nusikaltimų tyrimo praktiką⁷.

Vykdamt projektą, rengiant mokslinius straipsnius autoriai susidūrė su problema, kaip išeiti iš situacijos, kuomet Europos kriminalistikos 2020 vizija yra nekonkreči, primenanti daugiau deklaracijų rinkinį, kada painiojamasi tarp kriminalistikos ir teismo ekspertizės, kada vizijos koncentruojamos daugiausia į ekspertinę sritį. Yra skirtingos kriminalistikos mokyklos, taip pat trūko rimto tarptautinio mokslinio įdirbio šioje srityje, todėl autoriai pabandė šią viziją pripildyti nauju turiniu, diskusijomis per mokslines konferencijas ir, žinoma, per mokslines publikacijas. Vykdamt projektą, autoriai parengė ir atspausdino visa eilę mokslinių publikacijų, 6 iš jų į Thomson Reuters ir Scopus DB įtrauktuose leidiniuose.

Autoriai nuoširdžiai dėkoja Lietuvos mokslo tarybai, parėmusiai mokslinius tyrimus bei šios mokslo studijos leidybą.

Mes negalime nepadėkoti ir teisės saugos institucijų bei ekspertinių įstai-
gų darbuotojams, dalyvavusiems mūsų atliekamuose empiriniuose tyrimuose ir taip padėjusiems neatitrūkti nuo šiuolaikinės praktikos bei savo išvalgomis padėjusiems numatyti realesnes kriminalistikos ir teismo ekspertizės plėtos kryptis.

7 Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika 12: mokslinių straipsnių rinkinys = Criminalistic and Forensic Expertology: science, studies, practice 12: selected scientific articles = Kryminalistyka i ekspertogia sądowa:nauka, studia, praktyka 12: zbiór artykułów naukowych. Lietuvos kriminalistų draugija, Lenkijos kriminalistų draugija, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Varšuvos universitetas. Vilnius, Varšuva: Varšuvos universitetas, 2016.

1. EUROPOS KRIMINALISTIKOS IR TEISMO EKSPERTIZĖS BENDROS ERDVĖS 2020 KŪRIMO VIZIJA IR JOS REALIZAVIMO GAIRĖS

Europos Sąjungos Taryba patvirtino tokią Europos kriminalistikos 2020 viziją: „Siekdamos skatinti policijos ir teisminių institucijų bendradarbiavimą visoje Europos Sąjungoje, kad iki 2020 m. būtų sukurta Europos kriminalistikos erdvė, valstybės narės ir Europos Komisija bendradarbiaus siekdamos pažangos šiose srityse, kad būtų užtikrintas sąžiningas, nuoseklus ir veiksmingas teisingumo administravimas ir piliečių saugumas:

- kriminalistikos institutų ir laboratorijų akreditavimo;
- būtinausių kompetencijos reikalavimų, taikomų kriminalistikos personalui, laikymosi;
- bendrų geriausios praktikos vadovų parengimo ir jų naudojimo kasdieniame kriminalistikos laboratorijų ir institutų darbe;
- kvalifikacijos patikrinimų / bendrų kriminalistinės veiklos pratybų vykdymo tarptautiniu lygiu;
- būtinausių kokybės standartų taikymo atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės;
- teisėsaugos kriminalistinės veiklos lygiavertiškumo pripažinimo, siekiant išvengti pastangų dubliavimosi, kuris atsiranda nepripažinus įrodymų dėl techninių ar kokybinių skirtumų, ir laiko, per kurį ištiriami tarpvalstybinio pobūdžio nusikaltimai, pastebimo sutrumpinimo;
- optimalių būdų bendrai kurti, atnaujinti teismo ekspertizių duomenų bazes ir jomis naudotis nustatymo;
- naudojimosi kriminalistikos pasiekimais kovojant su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu ir kitomis nusikalstamomis veikomis
- informuotumo kriminalistikos klausimais didinimo, visų pirma pasitelkiant tinkamą teisėsaugos ir teisingumo bendruomenės švietimą ir mokymą;
- mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros projektų, kuriais skatina-

mas tolesnis kriminalistikos infrastruktūros plėtojimas.“⁸

Taryba, atsižvelgdama į tai, kad reikia siekti Europos Sąjungos Tarybos pamatiniame sprendime⁹ 2009/905/TVR nurodytų tikslų, t. y. infrastruktūros, kuri, pasitelkiant teisinės ir neteisinės priemonės, padėtų vykdyti tarpvalstybinį bendradarbiavimą, užtikrintų bendrą aukštą kriminalistikos lygį, investuotų į mokslinius tyrimus ir naujų technologijų bei naujoviškų produktų plėtojamą pagal septintąją bendrąją programą ir būsimą daugiamečių programą „Horizontas 2020“. Taryba, taip pat pripažindama, kad ENFSI yra svarbus veiksmingo keitimosi žiniomis pagrindas siekiant parengti būtiniausias kokybės reikalavimus, sudaryti palankesnes tarptautinio bendradarbiavimo sąlygas ir nustatyti teismo ekspertų bendruomenės svarbius sisteminius poreikius, siūlo valstybėms narėms ir Europos Komisijai, glaudžiai bendradarbiaujant su Europolu, ENFSI ir kitomis tarptautinėmis organizacijomis, kurias valstybės narės laiko tinkamomis šiai sričiai, iki 2013 m. birželio pabaigos pateikti išsamų veiksmų planą, skirtą Europos kriminalistikos 2020 vizijai įgyvendinti, atsižvelgiant į projekto „Naudojimosi ekspertų įrodymais užtikrinimas Europos Sąjungoje“ (JLS/2006/AGIS/058) galutinę ataskaitą¹⁰, projekto „Kliūčių, trukdančių bendradarbiauti skirtingų valstybių narių kriminalistikos laboratorijoms ir kitoms atitinkamoms įstaigoms ir pastarosioms bendradarbiauti su atitinkamomis trečiųjų šalių įstaigomis, analizė“ galutinę ataskaitą (JLS/D1/2007/025)¹¹ bei Žaliąją knygą dėl vienos valstybės narės įrodymų baudžiamosiose bylose perdavimo kitai valstybei narei ir jų

8 Europos Sąjungos Tarybos išvadų pranešimas „Dėl Europos kriminalistikos 2020 vizijos, įskaitant Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojamą, projektas“ (Briuselis, 2011 m. lapkričio 23 d. (28.11) (OR. en). [Žiūrėta: <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:3n-YRHqKw18J:www.policija.lt/get.php%3Ff.19562+%&cd=3&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>].

9 Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos. 2009 m. lapkričio 30 d. [Žiūrėta: 2009-11-30] <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32009F0905>>].

10 EU projects. [Žiūrėta: <[11 Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe. \[Žiūrėta: <\[http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf\]\(http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf\)>\].](http://ec.europa.eu/anti-trafficking/section.action;jsessionid=SNytQ1bcrC1Q32HsYkC2pBp4SfMMSMKcP2C6gMcdRDTTg9w2ppWG!-1807294630?sectionId=ee0a97c9-c36f-4075-9c15-823c947f4aab§ionType=TAG&page=2&breadCrumbReset=true&resetSessionTagsMapping=true&tag=&tagCategory=>].</p>
</div>
<div data-bbox=)

priimtino užtikrinimo (17691/09 COPEN 249 JAI 935)¹².

Reikia pastebėti šios vizijos įgyvendinimo mechanizmas dar mokliškai mažai nagrinėtas, inicijuojami tik atskiri ENFSI tyrimai, kurie aprėpia tik teismo ekspertizės problematiką. Mūsų nuomone, reikia atsižvelgti į dar vieną aplinkybę: Europoje yra nevienodas pats kriminalistikos mokslo sampratos ir sistemos vertinimas ir su tuo susiję skirtumai kriminalistikos metodų naudojimo teisiniame reglamentavime. Iš kitos pusės ES šalyse mažai žinomi tyrimai Rytų Europos, nebandoma ieškoti būdų įtraukti ne ES šalis į bendros kriminalistikos erdvės kūrimo tyrimus, siejant su integralaus visuomenės saugumo tyrimų poreikiu. Pati vizija yra daugiau taikomojo pobūdžio dokumentas, deja, neturintis kompleksiniais tyrimais paremto mokslinio pagrindo.

Be abejonės, norint sėkmingo įsijungimo į tarptautinius mokslinius projektus, kurių pagrindu ir turėtų būti bendros kriminalistikos erdvės kūrimas, būtinas mokslinis potencialas atskirose šalyse ir tokių tyrimų patirtis. Kaip šiame kontekste atrodo Lietuva? Trumpai apžvelgsime tarpžinybinių mokslinių tyrimų patirtį, vykdytas mokslo programas.

1994–1997 m. atliktas nusikalstamumo Lietuvoje tyrimas mokslo programoje „Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija“ buvo pirmas tokio pobūdžio mokslinis darbas nepriklausomoje Lietuvoje, jis turėtų būti tęsiamas nuolat, kad kauptume informaciją ir kad galėtume sėkmingai iš kriminalistikos bei kriminologijos pozicijų prognozuoti nusikalstamumo pokyčius, ateičiai numatyti jo prevencijos ir kontrolės pagrindines kryptis, kurti ir tobulinti nusikaltimų aiškinimo bei tyrimo strategiją.

Itin svarūs Mykolo Romerio universitete 2001–2004 m. vykdytos mokslo programos „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“ antrosios krypties „Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas“ rezultatai.

Atkreipiame dėmesį, jog šios mokslo programos vykdymas buvo pradėtas vienomis, baigtas visiškai kitomis sąlygomis (iš esmės pasikeitė pagrindiniai įstatymai), todėl akivaizdus būtinumas tęsti kompleksinius nusikalstamumo reiškinių tyrimus tarptautiniu lygmeniu, ypač palankios tam pers-

12 *Green paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility.* [Žiūrėta: <http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0004/national_governments/spain_en.pdf>].

pektyvos atsiveria dalyvaujant tarptautinėse programose, kurių prioritetinių temų sąrašė atsiranda vietos ir kriminalistikai.

Dar 2005–2008 m. Mykolo Romerio universiteto mokslininkai atliko tyrimą dėl kriminalistikos bei teismo ekspertizės žinių ir jų taikymo lygio Lietuvoje¹³.

Mykolo Romerio universiteto mokslininkų grupė kartu su kitais projekto partneriais (Vilniaus universiteto ir Lietuvos teismo ekspertizės centro mokslininkais) dalyvavo Valstybinio studijų fondo finansuojamame 2008–2010 m. projekte „Nusikalstamumo grėsmės ir šiuolaikinės žmogaus saugumo vadybos technologijos“¹⁴ pagal nacionalinę prioritetinę mokslo tyrimų kryptį „Piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje“.

Vienas svarbiausių tikslų – tirti žmogaus ir jo aplinkos saugumo užtikrinimą siaurąja prasme per teisėsaugos, justicijos ir kitų institucijų veiklą, nukreiptą į nusikalstamų veikų aiškinimo, tyrimo ir prevencijos konceptualių problemų analizę bei jų metodų, priemonių ir rekomendacijų tobulinimą ir diegimą į praktinę institucijų veiklą¹⁵. Užtikrinti žmogaus saugumo neįmanoma nepažįstant realių ir tariamų grėsmių jam. Žinių visuomenėje nusikalstamų veikų veiksmingas pažinimas, aiškinimas, tyrimas ir prevencija nėra galimi ne tik be aiškios strategijos, bet ir be pragmatinių vadybos technologijų taikymo.

Kad būtų galima garantuoti žmogaus saugumą tiriant nusikalstamas veikas, būtina gerinti ikiteisminio tyrimo veiksmingumą. Todėl autoriai siūlo diegti ikiteisminio tyrimo tyrėjų veikloje nusikalstamų veikų algoritmizavimo modelį. Kriminalistikoje turėtų būti suvienodinta mokslinių rekomendacijų sistema, kuri būtų pritaikyta praktikoje nusikalstamų veikų tyrimo algoritmų ir programų pavidalu. Jie turėtų aprėpti šiuolaikinius kriminalistikos

13 Kurapka, V. E., Malevski, H., Kažemikaitienė, E. Kriminalistikos ir teismo ekspertizės žinių poreikio ir jų taikymo praktikos Lietuvoje vertinimas. *Jurisprudencija*. 2007, 12 (102). p. 22–31.

14 Kurapka, V. E.; Justickis, V.; Babachinaitė, G. ir kiti. *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas: [monografija]* / moksl. red. ir rengėjai V. E. Kurapka, V. Justickis; Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.

15 Galima paminėti, kad Lietuvos mokslininkai dalyvaudavo ir tarptautiniuose projektuose dėl žmogaus saugumo užtikrinimo viešojoje erdvėje, žr., pavyzdžiui, Malewski Henryk, Andrejus Novikovas. Problemy decentralizacji zadań z zakresu zapewniania bezpieczeństwa i porządku publicznego na poziomie lokalnym w Republice Litewskiej // Koordynacja działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa. Praca zbiorowa pod redakcją Janiny Czapskiej. Kraków, 2014. p. 436–459.

laimėjimus, nusikalstamų veikų tyrimo teisinę bazę ir ikiteisminio tyrimo praktinę veiklą.

Remiantis atliktais tyrimais Lietuvoje ir pasauline praktika, jau tada buvo siūloma optimizuoti ekspertinių įstaigų veiklą valstybėje jas sujungiant į tam tikrus institutus, suformuluoti specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinę koncepciją ir jos realizavimo kryptis.

Atsižvelgiant į tai, baigus vykdyti mokslo programą „Nusikalstamumo grėsmės ir šiuolaikinės žmogaus saugumo vadybos technologijos“, buvo laimėtas Lietuvos mokslo tarybos konkursas ir 2011 m. pradėta vykdyti nauja mokslinių tyrimų programa „Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas“¹⁶.

Vykdamas šią programą tyrimai parodė, kad Lietuvai būdingos ir net labiau pasireiškia šios ekspertinės ir kriminalistinės veiklos problemos, kurios turi būti neatidėliotinai sprendžiamos, visų pirma reikia nustatyti ir iki galo įgyvendinti kriminalistinių laboratorijų akreditavimo ir personalo sertifikavimo standartus. Tai patvirtina ir Europoje vykstantys procesai bei veiksniai. Svarbiausias iš jų – Europos Sąjungos tarybos pamatinis 2009 m. lapkričio 30 d. sprendimas 2009/905 „Dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų tiekėjo akreditacijos“¹⁷. Reikia pasakyti, jog kai kurios Lietuvos ekspertinės įstaigos šį procesą jau pradėjo (Lietuvos teismo ekspertizės centras, toliau – LTEC, Kriminalistinių tyrimų centras, toliau – KTC, Valstybinė teismo medicinos tarnyba, toliau – VTMT)¹⁸.

16 Kurapka, V. E.; Bilevičiūtė, E.; Matulienė, S.; Juškevičiūtė, J.; Dereškevičius, E.; Kurapka, K. *Specialių žinių taikymo tiriant nusikaltimus mokslinė koncepcija ir jos įgyvendinimo mechanizmas: mokslo studija*. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

17 Tarybos pamatinis sprendimas 2009/905/TVR „Dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos“. [Žiūrėta: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32009F0905>>].

18 Juodkaitė-Granskienė, G., Malevski, H., Merkevičius, R. Teismo ekspertizės reglamentavimas – būklė ir perspektyvos. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination: science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика VII*. D. 1. Kriminalistikos mokslas – praktikai = Science of criminalistics for practice = Криминалистическая наука – практике / Lietuvos kriminalistų draugija, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakultetas. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2011. p. 9–21.

Projekto dalyviai aktyviai dalyvavo ir išskiriant kitas kriminalistinės ir ekspertinės veiklos problemų grupes, ir Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2010 m. sausio 28 d. potvarkiu Nr. 33 sudarytoje darbo grupėje bei vėliau pokalbiuose su ekspertinių įstaigų vadovais, ekspertais, ikiteisminio tyrimo pareigūnais. Buvo išskirtos dar kelios problemų grupės, jas interpretuojant šiek tiek kitaip:

- nevienodos galimybės pasinaudoti specialiomis žiniomis proceso šaltimis;
- nepakankamas metodinis teismo ekspertizės aprūpinimas;
- riboti žmogiškieji išteklių (nustatytos skirtingos specialistų rengimo ir kvalifikacijos teikimo sistemos. Kvalifikacijos tobulinimosi tvarka neregamentuota);
- kriminalistinių tyrimų administravimo vertinimas;
- nepakankamas orientavimosi į visuomenės poreikius vertinimas, žinybinis ekspertinių įstaigų priklausomumas, Koordinavimo tarybos įtaka;
- ribota mokslo integracija su tarptautinių organizacijų tyrimais;
- atskiros ir tarpusavyje nesusijusios teisėsaugos institucijų reformos;
- aktualios teisinio reglamentavimo problemos.

Mūsų atlikti tyrimai koreliavosi su Europos teismo ekspertizės institutų tinklo inicijuoto tyrimo¹⁹ rezultatais. Šio tyrimo metu nustatyta daug kliūčių, trukdančių pasiekti gerus rezultatus tiriant nusikaltimus, atkreiptas dėmesys į tai, kad ne itin gerai plačiąja prasme susikalba (supranta vieni kitus) tyrėjai, teismas ir ekspertai: prokurorai nesupranta ekspertų duomenų, kad galėtų suprasti tiriamąją ekspertizės dalį, o teisėjai nesupranta ekspertizės metodų. Dėl to kyla tyrimo problema – jie net nežino, kokios yra šiuolaikinės ekspertizės galimybės.

Mes taip pat atlikome specialų tyrimą vertinant tarptautinį kriminalistų bendruomenės požiūrį į kai kurias kriminalistikos plėtros problemas, akcentuojant tarptautinio bendradarbiavimo lygmenį.

19 FINAL REPORT – Study on Obstacles to Cooperation and Informatikon – sharing among Forensic Science Laboratories and other Relevant Bodies of Different Member States and between these and Counterparts in Third Countries Contract JLS/D1/2007/025. [Žiūrėta: <<http://www.enfsi.eu/uploads/files/Report%20Terrorism%20Project.pdf>>].

Anketos buvo platinamos kriminalistikos simpoziume Bratislavoje²⁰ 2011 m. 30 spalio 27–30 d. Išplatinta 130 anketų, gauta 89. Tiriamoji populiacija: ekspertai ir kriminalistai, mokslininkai bei praktikai iš Austrijos, Australijos, Azerbaidžano, Baltarusijos, Belgijos, Bosnijos ir Hercegovinos, Bulgarijos, Kroatijos, Kipro, Čekijos, Estijos, Prancūzijos, Vokietijos, Graikijos, Vengrijos, Indijos, Airijos, Latvijos, Lietuvos, Juodkalnijos, Olandijos, Norvegijos, Kinijos, Lenkijos, Portugalijos, Makedonijos, Rumunijos, Rusijos, Slovakijos, Pietų Afrikos, Ispanijos, Turkijos, Ukrainos, Didžiosios Britanijos, JAV.

Apklausoje rezultatų analizė suteikė galimybę įvertinti kriminalistikos mokslo plėtros ir kriminalistikos ekspertų (mokslininkų ir praktikų) rengimo bendros strategijos ir standartų svarbą.

Tyrimai parodė:

- kad kriminalistikos mokslas turi būti plėtojamas kryptingai. Kriminalistikos mokslo ir mokymo programų strategijos rengimas suteikia galimybę atlikti nuodugnią kriminalistikos mokslo analizę, nustatyti šio mokslo atskirų dalių raidos lygį, įvertinti kriminalistikos mokslo vietą, pozicijas ir reikšmę teisės saugos institucijų veikloje. Mokslo ir mokymo programų vieninga strategija leidžia koordinuoti naujų mokslo pasiekimų įgyvendinimą praktikoje ir naujų mokslinių tyrimų naudingumą;
- kad kriminalistikos studijos nėra pakankamai reglamentuotos. Galima sakyti, kad kriminalistų standartų ir kriminalistų rengimo programų akreditavimo nedidelė dalis visame kriminalistikos moksle – tai neigiamas reiškinys, nes visavertiškas gali būti tik suderintas, koordinuotas kriminalistinių žinių pateikimas;
- kad ekspertų veikla nepakankamai koordinuojama. Turint omenyje ekspertinių metodų, kurie gali būti taikomi dabartinėje kriminalistinių ekspertizų praktikoje, didelę plėtrą ekspertinių metodų taikymą ne tik baudžiamose bylose, bet ir civilinėse, administracinėse bylose, teismo ekspertų nekoordinuoti, ribotai reglamentuoti veiksmai negali būti pakankamai efektingi;
- kad daugumoje šalių egzistuoja mokslinės kriminalistikos instituci-

jos, į kriminalistiką žiūrima kaip į atskirą, specializuotą mokslo šaką. Vadinasi, kriminalistikos mokslas vertinamas rimtai. Tai patvirtina ir tai, kad pagal naują Europos Sąjungos tyrimų bei inovacijų programą „Horizont 2020“ mokslininkams siūloma nemažai kriminalistinių tyrimų krypčių projektų.

Kriminalistinių institucijų reforma, mūsų nuomone, turi prasidėti nuo mokslinės institucinės plėtros ir realaus jos įgyvendinimo. Iš tikro, nusikalstamumas kaip socialinis reiškinys yra nagrinėjamas, tiriamas įvairių Europos Sąjungos šalių, ir nacionaliniu, ir tarptautiniu lygiu. Vis daugiau dėmesio įvairiose šalyse skiriama ir moksliniams kriminalistiniams nusikalstamų veikų formų, padarymo mechanizmo analizės, taip pat nusikalstamų veikų tyrimo tobulinimo klausimams. Pavyzdžiui, Vokietijoje egzistuoja ne tik kriminalistiniai techniniai institutai (toliau – KTI) (mūsų Kriminalistinių tyrimų centro analogai), bet ir Kriminalistikos institutai (toliau – KI), nagrinėjantys nusikalstamumą ir jo atskiras formas, raidą, dinamiką, prognozę bei vertina, tobulina atitinkamų nusikalstamų veikų tyrimo metodus, kuria naujus. Mūsų manymu, šią Vokietijos praktiką būtina siūlyti ir kitoms Europos šalims, nes tiriant nusikalstamas veikas ekspertizių kokybės standartų užtikrinimas yra labai svarbus, bet ekspertizė yra tik vienas elementas nusikalstamos veikos tyrimo grandinėje. Ir jei turėsime aukščiausius ekspertizės standartus, bet kitose nusikalstamų tyrimo segmentuose veikla bus nekryptinga ir padrika, nekalbant jau apie aukštų kokybės standartų užtikrinimą, tai ir bendras rezultatas nebus geras.

Trumpa mokslo studijos autorių atliktų tyrimų, iki šio naujausio projekto apžvalga rodo, jog naujas mokslo projektas yra tęstinis, jo vykdymui nuosekliai pasiruosta.

Taigi, vykdydami Lietuvos Mokslo Tarybos finansuojamą projektą „Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo Lietuvoje koncepcija ir pagrindinės veiklos kryptys“ (MIP-089/2014), studijos autoriai atliko mokslinės literatūros ir norminių aktų, reglamentuojančių specialių žinių taikymą, analizę skirtingoms kriminalistikos mokykloms ar jų įtakai priskiriamose ES šalyse: germanų (Vokietija, Austrija), romanų (Prancūzija), anglo-saksų (Didžioji Britanija), Rytų Europos (Lenkija, Latvija, Estija, Lietuva, Bulgarija, Slovėnija), bei kai kuriose ne ES šalyse (Ukraina, Rusija, Baltarusija). Tyrimai parodė didelį norminės bazės harmonizavimo poreikį ir teigiamą jo

potencialą skatinant teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą visoje Europoje, bei parodė tokio harmonizavimo kryptis bei spręstinas problemas, kad iki 2020 m. būtų sukurta Europos kriminalistikos erdvė²¹.

Tyrimas patvirtino hipotezę, kad šis ES politikos posūkis kurti naują kriminalistikos erdvę ne tik tapo (turi tapti) lemiamu žingsniu kriminalistikos plėtroje, bet ir parodė anksčiau neidentifikuotą kriminalistikos harmonizavimo poreikį ir jos vaidmenį žmonių saugumo užtikrinime. Dabar jau pripažįstama, kad tik kriminalistikos ir apskritai teisės mokslų harmonizavimas gali užtikrinti pamatinių demokratinės visuomenės vertybių – laisvės ir saugumo – egzistavimą²².

Kaip jau minėjome, Europos kriminalistikos 2020 vizija nurodė tik Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo gaires bei į ją įtraukiamas sritis, jos įgyvendinimui yra suteikiama plati veiksmų laisvė, tuo sukeliant diskusijų ir abejonių dėl jos įgyvendinimo tiek valstybių viduje, tiek ES lygiu.

2015 m. konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos praktika“ buvo pristatytos pagrindinės problemos, su kuriomis susiduriama Lietuvoje, kuriant efektyviau veikiančią ekspertinių institucijų sistemą. Trumpai jas primename.

Esamos kriminalistinių tyrimų Lietuvoje situacijos įvertinimui buvo panaudotas SSGG (stiprybių, silpnųjų, galimybių ir grėsmių) analizės metodas.

SSGG analizė suteikia galimybę išnagrinėti stipriąsias ir silpnąsias organizacijos puses įvertinant jos gebėjimą prisitaikyti prie išorinės aplinkos pokyčių. Tai yra vienas strateginio planavimo proceso žingsnis, kuris padeda:

1. Įvertinti savo stipriąsias puses ir atsakyti į klausimą, ar galima jomis remtis konkurencinėje kovoje;
2. Apsibrėžti savo trūkumus, kuriuos gal galima sumažinti;

21 Bilevičiūtė, E., Kurapka, V. E., Matulienė, S., Navickienė, Ž. Harmonization of Application of Special Knowledge Legal Regulation Creating the Common European Forensic Science Space (Subjects and Forms). *2nd International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM2015, Conference Proceedings*. ISBN 978-619-7105-46-9 / ISSN 2367-5659, Aug 26–Sept 01; Book 2, Vol. 1. p. 569–576.

22 Kurapka, V. E., Bilevičiūtė, E., Matulienė, S., Stankevičiūtė, S. Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: problemų medis. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Straipsnių rinkinys. Vilnius, 2015. p. 453–456.

3. Pasinaudoti atsirandančiomis galimybėmis / progomis;
4. Atpažinti galimas grėsmes ir numatyti, kaip elgtis joms iškilus.

SSGG analizė dažniausiai atliekama diskutuojant ekspertams, šių diskusijų metu integruojami skirtingi diskusijų dalyvių požiūriai į analizuojamą reiškinį. Tai ne savitikslių analizė, bet būtinas žingsnis prieš pradėdant tolimesnius planavimo veiksmus.

Atliekant kriminalistinių tyrimų Lietuvoje SSGG analizę buvo sudarytas vidinių (stiprybių ir silpnybių) ir išorinių veiksnių (galimybių ir grėsmių) sąrašas, kuris buvo parengtas atlikus dokumentų ir mokslinės literatūros analizę. Sąrašas buvo pateiktas vertinti ekspertams, ir taikant Nominalios grupės technikos (NGT) bei Delfi metodo elementus buvo atrinkti veiksniai, aktualesi dėl Lietuvos kriminalistinės sistemos. NGT – problemų sprendimo ir idėjų generavimo metodas, kuriuo nustatomos ir sujungiamos individų nuomonės ieškant sprendimo. Metodas vertingas tada, kai grupę sudaro skirtingų sričių specialistai. Todėl kaip vertintojai buvo pakviesti tyrėjai, specialistai, ekspertai, prokurorai, teisėjai, advokatai ir kiti mokslininkai. Šis metodas ir Delfi metodo elementų taikymas yra labai efektyvus, nes yra pateikiamas didelis skaičius idėjų, o iš jų išrenkamos pačios geriausios.

Lietuvos kriminalistinių tyrimų sistemos institucinio efektyvumo ir veiklos kokybės vertinimui (SSGG analizei) buvo pasirinkta ekspertų-specialistų apklausos metodika. Pasirinktas ekspertinio vertinimo metodas. Remiantis duomenimis apie kriminalistinių tyrimų sistemą Lietuvoje, ekspertai turi kiekvieną iš vidinių faktorių įvertinti dviem aspektais: veiklos rezultatai šioje srityje – vertinant balais nuo 1 (visiškai nepatenkinama veikla) iki 5 (puiki veikla) ir veiksnio svarba Lietuvos kriminalistinių tyrimų sistemai – vertinant balais nuo 1 (visiškai nesvarbu) iki 5 (labai svarbu).

Klausimyno patikimumas (angl. *reliability*) yra suprantamas kaip koreliacija tarp gautų testo rezultatų ir hipotetinių idealių rezultatų. Klausimyno patikimumui įvertinti dažniausiai yra naudojamos šios pagrindinės charakteristikos:

- klausimyno skalės vidinis nuoseklumas, kuris remiasi atsakymų į atskirus klausimyną sudarančius klausimus, koreliacija;
- vertinimo patikimumas, kuris remiasi koreliacija tarp dviejų (ar daugiau) ekspertų vertinimų.

Klausimyno skalės vidiniam nuoseklumui įvertinti dažniausiai yra naudojamas Kronbacho alfa (Cronbach's alpha) koeficientas, kuris įvertina, ar visi skalės klausimai pakankamai atspindi tiriamąjį dydį bei įgalina patikslinti reikiamų klausimų skaičių skalėje. Jeigu atskirų klausimų dispersijų suma yra artima visos skalės dispersijai, vadinasi, atskiri klausimai tarpusavyje nekoreliuoja, t. y. jie neatspindi to paties dalyko. Šiuo atveju, klausimyno skalė yra sudaryta iš atsitiktinių klausimų ir Kronbacho alfa koeficientas yra artimas 0. Jeigu visos skalės dispersija yra ženkliai didesnė už atskirų klausimų dispersijų sumą, vadinasi, atskiri klausimai tarpusavyje koreliuoja, t. y. jie atspindi tą patį dalyką. Šiuo atveju, Kronbacho alfa koeficientas yra artimas 1.

Skaičiavimo rezultatai rodo, kad nagrinėjamu atveju Kronbacho alfa koeficientas $\alpha = 0,958$. Tai rodo, kad klausimynas buvo parengtas tinkamai.

Vertinimo patikimumas nustato vertinimo homogeniškumą ir taikomas nustatyti vertintojų suderinamumo laipsnį, kai du ar daugiau vertintojų taiko tuos pačius vertinimo kriterijus tiems patiems žmonėms ar reiškiniams vertinti. Duomenų lentelėje recenzuojamieji (vertinami) subjektai sudaro atskirus kintamuosius (stulpelius), o ekspertai — atskirus stebėjimus (eilutes). Kiekvienas ekspertas pagal nustatytus kriterijus suteikia rangą kiekvienam vertinamam subjektui. Ranginiams duomenims skaičiuojamas Kendalo konkordancijos koeficientas W . Konkordancijos koeficientas W kinta nuo 0 iki 1 ($0 < W < 1$); 0 reiškia visišką nesuderinamumą; 1 – pilną suderinamumą.

Nagrinėjamu atveju visų rezultatų konkordancijos koeficientas $W = 0,3$. Tai rodo, kad reikia toliau atlikti analizę nuomonių priklausomybės nuo stažo, darbo pobūdžio, analizuojamų veiksmų pobūdžio.

Gauti rezultatai buvo analizuojami SPSS programa.

Respondentai vertino kiekvienos problemos svarbą ir pasiektą rezultatą 5 balų sistemoje (buvo apskaičiuoti vertinimo vidurkiai) (žr. 1 lentelę).

Lentelė Nr. 1. Vidiniai veiksniai (stiprybės ir silpnybės)²³.

Veiksny	Rezultatas	Svarba	Dalis
Pakartotinių ekspertizių skyrimas	2,73	3,33	0,82
Darbo krūvis	3,46	4,30	0,80
Teismų savalaikis atsiskaitymas	2,59	3,31	0,78
Komunikacijos ir bendradarbiavimo lygis	3,15	4,03	0,78
Teisės aktai	2,72	3,57	0,76
Ekspertinių įstaigų funkcijų dubliavimo vengimas	2,55	3,45	0,74
Koordinavimo tarnybos veikla	2,11	2,86	0,74
Kvalifikacijos lygis	3,27	4,45	0,74
Reikalinga įstaiga, kuri koordinuotų veiklą	2,06	2,81	0,73
Atotrūkio mažinimas	2,81	3,84	0,73
Ekspertinių tyrimų trukmė	3,08	4,27	0,72
Dalis specialistų, kurie vyksta į užsienio koman- diruotes	2,90	4,07	0,71
Privalomų kriminalistikos studijų būtinybė	2,60	3,67	0,71
Duomenų bazių atnaujinimo būtinybė	2,86	4,08	0,70
Žmogiškųjų išteklių trūkumo mažinimas	2,97	4,24	0,70
Visuomenės požiūris	2,80	4,07	0,69
Mokslinių tyrimų dėl Vizijos 2020 įgyvendinimas	2,01	2,94	0,68

23 Bilevičiūtė, E., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S. Europos teismo ekspertizės 2020 vizija: prioritetiniai tikslai ir galimos jų įgyvendinimo kliūtys. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice = Криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика*. Vilnius–Varšuva, 2016. p. 54–55.

Universitetinio lygio programų poreikis	2,66	3,94	0,67
Anglų kalbos žinių lygis	2,45	3,75	0,65
Kriminalistinių tyrimų, policijos nuovadų patalpų būklė	2,56	3,99	0,64
Ilgalaikės finansavimo skyrimo programos poreikis	2,12	3,34	0,64
Finansavimas nusikalstamų veikų tyrimui	2,56	4,16	0,62
Motyvacija specialistams	2,66	4,44	0,60
Atlyginimų konkurencingumas	2,57	4,43	0,58
Politinių sprendimų poreikis	2,23	4,14	0,54

Analizuojant atlikto tyrimo rezultatus, galima pastebėti, kad tik trijų vidinių veiksnių svarba buvo vidutiniškai įvertinta mažiau kaip 3 balais (reikalinga įstaiga, kuri koordinuotų visų kriminalistinių ir teismo ekspertizės institucijų veiklą; koordinavimo tarnybos veikla ir mokslinių tyrimų dėl Vizijos 2020 įgyvendinimas). Kitų vidinių problemų svarba vidutiniškai įvertinta virš 3 balų.

Analizuojant apskaičiuotus veiklos rezultatų vidurkius, galima teigti, kad visų problemų rezultatai įvertinti žemiau, negu problemų svarba. Vidutinis veiklos rezultatų vertinimas viršija 3 balus tik dėl 4 veiksnių:

- ekspertinių įstaigų darbuotojų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo krūvis;
- kvalifikacijos lygis (nuolatinių kvalifikacijos kėlimo kursų būtinybė);
- komunikacijos ir bendradarbiavimo lygis tarp Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centro ir Lietuvos teismo ekspertizės centro bei tarp kitų teisėsaugos ir teisingumo vykdymo institucijų;
- ekspertinių tyrimų trukmė.

Tai yra **tikrosios stiprybės**. Visi kiti veiklos rezultatai įvertinti žemiau. Tačiau, atsižvelgiant į problemos svarbos vertinimą, galima nustatyti, kokią dalį svarbos vertinimo sudaro veiklos rezultato vertinimas. Šiuo atveju galima teigti, kad visų problemų veiklos rezultato vertinimo dalis sudaro daugiau

kaip 50 proc. veiklos svarbos. Reiškia, visus nurodytus veiksnius galima vertinti kaip **stiprybes**.

Analizuojant atlikto tyrimo rezultatus, galima pastebėti, kad visų išorinių veiksnių svarba buvo vidutiniškai įvertinta daugiau kaip 3 balais (žr. 2 lentelę).

Lentelė Nr. 2. Išoriniai veiksniai (grėsmės ir galimybės)²⁴.

	Rezultatas	Svarba	Dalis
Akreditavimo poreikis	3,24	3,79	0,85
Reagavimas į tarptautinio pobūdžio nusikalstamumą	2,61	3,64	0,72
Bendros duomenų bazės poreikis	2,81	3,97	0,71
Tarptautinio bendradarbiavimo būtinybė	2,66	3,93	0,68
Vieningo įrodymų rinkimų reglamentavimas ES valstybėse	2,23	3,39	0,66
Nusikalstamų veikų tyrimo metodikų nuolatinio atnaujinimo būtinybė	2,44	3,78	0,64
Bendrų kelių valstybių kriminalistinių pratybų vykdymas	2,20	3,49	0,63
Naujų nusikalstamų veikų tyrimo priemonių poreikis	2,70	4,43	0,61
Kitų sričių mokslininkų išitraukimo būtinybė	2,29	3,76	0,61

Analizuojant apskaičiuotus veiklos rezultatų vidurkius, galima teigti, kad visų problemų rezultatai įvertinti žemiau, negu problemų svarba. Vidutinis veiklos rezultatų vertinimas viršija 3 balus tik dėl 1 veiksnio – akreditavimo

24 Bilevičiūtė E., Kurapka V. E., Malevski H., Matulienė S. Europos teismo ekspertizės 2020 vizija: prioritetiniai tikslai ir galimos jų įgyvendinimo kliūtys. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice = Kryminalistyka i ekspertologia sądowa: nauka, studia, praktyka. Vilnius–Varšuva, 2016. p. 56.

poreikio. Tai yra **tikroji galimybė**.

Tačiau, atsižvelgiant į problemos svarbos vertinimą, galima nustatyti, kokią dalį svarbos vertinimo sudaro veiklos rezultato vertinimas. Šiuo atveju galima teigti, kad visų problemų veiklos rezultato vertinimo dalis sudaro daugiau kaip 50 proc. veiklos svarbos. Vadinasi, visus nurodytus veiksmus galima vertinti kaip **galimybes**.²⁵

Įgyvendinant aukščiau minėtą mokslinį projektą, buvo atliktas antrasis empirinis tyrimas, siekiant įvertinti kitų Europos šalių gerąją praktiką kuriant moksliskai pagrįstą Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje modelį.

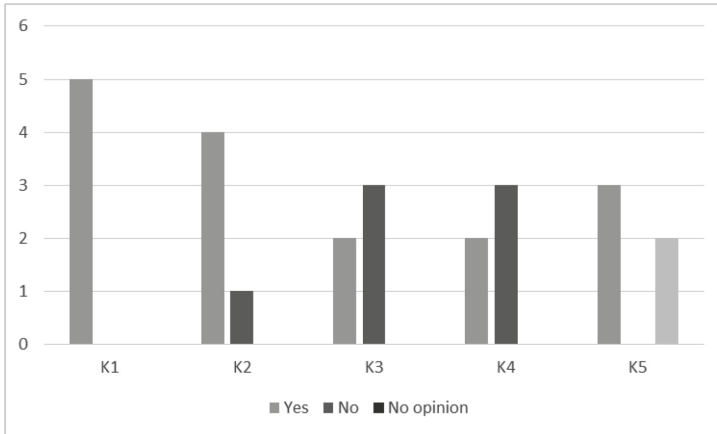
Siekiant nustatyti situaciją kitose šalyse buvo apklausti 5 valstybių atstovai (Lenkijos, Čekijos, Slovėnijos, Slovakijos ir Latvijos).

Pirmajame klausimų bloke buvo pateikiami klausimai, kuriais buvo stengiamasi nustatyti mokslinių tyrimų ir studijų reikšmę bei vadybinę situaciją.

Respondentų buvo klausama, ar „*Ar savo šalies universitetuose yra specializuoti teismo ekspertizės mokymo kursai ekspertams, specialistams ar studentams?*“ (K1); „*Ar Jūsų šalyje yra mokslinė teismo ekspertizės institucija (mokslinių tyrimų institutas, fakultetas (departamentas) universitete)?*“ (K2); „*Ar yra patvirtintos teismo ekspertizės švietimo programos ir politika?*“ (K3); „*Ar jūsų šalyje yra institucija, kuri prižiūri teismo ekspertizės standartų ir studijų akreditacijos procesus?*“ (K4) ir „*Ar jūsų šalyje yra koordinacinė teismo ekspertų taryba (arba panašios institucijos)?*“ (K5). Žemiau esančiame grafike (žr. 1 grafiką) galima matyti nuomonių pasiskirstymą dėl visų penkių pateiktų klausimų.

25 Kurapka, V. E., Bilevičiūtė, E., Matulienė, S., Stankevičiūtė, S. Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: problemų medis. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Straipsnių rinkinys. Vilnius, 2015. p. 453–456.

Grafikas Nr. 1. Respondentų atsakymai į klausimus K1–K5²⁶.

Kaip matyti iš apklausos rezultatų, visose valstybėse, kurių atstovai buvo apklausti, universitetuose yra specializuoti kriminalistikos mokymo kursai, skirti ekspertams, specialistams ir studentams. Visose valstybėse, išskyrus Latviją, yra teismo ekspertizės mokslinės institucijos. Trijose iš penkių valstybių (Lenkijoje, Slovėnijoje, Latvijoje) yra koordinacinės teismo ekspertų tarybos (arba kitos pagal savo funkcijas panašios institucijos).

Respondentams taip pat buvo užduotas klausimas: „Kas koordinuoja ir kontroliuoja privačių ekspertų veiklą?“. Iš pateiktų atsakymų matyti, kad Lenkijoje to nekoordinuoja niekas, Čekijoje ir Latvijoje – koordinacinė teismo ekspertų taryba, o Slovakijoje ir Slovėnijoje – vyriausybės institucijos. Kaip matome, Europoje nėra vieningos institucijos, kuri koordinuotų ir kontroliuotų privačių ekspertų veiklą.

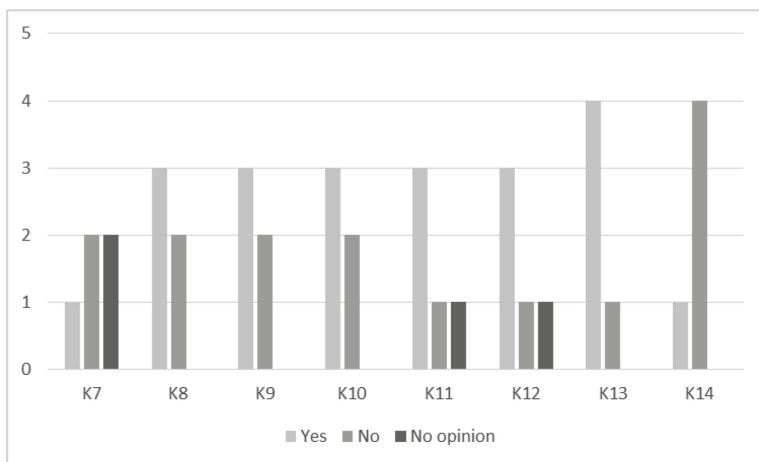
Dar viena klausimų grupė buvo susijusi su akreditavimu, vieningais veiklos standartais ir jos teisiniu reglamentavimu. Buvo domimasi, ar „Ar jūsų šalyje atliekama išorinė ekspertinių tyrimų kontrolė?“ (K7) (žr. 2 grafiką). Pa-

26 Bilevičiūtė, E., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S. Europos teismo ekspertizės 2020 vizija: prioritetiniai tikslai ir galimos jų įgyvendinimo kliūtys. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice* = Kryminalistyka i ekspertologia sądowa: nauka, studia, praktyka. Vilnius – Varšuva, 2016. p. 57.

gal gautus atsakymus matyti, kad Lenkijoje ir Latvijoje nėra tokios kontrolės. Taip pat buvo pateiktas klausimas: „Ar Jūsų šalyje yra teisiškai reglamentuojamas teismo ekspertų mokymas?“ (K8). Lenkų ir čekų respondentai atsakė, kad ekspertų rengimas nėra teisiškai sureguliuotas. Respondentams taip pat buvo pateikti sekantys klausimai: „Ar Jūsų šalyje yra teismo ekspertų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo sistema?“ (K9); „Ar Jūsų šalyje yra teismo ekspertų egzaminų kokybės valdymo sistema?“ (K10); „Ar Jūsų šalyje yra privalomi laboratorijų akreditavimo standartai?“ (K11); „Ar savo šalyje turite privalomą ekspertų (kriminalistų) standartų sertifikavimą?“ (K12); „Ar Jūsų šalyje yra teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas?“ (K13) ir „Ar Jūsų šalyje yra teismo ekspertizės įstatymas?“ (K14).

Iš pateiktų atsakymų matyti, kad Europos Sąjungos valstybėse nėra vieningo požiūrio į Kriminalistikos erdvės kūrimo mechanizmą, būtina svarstyti ir tokius klausimus, kaip vieningo ekspertų veiklos etikos kodekso priėmimas, vieningų standartų priėmimas dėl ekspertų licencijų suteikimo ir t.t.

Grafikas Nr.2. Respondentų atsakymai į klausimus K7–K14²⁷.

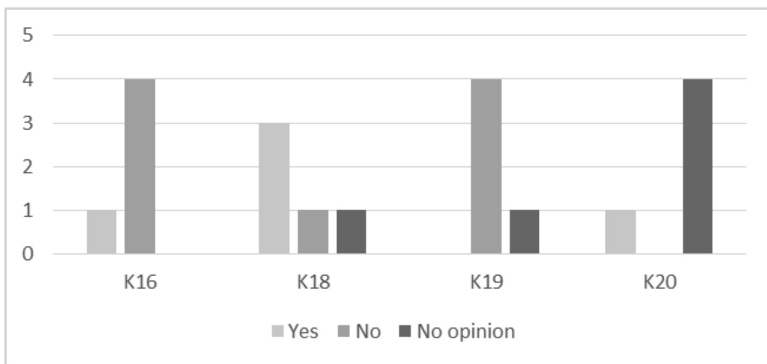

27 Bilevičiūtė, E., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S. *Europos teismo ekspertizės 2020 vizija: prioritetiniai tikslai ir galimos jų įgyvendinimo kliūtys. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice* = Kryminalistyka i ekspertologia sądowa: nauka, studia, praktyka. Vilnius–Varšuva, 2016. p. 58.

Šioje anketoje taip pat buvo pateiktas klausimas „Kokios pagrindinės problemos teismo ekspertizės teisiniame reglamentavime?“ (K15). Čekijos ir Slovėnijos respondentai atsakė, kad tai „kompleksinio tyrimo įgyvendinimo reglamentas“, Slovakijos ir Lenkijos respondentai atsakė – tai „eksperto ataskaitos formos ir turinio optimizavimas“, Latvijos atstovai nurodė, kad tai „kita“.

Atsakymus į klausimus „Ar teismo ekspertinėse institucijose atliekami identiški tyrimai (to paties tipo testai)?“ (K16); „Ar teismo ekspertizės įstaigose yra vieninga ekspertų paslaugų valstybinėse institucijose kainų sistema?“ (K18); „Ar yra vieninga privačių ekspertų paslaugų kainų sistema?“ (K19) and „Ar ikiteisminio tyrimo įstaigos operuoja finansais savo nuožiūra skiriant ekspertizės?“ (K20) galite matyti žemiau pateiktame grafike (žr. 3 grafiką).

Grafikas Nr. 3. Respondentų atsakymai į klausimus K16-K20²⁸.

Uždavus klausimą „Ar Jūsų šalyje užtikrinamas ekspertų vykimas į nusikaltimų padarymo vietas 24 valandas per parą?“ (K17), Latvijos ir Čekijos respondentai atsakė, kad „taip, kartais“. Tai rodo, kad šiai dienai ne visose Europos sąjungos valstybėse užtikrinama, kad į nusikaltimų padarymo vietas išvyktų ekspertai kriminalistai, kurie užtikrintų tinkamą pėdsakų ir įkalčių

28 Bilevičiūtė, E., Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S. Europos teismo ekspertizės 2020 vizija: prioritetiniai tikslai ir galimos jų įgyvendinimo kliūtys. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice* = Kryminalistyka i ekspertologia sądowa: nauka, studia, praktyka. Vilnius–Varšuva, 2016. p. 59.

paėmimą įvykio vietoje bei suteiktų pirmines išvadas dėl tyrėjus dominančių objektų iškart įvykio vietoje. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad turime skirtingo lygio spec. žinių subjektus: tai technikai kriminalistai (dažnai be aukštojo išsilavinimo); ekspertai valstybinėse spec. institucijose ir ekspertai, esantys teismų sąrašuose. Praktikoje dažniausiai į įvykio vietas išvyksta technikai kriminalistai, kurių pagrindinis tikslas lieka surasti, užfiksuoti ir paimti pėdsakus bei daiktinius įkalčius. Tyrimai įvykio vietoje (kaip įprasta Lietuvoje), nėra charakteringi kitoms užsienio šalims.

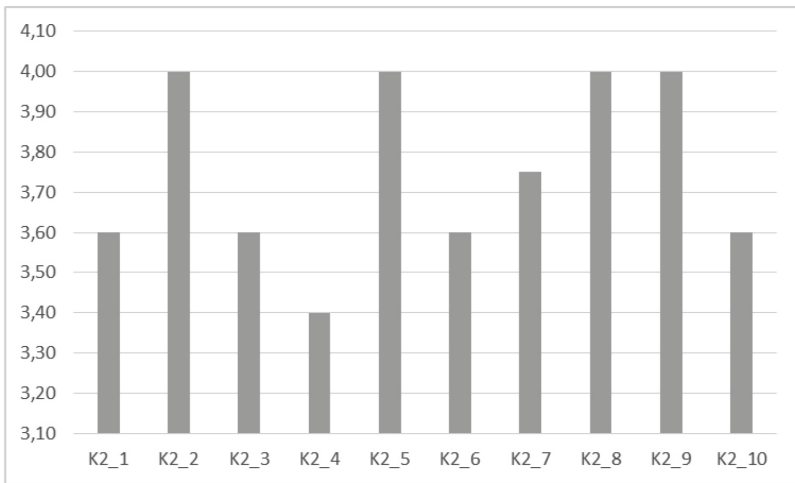
Atliekant trečiąjį, naujausią mūsų empirinį tyrimą, buvo sudarytas klausimynas, skirtas ekspertinių įstaigų vadovams bei asmenims, kurie betarpiškai susiję su specialių žinių taikymo bei vertinimo sistema bei formuoja specialių žinių taikymo praktiką – Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo teisėjams. Klausimyne buvo prašome įvertinti tam tikras problemų grupes, nurodant atskirų veiksmų svarbą teikiant kriminalistų paslaugas. Iš viso buvo apklaustas 21 respondentas. Iš jų 16 Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų, kurie nagrinėjo tik vieną problemų grupę (K5_1–K5_17).

Problemos buvo vertinamos 4 balų sistemoje, kur 1 – visiškai nesvarbu, 2 – nesvarbu; 3 – svarbu; 4 – labai svarbu. Problemų svarbos nustatymui buvo skaičiuojami ekspertinio vertinimo vidurkiai.

Žemiau esančiame grafike (žr. 4 grafiką), matysite ekspertų vertinimo vidurkius pagal pateiktus probleminius veiksmus, atitinkančius pagrindinius 10 Europos bendros kriminalistikos erdvės kūrimo tikslų: „Kriminalistinės veiklos akreditavimas pagal vienodus standartus“ (K2_1); „Būtinausių kompetencijos reikalavimų, taikomų kriminalistikos personalui, laikymasis“ (K2_2); „Bendrų geriausios praktikos vadovų parengimas ir jų naudojimas kasdiniame kriminalistikos laboratorijų ir institutų darbe“ (K2_3); „Kvalifikacijos patikrinimas / bendrų kriminalistinės veiklos pratybų vykdymas tarptautiniu lygiu“ (K2_4); „Būtinausių kokybės standartų taikymas atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės“ (K2_5); „Teisėsaugos kriminalistinės veiklos lygiavertiškumo pripažinimas, siekiant išvengti paslaugų dubliavimosi, kuris atsiranda nepripažinus įrodymų dėl techninių ar kokybinių skirtumų ir laiko, per kurį ištiriami tarpvalstybinio pobūdžio nusikaltimai, pastebimo sutrumpinimo“ (K2_6); „Optimalių būdų bendrai kurti, atnaujinti teismo ekspertizų duomenų bazes ir jomis naudotis nustatymas“ (K2_7); „Naudojimasis krimina-

listikos pasiekimais kovojant su terorizmu, organizuoju nusikalstamumu ir kita nusikalstama veikla“ (K2_8); „Informuotumo kriminalistikos klausimais didinimas, visų pirma pasitelkiant tinkamą teisėsaugos ir teisingumo bendruomenės švietimą ir mokymą“ (K2_9); „Mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros projektai, kuriais skatinamas tolesnis kriminalistikos infrastruktūros plėtojimas“ (K2_10).

Grafikas Nr. 4. Respondentų atsakymai į klausimus K2_1–K2_10²⁹.

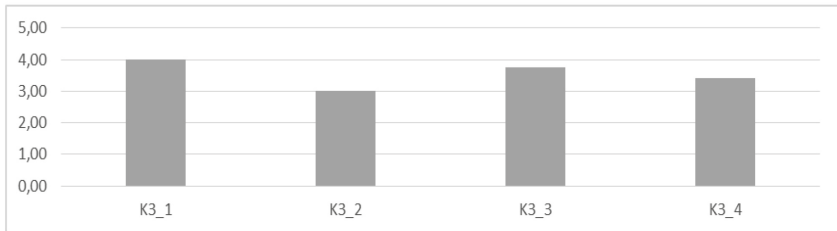

Kaip matome, visi respondentai, vertindami veiksnius, atkreipė dėmesį į keturis probleminius aspektus – tai, kad būtų laikomasi būtiniausių kompetencijos reikalavimų, privalomų kriminalistikos personalui (K2_2), būtų privalomas būtiniausių kokybės standartų taikymas atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės (K2_5), kovojant su terorizmu, organizuoju nusikalstamumu ir kita nusikalstama veikla būtų naudojamos visais kriminalistikos pasiekimais (K2_8) ir pasitelkiant tinkamą teisėsaugos ir teisingumo bendruomenės švietimą ir mokymą būtina skleisti kriminalistikos naujausius pasiekimus ir nusikaltimų atskleidimo ir tyrimo galimybes (K2_9).

²⁹ Ten pat., p. 61.

Vertinant ekspertizių atlikimo vadybinius kriterijus, respondentų buvo teiraujama, kokių rūšių ekspertizės šiai dienai yra svarbios. Respondentai išskyrė keturias ekspertizių rūšis, kurios yra svarbios: skaitmeniniai tyrimai (informaciniai tyrimai) (K3_1); daktiloskopija ir duomenų bazės (K3_2); DNR analizė ir duomenų bazės (K3_3); ekonominiai tyrimai (K3_4) (žr. 5 grafiką).

Grafikas Nr. 5. Respondentų atsakymai į klausimus K3_1–K3_4³⁰.

Žemiau esančioje lentelėje yra respondentams pateiktų klausimų grupė (K5_1–K5_17) apie specialių žinių taikymo proceso problematiką. Kadangi šią klausimų grupę vertino ir Lietuvos aukščiausiojo teismo teisėjai, tad galima daryti išvadą, kad šiai dienai teismų netenkina teikiamų ekspertinių paslaugų kokybė (K5_1) ir, jų nuomone, yra nepakankama ekspertų kompetencija (K5_2) (žr. 3 lentelę).

Lentelė Nr. 3. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl specialių žinių taikymo proceso problematikos³¹.

		Problemos vertinimo vidurkis
Paslaugos suteikimo kokybė	K5_1	4,00
Ekspertų kompetencija	K5_2	4,00
Paslaugos kaina	K5_3	3,00
Prieinamumas pageidaujamo tiekėjo	K5_4	3,06
Suteikimo greitis	K5_5	3,35
Tiekėjas teikia pasiūlymus dėl tolesnių tyrimų, jei tai taikytina	K5_6	3,00

30 Ten pat, p. 62.

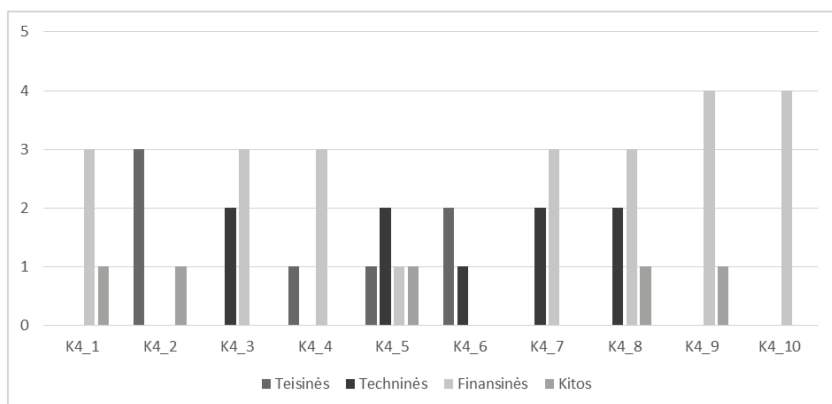
31 Ten pat, p. 62.

Įmanoma priešinga ekspertizė (<i>contra-expertise?</i>)	K5_7	3,00
Akredituotas tiekėjas	K5_8	3,31
Reikalinga įstaiga, kuri koordinuotų visų kriminalistinių ir teismo ekspertizės institucijų veiklą (mokslinės įstaigos būtinybė)	K5_9	2,72
Privalomų kriminalistikos studijų būtinybė, platesnis studijų kuras, daugiau praktinių užsiėmimų	K5_10	3,22
Teisės aktai, reguliuojantys privačių ekspertizių skyrimo tvarką ir jų teisinę galią	K5_11	3,30
Žinybinio ekspertinių įstaigų priklausomumo mažinimas.	K5_12	3,26
Naujo specialių žinių panaudojimo įstatymo priėmimas (Ekspertinių tyrimų kodeksas)	K5_13	1,90
Ekspertinių įstaigų funkcijų dubliavimo vengimas	K5_14	2,72
Reagavimas į tarptautinio pobūdžio nusikalstamumą	K5_15	3,06
Bendros duomenų bazės tarp visų ES valstybių sukūrimo poreikis	K5_16	3,50
Vieningo įrodymų rinkimų reglamentavimas ES valstybėse	K5_17	3,13

Respondentams taip pat buvo pateikiama klausimų grupė (K4_1–K4_10), kurioje buvo prašoma nurodyti, kokios kliūtys trukdo įvykdyti Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo tikslus? Atsakymai buvo analizuojami skaičiuojant, kiek ekspertų nurodė problemą. Vertinimui buvo pateikiamos šios parinktys: kriminalistinių paslaugų tiekėjų akreditavimas (K4_1); būtinausių kompetencijos reikalavimų, taikomų kriminalistikos personalui, laikymasis (K4_2); bendrų geriausios praktikos vadovų parengimas ir jų naudojimas kasdiniame kriminalistikos laboratorijų ir institutų darbe (K4_3); kvalifikacijos patikrinimas / bendrų kriminalistinės veiklos pratybų vykdymas tarptautiniu lygiu (K4_4); būtinausių kokybės standartų taikymas atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės (K4_5); teisėsaugos kriminalistinės veiklos lygiavertiškumo pripažinimas, siekiant išvengti pastangų dubliavimosi, kuris atsiranda nepripažinus įrodymų dėl techninių ar kokybinių skirtumų, ir laiko, per kurį ištiriami tarpvalstybinio pobūdžio nusikaltimai, pastebimo sutrumpinimo (K4_6); optimalių būdų bendrai kurti, atnaujinti teismo ekspertizių duomenų bazes ir jomis naudotis nustatymas (K4_7); naudojimasis kriminalistikos pasiekimais kovojant su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu ir kita nu-

sikalstama veikla (K4_8); informuotumo kriminalistikos klausimais didinimas, visų pirma pasitelkiant tinkamą teisėsaugos ir teisingumo bendruomenės švietimą ir mokymą (K4_9); mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros projektai, kuriais skatinamas tolesnis kriminalistikos infrastruktūros plėtojimas (K4_10). Žemiau esančiame grafike (žr. 6 grafiką), matyti kliūčių grupės, kurios trukdo įvykdyti Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo tikslus. Daugiau informacijos apie mūsų atliktus empirinius tyrimus rasite skyriuose apie atskirų bendros Europos teismo ekspertizės erdvės kūrimo uždavinių sprendimą (pavyzdžiui, 2.6, 2.7 ir pan. skyriuose).

Grafikas Nr. 6. Kliūtytys, trukdančios įvykdyti Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo tikslus³².

Kriminalistikos teorijoje turime problemų su pagrindinių fundamentalių klausimų suvokimu įvairiose šalyse. Tikslinga plėsti bendradarbiavimą nuo pamatinių dalykų suvokimo: kriminalistikos sampratos, ribų, tikslų ir uždavinių, kriminalistikos ir ekspertologijos sąsajų. Lengviausia prie bendro vardiklio suvesti techninius ekspertinius klausimus ir labai sudėtinga – taktinius ir teisinius. Europos kriminalistikos erdvės 2020 kūrimo deklaracija yra pakankamai „lozunginė“ ir reikalauja rimtos analizės, tikslinimo ir gilinimo.

32 Ten pat, p. 63.

Igyvendinant minėtą projektą, Mykolo Romerio universiteto mokslininkai taip pat atliko **Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo Lietuvoje** problemų ekspertinį tyrimą. Buvo apklaustas 21 ekspertas: 16 – LAT atstovai, 1– kito teismo darbuotojas + mokslininkas, 2 – ekspertinės institucijos darbuotojai, 1 – STT, 1– advokatūros atstovas.

Problemų analizei buvo pritaikytas ekspertinio vertinimo metodas. Problemos buvo vertinamos 4 balų sistemoje, kur 1 – visiškai nesvarbu, 2 – nesvarbu; 3 – svarbu; 4 – labai svarbu. Problemų svarbos nustatymui buvo skaičiuojami ekspertinio vertinimo vidurkiai. Vertinimo vidurkių tikslinimui reikėjo pašalinti išskirtis. Standartizuotųjų reikšmių pagalba galima formaliai apibrėžti išskirtis. Toks variacinės eilutės stebėjimas, kurio standartizuota z reikšmė yra tarp 2 ir 3, yra laikomas sąlygine išskirtimi.

Standartizuota reikšmė apskaičiuojama pagal formulę:

$$z = \frac{x - \bar{x}}{s}, \quad (1)$$

- čia z – standartizuota reikšmė,
- x – kintamojo momentinė reikšmė,
- \bar{x} – kintamųjų vidurkis
- s –standartinis nuokrypis.

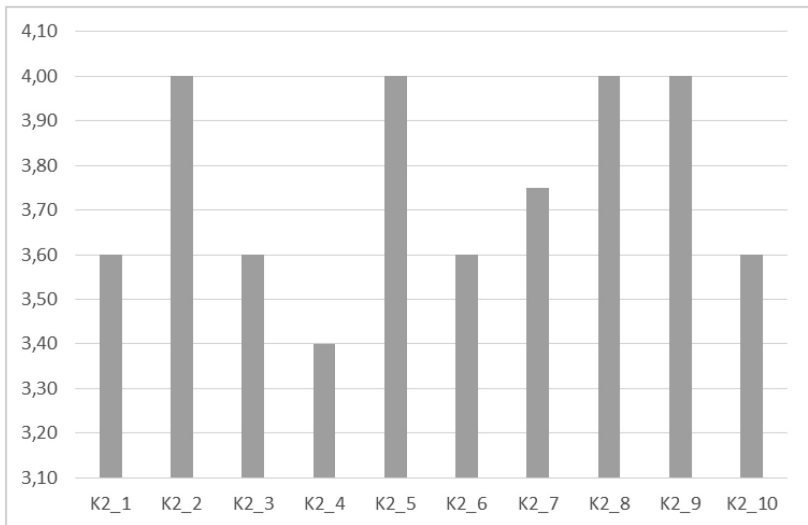
Skaičiavimo rezultatai pateikti 4 ir 5 lentelėse ir 7 bei 8 grafikuose.

Lentelė Nr. 4. Tikslų svarba dėl Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo.

Tikslai	Kodas	Tikslų svarbos vertinimo vidurkis (balai)
Kriminalistinės veiklos akreditavimas pagal vienodus standartus	K2_1	3,6
Būtiniausių kompetencijos reikalavimų, taikomų kriminalistikos personalui, laikymas	K2_2	4
Bendrų geriausių praktikos vadovų parengimas ir jų naudojimas kasdiniame kriminalistikos laboratorijų ir institutų darbe	K2_3	3,6
Kvalifikacijos patikrinimas / bendrų kriminalistinės veiklos pratybų vykdymas tarptautiniu lygiu	K2_4	3,4

Būtiniausių kokybės standartų taikymas atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės	K2_5	4
Teisėsaugos kriminalistinės veiklos lygiavertiškumo pripažinimas, siekiant išvengti pastangų dubliavimosi, kuris atsiranda nepripažinus įrodymų dėl techninių ar kokybinių skirtumų ir laiko, per kurį ištiriami tarpvalstybinio pobūdžio nusikaltimai, pastebimo sutrumpinimo	K2_6	3,6
Optimalių būdų bendrai kurti, atnaujinti teismo ekspertizių duomenų bazes ir jomis naudotis nustatymas	K2_7	3,75
Naudojimasis kriminalistikos pasiekimais kovojant su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu ir kita nusikalstama veikla	K2_8	4
Informuotumo kriminalistikos klausimais didinimas, visų pirma pasitelkiant tinkamą teisėsaugos ir teisingumo bendruomenės švietimą ir mokymą	K2_9	4
Mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros projektai, kuriais skatinamas tolesnis kriminalistikos infrastruktūros plėtojimas	K2_10	3,6

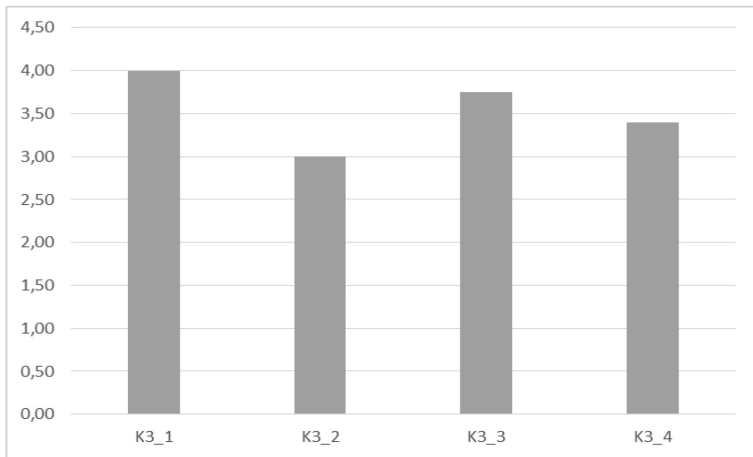
Grafikas Nr. 7. Tikslų svarba dėl Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo.

Lentelė Nr. 5. Europos kriminalistinės erdvės 2020 programos realizavimo prioritetus reikia teikti:

Įrankiai	Kodai	Prioriteto svarbos vertinimo vidurkis
Skaitmeniniai tyrimai (informaciniai tyrimai)	K3_1	4
Daktiloskopija ir duomenų bazės	K3_2	3
DNR analizė ir duomenų bazės	K3_3	3,75
Ekonominiai tyrimai	K3_4	3,4

Grafikas Nr. 8. Europos kriminalistinės erdvės 2020 programos realizavimo prioritetai.

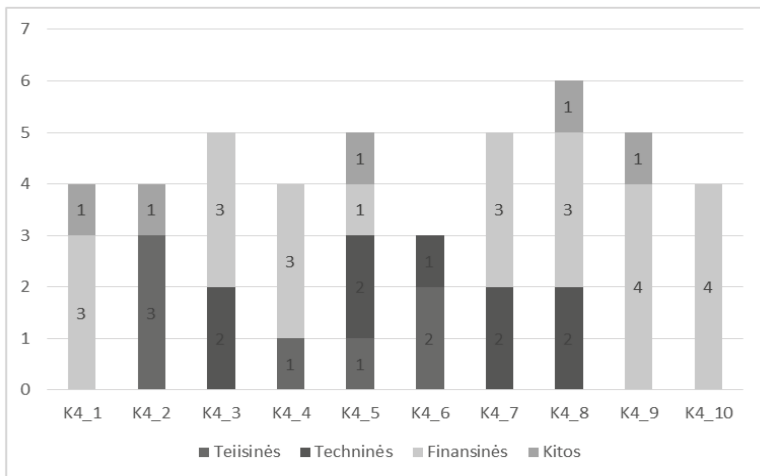
Nagrinėjant ekspertų atsakymus į klausimą: „Paiškindite, kokios kliūtys trukdo įvykdyti Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo tikslus?“, buvo skaičiuojama, kiek ekspertų nurodė problemą. Tikslų sąrašas pateiktas 6 lentelėje. Analizės rezultatai pateikti 9 grafike.

Lentelė Nr. 6. Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo tikslais.

Tikslas	Kodas
Kriminalistinių paslaugų tiekėjų akreditavimas	K4_1
Būtiniausių kompetencijos reikalavimų, taikomų kriminalistikos personalui, laikymasis	K4_2

Bendrų geriausios praktikos vadovų parengimas ir jų naudojimas kasdiniame kriminalistikos laboratorijų ir institutų darbe	K4_3
Kvalifikacijos patikrinimas / bendrų kriminalistinės veiklos pratybų vykdymas tarptautiniu lygiu	K4_4
Būtiniausių kokybės standartų taikymas atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės	K4_5
Teisėsaugos kriminalistinės veiklos lygiavertiškumo pripažinimas, siekiant išvengti pastangų dubliavimosi, kuris atsiranda nepripažinus įrodymų dėl techninių ar kokybinių skirtumų ir laiko, per kurį ištiriami tarpvalstybinio pobūdžio nusikaltimai, pastebimo sutrumpinimo	K4_6
Optimalių būdų bendrai kurti, atnaujinti teismo ekspertizų duomenų bazes ir jomis naudotis nustatymas	K4_7
Naudojimas kriminalistikos pasiekimais kovojant su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu ir kita nusikalstama veikla	K4_8
Informuotumo kriminalistikos klausimais didinimas, visų pirma pasitelkiant tinkamą teisėsaugos ir teisingumo bendruomenės švietimą ir mokymą	K4_9
Mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros projektai, kuriais skatinamas tolesnis kriminalistikos infrastruktūros plėtojimas	K4_10

Grafikas Nr. 9. Europos kriminalistinės erdvės 2020 kūrimo tikslais (grafike nurodytas ekspertų skaičius).

Autorių nuomone, visų atliktų tyrimų rezultatai leis ne tik sukurti veiksmingesnę bendrą Europos teismo ekspertizės 2020 vizijos įgyvendinimo koncepciją ir parengti realius nacionalinius veiksmų planus, bet tai galėtų tapti bendrų tarptautinių įdirbių bei diskusijų objektu harmonizuojant bendrą Europos šalių specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime praktiką. Pasitvirtino studijos autorių nuomonė, kad bendros kriminalistikos erdvės sukūrimo klausimo iškėlimas Europoje yra labai reikšmingas, tai savotiška vizija, bet būtų žymiai geriau, kad prieš tai mokslininkai iš įvairių Europos šalių, atstovaujantys įvairias kriminalistikos mokyklas, sudarytų probleminių ir skirtingai traktuojamų klausimų sąrašą ir tokiu būdu išryškintų skirtumus suvokiant kriminalistikos ir ekspertologijos sampratą, jų tikslus ir uždavinius ir pan. Dėl Europos bendros kriminalistikos erdvės sukūrimo atsirandantys strateginiai pokyčiai kriminalistikoje, jos plėtra į tarptautinį lygmenį, vaidmuo saugumo užtikrinime ir valstybių tarpusavio santykiuose liudija apie reikšmingus ir esminius pokyčius kriminalistikos moksle bei praktikoje, kuriuos identifikuoti ir moksliskai įvertinti galima tik nuosekliai toliau gilinantis į tai kaip į mokslinio tyrimo objektą.

Autoriai kalba apie Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje koncepciją. Galima manyti, kad tokia aiški vizija Europoje yra ir pagal parengtą koncepciją norima ją įgyvendinti. Tačiau tenka konstatuoti, kad Europoje yra – geriausiu atveju – vizijos metmenys, kurie yra daugiausia koncentruoti tik į techninę sritį (tiksliau, į ekspertinę-techninę) ir į tai, kas su ja susieta. Nėra vizijos koncepcinių išvalgų dėl kriminalistikos taktikos, metodikos, teorijos. Tad autorių tikslas yra pasiūlyti Lietuvoje parengtos Europos kriminalistikos vizijos metmenis ir jos įgyvendinimo galimybes tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmenimis.

Autoriai atliko tyrimą taip pat siekdami nustatyti Europos kriminalistikos vizijos įgyvendinimo prioritetinius tikslus, reitingavo juos pagal svarbą Lietuvai, įvardijo galimas kliūtis (teisines, technines, finansines ir kt.) kuriant bendrą Europos kriminalistikos erdvę. Pabandysime paanalizuoti Lietuvos praktiką siekiant šių tikslų, atsižvelgdami į naujausią dokumentą, jau minėtą Europos Sąjungos Tarybos 2016 m. birželio 9 d. nutarimą dėl Veiksmų (priemonių) plano kuriant bendrą Europos ekspertizės erdvę. Beje, apie priemonių vykdymą Šalys narės prašomos informuoti 2018 m. pirmame pusmetyje.

2. BENDROS TEISMO EKSPERTIZĖS ERDVĖS KŪRIMO PAGRINDINIAI DEKLARUOJAMI TIKSLAI IR LIETUVOS PRAKTIKA JŲ SIEKIANT

2.1. Kriminalistikos institutų ir laboratorijų akreditavimas.

Ekspertinių įstaigų akreditacija nustato taisykles, kurios įgalina teikti kokybiškus, patikimus ir standartizuotus rezultatus. Vykstant pasauliniams globalizacijos, laisvo paslaugų judėjimo procesams būtina, kad ekspertinių įstaigų paslaugos atitiktų bendrus minimalius standartus, kurie leistų tarptautiniu lygmeniu pripažinti jų teikiamas išvadas. Atitinkamai stebint tas pačias tendencijas ir nusikalstamumo procesuose, kokybės, standartizacijos ir visuotinio pripažinimo reikalavimai tampa dar aktualesniais. Tai pažymi tiek Pasaulinė prekybos organizacija³³, tai pripažįstama ir Europos sąjungos aukščiausio lygio institucijose, kurios, reaguodamos į šiuos pokyčius, priėmė du dokumentus, susijusius su akreditacija, tai Europos Sąjungos Tarybos pamatinio sprendimo 2009/905/TVR 2009 m. lapkričio 30 d. „Dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos“³⁴ (toliau – Pamatinis sprendimas 2009/905/TVR) ir 2014 m. gruodžio 12 d. Komisija teisingumo efektyvumui stiprinti priėmė rekomendacijas dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse Nr. CEPEJ (2014)14³⁵ (toliau – CEPEJ rekomendacijos, arba Gairės), nustatančias minimalius standartus teismo eksperto veiklai.

Tarptautinė Standartizacijos organizacija (angl. *International organization for Standardization*, toliau – ISO) ir Tarptautinė elektrotechnikos komisija (angl. *International Electrotechnical Commission*, toliau – IEC) taip pat vaidina svarbų vaidmenį įgyvendinant ekspertinių procesų akreditacijos

33 [Žiūrėta: <<http://what-when-how.com/forensic-sciences/accreditation-of-forensic-science-laboratories/>>].

34 Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2009/905/TVR 2009. [Žiūrėta: <<http://www.policija.lt/get.php?f.5439>>].

35 2014 m. gruodžio 12 d. Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti (CEPEJ) Rekomendacijos dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse Nr. CEPEJ(2014)14.

veiklas. ISO/IEC Guide 2 apibrėžia laboratorijos akreditaciją kaip „tyrimo laboratorijos formalų pripažinimą kompetentinga atlikti specifinius testus (tyrimus) ar specifines jų rūšis“ ir apima tiek „techninių kompetencijų, tiek nešališkumo pripažinimą“³⁶. Daugelis tarptautinių organizacijų, susijusių ir / ar priklausomų nuo ekspertinių tyrimų rezultatų skatina akreditaciją ir sertifikaciją. Štai Jungtinių valstijų Narkotikų kontrolės administracija sudarė sąlygas Jungtinių tautų, Kanados, Jungtinės Karalystės, Japonijos, Vokietijos, Olandijos ir Australijos ekspertams susivienyti į narkotikų darbo grupę, kad padėti ir skatinti akreditacijos procesus šioje srityje. Europoje Tarptautinė laboratorijų akreditacijos asociacija (angl. *International Laboratory Accreditation Cooperation*, toliau – ILAC) buvo sukurta 1970-ųjų pabaigoje. Vėliau, pripažįstant laboratorijų akreditacijos svarbą, buvo sukurta nepriklausoma Europos Akreditacijos konsultavimo taryba (angl. *European Accreditation Advisory Board*, toliau – EAAB), kurios tikslas buvo kartu su ILAC plėtoti akreditacijos idėjas viešajame sektoriuje, įskaitant ekspertines įstaigas³⁷. Šioje srityje pasižymėjo ir ENFSI, kurios viena iš veiklos sričių yra akreditacijos įdiegimas. Plėtodama šią veiklą ENFSI, turėdama dalinį ES finansavimą, pradėjo dvynių projektus „Flying mentors“, kuriuose akredituotos ekspertinės įstaigos padėdavo siekiančioms akreditacijos sukurti kokybės vadybos sistemą ir parengti dokumentus išorės vertinimui. Pagrindinis dokumentas, kuriuo remiantis Europoje ekspertinės įstaigos pripažįstamos akredituotomis yra ISO/IEC 17025 standartas³⁸.

Šiuo metu teismų ir ekspertinė praktika pripažįsta akreditaciją kaip vieną pagrindinių sistemų, mažinančių klaidos riziką ekspertiniuose tyrimuose, kuri bendrai vadinama įstaigoje veikiančia kokybės vadybos sistema (toliau – KVS). Lietuvoje trys ekspertinės įstaigos yra akredituotos pagal minėtą standartą, tai Lietuvos Policijos kriminalistinių tyrimų centras, kuriame kokybės vadybos sistema įdiegta nuo 2009 m. gruodžio 1 d., Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje ji veikia nuo 2012 m. ir Lietuvos teismo ekspertizės centre nuo 2010 m.

36 Standardization and related activities – General vocabulary. [Žiūrėta: <http://www.iso.org/iso/iec_guide_2_2004.pdf>].

37 Accreditation of Forensic Science Laboratories. [Žiūrėta: <<http://what-when-how.com/forensic-sciences/accreditation-of-forensic-science-laboratories/>>].

38 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories EN ISO/IEC 17025. [Žiūrėta: <http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=39883>].

Pristatysime pagrindinius akreditacijos ir KVS elementus LTEC pavyzdžiu. Teismo ekspertizės tarnybos kokybė yra matuojama jos tinkamumu siekiamam tikslui³⁹, t. y. šis tinkamumas nustatomas institucijos kokybės politikoje, kurį LTEC yra suformulavusi taip: „*Vizija*. Patikima ir inovatyvi teismo ekspertizės (tyrimus) atliekanti ekspertinė įstaiga. *Misija*. Dalyvauti Lietuvos nacionalinės teisės sistemos veikloje, siekiant padėti teismams, prokuratūrai ir ikiteisminio tyrimo įstaigoms nustatyti tiesą bylose. Tobulinant teismo ekspertizę (tyrimų) atlikimą, patenkinti teisėsaugos institucijų poreikį gauti nešališkas, kokybiškas ir kvalifikuotas teismo ekspertizę (tyrimų) išvadas.“⁴⁰

KVS diegimą ekspertinių tyrimų atlikimo srityje sąlygoja ne tik klaidos mažinimo galimybė, tačiau ir kiti ne mažiau svarbūs veiksniai, tai:

- privaloma, norint atitikti ES reikalavimus keliamus ekspertinėms įstaigoms⁴¹;
- konkurencingumo didinimas;
- finansinių išteklių pritraukimas;
- tyrimų patikimumo vertinimas.

Norint iki galo suprasti KVS prasmę ir naudą, pristatysime kelis principus, kurie atskleidžia šiuos aspektus. Visuotinai priimta ir deklaruojama bei užfiksuota atitinkamuose kokybės standartuose, kad KVS remiasi į tris pamatinius elementus⁴² – tai žmonės, technika, dokumentacija.

Kokybiškam darbui atlikti reikia žmonių, kurie žino, ką jie dirba, kaip jie tai atlieka ir kodėl jie tai atlieka.

Visi šie pagrindiniai elementai yra įtvirtinti imperatyviai keliais lygmenimis. Bendros nuostatos, apibrėžiančios teismo eksperto (specialisto) teises ir pareigas bei veiklos draudimus yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos baudžia-

39 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories EN ISO/IEC 17025. [Žiūrėta: <http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=39883>].

40 [Žiūrėta: <<http://www.ltec.lt/lt/kokybes-politika>>].

41 2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos. [Žiūrėta: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32009F0905:LT:HTML>>].

42 Bryson, J. M. Ackermann, F. Eden, C. Putting the Resource-Based View of Strategy and Distinctive Competencies to Work in Public Organizations. *Public Administration Review* • July | August 2007.

mojo proceso kodekse⁴³ (toliau – BPK) – 86 straipsnis, reglamentuodamas eksperto teises aiškiai apibrėžia, ką ekspertas gali daryti, gavęs užduotį atlikti ekspertinį tyrimą – t. y. jis gali susipažinti su bylos medžiaga, prašyti papildomos medžiagos, atsisakyti atlikti tyrimą, jei medžiagos nepakanka ar ji neatitinka jo specialių žinių ribų. BPK 87 straipsnyje reglamentuojama eksperto atsakomybė už melagingos išvados teikimą ar vengimą atlikti pareigas, tai, kas buvo įvardinta kaip galimi etikos pažeidimai. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo⁴⁴ (toliau – Teismo ekspertizės įstatymas) 11 straipsnis detalizuoja BPK nuostatas, jas papildydamas eksperto teise savarankiškai pasirinkti tyrimo būdus ir priemones bei 12 straipsnyje reglamentuodamas pareigą atlikti tyrimą išsamiai ir nešališkai bei užtikrinti pateiktos jam informacijos, duomenų saugumą laikymą, saugojimą, profesinių paslapčių neatskleidimą. Trečias norminis dokumentas, detalizuojantis, ką ir kaip ekspertas turi atlikti, yra Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007-09-04 įsakymu Nr. 1R-327 patvirtinti Ekspertizių (tyrimų) atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatai⁴⁵, kurių II ir III skyriai išsamiai detalizuoja BPK ir įstatymo nuostatas dėl to, kaip ir ką ekspertas turi įvertinti, patikrinti prieš pradėdamas atlikti tyrimą bei kokios yra jo, jo vadovo ir LTEC administracijos atsakomybės gavus užduotį atlikti tyrimą. Tokia detalizacija poįstatyminiame akte yra galima, nes BPK 209 str. 4 d. nustato, kad „ekspertizės įstaigose ekspertizės yra atliekamos laikantis šių įstaigų nuostatų nustatytos tvarkos“. Dar daugiau ir kasdieninei veiklai aktualiau teismo ekspertų veikla, funkcijos, atsakomybės ribos yra aptariamose lokaliuose norminiuose dokumentuose, tai LTEC kokybės vadove⁴⁶, Lietuvos teismo ekspertizės centro vidaus tvarkos taisyklėse⁴⁷, Lietuvos teismo eksperti-

43 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

44 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 112-4969.

45 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas „Dėl ekspertizių (tyrimų) atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatų patvirtinimo“, Valstybės žinios, 2007, Nr. 96-3902.

46 Lietuvos teismo ekspertizės centro kokybės vadovas, LTEC-KV, 4 leidimas, patvirtintas LTEC direktoriaus 2011-12-15 įsakymu Nr. B-77.

47 Lietuvos teismo ekspertizės centro vidaus tvarkos taisyklės, LTEC-BP-02, 4 leidimas, patvirtintos LTEC direktoriaus 2011-12-15 įsakymu Nr. B-77.

zės centro ekspertizės (tyrimo) medžiagos valdymo taisyklėse⁴⁸, LTEC padalinių nuostatuose ir kiekvieno asmens pareigybės aprašymuose. Taigi, norminės reglamentacijos apžvalga rodo, kad normos, reglamentuojančios ir kokybinius teismo ekspertų (specialistų) veiklos procesus yra suformuotos piramidės pavyzdžiu – bendros nuostatos įtvirtintos įstatymuose, vėliau jos smulkinamos ir detalizuojamos poįstatyminiuose aktuose bei vidaus taisyklėse.

Kitas KVS elementų – techniniai laboratorijos aspektai, kuriuos sudaro:

1. tyrimo metodai;
2. naudojami prietaisai.

Įstatyminiu lygmeniu reikalavimų metodams iki pamatinio sprendimo priėmimo nebuvo suformuota. BPK 88 str. 3 d. tik nurodoma, kad ekspertas turi nurodyti jo naudotus tyrimo metodus ir būdus, o Teismo ekspertizės įstatymo 11 str. 2 d. 1 p. nustatyta, kad ekspertas turi teisę pats pasirinkti tyrimo būdus ir metodus. Taigi, reikalavimai metodams lieka ekspertinių įstaigų diskrecijai. Būtent dėl to, ISO standartas reikalauja, kad metodai turi būti arba pripažinti toje srityje arba patvirtinami mokslškai surinkta informacija (standartinis metodas), griežtesni reikalavimai yra nustatyti pamatiniame sprendime (DNR ir pirštų pėdsakų tyrimo metodai turi būti akredituoti) bei tarptautinių institucijų, formuojančių ekspertinių tyrimų politiką atitinkamuose regionuose, dokumentuose. Europai šiuo atveju yra svarbi ENFSI praktika, nes ši institucija yra pripažinta ES kaip centrinė teismo ekspertizės strategijos ir politikos formuotoja regione⁴⁹. Atitinkamai, ši institucija, o kartu ir LTEC, dalyvaujanti jos veikloje nuo 1995 m., laikosi pozicijos, kad ekspertiniuose tyrimuose turi būti naudojami visuotinai pripažinti, įteisinti arba akredituoti tyrimo metodai. Atitinkamai LTEC Kokybės vadove nustatoma, kad „5.3.1.1. LTEC ekspertizės (tyrimai) atliekami pagal standartinės veiklos procedūrų aprašymuose (toliau – STPA) ar metodikose nustatytas procedūras, taikant atitinkamai ekspertizės (tyrimo) rūšiai taikytinus visuotinai pripažintus ir nustatyta tvarka patvirtintus metodus“. Atitinkamai LTEC yra patvirtinusi Metodų patvirtinimo taisyklės⁵⁰, kuriose nurodoma, kad „4 p. Taisyklės parengtos pagal ENFSI rekomendacijas „Metodų (naujų) validavimas ir įdiegimas“, QCC-VAL-002.

48 Lietuvos teismo ekspertizės centro ekspertizės (tyrimo) medžiagos valdymo taisyklės, LTEC-BP-05, 3 leidimas, patvirtintos LTEC direktoriaus 2011-12-15 įsakymu Nr. B-77.

49 www.enfsi.eu.

50 Lietuvos teismo ekspertizės centro metodų patvirtinimo taisyklės LTEC-BP-10, 3 leidimas, patvirtintos LTEC direktoriaus 2011-12-15 įsakymu Nr. B-77.

5. LTEC patvirtinami:

- 5.1. nestandartiniai metodai;
- 5.2. LTEC sukurti metodai;
- 5.3. standartiniai metodai, taikomi jiems nenumatytoje srityje;
- 5.4. iš esmės pakeisti ar išplėsti metodai.“

Nors norminiuose aktuose deklaruojama, kad teismo ekspertas pats gali pasirinkti tyrimo priemones, būdus ir metodus, tačiau ekspertinė praktika, įdiegta kokybės vadybos sistema rodo, kad ekspertiniuose tyrimuose tyrimo metodai yra grupuojami pagal užduoties pobūdį. Taigi ekspertas nėra laisvas pasirinkti bet ką, tačiau jį riboja jo turimos specialios žinios ir konkrečiam uždaviniui spręsti pritaikyti ir įteisinti, kai kada akredituoti, tyrimo metodai.

Taigi, metodų įteisinimo, parinkimo, naudojimo procesas LTEC yra griežtai kontroliuojamas ir prižiūrimas.

Atitinkami reikalavimai keliami ir tyrimams naudojamai įrangai, kuri turi atitikti pagrindinį kriterijų – prietaisų kalibravimas ir eksploatavimas turi būti aukščiausios rūšies. Šiai sričiai detalizuoti LTEC yra parengtos ir patvirtintos Įrangos naudojimo Ekspertiniuose tyrimuose taisyklės⁵¹, kurių paskirtis – nustatyti LTEC ekspertizėse (tyrimuose) naudojamos įrangos naudojimo, priežiūros, kalibravimo ir patikrinimo reikalavimus. Taigi, LTEC turi sudariusi įrangos registrus, kiekviena programinė ir laboratorinė įranga yra aprašyta, fiksuotas jų naudotojų ratas, nustatytas priežiūros periodiškumas ir priežiūros formos. Šie elementai yra labai svarbūs užtikrinant įrangos panaudojimo pagrindu suformuluotas išvadas bei įvertinant, kad ekspertinio tyrimo rezultatas buvo gautas su veikiančia, patikima įranga.

Kitas ne mažiau svarbus elementas – dokumentacija. KVS nagrinėjantys mokslininkai⁵² labai tiksliai išskiria tris pagrindinius aspektus, keliamus dokumentams pagal kokybės vadybą, tai:

51 Lietuvos teismo ekspertizės centro įrangos naudojimo ekspertizėse (tyrimuose) taisyklės, LTEC-BP-12, 3 leidimas, patvirtintos LTEC direktoriaus 2011-12-15 įsakymu Nr. B-77.

52 Juodkaitė-Granskienė, G., Kivita, A. Veiklos našumo valdymas Lietuvos valstybės ekspertinėse įstaigose. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika* VI, Kolektyvinė monografija. Vilnius, 2009. p. 55–72.; Juodkaitė-Granskienė, G. *Teisės saugos institucijų naudojamos vadybos priemonės ir jų optimizavimo problemos Lietuvoje (Viešųjų ekspertinių tyrimų organizacijų pavyzdžiu)* // kolektyvinė monografija Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas. Vilnius, 2010. p. 499–515; <https://www.scc.ca/sites/default/files/migrated_files/DLFE-433.pdf>.

- jei ką nors darote, užrašykite tai;
- jei ką rašote, atlikite tai;
- jei kas nors neužrašyta, tai ir nevyko.

Šie reikalavimai taikomi visai dokumentavimo ir įrašų sistemai LTEC – t.y. tiek bendro pobūdžio dokumentams, tiek ekspertinių tyrimų dokumentacijai. Atitinkamai, procesų aiškumo užtikrinimui LTEC patvirtino dokumentų ir įrašų valdymo taisyklės⁵³, kurios kaip minėta apima visas dokumentų rūšis, tai:

„8. LTEC metų dokumentacijos plane yra įtvirtintos dokumentų klasės:

- 8.1. Veiklos organizavimas (Vidaus administravimas);
- 8.2. Personalo valdymas;
- 8.3. Finansai ir buhalterinė apskaita;
- 8.4. Dokumentų valdymo organizavimas;
- 8.5. Sauga ir sveikata darbe, ūkio priežiūra;
- 8.6. Teismo ekspertizių atlikimas;
- 8.7. Vidaus auditas;
- 8.8. Įslaptintos informacijos administravimas;
- 8.9. Klaipėdos skyrius;
- 8.10. Šiaulių skyrius.“

Atskiro paminėjimo ir išryškavimo reikalauja specialios kokybės kontrolė ekspertiniuose tyrimuose priemonės, kurios LTEC Kokybės vadove yra sugrupuotos į keletą rūšių, kurios yra:

5.8.1. LTEC ekspertizės (tyrimo) rezultatų kokybė užtikrinama tokiomis priemonėmis:

- tyrimą atliekant bent dviem skirtingais metodais (kur tinka);
- naudojant pamatines medžiagas ir etalonus (kur tinka);
- atliekant techninę ekspertizės (tyrimo) rezultatų kontrolę (toliau – TK) arba tyrimą atliekant dviem ekspertams;
- atliekant administracinę kontrolę (toliau – AK);
- dalyvaujant tarplaboratoriniuose palyginamuosiuose tyrimuose;
- STPA bei įrenginio gamintojo numatytais principais ir periodiškumu pagal nustatytus kriterijus tikrinant įrenginio (įrangos) veikimą.

53 Lietuvos teismo ekspertizės centro dokumentų ir įrašų valdymo taisyklės, LTEC-BP-03, 4 leidimas, patvirtintos LTEC direktoriaus 2011-12-15 įsakymu Nr. B-77.

LTEC praktinės veiklos analizės rezultatai rodo, kad efektyviausios priemonės kokybės vadybos sistemoje yra:

- Techninė kontrolė, kurią atlieka ekspertinio tyrimo vedėjas ar jo paskirtas kompetentingas ekspertas. Vedėjas (ekspertas) šią kontrolę atlieka perskaitydamas ekspertizės aktą (specialisto išvadą) ir išnagrinėdamas, ar tinkamai parinkta tyrimo schema ir metodai, ar išvados pagrįstos ekspertizės akte (specialisto išvadoje) ir tyrimo medžiagoje (schemose, diagramose, skaičiavimuose ir kita) užfiksuotais duomenimis, ar tekste nėra techninių/korektūros klaidų. Techninę kontrolę atliekantis asmuo turi teisę žodžiu išsiaiškinti su tyrimą atlikusiu ekspertu kylančius neaiškumus.
- Administracinė ekspertizės (tyrimo) kontrolė. Šią kontrolę atlieka ekspertinio skyriaus kuratorius. Klaipėdos ir Šiaulių skyriuose administracinę kontrolę vykdo skyriaus vedėjas. Administracinės kontrolės metu patikrinama, ar atlikus ekspertinį tyrimą yra įvykdyta užsakovo užduotis ir ar nėra nuokrypių nuo KVS reikalavimų.

Taigi LTEC, yra atliekama dviejų lygių ekspertinių tyrimų formos ir turinio kontrolė, kuri atitinkamai mažina ekspertinės klaidos atsiradimo riziką.

KVS yra įdiegta ir kitose ekspertinėse įstaigose. Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje (toliau VTMT), KVS atitinka tarptautinio standarto LST EN ISO/IEC 17025:2005 reikalavimus⁵⁴ ir yra vienu iš kertinių elementų, padedančių užtikrinti optimalų teismo medicinos tyrimų ir ekspertizių užsakovų reikalavimų tenkinimą – tarptautinius standartus atitinkančią teismo medicinos tyrimų (ekspertizių) kokybę ir savarankiškumą bei sutelkiančių darbuotojus bendram atsakingam darbui, siekiant užsibrėžtų tikslų. Kaip jau buvo minėta, KVS apima nuolatinį VTMT valdymo struktūros, darbo metodų ir veiklos procesų tobulinimą bei optimizavimą, optimalų tarnybos materialinių ir žmogiškųjų išteklių panaudojimą, darbuotojų profesinės kvalifikacijos tobulinimą, tarnybos veiklos kompetencijos, stabilumo ir prestižo užtikrinimą šalies ir tarptautiniame lygmenyje.

Pastebėtina, kad ekspertinių įstaigų akreditacija savo ruožtu yra pakankamai sudėtingas ir problemiškas procesas, nes:

- ekspertinių įstaigų veikla yra labai įvairiapusė ir nevienalytė. Eks-

54 [Žiūrėta: <<http://www.vtmt.lt/pages/lt/kokybes-vadybos-sistema/akreditacija.php>>].

pertinėje įstaigoje yra atliekami skirtingų rūšių tyrimai, dirbama su skirtingais objektais, kurių patekimo į ekspertinę įstaigą ji nekontroliuoja. Todėl ekspertinė įstaiga yra nepajėgi numatyti ir kontroliuoti įrodymų surinkimo, pakavimo, fiksavimo, saugojimo procesų, nuo kurių tiesiogiai priklauso atliekamų tyrimų rezultatyvumas.

- akreditacija yra daug laiko ir žmogiškųjų ir finansinių išteklių reikalaujantis procesas. Pažymėtina, kad jis yra tęstinis, nes išorės vertinimas vyksta kiekvienais metais, taigi, ir papildomi žmogiškieji ir finansiniai resursai reikalingi nuolat.
- akreditacijos pagrindinis tikslas yra nuolatinis ekspertinės įstaigos veiklos gerinimas, kuris vėlgi reikalauja papildomų išteklių personalo kompetencijai ir kvalifikacijai palaikyti ir kelti, įrangos atnaujinimui, naujų metodų diegimui ir pan.

Šiuos teiginius patvirtina tiek Lietuvos ekspertinių įstaigų praktika, tiek ENFSI veikla, tiek užsienio šalių praktikų pastebėjimai⁵⁵. Tačiau nepaisant to, tai yra vienintelis būdas pasiekti kokybiškų, patikimų, visuotinai pripažįstamų, su mažiausia klaidos rizika rezultatų.

2.2. Būtiniausių kompetencijos reikalavimų, taikomų kriminalistikos personalui, laikymasis

Kompetencija (lot. *competere* – „sutapti“) – gebėjimai atlikti tam tikrus veiksmus; tam tikro dalyko įvaldymas, kokios nors srities išmanymas, dalykiniai (su)gebėjimai. Kompetencijos samprata daugialypė, įvairiuose šaltiniuose pateikiamos kompetencijos sampratos atspindi siaurąją ir plačiąją prasmes. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas kompetenciją apibrėžia kaip klausimų ar reiškinių sritį, kurią kas gerai išmano⁵⁶. Edukologijos žodyne ši sąvoka susiejama su kvalifikacija⁵⁷. Tačiau kvalifikacija dažnai suprantama kaip formalusis turimų žinių ir įgūdžių derinys, neretai formalizuojamas tam tikru dokumen-

55 Accreditation of Forensic Science Laboratories. [Žiūrėta: <<http://what-when-how.com/forensic-sciences/accreditation-of-forensic-science-laboratories/>>].

56 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. [Žiūrėta: <<http://lkiis.lki.lt/dabartinis;jsessionid=C9C503924E86D4B8C599CF9B0F297872>>].

57 Edukologijos žodyne kompetencija apibrėžiama kaip gebėjimas pagal kvalifikaciją, žinias, įgūdžius gerai atlikti veiklą. Žr.: Jovaiša, L. *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius, 2007. p. 121.

tu, pavyzdžiui, diplomu ar pažymėjimu. Platesnė kompetencijos samprata suvokiama analizuojant ją per vadybos prizmę. Vadyboje galima rasti pačių įvairiausių kompetencijos definicijų. Kompetencija apibrėžiama kaip sugebėjimai tam tikrose situacijose taikyti pagrindinius tam tikro turinio principus ir technikas arba kaip rezultatyvumas, sugebėjimas atlikti darbe reikalingas užduotis ar būtinų darbo uždaviniui ar vaidmeniui atlikti mokėjimo įgūdžių, žinių ir gebėjimų derinys. Šiuolaikinės personalo vadybos nuostatose kompetencija apibrėžiama kaip „žinių ir įgūdžių derinys bei sugebėjimas pritaikyti juos konkrečiomis aplinkybėmis, tai vadybos funkcijų atlikimas, atsižvelgiant į aplinkos bei situacijos apribojimus“⁵⁸.

Kompetencija įgauna dar vieną atspalvį – tai teisinis požiūris į specialias žinias, nes specialistas ir ekspertas apibūdinami pagal jų turėjimą. Kompetencija neatsiejama asmens profesionalumo raiška. A. Poviliūnas, nagrinėdamas profesionalumo apibrėžtį, analizuodamas E. Hughes išreikštą poziciją, pabrėžė, jog sąvoka „profesionalas“ yra ne tik deskriptyvus aprašomojo, bet vertybinio pobūdžio, o buvimas profesionalu apima ne tik specialias kompetencijas, bet ir garbę bei prestižą⁵⁹. Vertinant kompozicinę profesionalumo raišką, akcentuotina tai, kad kompetencija yra tik sudėtinė profesionalumo dalis šalia tokių dalių kaip kvalifikacija ir vertybiniai profesinės etinės aspektai. Todėl vertinant visuminį profesionalaus darbuotojo įvaizdį, reikėtų kompleksiskai ir sąryšingai nagrinėti kvalifikaciją, kompetenciją ir būtinų asmeninių savybių visumą. Kompetencija, kaip profesionalumo raiškos vienetas (dalis), ypatinga tuo, kad gali būti formuojama, ugdoma ir stiprinama visą profesinės veiklos laiką. Tik sisteminis, tikslingas ir nuolatinis kompetencijos tobulinimas sudaro prielaidas profesionalaus darbuotojo sėkmei, efektyviai veiklai.

Nagrinėjant kriminalistinio personalo aktualijas, kompetencija tampa svarbia prielaida efektyvinant nusikalstamų veikų tyrimo procesą. Šiuolaikinis kriminalistinis personalas – tai ne tik bendrųjų ar specialiųjų kompetencijų turintys profesionalai, tačiau lanksčiai ir operatyviai reaguojantys į besikeičiančią situaciją, sugebantys keistis aktualia tyrimui informacija, bendradarbiauti tiek įstaigos viduje, tiek ir su kitų įstaigų darbuotojais, tiek šalyje, tiek

58 Stankevičienė, A., Lobanova, L. *Personalų vadyba organizacijos sistemoje*. Vilnius, 2006. p. 118.

59 Poviliūnas, A. *Profesinės veiklos lauko tyrimo ypatumai*. Sociologija. Mintis ir veiksmas 2011/2(29). p. 22.

ir užsienyje. Gebėjimas efektyviai bendradarbiauti, ryžtingai veikti kritinėse situacijose, valdyti laiką, planuoti tyrimą tampa aktualija ne tik mūsų šalies, bet ir kitų šalių narių kriminalistikos darbuotojams. Kompetencija ir europinė dimensija – du nebeatsiejami ir kartu sąsajingai nagrinėtini klausimai. „Pastaruoju metu, Europos Taryba, atsižvelgdama į tai, kad Europos Sąjunga užsibrėžė tikslą puoselėti ir plėtoti Europos Sąjungą kaip laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje būtų užtikrintas aukšto lygio saugumas plėtojant bendrą valstybių narių veiklą policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityse, pabrėžė būtinybę suderintai, visapusiškai ir veiksmingai spręsti problemas, kurias Europos Sąjungos visuomenėms kelia nusikalstamumas“. Kriminalistikos mokslo indėlis šioje srityje yra neabejotinas – Europos kriminalistikos erdvės sukūrimas ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimas taptų svaria platforma teisės saugos institucijų veiklos efektyvinimo srityje, taip pat ir ikiteisminio tyrimo organizavimo plotmėje, kriminalistinio personalo kompetencijų formavimo (stiprinimo) srityje.

Nagrinėjant ikiteisminio tyrimo efektyvinimo galimybes, daugiausia dėmesio Lietuvoje skirta tiek ikiteisminio tyrimo organizavimo nuostatų peržiūrai ir praktiniam šio proceso pagerinimui, tiek ir moksliniu lygmeniu – optimizuoto ikiteisminio tyrimo organizavimo modelio sukūrimo koncepcijai, kur tvirtai pripažįstama, jog vadybos nuostatų įkomponavimas ir taikymas nusikalstamų veikų tyrimo procese užtikrina efektyvesnį šio proceso rezultatą. Vis dažniau atsigręžiama į moderniosios vadybos nuostatas. Vadybos kontekste svarbi veiklos kryptis funkcionuojant rinkos sąlygomis yra visuotinės kokybės problema. Visuotinės kokybės kategorija reiškia, kad visose srityse darbas atliekamas laiku ir kokybiškai. Todėl tokios vadybos kategorijos kaip planavimas, organizavimas, bendradarbiavimas savo turiniu tampa patrauklios bandant jas modeliuoti, pritaikyti nusikalstamų veikų tyrimo procese ir įdiegiant (įtvirtinant), adaptuojant vadybines kriminalistinio personalo kompetencijas.

Nagrinėjant vadybines kompetencijas, būtinas kriminalistikos personalui, svarbu akcentuoti, jog nusikalstamų veikų tyrimo procese dabartiniu metu tokių kompetencijų konjunktūra pristatoma ir nagrinėjama per ikiteisminio tyrimo veiklos organizavimo turinį. Pabrėžiama, jog „ikiteisminio tyrimo veiklos organizavimas – kompleksinis procesas, kurį lemia ne tik teisinė bazė, teisės aktų taikymo ypatumai, bet ir ikiteisminio tyrimo subjektų bendradarbiavimas, jų kvalifikacija ir kompetencija, asmeninės savybės ir gebėjimai, mate-

rialinis techninis aprūpinimas ir kiti veiksniai⁶⁰. Ikitaisminio tyrimo organizavimo turinyje vienas iš svarbių akcentų – veiksmų koordinavimo ir planavimo ypatumai. Šie ypatumai tampa sudėtinė veiklos organizavimo dalimi šalia kitų komponentų. Detalizuojant ikitaisminio tyrimo veiklos organizavimo turinį, buvo pasiūlyta visus turinio komponentus grupuoti pagal jų pobūdį⁶¹:

1. teisinio reguliavimo ypatumai (teisės normos ir jų taikymo galimybės, ikitaisminio tyrimo subjektų įgaliojimų apibrėžtis);
2. išoriniai subjektų profesionalumo ypatumai (ikiteisminio tyrimo subjektų kvalifikacija ir kompetencija);
3. vidiniai subjektų profesionalumo ypatumai (ikiteisminio tyrimo subjektų asmeninės savybės ir motyvacija);
4. darbo pobūdžio ypatumai (ikiteisminio tyrimo subjektų darbo krūvis ir jo tolygumo nustatymas);
5. veiksmų planavimo ir koordinavimo ypatumai (veiklos planavimas ir subjektų bendradarbiavimas);
6. išteklių panaudojimo ypatumai (materialinis-techninis aprūpinimas ir racionalus finansinių resursų panaudojimas).

Todėl nagrinėjant vadybinių kompetencijų, būtinų kriminalistikos personalui, turinį, pabrėžtini veiksmų planavimo ir koordinavimo ypatumai – siekis suformuoti tvirtus veiklos planavimo ir bendradarbiavimo gebėjimus.

Veiklos planavimas kaip vadybinės kriminalistinio personalo kompetencijos diskurso pristatymas. Vadybos kontekste planavimas suprantamas kaip tikslų formulavimo ir jų realizavimui įgyvendinimo nustatant tam tikrą eigą procesas. Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne žodis „planas“ apima darbo užduotis, tvarką, nustatytas darbo veikimo būdus, priemones darbui atlikti, tikslui pasiekti per tam tikrą laiką⁶². Taigi, planavimas aktualus tuo, kad padedą sudėtingesnę veiklą išskaidyti į atskirus elementus ir sugrupuoti užduotis, nuosekliai numatyti būtinus atlikti veiksmus, suformuoti tam tikrų reikiamų atlikti veiksmų algoritmą. Tai reikštų, jog kuo veikla sudėtingesnė, tuo didesnė

60 Navickienė, Ž. Šiuolaikinio ikitaisminio tyrimo veiklos organizavimo aktualijos tęstinėje „Kriminalistika 2020“ kūrimo vizijoje. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. Nr. 16. Kaunas: Mykolo Romerio universitetas, 2016. p. 142–158.

61 Ten pat.

62 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Lietuvių kalbos institutas. Redaktorių kolegija. 4-asis leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2000.

būtinybė planavimui, kuo didesnis informacijos trūkumas, tuo reikalingesnė kruopštesnė būtinybė planavimui. Planavimas ikiteisminiame tyrime pirmiausia tai mąstymo procesas, kurio metu numatomi būsimi esminiai tyrimo žingsniai. Šiuo aspektu planavimas apima logines operacijas, suvokimus, kūrybiškumą, kuriuos pasitelkus ir ieškoma geriausių tyrimo variantų siekiant nustatyti tiesą byloje. Planavimas reiškia, kad vadovai apgalvoja savo tikslus bei veiksmus iš anksto ir jų veiksmai remiasi kokia nors taisykle, planu, logika, o ne atliekami spontaniškai, todėl planuose pateikiami organizacijų tikslai ir geriausios procedūros tikslams pasiekti⁶³. Mūsų nuomone, planavimas visuomet turėtų būti *ab initio*, t. y. siejamas su ikiteisminio tyrimo pradžia.

Nagrinėjant efektyvaus ikiteisminio tyrimo organizavimo prielaidas, neretai pabrėžiamas ikiteisminio tyrimo subjektų bendradarbiavimas, profesionalumas, tačiau nedaug dėmesio skiriama ikiteisminio tyrimo planavimo turinio gvildenimui. Ankstesnėje mokslininkų⁶⁴ (E. Palskys, S. Kuklianskis) pozicijų raiškoje ikiteisminio tyrimo organizavimo klausimai nagrinėti kartu su planavimo procesu. Dabartiniu metu mokslininkų gvildenami gerokai siauresnio pobūdžio ikiteisminio tyrimo organizavimo komponentai, tačiau tuo pačiu bandoma atrasti tam tikrų sąsajų su ikiteisminio tyrimo planavimu: versijų kėlimas įvardinant versiją kaip daugiareikšmę kategoriją, kuri gali būti analizuojama kaip loginis nusikalstamų veikų tyrimo planavimo pagrindas⁶⁵, ikiteisminio tyrimo subjektų bendradarbiavimo galimybės⁶⁶ tiriant sunkius ir labai sunkius nusikaltimus – planuojant bendrus tyrėjo ir prokuroro veiksmus, ikiteisminio tyrimo organizavimo modelio koncepcijos kūrimas⁶⁷ (Ž. Navickienė), akcentuojant naujus turinio elementus – takoskyra nuo planavimo proceso. Mokslinis teorinis lygmuo, nagrinėjantis planavimą ikiteisminiame tyrime, sąlyginai statiškas. Pastebėtina, jog praktinis ikiteisminio tyrimo

63 Šeibokienė, A. *Vadybos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija, 2002. p. 8.

64 Kuklianskis, S. *Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys*. Vilnius, 1995; Palskys, E., Kazlauskas, M., Danisevičius, P. *Kriminalistika*. Vilnius, 1985.

65 Barkauskas, A. *Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: LTU, 2000. p. 28; 150.

66 Šatas, M. Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno bendradarbiavimas tiriant sunkius nusikaltimus (daktaro disertacija). Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

67 Navickienė, Ž. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo modelis kriminalistikos taktikoje* (daktaro disertacija). Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

planavimo tyrinėjimas tarsi visiškai apeinamas, lieka nuošalyje ir didesnės diskusijos šis klausimas tiek moksliniame, tiek praktiniame lygmenyje nesulaukia. Todėl visiškai naujai buvo pristatyta mokslinės ir praktinės planavimo sąjungos ypatumai nusikalstamų veikų tyrimo kontekste⁶⁸.

Užsienio šalyse analizuojant planavimo ikiteisminiame tyrime problematiką, matyti, jog planavimo aktualijos gvildenamos pakankamai seniai. Pavyzdžiui, tinklinio planavimo⁶⁹ galimybės buvo analizuotos septintajame dešimtmetyje⁷⁰. Šio planavimo ypatumai buvo pripažinti ir vėliau, kadangi sudaro galimybę tiksliai suformuluoti visus tarpinius tyrimo tikslus, padėsiančius pasiekti bendrą tikslą; nustatyti sąveiką tarp veiksmų ir priemonių, identifikuoti jų loginę struktūrą; leidžia prognozuoti tam tikrus veiksmus ir priemones ir pan.⁷¹ Dabartiniu metu užsienio literatūroje analizuojant planavimo kategoriją, pabrėžiamas plano lankstumas ir pritaikomumas. Jis dažnai siejamas su tiriamąja strategija⁷².

Planavimo kaip efektyvaus ikiteisminio tyrimo prielaidos samprata.

Siekiant išanalizuoti planavimą kaip efektyvaus ikiteisminio tyrimo priemonę, mūsų manymu, būtina aptarti efektyvumo ir efektyvaus ikiteisminio tyrimo kategorijas. Efektyvumas – kaip ekonomikos parametras – reiškia gamybos išteklių panaudojimo lygį, garantuojantį maksimalų rezultatą⁷³. Transformuojant šios kategorijos turinį ikiteisminiame tyrime, svarbu pabrėžti šiame procese naudojamų priemonių ir žmogiškųjų išteklių lygį siekiant maksimalaus rezultato – atskleisti ir ištirti nusikalstamą veiką. Taigi, iš principo susiduriama su veiklos matavimo ir jos efektyvumo santykiu. Kaip pažymi T. Sudnickas, „veiklos efektyvumas ir jo matavimas yra bendra vadybinė pro-

68 Kurapka, V.E, Navickienė, Ž., Šlepetytys, R., Bilevičiūtė, E., Matulienė, S. Planning Ab Initio Pre-Trial Investigation As The Condition For A More Effective Investigation Of Crimes: From Theory To Practice. *Criminology Journal of Baikal National University of Economics and Law*. 2016, vol. 10, no. 2. p. 387–398.

69 Tinklinio planavimo metodas ypač naudingas, planuojant sudėtingą darbų kompleksą, kuris vaizduojamas schema.

70 Белкин, Р. С. *Курс криминалистики*. Закон и право. Москва, 2001. p. 714–715.

71 Ten pat. p. 715–716.

72 Basic Investigative Planning. NACOLE conference Basic Investigative Planning. [Žiūrėta: <<http://www.portlandonline.com/Auditor/index.cfm?a=329549&c=56522>>].

73 Ekonomikos terminų žodynas. [Žiūrėta: <<http://ekonomika.balsas.lt/ekonomikos-terminu-zodynas/efektyvumas>>].

blema, kuri kyla už teisėsaugos institucijų vadybos ribų⁷⁴. Tam tikros veiklos veiksmingumui užtikrinti neretai taikomi įvairūs kokybės standartai. Todėl kalbant apie ikiteisminio tyrimo efektyvumo matavimą, galima būtų diskutuoti apie kokybės vadybos standartų diegimą šioje srityje. Veiklos veiksmingumui užtikrinti galėtų būti taikomas kokybės standartas ISO 9001, ISO 17025, nors, kaip teigiama, šių standartų taikymas nepakankamas veiklos veiksmingumui užtikrinti, neapima efektyvumo rodiklių stebėsenos, išteklių planavimo ir jų ekonominio įvertinimo laiko perspektyvoje⁷⁵. Visgi ikiteisminį tyrimą organizuojančios ir atliekančios įstaigos siekia apibrėžti veiklos vertinimo rodiklius. Pavyzdžiui, JAV apygardos prokuratūrų tiksluose kaip veiklos vertinimo rodikliai yra įvardinami nusikalstamumo lygis, areštų skaičius, laikas iki bylos perdavimo teismui, vienam prokurorui tenkančio darbo apimtys ir pan. Kaip kriterijus įvardinamas net prokurorų darbo vertinimas visuomenėje⁷⁶. Švedijos prokuratūros veiklos rodikliuose akcentuojami terminai, per kuriuos ištiriama byla, apklausiami nukentėję vaikai⁷⁷.

Pažymėtina, jog Lietuvos teisės aktuose tiesiogiai nėra apibrėžiamas ikiteisminio tyrimo efektyvumas. Nors buvo bandoma skaičiuoti efektyvumą ikiteisminiame tyrime pagal tiriamose bylose taikomą svertinę balą, kuri sudaro ikiteisminio tyrimo terminai, per kuriuos atliktas ikiteisminis tyrimas, nusikalstamų veikų epizodų skaičius, įtariamųjų skaičius ir pan.⁷⁸. Tačiau tokia skaičiavimo metodika nepasitvirtino, ir šis teisės aktas buvo panaikintas⁷⁹.

74 Sudnickas, T. Naujos inovacinės vadybos priemonės ir jų diegimo į teisėsaugos institucijų vadybinę veiklą perspektyvos. *The Threats of Crime and Human Security*. Monograph. Vilnius, 2010. p. 477.

75 Juodkaitė-Granskienė, G. Teisėsaugos institucijų naudojamos vadybos priemonės ir jų optimizavimo problemos Lietuvoje (viešųjų ekspertinių tyrimų organizacijų pavyzdžiu). *The Threats of Crime and Human Security*. Monograph. Vilnius, 2010. p. 500.

76 Tipiniai JAV Apygardų prokuratūrų tikslai. Šaltinis: JAV Apygardų prokurorų asociacijos duomenys.

77 Švedijos generalinės prokuratūros strateginis veiklos planas 2011 m.

78 Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. sausio 20 d. įsakymas Nr. I-9/5-V-47 „Dėl ikiteisminio tyrimo efektyvumo vertinimo kriterijų, svertinių balų ir taikymo metodikos patvirtinimo“.

79 Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. rugpjūčio 20 d. įsakymas Nr. I-195/5-V-682 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. sausio 20 d. įsakymo Nr. I-9/5-V-47 „Dėl ikiteisminio tyrimo efektyvumo vertinimo kriterijų, svertinių balų ir taikymo metodikos patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“.

Mūsų tyrimo akcentas – analizuoti ikiteisminio tyrimo planavimą ne kaip ikiteisminio tyrimo veiklos efektyvumo matą, bet kaip prielaidą, lemiančią šios veiklos efektyvumą.

Mūsų požiūriu, ikiteisminio tyrimo organizavimas – kompleksinis procesas, kurį lemia ne tik teisinė bazė, teisės aktų taikymo ypatumai, organizacinės priemonės, todėl ikiteisminio tyrimo kokybė ir efektyvumas priklauso ir nuo ikiteisminių tyrimų organizuojančių ir vykdančių subjektų⁸⁰, būtent nuo jų kvalifikacijos ir kompetencijos. Tyrėjo kvalifikacija tampa būtina prielaida formuojant ir gilinant šiai profesijai būtinas kompetencijas, užtikrinant studijų metu įgytų gebėjimų tęstinumą. Nenustačius ir neapibrėžus tyrėjui būtino išsilavinimo, priėmus į darbą kitų profesijų atstovus, prarandama galimybė nuosekliai ir sistemingai suformuoti tyrėjui būtinus profesinius pagrindus⁸¹.

Vertėtų pabrėžti, jog šio proceso efektyvumą lemia ir daugelis kitų veiksnių: turimi ikiteisminio tyrimo planavimo gebėjimai, materialinis techninis aprūpinimas, darbo krūvis, motyvacija ir pan. Moksliniuose šaltiniuose, kuriuose detalai nagrinėjamas ikiteisminio tyrimo organizavimo procesas, neretai paraleliai įjungiamos (analizuojamos) ir kitos kategorijos – ikiteisminio tyrimo planavimas ir bendradarbiavimas ikiteisminiame tyrime⁸². Pažymėtina, jog ikiteisminio tyrimo subjektų bendradarbiavimo nuostatos išnagrinėtos labai plačiai⁸³, kaip ir ikiteisminio tyrimo organizavimo efektyvinimo galimybės. Mūsų šalies mokslinėje literatūroje nusikalstamų veikų tyrimo planavimas santykinai nagrinėjamas versijų kėlimo kontekste. „Versijų ir nusikaltimų tyrimo plano santykį būtų galima apibūdinti taip: versijų pagrindą

80 Navickienė, Ž. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo optimizavimas Lietuvoje: nunc ar ad felicitiora tempora?* Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis. Vilnius, Charkovas, 2013. p. 306.

81 Navickienė, Ž. Izotovas, A. *Ikiteisminio tyrimo pareigūno profesionalumo dimensijos: profesinė kompetencija ir asmeninės savybės*. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. Mykolo Romerio universitetas. 2013 (10).

82 Šatas, M. *Kai kurios bendradarbiavimą apibūdinančių veiksnių raiškos problemos prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno santykiuose* // Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. Vilnius, 2011; Šatas Mindaugas. *Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų bendradarbiavimo ypatumai* // Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. Vilnius, 2007.

83 Šatas, M. *Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno bendradarbiavimas tiriant sunkius nusikaltimus (daktaro disertacija)*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

sudaro klausimai, kuriuos reikia iširti, o nusikaltimo tyrimo plano pagrindą sudaro versijos, kurias reikia patikrinti⁸⁴. Tačiau šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje mažai dėmesio skirta ikiteisminio tyrimo planavimo nuostatoms nagrinėti, apskritai ir pačio planavimo įtakai tiriant nusikalstamas veikas.

BPK 2 straipsnyje numatyta, jog nusikalstama veika turi būti iširta greitai ir išsamiai, per kuo trumpiausius terminus. Tai reiškia, jog ikiteisminis tyrimas turi būti nevilkinamas, o atliekamas kuo sparčiau. Ši taisyklė galioja kiekvienam ikiteisminiam tyrimui, todėl atsiranda būtinybė valdyti situaciją visuose ikiteisminiuose tyrimuose, o tai reiškia – planuoti ikiteisminio tyrimo veiksmus, planuoti bylos eigą, planuoti patį tyrimą. Kiekvienos nusikalstamos veikos atskleidimas ir tyrimas yra sudėtingas, kūrybiškas procesas. Viena metu tyrėjas turi keliolika, ar net keliasdešimt bylų (iki dvidešimties ar net trisdešimties), per dieną būtina atlikti ne vieną, o dažniausiai kelis ikiteisminio tyrimo veiksmus, kuriems būtina kruopščiai pasiruošti, parinkti tinkamą taktinį momentą, įvertinti atliekamų veiksmų intensyvumą, nusikalstamos veikos pobūdį, atsižvelgti į kitas bylos aplinkybes, įtariamųjų skaičių, taikytas prievartos priemones, ikiteisminio tyrimo terminus ir pan. Todėl neįmanoma ikiteisminį tyrimą atliekantiems subjektams sėkmingai spręsti jiems iškeltus uždavinius tiksliai neorganizuojant darbo, nekoordinuojant įvairių pajėgų, tikslingai ir plačiai neplanuojant veiklos⁸⁵.

Nusikalstamų veikų tyrimo organizavimas dažnai tapatinamas su planavimu, tačiau šios sampratos nėra tapačios ir lygiavertės savo turiniu. Abu institutai priklauso ikiteisminio tyrimo taktikos bendrosios dalies turiniui, tačiau nusikalstamų veikų tyrimo organizavimo samprata platesnė: ji apima ir darbo organizavimo, ir ikiteisminio tyrimo subjektų bendradarbiavimo, versijų kėlimo, ir veiksmų planavimo klausimus, taigi, planavimo institutas yra gerokai siauresnis⁸⁶. Analizuojant ikiteisminio tyrimo organizavimo ir planavimo santykį, vertėtų pažymėti, jog ankstesnė tyrimo organizavimo samprata buvo siejama su racionalių jėgų, įrankių ir priemonių, kuriomis disponuoja

84 Barkauskas, A. *Kriminalistinės versijos*. Lietuvos teisės akademija, 2000. p. 45.

85 *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Autorių kolektyvas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. p. 33.

86 Kurapka, V. E., Navickienė, Ž., Šlepetys, R., Bilevičiūtė, E., Matulienė, S. Planning Ab Initio Pre-Trial Investigation As The Condition For A More Effective Investigation Of Crimes: From Theory To Practice. *Criminology Journal of Baikal National University of Economics and Law*. 2016, vol. 10, no. 2. p. 387–398.

tyrėjas, parinkimu, išdėstymu ir panaudojimu, optimalių sąlygų, siekiant bylą ištirti, sudarymu ir panaudojimu. Vėliau tyrimo organizavimo samprata kito, tapo platesne: tai orientuota į ikiteisminio tyrimo subjektų ir sąveikaujančių su jais institucijų bei asmens veiklos sutvarkymu ir reguliavimu siekiant nusikalstamas veikas veiksmingai užkardyti, atskleisti ir ištirti. Planavimo pobūdis iš principo nepakito⁸⁷:

1. Tai universalus taktinis būdas, pagrįstas moksliniu darbo organizavimu, naudojamas organizuojant ir visą ikiteisminio tyrimo atlikimą, ir atskirą tyrimo veiksmą.
2. Mokslinis metodas, glūdinčis suplanuotame ir tikslingame duomenų apie nusikalstamą veiklą rinkime, naudojant taktinius būdus ir mokslines-technines priemones.

Ikiteisminio tyrimo planavimo sampratos kilmę lėmė bendroji planavimo samprata vadybos kontekste. Ankstesniuose moksliniuose šaltiniuose planavimas apibrėžiamas kaip visuomenės raidos proceso kiekvieno ciklo veiklos procesų projektavimas visose kompleksinės valdymo sistemos grandyse⁸⁸, kuomet padedami tolesnės vaisingos bendros veiklos pagrindai: numatomi kiekvieno bendrojo darbo etapo rezultato įvertinimo rodikliai⁸⁹. Šiuolaikinės moderniosios vadybos kontekste savo turiniu planavimo kategorija iš esmės lieka nepakitusi: planavimas – tai tikslų formulavimo bei jų įgyvendinimui tinkamos veiksmų eigos nustatymo procesas⁹⁰, tai organizacijos tikslų ir uždavinių formavimas bei priemonių ir būdų, reikalingų jiems realizuoti, nustatymas⁹¹. Vadyboje planavimas įvardijamas kaip prioritentinė vadybos funkcija⁹², kuri jungia organizacijos tikslus, išteklius ir rezultatus, kad kiekvienas darbuotojas galėtų suprasti, ką turi padaryti⁹³.

87 *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Autorių kolektyvas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. p. 33.

88 Makštutis, A. *Veiklos vadyba. Teorija ir praktika*. Vilnius, 1999. p. 171.

89 Butkus, F. S. *Vadyba kiekvienam*. Vilnius, Eugrimas, 2008. p. 74.

90 Bakanauskienė, I, Kyguolienė, A. *Vadybiniai sprendimai: priėmimas ir įgyvendinimas*. Kaunas, VDU leidykla, 2013. p. 29.

91 *Organizacijų vadyba*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011. p. 192.

92 Martinkus, B., Stoškus, S, Beržinskienė, D. *Vadybos pagrindai*. VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2010. p. 78.

93 Marcinkevičiūtė, L., Žukovskis, J. *Teoriniai ir praktiniai vadybos aspektai*. Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2007. p. 23.

Nagrinęjant ankstesnes ikiteisminio tyrimo planavimo sampratas, ryškėja, jog daugiau nei prieš 30 metų planavimas buvo suprantamas kaip moksliskai pagrįstas nusikaltimų tyrimo metodas, kurio esmę sudaro tikslingiausių, racionaliausių tardymo organizacijos ir konkrečių bylų ištyrimo būdų nužymėjimas, bylos medžiaga pagrįstų versijų iškėlimas ir patikrinimas, planingas ir kryptingas įrodymų rinkimas⁹⁴. Taigi, nusikaltimų tyrimo planavimas buvo traktuojamas kaip tam tikras tyrimo organizavimo būdas. Kiek vėliau, tyrimo planavimas apibrėžtas kaip moksliskai pagrįstas organizuoto tyrimo atlikimo metodas, t. y. tikslingiausių, racionaliausių tyrimo atlikimo ir konkrečių bylų ištyrimo būdas, bylos medžiaga pagrįstų versijų patikrinimas, nuoseklus ir kryptingas įrodymų rinkimo numatymas⁹⁵. Iš principo šiose sampratose ryškėja vienas vienintelis skirtumas: pirmuoju atveju planavimas traktuojamas kaip tyrimo organizavimo būdas, antruoju – kaip tyrimo atlikimo būdas. Nekyla mokslinės diskusijos dėl pačio planavimo tikslų ir turinio.

2003 metais įsigaliojus BPK, atsirado ir naujos mokslininkų įžvalgos – nauji iššūkiai ir kriminalistikos srityje. Naujos kriminalistinės rekomendacijos nusikalstamų veikų tyrimo planavimo srityje siejamos su ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro bendradarbiavimu planuojant nusikalstamų veikų tyrimą⁹⁶.

Dabartinė ikiteisminio tyrimo planavimo samprata pakito nežymiai: tyrimo planavimas – tai nusikalstamų veikų tyrimą atliekančio asmens mąstymo procese iš anksto tam tikram apibrėžtam laikui numatyta etapinė, organizacinė veikla, siekiant greitai surinkti išsamius duomenis apie nusikalstamą įvykį, iškelti ir patikrinti versijas bei nustatyti tiesą minimaliomis laiko, pajėgų ir priemonių sąnaudomis⁹⁷. Užsienio šalių mokslinėje literatūroje ikiteisminio tyrimo planavimas apibrėžiamas kaip mąstymo procesas, nukreiptas į tam tikro fakto ir nusikalstamos veikos aplinkybių ištyrimą, įformintas rašytine forma numatant tyrimo uždavinius, konkrečius tyrimo būdus ir priemones⁹⁸.

94 Palskys, E., Kazlauskas, M., Danisevičius, P. *Kriminalistika*. Vilnius, 1985. p. 182.

95 Kuklianskis, S. *Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys*. Vilnius, 1995. p. 25–26.

96 Burda, R. Naujas baudžiamojo proceso kodeksas – nauji kriminalistikos taktikos uždaviniai. *Jurisprudencija*, 2003, t. 43(35); p. 12–16.

97 *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Autorių kolektyvas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. p. 35.

98 Коршунова, О. Н., Степанова, А. А. *Курс криминалистики*. Том I. Санкт-Петербург, 2004. с. 171.

Kiti autoriai planavimą apibrėžia kaip turinio ir tvarkos nustatymą tiriant nusikalstamą veiklą siekiant patikrinti iškeltas versijas⁹⁹. Pažymėtina, jog ir dabartiniu metu kai kurie mokslininkai, pateikdami ikiteisminio tyrimo planavimo sampratą, nenutolsta nuo anksčiau minėtos prof. E. Palskio pristatytos planavimo sampratos ir tebetraktuoja planavimą kaip racionalaus ikiteisminio tyrimo organizavimo pagrindinį metodą¹⁰⁰, o organizavimą įvardina kaip tyrėjo sudarytą tyrimo plano racionalų realizavimą¹⁰¹.

Mūsų nuomone, apibrėžiant ikiteisminio tyrimo organizavimo ir ikiteisminio tyrimo planavimo santykį, svarbu išanalizuoti šių procesų tikslus. Bendrąja prasme tiek vieno, tiek kito proceso tikslas suponuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 2 straipsnyje numatytus tikslus – greitai ir visapusiškai, per kuo trumpiausius terminus iširti nusikalstamas veikas. Tai reikštų, kad visas nusikalstamas tyrimas siekia to paties tikslo. Todėl manytina, jog šių proceso takoskyra įmanoma per specialiuosius uždavinius. Lietuvos mokslinėje literatūroje išskiriami šie ikiteisminio tyrimo planavimo tikslai:

1. Plačiąja prasme – įgyvendinti BPK 2 str. nuostatas.
2. Palengvinti valdyti bendrą situaciją visuose ikiteisminiuose tyrimuose ir orientuotis juose, išmanyti eigą.
3. Valdyti situaciją kiekviename ikiteisminiame tyrime.
4. Identifikuoti svarbiausius (prioritetinius) ikiteisminio tyrimo veiksmus.
5. Sekti eigą ikiteisminiame tyrime (kokie veiksmai atlikti ir ką reikėtų dar atlikti).
6. Sudaryti veiksmų algoritmą byloje.
7. Intensyviai dirbti byloje (sekti darbo intensyvumą).
8. Tinkamai paskirstyti jėgas bylose.

Be to, mūsų manymu, labai svarbu paminėti vieną iš bendrojo planavimo uždavinių – išvengti atsitiktinių nepamatuotų sprendimų pavojaus¹⁰² ir šią nuostatą integruoti į ikiteisminio tyrimo planavimo uždavinius. Didelis

99 Железняк, А. С. *Криминалистика*. Москва, 2007. с. 95.

100 Яблоков, Н.П. *Криминалистика*. Москва, 2006. с. 67.

101 Ten pat. p. 67.

102 Butkus, F.S. *Organizacijos ir vadyba*. Vilnius: Alma littera, 1996. p. 70.

tyrėjo darbo krūvis, motyvacijos stoka, pernelyg užsitęsę ikiteisminio tyrimo terminai byloje turėtų skatinti patį tyrėją kruopščiai planuoti darbą tiriamose bylose, siekti dirbti tolygiai visuose ikiteisminiuose tyrimuose. Tyrimas *a livre ouvert* tyrėją veda į chaotiškumą, atsiranda didesnė tikimybė, jog tyrimas bus nenuoseklus, nevisaapimantis. Veiksmų stygavimas nuo ikiteisminio tyrimo pradžios leidžia išvengti galimų kliūčių ir klaidų.

Ikiteisminio tyrimo planavimu siekiama nustatyti svarbiausius (prioritetinius) ikiteisminio tyrimo veiksmus, sudaryti būsimų veiksmų algoritmą tiriamoje byloje, numatyti eigą, sekti, kad nusikalstamos veikos tyrimas būtų intensyvus. Taigi, ikiteisminio tyrimo planavimas nukreiptas į būsimų veiksmų numatymą, siekiant galutinio rezultato. Tuo tarpu ikiteisminio tyrimo organizavimas apima jau taikomų realių procedūrų mechanizmą. Paprastai, ikiteisminio tyrimo planavimas yra ankstesnis veiksmas, nukreiptas ne į vykstančio, o vykšiančio proceso mechanizmą. Racionalus organizavimas tampa efektyvia nusikalstamos veikos tyrimo įgyvendinimo forma. Visiškai sutiktina su išreikšta pozicija, jog planavimas įgyvendinamas prieš praktinius veiksmus, yra ankstesnis už jį, o tyrimą atliekantis asmuo numato būsimos veiklos tikslus, tyrimo veiksmų atlikimo apimtį ir priemones, kurie leidžia juos pasiekti, nurodo, vykdytojus¹⁰³.

Mokslinėje literatūroje pakankamai plačiai nagrinėjami pagrindiniai ikiteisminio tyrimo planavimo principai ir jų turinys. Individualumo principas reiškia, jog konkrečiai veikai tirti naudojamas modeliavimas, programavimas, schemas, o tuo pačiu, nėra vieno šablono tos pačios rūšies veikai tirti. Planavimui būdingas realumas – tyrimo eigoje vertinama reali tyrimo situacija, keliamos pagrįstos versijos. Tiek ankstesniame, tiek ir šiuolaikiniame ikiteisminio tyrimo planavimo kontekste įvardinamas vienas esminių principų – dinamiškumas. Dinamiškumas reiškia lankstumą, kintamumą byloje priklausomai nuo išaiškėjusių naujų aplinkybių. Prireikus planas tikslinamas, koreguojamas. Planavimo kontekste išlieka svarbus ir konkretumas: sudaromas planas ne bendriems tyrimo uždaviniams, o konkrečiai situacijai iširti, konkrečių tikslų pasiekimui. Optimalumo principas reiškia, kad planuojant pasirenkama optimaliausia tyrimo kryptis. Reikėtų atsižvelgti į tyrimo veiksmų eiliškumą, neatidėliotinų veiksmų atlikimo būtinumą ir pan. Auto-

103 *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Autorių kolektyvas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. p. 34.

rių nuomone, pabrėžtinai svarbus ir kitas planavimo principas, kuris turėtų papildyti specifinius planavimo tikslus – tai plano paprastumas (suprantamumas) ir prieinamumas. Tai reiškia, jog sudaromas planas ikiteisminiame tyrime neturėtų tapti našta tiek tyrimą atliekančiam tyrėjui, tiek tyrimą organizuojančiam prokurorui. Atvirkščiai, planas turėtų būti efektyvus įrankis visų procesų valdymui. Todėl mūsų teigimu, turėtų būti darbas ne dėl plano, o planas – dėl darbo efektyvumo. Be to, analizuojant ikiteisminio tyrimo planavimo esmę, paminėtini ir kiti bendrieji principai, tokie kaip teisėtumas, pagrįstumas, moksliskumas, neatidėliotumas.

Planavimo kategorija neatsiejama nuo prognozavimo. Prognozavimas – tai ateities reiškinių ir rodiklių dydžių numatymo būdas. Mokslinėje literatūroje siejant šias kategorijas tarpusavyje, pažymima, jog planavimas kaip būsimų procesų ir veiklų sumanymas, apima ne tik informacijos rinkimą, bet ir prognozavimą ir sprendimų priėmimą¹⁰⁴.

Tyrėjų gebėjimų lavinimas planuojant ikiteisminį tyrimą: praktinės situacijos pristatymas.

Dabartiniu metu kaip viena iš svarbiausių ikiteisminio tyrimo pareigūnų profesinės kompetencijos stiprinimo galimybių Lietuvoje yra Valstybės kontrolės pateiktų išvadų ir rekomendacijų įgyvendinimas ikiteisminio tyrimo organizavimo efektyvinimo srityje¹⁰⁵. Todėl įgyvendinant šias nuostatas, labai svarbi pozicija ikiteisminio tyrimo pareigūnų (tyrėjų) ir prokurorų praktinių gebėjimų stiprinimas siekiant įtvirtinti gebėjimus organizuojant ir planuojant ikiteisminį tyrimą. Siekiant įvertinti praktinę planavimo reikšmę, atlikome šalies finansinių nusikaltimų tyrimo padaliniuose dirbančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų (tyrėjų), tiriančių finansinio pobūdžio nusikalstamas veikas, empirinę apklausą.

Praktinė planavimo reikšmė. Pradedant nagrinėti planavimo praktinius aspektus, svarbu apžvelgti jo reikšmę ikiteisminiame tyrime bei atskleisti jo svarbą nusikalstamų veikų tyrimo kontekste. Nusikalstamų veikų tyrimas – sudėtinga ir maksimalių žmogaus pastangų reikalaujanti veikla (procesas),

104 *Organizacijų vadyba*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011. p. 193.

105 Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2012 m. gruodžio 20 d. valstybinio audito ataskaita „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-09-09]. <http://www.vkontrolė.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2>.

kuria siekiama nustatyti tiesą baudžiamajame procese. Užsienio literatūroje analizuojant planavimo reikšmę, pabrėžiamas plano lankstumas ir pritaikomumas¹⁰⁶, ypač akcentuojama, jog planas padeda suvaldyti visą veiklos procesą apibrėždamas šios veiklos ribas¹⁰⁷. Planavimas įgyja svarią reikšmę tiriant nusikalstamas veikas, kadangi per ribotą laiką tyrimą atliekantis asmuo privalo nustatyti asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, surinkti ir įvertinti duomenis apie padarytą nusikalstamą veiką, užtikrinti žalos atlyginimą, imtis reikiamų priemonių priežastims ir sąlygoms, lėmusioms nusikalstamą veiką, nustatyti, atlikti daug kitų veiksmų. Tai tyrėjas turi padaryti esant dideliame krūviui. Vienam tyrėjui tenka vienu metu atlikti nuo kelių iki keliolikos ikitėisminių tyrimų. Finansinio pobūdžio nusikalstamų veikų tyrimai yra daugiausiai epizodiniai, kartais apimantys daugiau kaip šimtą nusikalstamų veikų, sudėtingas jų padarymo mechanizmas, turi transnacionalinio nusikalstamumo požymių, padaromi organizuotos grupės asmenų. Neretai teigiama, jog tokio pobūdžio nusikaltimams tirti labai svarbi pasirinkta tyrimo kryptis, o tradiciniai tyrimo metodai nėra tokie veiksmingi¹⁰⁸. Mokslininkai, nagrinėdami tokio pobūdžio nusikaltimų tyrimo ypatumus, siūlo planavimą nagrinėti kriminalistinės logistikos metodo kontekste¹⁰⁹. Pabrėžtina ir tai, jog tokio pobūdžio nusikaltimams tirti neretai stokojama ir specialių žinių, o tyrėjai, ypač turintys nedidelę darbo patirtį, dažnai neturi organizavimo ir planavimo technikos įgūdžių¹¹⁰. Nagrinėjant kelerių metų laikotarpį, būtent, 2010–2014

106 Basic Investigative Planning. NACOLE conference Basic Investigative Planning [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-12-08]. <<http://www.portlandonline.com/Auditor/index.cfm?a=329549&c=56522>>.

107 Planning the Investigation. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-12-08]. <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&sqi=2&ved=0CEcQFjAF&url=http%3A%2F%2Fsand-kas-ten.org%2Fijm%2FChapter_3.pdf&ei=foSFVNOreYUkygPCoYKYDw&usq=AFQjCNFUK6Z2GiPzp4ukiwAiGgzqd5UlpA&sig2=UFO2sS0b9p0iDopf8exMAQ>.

108 Колецки, Х. А. *Некоторые основные исследовательские вопросы по криминалистическим проблемам современной организованной финансово-экономической преступности в Польше*. Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика. Санкт-Петербург, 2012. p. 45.

109 Веселков, К.В. *К вопросу об использовании метода криминалистической логики в расследовании преступлений, совершенных в сфере экономической деятельности*. Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика. Санкт-Петербург, 2012. С. 490–491.

110 Ten pat. p. 488.

m., nustatyta, jog per metus tokių nusikalstamų veikų užregistruojama daugiau negu tūkstantis ir pastaraisiais metais tokių nusikalstamų veikų ištiriama vis mažiau (žr. 4 lentelę). Ir nors Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba vykdė aktyvų prevencinį darbą – pagal Pinigų plovimo prevencijos įstatymą, nustačius įtartinas pinigines operacijas kredito įstaigose, sustabdytos lėšos sąskaitose įvairia valiuta sudarė daugiau kaip 21 mln. Lt (atitinkamai 2013 metais – 15 mln. Lt, t. y. 40 proc. daugiau), o apribotos nuosavybės teisės į turtą (įvairia valiuta) už daugiau kaip 17 mln. Lt (atitinkamai 2013 metais – 12 mln. Lt, t. y. 41 proc. daugiau)¹¹¹, visgi aktualus ir operacinis-taktinis nusikalstamų veikų tyrimo organizavimo lygmuo. Todėl teigtina, jog informatyvi tyrėjų, tiriančių, finansinio pobūdžio nusikalstamas veikas, apklausa, rodanti, jog tobulintina ikiteisminio tyrimo organizavimo situacija, atkreipiant dėmesį į būtinybę formuoti (stiprinti) planavimo įgūdžius, atkreipti dėmesį į šio vadybinės kompetencijos raišką.

Lentelė Nr. 7. Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos ir jos padalinių 2010–2015 m. užregistruotų ir ištirtų nusikalstamų veikų skaičius (šaltinis: Informatikos ir ryšių departamento duomenys).

Metai	Užregistruota	Ištirta	Proc.
2010	1657	1391	83.9
2011	1315	1209	91.9
2012	859	671	78.1
2013	1153	838	72.7
2014	1129	766	67.8
2015	949	670	70,6

Tai patvirtina ir apklausti finansinio pobūdžio nusikalstamas veikas tiriantys tyrėjai¹¹², iš kurių 50 procentų apklaustųjų nurodė, kad ikiteisminio

111 Žr. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2014 metų veiklos ataskaita. 2015 m. kovo 10 d. Nr. 1VN-3. Vilnius.

112 Pristatant tyrimo rezultatus, remtasi atlikto empirinio tyrimo rezultatais, kurie skelbti užsienyje. Plačiau žr. Kurapka, V. E., Navickienė, Ž., Šlepetys, R., Bilevičiūtė, E., Matulienė, S. Planning Ab Initio Pre-Trial Investigation As The Condition For A More Effective Investigation Of Crimes: From Theory To Practice. *Criminology Journal of Baikal National University of Economics and Law*. 2016, vol. 10, no. 2. p. 387–398.

tyrimo planavimui turi reikšmės tyrimo sudėtingumas, likusieji 50 procentų respondentų pažymėjo, kad turi reikšmės, bet tai nėra lemiamas faktorius, ir nėra vienas nepasisakė, kad planavimui neturi reikšmės tyrimo sudėtingumas. Todėl galime daryti išvadą, kad siekiant greitai ir išsamiai ištirti tokias nusikalstamas veikas, planavimas yra svarbus tyrėjo įrankis, leidžiantis suplanuoti tyrimo procesą taip, kad jis būtų atliekamas efektyviai ir būtų pasiekti baudžiamojo proceso tikslai. Svarbu pažymėti tai, kad praktiniai ikiteisminio tyrimo darbuotojai (tyrėjai), atsakydami į klausimą, ar sieja ikiteisminio tyrimo efektyvumą su planavimu, 91 procentas respondentų atsakė, kad sieja, o tirdami finansinio pobūdžio nusikalstamas veikas, planą sudaro 91 procentas respondentų, o 9 procentai – sudaro kartais.

BPK ikiteisminio tyrimo plano nenumato ir jo sudarymo nereglamentuoja. Sudaryti ikiteisminio tyrimo planą privaloma tada, kai ikiteisminis tyrimas trunka ilgiau kaip dvylika mėnesių. Tai numato Ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu¹¹³, 26 punktas. Taip pat jame nurodoma, kad planas turi būti derinamas su ikiteisminiam tyrimui vadovaujančiu prokuroru. Tyrėjai, atsakydami į klausimą, ar sudarydami planą konsultuojasi su kitais asmenimis, 43 procentai apklaustųjų nurodė, kad konsultuojasi su tiesioginiais vadovais ir tyrimą organizuojančiais prokurorais, 42 procentai respondentų teigė, kad konsultuojasi su tiesioginiais vadovais, likusieji 15 procentų respondentų atsakė, kad su niekuo nesikonsultuoja. Todėl darytina išvada, kad plano sudarymas nėra toks paprastas veiksmas, kadangi pagalbos prašo net 85 procentai tyrėjų.

Planavimas apima protingą ir racionalų darbo laiko paskirstymą, teisingą darbo procesų kaitą, šalina veiksmų dubliavimą, maksimaliai didina darbo našumą, išsaugo puikius tyrėjo profesinius sugebėjimus. Svarbus yra psichologinis planavimo aspektas tyrėjo atžvilgiu. Planas drausmina, aktyvina suvokimą, dėmesį, tyrėjo atmintį, verčia produktyviai mąstyti ir veikti; priimti išsąmonintus sprendimus, tiksliai kontroliuoti savo veiksmus. Planavimas turi įtakos tyrėjo savybių raidai, jo profesionalumo tobulinimui, pagerina stebėjimo kokybę, susikaupimą, dėmesingumą. Planavimas padeda suprasti

113 Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymas Nr. I-142 „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. spalio 5 d. įsakymo Nr. I-300 redakcija).

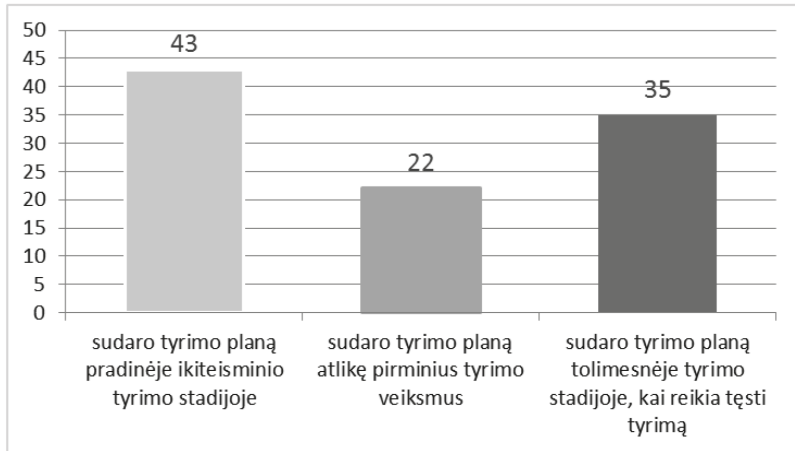
savo mąstymo procesą, jį organizuoti ir sutvarkyti. Galime išskirti tokią planavimo reikšmę:

- planavimo procese numatomi tyrimo uždaviniai, aplinkybės ir klausimai, kuriuos reikia išsiaiškinti; būdų juos išspręsti numatymas leidžia tikslingai atlikti tyrimą;
- tyrimo planavimas leidžia išskirti aplinkybes, turinčias reikšmės tyrimui, ir atlikti tyrimo veiksmus logine seka;
- apgalvotas ir laiku tikslinamas planas yra tyrėjo savikontrolės priemonė, leidžia tyrėjui išvengti klaidų tyrimo metu;
- galiausiai planavimas sudaro sąlygas sėkmingai atlikti tyrimą ir užtikrina labai gerą jo kokybę.

Kiek gyvuoja tyrimas, tiek gyvuoja problema, kad jis trunka per ilgai. Tai lemia tradicinės priežastys: tyrėjo darbo krūvis, motyvacijos stoka, išsilavinimo spragos, nepalanki tyrimo situacija, korupcijos apraiškos, materialinio aprūpinimo stoka ir daugelis kitų. Tačiau dažnai pamirštama pasidomėti, ar tyrėjas, atliekantis ikiteisminį tyrimą, tinkamai jį planuoja. Tyrėjai atsakydami į klausimą, kokį planą sudaro, 75 procentai respondentų nurodė, kad sudaro bendrą ikiteisminio tyrimo, atskirų tyrimo epizodų ir ikiteisminio tyrimo veiksmų, o likusieji 25 procentai nurodė, kad sudaro bendrą ikiteisminio tyrimo planą.

Tyrimo planas, sąžiningas jo laikymasis labai palengvina tyrėjo darbą, padeda jam sutaupyti laiko, nevilkinti tyrimo proceso. Tyrimo kokybė neretai priklauso nuo to, kiek tikslingai, taktiškai teisingai ir laiku atlikti atskiri tyrimo veiksmai. To pasiekti be planavimo beveik neįmanoma. Būtina pažymėti, kad planas turėtų būti sudaromas nedelsiant po ikiteisminio tyrimo pradėjimo. Apklausti tyrėjai atsakydami į klausimą, kurioje ikiteisminio tyrimo stadijoje sudaro planą 43 procentai nurodė, kad jį sudaro pirminėje stadijoje, likusieji 57 procentai nurodė, kad planą sudaro kai atlikti pirminiai neatidėliotini tyrimo veiksmai (22 procentai) ar kai reikia tęsti ikiteisminio tyrimo terminą (35 procentai). Iš to seka išvada, kad mažiau negu pusę tyrėjų planą sudaro ikiteisminio tyrimo pradžioje, todėl reikia įvertinti šią situaciją pagalvoti apie priemones, kurios paveiktų tyrėjus, kad jie planą sudarytų iš karto po tyrimo pradėjimo (žr. 10 grafiką).

Grafikas Nr.10. Tyrėjų nuomonė apie tai, kurioje tyrimo stadijoje jie sudaro tyrimo planus (procentinė išraiška)

Ikiteisminį tyrimą labai svarbu atlikti kuo trumpesniais terminais nes, kaip numato BPK 215 str., tyrimui trunkant ilgiau kaip šešis mėnesius asmuo (įtariamasis) įgyja teisę kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl tyrimo nutraukimo. Be to, dėl pernelyg ilgo tyrimo ikiteisminis tyrimas gali būti nutraukiamas dėl baudžiamosios atsakomybės senaties termino. Todėl kiekvieno tyrėjo veiklos prioritetas turėtų būti teorinės ir praktinės žinios apie nusikalstamų veikų tyrimo planavimą.

Analizuojant planavimą, labai svarbu suvokti skirtingus planavimo lygius ir jų pasireiškimo formas. Galima išskirti šiuos planavimo lygius: strateginį, taktinį ir operatyvųjį. Dažnai planuojant bylos veiksmus, remiamasi taktiniu lygiu – planuojami atlikti veiksmai konkrečioje byloje. Tačiau strateginis planavimo lygmuo formuoja ne planuojamų einamųjų veiksmų seką, o teisingą tikslų siekimą įvertinant galimas rizikas, identifikuojant galimas klaidas. Ukrainos mokslininkas V. D. Bernaz, analizuodamas strateginio planavimo ikiteisminiame tyrime svarbą, pažymėjo, jog tik strateginis planavimas gali padėti suformuoti ikiteisminio tyrimo sprendimus ateičiai, pašalinti esančią riziką ir taip išvengti galimų klaidų tiriant bylą¹¹⁴. Be to, labai svarbus

114 Берназ, В. Д. Стратегическое планирование при расследования преступлений. Современное состояние и развитие криминалистики. Сборник научных трудов. Харьков, 2012. p. 132.

strateginio planavimo principas – pasenusių, nebeefektyvių metodų ir būdų atnaujinimas¹¹⁵. Ne mažiau reikšmingas ir operatyvusis planavimo lygmuo, nes jis leidžia sistemiskai planuoti dienos (savaitės) veiklą, konstruktyviai reaguoti ir galimus pasikeitimus dienos (savaitės) bėgyje.

Norint sėkmingai planuoti būtina turėti tam tikrų planavimo žinių, taip pat suprasti planavimo sąlygas. Planavimas atsiribojus nuo konkrečios situacijos, neturint nors minimalių duomenų apie nusikalstamą įvykį neįmanomas. Planavimo sąlygos – tai tam tikrų aplinkybių, faktų, žinių ir mokėjimų, lemiančių galimą planavimo veiklą tiriant nusikalstamas veikas, visuma. Tokios sąlygos yra:

- pradinė informacija;
- planavimo metu susiklosčiusios situacijos vertinimas ir būsimų jos pokyčių numatymas;
- realios galimybės, priemonės ir metodai tikslui pasiekti.

Faktiniai duomenys, kuriais operuoja tyrėjas, yra planavimo pagrindas, o jų apimtis lemia jo individualumą ir konkretumą. Kad tyrimas vyktų kryptingai, jį reikia planuoti vertinant realią padėtį ir jos pokyčius ateityje, kurią gali keisti ne tik tyrėjo veiklos rezultatai, bet ir nusikaltėlio veiksmai, trukdantys nustatyti tiesą. Nuolatinis šios sąlygos laikymasis suteikia planavimui realumo ir dinamiškumo. Kita vertus, planuojant labai svarbu suvokti, kad būtina skirti ir tam tikrą laiko rezervą, nes ne visada dėl objektyvių priežasčių pavyksta įgyvendinti visa, kas buvo suplanuota. Svarbi yra ir trečia būtina sąlyga. Neįmanoma planuoti neatsižvelgiant į tas priemones ar metodus, kuriuos tyrėjas ketina naudoti numatytiems tikslams pasiekti. Savo galimybių viršijimas suponuos planavimo nerealumą ir planuojamos (numatomos) priemonės gali neduoti pageidaujamo rezultato ir atvirkščiai – tyrėjo galimybių nuvertinimas gali turėti įtakos nepagrįstam vilkinimui ir betiksliam jėgų ir priemonių eikvojimui. Trečioji būtina planavimo sąlyga įgyvendinama tyrėjui naudojantis profesionalia, gyvenimiška patirtimi, teisinių mokslų žiniomis.

Planavimas laiko atžvilgiu apima visą tyrimo procesą ir įgyvendinamas etapiškai, atsižvelgiant į numatytas gauti ir naujai gautos informacijos kieki. Todėl išvardyti elementai gali kartotis, gali būti kuriamos, tikslinamos naujos

115 Ten pat. p. 132.

ar atmetamos ankstesnės versijos, numatomi tyrimo ir kiti veiksmai. Tuo ir pasireiškia planavimo dinamiškumo ir individualumo principai. Studijuodamas ir nagrinėdamas gaunamą informaciją planavimo procese tyrėjas nustato:

- kokie turimi faktiniai duomenys gali būti pripažįstami kaip patikimi, ar jie nustatyti procesiškai teisingai ir ar gali būti vertinami kaip duomenys, turintys reikšmės tiriamam įvykiui;
- kokios tyrimo aplinkybės dar nenustatytos ir kokie jų duomenys įstatymo nustatyta tvarka turi būti surinkti, kokias aplinkybes jais remiantis reikia nustatyti.

Planuojant tyrimą svarbu ne tik numatyti reikalingų išspręsti uždavinių ir tyrimo veiksmų visumą, bet ir nustatyti jų atlikimo eiliškumą. Tokiu atveju negalima nustatyti tik versijų patikrinimo eiliškumo, jos tikrinamos paraleliai. Būtina atkreipti dėmesį į veiksnius, nuo kurių priklauso jų neati-dėliotinumas, pirmumas. Pirmiausia reikia planuoti tyrimo veiksmus, kuriais siekiama:

- užkardyti nusikalstamas veikas;
- fiksuoti ir surinkti galinčius neišlikti duomenis;
- išspręsti keletą tyrimo uždavinių, patikrinti keletą tyrimo versijų;
- sulaikyti įtariamąjį;
- užtikrinti normalią tyrimo eigą;
- užtikrinti reglamentuotus tyrimo atlikimo terminus.

Planuojamas visas tyrėjo darbas, visas nusikalstamų veikų tyrimo procesas apskritai ir kiekvienas iš šio proceso sudedamosios dalies elementų (tyrimo veiksmai, taktinės operacijos, bendradarbiavimas, procesiniai veiksmai, tyrėjo sprendimai ir kt.). Tyrimo kokybė priklauso nuo daugelio subjektyvių ir objektyvių veiksnių: nusikaltimo padarymo aplinkybių, iki planavimo pradžios tyrėjo turimos informacijos apimties, galimybės nustatyti naujus faktus, suinteresuotų tyrimo procesu asmenų veiksmų, taip pat nuo tyrėjo patirties ir planavimo įgūdžių. Šiuo metu vis svarbesnę reikšmę tyrimo planavimui įgyja naudojamos kompiuterinės programos. Tyrėjas, žinodamas atskirų rūšių nusikalstamų veikų kriminalistinę charakteristiką, nagrinėdamas konkrečios baudžiamosios bylos tyrimo situaciją, turi apdoroti daug informacijos. Tai padaryti greitai ir gerai būna nelengva. Tuo tikslu sukurtos kompiuterinės programos, padedančios tyrimą atliekančiam asmeniui ne tik grafiškai pa-

teikti jo planuojamų veiksmų planą, bet ir atkurti nusikalstamos veikos situaciją bei atskiras aplinkybes, nustatyti asmenų ryšius, susisteminti telefoninius pokalbius laiko ir subjekto atžvilgiu, pateikti grafinius transakcijų vaizdus, eiliškumą ir pan. Didžiausia problema tokiu atveju – nustatyti tyrimui reikšmingą informaciją ir pateikti kompiuterinei programai apdoroti.

Planavimo technika. Planavimo technika suprantama kaip darbo užrašų, planų, grafikų, schemų sudarymas. Pasitelkus šias priemones, planavimas, kaip mąstymo procesas, tampa tyrimo programa. Vienos plano formos, kaip ir visiems privalomų jo sudarymo taisyklių nėra. Praktikoje naudojamos įvairios planavimo formos. Tačiau bet kuriuo atveju planas yra koncentruota mąstymo proceso išraiška, pagal jį vykdomos tam tikros funkcijos, todėl turi atitikti planavimo principus ir sąlygas. Visi sudaromi dokumentai vadinami planavimo dokumentais. Pagrindinis planavimo dokumentas yra konkretaus ikiteisminio tyrimo planas. Jo pagrindu sudaromos visos kitos planų rūšys. Tyrimo planą rašytine forma sudaro asmuo, kurio žinioje yra konkretus ikiteisminis tyrimas.

Tyrimo procese dažniausiai naudojama tradicinė rašytinio plano struktūra:

- tyrimo versijos, kurias būtina patikrinti;
- klausimai (aplinkybės), reikalaujantys sprendimo;
- tyrimo veiksmai baudžiamajame procese:
- tyrimo veiksmai, paieškos ir kitos priemonės (revizijos, užduočių specialistams pateikimas, paklausimų išsiuntimas);
- vykdytojai;
- kiekvieno plano įgyvendinimo dalyvio užduočių įvykdymo terminai;
- įrašai, kad užduotys įvykdytos, pastabos.

Tyrimo planas pradedamas sudaryti nuo turimos pradinės informacijos analizės. Ja gali būti informacija, surinkta ir iki ikiteisminio tyrimo pradžios, ir jo metu. Studijuojant pradinis duomenis, tyrėjui rekomenduojama sudaryti ikiteisminio tyrimo medžiagos konspektą.

Ikiteisminio tyrimo medžiagos konspektas leidžia sutrumpinta forma užfiksuoti visas esmines nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, kas svarbu tyrimo planavimui. Ikiteisminio tyrimo medžiagoje informacijos apimtis visą laiką didėja, ir tyrėjui tampa vis sunkiau atmintyje išlaikyti atskiras nusikalstamos veikos padarymo detales.

Galimos šios planavimo formos:

1. *Tyrimo planas pagal tyrimo versijas.* Sudaromas tais atvejais, kai tyrėjas operuoja konkrečiais duomenimis, kurių analizė leidžia iškelti kelias versijas.
2. *Tyrimo planas pagal epizodus.* Sudaromas tiriant sudėtingas nusikalstamas veikas, susidedančias iš keleto nusikalstamos veikos epizodų, padarytos kelių asmenų, skirtingu laiku, skirtingose vietose.
3. *Planas pagal atskiras įrodinėtinas aplinkybes.* Sudaromas keletui ikiteisminių tyrimų arba kaip pagalbinė forma planų, sudarytų pagal versijas ar nusikalstamos veikos epizodus.
4. *Planas pagal reikalingus išsiaiškinti klausimus.* Atspindi tyrėjo samprotavimus atsižvelgiant į tai, ką ir kaip būtina išsiaiškinti tyrimo metu. Jis leidžia perteikti planavimo dinamiką, nes klausimai jame fiksuojami pagal jų kiekį.
5. *Analitinė tyrimo plano forma.* Jame smulkiai atsispindi faktinių duomenų, pagrindžiančių suplanuotų tyrimo veiksmų ir kitų priemonių atlikimo būtinumą, analizė.

Mūsų manymu, reikšminga išskirti kalendorinį planą ir individualų planą. Pirmasis aktualus tiriant kelias bylas, numatant būtinų atlikti veiksmų seką ir dirbant nuosekliai sistemiškai vienu metu keliuose bylose, nesukuriant „dirbtinės prastovos“ ir tokiu būdu apsisaugant nuo proceso vilkinimo. Tuo tarpu individualaus dienos plano sudarymas (jau minėtas operatyvinis lygmuo) aktualizuoja darbuotojo veiklą per dieną, leidžia sistemiškai atlikti planuotus veiksmus. Žinoma, šiuo atveju labai svarbu skirti jau anksčiau minėtą laiko rezervą nenumatytiems klausimams spręsti arba reguluoti į besikeičiančią situaciją.

Apibendrinant galime daryti išvadą, kad planavimas yra procesas, reikalaujantis tiek teorinių žinių, tiek praktinių įgūdžių. Tai patvirtina ir tyrėjai, atsakydami į anketos klausimą, ar jiems trūksta teorinių ir praktinių planavimo žinių. 85 procentai respondentų nurodė, kad trūksta, ir tik 15 procentų nurodė, kad pakanka.

Autoriai, įvertinę teorines planavimo nuostatas ir atlikto empirinio tyrimo rezultatus, pateikia keletą rekomendacijų efektyvesniam planavimui.

1. Siekiant efektyviai atlikti ikiteisminį tyrimą, planas turėtų būti su-

daromas nuo pat tyrimo pradžios. Reikalavimas ikiteisminio tyrimo planą sudaryti po metų atlikto tyrimo parodo, kad planas padeda spręsti užsitęsusio tyrimo pabaigimo problemą, tačiau ją galima būtų pradėti spręsti jau pirminėje tyrimo stadijoje.

2. Planavimas turi apimti strateginį, taktinį ir operatyvinių lygmenis. Norint pasiekti gerų ikiteisminio tyrimo rezultatų, neturėtų būti apsiribojama vien tik bendru ikiteisminio tyrimo plano sudarymu. Tikslinga taip pat sudaryti atskirų tyrimo epizodų ir ikiteisminio tyrimo veiksmų taktinius planus. Taip planavimas apimtų ne tik strateginių ikiteisminio tyrimo tikslų pasiekimą, bet ir leistų pasirinkti tinkamą tyrimo veiksmų atlikimo taktiką. Rekomenduotinas ir operatyviojo lygmens plano sudarymas, planuojant dienos darbus, sistemiškai ir proporcingai išsidėstant užduotis, o tuo pačiu paliekant laiko rezervą nenumatytiems atvejams.
3. Į plano derinimo procesą pagal jo lygmenį turi būti įtraukti visi būtini subjektai, ypač prokuroras, kuriam būtų paprasčiau organizuoti ikiteisminį tyrimą. Tokiu būdu ikiteisminis procesas būtų spartesnis ir būtų pasiektas vienas iš baudžiamojo proceso tikslų, t. y. per trumpiausią laiką atlikti tyrimą ir atskleisti nusikalstamą veiką.
4. Stiprinant tyrėjų planavimo gebėjimus, būtina nuolat organizuoti mokymus šioje srityje. Tiek teorinių žinių apie planavimą, tiek praktinių gebėjimų trūkumas riboja tyrėjams galimybę padidinti savo darbo našumą atliekant ikiteisminius tyrimus¹¹⁶.

Subjektų bendradarbiavimo kaip vadybinės kompetencijos stiprinimo galimybės. Bendradarbiavimas kaip šiuolaikinės vadybos kategorija vis plačiau implikuojama į įvairias mokslo sritis. Įvairios bendradarbiavimo formos tikslingai pritaikomos ir nusikalstamų veikų tyrime. Pastarąjį dešimtmetį mokslininkai daugiausiai dėmesio skyrė tarpvalstybinio bendradarbiavimo tiriant nusikaltimus aktualijoms, kuomet jungtinių tyrimo grupių formavimas tapo svariu ir veiksmingu pagrindu tirti taip vadinamus „cross-border“

116 Pl. žr.: Kurapka, V. E., Navickienė, Ž., Šlepetys, R., Bilevičiūtė, E., Matulienė, S. Planning ab initio pre-trial investigation as the condition for a more effective investigation of crimes: from theory to practice. *Criminology journal of Baikal National University of Economics and Law*. Irkutsk: National University of Economics and Law, 2016, vol. 10, no. 2. p. 387–398.

nusikaltimus¹¹⁷, akcentuojant tiek tarpvalstybinį bendradarbiavimą, tiek vidi-
nį – tarp šalies teisėsaugos įstaigų ir konkrečios įstaigos viduje¹¹⁸. Tuo pačiu
itin didelis dėmesys fokusuojamas ir tarptautinių organizacijų – Interpolo,
Europolo, Sirene nacionalinių padalinių veiklai ir bendradarbiavimui¹¹⁹.

Nacionaliniame lygmenyje dabartiniu metu aktualus yra ne tik tyrėjo ir
prokuroro¹²⁰, ikiteisminio tyrimo teisėjo ir prokuroro bendradarbiavimas, bet
stiprinamas ir tarpinsitucinis bendradarbiavimas, pavyzdžiui mokesčių ins-
pekcijos ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų, organizuojant įvairius patikrinimo
reidus¹²¹. Stiprėja ir kitų ikiteisminio tyrimo subjektų – tyrėjo ir specialisto
– bendradarbiavimo realijos. Tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio valstybėse¹²² ne-
mažai dėmesio skiriama tyrėjo ir specialisto (eksperto) bendradarbiavimui.
Pavyzdžiui, Rusijos mokslininkai aktyviai diskutuoja dėl ekspertinių įstaigų
reformos, sujungiant jas į vieną valstybinę teismo ekspertinę tarnybą, speci-
alisto ir tyrėjo bendradarbiavimo galimybių¹²³. Labai panaši mokslinė disku-
sija dėl ekspertinių įstaigų pertvarkymo keliama ir Lietuvoje: mokslininkai,
įvertindami ekspertinių įstaigų pertvarkymo Lietuvoje galimybes, pabrėžia,

- 117 Spapens, T. *Joint Investigation Teams in the European Union: Article 13 JITS and the Alternatives*. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 19, 2011. p. 246–247; Bakker, E., Powderly, J. *Dealing with transnational terrorism, the concept and practice of Joint Investigation Teams*. *Security and Human Rights No.1.*, 2011. p. 19–28.
- 118 Plachta, M. *Joint Investigation Teams: A New Form of International Cooperation in Criminal Matters*. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2005. p. 284.
- 119 Gerspacher, N. *The Roles of International Police Cooperation Organizations: Beyond Mandates, Toward Unintended Roles*. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 13/3, 413–434, 2005. p. 413–434.
- 120 Navickienė, Ž. *Investigator And Prosecutor Cooperation In Pre-trial Investigation: Investigators' Viewpoint // Socialinių mokslų studijos Nr. 2(6)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. p. 339–355.
- 121 Пушкарева, Н. А. *Расследовании налоговых преступлений в современной России. Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика*. Санкт-Петербург, 2012. p. 586–587.
- 122 Datcu, D., Swart, Th., Lukosch, St., Rusak, Z. *Multimodal Collaboration for Crime Scene Investigation in Mediated Reality*. *ICMI '12 Proceedings of the 14th ACM International Conference on Multimodal Interaction*. ACM New York, USA. 2012. Taip pat žr. Poelma, R., Akman, O., Lukosch, St., Jonker, P. *As if Being There: Mediated Reality for Crime Scene Investigation*. *CSCW '12 Proceedings of the ACM 2012 Conference on Computer Supported Cooperative Work*. ACM New York, USA. 2012.
- 123 Данилкин, И. А. *Взаимодействие следственных и экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел*. Москва: Юрлитинформ, 2010. p. 121.

jog, reorganizavus kelias šiuo metu veikiančias teismo ekspertizės įstaigas, būtų išvengta jų funkcijų dubliavimosi, šių įstaigų veikla būtų koordinuojama vienos įstaigos, sumažėtų teismo ekspertų darbo krūvis, būtų tikslingesnis lėšų paskirstymas ir pan.¹²⁴ Optimizavus šių įstaigų veiklą, nauja sistema „priartintų specialistų ir tyrėjų prie įvykio vietos, taupyty laiką ir išteklius“¹²⁵. „Teismo ekspertizės ir specialių žinių panaudojimo baudžiamajame procese reglamentavimas – vienas relevantinių ir diskusinių aspektų, turinčių tiek praktinės, tiek teorinės reikšmės“¹²⁶. Pabrėžiama šių aktualijų svarba, o kartu ir platus teismo ekspertizės ir specialių žinių panaudojimas¹²⁷. Vienas šios srities klausimų – dviejų subjektų – tyrėjo ir specialisto – veiklos koreliacija – bendradarbiavimas tiriant nusikalstamas veikas.

Nagrinėjant pastarojo dešimtmečio tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo ypatumus Lietuvoje, tenka pabrėžti, jog daugiausiai dėmesio iki šiol buvo skiriama šių subjektų sąveikai įvykio vietos apžiūros metu. 2006 metais patvirtinus Teritorinių policijos įstaigų veiklos apžiūrint ir tiriant įvykio vietas tobulinimo koncepciją¹²⁸, iš principo siekta gerinti įvykio vietos apžiūros ir tyrimo kokybę. Minėtoje Koncepcijoje pažymima, jog „ilgą laiką specialistų dalyvavimo įvykio vietų apžiūrose rodikliai buvo palyginti aukšti (svyravo nuo 62 iki 66 procentų) ir tenkino ikiteisminio tyrimo poreikius. 2003 m., įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui, situacija pasikeitė: apžiūrima ir tirinama tik apie 38,5 proc. šalyje užregistruotų nusikaltimų vietų“. Nepaisant to, kad įvykio vietos apžiūra ir tyrimas ir toliau išlieka vienas iš svarbiausių, informatyviausių ikiteisminio tyrimo veiksmų, vis dėlto tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimas neapsiriboja vien tik daly-

124 Kurapka, V. E., Bilevičiūtė, E., Matulienė, S. Ekspertinių įstaigų Lietuvoje pertvarkymo gairės. *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Kolektyvinė monografija. Vilnius, 2010. p. 472.

125 Ten pat. p. 472.

126 Gorbatkov, A., Juodkaitė-Granskienė, G. *Baudžiamieji procesiniai kompleksinių ir komisijinių ekspertizų reglamentavimo ypatumai*. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys. Vilnius, 2012. p. 272.

127 Ten pat. p. 272–273.

128 Lietuvos policijos generalinio komisaro 2006 m. liepos 24 d. įsakymas Nr. 5-V-454 „Dėl teritorinių policijos įstaigų veiklos apžiūrint ir tiriant įvykio vietas tobulinimo koncepcijos patvirtinimo“.

vavimu šiame veiksmė. Todėl šio tyrimo tikslas yra visapusiškai išnagrinėti tipiškiausias tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo formas, išvelgti šio bendradarbiavimo problematiką ir pasiūlyti galimus sprendimo būdus – tai būtų naujas šio tyrimo aspektas. Juolab, jog specialių žinių diskusiniai klausimai keltini ir pastarųjų metų tarptautinių konferencijų¹²⁹, tiek Europos Sąjungos lygmenyje – sukuriant gerosios praktikos vadovus¹³⁰.

Bendradarbiavimo ir specialių žinių sąranga ikiteisminiame tyrime. Bendradarbiavimas kaip šiuolaikinės vadybos kategorija orientuota į darbo organizavimo efektyvumą – informacijos keitimąsi, bendrų veiksmų standartizavimą. Tai vadybinė priemonė darbo našumui pagerinti ir galutinius rezultatus pasiekti. Šiuo atveju bendradarbiavimo kategorija tampa tikslinė priemonė pagerinti specialių žinių panaudojimo lygį ikiteisminiame tyrime. Šis specialių žinių panaudojimas ir atliekamas bendradarbiaujant tyrėjui ir specialistui ikiteisminiame tyrime.

Analizuojant Lietuvos ir užsienio šalių asmens, turinčio specialių žinių, statusą, taip pat ir specialių žinių sampratas, ryškėja, jog įvairiose valstybėse yra skirtingas šių kategorijų teisinis reguliavimas: vartojami nevienodi terminai asmens, turinčio specialių žinių, statusui apibrėžti, skiriasi jų teisės pareigos, yra skirtingo pobūdžio teisės aktai, kuriuose reguliuojama šių subjektų veikla (bendrieji ir specialieji teisės aktai). Pavyzdžiui, Estijos BPK 95 straipsnio nuostatos pateikia „eksperto“ ir 109 (1) straipsnyje „kvalifikuoto asmens“ sąvokas¹³¹. Kroatijos BPK pateikia „eksperto“ paaiškinimą¹³². Vokietijos BPK taip pat vartojama „eksperto“ sąvoka¹³³. Prancūzijos BPK 156

129 Kurapka, K. Specialisto statuso reglamentavimas Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekse. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studija, praktika*. XI tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2015. p. 159–171; Gušauskienė, M., Belevičius, L. Diskusiniai specialių žinių panaudojimo aspektai. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studija, praktika*. XI tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2015. p. 461–465.

130 *Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union*. EGLE European Guide for Legal Expertise EEEI, October 2015.

131 Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia (2003, amended 2013). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

132 Criminal Procedure Code of the Republic of Croatia (2009). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

133 Criminal Procedure Code of the Federal Republic of Germany (171, amended 2009). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

straipsnis pateikia eksperto paaiškinimą, o 157 str. paaiškinta, kaip ekspertai kviečiami: iš sąrašo, kuris sudaromas atskiru specialiuoju teisės aktu, vadinamu „Decree of the Council of State“¹³⁴. Suomijos BPK eksperto sąvokos ir paaiškinimų nepateikia, tačiau tai paaiškinama specialiajame teisės akte, kuris vadinamas „*Criminal Investigation Act*“¹³⁵. Slovėnijos BPK numato eksperto terminą, tačiau bendrąja prasme įvairių sričių specialistų terminui apibrėžti pamini ir specialisto terminą, kuris naudojamas tiesiog kaip sinonimas eksperto terminui¹³⁶. Tuo tarpu Lenkijos BPK pateikiami ir eksperto, ir specialisto terminų paaiškinimai¹³⁷. Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, vartojamos dvi skirtingos sąvokos: specialisto ir eksperto. Lietuvos BPK 89 str. apibrėžta, jog „specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais“¹³⁸. To paties įstatymo 84 str. pateikta eksperto samprata: „Ekspertas yra asmuo, turintis reikiamų specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą“¹³⁹. Teismo eksperto sąvoka patikslinama ir Lietuvos Respublikos ekspertizės įstatymo 3 str.: „teismo ekspertas – asmuo, turintis teismo eksperto kvalifikaciją ir įrašytas į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą“¹⁴⁰. Skirtingų sąvokų pateikimas leidžia nevienareikšmiškai traktuoti asmens, turinčio specialių žinių, statusą, jo įgaliojimus ikiteisminiame tyrime. Todėl labai svarbu unifikuoti šias sampratas, suvienodinti jų turinį ir asmens statusą kuriamos bendros kriminalistikos erdvės kontekste. Kita vertus, tai leis visiškai ir nevienareikšmiškai suprasti „specialių žinių“ sampratą. Nusikalstamų veikų tyrimas – sudėtingas, daugiapakopis procesas, kurio metu nepakanka vien tik teisinių žinių – įvykio aplinkybės, situacijos

134 Criminal Procedure Code of French Republic (2000). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

135 Criminal Investigation Act of Finland (805/2011; entry into force on 1 January 2014). (amendments up to 1145/2013 included).

136 Criminal Procedure Act of the Republic of Slovenia (2006). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

137 Criminal Procedure Code of the Republic of Poland (1997, amended 20120). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

138 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785. Vilnius: Registrų centras, 2015.

139 Ten pat.

140 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. 2002 m. spalio 29 d. Nr. IX-1161. Valstybės žinios, 2002-11-22, Nr. 112-4969.

būna sudėtingos, savitos ir joms išnagrinėti, išsiaiškinti reikalingos kitos žinios, „išeinančios“ už teisinių žinių ribos – būtent specialios žinios (medicinos, ekonomikos ir pan.). Specialių žinių panaudojimas svarbus dėl jų nekasdieniškumo, specifiškumo, priskirtinumo konkrečiai sričiai. Pavyzdžiui, šiuo metu Lietuvoje specialios žinios suprantamos kaip išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti¹⁴¹. Būtent specialių žinių poreikis ir vienija tyrėją ir specialistą bendradarbiauti ikiteisminiame tyrime.

Kuriant bendrą kriminalistikos erdvę, manytina, jog pirmiausia svarbu harmonizuoti reikšmines kategorijas, o būtent, specialių žinių sampratą, specialisto statusą¹⁴². Kitas sėkmingas žingsnis bendradarbiavimo ir specialių žinių jungtyje būtų tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo formų tipologijos įtvirtinimas, leisiantis vienodai suvokti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo formas ir aktualizavus jas pritaikyti praktikoje.

Tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo formos ir aktualijos. Siekiant išanalizuoti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo aktualijas, parodyti praktines problemas, tyrimo metu apklausėme 114 respondentų, iš kurių 61 dirba kriminalistinių tyrimų padalinuose (specialistai ir ekspertai) ir 53 – nusikaltimų tyrimo padalinuose (ikiteisminio tyrimo tyrėjai).

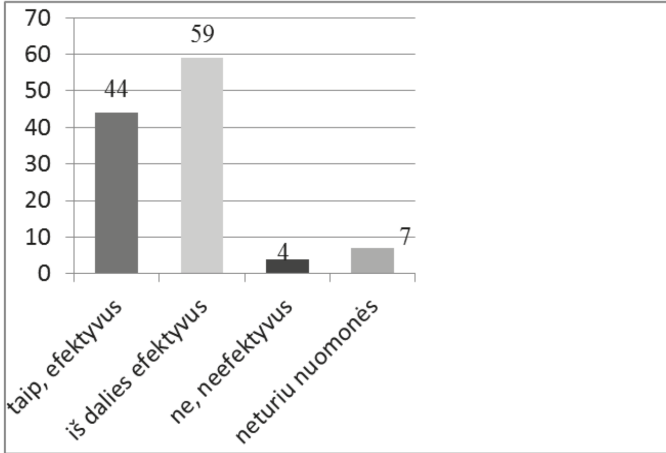
Apklausoje daugiau negu pusė, t. y. 55 procentai dalyvavusių respondentų yra patyrę darbuotojai, dirbantys daugiau negu 10 metų, atitinkamai 30 procentų respondentų – turintys nedidelę patirtį (iki 5 metų darbo stažo) ir 15 procentų – turintys darbo stažo nuo 5 iki 10 metų.

Pirmiausia siekėme nustatyti bendrą tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo efektyvumo lygį. Todėl tyrimo pradžioje respondentų klausėme, ar tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimas Lietuvoje yra efektyvus. Apklausoje metu nustatyta, jog truputį daugiau negu 40 procentų respondentų teigia, kad tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimas yra efektyvus ir nemaža dalis – daugiau negu pusė respondentų teigia, jog toks bendradarbiavimas efektyvus tik iš dalies (žr. 11 grafiką). Todėl šio tyrimo rėmuose buvo svarbu nustatyti priežastis, įtakojančias šio bendradarbiavimo efektyvumą iš dalies.

141 Ten pat.

142 Plačiau apie tai žiūrėti šios studijos 3.2. skyriuje.

Grafikas Nr. 11. Tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo efektyvumo lygis (respondentų skaičius).

Analizuojant tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimą, gali būti išskiriamos įvairios tyrėjo ir specialisto (eksperto) bendradarbiavimo situacijos:

1. Atlikdamas įvykio vietos apžiūrą, tyrėjas atkreipia specialisto dėmesį į jį dominančius klausimus, o specialistas savo ruožtu padeda tyrėjui tikslingai apžiūrėti įvykio vietą, užfiksuoti reikšmingus tyrimui pėdsakus, duoda atitinkamas rekomendacijas ir konsultuoja tyrėją specialiais klausimais.
2. Renkant ir sutvarkant medžiagą, reikalingą tyrimui atlikti, specialistas ar ekspertas gali pakonsultuoti tyrėją, kiek pavyzdžių pateikti lyginamajam tyrimui, kaip supakuoti ir pristatyti tyrimui tam tikrus objektus, supažindinti tyrėją su dabartinėmis galimybėmis atlikti tam tikrus tyrimus ir pan.
3. Tiesiogiai bendradarbiaujama atliekant kriminalistinius tyrimus, kai tarpiniai tokių tyrimų rezultatai rodo, kad nutarime skirti užduoti (ekspertizę) suformuluotus klausimus reikia pakeisti ar papildyti, taip pat, kai yra būtina pateikti papildomos tyrimui medžiagos.
4. Esant specialių žinių poreikiui, tiesioginis dalyvavimas ikiteisminio tyrimo veiksmuose.

Analizuojant bendradarbiavimo būdus, atlikto tyrimo metu nustatyta, jog dažniausiai taikoma tyrėjo ir specialisto bendravimo būdas yra telefonu (102 respondentai). Susirašinėjimo forma (tiek elektroniniu paštu, tiek renigiant oficialius dokumentus) taikoma gerokai rečiau – atitinkamai 54 ir 48 respondentų teigimu.

Siekiant užtikrinti spartesnę ikiteisminio tyrimo atlikimą, taigi, ir efektyvesnę tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimą, buvo labai svarbu teisiškai įtvirtinti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo formatą. Taigi, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymu patvirtintos Rekomendacijos dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo¹⁴³ tapo labai svaria formalizuota, teisiškai įtvirtinta šių subjektų bendradarbiavimo jungtimi. Šiose rekomendacijose ypač akcentuojamas tyrėjo, skiriančio tam tikrą tyrimą, ir specialisto, atliksiančio paskirtą tyrimą, bendradarbiavimas: tik aktualių, reikšmingų klausimų formulavimas, tyrėjo konsultavimasis su konkrečios srities specialistais dėl tyrimo būtinumo. Be to, ypač sustiprinamas prokuroro ir ikiteisminio tyrimo padalinio vadovo vaidmuo skiriant tyrimus: suformuluotus tyrimui klausimus tyrėjas pateikia ikiteisminio tyrimo padalinio viršininkui ir kontroliuojančiam prokurorui įvertinti.

Nagrinėdami tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo ypatumus, pasirinkome tris tipiškiausius tokio šių subjektų bendradarbiavimo formatu:

- bendradarbiavimą įvykio vietoje;
- bendradarbiavimą skiriant užduotis ir atliekant įvairius tyrimus;
- bendradarbiavimą atliekant kitus ikiteisminio tyrimo veiksmus.

Bendradarbiavimas atliekant įvykio vietos apžiūrą (tyrimą) formatas. Tyrimo metu nustatyta, jog viena iš problemų, kylančių tyrėjo ir specialisto bendradarbiavime, yra darbas įvykio vietoje, fiksuojant ir paimat pėdsakus (36 respondentai). Pažymėtina, jog didžiausias respondentų skaičius (viso 63 respondentai) nurodė, jog opiausia problema tyrėjo ir specialisto bendradarbiavime yra tikslingų klausimų, rašomų užduotyje atlikti objektų tyrimą, formulavimas; taip pat ir objektų ir visos medžiagos, reikalingos kriminalistiniams tyrimams, paruošimas (šią problemą nurodė 41 respondentas). 29

143 Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymas Nr. I-14 „Dėl Rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“ (pakeitimai 2012 m. liepos 10 d. Nr. I-235). [Žiūrėta: <http://ktc.policija.lt/lt/teisine_informacija/metodines_rekomendacijos.html>].

respondentai pažymėjo, jog kyla tam tikrų sunkumų, kuomet tyrėjas taiko specialiąsias žinias ikiteisminio tyrimo veiksmuose. Detalizuojant šį klausimą, atkreiptinas dėmesys, jog respondentai – tiek tyrėjai, tiek specialistai akcentavo šią problemą panašiai.

Detaliau nagrinėjant tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo aktualijas, pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse nėra apibrėžtas tiesioginis šių subjektų bendradarbiavimo formatas. Tačiau minėto įstatymo¹⁴⁴ 180 straipsnyje nustatyta tam tikra specialisto ir tyrėjo bendradarbiavimo forma. Minėto straipsnio pirmoje dalyje nurodyta, kad dalyvauti atliekant tyrimo veiksmus gali būti pasitelkiami specialistai. Todėl vienas iš svarbiausių tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo aspektų yra pirminių tyrimo veiksmų atlikimas, o tiksliau – įvykio vietos apžiūra. Minėto tyrimo veiksmo metu aptinkama ne tik pėdsakų ir daiktų, reikšmingų tyrimui, bet ir gaunama kitos informacijos apie įvykio vietos situaciją, nusikaltimo padarymo mechanizmą ir pan. Todėl atliekant šį neatidėliotiną tyrimo veiksmą dažnai neužtenka vien tik tyrėjo pastangų tinkamai apžiūrėti įvykio vietą. Tik specialistas, taikydamas techninius metodus ir priemones, gali surasti įvairių rūšių pėdsakus, juos įtvirtinti ir paimti, o vėliau – tyrėjo pavedimu atlikti tam tikrą tyrimą ir pateikti išvadą. Specialisto dalyvavimas atliekant pirminę įvykio vietos apžiūrą užtikrina, kad objektai, reikšmingi tyrimui, bus laiku surasti, užfiksuoti, paimti ir ištirti. Neretai specialisto aptikti daiktai ar pėdsakai apžiūrint įvykio vietą tampa vieninteliais reikšmingais tyrimui objektais. Analizuodamas įvykio vietos apžiūrų trūkumus ir priežastis, labai svarbu pabrėžti organizacinių priemonių aktualijas rengiantis šiam veiksmui. Žinoma, specialisto dalyvavimas atliekant pirminius tyrimo veiksmus priklauso ne tik nuo tinkamų, kryptingų tyrėjo ar tyrimo grupės darbą organizuojančio ikiteisminio tyrimo įstaigos budėtojo veiksmų, bet ir įvykio rūšies. Tyrimo metu analizuojant kelių eismo įvykių dabartinę būklę ir šių nusikaltimų tyrimo tobulinimo problemas, įvertinę skirtingų šalies miestų policijos komisariatų atliekamų šios rūšies nusikaltimų tyrimus ir specialistų pasitelkimą įvykio vietoje, L. Novikovienė ir V. Paulauskas pažymėjo, jog dalyvavusių įvykio

144 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785. Vilnius: Registrų centras, 2015.

vietoje specialistų skaičius per mažas¹⁴⁵. Pareigūnai tyrimo metu nurodė šias priežastis, dėl kurių specialistai nedalyvauja įvykio vietos apžiūroje (tyrime) tiriant šio pobūdžio nusikaltimus: specialistų trūkumą, susiklosčiusią praktišką, blogai organizuotą darbą, išskvietimą ne darbo metu, viršvalandinio darbo (ne)apmokėjimą, specialisto poreikio nebuvimą įvykio vietoje¹⁴⁶.

Problematika ir sprendimai. Svarbus ne formalus įvykio vietos apžiūrėjimas, o nuodugni, kuo informatyvesnė apžiūra. Taigi, viena iš tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo problemų yra ta, kad atliekant pirminius tyrimo veiksmus neužtikrinamas specialisto dalyvavimas. Kita vertus, jei specialistas nedalyvauja atliekant pirminius tyrimo veiksmus, galima daryti prielaidą, kad tiriant šias bylas nėra naudojamos mokslo ir technikos priemonės: beveik nerandama ir nepaimama jokių pėdsakų ar kitų objektų, taigi, nėra skiriamos užduotys ir neatliekami jokie tyrimai. Taigi, vienas iš svarbių principų atliekant šį tyrimo veiksmą – betarpiškas tinkamas tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimas. Kitas svarbus momentas – tyrėjo specialiųjų žinių ir įgūdžių lavinimas dirbant įvykio vietoje.

Bendradarbiavimo skiriant užduotis ir atliekant tyrimus formatas. Įvykio vietos apžiūra – ne vienintelis tyrimo veiksmas, kai reikia specialiųjų žinių. Tyrėjas gali kviešti specialistą dalyvauti ir kituose tyrimo veiksmuose. Antrasis tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo aspektas – kai tyrėjas skiria užduotis specialistui atlikti tam tikrą tyrimą išvadoms gauti. Šiuo atveju tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimas vyksta nebūtinai jiems dirbant kartu tyrimo grupėje, tačiau bet kuriuo atveju, kai reikia atlikti specialų tyrimą. Tyrėjas specialistui pateikia užduotį atlikti objektų tyrimą. BPK 205 straipsnyje nustatyta, kad daiktai, dokumentai ar kitokie objektai, kuriems ištirti reikia daug laiko arba kuriuos būtina tirti techninėmis priemonėmis, tiriami tam tikroje laboratorijoje. Minėtus objektus tiria specialistas ir atlikęs tyrimą pateikia išvadą. Šių subjektų tinkamą bendradarbiavimą lemia ir tai, kad užduotį atlikti paskirta laiku. Neretai specialistas dėl darbo krūvio negali tą pačią ar kitą dieną pateikti išvados, todėl kuo tyrėjas anksčiau pateiks specialistui užduotį, tuo greičiau specialistas atliks tyrimą ir pateiks atitinkamą išvadą, kuri neretai yra svarbi atliekant tolesnius tyrimo veiksmus.

145 Novikovienė, L, Paulauskas, V. Kelių eismo įvykių dabartinė būklė Lietuvoje ir šių nusikaltimų kriminalistinio tyrimo tobulinimo problemos. *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Kolektyvinė monografija. Vilnius, 2010. p.194–195.

146 Ten pat. p. 195.

Tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimas dažnai prasideda ne tik atliekant pirminius tyrimo veiksmus, bet ir tyrėjui ruošiantis tolesniems veiksams, t. y. ruošiantis skirti tam tikrą tyrimą. Šis pasiruošimas, visų pirma, susijęs su tam tikrų klausimų užduotyje atlikti tyrimą formulavimu. Ne visada pats vienas tyrėjas gali tinkamai suformuluoti klausimus būsimam tyrimui. Jei toks tyrimas nesudėtingas, paprastai tyrėjui nekyla problemų, kokius klausimus suformuluoti. O štai skiriant sudėtingesnius tyrimus, neretai iškyla problemų formuluojant klausimus specialistui. Todėl tyrėjas, rengdamas tokią užduotį ir formuluodamas klausimus, turėtų pirmiausia susisiekti su šios srities specialistu ir trumpai išdėstęs įvykio aplinkybes derinti tam tikrus klausimus.

Tyrimo metu nustatyta, jog tyrėjams labiausiai trūksta žinių apie tyrimo galimybes (77 respondentai) ir apie klausimų formulavimą konkrečioms kriminalistiniams tyrimams (60 respondentų), medžiagos ir objektų paruošimą tyrimams (48 respondentai). Tačiau pabrėžtina, jog ne mažiau aktualus klausimas – tyrėjams būtinos specialios žinių apie įvykio vietos apžiūrą. Ypač tai pabrėžė didžioji dalis specialistų (2/3 respondentų). Visgi, nemaža dalis, t. y. 40 respondentų teigė, jog tyrėjams trūksta žinių apie įvykio vietos apžiūrą, jos taktinius būdus ir fiksavimą. Ir tik labai maža dalis – 4 respondentai pasakė, jog tyrėjai stokoja teisinių žinių.

Kaip jau minėjome, svarbus teisės aktas, kuris sutvirtino tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo sklandumą šiame kontekste – Rekomendacijos dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo¹⁴⁷. Minėto teisės akto nuostatos įpareigoja abu subjektus užtikrinti sklandžius bendradarbiavimo formatus:

- Pirminė konsultacija prieš skiriant tyrimus. Visų pirma, tyrėjui būtina konsultuotis su specialistais kylant neaiškumams ar abejonėms dėl klausimų formulavimo, dėl tyrimo rūšies paskyrimo, norint išvengti perteklinių klausimų, taip pat klausimų, nesusijusių su specialisto kompetencija ar tiriamos bylos medžiaga.
- Kontaktinių duomenų aktualizavimas. Norint užtikrinti sklandų ir nepertraukiamą tyrimo procesą, tyrėjui ir specialistui svarbu turėti vienas kito kontaktinius duomenis, o pasikeitus šiems duomenims,

147 Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymas Nr. I-14 „Dėl Rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“ (pakeitimai 2012 m. liepos 10 d. Nr. I-235). [Žiūrėta: <http://ktc.policija.lt/lt/teisine_informacija/metodines_rekomendacijos.html>].

pranešti apie pasikeitimus, taip užtikrinant greitą procesą ir betarpišką bendradarbiavimą. Vertėtų paminėti ir tai, kad jei tyrimas užsitęsia, ir jis nebus atliktas per numatytą terminą, specialistas turi pranešti apie tai ikiteisminį tyrimą atliekančiam pareigūnui, taip pat esant būtinybei prašyti ikiteisminio tyrimo pareigūno papildomos medžiagos. Tyrėjas turi pranešti specialistui apie pasikeitusias tyrimo aplinkybes, dėl kurių tyrimas tapo neprioritetinis, nes tai gali turėti įtakos specialisto darbui ir jo organizavimui.

- Papildomų aplinkybių išsiaiškinimas apklausos metu. Būtina paminėti tai, kad jeigu objektų tyrimas buvo atliktas nepakankamai išsamiai ar yra prieštaravimų, reikėtų visų pirma atlikti specialisto, atlikusio konkretų tyrimą, apklausą, o tik tuomet skirti papildomą ar pakartotinį tyrimą. Tokiu atveju bus taupomos ne tik valstybės lėšos, bet ir pareigūnų ir specialistų laikas – kompleksiskai sprendžiamas finansinių ir žmogiškųjų išteklių, laiko valdymo klausimai.

Problematika ir sprendimai. Tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo problemą šiame kontekste būtų galima įvardyti kaip nekokybišką, reikalavimų neatitinkančios medžiagos pateikimą, netinkamų klausimų formulavimą, taip pat ne laiku pateikiamą tirti medžiagą. Tyrėjas, atlikdamas ikiteisminį tyrimą, ne visada laiku paskiria užduotis atlikti tyrimus. Tam turi įtakos kelios priežastys: didelis darbo krūvis, nepakankamai parengta medžiaga tyrimui ir pan. Todėl, kuo vėliau paskiriama užduotis atlikti tam tikrą tyrimą, tuo vėliau bus gaunamas rezultatas – tyrimo išvada.

Ir ankstesnė specialistų apklausa parodė, kad bene aktualiausias tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo problemos kyla paskiriant užduotis ir pateikiant medžiagą įvairiems tyrimams¹⁴⁸. Išanalizavus įvairių tyrimų užduočių skyrimo praktiką, išskiriami dažniausiai pasitaikantys trūkumai ir klaidos¹⁴⁹:

1. Tyrimas skiriamas, kai surinkta ne visa būtina tirti medžiaga, taip neracionaliai panaudojama tiriamoji medžiaga.
2. Netinkamas tyrimui siunčiamų objektų supakavimas.

148 Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centro specialistų apklausos rezultatų apibendrinimas apie specialisto ir tyrėjo bendradarbiavimo problemas.

149 Navickienė, Ž. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo modelis kriminalistikos taktikoje (daktaro disertacija)*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. p. 102.

3. Pateikiami klausimai, kurių nespėndžia konkretus tyrimas, ar užduotyse surašomi visi įmanomi klausimai, neatsižvelgiant į bylos aplinkybes ir į sveiką logiką dėl pateikiamų tirti objektų. Skiriamos perteklinės užduotys.
4. Nevertinamos įvykio vietos tyrimo protokole pateiktos išvados.
5. Apibendrintos tyrimo nuostatos leido padaryti išvadą, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnams (tyrėjams) paprasčiausiai trūksta žinių apie kriminalistikos techniką: atskiras tyrimų grupes (daktiloskopiniai, trasologiniai ir kt. tyrimai), konkrečių tyrimų galimybes ir tyrimui rengiamų užduočių turinį (galimi klausimai, objektų pakavimas). Kita vertus, prieš skirdami atitinkamus tyrimus, tyrėjai galėtų aktyviau bendradarbiauti su konkrečių sričių specialistais ir pasikonsultuoti dėl konkrečių tyrimų galimybių ir formuluojamų klausimų užduotyje skirti tyrimą tikslingumo.

Beje, didelis paskiriamų užduočių tyrimui skaičius turi įtakos ir tyrimų atlikimo terminams. Pastarųjų metų veiklos analizė rodo, kad skiriama ne tik daug užduočių atlikti įvairius tyrimus, bet ir atsiranda vis daugiau sudėtingesnių tyrimų. Pavyzdžiui, Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre per 2008 metus buvo atlikti 10 078 tyrimai. Tyrimo atlikimo terminai daugiausia yra iki 10 dienų, t. y. atlikti 4 172 tyrimai (42 proc.), nuo 11 iki 30 dienų – atlikti 1 509 tyrimai (15 proc.), daugiau nei 30 dienų – 4 260 tyrimų (43 proc.)¹⁵⁰. Analizuojant 2014 metų Lietuvos kriminalistinių tyrimo ataskaitos¹⁵¹ duomenis, matyti, kad kriminalistinių tyrimų poreikis išlieka didelis. 2014 metais Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre ir policijos įstaigų kriminalistinių tyrimų padaliniuose daugiausia atlikta daktiloskopinių (3555), trasologinių (1876), narkotinių medžiagų (1737), DNR (1596), alkoholinių gėrimų (1263), balistinių (948), transporto priemonių identifikavimo tyrimų (922). Padaugėjo atliktų sudėtingų informacinių technologijų tyrimų skaičius (2013 m. atlikti 105 tyrimai, 2014 m. – 143). Taikant netradicinę praktiką, ikiteisminio tyrimo tyrėjai 31 kartą per metus skyrė užduotis atlikti psichofiziologinį tyrimą (2013 m. – 22). Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, atlikusi valstybinį auditą dėl ikiteisminio tyrimo organizavimo, savo išvadose pažymėjo:

150 Lietuvos kriminalistinių tyrimų centro 2009 metų veiklos planas [Žiūrėta: <http://ktp.policija.lt/lt/lietuvos_policijos_kriminalistiniu_tyrimu_centras.html>].

151 Lietuvos policijos 2014 metų veiklos ataskaita. [Žiūrėta: <<http://www.policija.lt/>>].

„nebuvo veiksmingai ir operatyviai sprendžiamos problemos, dėl kurių ilgėja ikiteisminių tyrimų trukmė“¹⁵². Siekdama nustatyti, kodėl ne visi ikiteisminiai tyrimai atliekami nustatytais terminais, Valstybės kontrolė analizavo terminų pratęsimo priežastis. Viena tokių priežasčių – ekspertizės ar objektų tyrimo atlikimas. Išanalizavus Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriuje atliekamus ikiteisminius tyrimus, nustatyta, jog daugiau negu trečdalis ekspertinių tyrimų išvadų yra gautos ne anksčiau kaip po 6 mėn. nuo tyrimo paskyrimo dienos, o 12 proc. – po ilgiau negu 1 metų¹⁵³. Šios problemos sprendimas galimas tik keičiant situaciją iš abiejų pusių: skatinti tyrėjus paskirti tokius tyrimus kuo anksčiau pradėjus tyrimą, o tuo pačiu būtina peržiūrėti visą kriminalistinių tyrimų įstaigų veiklos barą ir optimizuoti įstaigų veiklą numatant daugiau specialistų darbui tuose tyrimuose, kurie užsitęsia pernelyg ilgai ir tuo pačiu įvertinti situaciją dėl tų tyrimų, kurie atliekami pakankamai trumpais terminais¹⁵⁴. Analizuojant dabartinę situaciją, akivaizdu, jog atliekamų tyrimų trukmė gerokai sutrumpėjo. Pavyzdžiui, Lietuvos teismo ekspertizės centro duomenimis¹⁵⁵, atliktų ekspertizių (tyrimų) skaičius iki 30 dienų sudaro 32 proc. 2012 metais informacinių technologijų tyrimų eilė buvo apie 24 mėn., tai 2014 metais – apie 16 mėn.; rašyenos tyrimai – apie 4–5 mėn., 2014 metais – apie 3 mėn. Atliekamų tyrimų (ekspertizių) terminų sutrumpėjimas sudaro prielaidas efektyviau pabaigti ikiteisminį tyrimą. Tačiau mūsų nuomone, šis klausimas turėtų būti sprendžiamas kompleksiskai, taigi, tyrėjas ir prokuroras, įvertinę būtinumą skirti tam tikrą tyrimą, neturėtų vilkinti rengiamos užduoties, kuo tiksliau įvertinti galimo tyrimo galimybes, vėlgi racionaliai įvertinti situaciją dėl skiriamų perteklinių tyrimų.

152 Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2012 m. gruodžio 20 d. valstybinio audito ataskaita „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą“. [Žiūrėta: <http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2>].

153 Ten pat.

154 Pagal Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės audito ataskaitą „Dėl ikiteisminio tyrimo organizavimo“ skirtingose ekspertinėse įstaigose tyrimai atliekami iš karto nesant jokių eilių, kiti trunka nuo 2 mėn iki 30–48 mėn. Plačiau žr. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2012 m. gruodžio 20 d. valstybinio audito ataskaita „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą“. [Žiūrėta: <http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2>].

155 Lietuvos teismo ekspertizės centro 2014 metų veiklos ataskaita. [Žiūrėta: <<http://www.ltec.lt/index.php?id=260>>].

Preliminarių tyrimo išvadų aktualizavimas. Nagrinėjant tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimą ir įgyvendinant tyrimo greitumo, ekonomiškumo principus, teisinėje literatūroje diskutuojama dėl preliminarių tyrimų atliekant ikiteisminį tyrimą, pavyzdžiui, dėl preliminaraus narkotinių arba psichotropinių medžiagų nustatymo. S. Matulienė ir G. Bučiūnas pateikia tokią preliminarių tyrimų sampratą. Tai „ikiteisminio tyrimo pareigūno, atliekančio procesinį veiksma, ar specialisto panaudotos, mokslškai pagrįstos, nekeliančios pavojaus žmogaus gyvybei, sveikatai medžiagos ir priemonės, padedančios per trumpą laiką gauti duomenis apie tyrimo objekto kilmę bei kitą informaciją, reikšmingą nusikalstamai veikai tirti“¹⁵⁶. Svarstant, kas turėtų atlikti šiuos preliminarius tyrimus, dauguma specialistų ir ekspertų teigia, kad tokius tyrimus galėtų atlikti ikiteisminio tyrimo tyrėjas ar specialistas¹⁵⁷. Šiuo atveju labai svarbus tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimas apžiūrint įvykio vietą ar atliekant kratą, kai specialistas padeda tyrėjams rasti reikšmingus tyrimui objektus, profesionaliai juos užfiksuoti, paimti ir supakuoti. Kol kas Lietuvoje preliminariais tyrimais gauti rezultatai nelaikomi įrodymu, būtinas laboratorinis tokių objektų tyrimas, tačiau tikėtina, jog ateityje, teisiškai apibrėžus preliminarių tyrimų taikymą, naujai bus pažvelgta ir į tyrėjo bei specialisto bendradarbiavimo subtilybes.

Bendradarbiavimo dalyvaujant kituose ikiteisminio tyrimo veiksmuose formatas. Šiuolaikinių technologijų amžiuje sparčiai vystantis komunikacijoms, naujų iššūkių patiria ir tyrėjas – atsiranda itin didelis konkrečios srities specialių žinių poreikis atliekant tam tikrus kitus ikiteisminio tyrimo veiksmus: objektų apžiūras, atliekant parodymą atpažinti ar tyrimo eksperimentą. Šis tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimas, mūsų manymu, vienas iš labiausiai suaktyvėjusių formų pastaruoju metu – būtent dėl pernelyg didelio skirtingų sričių specialių žinių poreikio. Todėl ne mažiau svarbus specialisto vaidmuo tiriant nusikalstamas veikas elektroninėje erdvėje, eismo įvykiai, kuriuose nukentėjo ar žuvo žmonės. Šiuo atveju nepakanka vien tik tyrėjo žinių ar tiesiog specialisto konsultacijos pradiname tyrimo etape. Būtinasis specialisto dalyvavimas viso ikiteisminio tyrimo atlikimo metu. Mokslininkai, nagrinėję specialisto dalyvavimo svarbą atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmą –

156 Bučiūnas, G., Matulienė, S. Preliminarių tyrimų naudojimas ikiteisminiame tyrime.

Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. Vilnius, 2009. p. 172.

157 Ten pat. p. 178.

kompiuterinės technikos apžiūrą, teigia, jog tokio specialisto nedalyvavimas minėtoje apžiūroje dėl paprasto nežinojimo, stokojimo specialių žinių gali lemti visos informacijos praradimą¹⁵⁸.

Specialistų dalyvavimas eismo įvykio vietoje užtikrina, kad eismo įvykio vieta bus ištirta visapusiškai. Specialisto pastabos, samprotavimai ir išvados yra pagrindas nustatant eismo įvykio rūšį ir mechanizmą¹⁵⁹. Todėl galima pasakyti, kad, tiriant eismo įvykius, išskirtinai svarbus momentas yra specialiųjų žinių pritaikymas. Todėl visiškai teisingai pastebėta, kad procesinių veiksmų rezultatai, tiriant tokio pobūdžio veikas, daugiausia priklauso nuo to, ar bus panaudota kriminalistinė technika, taktikos būdai ir metodinės rekomendacijos¹⁶⁰.

Ne ką mažiau specialiųjų žinių reikia ir tiriant ekonominius nusikaltimus, kada tam tikra veika padaroma komercinėje ūkinėje veikloje. Dažnai tyrėjo žinių tiriant tokio pobūdžio veikas nepakanka, o specialisto dalyvavimas paimant tam tikrus dokumentus, daiktus, reikšmingus tyrimui, formuluojant klausimus, skiriant užduotis atlikti tyrimus padeda ne tik pirminiame tyrimo etape keliant versijas, bet ir toliau atliekant tyrimą, sprendžiant klausimus dėl įtarimo pareiškimo ir pan. Taktiniu požiūriu labai svarbu užtikrinti ne formalų, o tikrą specialisto dalyvavimą, be to, specialistas turėtų būti savo srities profesionalas¹⁶¹. Ekonominio pobūdžio bylų analizė leidžia teigti, kad tyrėjams sunku rinkti įrodymus tais atvejais, kai reikalinga specialistų pagalba, pavyzdžiui, tiriant pridėtinės vertės mokesčio grobimus.

Be to, tyrėjas ir pats galėtų dalyvauti specialistui atliekant tam tikrą tyrimą, ypač pirminiu ikiteisminio tyrimo etapu, keliant ir tiriant versijas. Ši klausimą galbūt būtų galima pavadinti diskusiniu, nes BPK nereglamentuoja tyrėjo dalyvavimo atliekant kriminalistinį tyrimą ar ekspertizę. O štai Rusijos baudžiamąjo proceso kodekso 197 straipsnyje yra numatyta tyrėjo teisė da-

158 Жамиева, Р., Шакенов, А. О. *Тактические особенности использования специальных знаний при осмотре компьютерной техники*. Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodeksui – 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamąjo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys. Vilnius, 2012. p. 446.

159 Stungys, K. *Autoįvykio vietos tyrimas*. Vilnius, 2000. p. 26.

160 Ten pat. P. 20.

161 Kuklianskis, S., Burda, R. *Nusikalstamų veikų ekonomikai tyrimo taktikos bendrieji ypatumai*. Vilnius, 1998. p. 46.

lyvauti atliekant ekspertizę. Minėtame straipsnyje nustatyta, kad tyrėjas gali dalyvauti atliekant teismo ekspertizę, gauti eksperto tam tikrus paaiškinimus dėl atliekamos ekspertizės eigos.

Atlikto tyrimo metu nustatyta, jog kartais taip pat kyla problemų, kuomet yra poreikis specialistui dalyvauti kituose ikiteisminio tyrimo veiksmuose.

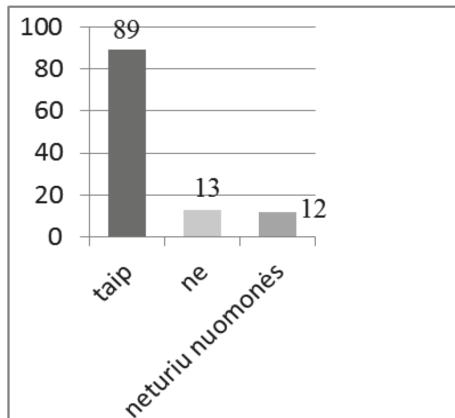
Problematika ir sprendimai. Tyrinėjant tam tikras problemas šiame bendradarbiavimo kontekste, išvelgiamas tam tikras tyrėjo pasyvumas: ne visada tyrėjas linkęs kviesti specialistą į tam tikrą veiksmą. Taigi, specialių žinių poreikis kartais pakeičiamas į bendro pobūdžio situacijos aprašymą, apsiribojant universaliais terminais. Siekiant efektyvinti tokį bendradarbiavimą, siūlytina esant specialių žinių poreikiui, kuo intensyviau bendradarbiauti su specialistu, kviesti jį atliekant tyrimo veiksmą.

Tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo efektyvinimo tendencijos ir kryptys

Išnagrinėjus pagrindines tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo formas, būdus, problemas, siekiant tokio bendradarbiavimo efektyvinimo, siūlytinos kelios kryptys – veiklos ir mokymų srityje.

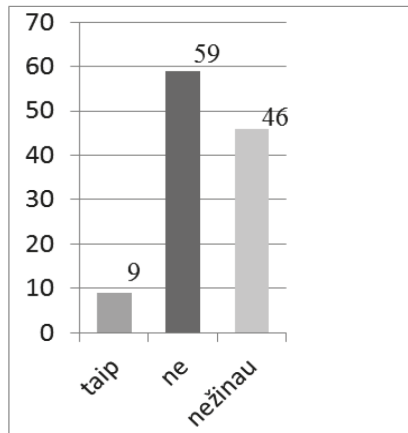
Tyrimo metu klausėme apie bendrų mokymų poreikį. Tyrimo metu nustatyta, jog didžioji dalis respondentų (net 78 procentai) teigia, jog tokie bendri mokymai yra reikalingi (žr. 12 grafiką). Bendrų mokymų poreikį pabrėžė tiek tyrėjai, tiek specialistai.

Grafikas Nr. 12. Poreikis organizuoti bendrus mokymus.

Taip pat tyrimo metu siekiant nustatyti, ar organizuojami bendri tyrėjų ir specialistų mokymai, anketoje apklausėme tyrėjus ir specialistus. Tyrimo metu nustatyta, jog organizuojami bendri mokymai tyrėjams ir specialistams, tačiau labai negausūs. 52 procentai respondentų teigė, jog bendri mokymai iš viso neorganizuojami. Taip pat pažymėtina, jog 40 procentų respondentų teigė, jog nežino apie organizuojamus bendrus mokymus (žr. 13 grafiką), kas leidžia teigti apie sklaidos šioje situacijoje stoką.

Grafikas Nr. 13. Informacija apie bendrų mokymų organizavimą.

Siekiant spręsti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo problemas, siūlytina daugiau keistis informacija apie tyrimo galimybes (76 respondentai); daugiau keistis informacija apie padarytas klaidas (78 respondentai); daugiau organizuoti bendrų mokymų tyrėjams ir specialistams (77 respondentai); Tyrimo rezultatai rodo, jog šie siūlytini sprendimai būtų aktualūs tiek tyrėjams, tiek specialistams. Visgi atkreiptinas dėmesys ir į poreikį sukurti bendras rekomendacijas dėl šių subjektų efektyvesnio bendradarbiavimo. Tai pabrėžė 43 respondentai, iš kurių 28 – tyrėjai. Taip pat kaip vienas iš būdų šių problemų sprendimui nurodytas mokymų organizavimas atskiroms tikslinėms grupėms: 39 respondentai teigė, jog būtina organizuoti daugiau mokymų tyrėjams ir 19 respondentų nurodė, jog būtina daugiau mokymų specialistams. Kaip kitas galimus sprendimo būdus respondentai nurodė ir neformalios komunikacijos būtinumą tarp šių subjektų.

Išanalizavus planavimo ir bendradarbiavimo procesus, siekiant stiprinti vadybinės planavimo ir bendradarbiavimo kompetencijas, darytinos išvados.

Atlikta analizė parodė, jog Lietuvos teisės aktuose tiesiogiai nėra apibrėžiamas ikiteisminio tyrimo efektyvumas. Nors buvo bandoma skaičiuoti efektyvumą ikiteisminiame tyrime pagal tiriamose bylose taikomą svertinę balą, kuri sudaro ikiteisminio tyrimo terminai, per kuriuos atliktas ikiteisminis tyrimas, nusikalstamų veikų epizodų skaičius, įtariamųjų skaičius ir pan.

Teigtina, jog ikiteisminio tyrimo veiklos organizavimo komponentų – planavimo ir bendradarbiavimo procesų – analizė leidžia transformuoti šių komponentų ypatumus į vadybinių planavimo ir bendradarbiavimo kompetencijų, būtinų kriminalistiniam personalui, apibrėžtį. Vadybinės planavimo ir bendradarbiavimo kompetencijos ženkliai įtakoja nusikalstamų veikų tyrimo efektyvumą, todėl turi būti sąryšingai ir sistemingai tobulinamos.

Planuojamas visas tyrėjo darbas, visas nusikalstamų veikų tyrimo procesas apskritai ir kiekvienas iš šio proceso sudedamosios dalies elementų (tyrimo veiksmai, taktinės operacijos, bendradarbiavimas, procesiniai veiksmai, tyrėjo sprendimai ir kt.). Tyrimo kokybė priklauso nuo daugelio subjektyvių ir objektyvių veiksnių: nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių, iki planavimo pradžios tyrėjo turimos informacijos apimties, galimybės nustatyti naujus faktus, suinteresuotų tyrimo procesu asmenų veiksmų, taip pat nuo tyrėjo patirties ir planavimo įgūdžių. Šiuo metu vis svarbesnę reikšmę tyrimo planavimui įgyja naudojamos kompiuterinės programos.

Labai svarbu suvokti skirtingus planavimo lygius ir jų pasireiškimo formas. Galima išskirti šiuos planavimo lygius: strateginį, taktinį ir operatyvųjį. Dažnai planuojant bylos veiksmus, remiamasi taktiniu lygiu – planuojami atlikti veiksmai konkrečioje byloje. Tačiau strateginis planavimo lygmuo formuoja ne planuojamų einamųjų veiksmų seką, o teisingą tikslų siekimą įvertinant galimas rizikas, identifikuojant galimas klaidas. Ne mažiau reikšmingas ir operatyvusis planavimo lygmuo, nes jis leidžia sistemiškai planuoti dienos (savaitės) veiklą, konstruktyviai reaguoti ir galimus pasikeitimus dienos (savaitės) bėgyje.

Atlikto empirinio tyrimo rezultatai parodė, didžioji dalis respondentų planuoja ikiteisminį tyrimą. Todėl teigtina, jog planavimas – efektyvus finansinio pobūdžio nusikalstamų veikų tyrimo prielaida. Planavimas ikiteisminiame tyrime turi būti pradedamas nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios. Į

ši procesą turėtų būti įtraukti visi tyrimo subjektai. Be to, veiksminga sudaryti ne tik bendrą ikiteisminio tyrimo planą, bet ir atskirų tyrimo epizodų ir ikiteisminio tyrimo veiksmų planus. Atkreiptinas dėmesys į strateginio planavimo lygmens implikavimą tiriant bylas, numatant ne tik tam tikrus tyrimo sprendimus ateityje, bet ir įvertinant galimas rizikas, tokiu būdu išvengiant klaidų. Kasdieninėje tyrimo veikloje rekomenduotinas operatyviojo lygmens planavimas, numatant dienos užduotis ir sudarant laiko rezervą nenumatytais situacijoms spręsti.

Tyrimo rezultatai parodė, jog sudarydami planą, tyrėjai neretai konsultuojasi su tiesioginiu vadovu ar tyrimui vadovaujančiu prokuroru, o tai rodo dvejopą planavimo kategorijos esmę. Pirma, plano kūrimas yra kompleksinis mąstymo veiksmas, apjungiantis protingą ir racionalų darbo laiko paskirstymą, teisingą darbo procesų kaitą, šalinantis veiksmų dubliavimą, maksimaliai didinantis darbo našumą. Iš kitos pusės, didžiosios dalies apklaustų tyrėjų teigimu, jiems trūksta teorinių ir praktinių planavimo žinių. Todėl atkreiptinas dėmesys į egzistuojantį poreikį stiprinti tyrėjų teorines žinias ir praktinius gebėjimus planuojant ikiteisminį tyrimą.

Konstatuotina, jog bendradarbiavimo teisinis reglamentavimas yra sureguliuotas. Tačiau apsiribojama tik kaltinimo šalimi ir visiškai nesivadovaujama kitų Europos šalių praktika, nors Europos Sąjungos civilinių teisinių ekspertų gerosios praktikos vadove pabrėžiama, jog ekspertui privalus veiklos efektyvumas, bendradarbiavimas su teisėju ir kitomis šalimis, bet ir nuolatinis kompetencijos tobulinimas¹⁶².

Apibendrinant šių subjektų bendradarbiavimo efektyvinimo tendencijas, siekiant visapusiškai efektyvinti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimą veiklos ir edukacinėje srityse, remiantis tyrimo rezultatais, siūlytina tobulinti šių subjektų bendradarbiavimą kompleksiskai, tiek veiklos, tiek mokymų srityse.

Atlikta analizė parodė, jog šiuo metu nevienodai traktuojamos specialių žinių, subjektų, turinčių ir taikančių specialias žinias, sampratos neleidžia vienareikšmiškai ir teisingai suprasti bendradarbiavimo ir specialių žinių jungties, pilnai standartizuoti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo tipologiją. Kuriant bendrą kriminalistikos erdvę, pirmiausia svarbu standartizuoti reikšmines kategorijas specialių žinių kontekste, o būtent, specialių žinių

162 *Guide to Good Practices in Civil Judicial Expertise in the European Union*. EGLE European Guide for Legal Expertise EEEI, October 2015. p. 23.

sampratą, specialisto statusą, jo įgaliojimus.

Būtinasis žingsnis bendradarbiavimo ir specialiųjų žinių jungtyje būtų tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo formų tipologijos įtvirtinimas, leisiantis vienodai suvokti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo formas ir aktualizavus jas pritaikyti praktikoje.

Tyrimo metu nustatyta, jog tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimas Lietuvoje iš dalies yra tobulintinas. Taikomas betarpiškas bendravimas telefonu aiškinantis iškilusias problemas ir neaiškumus dėl gautų tyrimų rezultatų padeda greitai detalizuoti situaciją, tačiau didžiausia bendradarbiavimo problema – tyrėjo klausimų formulavimas tyrimams, kas rodo, jog trūksta žinių apie kriminalistinių tyrimų galimybes.

Siekiant efektyvinti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimą, remiantis tyrimo rezultatais, siūlytina tobulinti šių subjektų bendradarbiavimą: veiklos srityje – keistis informacija apie padarytas klaidas, jas analizuoti; taip pat keistis informacija apie kriminalistinių tyrimų galimybes; mokymų srityje – organizuoti bendrus mokymus tyrėjams ir specialistams.

Šalia išnagrinėtų vadybinių planavimo ir bendradarbiavimo kompetencijų būtina pamatuota tolimesnė kriminalistinio personalo kompetencijų analizė, kurios tikslas – visapusiškai išnagrinėti ir kitas kompetencijas, kurios reikalingos profesionaliam kriminalistiniam personalui. Realizuojant šią idėją ateityje, pasitelkus pamatuotą tyrimo instrumentariją, tai galėtų tapti vienu iš uždavinių realizuojant Kriminalistika 2020 vizijos kūrimo gaires.

2.3. Bendrų geriausios praktikos vadovų parengimas ir jų naudojimas kasdiniame kriminalistikos laboratorijų ir institutų darbe

Ekspertinių tyrimų standartizacija ir harmonizacija galima ne vien tik akreditacijos pagalba. Galimi kiti būdai, vedantys to paties tikslo link. Vienas jų – geros praktikos vadovų rengimas ir įdiegimas ekspertinėse institucijose ar kitose institucijose, susijusiose su įrodymų rinkimu, fiksavimu, saugojimu, tyrimu. Tai itin aktualu diegiant IBPS. Standartizacijos ir harmonizacijos svarba yra pripažįstama pasauliniu mastu. Štai ir ES Tarybos patvirtintame veiksmų siekiant bendros teismo ekspertizės erdvės 2020 plane (toliau tekste – Veiksmų planas) geros praktikos vadovai yra įvardinti pirminiu siekiu. Veiksmų plane yra nurodoma, kad šiuo tikslu siekiama parengti geros tyrimo

praktikos vadovus plačiam ekspertinių tyrimų ratui – apimant tiek tradicines, tiek ir skaitmeninių tyrimų sritis. Rengėjų manymu, tai leis lengviau keistis tyrimo rezultatais, jie taps kokybiškesni, patikimesni ir standartizuoti Europos mastu. Pagrindiniu šios veiklos skatintoju ir vykdytoju yra įvardintas ENFSI. Tiek geros praktikos vadovai, tiek standartinio tyrimo procedūros yra dokumentai, apibrėžiantys tuos pačius tikslus, metodus, priimti toms pačios reikmėms tenkinti, todėl bus naudojami kaip sinonimai.

Standartizuotos procedūros ar geros praktikos vadovai apibrėžia kriterijus, pagal kuriuos galima spręsti apie atlikto veiksmo kokybę, patikimumą ir tinkamumą. Standartinės procedūros sumažina variantiškumą, kuris gali būti skirtingas, priklausomai nuo kiekvieno asmens subjektyvių pastebėjimų, gebėjimų ir pan., pavyzdžiui, nustatydami sąlygas, tik esant kurioms ekspertas gali spręsti apie sutapimą ekspertiniuose tyrimuose. Standartizuoti ir harmonizuoti principai, procedūros leidžia atkartoti ir empiriškai patikrinti procedūras, taip padedant atskirti metodologines klaidas nuo asmeninių (subjektyviųjų). Standartinės procedūros ne tik leidžia formuoti tinkamą praktiką, bet ir efektyviau atlikti akreditacijos ir ekspertų sertifikacijos procedūras. Ekspertiniuose tyrimuose galime išskirti keletą standartizuotų procedūrų grupių (lygių) ir juos leidžiančius subjektus. Viena tokių tarptautinių institucijų yra Amerikos medžiagų testavimo asociacija (ASTM). Ji rengia ir leidžia standartizuotas procedūras (techninius standartus) medžiagoms, produktams, sistemoms ar paslaugoms. Teismo ekspertizės srityje ji siūlo tokius geros praktikos vadovus kaip: „Minimalūs apmokymų reikalavimai dokumentų tyrimo teismo ekspertams“, „Standartinė dažų tyrimo ir palyginimo procedūra“, „Standartinė nedestruktyvus popieriaus tyrimo procedūra“, ir t.t. Federaliniame lygmenyje JAV veikia Nacionalinis Standartų ir technologijų institutas, kuris atlieka tyrimus ir teikia tyrimo standartus dalyje ekspertinių tyrimų, tokių, kaip organinio šūvio pėdsakų tyrimo standartas, sprogmėnų pėdsakų nustatymo standartas ir pan. Šios organizacijos taip pat rengia geros tyrimo praktikos vadovus teisėsaugos institucijoms, tyrėjams, kaip elgtis su tokio pobūdžio įrodymais. Tačiau šie vadovai yra tik rekomendacinio pobūdžio, palengvinantys pačių institucijų darbą rengiant ir tobulinant egzistuojančias tvarkas, procedūras, taisykles.

Europoje šiais klausimais daugiausia užsiima Europos teismo ekspertizės institutų tinklas (ENFSI). Tam, kad užtikrinti savo veiklos tikslą „būti pasaulyje išskirtine žinių apie teismo ekspertizę skleidėja užtikrinant teismo

ekspertizės kokybinį vystymą ir ekspertinių paslaugų teikimą Europoje“, ji veikia keliomis kryptimis – steigdama darbo grupes pagal atskiras ekspertizių rūšis bei nuolatinius komitetus organizaciniams ir kitiems klausimams spręsti. Šiuo metu ENFSI rėmuose veikia 17 darbo grupių, tokių, kaip:

- Gyvūnų, augalų ir dirvožemio pėdsakų – bendradarbiauti apjungiant šių sričių ekspertus siekiant organizuoti tarplaboratorinius testus tam, kad palyginti ir įvertinti įvairių institucijų naudojamus laboratorinius, analitinius tyrimo metodus, jų galimybes ir patikimumą; kurti ir tobulinti kokybės standartus ir geros praktikos vadovus minėtų tyrimų srityje; standartizuoti rezultatų interpretacijos ir tikimybių naudojimą ekspertiniuose tyrimuose; dalintis turimomis duomenų bazėmis ir kolekcijomis; keistis informacija apie gerąsias praktikas, problemas susitikimų metu; skatinti mokslinius tyrimus nurodytose srityse, įtraukiant platų institucijų ratą; skleisti informaciją apie ekspertinių tyrimų galimybes, praktikas specializuotų mokymų, seminarų, konferencijų pagalba.
- Vaizdų – pagrindiniai veiklos tikslais yra keistis informacija stažuočių, auditų, probleminių klausimų aptarimo pagalba; nustatyti gerąsias tyrimo praktikas keičiantis informacija apie esamus tyrimo procedūras, susitikimų metu; kurti ir tobulinti gerosios praktikos vadovus dėl tyrimo procedūrų, metodų, kompetencijos ir kvalifikacijos reikalavimų, tarplaboratorinių testų; keistis kita naudinga informacija.
- DNR – apjungti DNR tyrimus atliekančias organizacijas siekiant aptarti, keistis ir palyginti DNR tyrimų metodus, procedūras; sukurti DNR tyrimų kokybės vadybos principus ir geros praktikos vadovus Europai; atlikti esamų standartų peržiūras ir tobulinimus; skleisti informaciją apie DNR tyrimų galimybes, rezultatų vertinimą ir egzistuojančias problemas.
- Dokumentų – keistis informacija apie tyrimus, techninius duomenis, apsaugos priemones; plėtoti tarplaboratorinius ir profesionalumo testus; tyrimo procedūrų ir taikomų technologijų harmonizavimas ir standartizavimas; bendradarbiavimas atliekant mokslinius tyrimus.
- Narkotikų – plėtoti keitimąsi informaciją, duomenimis apie esamus ir naujus narkotikus bei draudžiamas psichotropines medžiagas; nustatyti kokybės, procedūrų ir technologinių sprendinių standartus bei

geros praktikos vadovus; organizuoti tarplaboratorinius, profesionalumo testus; plėtoti ekspertų kompetenciją ir kvalifikaciją; dalyvauti pasaulinėje narkotikų tyrimų darbo grupėje SWGDRUG bei kitose pasaulinėse organizacijose.

- Sprogmenų – keistis informacija, harmonizuoti tyrimų procedūras ir technologijas, plėtoti tarplaboratorinius ir profesionalumo testus; rengti standartizuotas įvykio vietos apžiūros, tyrimo rekomendacijas; plėtoti mokslinius tyrimus šioje srityje.
- Rankų pėdsakų – skatinti profesionalų bendradarbiavimą susitikimų, apsikaitimo geromis praktikomis pagalba; plėtoti mokslinius tyrimus šioje srityje; standartizuoti procedūras per geros praktikos vadovus, išorės akreditaciją ir tarplaboratorinius testus.
- Šaunamųjų ginklų / šūvio pėdsakų – plėtoti keitimąsi informacija, praktikomis ir problemomis.
- Gaisrų ir sprogimų tyrimo – keisti informacija apie degiąsias, sprogs-tamąsias medžiagas bei jų tyrimo galimybes per tarplaboratorinius testus; padėti kolegoms per mokymus ir seminarus; rengti kvalifikaci-jos ir kompetencijos standartus, geros praktikos rekomendacijas.
- Informacinių technologijų – plėtoti kompiuterinių tyrimų diegimą ir atlikimą ekspertinėse įstaigose; rengti kokybės rekomendacijas IT tyrimų srityje; apjungti šios srities žinovus ir ekspertus.
- Kalbos ir audio (fonoskopijos) – kurti / tobulinti / vertinti identifi-kaciniuose tyrimuose, autentiškumo nustatymuose, raiškos gerinime naudojamas metodikas, metodus.
- Rašysenos – keistis informacija apie gerąsias praktikas, tyrimų pro-blemas; skatinti tarplaboratorinius ir profesionalumo testus; harmo-nizuoti tyrimo procedūras ir taikomas technologijas; bendradarbiauti atliekant mokslinius tyrimus.
- Trasologijos – užtikrinti informacijos tarp ekspertų ir tyrėjų sklaidą; skatinti tyrimus ir technologijų vystymąsi pėdsakų radimo, ryškavimo, tyrimo srityje; vykdyti tarplaboratorinius testus; keistis gerąja praktika.
- Dažų ir stiklo – skatinti policijos ir ekspertų bendradarbiavimą per aktyvesnę EUCAP (Europos automobilių dangų dažų duomenų bazė) naudojimą, užtikrinti jos nuolatinį atnaujinimą; vykdyti mokymus,

konsultacijas minėtose srityse; rengti geros praktikos vadovus, tarplaboratorinius testus, standartinių procedūrų aprašymus; skatinti mokslinius tyrimus ir bendradarbiavimą minėtose srityse.

- Eismo įvykių – skatinti šios srities ekspertų bendradarbiavimą; keistis informacija apie gerąsias praktikas, technologines naujoves; kompetencijos, tyrimo standartų rengimas.
- Įvykio vietos – skatinti idėjos, kad įvykio vieta yra ekspertinio tyrimo objektas, plėtrą, vystyti tyrimo metodus; vykdyti pareigūnų mokymus; rengti geros praktikos vadovus pagal atskiras nusikaltimų rūšis.
- Tekstilės ir plaukų – keistis naudinga informacija; siekti didesnės harmonizacijos ir standartizacijos šių tyrimų srityje, vykdyti tarplaboratorinius / profesionalumo testus; skatinti mokymą.
- Pateikti darbo grupių veiklų uždaviniai rodo, kad standartizacijos ir harmonizacijos tikslas yra randamas kiekvienos grupės veiklų apraše, o pagrindine šio siekio forma yra geros praktikos vadovų rengimas. Tam, kad pati geros praktikos vadovo forma būtų standartizuota, ENFSI, vykdydama 2012 m. Monopolio programą Europos teismo ekspertizės standartizacijos link per geros praktikos vadovus, priėmė geros praktikos vadovų formą, pagal kurią ir buvo formuojama atskiri vadovai dešimtyje ekspertinių tyrimų sričių, kaip nurodyta žemiau. Rengiant geros praktikos vadovus, buvo rekomenduota laikytis tokios formos: tikslas, ribos (turinys), sąvokos ir terminai, ištekčiai (žmogiškieji, įranga, reikalingi duomenys, darbo aplinka, medžiagos ir reagentai), metodai, validacija (įteisinimas) ir paklaidų valdymas, tarplaboratoriniai testai, įrodymų saugojimas, tyrimas (pirminė apžiūra, eigos nustatymas, įvykių rekonstrukcija, vertinimas ir interpretacija, pateikimas), sveikatos ir saugos reikalavimai, literatūra ir priedai.

Šios programos rėmuose buvo parengti ir išleisti 2016 m. birželio mėn. 10 vadovų, tai:

- Gaisravietės tyrimo geros praktikos vadovas;
- Rašysenos tyrimo geros praktikos vadovas;
- Sprogimo pėdsakų radimo, identifikacijos ir tyrimo geros praktikos vadovas;
- Molekulinių tyrimo metodų naudojimas nežmogaus pėdsakų tyri-

muose: geros praktikos vadovas;

- DNR nustatymo ir lyginimo geros praktikos vadovas,;
- Pirštų pėdsakų tyrimo geros praktikos vadovas;
- Žmogaus ir gyvūnų plaukų tyrimo ir lyginimo geros praktikos vadovas;
- Eismo įvykių tyrimo geros praktikos vadovas;
- Chemografinių metodų šūvio pėdsakuose taikymo geros praktikos vadovas;
- Informacinių technologijų tyrimo geros praktikos vadovas.

Minėtą Eismo įvykių tyrimo geros praktikos vadovą rengė Lietuvos teismo ekspertizės centras kartu su kolegomis iš Latvijos, Estijos, Gruzijos ir Rumunijos.

Šiuo metu ENFSI veikia ir du nuolatiniai komitetai – tai Kokybės ir kompetencijos komitetas (toliau – KKK) ir Mokslinių tyrimų ir plėtros komitetas (toliau – MTPK). KKK pagrindinis tikslas yra rengti bendrus Kokybės užtikrinimo ir kompetencijos standartus; teikti konsultacijas Darbo grupėms ir ENFSI nariams Kokybės užtikrinimo, kompetencijos palaikymo ir plėtros srityse; padėti ENFSI nariams atitikti geros praktikos ir tarptautinių standartų kriterijus. Tai yra centrinis ENFSI komitetas, be kurio negalima pilnavertė ENFSI veikla. MTPK yra labiau atsakingas už tyrimų strategijos kūrimą, pagalbą šioje srityje darbo grupėms ir ENFSI nariams. KKK rėmuose 2000 m. buvo įsteigtas laikina darbo grupė Kompetencijos užtikrinimo projektai (KUP)¹⁶³, kurios pagrindiniu tikslu yra kompetencijos užtikrinimo sistemos teismo ekspertams rengimas ir vystymas. Pagrindinio tikslo siekiamas vykdam šias veiklas: rengti kompetencijos standartus teismo ekspertams-praktikams, rengti jų vertinimo procedūras ir Europos sertifikacijos procedūras. KUP veiklos rezultatai buvo Etikos kodekso peržiūra ir 2005 m. patvirtinimas, parengtas ir narių 2004 metais patvirtintas Veikla grindžiamas teismo ekspertų-praktikų standartas (angl. *Performance based standards for forensic science practitioners*). Nuo 2007 m. minėtas standartas yra pradėtas adaptuoti atskiroms ekspertinių tyrimų sritims. 2011 m. buvo patvirtintos KUP parengto teismo ekspertų kompetencijos vertinimo rekomendacijos, kurios pateikia keletą papildomų priemonių laboratorijoms, kaip vertinti teismo ekspertų

163 Kjeldsen, T., Neuteboom, V. *Ekspertinių įstaigų bendradarbiavimo Europoje 20-metis. ENFSI istorija 1995–2015*. ENFSI, 2015. p. 91.

kompetenciją ir kvalifikaciją. KUP taip pat pradėjo rengti bendrųjų žinių egzaminą, kurio poreikis buvo identifikuotas 2005 m. Šis egzaminas buvo parengtas 2014 m. 2015 m. ir LTEC ekspertai jį sėkmingai išlaikė. Šiuo metu KUP vysto savo veiklą dviem kryptimis – bendrųjų kompetencijos standartų adaptacija atskiroms ekspertizių sritims bei siekia atlikti egzistuojančių kompetencijos patikrinimo sistemų analizę ir parengti trumpą ataskaita apie jas.

Pateikti duomenys rodo, kad ENFSI aktyviai veikia geros praktikos vadovų rengime, nes šiuo metu yra parengti ne tik geros tyrimų praktikos vadovai pagal atskiras ekspertizių (ar tyrimo objektų) grupes, tačiau ir rekomendacijos dėl ekspertinių tyrimų rezultatų interpretacijos – ENFSI rekomendacijos dėl vertinamųjų išvadų teismo ekspertizėje. Taigi standartizacija ir harmonizacija vyksta ne tik specialiosiose, bet ir bendrosiose srityse. Standartizacijos ir harmonizacijos atgarsis bendrose srityse – konkrečiai ekspertų pripažinimo srityse, stebimas ir regioniniu lygmeniu. Štai 2014 m. Europos komisijai pagal veiklą „eJustice portal (Find a Lawyer (FAL); Find a Notary (FAN); Find a Bailiff (FAB))“ buvo pateiktas projektas „Rask teismo ekspertą“, kuris buvo finansuotas ir šiuo metu vykdomas. Šiuo projektu siekiama Baltijos šalyse sukurti bendrą internetinį pripažintų teismo ekspertų registrą. Pagrindinis projekto tikslas yra teikti platesnę informaciją apie teismo ekspertus teisėsau-gai, teismams ir visuomenei bei skatinti tarptautinį bendradarbiavimą teismo ekspertizės srityje. Šis tikslas yra įgyvendinamas per keletą uždavinių:

- papildyti eJustice portalą bendrais duomenimis apie teismo ekspertizę detalizuojant ją Baltijos šalių pavyzdžiu (Latvija, Estija, Lietuva), sudarant sąlygas kitoms ES narėms teikti informaciją portalui;
- sukurti unifikuotą Teismo ekspertų registrą ir unifikuotą teismo ekspertizės rūšių klasifikaciją, kurie būtų pasiekiami on-line režimu, pradžiai pateikiant duomenis apie Baltijos šalių ekspertus ir sudarant būtinas sąlygas papildyti registrą kitų šalių duomenimis.

Pagrindiniai projekto privalumai būtų – standartizuotos ekspertinių tyrimų rūšių klasifikacijos parengimas ir pripažinimas tarptautiniu lygmeniu. Rekomendacijų dėl apsikeitimo ekspertiniais duomenimis parengimas, informacijos prieinamumas anglų, lietuvių, latvių ir estų kalbomis, nemokamas ir veikiantis on-line režimu priėjimas prie duomenų apie ekspertizių rūšis, užregistruotus ir Baltijos šalyse pripažintus teismo ekspertus, bendros informacijos ir prieiga per eJustice portalą.

Projekto teikėjas yra Latvijos teismo ekspertizės biuras, projekte dalyvauja visos Baltijos šalių ekspertinės įstaigos.

Pradžioje minėta, kad Veiksmų planas siekia, kad geros praktikos vadovai (turėdami daugiau rekomendacinių pobūdį) būtų aktyviai diegiami ir naudojami ekspertinėse praktikose. Lietuvos ekspertinių institucijų praktika rodo, kad geros praktikos vadovai į ekspertinę praktiką įvedami keliais lygmenimis. Geros praktikos vadovų nuostatos gali būti perkeltos į įstatymus, poįstatyminius aktus ar ekspertinių įstaigų vidaus dokumentus, tvarkas. Štai kvalifikaciniai reikalavimai teismo ekspertui. Bendrieji kokybės užtikrinimo ekspertiniuose tyrimuose klausimai yra reglamentuoti Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymu, kvalifikacijos teismo ekspertui teikimo tvarka (sertifikacijos standartai) yra perkelti į du poįstatyminių aktų lygmenis – minimalūs reikalavimai įtvirtinti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012-11-30 įsakyme Nr. 1R-302 „Dėl teismo eksperto kvalifikacijos suteikimo ir teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimo išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ ir ekspertinių įstaigų vadovų įsakymuose. Atskirų ekspertinių tyrimų geros praktikos vadovų rekomendacijos yra atspindėtos atskirų ekspertinių tyrimų rūšių Standartinio tyrimo procedūrose, kurios yra patvirtintos atitinkamų ekspertinių įstaigų vadovų įsakymais ir yra profesinė paslaptimi, t. y. jos yra neviešos. Standartinio tyrimo procedūros turi bendrai įtvirtintą formą, ir negali būti kitokios, nei nustatyta atitinkamos įstaigos vidaus dokumentuose (forma pateikta prieduose).

Pateikta informacijos analizė rodo, kad tiek pasaulinės, tiek Europos institucijos, aktyviai veikiančios geros praktikos vadovų rengimo ir sklaidos srityse nuėjo platesniu geros praktikos vadovų rengimo keliu – t. y. geros praktikos vadovai yra rengiami ne tik atskiroms ekspertinių tyrimų rūšims (koks yra pagrindinis Veiksmų plano siekis), bet rengia standartus ir ekspertų kompetencijos ir kvalifikacijos reikalavimams, rezultatų vertinimo principams harmonizuoti ir pan. Manome, kad tokia praktika yra priimtina ir skatintina, nes specialiųjų procedūrų standartizacija yra negalima be bendrųjų principų harmonizacijos.

Pateikti duomenys taip pat atskleidžia, kad geros praktikos vadovų rengimas yra papildoma veikla, kurios neatlieka institucijos iš bendrųjų asignavimų, nes ja siekiama atrinkti geriausius metodus, procedūras, technologijas lyginant kelių institucijų, šalių praktikas, todėl šios veiklos pilnaverčiam atli-

kimui būtini ne tik žmogiškieji, bet ir finansiniai ištekliai.

Taip pat kyla klausimas, ar ENFSI koordinuoja praktikos vadovų rengimą? Ar yra šių vadovų rengimo koncepcija, planas? Viena situacija, kuomet ENFSI koordinuoja praktikų vadovų rengimą ekspertinėms institucijoms, o kita situacija, kuomet praktikos vadovai rengiami prurorams, tyrėjams. Tokiu atveju, būtinas bendradarbiavimas su teisininkais ir kriminalistais (praktikais ir mokslininkais), kurie galėtų konsultuoti kriminalistikos taktikos ir tyrimo metodikos klausimais.

2.4. Kvalifikacijos patikrinimų (bendrų kriminalistinės veiklos pratybų vykdymas tarptautiniu lygiu.

Tarplaboratoriniais / profesionalumo testais yra vadinama veikla (procesai), kuriais: 1. siekiama patikrinti, ar tyrimą atliekantis subjektas tinkamai laikosi standartinių tyrimo procedūrų, nevertinant gautų rezultatų teisingumo; 2. praktiniai testai (užduotys), kurie leidžia tyrėjams kelti kvalifikaciją per jų veiksmų netinkamumo, klaidų atskleidimą¹⁶⁴. Pažymėtina, kad tarplaboratoriniais testais nesiekama nustatyti konkretaus metodo klaidos rizikos, klaidos rizika turi būti vertinama metodo kūrimo eigoje. Jų reikalingumas yra pripažįstamas visuotinai. Štai Amerijos nusikaltimų tyrimų laboratorijų direktorių asociacijos tinklapyje teigiama, kad „tarplaboratoriniai testai yra sudedamoji efektyvios kokybės vadybos sistemos dalis. Tai yra viena iš priemonių, laboratorijoje naudojama veiklai vertinti ir nustatyti sritis, kuriose reikia atlikti gerinimus“¹⁶⁵. Panašiai deklaruojama ir ISO/IEC 17025 standarte, kur teigiama, kad tarplaboratoriniai testai yra svarbiu įrankiu, naudojamu įstaigose ir Akreditacijos institucijų tyrimų kontrolei ir akreditacijos procesų efektyvumui matuoti. Tuo pačiu tai yra įrankis rezultatų patikimumui užtikrinti. Akreditacijos metu yra reikalaujama, kad akredituojamose srityse tarplaboratoriniai testai būtų atliekami nuolat, tačiau ne rečiau kaip kartą į penkis metus¹⁶⁶.

164 ASCLD/LAB Supplemental Requirements for Accreditation of Forensic Testing Laboratories. [Žiūrėta: <http://des.wa.gov/SiteCollectionDocuments/About/1063/RFP/Add7_Item4ASCLD.pdf>].

165 [Žiūrėta: <<http://www.ascl-d-lab.org/>>].

166 [Žiūrėta: <http://www.dc.mahidol.ac.th/th/images/2014/content_th/ISO_Wada/iso17025_eng.pdf>].

Tarplaboratoriniai testai gali būti skirtingų rūšių:

- tyrėjas žino apie jų atlikimą ar ne (atviras arba slaptas);
- išorės (parengtas kitų institucijų) ar vidaus testas.

Pastebėtina, kad vidaus testais siekiama daugiau tikslų, nei nurodyta aukščiau – jais siekiama patikrinti skirtinguų padalinių atliekamų tyrimų kokybę bei nustatyti spragas, sritis gerinimui; nustatyti padalinių, atliekančių tapčius testus, gebėjimus ir užtikrinti jų veiklos vientisumą; patikrinti taikomų metodų ar naujų metodų patikimumą ir pritaikomumą; nustatyti minimalius reikalavimus tyrimui reikalingai lyginamajai medžiagai¹⁶⁷.

Ekspertinių procesų vertinimui labiausiai rekomenduojami slapti testai, tačiau šis reikalavimas nėra privalomas.

Europoje tarplaboratoriniai testai skirstomis taip¹⁶⁸:

- Tarplaboratoriniai (institucijos) testai – jais siekiama nustatyti laboratorijos veiklos efektyvumą. Šiuo atveju lyginama ir vertinama plačiausias procesų ir procedūrų ratas nuo kokybinių schemų iki vienetinio objekto tyrimo ar vieno proceso elemento palyginimo;
- Vidaus lyginamieji testai – institucijos padalinių atliekami testai institucijos viduje, skirti palyginti struktūrinių padalinių veiklos ypatumus, palyginamumą, nustatyti problemas. Šiais testais siekiama ne tik akreditacijai reikalingų tikslų, bet gali būti atliekama ir metodų validacija bei kiti anksčiau įvardinti tikslai;
- Tiksliniai testai (angl. *check Saple test*) – kuriais auditą atliekanti institucija tikrina egzistuojančius laboratorijoje procesus.

Tarplaboratorinių testų svarba yra pripažįstama ir aukščiausiu ES lygiu. Tiek 2011 m. priimtoje Tarybos vizijoje dėl bendros teismo ekspertizės erdvės 2020 kūrimo, tiek ES Tarybos patvirtintame veiksmų siekiant bendros teismo ekspertizės erdvės 2020 plane¹⁶⁹ tarplaboratoriniai / profesionalumo testai yra viena iš prioritetinių sričių. Veiksmų plane yra nurodoma, kad profesionalu-

167 [Žiūrėta: <<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf>>].

168 Europos akreditavimo asociacijos (EA) leidiniais „Use of proficiency testing as a tool for accreditation in testing“ (EA-3/04). [Žiūrėta: <<http://www.european-accreditation.org/publication/ea-3-04-g>>].

169 Council Conclusions and Action Plan on the way forward in view of the creation of an European Forensic Science Area – Council conclusions (9 June 2016) (herein after -- Action plan).

mo ir tarplaboratoriniai testai yra svarbi priemonė užtikrinti tiek ekspertinių tyrimų procedūrų patikimumą, tiek teismo ekspertų kompetenciją ir kvalifikaciją. Jais yra užtikrinama personalo ir procedūrų kokybė. Jų platesnis taikymas užtikrins gaunamų rezultatų patikimumą, jų pritaikomumą skirtingose teisinėse sistemose bei šalių tarpusavio pasitikėjimą. Veiksmų plane pažymima, kad ne visose ekspertinių tyrimų srityse yra rengiami tarplaboratoriniai testai, todėl būtina skatinti jų kūrimą bei jų naudojimo ekspertinėse įstaigose plėtrą. Veiksmų plane yra nurodomi uždaviniai, kuriuos įgyvendinus, pagrindiniai tikslai bus pasiekti, tai:

- Sudaryti visuotinai prieinamą tarplaboratorinių testų tiekėjų sąrašą bei parengti sąrašą sričių, kuriose tarplaboratoriniai testai nėra rengiami arba juos būtina tobulinti (ENFSI);
- Įvertinti siūlomus rinkoje tarplaboratorinius testus ir atrinkti labiausiai tinkamus ekspertinių paslaugų teikėjams (ENFSI);
- Nustatyti, kokie papildomai tarplaboratoriniai testai yra būtini (Šalys narės ir ENFSI);
- Sukurti papildomus tarplaboratorinius testus padedant Komisijai (testų tiekėjai, ENFSI);
- Nustatyti, kiek tarplaboratorinių testų per metus gali teikti ENFSI per savo darbo grupes;
- Šalys narės yra raginamos skatinti savo ekspertines įstaigas naudoti ENFSI parengtus ar rekomenduotus tarplaboratorinius testus;
- Komisija skatinama kurti naujus finansavimo mechanizmus ar adaptuoti esamus, šioms veiklos užtikrinti.

Pagrindiniu šio tikslo koordinatoriumi paskirtas ENFSI.

Tiek Europos, tiek nacionalinė ekspertinė praktika patvirtina, kad tarplaboratoriniai / profesionalumo testai labiausiai naudojami procedūrų ir kompetencijos užtikrinimui, tačiau yra dar viena jų pritaikymo sritis – paskirtis subjektyviųjų metodų validacijai. Mokslinis metodų patikimumas ir validacija reikalauja, kad metodas būtų patikrintas empiriniais testais, kurie būtų suformuoti tikslingai pagal metodo taikymo sritis, uždavinius ir pan. Tokiais testais siekiama patikrinti galimas atsakymų paklaidas ar netikslumus¹⁷⁰. Šių empirinių testų pagrindu gali būti tarplaboratoriniai testai. Jie yra

170 [Žiūrėta: <<http://www.crime-scene-investigator.net/csi-articles.html>>].

skirti ne tik metodo įteisinimui, bet ir konkretaus eksperto kompetencijos ir kvalifikacijos patikrinimui (ypač tų, kurie taiko subjektyviusius tyrimo metodus (rašysenos, pirštų pėdsakų, tyrimai)).

Atitinkamai Europos akreditavimo asociacija tarplaboratorinių testų pritaikomumą grupuoja taip¹⁷¹:

- ekspertinės įstaigos kompetencijos demonstravimo ir patikrinimo įrankis, skirtas trečiosioms šalims ar akreditacijos institucijoms;
- tai yra ugdymo priemonė;
- tai yra priemonė numatyti veiklos tendencijas ir gerinimo kryptis.

Tarplaboratorinių testų rengimui yra keliami tam tikri reikalavimai. Pirmausia, jie turi atitikti realias tyrimų aplinkybes ir sąlygas. Testų medžiaga turi būti korektiškai parengta ir rengėjams turi būti žinomi tikri (teisingi) jų atsakymai. Turi būti aiškiai apibrėžtas klausimų, kuriuos formuluojama išspręsti, ratas. Trumpai tariant, tai turi būti realaus ekspertinio darbo tam tikroje srityje atitikmuo, vienintelis skirtumas, kad su ta pačia medžiaga tyrimus atlieka skirtingos institucijos, skirtingi ekspertai ir rezultatai parodo tų institucijų ir / ar konkrečių tyrimą atliekančių ekspertų kompetencijos lygį ir kokybę, teikiamų išvadų patikimumą.

Tam, kad užtikrinti tarplaboratorinių testų sąžiningumą, jie turi būti rengiami trečiųjų, nesuinteresuotų šalių arba patys rengėjai neturi dalyvauti jų atlikime, t. y. turi būti išlaikomas konfidencialumas¹⁷². Taip pat testai turi būti rengiami institucijų, kurios išlaikytų finansinį ir politinį nepriklausomumą. Europoje paprastai šie testai yra rengiami ENFSI darbo grupių įgaliotų narių arba juos rengia kažkuri ekspertinė įstaiga, vėliau išplatindama juos kitoms suinteresuotoms dalyvavimu ekspertinėms institucijoms. Tarplaboratorinių testų dalyviai išreiškia poziciją, kad šie testai turi atspindėti tyrimų realijas,

171 Europos akreditavimo asociacijos (EA) leidiniais „Use of proficiency testing as a tool for accreditation in testing“ (EA-3/04). [Žiūrėta: <<http://www.european-accreditation.org/publication/ea-3-04-g>>].

172 Koehler, J.J. *Forensics or fauxrensic? Ascertaining accuracy in the forensic sciences*. [Žiūrėta: <papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2773255>]; Christopher Czyryca, the president of Collaborative Testing Services, Inc., the leading proficiency testing firm in the U.S., has publicly stated that „Easy tests are favored by the community.“ August 2015 meeting of the National Commission on Forensic Science, a presentation at the Accreditation and Proficiency Testing Subcommittee. [Žiūrėta: <<http://www.justice.gov/ncfs/file/761061/download>>].

o ne iššūkius (turi būti ne per daug sudėtingi). Tarplaboratorinių testų rezultatai, po jų atlikimo, turi būti išanalizuoti ir pateikti dalyviams vertinimui, susipažinimui. Rekomenduotina, kad tarplaboratoriniai testai būtų atliekami įprastu ekspertinių tyrimų režimu, t. y. ekspertui turi būti pateikiama įprasta užduotis įprasta tvarka, kad jis nežinotų, jog atliekamas tarplaboratorinis testas. Praktika rodo, kad jei ekspertai žino, jog atlieka testus, jie dirba skirtingai, nei vykdydami savo kasdienes funkcijas¹⁷³.

Lietuvos ekspertinių įstaigų praktika rodo, kad tarplaboratoriniai testai yra plačiausiai naudojami tose srityse, kurios yra akredituotos, tačiau esant finansavimui ir galimybėms įsigyjami ir papildomi testai. LTEC praktika rodo, kad kasmet vidutiniškai atliekama 10–11 tarplaboratorinių testų. Teiks LTEC, tiek KTC yra Baltijos šalių teismo ekspertizės institucijų nariu. Šio bendradarbiavimo pagrindu nuo 2008 m. prasidėjo aktyvesnis tarplaboratorinių testų rengimas tarp trijų Baltijos šalių – Lietuvos, Latvijos, Estijos. Kol kas šie testai apsiriboja dviem kryptimis – tai rašysenos ir dokumentų bei eismo įvykių srityse. Testų rengimo procedūra yra tokia – viena iš ekspertinių įstaigų parengia testus, su tiriamąja, lyginamąja ir kita reikalinga medžiaga ir persiunčia kolegoms testo atlikimui. Sulaukus rezultatų, jie yra apibendrinami ir organizuojama susitikimas-diskusija rezultatams aptarti.

Lietuvos ekspertinėse institucijose tarplaboratoriniai testai yra atliekama taikant įprastą praktiką ir procedūras, tačiau ekspertai žino, kad tai ne teisėsaugos paskirtas tyrimas, o testas. Kol kas turimi technologiniai sprendiniai

173 Pl. žr.: Bracht, G.H., and G.V. Glass. *The external validity of experiments*. American Educational Research Journal, Vol. 5, No. 4 (1968): 437–74; Weech, T.L. and H. Goldhor. *Obtrusive versus unobtrusive evaluation of reference service in five Illinois public libraries: A pilot study*. Library Quarterly: Information, Community, Policy, Vol. 52, No. 4 (1982): p.305–24; Bouchet, C., Guillemin, F., and S. Braincon. *Nonspecific effects in longitudinal studies: impact on quality of life measures*. Journal of Clinical Epidemiology, Vol. 49, No. 1 (1996): 15–20; Mangione-Smith, R., Elliott, M.N., McDonald, L., and E.A. McGlynn. *An observational study of antibiotic prescribing behavior and the Hawthorne Effect*. Health Services Research, Vol. 37, No. 6 (2002): 1603–23; Mujis, D. *Measuring teacher effectiveness: Some methodological reflections*. Educational Research and Evaluation, Vol. 12, No. 1 (2006): 53–74; and McCarney, R., Warner, J., Iliffe, S., van Haselen, R., Griffin, M., and P. Fisher. *The Hawthorne Effect: a randomized, controlled trial*. BMC Medical Research Methodology, Vol. 7, No. 30 (2007). Langenburg, G. *A performance study of the ACE-V process: A pilot study to measure the accuracy, precision, reproducibility, repeatability, and biasability of conclusions resulting from the ACE-V process*. Journal of Forensic Identification, Vol. 59, No. 2 (2009).

neleidžia testus padaryti visiškai slaptais. LTEC praktika rodo, kad išorės tarplaboratoriniai testai yra naudojami visų padalinių darbui tikrinti, tiek centrinio, tiek regioninių.

LTEC ekspertinė praktika rodo, kad iš viso 2014 m. atlikta 15 išorinių tarplaboratorinių (toliau TPT) ir 2 vidiniai palyginamieji tyrimai pagal ankstesnių metų testus (žr. 8 lentelę), o 2015 m. atlikti 9 tarplaboratoriniai ir 2 vidiniai palyginamieji tyrimai (žr. 9 lentelę).

Lentelė Nr. 8. LTEC 2014 m. statistika dėl atliktų išorinių TPT ir vidinių tyrimų.

Skiriaus pavadinimas	TPT skaičius	Gauti rezultatai	Testų rengėjai
Dokumentų ekspertizių skyrius	6	3 patenkinami (teigiami) 3 negauti atsakymai	ENFSI Darbo grupė
Medžiagų ir gaminių ekspertizių skyrius	7	3 patenkinami (teigiami) 4 negauti atsakymai	ENFSI darbo grupė
Trasologinių ir balistinių ekspertizių skyrius	1	Negautas atsakymas	ENFSI Darbo grupė
Fonoskopinių ekspertizių skyrius	2	2 patenkinami (teigiami)	LTEC rengėjas Romos Mokslinių tyrimų ir inovacijų laboratorija „Fondazione Ugo Bordoni“, Italija
Ekonominių ekspertizių skyrius	1	Negautas atsakymas	LTEC rengėjas
Iš viso	17	8 teigiami, 9 rezultatai laukiami	

Lentelė Nr. 9. LTEC statistika dėl atliktų išorinių TPT ir vidinių tyrimų.

Skiriamasis pavadinimas	TPT skaičius	VPT skaičius	Gauti rezultatai	Testų rengėjai
Dokumentų ekspertizės skyrius	2	-	2 patenkinami (teigiami)	The Institute of Forensic Science (IFS), Kinija ENFSI darbo grupė
Medžiagų ir gaminių ekspertizės skyrius	3	-	2 patenkinami (teigiami) 1 nevertinamas	ENFSI darbo grupė
Techninių ekspertizės skyrius	1	-	1 negautas atsakymas	Latvijos teismo ekspertizės biuras
Fonoskopinių ekspertizės skyrius	1	-	1 patenkinami (teigiami)	LTEC rengėjas
Skaitmeninės informacijos ekspertizės skyrius	1	-	1 patenkinami (teigiami)	ENFSI darbo grupė
Klaipėdos skyriuje	1	1	1 tpt patenkinami (teigiami) 1 vpt patenkinami (teigiami)	ENFSI darbo grupė
Šiaulių skyriuje	-	1	1 patenkinami (teigiami)	ENFSI darbo grupė
Iš viso	9	2	9 teigiami, 1 rezultatai laukiami, 1 nevertinamas	

Pažymėtina, kad visi tarplaboratoriniai testai yra mokami, ENFSI darbo grupių parengti kainuoja apie 100 Eurų, o privačių specializuotų įmonių – daug brangesni. Atitinkamai jų platesniam taikymui būtinas ne tik papildomas finansavimas, bet, jei norime patys juos rengti, – žmogiškieji ištekliai. Pačios ekspertinės įstaigos rengia tuos tarplaboratorinius testus, kurių rinkoje negalima rasti (eismo įvykių, antspaudų ir kt. srityse)

Kaip buvo minėta anksčiau, tarplaboratoriniai testai yra svarbia sudedamąja kokybės vadybos sistemos dalimi, todėl kiekviena ekspertinė įstaiga turi standartinę procedūrą, kuri reglamentuoja jų atlikimą. Štai LTEC naujausia versija yra patvirtinta LTEC direktoriaus 2015-07-29 įsakymu Nr. B-31 „Dėl tarplaboratorinių ir vidinių palyginamųjų tyrimų rengimo, atlikimo ir vertinimo LTEC taisyklių patvirtinimo“. Šiose taisyklėse nurodoma, kad „Palyginamieji tyrimai rengiami, atliekami ir vertinami vadovaujantis „Tyrimų bandymų ir kalibravimo laboratorijų kompetencijai keliami bendrieji reikalavimai“ standartu (LST EN/ISO 17025:2005), „Atitikties įvertinimas. Bendrieji tyrimų kokybės tikrinimo reikalavimai“ standartu (LST EN ISO/IEC 17043), Europos teismo ekspertizės institucijų sąjungos (toliau – ETEIS (ENFSI)) rekomendacijomis „Guidance On The Conduct Of Proficiency Tests And Collaborative Exercises Within ENFSI“ (QCC-PT-001), Europos akreditavimo asociacijos (EA) leidiniais „Use of proficiency testing as a tool for accreditation in testing“ (EA-3/04) ir „Guidance on the level and frequency of proficiency testing participation“, Nacionalinio akreditacijos biuro direktoriaus patvirtinta politika „Dėl laboratorijų ir kontrolės įstaigų dalyvavimo PT/ILC programose“, sutartimis su kitomis tyrimų įstaigomis, LTEC kokybės vadovu (LTEC-KV) ir šiomis taisyklėmis“. Taigi Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse yra taikomi bendrieji Europos standartai tarplaboratorinių testų atlikimui. Taip pat šiose taisyklėse aiškiai apibrėžiama, kad yra tie tarplaboratoriniai testai, jose teigiama, kas:

- 4.1. Tarplaboratoriniai palyginamieji tyrimai (TPT)** – tai tyrimai, kuriuose dalyvauja dvi ir daugiau įstaigų (PT programos, ETEIS ekspertų darbo grupių organizuoti tyrimai, dvišaliai ir daugiašaliai laboratorijų tyrimai), atlikdami tokią pačią, iš anksto paruoštą užduotį.
- 4.2. Vidiniai palyginamieji tyrimai (VPT)** – tai LTEC atliekami tyrimai, parengti pagal anksčiau atlikto TPT ar specialiai VPT parengtą medžiagą.
- 4.3. Profesionalumo tyrimai** (angl. proficiency testing) yra palyginamieji ty-

rimai, skirti laboratorijos atliekamų tam tikros srities tyrimų kokybei užtikrinti. Tokių tyrimų rezultatas turi būti iš anksto apibrėžtas (žinomas) Tyrimų rezultatai turi būti dokumentuojami ir saugojami pagal bendrąsias dokumentų valdymo taisykles, kad būtų prieinami, suprantami išoriniam vertinimui¹⁷⁴.

Pateikti duomenys apie Lietuvos praktiką rodo, kad Lietuvoje plačiausiai yra taikomi dviejų rūšių testai – tai tarplaboratoriniai palyginamieji ir vidiniai palyginamieji testai.

Kaip turi būti pasirenkami tarplaboratoriniai testai? Aiškius atsakymus galime rasti daugumoje akreditacijos institucijų, pvz. Belgijos rekomendacijose nurodoma, kad renkantis tarplaboratorinį testą, reikia įvertinti šiuos aspektus¹⁷⁵ – testo rengėjo kompetenciją šioje srityje; tyrimo objekto atitikimą įprastai institucijos praktikai; tyrimo tikslų (nustatytinų požymių) apimtis (kuo daugiau, tuo geriau); naudotinų tyrimui priemonių spektras turėtų būti kuo panašesnis įprastai naudojamoms; rezultatų pateikimo forma. Belgijoje taip pat yra sąrašas rekomenduotinų testų teikėjų, kurie pripažįstami patikimais ir tinkamais, juos galime rasti adresu www.eptis.bam.de. Tokius pat sąrašus ENFSI Kokybės ir kompetencijos komitetas nuolat teikia ENFSI darbo grupėms, kad jų dalyviai galėtų jais naudotis praktikoje.

Pateikti duomenys rodo, kad:

Tarplaboratoriniai testai yra ne tik sudėtinė Kokybės vadybos sistemos dalis, tačiau jų taikymas kasdieninėje praktikoje galimas ir kitais tikslais – tai naujų ekspertų mokymams, naujų metodų įteisinimui ir pan.

Atitinkamai tarplaboratoriniams testams yra keliami aukšti kokybės, patikimumo standartai, todėl jų parengimas reikalauja didelių žmogiškųjų bei finansinių išteklių. Praktika rodo, kad tarplaboratoriniai testai dažniausiai yra mokami ir pakankamai brangūs dėl jau minėtų parengimo sudėtingumo. Todėl Europoje tiek ENFSI, tiek nacionalinės laboratorijos nėra pajėgios savarankiškai nuolat rengti tarplaboratorinius testus.

174 <http://economie.fgov.be/en/binaries/2-106_EN_tcm327-56430.pdf>; Nacionalinio akreditacijos biuro direktoriaus patvirtinta politika „Dėl laboratorijų ir kontrolės įstaigų dalyvavimo PT/ILC programose“ // <[http://www.nab.lt/Files/Politika%20\(PT\)\(1\).pdf](http://www.nab.lt/Files/Politika%20(PT)(1).pdf)>.

175 <http://economie.fgov.be/en/binaries/2-106_EN_tcm327-56430.pdf>.

2.5. Būtiniausių kokybės standartų taikymas atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės

Globalizacijos procesai jau tapo ne tik politikų ir žiniasklaidos atstovų vėliava ar vėždu, priklausomai nuo jų politinės orientacijos ir deklaruojamų pažiūrų, siekiant tapti „globalaus kaimo“ dalyviais arba bandant užsiskleisti ir išsaugoti savo šalies savitumą ir tapatumą, bet ir palietė praktiškai kiekvieno žmogaus gyvenimą. Milžiniškas gyvenimo pokyčių tempas, vis nauji iššūkiai ir grėsmės reikalauja pamatuotų įžvalgų ir prasmingų veiksmų kuriant saugią ir darnią gyvenimo aplinką žmogui. Tarp pagrindinių grėsmių, su kuriomis susiduria žmogus, yra realus nusikalstamumas ir baimė tapti jo auka. Būtina pabrėžti, kad globalizacijos laikais sparčiai keičiasi ir nusikalstamumas, neskaitant tradicinių nusikalstamų veikų, tokių, kaip vagystės ar smurtiniai nusikaltimai, vis plačiau įsiskverbia į įvairias gyvenimo sferas nusikalstamos veikos elektroninėje erdvėje. Vis dažniau susiduriame su sukčiavimais, ekologiniais nusikaltimais, įvairiomis ekonominių, tarp jų ir kontrabandos, nusikaltimų formomis. Vis dažniau, žiniasklaidos dėka, mes turime informacijos apie teroro aktus. Nepakankamai kontroliuojami migracijos procesai kelia realias ar tariamas grėsmes visuomenės ir jos atskirų narių saugumui. Neretai migracijos procesai, žiniasklaidos pagalba, tiesiogiai ar netiesiogiai siejami su terorizmu. Būtina pabrėžti, kad nusikalstamo pasaulio atstovai savo tikslų realizavimui sugeba pasinaudoti ir šiuolaikinio mokslo ir technikos pasiekimais. Tam tikros organizuoto nusikalstamumo sritys veikia kaip tarptautinės korporacijos ir turi panašų ar net daug didesnę pelną.

Prieš keliolika metų rašėme: „Nors nusikalstamų veikų kiekis Lietuvoje lyg ir stabilizavosi, bet jų struktūra ir dinamika keičiasi. Taip pat kinta nusikaltimų padarymo būdai, jie tampa vis labiau apgalvoti, kvalifikuotesni, nusikaltimams padaryti vis dažniau panaudojamos mokslinės-techninės priemonės, šaunamieji ginklai, sprogmenys. O nusikaltimų išaiškinimo lygis, nors ir yra stabilus ir netgi turi tendenciją didėti, nėra aukštas“¹⁷⁶. Galime patvirtinti, kad prieš keliolika metų suformuluotos įžvalgos lieka aktualiomis

176 Kurapka, V. E., Malevski, H. *Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas. Pirmieji rezultatai*. Jurisprudencija, 43 (35). Vilnius, 2003. p. 77.

(gal išskyrus ginklų ir sprogmenų panaudojimą nusikalstamiems tikslams pasiekti – galime teigti, kad dabar nusikalstamumas tapo labiau „civilizuotas“, bet tai nereiškia, kad prireikus, netaiko brutalių smurtinių priemonių) ir mūsų dienomis, kas dar kartą pabrėžia faktą, kad būtina tobulinti nusikalstamų veikų aiškinimą ir tyrimą, tame tarpe kartu efektyviai ir kokybiškai panaudojant specialias žinias, atliekant kriminalistinius objektų tyrimus ir ekspertizes. Tikslinga prisiminti, kad dar daugiau nei prieš du dešimtmečius kriminalistų bendraminčių kolektyvas savo programiniame straipsnyje, tarp kitų problemų ir išvalgų, minėjo būtinumą tobulinti ne tik darbą įvykio vietoje, ne tik ekspertizių atlikimą, bet ir būtinumą stiprinti ir harmonizuoti bendradarbiavimą tarp specialistų ir ekspertų iš vienos pusės bei ikiteisminio tyrimo pareigūnų (anais laikais tardytojų ir kvotėjų)¹⁷⁷. **Tikslinga grįžti prie šių ir kitų išvalgų, nes matome, kad intelektualus įdirbis, materializuotas mokslinėse publikacijose bei didaktikos šaltiniuose, dažnai dėl skubotumo ir paviršutiniško susipažinimo yra ne tik neįgyvendinamas praktikoje, bet neretai nesuprastas arba net iškraipomas.**

Aiškinant ir tiriant nusikalstamas veikas labai reikšmingu faktoriumi yra pareigūnų profesionalumas ir kompetencija. Tas yra susieta kaip su teisiniu bei profesiniu jų rengimu studijų, apmokymų bei kvalifikacijos kėlimo metu, bet ir atitinkamu veiklos užtikrinimu mokslinėmis, techninėmis priemonėmis bei atitinkama mokslinė ir metodinė informacija įvairiose laikmenose (tradiciniai vadovai, vadovėliai, e-knygos ir pan.). Būtina užtikrinti aukštos, atitinkančios Europos Sąjungos, kartu atsižvelgiant į bendros europinės kriminalistinės erdvės kūrimą („Kriminalistika 2020“), kokybės standartus rengiant šiuos šaltinius¹⁷⁸.

ES Tarybos išvadose dėl tolesnių veiksmų siekiant sukurti Europos kriminalistikos erdvę ir veiksmų plane, kuriuos Taryba priėmė 2016 m. birželio 9 d. įvykusiame 3473-iaame posėdyje rašoma: „PRIMINDAMA, kad 2011 m. gruodžio mėn. Taryba patvirtino išvadas dėl Europos kriminalistikos erdvės, „kurioje įprastos teismo ekspertizės, skirtos ekspertizės duomenų rinkimui,

177 Juškevičiūtė, J., Kuklianskis, S., Kurapka, V. E., Malevski, H., Pošiūnas, A., Žurauskas, A. *Kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvos*. LPA mokslo darbai. T.1. Vilnius, 1993. p. 65–70.

178 ES Tarybos išvada dėl tolesnių veiksmų siekiant sukurti Europos kriminalistikos erdvę ir veiksmų planas – Tarybos išvada (2016 m. birželio 9 d.). [Žiūrėta: <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/lt/pdf>>].

tvarkymui, naudojimui ir teikimui, būtų atliekamos remiantis lygiaverčiais būtiniausiais kriminalistikos standartais ir kurioje teismo ekspertizės atliekantys subjektai turėtų dirbti vadovaudamiesi bendru požiūriu į šių standartų įgyvendinimą, o tai skatintų glaudesnę jų ir baudžiamojo teisingumo sistemų bendradarbiavimą¹⁷⁹, sukūrimo iki 2020 m.; ATSIŽVELGDAMA į tai, kad 2015 m. birželio 16 d. Tarybos išvadose dėl atnaujintos Europos Sąjungos vidaus saugumo strategijos ir Europos saugumo darbotvarkėje teigiama, kad kriminalistika yra itin svarbi teisėsaugos ir baudžiamojo persekiojimo srityse; PAŽYMĖDAMA, kad kriminalistų surinkti įrodymai vis svarbesni baudžiamosiose bylose ir kad teisėsaugos ir teisminės institucijos privalo būti tikros, kad kriminalistiniai duomenys, kuriais jos pasikliauna, yra aukštos kokybės, nepriklausomai nuo jurisdikcijos, pagal kurią įrodymai buvo pateikti ar tvarkomi;¹⁷⁹. Teisėsaugos ir justicijos institucijų finansavimas negali būti grindžiamas „liekamuoju principu“, o privalo būti tarp pagrindinių valstybės strategijų užtikrinant piliečių ir jų gyvenimo aplinkos saugumą bei socialinę ir ekonominę visuomenės gerovę bei raidą. Šiame dokumente tiesiogiai yra rašoma „Komisijos prašoma subsidijuoti pirmiau nurodytus veiksmus (Komisija), pavyzdžiui, naudotis „Horizonto 2020“ finansavimo priemonėmis plėtojant naujus mokslinių tyrimų ir inovacijų veiksmus, kad šioje srityje būtų pasirengta atečiai“¹⁸⁰.

Šis dokumentas dar kartą patvirtino mūsų išvagalas dėl būtinumo skatinti ir plėsti bendradarbiavimą kriminalistikos ir teismo ekspertologijos srityse¹⁸¹, kurias nagrinėjome jau prieš ketvirtį amžiaus ne tik mūsų publikacijose, bet ir bendradarbiaudami įvairiomis formomis su kolegomis kriminalistais, kartu realizuojant bendros europinės kriminalistinės erdvės kūrimą (apie tai mes kalbėjome ir rašėme jau prieš kelis dešimtmečius, anksčiau nei 2011 m. atsiradęs ES Tarybos dokumentas apie bendros europinės erdvės kūrimą ir

179 Ten pat. p. 2.

180 Ten pat. p. 9.

181 Kurapka, V. E., Malevski, H. Kriminalistiklehre an Universitäten- Notwendigkeit, Realität oder Problem? *Kriminalistik. Unabhängige Zeitschrift für die kriminalistische Wissenschaft und Praxis.* 1/ 2005. s. 47–50; Malewski, H., Kurapka, V. E. *Polsko-litewska współpraca czynnikami inspirującym integracyjne procesy w kryminalistyce europejskiej / Nauka wobec prawdy sądowej.* Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zdzisława Kęgła – Wrocław, 2005. s. 371–379; Malevski, H., Kurapka, V. E., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė, G., Die „Gesellschaft der Kriminalisten Litauens“ Brücke zwischen den kriminalistischen Schulen Ost-, Mittel- und Westeuropas, *Kriminalistik. Unabhängige Zeitschrift für die kriminalistische Wissenschaft und Praxis* Heft 8- 9/2016, S. 525–531.

anksčiau, nei buvo įsteigta EFSNI), taip pat ir per mūsų konferenciją „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“. Šių pastangų dėka Lietuvos kriminalistų draugijos konferencija „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“ yra organizuojama ne tik Lietuvoje, bet ir nuo 2012 m. (kas antrus metus) ją organizuojame kartu su partneriais užsienyje¹⁸². 2016 metų rugsėjo 28–30 d. ši konferencija buvo sudedamąja Kriminalistikos festivalio Varšuvos universitete dalimi. Jos organizatoriais buvo Lietuvos kriminalistų draugija, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lenkijos kriminalistų draugija ir Varšuvos universitetas. Atskirai būtina paminėti apie bendras tarptautines publikacijas¹⁸³. Mes taip pat kalbėjome apie būtinumą įsteigti mūsų Europos dalyje tarptautinį kriminalistinį žurnalą, kuris taptų mūsų regiono mokslinių idėjų ir projektų apsikeitimo platforma, leistų geriau susipažinti su kaimynų pasiekimais ir problemomis bei užtikrintų mokslinės ir metodinės veiklos koordinaciją bei harmonizavimą.

Ypatingą reikšmę, jau nuo Hanso Grosso laikų, turi prasmingas ir moksliskai pagrįstas specialių žinių taikymas aiškinant ir tiriant nusikalstamas veikas bei užkardant joms kelią. Savo kūriniuose Hansas Grossas ypatingą dėmesį skyrė teismo ekspertizei ir įvykio vietos apžiūrai, nes jis puikiai suprato šių tarpusavy susijusių procesinių veiksmų reikšmę nusikaltimų aiškinimo ir tyrimo procesui¹⁸⁴. Kaip rašo Violetta Kwiatkowska-Wójcikiewicz (analizuojanti Vakarų šalių kriminalistinius šaltinius), XXI a. įvykio vietos apžiūra būdama viena iš svarbiausių procesinių ir kriminalistinių veiksmų palaiapsniui tampa beveik savarankišku mokslu, nes vis dažniau kalbama ir rašoma apie *crime scene science*¹⁸⁵. *Crime scene science* išskyrimas yra ne tik

182 Malewski, H. International Scientific-Practical Conference “Criminalistics and Forensic Examination: Science, Studies, Practice”, *Law and Forensic Science*, Volume 10, 2015 (2), s. 195–215.

183 *Textbook of Criminalistics, Volume 1: General Theory*, ed. H. Malewski, V. Shepitko, Apostille Publishing House LLC, Kharkiv 2016 arba 12. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos praktika*. Moksliniai redaktoriai: doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, prof. dr. Henryk Malewski, dr. Magdalena Tomaszewska. Vilnius, Varšuva, 2016.

184 Ši problematika dominuoja ne tik jo pagrindiniame veikalė (Hans Gross. *Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen*, 1893), bet ir jo redaguojamame žurnale „Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik“.

185 Žr., monografinis žurnalo *Forensic Science International* 2006, vol. 157, leidinio priedas 1; Violetta Kwiatkowska-Wójcikiewicz. *Oględziny miejsca. Teoria i praktyka*. Toruń 2011. p. 18.

sėjamas su tam tikrų mokslinių laboratorinių tyrimų atlikimo galimybėmis jau įvykio vietos apžiūros metu. Tam yra atitinkamos techninės galimybės, sykiu ir specialios mobiliosios laboratorijos, galinčios net atlikti DNR analitinius tyrimus įvykio vietoje, egzistuoja specialūs analitiniai rinkimai greitiems testams tam tikrų medžiagų sudėties nustatymui ir kt.¹⁸⁶. Kartu universitetuose, ypač Didžiojoje Britanijoje, yra steigiamos bakalaurų ir net magistrų studijų programos. Pavyzdžiui, University of Teesside yra programa „*Crime scene science*“. Mes galime pabrėžti, kad šią problemą pradėjome nagrinėti dar XX amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje, pakeliant net iki disertacijų lygmens.¹⁸⁷ Mykolo Romerio universitete taip pat buvo parengta ir pradėta vykdyti tarptautinė ekspertinės pakraipos magistro studijų programa¹⁸⁸.

Specialių žinių taikymo reikšmė aiškinant ir tiriant nusikalstamas veikas nuolat auga. Būtina pabrėžti, kad kovos su nusikalstamumu ir jo užkardymu, būtinos ne tik specialios žinios, paremtos šiuolaikiniais moksliniais tyrimais, bet ir prasmingi bei logiškai parengti teisės aktai, užtikrinantys kryptingą, nuoseklų ir efektyvų jų panaudojimą. Bet šitų dviejų komponentų neužtenka užtikrinti veiksmingą veiklą nustatant tiesią baudžiamųjų bylų tyrimuose, ginant žmogaus (valstybės institucijų, nevyriausybinių organizacijų) teises ir laisves, atkuriant atitinkamų subjektų pažeistą teisę. Tam yra reikalingos veiksmingai veikiančios valstybės struktūros, turinčios aukštos kvalifikacijos pareigūnus, šiuolaikinę specialiąją, ryšių, kompiuterinę ir kitą techniką bei efektyvias veikimo procedūras (atitinkančias europinius kokybės standartus), paremtas šiuolaikinio kriminalistikos, ekspertologijos ir vadybos mokslų pasiekimais.

186 Mennell, J., Shaw, I. The Future of Forensic and Crime Scene Science. Part I. A *UK forensic science user and provider perspective*. *Forensic Science International* 2006, vol. 157S. P. S7-S12; J. Almog. *Forensic Science Does Not Start in the Lab: The Concept of Diagnostic Field Tests*. *Journal of Forensic Science* 2006, vol. 157S. p. S17.

187 Malevski. H. *Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (6F). Lietuvos Policijos Akademija. Vilnius 1997.

188 2005–2008 m. magistro studijų programa “EUROPÄISCHES MAGISTER STUDIUMS PROGRAMM „KRIMINALISTIK UND FORENSISCHE GUTACHTEN“ (European Masters Program Development in Criminalistics) No. 78018 – IC -1-2005-1- LT- ERASMUS-PROGUC-6“.

1. Kokybės standartai – šiuolaikiniai vadybos mokslo reikalavimai ir jų taikymas teisėsaugos ir justicijos institucijų veikloje.

Nusikaltimų aiškinimo ir tyrimo istorija turėjo įvairių periodų. Pasitaikydavo ir tokių, kada tiesos nustatymas buvo antraeilis tikslas, o svarbiausias buvo kaltinamojo (teisiamojo) prisipažinimas dėl jam inkriminuojamos veikos, o šis prisipažinimas galėjo būti išgautas įvairiomis priemonėmis, netgi naudojant žiaurias kankinimo priemones. Bet jau naujaisiais laikais, kada oficialiai buvo atsisakyta kankinimų, kaip parodymų išgavimo būdo, ir kada buvo reikalaujama objektyvių kaltės įrodymų, baudžiamuosiuose įstatymuose buvo formuluojamos pakankamai griežtos taisyklės (normos), kurios nustatydavo ne tik būtinumą vienareikšmiškai nustatyti konkretaus asmens kaltę, bet ir numatė, kokiais būdais ir priemonėmis tai gali būti nustatyta. Šios procesinės normos numatė įrodymų gavimo teisinę formą (apžiūros, apklausos, ekspertizės ir kt.) bei jų realizavimo būdus (čia turėjo būti parengtos atitinkamos kriminalistinės rekomendacijos, kaip turi būti atliekamos apžiūros, kaip ieškoma pėdsakų ir kaip jie fiksuojami bei paimami; kaip atliekamos ekspertizės, kokiomis metodikomis, koks yra jų patikimumas ir pan.).

Kalbant apie kokybės standartus tiriant nusikaltimus būtina į tai žvelgti per šiuolaikinę valstybės valdymo situaciją. Šiuolaikinės valstybinių institucijų administracijos vertinimas vyksta per jų veiklos efektyvumą ir kokybiškumą. Esminiu veiksniu, leidžiančiu kelti veiklos našumą ir kokybę, yra administracijos veiklos modernizavimas, nes nemažai tradicinių valdymo įrankių tampa neveiksmingais. Todėl tradicinis biurokratinis valdymo modelis yra keičiamas pasiremiant naujomis valdymo teorijomis, taip pat ir Naujuoju viešuoju valdymu (angl. *New Public Management*).

Susidomėjimas viešojo valdymo tobulinimo problemomis yra paskatintas įvairiais veiksniais ir priežastimis: tai vis sudėtingesniais tampančiais viešojo valdymo procesais ekonominiame, socialiniame ir politiniame gyvenime, taip pat ir demokratizacijos procesais (kartu ir atsisakymu senų centralizuoto valdymo standartų), kai visuomenė vis aktyviau reiškiasi valdyme, taip pat ribotais išteklių išlaikyti gremėzdžišką ir ne visada efektyvų valstybės aparatą. Šios idėjos yra įgyvendinamos skirtingose valstybėse įvairiu lygmeniu, nes daug kur tradicinė biurokratinė valdymo sistema yra dar pakankamai stipri ir gyventojų nuomone pakankamai gerai realizuoja valstybės funkcijas. Pokyčiai valdyme, kaip ir kituose socialiniuose procesuose pasireiškia

kaip tam tikros tendencijos (idėja – bandomasis projektas – įgyvendinimas per valstybės struktūras). Pastaraisiais dešimtmečiais, kaip mokslinis atsakas į esamas valdymo problemas, pradėjo reikštis Naujojo viešojo valdymo (angl. *New Public Management*) koncepcija, kurios atsiradimui reikšmės turėjo XX a. paskutiniųjų dešimtmečių krizės, ir kurioje buvo akcentuojamas būtinumas sukurti valdžią, kuri „dirbtų geriau ir kainuotų mažiau“.

Mūsų laikais vyksta spartūs valstybės institucijų ekonomizacijos procesai, kurie pasireiškia tuo, kad į valstybės administracijos veiklą vis plačiau diegiami rinkos santykių metodai ir mechanizmai¹⁸⁹. Tai dažnai reiškia perėjimą nuo biudžetinio valdymo prie tikslinio atskirų projektų finansavimo, ir tai yra daroma pagal kontraktus. Iš to seka, kad valstybės institucijos tampa paslaugų teikėjais, kurie privalo konkuruoti su kitomis komercinėmis ir nekomercinėmis institucijomis. Rinkos sąlygomis piliečiai turi turėti pasirinkimo teisę tarp konkuruojančių paslaugų teikėjų. Ši konkurencija turėtų skatinti viešosios valdžios institucijas pateikti užsakovui geresnį „produktą“ nei kiti konkurentai. Valstybės institucijų valdymas šiuolaikinėse teorijose ir koncepcijose yra rodomas per jų veiklos ekonomizacijos prizmę.

Pastaruoju metu taip pat vis aktyviau diegiamos įvairios kokybės valdymo koncepcijos į teisėsaugos ir justicijos institucijų veiklą. Nekeliant abejonų dėl šiuolaikinio vadybos mokslų pasiekimų bei jo rengiamų kokybės valdymo sistemų naudingumo ir efektyvumo, turime nepamiršti, kad teisėsaugos ir justicijos institucijų veikla yra specifinė. Pavyzdžiui, ar galime mechaniškai perkelti verslo vadybos kokybės standartus į teisėsaugos sferą? Pirmojo pagrindinis tikslas yra siekti pelno ir kartu užtikrinti vartotojo optimalius poreikius. Ar teisingumo sferoje galime operuoti analogiškais sąvokomis ir siekti tikslų dirbant pagal analogiškus algoritmus? Jei viešajame administravime ir verslo administravime yra nemažai panašumų, tai teisingumo sistema sunkiai įspraudžiama į šiuos rėmus. Teisėsaugos ir justicijos srityse valstybė jokio pelno gauti negali. Galime kalbėti tik apie racionalų turimų lėšų bei kitų išteklių naudojimą, bet ir čia privalome būti labai atsargūs. Pavyzdžiui, kai kuriose šalyse teismai ir teisėsaugos institucijos gali skirti ekspertizes (objektų tyrimus) privačioms ekspertinėms institucijoms, bet dažnai jų galimybės

189 Малевски, Г., Юодкайте-Гранскиене, Г. *Экономизация судебной экспертизы – неизбежность или модное увлечение?* // Теория та практика судової експертизи і криміналістики. Збірник наукових праць. Вып. 11, Харків, 2011. р. 201–211.

yra ribojamos reikalavimais pasirinkti pigiausią ekspertą (pagal šiuolaikinius vadybos kanonus atsirenkant geriausią / pigiausią paslaugų teikėją), bet ar jis užtikrins aukščiausią tyrimų lygį? Ar jis turės naujausią materialinę ir programinę įrangą bei atitinkamą kvalifikaciją? Kalbant apie šiuolaikinės vadybos principus, reikalaujančius užtikrinti vartotojų optimalius poreikius, turime atsakyti į klausimą – kas yra „teisingumo“ vartotojas: valstybė (visuomenė), teisiemasis (kaltinamasis), nukentėjęsysis (auka) ar visi šie subjektai? Mūsų nuomone, tai visi šie subjektai, o tai reiškia, kad patenkinti jų visų lūkesčius yra labai sudėtinga ir dažnai, neįmanoma. Naujojo viešojo valdymo šalininkus turime ir teisės saugos institucijų tarpe. Pavyzdžiui, 2016 m. vasario 18 d. Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centro susirinkime, kur buvo pristatoma ataskaita už Centro 2015 m. veiklą, Edvardas Šileris, policijos generalinio komisaro pavaduotojas, kalbėjo, kad „Centras neturi būti LTEC2, turi orientuotis į policininkiškas kryptis: DNR, daktiloskopiją, IT, cheminius tyrimus. Reikia atsakyti tų kryptių, kur vienas tyrimas per metus atliekamas. Kalbėjo dėl 3D kamerų įsigijimo – tai padarytų kokybinį žingsnį įvykio vietų apžiūroms; 90 proc. paėmimas iš įvykio vietos yra sovietinis reliktas. Užsakovo interesas yra svarbiausia. Svarbu pasiekti, kad tirti būtų užsakoma būtent to, ko iš tikrųjų reikia“ (kalba netaisyta)¹⁹⁰.

Galime drąsiai teigti, kad teisingumas demokratinėje valstybėje negali būti pigus, o tai reiškia, kad negalima mechaniškai skirstyti, o krizės laikotarpiais mažinti lėšas teisės saugai vienodai, kaip ir kitoms gamybos ir aptarnavimo sritims.

Jau pusšimtį metų vadybos moksle nemažai dėmesio skiriama suteikiamų paslaugų kokybės klausimams ir kartu valdymo metodų tobulinimui (taip pat ir teismo ekspertizės srityje)¹⁹¹. Pastaraisiais dešimtmečiais vis dažniau apie ekspertizę atlikimą kalbama, kaip apie tam tikrų paslaugų teikimą. Vis dažniau pasitaiko nuomonių, kad ekspertinės institucijos teikia paslaugas

190 Lietuvos Policijos Kriminalistinių tyrimų centro ataskaitinio susirinkimo protokolas 2016-02-18 Nr. 140-P1. Vilnius. [Žiūrėta: <http://ktc.policija.lt/lt/veikla/planai_ir_ataskaitos.html>].

191 Juodkaitė-Granskienė, G. Teisės saugos institucijų naudojamos vadybos priemonės ir jų optimizavimo problemos Lietuvoje (Viešųjų ekspertinių tyrimų organizacijų pavyzdžiu). *G. Juodkaitė-Granskienė. Nusikalstamumo gresmės ir žmogaus saugumas*. Moksliniai redaktoriai ir rengėjai V. E. Kurapka, V. Justickis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. p. 499–513.

beveik kaip kitos buitinių paslaugų institucijos. Vis dažniau susiduriame su privačiais ekspertais ir jų daromomis ekspertizėmis ir tyrimais, kas sukelia tam tikrų problemų. Pastaraisiais metais suaktyvėjo Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos darbas, ypač nagrinėjant klausimus, susijusius su privačių ekspertų problemomis¹⁹². Valstybinės ekspertinės institucijos, turinčios ilgametes tradicijas ir nusistovėjusią administracinio ir metodinio valdymo sistemą, galėjo užtikrinti savo darbuotojų atliekamų ekspertizių ir tyrimų atitinkamą metodinį lygį, ko šiandien negalime pasakyti apie atskirų privačių ekspertų veiklą. Todėl labai aktualia tapo šių paslaugų kokybės užtikrinimo problema. Iš dalies šią problemą galima spręsti remiantis ENFSI bei kitų užsienio šalių ruošiamomis rekomendacijomis ir standartais. Bet turime pabrėžti, apie ką ne vieną kartą rašėme¹⁹³, kad yra būtinas nacionalinis centras, kuris koordinuotų veiklą ekspertizių ir nusikaltimų tyrimų srityje bei skatintų jų atlikimo kokybės standartus. Mūsų manymu, visuomeniniais pagrindais veikianti Koordinacinė taryba, kuri neturi tiesioginių svertų paveikti ekspertines institucijas ir privačius ekspertus, ilgainiui negali būti veiksminga.

Mes konstatavome, kad šiuolaikinių valdymo metodų ir mechanizmų diegimas į valstybinių ekspertinių institucijų veiklą yra ne tik galimas, bet ir pageidaujamas. Kartu turime vienareikšmiškai pabrėžti, kad teismo ekspertizės ir kitų tyrimų ekonomizacija (rinkos ir naujojo viešojo valdymo metodų diegimas šioje srityje) neturi būti suprantama supaprastintai, nes veikla teisingumo srityje negali būti ir nėra reglamentuojama, kaip kitose gyvenimo sferose¹⁹⁴.

192 Realizuojant Teisingumo Ministro 2016 m. kovo 25 d. rašte Nr. (1.16.) 7R-2372 suformuluotus nurodymus, naujos sudėties Teismo ekspertų veiklos *koordinavimo taryba priėmė* Efektyvaus teismo ekspertizių atlikimo organizavimo veiksmų planą, kuriame buvo numatytos priemonės skatinančios teismo ekspertines institucijas tobulinti savo veiklą.

193 Kurapka, V. E., Malevski, H. Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo koncepcija ir jos kriminalistinis bei procesinis užtikrinimas. Pirmieji rezultatai. *Jurisprudencija*, 43 (35). Vilnius, 2003. P. 111; Malevski, H. Pagrindinės kriminalistikos mokyklos ir šiuolaikinio kriminalistikos modelio formavimasis Lietuvoje. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. VI. Kolektyvinė monografija. Vilnius, 2009. Sudarytojai: prof. dr. Hendryk Malevski, doc. dr. Grabielė Juodkaitė-Granskienė. p. 94–116 ir kt.

194 Малевски, Г., Юодкайте-Гранскиене, Г. Экономизация судебной экспертизы – неизбежность или модное увлечение?. *Теория та практика судової експертизи і криміналістики. Збірник наукових праць*. Вып. 11, Харків, 2011. p. 210.

2. Specialios žinios kaip mokslinis pagrindas, užtikrinantis kokybės standartus apžiūrint ir tiriant įvykio vietas bei atliekant ekspertizes (objektų tyrimus).

Specialių žinių sąvoka plačiai yra naudojama mokslinėje literatūroje ir teisėje nuo XIX a. Apie specialių žinių panaudojimą tiriant nusikaltimus jau kalbama 1864 m. carinės Rusijos baudžiamojo proceso statute (Устав уголовного судопроизводства) bei 1873 m. Vokietijos baudžiamajame kodekse¹⁹⁵. Vėliau ši sąvoka atsirado visuose baudžiamojo proceso kodeksuose.

Specialių žinių sąvoka, kaip ir dauguma teisinių kategorijų yra istorinis reiškinys, kuris yra lemiamas įvairių veiksnių. Ši specialių žinių savybė reikalauja kaskart analizuoti šią sąvoką atsižvelgiant į įvairių teisinių, mokslinių techninių, prakseologinių bei institucinių pokyčių įtaką. Nors, paviršutiniškai pažvelgus, gali susidaryti įspūdis, kad specialių žinių nagrinėjimo klausimais turime labai daug publikacijų, kad yra savotiška „perprodukcija“ šioje srityje, tačiau gilesnė analizė rodo, kad dar yra pakankamai daug neišspręstų ir prieštaringai suvokiamų klausimų. Specialių žinių sritis reikalauja savotiško išgryninimo bei sutvarkymo, mokslškai pagrįsto jos teorijos struktūrizavimo. Kartu būtina grįžti prie tam tikrų Hanso Grosso išvalgų¹⁹⁶. Turint tokį pagrindą būtina, sutvarkyti specialių žinių ir ypač teismo ekspertizės, objektų tyrimo metodologinius pagrindus, kurie turi būti mokslinių visų ekspertizės rūšių fundamentu.

Globalizacijos laikais vis stipriau įvairios teisinės sistemos veikia viena kitą ir dėl to dažniausiai išlieka universalesnio pobūdžio sistemos, normos, koncepcijos. Ypatumai niveliuojasi. ENFSI aktyviai veikia ne tik keliant ekspertinių institucijų metodinį ir organizacinį lygį, bet ir unifikuojant jų darbo standartus, sąlygas ir metodikas. Tam tarnauja tarp kitų poveikio priemonių ir kokybės sistemos diegimas (akredituojamos laboratorijos, sertifikuojamos ekspertinių tyrimų metodikos ir kt.). Šie procesai įtakoja ir kriminalistikos mokslą bei specialių žinių sritį.

195 Махов, В. Н. Сущность и понятие специальных знаний в советском уголовном процессе. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1986. Вып. 44. с. 61.; Jessnitzer, K. Sachverstaendigengutachter vor Gericht. *Der Sachbeweis im Strafverfahren*. Wiesbaden, 1979. s. 50.

196 Малевски, Г. Специальные знания – краеугольный постулат концепции криминалистики Ганса Гросса и их современная интерпретация. *Криминалистика первопечатный*. № 5/2012. с. 108–121.

Lietuvos ir daugelio kitų šalių BPK nepateikia specialių žinių apibrėžimo. Baudžiamojo proceso ir kriminalistikos mokslai pakankamai įvairiai traktuoja specialių žinių sąvoką. Lietuvos teismo ekspertizės įstatyme jau turime specialių žinių apibūdinimą. Ten teigiama, kad „specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno arba bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti“¹⁹⁷. Mūsų manymu, literatūroje ir net įstatymuose dažnai yra pateikiama konstrukcija, kad specialios žinios, tai asmens įgytos „mokslo, technikos, meno ir amatų“ ar kitos profesinės veiklos dėka žinios. Ši konstrukcija buvo teisinga XIX–XX amžių sandūroje, bet neatitinka mūsų laikų reikalavimų. Specialios žinios, tokios, kaip meno, amatų ar technikos, privalo būti paremtos šiuolaikinio mokslo pasiekimais, o jų „turėtojas“ – ekspertas ar specialistas privalo turėti atitinkamą išsilavinimą, įgytą studijų ar specialaus apmokymo metu (turint, pavyzdžiui, kitos srities išsilavinimą).

Teisingas, nedviprasmiškas specialių žinių definicijos pateikimas yra viena iš kriminalistikos mokslo bei naujos besiformuojančios mokslinės disciplinos – teismo ekspertologijos (arba bendros teismo ekspertizės teorijos) užduočių. Bet esant pakankamai didelei definicijų įvairovei, esant skirtingoms koncepcijoms, specialių žinių definicijos pateikimas įstatyme yra problematiškas, ypač taip, kaip padaryta mūsų įstatyme.

Analizuojant Lietuvos Respublikos Teismo ekspertizės įstatyme pateiktą specialių žinių definiciją, mes matome, kad specialios žinios yra tapatinamos tik su teismo ekspertize. Tai, švelniai tariant, nėra nei tikslus, nei teisingas teiginys. Manome, kad rengiant Teismo ekspertizės įstatymą, jo tekstas nebuvo betarpiškai derinamas su Baudžiamojo proceso kodeksu, nes nebuvo parengtos koncepcijos apie specialias žinias ir jų taikymą baudžiamajame, civiliniame ir administraciniame procesuose.

Specialių žinių teisingas, korektiškas apibūdinimas – tai svarbi sąlyga jas taikant teismo ir parengtinio tyrimo procese. Esminiai pokyčiai Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje, kada atsirado dvi pagrindinės ir kartu labai panašios specialių žinių taikymo formos: teismo ekspertizė ir objektų tyrimas (taip pat ir įvykio vietos tyrimas) kelia pagrįstų abejonių. Nesigilinant į teorines specialių žinių sampratos ir jų taikymo formų diskusijas, galime teigti, kad dirbant

197 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. 2002-10-29 Nr. IX-1161. Valstybės žinios, Nr.112.

įvykio vietoje specialistas ieškodamas, fiksuodamas ir paimdamas (su tam tikrų techninių priemonių pagalba) įvairiausių rūšių pėdsakus ir kitus objektus naudoja tam tikras specialias žinias. Galima diskutuoti apie jų lygį¹⁹⁸, bet niekam nekils abejonių, kad šį darbą gali atlikti tik specialiai apmokytas žmogus.

Analizuojant specialių žinių sąvokas iš teisinių pozicijų praktiškai visi sutinka, kad specialiomis žiniomis negali būti laikomos bendrai prieinamos, turinčios visuotinę sklaidą, paremtos „sveiku protu“, „gyvenimo patyrimu“ žinios¹⁹⁹. Nors tam tikros srities praktinės žinios gali būti labai svarbios, reikšmingos atskirų bylų aplinkybių nustatymui, tačiau jų priskirti prie specialių žinių tiesiogine prasme negalime.

Dar XX a. pradžioje rusų mokslininkas L. Vladimirovas atkreipė dėmesį į tai, kad negalima priskirti vienai kategorijai išvadų, padarytų naudojant specialias žinias ir specialius įgūdžius, tobulintus atliekant tam tikrus manualinius veiksmus. Šiuo pagrindu L. Vladimirovas visus specialistus skirstė į dvi kategorijas:

- ekspertus, kurie pagrįsdavo savo išvadas tam tikrų mokslų laimėjimais;
- žinovus (išmanančius asmenis – rusų klb. „сведущие лица“), kurie pagrįsdavo savo išvadas sukaupta patirtimi ir amatų ar profesiją pagrįstu mokėjimu.

Šie asmenys negalėjo būti ekspertais tiesiogine prasme²⁰⁰.

198 Apie specialių žinių ir jų dėstymo lygius žr.: Курапка, Э., Малевски, Г., Бурда, Р. Проблема уровней преподавания криминалистики в Литовском юридическом университете. *Актуальные проблемы теории и практики уголовного судопроизводства и криминалистики*. 2 часть. Вопросы современной криминалистики. Академия Управления МВД России. Москва, 2004. с.32–39; Курапка, В.Э. Малевски, Г., Кажемикайтене, Э.. Анализ и оценка уровня использования специальных знаний в Литовской Республике (по материалам интервьюирования сотрудников правоохранительных органов). *Криминалистические средства и методы в раскрытии и расследовании преступлений*. Материалы 3-й Всероссийской научно – практической конференции по криминалистике и судебной экспертизе 15–17 марта 2006 г. в двух томах. Том 1. Теоретические, организационные, процессуальные проблемы криминалистики и судебной экспертизы. Министерство внутренних дел Российской Федерации. Экспертно – криминалистический центр. Москва, 2006. с. 106–115.

199 Махов, В. Н. *Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений*: Монография. Москва, 2000.

200 Владимиров, Л. Е. *Учение об уголовных доказательствах*. СПб, 1910. с. 197–199.

Analizuojant šiuolaikinių specialių žinių definicijų požymius, galima nurodyti pagrindinius „įtampos laukus“. Tarp jų būtina paminėti „specialių žinių-specialių įgūdžių“ problemas. Lietuvoje įstatymai skirtingai traktuoja specialistą ir ekspertą šitos problemos kontekste²⁰¹. Be kitų reikalavimų, ekspertui labai svarbu turėti tik specialias žinias ir nekalbama tiesiogiai apie praktinius įgūdžius. Iš specialisto reikalaujama turėti ir specialias žinias, ir įgūdžius (BPK 89 str.). Mūsų supratimu, toks skirstymas neturi pakankamo loginio pagrindimo, ypač turint omenyje, kad specialios žinios yra būtinos tiriant konkrečius objektus, o tai nėra įmanoma be tam tikrų įgūdžių.

Toliau diskutuotinu klausimu lieka specialių žinių atribojimas nuo bendrų, plačiai prieinamų kiekvienam piliečiui, žinių. Tas ypatingai matoma visuotinės kompiuterizacijos situacijoje. Būtina atkreipti dėmesį į visiškai naują situaciją, kada dėl visuotinio interneto įvairiausių šaltinių prieinamumo kiekvienas gali realiuoju laiku surasti reikiamą informaciją praktiškai apie viską, internetinės paieškos programos leidžia gauti įvairiausio pobūdžio tą pačią informaciją populiarioje ar mokslinėje formoje. Tai reikalauja iš naujų pozicijų analizuoti ir įvertinti sąvoką „bendrai prieinamos, turinčios visuotinę sklaidą, paremtos *sveiku protu, gyvenimo patyrimu* žinios“. Manome, kad būtina akcentuoti šioje srityje ne tam tikrų abstrakčių žinių turėjimą, bet ir sugebėjimą jas pritaikyti praktikoje.

Diskutuotina lieka teisiųjų ir specialių žinių sąsajų problema. Turime specialių žinių subjekto problemą, ypač 2003 m. įsigaliojus Baudžiamojo proceso kodeksui. Diskutuotinu klausimu lieka, ar teismas, prokuroras ir tyrėjas turi specialių žinių (ypač kriminalistikos), ar gali jas taikyti, koku mastu, kaip ir kokios gali būti tokio taikymo teisinės pasekmės. Mūsų teisi-ninkų rengimo sistemoje studentas, palyginus su dauguma Vakarų šalių universitetų, gauna tam tikros apimties kriminalistikos technikos, nusikaltimų tyrimo taktikos ir metodikos žinių. Nekelia abejonių, kad kriminalistikos žinios (kriminalistikos taktikos ir metodikos, o ne vien technikos), tai specialios žinios.

Galiojantis iki 2003 m. BPK daug kartų naudojo specialių žinių terminą

201 Jurka, R., Kurapka, K. Specialiųjų žinių panaudojimo procesuose unifikacija: realijos ir iššūkiai. 12. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Moksliniai redaktoriai doc. dr Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, prof. dr Henryk Malewski, dr Magdalena Tomaszewska, Vilnius – Varšuva, 2016. p. 229–243.

(BPK 84², 84³, 85, 87 ir kt. straipsniai), bet 25 str., kur buvo pateikiamos pagrindinės sąvokos, specialių žinių apibūdinimo nepateikdavo. Specialių žinių apibūdinimo neduoda ir dabar galiojantis kodeksas.

Šiandieninėje pasaulinėje teisinėje ir kriminalistinėje literatūroje specialių žinių sąvoka yra nagrinėjama labai plačiai, todėl Lietuvoje šiai problemai taip pat yra skiriama labai daug dėmesio. Tik pastaraisiais keliais dešimtmečiais įvairiais specialių žinių aspektais rašė nemažai Lietuvos kriminalistų²⁰²: P. Pošiūnas, E. Palskys, J. Rinkevičius, P. Kuconis, J. Juškevičiūtė, E. Kurapka, H. Malevski ir daug kitų mokslininkų ir praktikų. Pavyzdžiui, P. Pošiūnas rašė, kad specialios žinios baudžiamajame procese – tai gamtos, technikos, ekonomikos ir kitų mokslų žinios, kurių neturi asmenys su teisiniu išsilavinimu²⁰³. Su tokiu P. Pošiūno teiginiu negalima sutikti, nes ir teisininkas gali turėti specialių žinių, tačiau tame pačiame procese jis, akivaizdu, negali būti dviejų procesinių subjektų: teisininko (teisėjo, prokuroro, tyrėjo) ir eksperto, specialisto, vaidmenyse. Šis klausimas reikalauja vienareikšmiško išaiškinimo, bet, deja, galiojančiame baudžiamojo proceso kodekse šis klausimas nėra tinkamai reglamentuotas.

Užsienio mokslinės literatūros analizė rodo, kad specialių žinių termi-

202 Pošiūnas, P. *Teismo ekspertizės procesiniai, taktiniai ir organizaciniai pagrindai*. Vilnius, 1988.; Pošiūnas, P. *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius, 1994; Pošiūnas, P. *Kriminalistinės ekspertizės*. Vilnius, 1997; Palskys, E. *Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme*. *Socialistinė teisė*. 1968. Nr. 3; Rinkevičius, J. *Specialisto atliekamas tyrimas ir ekspertizės darymas*. *Mokslinės konferencijos „Teismo ekspertizės aktualijos“ tezės* (1991 m. lapkričio 12–13 d.d.). Vilnius, 1991; Kuconis, P. *Specialių žinių panaudojimas kai kurių nusikaltimų rūšių tyrimo metodikos struktūroje*. *Mokslinės konferencijos „Teismo ekspertizės aktualijos“ tezės* (1991 m. lapkričio 12–13 d.d.). Vilnius, 1991; Juškevičiūtė, J., Malevski, H. Dėl „specialių žinių“ termino apibrėžimo (lyginamoji studija). *Kriminalinė justicija*. Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai. T. 6. Vilnius, 1997; Juškevičiūtė, J. *Specialių žinių panaudojimo perspektyvos atliekant procesinius veiksmus*. *Jurisprudencija*. Lietuvos teisės universiteto mokslo darbai. T. 10(2). Vilnius, 1998; Kurapka, V. E. *Kriminalistikos raidos Lietuvoje tendencijos: mokslas ir praktika*. *Jurisprudencija*. Lietuvos teisės universiteto mokslo darbai. T. 15(7). Vilnius, 2000.; Malevski, H. *Specialistas kriminalistas įvykio vietos apžiūroje*. *Jurisprudencija*. Lietuvos teisės universiteto mokslo darbai. T. 9(1). Vilnius, 1998; Kurapka, V. E., Malevski, H. *Dėl kai kurių ekspertinių tarnybų reformos problemų*. *Jurisprudencija*. Lietuvos teisės universiteto mokslo darbai. T. 12(4). Vilnius, 1999 ir kt.

203 Пошюнас, П. *Применение бухгалтерских познаний при расследовании преступлений*. Вильнюс, 1977. p. 10.

nas yra labai plačiai naudojamas ir moksle, ir praktikoje²⁰⁴. Daugelio šalių baudžiamojo proceso kodeksai tiesiogiai vartoja šią sąvoką. Dažniausiai specialios žinios yra siejamos su ekspertize.

Nors užsienio šalių šaltiniuose vyrauja specialių žinių terminas, tačiau galima sutikti ir kitus artimus pagal reikšmę apibūdinimus.

Specialios žinios yra glaudžiai susietos su jas turinčiu asmeniu, kuris buvo vadinamas specialistu, ekspertu, žinovu. Analizuojant žinovo vaidmenį baudžiamajame procese S. Kalinowski pateikė pagrindines istorines jo vaidmens koncepcijas. Anksčiausiai žinovas buvo traktuojamas „liudytoju“, vėliau – „liudytoju-mokslininku“, „liudytoju-žinovu“²⁰⁵. XVIII–XIX a., ypač Italijos, Ispanijos ir kai kurių kitų šalių baudžiamajame procese žinovas buvo traktuojamas kaip „mokslinis teisėjas“, „fragmento teisėjas“²⁰⁶. Tam tikrame periode žinovas buvo traktuojamas kaip techninis procesinio organo pagalbininkas.

Nagrinėjant specialių žinių ribas, S. Kalinowski teigia, kad užsienio šalių teisė gali būti ekspertizės objektu, bet savo nacionaline teise – negali²⁰⁷. Lietuvoje taip pat prasidėjo diskusijos šia tema.

Lenkijos kriminalistai plačiai nagrinėja specialių žinių teorinius ir taikomojus aspektus²⁰⁸. Išleista labai daug literatūros specialių žinių klausimais rusų kalba. Tik pastaraisiais metais yra išleista nemažai monografijų ir

204 Šiuos klausimus nagrinėjame, tame tarpe ir straipsnyje, kuris priimtas į žurnalą „Archiwum medycyny sądowej i kryminologii“. Žr.: Malewski, H., Kurapka, V.E. Matulienė, S., Navickienė, Ž. „Współpraca funkcjonariuszy organów ścigania ze specjalistami pionu kryminalistycznego. Diagnoza i możliwości usprawnienia (doświadczenia litewskie)“.

205 Kalinowski, S. *Biegły i jego opinia*. Warszawa, 1994, s. 69.

206 Kalinowski, S. *Biegły i jego opinia*. Warszawa, 1994, s. 71–72.

207 Kalinowski, S. *Biegły i jego opinia*. Warszawa, 1994, s. 75.

208 Kegel, Z. *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*. Wrocław, 1973.; Hanausek, T. *Zarys taktyki kryminalistycznej*. Warszawa, 1994.; Kalinowski, S. *Biegły i jego opinia*. Warszawa, 1994.; Tomaszewski, T. *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*. Kraków, 1998.; Wójcikiewicz J. (red.) *Ekspertyza sądowa*. Zakamycze, 2002 ir kt.

vadovėlių²⁰⁹. Apie specialias žinias nemažai rašoma vokiečių bei anglų kalba išleistoje literatūroje²¹⁰.

Visuose prieinamuose kriminalistikos ir baudžiamojo proceso literatūros šaltiniuose bei įvairių šalių BPK randame sąvoką „specialios žinios“. Dauguma autorių teigia, kad specialios žinios – tai ne visuotinai prieinamos žinios ir jas turi tik ribotas specialistų ratas. Specialios žinios tai ne teisinės žinios.

Nors mūsų Europos dalyje kriminalistika yra traktuojama kaip speciali teisės disciplina, tačiau jos tyrimo objektu nėra nei viena teisės šaka. Kriminalistika yra interdisciplinarinis (arba, kaip teigia kiti mokslininkai – sintetinės prigimties) mokslas, kuris rengia savo autentiškus metodus arba pasinaudoja kitų teisinių, humanitarinių, socialinių, gamtos ir technikos mokslų laimėjimais rengiant jų kontaktavimo ribose naujus sintetinės prigimties metodus bei adaptuojant juos savo tikslams realizuoti. Tai ir leidžia kalbėti apie kriminalistiką kaip apie sintetinės prigimties mokslą.

Vakarų šalių teisės ir kriminalistikos moksluose nėra plačių diskusijų dėl specialių žinių sampratos, jos teorinių koncepcijų, nes ten skirtingai, negu mūsų šalyje, yra suprantama kriminalistikos mokslo prigimtis ir jos funkcijos.

Mūsų manymu, specialios žinios – tai nuodugnios tam tikros mokslo srities žinios, pasiektos studijų ir (arba) specializuoto apmokymo (turint artimą aukštąją bazinį išsilavinimą) procese ir naudojamos realizuoti procesinius teisinius uždavinius.

209 Зинин, А.М., Майлис, Н.П. *Судебная экспертиза*. Учебник. Москва, 2002.; Волчечкая, Т.С. *Основы судебной экспертологии*. Калининград, 2004.; Аверьянова, Т.В. *Судебная экспертиза*. Курс общей теории. Москва, 2006; *Практическое руководство по производству судебных экспертиз для экспертов и специалистов*. Практическое пособие. 2-е издание, переработанное и дополненное. Под ред. Т. В. Аверьяновой и В. Ф. Статкуса. ЮРАЙТ. Москва 2011; *Естественно-научные методы судебно-экспертных исследований*. Учебник. Под ред. Е. Р. Россинской. НОРМА, Москва 2015; Моисеева, Т. Ф. *Естественно-научные методы судебно-экспертных исследований*. Курс лекций. Москва 2015; *Судебная экспертиза: типичные ошибки*. Под ред. Е. Р. Россинской. Москва 2015; Моисеева, Т. Ф. *Основы судебно-экспертной деятельности*. Конспект лекций. Москва 2016; Россинская, Е. Р., Галяшина, Е. И., Зинин, А. М. *Теория судебной экспертизы* (Судебная экспертология). Учебник. 2-е издание. Издательство НОРМА. Москва, 2016 ir kt.

210 Clages, H. *Kriminalistik fuer Fachhochschulen*, Stuttgart, 1983.; Krueger, H. *Rechtscharakter von Behoerdegutachten. Lehr - und Studienbriefe Kriminalistik*. 1989. Nr. 6.; Willis, W. *The Expert Witness//Journal of Forensic Identification*. 1993. № 2.; Lee, H. *Advances in Finger Technology*. New York, 1991.; De Forest, P. *Forensic Science. An Introduction to Criminalistics*. New York, 1983.

3. Specialių žinių taikymo formos ir jų panaudojimo teisinis reglamentavimas.

Tiriant nusikalstamas veikas, nagrinėjant baudžiamąsias ir civilines bylas teisme vis plačiau yra taikomos specialios žinios, kurios ženkliai praplečia pažinimo ribas. Specialios žinios gali būti realizuojamos dviem pagrindinėmis formomis. Visos specialių žinių taikymo rūšys gali būti realizuojamos procesinėmis ir neprocesinėmis formomis. Kriminalistinę prasmę specialių žinių taikymo rūšių skaičius skiriasi nuo procesinių. Procesinės specialių žinių taikymo rūšys yra įtvirtinamos galiojančiame procesiniame įstatyme. Kartu būtina pabrėžti, kad neretai kriminalistikos mokslo parengtos rekomendacijos įgauna imperatyvinį pobūdį ir tampa įstatymo normomis. Taip, pavyzdžiui, buvo su revizija, kuri 1991 metais tapo savarankišku procesiniu veiksmu, o revizijos aktas buvo pripažintas savarankišku įrodymu. Iš kitos pusės, įstatymų leidėjas yra nesuvaržytas keisti anksčiau priimtus įstatymus. Taip atsitiko ir su revizija, kurios jau nebeliko naujajame BPK.

Lietuvos BPK tiesiogiai numato – tokias specialių žinių taikymo rūšis: ekspertizę, specialisto išvadą, specialisto dalyvavimą ikiteisminio tyrimo veiksmuose ir procesinės prievartos priemonėse bei teisminiame bylos nagrinėjime. Įstatymas taip pat tiesiogiai numato vertėjo, kaip savarankiškos procesinės figūros dalyvavimą baudžiamajame procese (BPK 43 str.).

Būtina paminėti, kad įvairių specialiųjų žinių taikymo rūšių reglamentavimas įstatyme turi skirtingą konkretizacijos lygį. Išsamiausiai yra aprašoma teismo ekspertizė ir dvi pagrindinės specialisto veiklos rūšys: specialisto išvada ir specialisto dalyvavimas, kaip procesinio organo pagalbininko funkcija. Anksčiau tam tikrais atvejais baudžiamojo proceso kodeksas numatė pedagogų, kaip specialistų, dalyvavimą byloje, bet dabar galiojantis kodeksas pedagogų nemini, o kalbama apie valstybės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovą arba psichologą, kurie savo specialiomis žiniomis gali padėti atliekant apklausas su nepilnamečiais. Mūsų manymu, tikslinga grįžti prie šio klausimo svarstymo, nes ir kitose valstybėse yra keliami šie klausimai²¹¹.

211 Žr., pavyzdžiui, Makarenko, I. Pedagogikos ir psichologijos žinių panaudojimas ikiteisminiame tyrime. 12. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Moksliniai redaktoriai doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, prof. dr. Henryk Malowski, dr. Magdalena Tomaszewska, Vilnius – Varšuva, 2016. p. 319–327.

Anksčiau galiojusiam kodekse buvo numatyta revizija²¹², kaip savarankiška specialių žinių taikymo rūšis. Pagal senojo BPK 84 (3) str. revizija buvo skiriama tais atvejais, kai atliekant parengtinį tyrimą ar nagrinėjant bylą teisme reikėjo specialių žinių įmonių, įstaigų bei organizacijų, taip pat piliečių ūkinei ir finansinei veiklai patikrinti ir bylai reikalingiems dokumentams surinkti. P. Pošiūnas rašė: „Revizijos ir ekspertizės skirtingumas yra tas, kad revizorius savarankiškai tiria faktinius ir dokumentinius duomenis apie materialines vertybes, pinigus, finansines ir ūkines operacijas ir renka dokumentus apie šias operacijas, o ekspertas paprastai tiria surinktus dokumentus. Revizijos tyrimo objektai yra ne tik dokumentai, atspindintys ūkines ir finansines operacijas, bet ir materialinės vertybės bei pinigai. Esminį revizoriaus ir eksperto skirtingumą lemia ir tai, kad revizorius taiko faktinės kontrolės metodus (dalyvauja atliekant inventorizacijas ir kitus faktinius patikrinimus, kurių neatlieka ekspertas)“²¹³.

Sename kodekse buvo numatytas ir patikrinimo veiksmas (senojo BPK 84 (1) str.), kuris iš esmės buvo laikomas savarankiška specialių žinių taikymo rūšimi. Būtina pažymėti, kad ši norma nuo pat pradžių buvo sulaukusi rimtos kritikos ir jos taikymas dažnai sukeldavo rimtų priekaištų. Kriminalistika numato ir kitas specialių žinių taikymo formas – tai specialistų konsultacijos ir jų informacinė veikla.

Rimta mokslinė ir praktinė problema kriminalistikai ir baudžiamojo proceso mokslui – tai specialių žinių taikymo formų (rūšių) kiekis, kuris daugiausiai priklauso nuo pakeitimų įstatymuose. Pastaraisiais metais Lietuvoje keletą kartų keitėsi specialių žinių taikymo formų (rūšių) sąrašas. Kriminalistikoje nurodoma, kad gali būti nuo dviejų iki aštuonių specialių žinių taikymo formų (rūšių).

Priklausomai nuo specialių žinių panaudojimo sričių, gali keistis jų taikymo formos, subjektai, reglamentacija. Istoriskai susiklostė, kad pagrindinė specialių žinių taikymo rūšimi buvo teismo ekspertizė. Daugelyje šalių teismo ekspertizės ir dabar lieka pagrindine specialių žinių taikymo rūšimi.

212 2016 m. rugsėjo 29 d. inauguraciniame pranešime 12 tarptautinėje mokslinėje praktinėje konferencijoje «Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika» Varšuvoje (Lenkija) prof. Elena Rossinskaya paminėjo prof. Pijaus Pošiūno mokslinę veiklą ir tame tarpe akcentavo jo indelį į revizijos, kaip savarankiško procesinio veiksmo, raidą.

213 Pošiūnas, P. *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius, 1994. p. 11.

Lietuvoje, pasikeitus teismo ekspertizės reglamentacijos sąlygoms, teismo ekspertizės sudaro mažiau nei dešimtadalį nuo pateikiamų specialisto išvadų. Tokiu būdu specialisto išvada, kaip specialisto atlikto objektų tyrimo rezultatas, tapo reikšmingiausia specialių žinių taikymo rūšimi.

Atgavus Lietuvos Nepriklausomybę, BPK atsirado naujos sąvokos (84² ir 84² Lietuvos BPK), kurios tapo naujomis specialių žinių taikymo rūšimis. Tai buvo specialisto išvada ir patikrinimo aktas.

Šie pakeitimai vienok praplėtė specialių žinių taikymo galimybes, o kita vertus – sukėlė sumaištį ir disharmoniją tradiciniame specialių žinių suvokime. Šiuo metu pagal galiojančią BPK specialistas įgyja dvejopą statusą. Galiojančio BPK 89 straipsnyje nurodoma „Specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais.“ Šitame straipsnyje kalbama apie ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnus, teismo medikus, teismo psichiatrus ir teismo psichologus, kurie gali būti specialistais. Iš vienos pusės specialistas – tai tradicinis procesinio organo padėjėjas, kuris savo specialias žinias taiko įvairaus techninio bei konsultacinio pobūdžio uždaviniams spręsti, kurie neturi savarankiškos procesinės reikšmės (pėdsakų paieška, fiksavimas, paėmimas) arba konsultuoja tyrėją, teisną tam tikrais, reikalaujančiais specialių žinių klausimais. Kita vertus, jis gali pateikti išvadą, kurią parengia atlikus tyrimus procesinio veiksmo (tame tarpe ir teismo nagrinėjimo metu) eigoje arba nepriklausomai nuo ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo²¹⁴. Tokia išvada gali būti ateityje arba savarankišku įrodymu (informaciją, duomenis pripažinti įrodymais gali tik teismas arba teisėjas), arba gali būti įkomponuota į tyrimo veiksmo arba teisiamojo posėdžio protokolą. Tokia specialisto išvada turi identiškus požymius kaip ir eksperto išvada, ir jos procesinis įrodomasis statusas yra toks pat, kaip ir ekspertizės.

Lietuvos BPK 89 straipsnio analizė leidžia konstatuoti, kad ikiteisminio tyrimo metu specialistas gali atlikti objektų tyrimą 205 ir 206 str. nustatyta tvarka ir pateikti išvadą, dalyvauti atliekant tyrimo veiksmus ir taikant pro-

214 Jau 2004 m. Policijos Generalinis Komisaras pasirašė įsakymą „Dėl objektų tyrimų ir ekspertizų atlikimo Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre bei teritorinių policijos įstaigų kriminalistinių tyrimų padaliniuose nuostatų patvirtinimo“, 2004 m. liepos 7 d. Nr.V-326, Vilnius.

cesines prievartos priemonės, duoti paaiškinimus. Kriminalistinė prasme reikšminga specialių žinių taikymo forma, kuri neturi procesinio statuso, yra specialisto konsultacinė veikla. Prokuroras ar tyrėjas gali konsultuotis su specialistu dėl tam tikrų objektų tyrimo galimybių, lyginamosios medžiagos ruošimo, klausimų formulavimo ir kt. Tokia bendradarbiavimo forma užtikrina labiau kokybišką medžiagos objektų tyrimui paruošimą ir optimalų klausimų formulavimą, o tai galutiniame rezultate garantuoja efektyvesnę ir greitesnę specialių žinių panaudojimą. Artima šiai konsultacinei specialių žinių taikymo rūšiai yra informacinė specialisto veikla. Teisėsaugos ir tam tikros kitos institucijos turi įvairias duomenų bazines ir kolekcijas, kurios gali būti naudingos tam tikrų įvykio aplinkybių nustatymui. Tokia informacija gali būti teikiama žodinė ir rašytinė forma.

Nagrinėjant bylą teisme (BPK 284 str.) specialistas gali būti šaukiamas paaiškinti ar papildyti ikitesminio tyrimo metu pateiktą išvadą, atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą, dalyvauti teismo ar teisėjo atliekamuosiuose apžiūrose, eksperimentuose ir fiksuoti jų eigą ir rezultatus, duoti paaiškinimus tam tikrais klausimais.

4. Specialių žinių taikymas atliekant įvykio vietos apžiūrą²¹⁵.

Įvykio vietos apžiūros klausimas visada buvo itin reikšmingas tiriant nusikalstamas veikas. Tradicinis įvykio vietos apžiūros modelis pradėjo formuotis XIX a. viduryje, o vėliau, jau Hanso Grosso veikale matome pakankamai išsamų įvykio vietos apžiūros taktikos aprašymą. Istoriniame kontekste galime pasakyti, kad daugiausia dėmesio įvykio vietos apžiūros klausimai susilaukė pirmojoje XX a. pusėje, kada Vakarų šalių specialistai ieškojo ir diegė į praktiką naujas priemones ir medžiagas atskirų objektų rūšių paieškai, fiksavimui ir paėmimui, o Rytų Europos kriminalistikos atstovai labai daug dėmesio skyrė teisinėms ir kriminalistinėms taktinėms apžiūrų

215 Skyrius parašytas remiantis monografija (Malevski, H. *Įvykio vietos apžiūra*. Vilnius, 1999) ir kitais Hendryk Malevski parašytais įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo straipsniais.

problemoms^{[red.]216}.

Apžiūra – tai toks procesinis veiksmas, kurio metu įstatymo įpareigotas asmuo tiesiogiai stebi, ieško ir užfiksuoja panaudodamas tam tikras, dažniausiai nesudėtingas, kriminalistikos technikos priemones ir kriminalistikos rekomendacijas, įvairius su tiriamu įvykiu susijusius objektus ir įvykio situaciją. Apžiūros, kaip ikiteisminio tyrimo veiksmo, esmė yra ta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras tiesiogiai įsitikina tam tikrų objektų, faktų, duomenų buvimu baudžiamojo proceso įstatymo numatyta tvarka ir kartu užtikrina tų duomenų patikimumą ir jų užfiksavimą. Pagrindinės procesinės apžiūros nuostatos yra pateiktos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 205-207 str. Bet rengiant naują BPK atsisirasdavo ir pakankamai „egzotiškų“ idėjų. Pavyzdžiui, 1998 m. M. Kazlauskas ir P. Kuconis aptardami naują įrodymų sampratą BPK projekte rašė: „Naujame BPK nenumatomas proceso veiksmas „apžiūra“. Šis veiksmas keičiamas „Įvykio vietos, patalpų, daiktų ir dokumentų tyrimu“. Tai nėra tik formalus veiksmo pavadinimo pakeitimas. Numatoma, kad tokį tyrimą atlieka ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai, turintys reikiamų specialiųjų žinių ir įgūdžių (dabartinis atitik-

216 Якимов, И. Н. *Следственный осмотр*: Докторская диссертация. Москва, 1946; Комаринец, Б. М., Шевченко, В. И. *Руководство по осмотру места преступления*. Москва, 1938; Громов, В. И. *Осмотр места происшествия*. Москва, 1931; Попов, В. И. *Осмотр места происшествия*. Алма-Ата, 1957; Терзиев, Н. В. *Некоторые вопросы следственного осмотра места происшествия*. Москва, 1955; Басалаев, А. Н. *Фиксация результатов осмотра места происшествия* (Средства, методы и доказательственное значение). Автореф. канд. дисс. Ленинград, 1967; Ильченко, Ю. И. *Тактические приемы исследования материальной обстановки места происшествия*. Автореф. канд. дисс. Алма-Ата, 1968; Вайнштейн, А. А. *Участие специалиста в следственном осмотре*. Автореф. канд. дисс. Москва, 1966; Крючков, В. П. *Установление данных о преступлении и преступнике путем анализа места происшествия и вещественных доказательств*. Автореф. канд. дисс. Свердловск, 1975; Манцветова, А. И. *Методы фиксации осмотра места происшествия*. Автореф. канд. дисс. Москва, 1949; Сорокин, В.С. *Обнаружение и фиксация следов на месте происшествия*. Автореф. канд. дисс. Москва, 1967; Турчин, Д.А. *Исследование места происшествия*. Автореф. канд. дисс. Ленинград, 1968; Быховский, И.Е. *Осмотр места происшествия*. Москва, 1973; Колмаков, В.П. *Следственный осмотр*. Москва, 1969; Косоплечев, Н.П. *Осмотр места происшествия по делам, связанным с применением огнестрельного оружия*. Москва, 1956; Миронов, А.И. *Осмотр места происшествия по делам об убийствах*. Москва, 1958; Попов, В.И. *Осмотр места происшествия*. Алма-Ата, 1957; Рассейкин, Д. П. *Осмотр места происшествия и трупа при расследовании убийства*. Саратов, 1967 ir kt.

muo – specialistai), tiriamųjų objektų buvimo vietoje, o prireikus – laboratorijoje ir jo rezultatai pagal turinį atitinka apžiūrą, specialisto atliekamą tyrimą, reviziją ir kai kurias mažiau sudėtingas ekspertizes²¹⁷. 1990–1997 m. atlikome išsamius teorinius, praktinius ir metodinius įvykio vietos apžiūros problemų tyrimus²¹⁸. Jų pagrindiniu tikslu buvo parengti teorinius įvykio vietos **tyrimo** koncepcijos pagrindus bei susietas su šia koncepcija praktines įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo tobulinimo rekomendacijas. Atliktų tyrimų rezultatų analizė atskleidė nemažai veiksnių, kurių neigiama įtaka įvykio vietos apžiūrai buvo pakankamai reikšminga. Tai teorinio, teisinio, materialinio techninio, organizacinio, taktinio kriminalistinio, psichologinio, metodinio, didaktinio, kadrų atrankos ir jų kvalifikacijos kėlimo pobūdžio veiksniai. Suprantama, kad galima nustatyti ir daugiau veiksnių, turinčių įtakos įvykio vietos apžiūrų praktikai.

1997 m. mūsų pateiktoje įvykio vietos tyrimo koncepcijoje akcentavome, kad įvykio vietos tyrimas – tai trečios, aukščiausios įvykio vietos apžiūros pakopos veiksmas, kuris yra atliekamas pakankamai retai ir tik tiriant rezonansinius (sunkius, neakivaizdžius) nusikaltimus. BPK projekto rengėjai norėjo eiti revoliuciniu keliu ir visiškai eliminuoti įvykio vietos apžiūrą kaip procesinį veiksma ir vietoje apžiūros siūlė visuotinai naudoti įvykio vietos ir kitų objektų tyrimą. Bet šis BPK projekto rengėjų nepamatuotas sumanymas nebuvo realizuotas²¹⁹.

Lietuvos Respublikos BPK 207 straipsnyje rašoma: „1. Turinčius reikšmės nusikalstamai veikai ištirti daiktus ar kitus objektus, kurių nereikia tirti šio Kodekso 205 straipsnyje nustatyta tvarka, apžiūri prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar specialistas. 2. Dėl apžiūros surašomas protokolas. Apžiūros protokole smulkiai aprašomi apžiūrėti objektai, nurodomi jų požymiai, turintys reikšmės nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti. Apžiūrimi daiktai kiek galima nufotografuojami arba nufilmuojami“²²⁰. Lenkijos mokslininkė Violetta Kwiatkowska-Wójcikiewicz, rašydama apie įvykio vie-

217 Kazlauskas, M., Kuconis, P. *Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekso projekte*. Justitia, 1998, Nr. 5. p. 9.

218 Malevski, H. *Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis*. Daktaro disertacija. Vilnius, 1997.

219 Malevski, H. Įvykio vietos tyrimo instituto raida: atsiradimo prielaidos, įgyvendinimo problemos ir tobulinimo perspektyvos. *Jurisprudencija*, 1/2006 (79). Vilnius, p. 65–71.

220 Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius, 2003. p. 555.

tos apžiūros teorinius aspektus, mini tam tikrus procesinius principus, kurių būtina laikytis atliekant įvykio vietos apžiūrą. Tarp jų yra minimi: objektyvumo, betarpiškumo, rungtyniškumo ir kt. Manome, kad betarpiškumo principas reikalauja minimalizuoti tarpinių grandžių skaičių nuo informacijos, esančios įvykio vietoje, iki jos teismo nagrinėjimo. Iš to peršasi išvada, kad optimaliausią variantą turėsime, kada įvykio vietą apžiūri tyrėjas ar prokuroras, kuris tiria bylą ir surašo kaltinamąjį aktą, ir tuo pačiu užtikrina teismui informaciją iš „antrų rankų“. Jei įvykio vietą apžiūri specialistas, kuris (pagal įstatymą) negali tirti bylos ir informaciją apie apžiūros eigą ir užfiksuotus ten objektus perduoda tyrėjui, kuris savo ruoštu surinktą bylos medžiagą teikia prokurorui, ir tik paskutinis surašo kaltinamąjį aktą, tai teismas informaciją apie įvykio vietos objektus ir situaciją gauna tik iš „ketvirtų rankų“. Mes puikiai žinome, kad kuo daugiau informacijos perdavimo tarpinių grandžių, tuo didesnė tikimybė, kad ji gali būti dėl vienu ar kitų sąlygų ir aplinkybių pakeista.

BPK komentare 207 str. nuostatos yra aiškinamos taip:

1. „Objektų apžiūra atliekama tuo atveju, kai tam tikroms objektų savybėms ar požymiams, turintiems reikšmės nusikalstamos veikos tyrimui nustatyti, nereikia naudoti specialių techninių priemonių ar specifinių tyrimo metodų, tam užtenka bendro pobūdžio žinių ir elementarių techninių priemonių, pvz., lupos.
2. Apžiūros tikslas – konstatuoti objekto buvimo vietą, savybes ar požymius, turinčius reikšmės nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti.
3. Apžiūros objektu gali būti įvykio vieta, daiktai, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, patalpos, vietovės ir pan.
4. Apžiūrą gali atlikti prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar specialistas. Specialistas gali pats atlikti objektų apžiūrą arba dalyvauti prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno atliekamoje apžiūroje. Ar atlikti objektų tyrimą, ar jų apžiūrą, nusprendžia prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas, vadovaujantis tyrimui.
5. Apžiūros rezultatai fiksuojami apžiūros protokole. Jame turi būti smulkiai aprašomi apžiūrėti objektai, nurodant jų bendruosius ir specialiuosius požymius. Bendrieji požymiai yra objekto pavadinimas, medžiaga, iš kurios jis pagamintas, forma, spalva, dydis, kiti

požymiai, būdingi bet kuriam tokios pat rūšies objektui. Specialieji požymiai yra individualus objekto numeris, jo eksploatacijos metu atsiradę defektai, padaryti ant jo įrašai ir panašūs požymiai, būdingi tik konkrečiam objektui.

6. Apžiūrimi objektai turėtų būti fotografuojami arba kitaip vizualiai fiksuojami. Visais atvejais turėtų būti fotografuojami arba kitaip vizualiai fiksuojami objektai, kurių dėl gremėzdiškumo ar kitų priežasčių negalima laikyti ir perduoti kartu su nusikalstamos veikos tyrimo medžiaga (BPK 92 str. 4 d.). Objektų fotografavimo ar kitokio vizualaus fiksavimo faktas turi būti nurodomas apžiūros protokole, o padarytos fotonuotraukos ar kiti vizualios informacijos šaltiniai pridedami prie apžiūros protokolo²²¹.

Šio straipsnio analizė ir jo komentaras rodo, kad tyrimo objektais gali būti įvykio vieta, vietovės, patalpos, daiktai ir pan.

Pateikta formuluotė nėra tiksli ir išsami, nes iš esmės apžiūros objektais gali būti žmonės, lavonai, gyvūnai ir jų lavonai, transporto priemonės, įvairios informacijos laikmenos (kompiuteriai, kompaktiniai diskai ir pan.) ir kt.

Mūsų manymu, netikslinga įstatyme užfiksuoti išsamų visų apžiūros objektų sąrašą. Pagrindinis apžiūros tikslas – surasti, užfiksuoti, surinkti ir paimti informaciją apie turintį nusikaltimo požymių įvykį.

Apžiūros, kaip procesinio veiksmo, uždaviniai – organoleptiniais ir dažniausiai nesudėtingais instrumentiniais metodais išnagrinėti observuojamo objekto savybes; nustatyti ar surasti susijusius su tiriamuoju įvykiu pėdsakus arba objektus, ant kurių gali būti pėdsakų (tais atvejais, kai pėdsakams surasti būtini sudėtingi metodai ir pan.); surasti kitus su tiriamu įvykiu susijusius objektus, surastus pėdsakus ir kitus objektus užfiksuoti taikant procesinius ir techninius kriminalistinius metodus bei juos paimti (tais atvejais, kai tam tikrų objektų paimti negalima ar tai daryti netikslinga, būtina organizuoti atitinkamą apsaugą), išaiškinti įvykio situaciją ir kiek įmanoma ryšį tarp esamų pėdsakų ir kitų objektų įvykio vietoje, nustatyti kitas svarbias įvykio tyrimo aplinkybes, užfiksuoti įvykio vietos apžiūros eigą, rezultatus ir pareigūnų bei kitų asmenų veiksmus; sumažinti neigiamus padarinius.

221 Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius, 2003. p. 555–556.

Galima nurodyti ir daugiau kriminalistinių apžiūros uždavinių:

- iškelti versijas dėl nusikaltėlio, nusikaltimo mechanizmo, nusikaltimo motyvų ir pan.;
- gauti ir pateikti nusikaltimą tiriantiems pareigūnams neatidėliotiną orientacinę informaciją apie potencialų nusikaltėlį, jo požymius ir savybes, nusikaltimo mechanizmą, panaudotas priemones ir t.t.

Negalima sutikti su BPK Komentaro autoriais, kurie komentuojant BPK 207 str. pirmame punkte konstatuoja „1. Objektų apžiūra atliekama tuo atveju, kai tam tikroms objektų savybėms ar požymiams, turintiems reikšmės nusikalstamos veikos tyrimui nustatyti, nereikia naudoti specialių techninių priemonių ar specifinių tyrimo metodų, tam užtenka bendro pobūdžio žinių ir elementarių techninių priemonių, pvz., lupos.“ Tai sukelia klaidingą įsitikinimą, kad įvykio vietą gali apžiūrėti praktiškai kiekvienas asmuo. Taip, būti įvykio vietoje ir „žiūrėti“ gali kiekvienas, bet pamatyti ir atitinkamai elgtis įvykio vietoje gali tik tam darbui paruoštas pareigūnas, mokantis kryptingai observuoti įvykio vietą ir joje esančius objektus, sugebantis panaudoti tam tikras kriminalistines priemones ir rekomendacijas įvairių rūšių pėdsakams ir kitiems objektams surasti, užfiksuoti, paimti beivarkingai, pagal kriminalistikos reikalavimus, įpakuoti tam tikrus objektus.

Mūsų manymu, taip pat BPK turime perteklinį teiginį, kad įvykio vietą gali apžiūrėti specialistas savarankiškai. Čia mes turime dviejų sąvokų, kurios apibūdinamos vienu terminu „apžiūra“, netikslų panaudojimą. „Apžiūra“, kaip pažinimo metodas, plačiai taikoma ekspertizėje ir objektų tyrime ir yra šių veiksmų savarankiškas etapas. Kartu būtina paminėti, kad „apžiūra“ taip pat yra savarankiškas procesinis veiksmas, kuris atliekamas procesinių subjektų (prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar teismo) tikslu vizualiai susipažinti su tam tikru objektu, jo savybėmis, įsitikinti, kad dokumentuose aprašytas (pavaizduotas) objektas yra tas pats, kuris yra apžiūrimas. Mūsų manymu, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, betarpiškai tiriantis tam tikrą bylą, neturi teisės apžiūros procesinio veiksmo atlikimo pavesti specialistui. Tik po įvykio vietos apžiūros, kurią savarankiškai ar dalyvaujant specialistui atliko procesinis organas, gali nurodyti atlikti jos tyrimą pastarajam.

Specialistas įvykio vietoje gali apžiūrėti konkrečius objektus ir apibūdinti jų savybes, jei tai nereikalauja sudėtingų tyrimų. Specialistas tirdamas įvykio vietą apžiūri tam tikrus objektus ar jų visumas, nes tai yra viena iš pirmųjų ty-

rimo stadijų. Išskirtiniais atvejais specialistas apžiūri visą įvykio vietos objektų visumą, jei jam suformuluota tokia užduotis.. Bet ir tokiais atvejais procesinis organas privalėtų apžiūrėti įvykio vietą, spręsdamas teisinius procesinius klausimus, besinaudodamas kriminalistikos taktikos ir metodikos rekomendacijomis, nes tik prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi teisę tirti baudžiamąją bylą. Kartu būtina pabrėžti, kad specialistas neretai ne tik neturi atitinkamo lygio teisinių, bet ir kriminalistikos taktikos bei metodikos žinių.

Apžiūros protokole turi būti objektyviai ir išsamiai aprašyta tai, kas gali turėti reikšmės tiriant bylą. Specialistas gi dažniausiai orientuojasi tik į tam tikrus materialius pėdsakus, kuriuos jis tirs. Įžanginėje apžiūros protokolo dalyje nurodoma: protokolo surašymo vieta ir data, apžiūrą atliekančio asmens ir kitų dalyvaujančių asmenų pareigos, apžiūros atlikimo sąlygos bei jos pradėjimo ir baigimo laikas.

Aprašomojoje protokolo dalyje apibūdinama apžiūros vieta, jos situacija bei lokalizacija erdvėje. Aprašant pėdsakus ir kitus objektus, galinčius turėti reikšmės bylai, protokole pažymima jų lokalizacija, apibūdinami objektai, ant kurių jie aptikti, nurodoma, kokia jų padėtis ir būklė, kokie jų bendrieji ir specialieji požymiai, kokiais būdais bei priemonėmis jie išryškinti, užfiksuoti. Atsižvelgiant į sąlygas užfiksuojamas pėdsakų ir įvykio vietos situacijos tarpusavio ryšys.

Protokole turi būti surašoma visa tai, kas gali turėti reikšmės tiriant bylą. Nors tarp apžiūros principų yra nurodomas ir objektyvumo principas – išsamiai apžiūrėti kiekvieną tiriamo objekto plotelį, surašant protokolą taikomas selektyvumo principas. Jeigu atsiranda abejonių dėl tam tikrų objektų ryšio su tiriamu įvykiu, privalu juos užfiksuoti, nes objektai, kurie nepaminėti protokole, negali turėti įrodomosios reikšmės.

Protokole užfiksuojami tiesiogiai pareigūno nustatyti faktai. Baigiamojoje apžiūros protokolo dalyje nurodoma, kas paimta iš įvykio vietos ir kokios kriminalistikos technikos priemonės buvo panaudotos bei pateikiamos jų charakteristikos. Čia taip pat nurodoma, kokiais techniniais kriminalistikos būdais yra užfiksuoti tam tikri objektai.

Apžiūros protokolą pasirašo šį veiksmažodį atlikęs pareigūnas ir kiti apžiūroje dalyvavę asmenys.

Apžiūros rūšys įstatyme ir kriminalistikos teorijoje nesutampa. Galima apgailestauti, kad įstatymo leidėjas naujame galiojančiame baudžiamojo pro-

ceso kodekse nepaliko atskiro straipsnio, tiesiogiai skirto įvykio vietos apžiūros reglamentavimui. Mūsų manymu, toks straipsnis tik įtvirtintų ir patvirtintų įvykio vietos apžiūros reikšmę ir vietą nusikalstamos veikos tyrime. Kaip jau buvo minėta, Baudžiamojo proceso kodekso 206-207 str. nurodo šias apžiūros rūšis: įvykio vietos, vietovės, patalpų, daiktų, lavono, asmens, asmens būsto ar tarnybinių patalpų, kurios nėra įvykio vieta, apžiūrą. Čia yra kalbama apie apžiūros klasifikaciją pagal objektą. Kriminalistiniu požiūriu šią klasifikaciją būtina papildyti. Atskirais apžiūros objektais gali būti:

- transporto priemonės;
- staklės ir kiti gamybos įrenginiai;
- ginklai, šaudmenys ir jų dalys;
- gyvūnai ir jų lavonai;
- kompiuteriai, mobilieji telefonai, kiti elektroniniai įtaisai ir informacijos laikmenos.

Atskirai literatūroje buvo minima ir pašto bei telegrafo korespondencijos apžiūra. Šiandien turime akcentuoti dėmesį į el. laiškus, trumpas žinutes (SMS) ir pan. Kriminalistiniu požiūriu – tai dokumentų apžiūra su jų laikmenomis (kompiuteriai, mobilieji telefonai ir kt.), bet dėl specifinio kriminalistinio ir procesinio apžiūros atlikimo režimo ją galima taip pat laikyti savarankiška rūšimi.

Dažniausiai atliekama įvykio vietos apžiūra, bet tam tikrais atvejais gali būti apžiūrima vietovė arba patalpa, kurios nėra įvykio vieta. Pavyzdžiui, gali būti atlikta patalpų, kuriose gyveno be žinios dingęs asmuo, apžiūra turint tikslą užfiksuoti jo rankų pėdsakus, surasti plaukus ar kitus biologinės kilmės pėdsakus ir pan.

Daiktų, dokumentų (taip pat ir pašto, telegrafo korespondencijų) apžiūra gali būti atliekama kaip savarankiškas procesinis veiksmas arba atliekama įvykio vietos apžiūros ar kito procesinio veiksmo metu. Šios apžiūros pagrindinis tikslas – užfiksuoti tam tikrus objektus, nurodant jų bendruosius ir specialiuosius požymius, nustatyti tų objektų ryšį su tiriamu įvykiu, jų atsiradimo aplinkybes ir t.t. Apžiūros aktualumas vis didės – tai priklausys ir nuo pokyčių baudžiamojo proceso įstatyme įgyvendinant rungtyniškumo principą.

Lavono apžiūra dažniausiai atliekama įvykio vietos apžiūros metu, tačiau lavonas gali būti apžiūrimas ir lavoninėje arba po ekshumacijos (palaidotą la-

voną atkasus). Šios rūšies apžiūra atliekama norint nustatyti ir užfiksuoti tam tikrus pėdsakus (smurto ar ypatingų žymių) bei kitas svarbias bylos tyrimo aplinkybes. Ypač didelę reikšmę lavono apžiūra turi iškeliant versijas.

Gyvūnų ir jų lavonų apžiūra atliekama norint nustatyti tikrąjį jų savininką ar kitas aplinkybes. Apžiūros metu yra nustatomi bendrieji (rūšis, veislė, lytis, amžius, dydis, spalva ir pan.) bei individualieji (galvijų ausų įsagai, įspaudai, įkarpos, randai, įvairūs kiti) požymiai. Tokioje apžiūroje turėtų dalyvauti veterinarijos ar zootechnikos specialistas.

Jeigu nebūtina teismo medicinos ekspertizė (tyrimas), gali būti atlikta įtariamąjo, kaltinamojo ar nukentėjusiojo asmens apžiūra norint nustatyti ant jo kūno nusikaltimo metu atsiradusius pėdsakus arba ypatingas žymes. Tokios apžiūros metu apžiūrimi ir rūbai, ant kurių galėjo likti pėdsakų.

Transporto priemonių apžiūra būtina tiriant autoįvykius, jų vagystes ir kitus nusikaltimus. Apžiūrint šios rūšies objektus rekomenduotina, kad dalyvautų specialistai (kriminalistai, autotechnikai)²²².

Tiriant autoįvykius nustatomi transporto priemonės bendrieji ir individualieji požymiai (rūšis, modelis, pagaminimo metai, pagrindinių agregatų numeriai, valstybinės registracijos numeris), nustatomi ir užfiksuojami transporto priemonės išoriniai pažeidimai (kėbulo, ratų, stiklų, žibintų ir pan.), pagrindinių sistemų techninė būklė (stabdžių, signalinių sistemų, vairo kolonėlės ir kt.), lokalizuojami ir fiksuojami įvairūs pėdsakai (kraujas, plaukai, mikroobjektai, mechaniniai ir kt. pažeidimai).

Jei apžiūrima transporto priemonė kelia įtarimą (tam tikri požymiai panašūs į pavogtos transporto priemonės, nežinomas savininkas ir pan.), pirmiausia yra tikrinami jos numeriai. Atidžiai apžiūrima, ar jie nepakeisti (falsifikuoti), ar neperdažytas kėbulas. Tikrinamas valstybinis automobilio numeris, ar jis yra konkrečios transporto priemonės, nustatomas automobilio savininkas. Jeigu transporto priemonė yra iškomplektuota, būtina nustatyti, kas yra pavogta. Apžiūrint tokius automobilius būtina ieškoti rankų pėdsakų, įvairiausių mikroobjektų (įtariamųjų rūbų mikropluoštelių, grunto nuo batų, nuorūkų ir t.t.).

Transporto priemonę radus nuošalioje vietoje tikslinga ieškoti kojų bei kitos transporto priemonės pėdsakų.

222 Policijos departamento Kriminalistinių tyrimų centro struktūroje buvo sukurti transporto priemonių identifikavimo padaliniai. Jų specializacija – automobilių numerių bei jų registracijos dokumentų tyrimas.

Jei transporto priemonė buvo panaudota kaip nusikaltimo įrankis, joje galima rasti įvairiausių pėdsakų (tai gali būti nusikaltimo įrankiai, pagrobti daiktai ir t.t.). Pavyzdžiui, jeigu automobilyje buvo išžaginta moteris, galima rasti biologinių ir kitų mikroobjektų, rankų pėdsakų, ginklų, nukentėjusiosios daiktų ir pan.

Apžiūrint įvairias įvykio vietas vis dažniau tenka susidurti su elektroninėmis informacijos laikmenomis (faksais, kompiuteriais, telefonais ir t. t.). Dažnai juose užfiksuota informacija turi didelę reikšmę tiriant bylą, o neprofesionalus arba nerūpestingas elgesys gali sukelti neigiamus padarinius ir tokių veiksmų žala gali būti nepataisoma. Todėl būtina stengtis, kad tokioje apžiūroje dalyvautų kompiuterinės, ryšių technikos ar informatikos srities specialistas.

Apžiūros būna įvairių rūšių. Atsižvelgiant į tai, kas apžiūri, jos klasifikuojamos į:

- ikiteisminio nusikaltimų tyrimo pareigūnų;
- prokurorų;
- minėtų pareigūnų dalyvaujant specialistui. Mūsų manymu, netikslinga perleisti įvykio vietas apžiūrą savarankiškai atlikinėti specialistui, apie ką jau buvo aukščiau paminėta.

Pagal atlikimo eiliškumą apžiūros yra skirstomos į pirmines ir pakartotines. Be abejo, pirminė apžiūra ypač svarbi, todėl reikia stengtis atlikti visus būtinus veiksmus, kad neprireiktų atlikti pakartotinės apžiūros. Jeigu dėl tam tikrų priežasčių (blogos oro sąlygos, nėra būtinų techninių kriminalistikos priemonių, reikiamo specialisto arba paaiškėjo naujos aplinkybės) atliekant pirminę apžiūrą nebuvo nustatyti norimi faktai, gali būti atlikta pakartotinė apžiūra. Atliekant pakartotinę apžiūrą dar kartą tikrinami jau apžiūrėti objektai.

Pagal apžiūros išsamumą apžiūros būna pagrindinės ir papildomos. Papildoma apžiūra atliekama tais atvejais, kai reikia apžiūrėti pirminės (pagrindinės) apžiūros metu neapžiūrėtas vietovės dalis arba tam tikrus objektus. Papildoma apžiūra atliekama dažniausiai dėl to, kad pirminės (pagrindinės) apžiūros metu netinkamai buvo nustatytos įvykio vietos apžiūros ribos.

Įvykio vieta vadinama ne tik vieta, kur įvyko nusikaltimo požymių turintis įvykis, bet ir tos vietos, kur buvo rasta pasirengimo nusikaltimui ir jo

slėpimo pėdsakų. Taigi įvykio vietos terminas yra gerokai platesnis negu nusikaltimo padarymo vieta.

Mūsų manymu, **įvykio vietos apžiūra** – tai procesinis veiksmas, kurio metu organoleptiniais ir techniniais būdais ištiriama, suvokiama ir užfiksuojama įvykio, turinčio nusikaltimo požymių, vieta, jos situacija, surandami, įtvirtinami, preliminariai ištiriami ir paimami nusikaltimui ištirti reikalingi objektai bei jų lokalinės struktūros.

Įvykio vietos apžiūros esmė – tai pirmiausia kryptinga objektų observacija, jų pažinimas kitais jutimo organais bei naudojant tam tikras technikos priemones. Tai yra pažintinis šio veiksmo aspektas. Aptikti, nustatyti faktai turi būti užfiksuoti ir panaudoti toliau tiriant bylą. Nustatyti ir užfiksuoti faktai turi padėti iškelti pagrįstas versijas, nustatyti įvykio mechanizmą ir dalyvavusių jame asmenų veiksmus.

Įvykio vietos apžiūra turi ypač didelę reikšmę tiriant nusikaltimus, nes:

- šis procesinis tyrimo veiksmas yra atliekamas tiriant daugumą nusikaltimų;
- didelė kiekvienos baudžiamosios bylos pėdsakų (daiktinių įrodymų) dauguma yra randama įvykio vietos apžiūros metu;
- tiriant įvykio vietą galima tiesiogiai susipažinti su nusikaltimo padariniais;
- paimti įvykio vietoje pėdsakai nesikeičia ir jų įrodomoji reikšmė išlieka tokia pati viso tyrimo metu;
- įvykio vietoje gauta informacija dažniausiai yra beveik nepakitusi ir tiesiogiai susijusi su tiriamu įvykiu;
- apžiūrint įvykio vietą randami ne tik pėdsakai ir kiti objektai, bet ir nustatomas jų tarpusavio ryšys bei ryšys su įvykio situacija;
- apžiūrint įvykio vietą gali būti gauta informacija apie jos situaciją, nusikaltimo padarymo mechanizmą, nusikaltėlio ir aukos veiksmus prieš ir po nusikaltimo padarymo bei kitas svarbios įvykio situacijos aplinkybes;
- kokybiška ir greita įvykio vietos apžiūra – prielaida greitai ištirti nusikaltimą ir nustatyti nusikaltėlį;
- apžiūrint įvykio vietą gaunama orientacinė informacija, reikalinga versijoms iškelti ir neatidėliotinai nusikaltėlių paieškai;

- įvykio vietoje gauta informacija leidžia teisingai, kryptingai pradėti nusikaltimo tyrimą. Jeigu įvykio vietoje yra surinkta neišsami arba klaidinga informacija, tai ir bylos tyrimas bus nekryptingas ir netgi klaidingas;
- klaidos, padarytos apžiūrint įvykio vietą, dažniausiai yra nepataisomos. Neatlikus įvykio vietoje tam tikrų veiksmų, prarandama informacija, kurios atnaujinti jau neįmanoma, kadangi pėdsakai įvykio vietoje išnyksta arba būna sunaikinami;
- apžiūrint įvykio vietą gaunama tokia informacija, kurios negalima gauti kitomis procesinėmis priemonėmis, nes įvykio vieta – nusikaltimo ir nusikaltėlio pėdsakų sankaupos vieta, todėl jos pažintinei vertei negali prilygti nė vienas kitas veiksmas.

Kiekvienas nusikaltimus tiriantis prokuroras ar policijos pareigūnas, norėdamas tinkamai ištirti įvykio vietą, turi turėti omenyje atėjusią iš romėnų teisės septynnarę nusikaltimo aiškinimo formulę: **kas, ką, kur, kada, kaip, kodėl, kam padedant?** Remiantis šia formule galima suformuluoti tipinius įvykio vietos apžiūros uždavinius:

1. Ar konkrečiu atveju buvo padarytas nusikaltimas? Įvykio pobūdis atliekant apžiūrą, o dažnai ir ją atlikus būna neaiškus. Įvykio vietos aplinka, esantys pėdsakai ir kiti daiktiniai įrodymai neleidžia nuspręsti, padarytas nusikaltimas ar ne. Išskėlęs galimas versijas tyrėjas kruopščiai surenka faktus, analizuoja jų ryšius ir visapusiškai išanalizavęs informaciją gali daryti išvadą. Reikia žinoti, kad įvykio aplinka, pėdsakai ir kiti materialūs požymiai dažnai įvykio vietoje nesiskiria nuo pėdsakų ir kitų materialių požymių, kai nusikalstamos veiklos nebuvo. Pvz., kai kurie nužudymo pėdsakai ir materialūs požymiai nesiskiria nuo padarinių, atsiradusių dėl būtinosios ginties.
2. Ar nusikaltimas padarytas ten, kur apžiūrima įvykio vieta, ar kitoje vietoje? Pvz., nukentėjusysis nužudytas bute, tačiau po to lavonas buvo pervežtas į jo suradimo vietą. Kai atsakymas yra teigiamas, reikia nustatyti būdą, priemones ir lavono gabenimo į jo suradimo vietą kelius. Tai nustatyti galima analizuojant kojų, transporto priemonių, lavono traukimo ir kt. pėdsakus. Ant lavono ar jo drabužių galima surasti įvairių medžiagų dalelių.

3. Koku keliu įvykio dalyviai pateko į įvykio vietą, koku keliu jie išvyko iš įvykio vietos? Ar galima pagal rastus įvykio vietoje nusikaltėlio pėdsakus organizuoti pasislėpusių nusikaltėlių paiešką?
4. Kiek asmenų buvo įvykio vietoje, jų požymiai. Į šį klausimą galima atsakyti analizuojant rankų, kojų pėdsakus, padaryto nusikaltimo pobūdį.
5. Kokie įvykio dalyvių veiklos motyvai? Nagrinėjant įvykio vietos aplinkos pokyčius tyrinėjami daiktai, kuriuos lietė įvykio dalyviai. Neretai situaciniai pokyčiai rodo ne tik veiksmų pobūdį, įvykio mechanizmo aplinkybes, bet ir dalyvių veiksmų motyvus.
6. Kiek laiko įvykio dalyviai užtruko nusikaltimo vietoje? Į šį klausimą galima atsakyti išnagrinėjus ir įvertinus visus rastus pėdsakus ir įvykio vietos aplinką. Jeigu apžiūrima įsilaužimo vieta, reikia ieškoti pėdsakų ir požymių, nurodančių įsilaužimo laiką. Be to, iš įsilaužimo pobūdžio ir pagal nusikaltėlio veiksmų pėdsakus galima apytikriai nustatyti jo buvimo įvykio vietoje laiką.
7. Kada įvyko tiriamas įvykis? Pvz., jeigu ant lavono kūno yra akivaizdūs sužalojimai, tai reikia ieškoti pėdsakų ir kitų duomenų, rodančių, kada buvo padaryti sužalojimai, bandyti nustatyti mirties laiką, taip pat, kada lavonas buvo atgabentas į suradimo vietą. Svarbu ne tik nustatyti mirties laiką, kada lavonas buvo atgabentas į vietą, bet ir paros laiką, o jei įmanoma, ir valandas bei minutes. Čia labai svarbūs yra lavoniniai reiškiniai.
8. Kokia apžiūros teritorijos ar patalpos dalis yra įvykio vieta? Atsakymų į šį klausimą reikia ieškoti analizuojant pėdsakus, daiktų tarpusavio padėtį ir išsidėstymą.
9. Kokius kitus veiksmus atliko nusikaltėliai įvykio vietoje, pvz., ar nusikaltėlis įvykio vietoje nebandė paslėpti nusikaltimo ar falsifikuoti pėdsakų?
10. Kokius daiktus paliko nusikaltėlis nusikaltimo vietoje? Ar nepaliko nusikaltimo įrankių, smulkių daiktų, rūbų ir pan.
11. Kokie pėdsakai iš įvykio vietos galėjo likti ant nusikaltėlio kūno, jo drabužių, nusikaltimo įrankių, paimtų brangenybių ir kitų daiktų?
12. Kas ir kur galėjo stebėti arba girdėti veiksmus, vykčius įvykio vietoje?
13. Kas palengvino padaryti nusikaltimą?

Tai yra pavyzdiniai uždaviniai, tinkantys daugeliui apžiūrų. Kartu būtina pažymėti, kad apžiūrėjus įvykio vietą ypač svarbi yra euristinė veikla²²³.

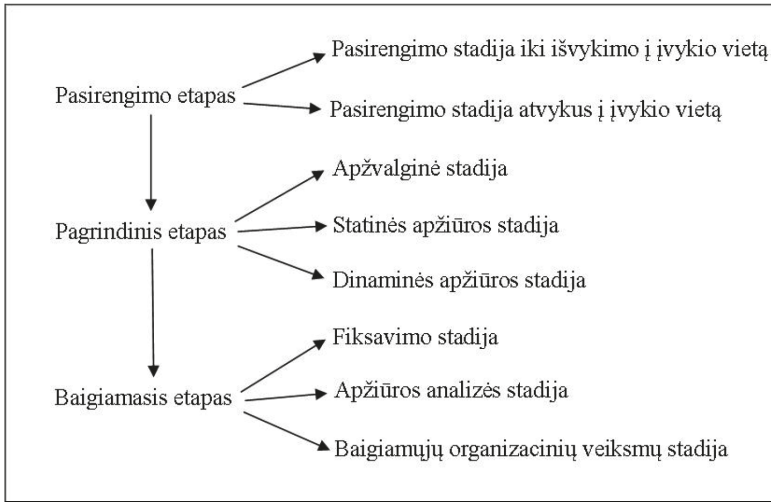
Kriminalistikos mokslininkai parengė tam tikrus įvykio vietos apžiūros principus ir taktines rekomendacijas, kurios taikomos praktikoje. Dažniausiai literatūros šaltiniuose nurodomi šie principai:

- neatidėliotinumą;
- planingumą;
- aktyvumą;
- objektyvumą;
- visapusiškumą;
- ekonomiškumą;
- vienvaldystės ir darbo mokslinės organizacijos;
- efektyvumą;
- raštiškumą;
- konfidencialumą.

Įvykio vietos apžiūra – tai sudėtinga veiksmų sistema, turinti savo tikslus, uždavinius, tam tikrą struktūrą. Atsižvelgiant į nusikaltimo pobūdį, sunkumą ir kitus veiksnius šio veiksmo turinys gali gana smarkiai skirtis, bet galima nurodyti tipinius įvykio vietos apžiūros struktūros elementus. Kiekviena įvykio vietos apžiūra susideda iš trijų pagrindinių etapų: parengiamojo, pagrindinio ir baigiamojo. Kiekvienas etapas susideda iš tam tikrų stadijų (žr. 1 schemą).

223 Euristika – tai sugebėjimas susekti, nustatyti naujus faktus, jų tarpusavio ryšius, kai informacijos nepakanka, ypač iškeliant versijas ir jas tikrinant.

Schema Nr. 1. Įvykio vietos apžiūros etapai ir stadijos.

Būtina pažymėti, kad šis įvykio vietos apžiūros suskirstymas į etapus ir stadijas yra santykinis, turintis padėti sklandžiau organizuoti darbą²²⁴. Iš tikrųjų stadijų ribos nėra ryškios ir tam tikrais atvejais gali netgi keistis jų seka.

Apžiūrint įvykio vietą pradžioje yra taikomi jutiminio pažinimo metodai, vėliau – loginiai pažinimo ir nesudėtingi instrumentiniai metodai. Sudėtingi instrumentiniai metodai, naudojant tiriamąją ekspertinę techniką, taikomi dažniausiai tiriant įvykį.

Įvykio vietos apžiūros svarbos ir reikšmės „verbaliai“ praktiškai niekas nekvestionuoja, nes visiems yra suprantama, kad šio procesinio veiksmo metu yra surandama ir paimama daugiausiai materialių nusikalstamų įvykių pėdsakų, yra galimybė tiesiogiai susipažinti su įvykio situacija ir tam tikrų objektų bei pėdsakų tarpusavio išsidėstymu joje. Iš kitos pusės, ženkliai mažėjantys atliekamų apžiūrų (ypač dalyvaujant specialistams kriminalistams) rodikliai ir jų kokybės nuosmukis paskatino išnagrinėti Lietuvos teisėsaugos institucijų veiklą šioje srityje ir pabandyti nustatyti tam tikras šių neigiamų tendencijų priežastis.

²²⁴ Plačiau apie įvykio vietos apžiūros etapus ir stadijas žr., Malevski, H. *Įvykio vietos apžiūra*. Vilnius, 1999. p. 21–60.

2006 metais patvirtinus Teritorinių policijos įstaigų veiklos apžiūrint ir tiriant įvykio vietas tobulinimo koncepciją²²⁵, iš principo siekta gerinti įvykio vietos apžiūros ir tyrimo kokybę. Minėtoje Koncepcijoje pažymima, jog „ilgą laiką specialistų dalyvavimo įvykio vietų apžiūrose rodikliai buvo palyginti aukšti (svyravo nuo 62 iki 66 procentų) ir tenkino ikiteisminio tyrimo poreikius. 2003 m., įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui, situacija pasikeitė: apžiūrima ir tiriama tik apie 38,5 proc. šalyje užregistruotų nusikaltimų vietų“. Šie skaičiai turėtų kelti didelį nerimą, bet išskyrus atskirus mokslininkų pasisakymus, ši situacija nesukėlė ypatingų diskusijų tarp teisėsaugos institucijų vadovų. Kodėl? Būtina konstatuoti, kad pastaraisiais metais situacija nepasikeitė ir įvykio vietos apžiūros (kartu su deklaruojamais įvykio vietos tyrimais) sudaro tik apie trečdalį nuo visų registruojamų nusikalstamų veikų.

Galime palyginti ir įvertinti tam tikras įvykio vietos apžiūros problemas, su kuriomis buvome susidūrę daugiau nei prieš dvidešimt metų ir dabar. Būtina konstatuoti, kad dalis problemų, apie kurias rašėme ir diskutavome XX a. paskutiniajame dešimtmetyje, išliko ir kartu atsirado naujo pobūdžio problemos.

Įvykio vietos apžiūros klausimai yra plačiai nagrinėjami ir kitose valstybėse. Pavyzdžiui, Lenkijoje per pastaruosius dešimtmečius be daugelio straipsnių atskirais įvykio vietos apžiūros klausimais buvo parengta mokomųjų knygų²²⁶, kelios monografijos²²⁷, viena iš jų buvo habilitacinio darbo pa-

225 Lietuvos policijos generalinio komisaro 2006 m. liepos 24 d. įsakymas Nr. 5-V-454 „Dėl teritorinių policijos įstaigų veiklos apžiūrint ir tiriant įvykio vietas tobulinimo koncepcijos patvirtinimo“.

226 Kaczmarek, M. *Kryminalistyczne badanie miejsca zdarzenia w teorii i praktyce*. Wydawnictwo Szkoły Policji w Pile. Piła 2011; Grzywna, H. *Oględziny miejsca zdarzenia*. Szkoła Policji w Słupsku. Słupsk 2015; *METODYKA oględzin miejsc przestępstw o charakterze terrorystycznym i katastrof oraz identyfikacji ciał ofiar*. Warszawa, sierpień 2012; ir kt.

227 Włodarczyk, R. *Działania kryminalistyczne, medyczne i organizacyjne w sytuacjach zdarzeń masowych ze szczególnym uwzględnieniem identyfikacji genetycznej zwłok i szczątków ludzkich z pogorzelska*. Szczytno 2010; Calkiewicz, M. *Oględziny zwłok i miejsca ich znalezienia*. Wydawnictwo POLTEXT. Warszawa 2010; Kwiatkowska-Wójcikiewicz, V. *Oględziny miejsca. Teoria i praktyka*. Toruń 2011; Witkowska, K. *Oględziny. Aspekty procesowe i kryminalistyczne*. Warszawa 2013; Juszka, K. *Analiza wpływu oględzin kryminalistycznych na wykrywalność sprawców zabójstw*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków 2013.

grindu ir išleistos kelios mokslinių straipsnių knygos.²²⁸ Įvykio vietos apžiūros problemos yra pakankamai plačiai nagrinėjamos ir Slovakijoje. 2016 m. Varšuvoje 12 tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“ Martinas Laca savo pranešime „Įvykio vietos apžiūros taktikos aktualijos ir jos atlikimas Slovakijos policijos praktikoje“ pristatė projektinio tyrimo apibendrinimus²²⁹. Mūsų ir kitų mokslininkų atlikti tyrimai bei literatūros šaltinių ir procesinių įstatymų analizė leidžia teigti, kad daugiausia dėmesio įvykio vietos apžiūrai, kaip iš procesinės, taip ir kriminalistinės pusių, skiria Rytų Europos mokslininkai. Jei vertinsime teisinę procesinę įvykio vietos apžiūros pusę, tai be Rytų Europos kriminalistikos mokyklos atstovų, šiems klausimams pakankamai daug dėmesio skiria Romanų kriminalistikos mokyklos mokslininkai. Šiose šalyse, kaip ir Rytų bei kai kuriuose Vidurio Europos šalyse baudžiamojo proceso kodeksuose nemažai kalbama apie įvairius įvykio vietos apžiūros aspektus. Anglosaksų kriminalistikos mokykloje (*common law* šalyse) įvykio vietos apžiūros klausimas praktiškai proceso įstatymuose nėra nagrinėjamas (tai, dažniausiai yra daroma poįstatyminiuose aktuose ir pirmiausia, policijos įvairaus lygio instrukcijose). Germanų kriminalistikos mokykloje baudžiamojo proceso kodeksai taip pat nedaug dėmesio skiria įvykio vietos apžiūrai. Plačiau apie tai rašo V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz²³⁰.

5. Įvykio vietos tyrimo samprata, teisiniai ir moksliniai pagrindai.

Kodėl atsirado poreikis naujai įvykio vietos apžiūros koncepcijai? Pastaraisiais dešimtmečiais vis daugiau dėmesio yra skiriama įvykio vietos apžiūros kokybei užtikrinti. Kokybės valdymo principai, kurie jau įsitvirtino ekspertizėje palaipsniui yra perkeliama į įvykio vietos apžiūros sritį. Tai skatino peržiūrėti įvykio vietos apžiūros paradigmas. Anksčiau pagrindinis akcentas

228 *Kryminalistyczne badanie – oględziny miejsca zdarzenia w teorii i praktyce*. T. 1 i 2. Szczytno 1984; *Nowoczesność oględzin procesowo-kryminalistycznych*. Studia i materiały. M. Zajder, M. Goc (red.). Szczytno 1999; *Procesowo-kryminalistyczne czynności dowodowe*. Materiały pokonferencyjne. M. Lisiecki, M. Zajder (red.). Szczytno 2003.

229 Laca, M. Įvykio vietos apžiūros taktikos aktualijos ir jos atlikimas Slovakijos policijos praktikoje. 12. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Moksliniai redaktoriai doc. Dr Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, prof. dr. Henryk Malewski, dr. Magdalena Tomaszewska, Vilnius – Varšuva, 2016. p. 443–454.

230 Kwiatkowska-Wójcikiewicz, W. *Oględziny miejsca. Teoria i praktyka*. Toruń 2011. p. 237–251.

atliekant įvykio vietos apžiūrą buvo nukreiptas į tam tikrų pėdsakų paieškos ir fiksavimo funkcijas. Dabar gi, kada realiai pasikeitė darbo įvykio vietoje galimybės, vis labiau yra akcentuojamas šio veiksmo tiriamasis aspektas. Tokiu būdu mūsų Europos dalyje jau apie pusę amžiaus, kaip pradėta gvildinti šias problemas²³¹.

Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, atsirado galimybės iš naujo pertvarkyti teisinę sistemą, taip pat ir baudžiamojoje srityje. Pradėti tyrimai parodė, kad turime įvairaus lygio problemų aiškinant ir tiriant nusikaltimus. Tokių problemų buvo ir tokiam reikšmingame procesiniame veiksmo, kaip įvykio vietos apžiūra. Įsigaliojęs nuo 2003 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas kardinaliai pakeitė nusikalstamų veikų tyrimo koncepciją, kartu numatant specialisto objektų tyrimus. Tyrimo objektu BPK įvardijo ir įvykio vietą. Objektų tyrimas yra (dažniausiai) specialiųjų žinių taikymo forma ikiteisminiame bylų tyrimo etape, artima ar net analogiška ekspertiniam tyrimui, kuris buvo numatomas teisminio nagrinėjimo stadijai. Mūsų manymu, ši koncepcija nebuvo pakankamai pasverta ir pagrįsta, apie ką mes ne vieną kartą rašėme²³².

- 231 Комаринец, Б. М. Участие экспертов-криминалистов в проведении следственных действий по особо опасным преступлениям против личности. *Теория и практика судебной экспертизы.* - Вып.1(2). Москва, 1964; Грановский, Г. Л. Криминалистическая ситуационная экспертиза места происшествия. *Рефераты научных сообщений на теоретическом семинаре – криминалистических чтениях* 21 апреля 1977 г. – Вып. 16. Москва, 1977; Белкин, Р. С. *Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике.* Москва, 1988; Ищенко, П. П. Получение розыскной информации в ходе предварительного исследования следов на месте происшествия по делам о кражах. *Правовые и тактические вопросы борьбы с преступностью.* Омск, 1987; Hanusek, T. *Rozwojowe perspektywy czynności kryminalistycznych związanych z badaniem miejsca zdarzenia. Nowe prawo.* 1971. Nr 7–8; Goc, M. Organizacja kryminalistycznych badań miejsca zdarzenia. *Problemy kryminalistyki.* Warszawa, 1980.- Nr 144; Czerw, S. Kryminalistyczne badanie miejsca zdarzenia w ujęciu teoretycznym i praktycznym. *Kryminalistyczne badanie – oględziny miejsca zdarzenia w teorii i praktyce.* Materiały sympozjum. Cz. I.- Szczytyno, 1984 ir kt.
- 232 Malewski, H., Kurapka, V. E. Opinia specjalisty i jej miejsce w procedurze karnej Litwy. *Logiczne podstawy opiniowania ekspertyz dokumentów a praktyka.* Pod red. Z. Kegla.- Wrocław, 2006. S. 197–203; Malevski, H. Įvykio vietos tyrimo instituto raida: atsiradimo prielaidos, įgyvendinimo problemos ir tobulinimo perspektyvos. *Jurisprudencija: MRU mokslo darbai.* 2006. T. 1(79). p. 65–71; Малевский, Г. Изменение концепции осмотра места происшествия в Литве и пути ее внедрения в практику. *Вестник криминалистики.* Выпуск 3 (27)/2008. Спарк, Москва. с. 26–33.

Realizuojant įvykio vietos apžiūros tobulinimo uždavinius buvo parengta šio labai svarbaus veiksmo nauja koncepcija, kuri numato ir įvykio vietos tyrimą. Rengiant naują baudžiamojo proceso kodeksą buvo atsižvelgta į šitos koncepcijos nuostatas ir BPK 205 str. tiesiogiai reglamentuojamą objektų tyrimo tvarką: „1. Siekiant surasti nusikalstamos veikos pėdsakus ir kitus objektus, turinčius reikšmės tyrimui, nustatyti įvykio situaciją ir kitas reikšmingas bylai aplinkybes, atliekamas įvykio vietos, žmogaus kūno, lavono, vietovės, patalpų, dokumentų ir kitokių objektų tyrimas. 2. Daiktai, dokumentai ir kitokie objektai tiriami jų radimo vietoje. Daiktai, dokumentai ar kitokie objektai, kuriems ištirti reikia daug laiko arba kuriuos būtina tirti techninėmis priemonėmis, gali būti tiriami laboratorijoje arba kitoje vietoje, kur yra tam reikalingos sąlygos. 3. Objektų tyrimą atlieka specialistai. Specialistui, kuris nėra ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, užduotis atlikti objektų tyrimą duodama raštu“.

BPK komentare aiškinant BPK 205 str. nuostatas yra rašoma:

1. Objektų tyrimas yra ikiteisminio tyrimo veiksmas, kuriuo siekiama surasti nusikalstamos veikos pėdsakus ar kitus objektus, turinčius reikšmės tyrimui, nustatyti įvykio situaciją ir kitas reikšmingas aplinkybes.
2. Nusikalstamos veikos pėdsakai ir kiti objektai, turintys reikšmės tyrimui, yra bet kokie materialūs pakitimai aplinkoje, atsiradę dėl nusikalstamos veikos, pagal kuriuos nustatomas nusikalstamos veikos faktas, šią veiką padarę asmenys, veikos būdas, motyvas, mechanizmas ar bet kokios kitos aplinkybės, reikšmingos tyrimui. Tai gali būti nusikalstamą veiką padariusio asmens pėdsakai (rankų, kojų, kitų kūno dalių), jo organizmo dalelės ar išskyros (kvapas, kraujas, seilės ir pan.), tokio asmens avalynės, drabužių, su savimi turėtų daiktų ar naudotų priemonių pėdsakai, palikti, pamesti kaltininko ar kitokiu būdu tam tikroje vietoje atsiradę jo daiktai ar daiktų dalys, nukentėjusiojo pėdsakai ir pan.
3. Tyrimo objektais yra bet kokie su nusikalstama veika susiję objektai: įvykio vieta, žmogaus kūnas, lavonas, vietovės, patalpos, dokumentai, transporto priemonės, įrankiai ir pan.
4. Įvykio vieta yra patalpa ar vietovės dalis, kurioje buvo padaryta nusikalstama veika ar kurioje yra nusikalstamos veikos pėdsakų.

5. Objektų tyrimas atliekamas tais atvejais, kai reikšmingų tyrimui aplinkybių nustatymas susijęs su specialios kriminalistinės ar kitokios technikos panaudojimu ir specialių metodikų taikymu. Kai reikšmingas tyrimui aplinkybes galima nustatyti paprastu objektų buvimo vietos, jų padėties ar būklės konstatavimu ir tam nereikia naudoti specialios technikos ar specialių tyrimų metodikų, atliekama apžiūra, numatyta BPK 207 str., o ne objektų tyrimas. Kiekvienu konkrečiu atveju prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas, vadovaujantis nusikalstamos veikos tyrimui, ir specialistas nusprendžia, ką atlikti – objektų tyrimą ar jų apžiūrą.
6. Objektai paprastai tiriami jų radimo vietoje. Jeigu ten jų tinkamai iš-tirti neįmanoma, jie tiriami laboratorijoje ar kitoje vietoje, kur yra tam reikiamos sąlygos. Tokiu atveju surasti objektai užfiksuojami apžiūros protokole, nufotografuojami, paimami, supakuojami ir perduodami laboratorijai. Laboratorijoje ar kitoje vietoje šie objektai tiriami ir nustatomos reikšmingos tyrimui aplinkybės.
7. Objektų tyrimas apima ir senajame BPK numatytą procesinį veiksma – reviziją, t.y. objektų tyrimas atliekamas ir tuo atveju, kai reikia atlikti įmonių, įstaigų, organizacijų ar fizinių asmenų ūkinės-finansinės veiklos tyrimą ir surinkti tyrimui reikalingus dokumentus, siekiant nustatyti duomenis, turinčius reikšmės nusikalstamos veikos aplinkybėms išaiškinti.
8. Objektų tyrimą atlieka specialistai. Paprastai jie būna ikiteisminio tyrimo įstaigų, tiriančių nusikalstamą vieką, pareigūnai. Tokiems specialistams speciali užduotis atlikti objektų tyrimą neduodama.
9. To paties objekto tyrimą gali atlikti kelių sričių specialistai. Pavyzdžiui, į autoavariją patekusią transporto priemonę gali tirti kriminalistas, ieškodamas ją vairavusio asmens pėdsakų, taip pat autotechnikas, siekdamas nustatyti atskirų tos transporto priemonės agregatų techninę būklę.
10. Jeigu objektų tyrimą turi atlikti specialistas, nesantis ikiteisminio tyrimo įstaigos, tiriančios nusikalstamą veiką, pareigūnu, specialistas kviečiamas BPK 89 str. nustatyta tvarka. Tokiam specialistui raštu duodama užduotis atlikti objektų tyrimą. Užduotyje nurodoma: nusikalstamos veikos aplinkybės; objektai, kuriuos reikia iširti, ir

klausimai, į kuriuos reikia atsakyti. Užduotyje atlikti objektų tyrimą specialistas išpėjamas dėl baudžiamosios atsakomybės už melagingos išvados ar paaiškinimo pateikimą pagal BK 235 str.

11. Specialistui, kuris yra kitos ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, užduotį atlikti objektų tyrimą duoda prokuroras (BPK 171 str. 2 dalies 3 punktas).
12. Komentuojamame straipsnyje nenumatyta detalesnė procesinė objektų tyrimo tvarka. Konkreti objektų tyrimo tvarka priklauso nuo objektų rūšies ir aplinkybių, kurias siekiama nustatyti.
13. Atlikto objektų tyrimo rezultatai įforminami specialisto išvadoje (žr. BPK 90 str. komentarą)²³³.

Sprendžiant teorinius įvykio vietos apžiūros klausimus daugiausia dėmesio reikėtų skirti informaciniam pažintiniams šio veiksmo aspektams. Šitas postulatą gali būti realizuotas atliekant objektų tyrimą.

Kriminalistikos teorija ir procesinis šio veiksmo reglamentavimas jau dabar leidžia pagrįstai išplėsti specialisto kriminalisto funkcijas akcentuojant ne įtvirtinamąjį, o tiriamąjį įvykio vietos apžiūros aspektą.

Atsižvelgiant į mūsų galimybes ir poreikius šiandien turime trijų lygių įvykio vietos apžiūras:

- paprastąsias;
- kvalifikuotas;
- įvykio vietos tyrimus.

Tokia diferenciacija yra būtina, nes šiuo metu neįmanoma užtikrinti, kad visose įvykio vietos apžiūrose dalyvautų specialistas kriminalistas ir, kita vertus, užtikrinti aukštą profesinį lygį bei rezultatus.

Susiklosčiusi padėtis reikalauja ne mechaniškai kasmet didinti atliktų apžiūrų skaičių, bet taikant selektyvumo principą sutelkti specialistus ir techniką tiriant sunkius nusikaltimus, t.y. organizuoti kvalifikuotas apžiūras, kuriose dalyvauja visa apžiūros grupė (netgi su keliais specialistais kriminalistais), taikomi šiuolaikiniai metodai ir priemonės pėdsakams surasti, įtvirtinti, paimti, kad jau vietoje būtų galima pateikti kuo daugiau informacijos apie įvykį jį tiriantiems pareigūnams. Tam tikrais atvejais kvalifikuota apžiūra gali peraugti į įvykio vietos tyrimą.

233 Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius, 2003. p.551–553.

Mūsų manymu, **įvykio vietos tyrimas** – tai procesinis veiksmas, kurio metu yra kvalifikuotai apžiūrėta įvykio vieta ir atlikti įvykio situacijos ar jos atskirų elementų tyrimai norint suvokti nusikaltimo mechanizmą ir jo aplinkybes, dalyvavusių jame asmenų veiksmus bei jų charakteristikas, iškelti pagrįstas versijas dėl nusikaltėlio ir kitų svarbių bylos aplinkybių.

Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimas apima kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros bei kompleksinės ekspertizės elementus.

Toks naujas veiksmas turi nemažai pranašumų. Tai:

1. nusikaltimo tyrimo operatyvumas ir kryptingumas;
2. mokslinių techninių metodų taikymas ir priemonių platus panaudojimas jau įvykio vietoje;
3. kompleksinis pėdsakų, daiktų ir pačios įvykio situacijos tyrimas;
4. pagrįstų versijų išskėlimas;
5. neatidėliotinas ir sėkmingas įvykio vietos tyrimo metu gautos informacijos panaudojimas taktinės operacijos metu;
6. ekonomiškumas.

Atlikus įvykio vietos tyrimą galima ne tik kvalifikuotai surasti ir įtvirtinti pėdsakus, bet ir juos išnagrinėti, išanalizuoti, perkoduoti esamą juose informaciją. Anksčiau tai buvo įmanoma tik atlikus ekspertizę, o jai paskirti ir atlikti prireikdavo nemažai laiko. Dabar, kai viskas atliekama įvykio vietoje, tokių problemų nekyla. Jau pačioje pradžioje aptikus nusikaltimą galima operatyviai ir kryptingai dirbti, nes iš karto gaunama informacija apie nusikaltimą ir nusikaltėlį.

Platus kriminalistinių metodų taikymas ir priemonių panaudojimas tiriant įvykio vietą, be abejo, sudarys geresnes sąlygas ne tik tirti pėdsakus, bet ir juos surasti bei panaudoti ne tik nusikaltimui ištirti, bet ir nusikaltėlio kaltei įrodyti. Kompleksinis pėdsakų, daiktų ir įvykio situacijos tyrimas sudaro gerą pagrindą iškelti pagrįstas versijas.

Tiriant rezonansinius nusikaltimus, kai atliekama taktinė operacija, įvykio vietos tyrimo metu gauta informacija gali padėti greitai ištirti nusikaltimą, nustatyti įtariamąjį asmenį, surinkti kitus įrodymus.

Tiriant įvykio vietą galima gauti informaciją, kurią norint gauti kitais būdais prireiktų atlikti daug kitų veiksmų, sugaišti daug laiko ir tai negarantuotų informacijos patikimumo. Taigi, įvykio vietos tyrimas kaip kompleksinis procesinis veiksmas yra ir efektyvus, ir ekonomiškas.

Įvykio vietos tyrimas yra sudėtingas, kompleksinis, daugiaplaninis veiksmas, kurio metu yra realizuojamos paieškos, fiksacijos, tyrimo, organizacinės techninės ir kitokios funkcijos. Šitos funkcijos yra įgyvendinamos iškeliant ir sprendžiant skirtingų lygių uždavinius.

Įvykio vietai tirti yra taikomi ir empirinis bei loginis pažinimo būdai. Atsižvelgiant į įvykio sudėtingumą, akivaizdumą ir t.t, tirti pradeda nuo akivaizdžių pėdsakų, o vėliau pereinama prie neakivaizdžių, iš pradžių tiriami pėdsakų požymiai, o vėliau juos palikusių objektų savybės, nuo atskirų nustatytų faktų pereinama prie jų ryšių, nuo pavienių faktų prie skirtingo lygio faktų sistemų. Taigi, yra keli įvykio vietos tyrimo lygiai. Paprasčiausias variantas, kai nuo makrolygio pereinama į mikrolygį turint tikslą vėl pradėti tyrimą makrolygiu, tik jau turint daug daugiau informacijos.

Įvykio vietos tyrimas nėra paprasta kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros ir ekspertizės elementų visuma, o sudėtinga nauja struktūra, kurios elementai, nors ir yra panašūs į anksčiau minėtų veiksmų elementus, bet naujoje sistemoje jie įgauna visiškai naują reikšmę.

Tiriant įvykio vietą informacija ne tik analizuojama, bet ir sintezuojama. Tas procesas yra kartojamas daug kartų skirtingu lygiu ir skirtingu mastu.

Tiriant įvykio vietą ne tik ieškoma, užfiksuojama, analizuojama latentinė informacija, bet ir atliekamos kitos operacijos. Informacija gali būti įvertinta, taip pat naudojama klasifikaciniams, diagnostiniams bei identifikaciniams tyrimams, versijoms kelti ir pan.

Įvykio vietos tyrimas – tai retrospektyvinis pažinimo procesas, kurio metu taikomi algoritmai ir euristiniai pažinimo būdai.

Pradinėse įvykio vietos tyrimo stadijose galima kalbėti apie tam tikrų pėdsakų ir kitų objektų suradimo, įtvirtinimo algoritmus, būdingus įvykio vietos apžiūrai. Vėliau galima kalbėti apie atskirų objektų tyrimo (informacijos transformavimo) algoritmus.

Kriminalistikoje vartojama algoritmo sąvoka gerokai skiriasi nuo algoritmo matematikoje ar kibernetikoje, kur kiekvienas kitas veiksmas yra griežtai determinuotas. Kriminalistikos algoritmuose įmanomi euristiniai veiksmai.

Sprendžiant diagnostinius, situacinius ir kitus klausimus tiriant įvykio vietą euristinių pažinimo metodų reikšmė bus tuo didesnė, kuo mažiau bus pozityvios informacijos. Kuo daugiau yra informacijos, tuo lengviau yra

parengti ir pritaikyti konkrečius veiklos algoritmus sprendžiant tam tikras užduotis.

Informacijos stygius įvykio vietoje leidžia taikyti tik tam tikrus veiklos algoritmus ir tik labai siauroje srityje, todėl netgi įvykio vietos apžiūroje dažniausiai yra taikomi aprašomojo pobūdžio metodai. Vis dėlto įvykio vietos tyrimo veikla turėtų būti planinga, ypač, kai nuo vieno specialisto atliktų tyrimų priklauso kito specialisto tyrimo rezultatai.

Kalbant apie įvykio vietos tyrimą, būtina turėti galvoje trijų lygių tyrimą: pavienių objektų, tam tikrų objektų sistemos (lokalinės struktūros) ir įvykio vietos situacijos. Kriminalistikos literatūroje situacijos sąvoka yra traktuojama nevienareikšmiškai. Dažniausiai yra kalbama apie tardymo ar ekspertines situacijas, kurios yra suprantamos kaip tam tikrų veiksmų visuma, lemianti parengtinį tardymą ar ekspertų veiklą. Tokiu aspektu apie tardymo situacijas rašė daug kriminalistų, tarp jų ir R.Belkinas, A.Kolesničenko, A.Ratinovas, I.Luzginas, V.Gavlo, L.Drapkinas, I.Gerasimovas, N.Selivanovas ir kiti²³⁴. Mūsų aprašomu atveju situacija suprantama kitaip. Tai tam tikrų objektų (pėdsakų, daiktų) ir jų tarpusavio ryšių, susijusių su tiriamu įvykiu, sistema. Ypatingas šitos sistemos bruožas – tai jos kintamumas. Ši sistema nepastovi, lengvai pažeidžiama. Ją tiriant ypač didelę reikšmę turi laiko veiksnys. Todėl kalbant apie įvykio vietos situaciją galima nurodyti pagrindinius jos raidos etapus:

1. ikikriminalinė;
2. kriminalinė;
3. pokriminalinė;
4. prieštyriminė;
5. įvykio vietos tyrimo²³⁵.

Ikikriminalinė situacija susidaro iki tiriamo įvykio pradžios. Ji yra svarbi tuo, kad tai dažnai kriminalinės situacijos pagrindas. Kriminalinė situacija turi

234 Белкин, Р. С. *Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике*. Москва, 1988; Драпкин, Л. Я. Разрешение проблемных ситуаций в процессе расследования. Свердловск, 1985; Селиванов, Н. А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в методике расследования. *Соц. законность*. 1977. №2 ir kt.

235 Malevski, H. *Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis: daktaro disertacijos santrauka*. Vilnius, 1997. p.13.

plėtotis jau objektyviai susidariusioje situacijoje, todėl tipinių, standartinių iki-kriminalinių situacijų žinojimas padeda teisingai kelti įvykio versijas ir jas tirti.

Kriminalinė situacija susidaro po tam tikrų, nusikaltimo požymių turinčių, veiksmų įvykio vietoje. Kriminalinė situacija – tai ne visi įvykio vietos elementai, o tik tie, kurie turėjo tiesioginį ar netiesioginį ryšį su tiriamu įvykiu arba gali būti svarbūs tiriant įvykį. Kriminalinės situacijos elementai gali būti skirtingi objektai (daiktai, medžiagos, pėdsakai), jų būsenos ir skirtingų lygių bei formų ryšiai tarp jų. Tokie elementai gali būti pasikeitęs objektų tarpusavio išsidėstymas, naujų objektų atsiradimas įvykio vietoje, tam tikrų objektų dingimas iš įvykio vietos, neigiamos aplinkybės ir t.t.

Pokriminalinė situacija susidaro po tiriamo įvykio ir yra svarbi tuo, kad įvyksta ar gali įvykti tam tikrų pokyčių. Tai gali būti natūralūs reiškiniai (pvz., pėdsakų senėjimas, gamtos reiškinių poveikis ir t.t.) ir sąmoningi ar nesąmoningi žmonių veiksmai. Todėl būtina stengtis kiek galima sumažinti tų veiksmų poveikį arba bent juos turėti omenyje tiriant įvykio vietą.

Prieštyriminė – tai tarpinė situacija, tiesiogiai arba netiesiogiai jau kontroliuojama teisėsaugos institucijų pareigūnų.

Įvykio vietos tyrimo situacija – tai situacija, kurią aptinka į įvykio vietą atvykę tyrėjai. Šita situacija tyrimo metu gali labai keistis.

G.Granovskis situacijas skirsto į galutines, kurios susiklosto padarius nusikaltimą, pirmines, kurios buvo iki nusikaltimo, ir tarpines, kurios susidarė atskiruose nusikaltimo darymo etapuose. Įvykio vietos tyrėjai turi nagrinėti skirtingus tarpinių situacijų modelius: a) turėjo būti; b) galėjo būti; c) negalėjo būti²³⁶.

Kaip žinome, įvykio vieta – tai tam tikra skirtingų objektų ir jų ryšių sistema, kurioje įvyko tiriamas įvykis. Kiekvienas šios sistemos elementas (daiktas, pėdsakas) pasižymi tam tikromis savybėmis, kurios skiriasi nuo bendrų įvykio vietos savybių ir sėkmingai naudojamos sprendžiant kriminalistinius uždavinius. Kartu tokie objektai turi ir kitų savybių, kurios yra susijusios su kitais objektais ir kita įvykio vietos situacija.

Kai kurios savybės būdingos ne atskiriems objektams, o tam tikroms lokalinėms objektų visumoms. Tokius objektus būtina nagrinėti kaip tam tikrą

236 Грановский, Г. Л. Ситуалогические исследования места происшествия. *Сб. трудов ВНИИСЭ*. Москва, 1979. №37. с.121.

lokalinę visumą. Pavyzdžiui, tokia lokalinė visuma bus slydimo ir spaudimo pėdsakai ant durų, gulinti prie durų išlaužta spyna ir laužtuvėlis.

Tam tikros įvykio vietos situacijos savybės būdingos beveik visiems objektams.

Analizuojant atskirų objektų, jų lokalinių visumų ir įvykio vietos situacijos savybes, galima gauti visą čia esančią įrodomąją informaciją.

Pačios įvykio vietos situacijos tyrimas nereiškia, kad atsisakoma atskirų objektų tyrimo. Priešingai, kiekvieno atskiro objekto tyrimo reikšmė didėja analizuojant kartu ir jo funkcinius ryšius su kitais objektais²³⁷.

Įvykio vietos tyrimo metodika turi nauju lygiu apimti pagrindinius kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros metodikos bei ekspertizės (dažnai kompleksinės) elementus. Įvykio vietos apžiūros metodikos pagrindai pakankamai gerai yra išnagrinėti literatūroje, todėl daugiausia dėmesio kreipsime į tuos aspektus, kurie skiriasi nuo apžiūros ir tradicinės ekspertizės metodikų.

Įvykio vietos tyrimo metodikos ypatumai yra tai, kad vienu metu atliekami skirtingų objektų ir situacijos tyrimai (formuluojamos ir įgyvendinamos tyrimo užduotys), iš skirtingų šaltinių gaunama, verifikuojama ir vertinama informacija apie įvykį ir jo elementus. Informacija nuolat analizuojama ir apibendrinama, iškeliamos versijos ir daromos apytikslės išvados.

Įvykio vietos tyrimo metodika turi būti pakankamai lanksti ir kartu konkreti, kad apimtų įvairias situacijas. Tą užduotį bus galima išspręsti, kai bus parengta situacijų klasifikacija. Dabar gi galima nurodyti tik tyrimo tvarkos ir būtinų tyrimo metodų bei priemonių bendrąsias taisykles.

Įvykio vietos tyrimas – tai daugiapakopis, dažnai kompleksinis tyrimas, kurio metu būtina ne vieną kartą daryti apytikslės išvados ir remiantis nauja informacija formuluoti užduotis. Žemesnės grandies tyrimas (atskirų objektų) gali būti aukštesnės grandies (objektų lokalinės struktūros) tyrimo pagrindas. Bet tai nėra tiesioginis determinizmas. Atskirų objektų tyrimo išvados neturi varžyti tolesnio objektų lokalinės struktūros tyrimo, o objektų lokalinės struktūros tyrimai – bendro įvykio vietos situacijos tyrimo.

Ypač didelę reikšmę tiriant įvykio vietą turi euristiniai bei loginiai pažinimo metodai. Įvykio vietos tyrėjų gaunama informacija yra nepakankama ir

237 Грановский, Г. Л. Ситуалогические исследования места происшествия. *Сб. трудов ВНИИСЭ*. – Москва, 1979. №37. с.110.

nekonkreči. Todėl būtina plačiai taikyti dedukciją, indukciją, analogiją ir kitas formalios logikos kategorijas sprendžiant konkrečias užduotis²³⁸.

Labai svarbus ir modeliavimo metodas. Jis iš esmės yra įvykio vietos situacijos pažinimo pagrindas.

Modeliavimo metodas plačiai taikomas kriminalistikoje. Modeliavimas suprantamas kaip objekto pažinimo metodas, kai tiesiogiai tiriamas ne pats objektas (procesas, reiškiny, daiktas), o jo pakaitalas, modelis. Kriminalistikoje dažnai naudojami ir materialūs, ir idealūs modeliai. Modeliavimo metodas yra taikomas atliekant ekspertizę, tyrimo, operatyvinius bei organizacinius veiksmus. Modelių rūšys ir modeliavimo procesas priklauso ne tik nuo veiklos sferos, bet ir nuo modeliuojamų objektų, priemonių bei šios veiklos būdų.

Atliekant tyrimo veiksmus modeliavimo metodas taikomas įrodymams gauti ir patikrinti bei įtvirtinti, versijoms iširti.

Modeliavimas apžiūrint įvykio vietą – tai išliejų ir kitų pėdsakų bei daiktų kopijų darymas, planų braižymas, fotografavimas, videoįrašų darymas ir pan. Šie modeliavimo būdai yra išsamiai aprašyti kriminalistikos literatūroje. Be jau išvardytųjų, modeliavimo objektais įvykio vietoje gali būti:

- įvairūs visiškai ar iš dalies sunaikinti daiktai (nusikaltimo įrankiai, padegimo ar sprogdinimo medžiagos, ginklai, statiniai, transporto priemonės ir t.t.);
- įvykio vietos situacija;
- kojų, avalynės, rankų, transporto priemonių, laužimo įrankių ir kitų materialių daiktų pėdsakai;
- iš dalies pažeisti ar sunaikinti dokumentai;
- tarpiniai kriminalinės situacijos etapai ir pan.²³⁹

Specifinė modeliavimo forma yra kriminalistinė rekonstrukcija. Ji gana dažna tiriant įvykio vietą. Galima ir idealioji, ir materialioji rekonstrukcija.

Idealioji įvykio vietos rekonstrukcija – tai tam tikro objekto vaizdas, sukurtas mintyse. Ji gali turėti savarankišką arba pagalbinę reikšmę. Idealioji rekonstrukcija padeda išskirti įvykio versijas, nustatyti tyrimo kryptis ir

238 Грановский Г. Л. Ситуалогические исследования места происшествия. *Сб. трудов ВНИИСЭ.* – Москва, 1979. №37. с.125–126.

239 Лузгин, И. М. *Моделирование при расследовании преступлений.* Москва, 1981. с.8.

veiksmų eiliškumą. Materialioji rekonstrukcija visada susijusi su idealiąja. Ji gali būti visapusiška arba dalinė. Visapusiška įvykio vietos situacijos rekonstrukcija – tai situacijos elementų, būtinų nusikaltimui iširti, atkūrimas. Nektislinga atkurti visas situacijos detales, neturinčias esminės reikšmės tiriant nusikaltimą. Rekonstrukcijos ribos pirmiausia priklauso nuo įvykio vietos tyrimo uždavinių.

Dalinė, arba fragmentinė, rekonstrukcija – tai atskirų įvykio vietos situacijos elementų arba jų lokalinių sistemų atkūrimas.

Įvykio vietos situacijos rekonstrukcija susideda iš keturių pagrindinių etapų.

Pirmas etapas – tai įvykio vietos situacijos nagrinėjimas, suvokimas ir jos pokyčių nustatymas bei fiksacija.

Antrame etape pasirengiama rekonstrukcijai (numatomos užduotys, paruošiamos būtinos priemonės ir nustatoma rekonstrukcijos atlikimo tvarka).

Trečiame etape atkuriamą situaciją, taip pat užfiksuojamas šis procesas bei jo rezultatai.

Ketvirtame etape įvertinami rekonstrukcijos rezultatai²⁴⁰.

6. Įvykio vietos tyrimo taktikos pagrindai.

Įvykio vietos tyrimas – tai sudėtinga veiksmų sistema, susidedanti iš būtinų ir fakultatyvinių stadijų. Stadijų tarpusavio ryšys yra mažiau ar daugiau determinuotas.

Apžiūrint bei tiriant įvykio vietą labai svarbu tinkamai ją apsaugoti nuo įvairiausio pobūdžio veiksnių, galinčių pakeisti ar pažeisti įvykio situaciją ir jos elementus.

Pagrindinis įvykio vietos apsaugos tikslas – esančių joje pėdsakų ir kitų objektų apsaugojimas, kad jų nesunaikintų arba nepažeistų. Įvykio vietos apsaugos taisyklės jau buvo išdėstytos anksčiau.

Apsaugoti įvykio vietą ypač svarbu, kai turi būti atliktas jos tyrimas, nes aptikus įvykį dėl organizacinių problemų tyrimas paprastai pradedamas šiek tiek vėliau.

Pasirengimas įvykio vietos apžiūrai ar tyrimui prasideda, kai atitinkamas pareigūnas (dažniausiai policijos komisariato budėtojas) gauna pranešimą apie

240 Лузгин, И. М. *Реконструкция в расследовании преступлений*. Волгоград, 1981. с.26.

įvykį. Atsižvelgdamas į nusikaltimo pobūdį, turimas pajėgas ir priemones komisariato budėtojas arba organizuoja įvykio vietos apžiūrą savo jėgomis, arba praneša apie įvykį aukštesniajam pareigūnui ir organizuoja kvalifikuotą įvykio vietos apsaugą bei stengiasi kiek galima sumažinti nusikaltimo padarinius.

Atsakingas už apžiūrą ar tyrimą pareigūnas turi susipažinti su informacija apie įvykį. Gauta informacija analizuojama vadovaujantis vadinamaisiais septyniais „auksiniais“ klausimais.

Atsakingas už apžiūrą (tyrimą) pareigūnas privalo įsitikinti, ar įvykio vieta apsaugota.

Remiantis turima informacija reikia iškelti bendrąją įvykio versiją ir pabandyti numatyti veiklos įvykio vietoje koncepciją. Nuo bendrosios įvykio versijos ir veiklos koncepcijos priklauso, ar įvykio vietoje bus atlikta apžiūra, ar tyrimas (tai nėra dogma, ir jeigu atvykus į įvykio vietą paaiškės, kad reikia keisti išankstinį planą, tai daroma be jokių išlygų). Nuo to priklauso ir įvykio vietos tyrimo (apžiūros) grupės sudėtis ir būtinos kriminalistikos technikos bei kitos priemonės. Būtina mintyse sumodeliuoti įvykio situaciją ir pabandyti atsakyti į klausimus, kokių įvykio vietoje gali būti pėdsakų, kokia jų būklė, kaip, kur ir su kuo tų pėdsakų reikia ieškoti, juos įtvirtinti ir paaimti. Nuo atsakymo į šiuos klausimus taip pat priklausys įvykio vietos tyrimo grupės sudėtis bei kriminalistikos technikos priemonės, kurias reikės pasiimti vykstant į įvykio vietą.

Naudinga būtų turėti bent sunkių nusikaltimų tipinių situacijų įvykių ir jų apžiūrų įvykio vietose schemas, kuriose būtų nurodyti būdingiausi požymiai, dažniausiai pasitaikantys pėdsakai ir pan.

Atvykęs į įvykio vietą, atsakingas už apžiūrą ar tyrimą pareigūnas išklauso saugojančio įvykio vietą pareigūno pranešimą apie įvykį, jo veiksmus, nustatytus liudytojus ir t.t. Jei būtina, apklausiami ir kiti asmenys, ypač, jeigu įvykio vietoje įvyko pokyčių. Jeigu įmanoma, nustatoma, kas kada, dėl ko ir ką pakeitė įvykio vietoje. Susipažinęs su padėtimi atsakingas už apžiūrą ar tyrimą pareigūnas privalo organizuoti ir atlikti neatidėliotinus veiksmus:

- pasirūpinti, kad būtų suteikta medicinos pagalba;
- gelbėti ir apsaugoti, kad nesunaikintų ir nepavogtų turto;
- organizuoti nusikaltėlio persekiojimą „karštomis pėdomis“;
- pasirūpinti, kad į įvykio vietą būtų atgabenta būtina specializuota įranga;

- iškviesti į įvykio vietą atitinkamus specialistus;
- atgabenti į įvykio vietą kinologą su šunimi;
- iškviesti į įvykio vietą būtinas techninės pagalbos tarnybas (pvz., energetikų).

Pasirengimo stadijoje būtina įsitikinti, kad įvykio vietoje nei dalyvaujančioms, nei kitiems asmenims negresia joks pavojus. Atsižvelgiant į įvykio sąlygas organizuojama vietos apsauga, pašalinami pašaliniai asmenys ir atliekami kiti veiksmai, turintys užtikrinti šio veiksmo sėkmę.

Apžvalginėje stadijoje už veiksmus įvykio vietoje atsakingas pareigūnas privalo susipažinti su įvykio vieta. Iki šios stadijos įvykio vieta neturi konkrečių, vienu ar kitu būdu nustatytų, fiksuotų ribų. Įvykio vietos ribų nustatymas – tai viena iš apžvalginės stadijos užduočių. Nors įvykio vietos apsauga jau buvo rūpinamasi ir ankstesnėse stadijose, bet tik šioje stadijoje ribos yra nustatomos vadovaujantis bendra tyrimo ar apžiūros koncepcija. Bet tai nereiškia, kad vėliau įvykio vietos ribos negali būti praplėstos ar susiaurintos – tai ši veiksmą atliekančio pareigūno teisė.

Apžvalginėse stadijose atsakingas pareigūnas susipažįsta su esamais įvykio vietoje objektais (daiktais, pėdsakais) ir su pačia įvykio vietos situacija bei aplinka. Jis bando nustatyti pagrindinius įvykio vietos „mazgus“, kur dažniausiai telkiasi pagrindinė pėdsakų visuma. Tie įvykio vietos „mazgai“ vienu ar kitu būdu paženklinami, o jei būtina, organizuojama jų techninė apsauga.

Taip pat šioje stadijoje įvykio vieta tiksliai lokalizuojama, todėl nustatomi ir užfiksuojami netoli esantys pagrindiniai orientyrai.

Viena iš svarbiausių įvykio vietos apžvalginės stadijos užduočių yra nustatyti jos struktūrą, aplinkybes bei situaciją.

Apžvalginėje stadijoje surenkama pirminė informacija ir sudaromos prielaidos nuspręsti, ar būtina atlikti įvykio vietos tyrimą, ar pakaks kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros. Taip pat remiantis šia informacija keliamos versijos ir toliau planuojamas darbas, kviečiami papildomi specialistai bei rūpinamasi būtinomis technikos priemonėmis.

Šioje stadijoje bendras įvykio vietos vaizdas užfiksuojamas orientacinės ir apžvalginės fotografijose. Taip pat įvykio vietos vaizdas užfiksuojamas videoaparatu.

Labai svarbi yra kita stadija, kai galutinai nusprendžiama, kokie veiksmai

bus atliekami įvykio vietoje. Net jei ir buvo nuspręsta atlikti įvykio vietos tyrimą, šioje stadijoje galima to atsisakyti ir apsiriboti tik kvalifikuota apžiūra. Kita vertus, taip pat dar galima nuspręsti atlikti įvykio vietos tyrimą, nes įvykio vietos situacija iš esmės nepasikeitė.

Šioje stadijoje turi būti nustatomi pagrindiniai apžiūros uždaviniai ir pagrindinės įvykio vietos tyrimo kryptys.

Dėl apžiūros uždavinių paprastai nekyla didelių problemų, nes šie klausimai yra plačiai nagrinėjami pasaulinėje kriminalistikos literatūroje. Mūsų literatūroje, nors daugelis kriminalistų rašė šiais klausimais, problemos buvo nagrinėjamos gana paviršutiniškai.

Daug sunkiau nustatyti pagrindines įvykio vietos tyrimo kryptis. Pirmiausia būtina numatyti, ar bus atliekami tik atskirų objektų, objektų lokaliųjų visumų, ar visos įvykio vietos situacijos tyrimai, kokie jie bus – diagnostiniai, klasifikaciniai ar identifikaciniai.

Galima numatyti vieno ar kelių atskirų objektų tyrimą norint nustatyti jų savybes, būklę, tipą, rūšį ar juos identifikuoti. Dažniausiai tai bus vienaarūšiai objektai (pvz., rankų pėdsakai), bet gali būti ir skirtingų rūšių objektai.

Aukštesnio lygio yra objektų lokalinės visumos tyrimai. Tiriant šiuos objektus dažnai turi dalyvauti keletas skirtingų mokslo šakų specialistų. Šie tyrimai gana panašūs į kompleksinę ekspertizę. Jie gali būti diagnostinio, klasifikacinio arba identifikacinio pobūdžio. Įvykio vietoje gali iškilti būtinybė atlikti kelių autonomiškų, tarpusavyje tiesiogiai nesusijusių objektų lokaliųjų visumų tyrimą.

Aukščiausio lygio bei sudėtingiausias tyrimas – tai įvykio vietos situacijos tyrimas. Jis atliekamas remiantis žemesnio lygio tyrimų rezultatais. Šis tyrimas ne tik sudėtingas ir kompleksinis, bet ir labai skiriasi nuo tradicinės kompleksinės ekspertizės.

Šioje stadijoje numatomas ne tik tyrimų mastas bei įvykio vietos tyrimo kryptys, bet ir patikslinama, ar yra tyrimo grupėje atitinkamų sričių specialistų, kokia jų kompetencija ir kokios turimos priemonės tyrimams atlikti.

Tuo pat metu turi būti sprendžiami ir kiti uždaviniai, panašūs į ekspertizės skyrimo uždavinius.

Statinė apžiūros stadija – tai ir įvykio vietos bendras tyrimas, ir jos požymių užfiksavimas techniniais būdais. Statinėje apžiūros stadijoje būtina užfiksuoti

kiekvieno akivaizdaus pėdsako ar kito objekto, galinčio turėti ryšį su tiriamu įvykiu, bendrą vaizdą ir padėtį. Būtina tiksliai išmatuoti atstumus tarp objektų ir užfiksuoti jų tarpusavio padėtį, nes pėdsakų padėtis kitų objektų atžvilgiu ir jų tarpusavio išsidėstymas gali būti svarbesnis faktas negu patys pėdsakai.

Statinėje stadijoje kiekvieną aptiktą pėdsaką būtina numeruoti – pridėti prie jo lentelę su numeriu. Ši pėdsakų numeracija turėtų išlikti per visą baudžiamosios bylos tyrimą. Statinės stadijos metu daromos apžvalginės, situacinės ir mazginės nuotraukos.

Šioje stadijoje tiriant įvykio vietą, mūsų manymu, yra būtina daryti situacines nuotraukas, nes vėliau gali pasikeisti pati įvykio vietos situacija, o pirminės situacijos vaizdas yra labai svarbus tiriant įvykį.

Taip pat braižomos įvykio vietos schemos ir pažymimi aptikti pėdsakai bei kiti objektai. Kartu daromi juodraštiniai užrašai. Juose nurodomi pėdsakai, jų lokalizacija, požymiai bei ryšiai su kitais objektais. Taip pat šioje stadijoje nustatomos ir pradedamos nagrinėti negatyvios aplinkybės.

Dinaminė apžiūros stadija – tai natūralus statinės stadijos tęsinys. Šioje stadijoje jau atliekami aktyvūs veiksmai su pėdsakais ir kitais objektais: objektai ir pėdsakai paimami, tiksliai apžiūrimi, išmatuojami, nustatomos jų charakteristikos ir savybės. Pėdsakai procesiškai ir techniškai kriminalistiškai įtvirtinami bei užtikrinama jų apsauga. Šioje stadijoje daromos mazginės ir detaliosios nuotraukos. Rekomenduojama atskirus objektus ir pėdsakus detaliosios fotografijos būdu užfiksuoti iš pradžių jų aptikimo vietoje be pakeitimų, o vėliau jau nufotografuoti sudarius kuo palankesnes sąlygas (parinkus atitinkamą foną, apšvietimą ir t.t.).

Kiekvienas aptiktas objektas ar pėdsakas turi būti išsamiai ištirtas, kad būtų galima nustatyti jo savybes ir galimus kitus pėdsakus (pvz., laužimo įrankio pėdsake gali būti tam tikrų mikrodalelių). Šita stadija skiriasi nuo įvykio vietos apžiūros dinaminės stadijos tuo, kad objektas ne tik apžiūrimas, nustatomi ir užfiksuojami jo tam tikri požymiai, bet ir nustatomos to objekto savybės bei ryšiai su kitais objektais. Iš esmės tai yra atskiro objekto tyrimas plačiai taikant eksperimentinės apžiūros metodikas ir priemones.

Dinaminėje stadijoje naudojant mokslines technines priemones atliekama aktyvi pėdsakų paieška. Visi veiksmai ir aptikti pėdsakai yra tiksliai ir išsamiai aprašomi, nurodomos ne tik aptiktų pėdsakų savybės, bet ir jų suradimo ir užfiksavimo metodai bei priemonės.

Visi pėdsakai turi būti atitinkamai apsaugoti, taip pat ir kriminalistiniais būdais. Prie kiekvieno objekto ar pėdsako turi būti pritvirtinta pėdsako kortelė su atitinkamais užrašais.

Dinaminėje stadijoje gali būti atlikti ir kai kurie nesudėtingi kriminalistiniai eksperimentai stengiantis nustatyti tam tikras įvykio aplinkybes ar patikrinti pirmines versijas.

Tiriant atskirus objektus įvykio vietoje statinė ir dinaminė apžiūros stadijos keičiamos, bet statinė apžiūros stadija visada būna prieš dinaminę.

Apžiūros fiksacijos stadijoje procesiškai ir kriminalistiškai užfiksuojama aptikta įvykio vietos situacija, rasti ir išryškinti pėdsakai bei kiti objektai.

Tam tikrų objektų fiksacija techniniais kriminalistiniais būdais jau galima dinaminėje arba netgi statinėje stadijoje, nes aptiktus ar išryškintus tam tikrus pėdsakus dažnai būtina įtvirtinti techniniais kriminalistiniais būdais. Tai būtina atlikti norint tuos pėdsakus išsaugoti, nes jie dažnai yra lengvai pažeidžiami.

Įvykio vietos apžiūros taktikos rekomendacijose aptiktus ir įtvirtintus pėdsakus dažniausiai nurodoma nedelsiant paimti, nes taip jie bus saugesni.

Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimo fiksacijos stadijoje aptikti ir užfiksuoti pėdsakai neturi būti iš karto paimami, o dažniausiai turi būti išsaugojami radimo vietoje iki tyrimo pabaigos. Nepaliesiti pėdsakai tyrimo metu leis geriau suvokti įvykio mechanizmą ir jo dalyvių veiksmus.

Įvykio vietos fiksacijos stadija yra reikšminga tuo, kad ji sudaro pagrindą tolesnėms tyrimo stadijoms ir kitiems bylos tyrimo veiksams bei procesiškai įtvirtina gautą įvykio vietoje informaciją. Apžiūrint rezonansinius įvykius užsienio šalyse jau pradėtas naudoti 3D lazerinis skenavimo metodas.

Apžiūros įvertinimo stadija – tai savotiški kontrolės veiksmai. Tokia kontrolė yra būtina atliekant ne tik įvykio vietos tyrimą, bet ir įvykio vietos apžiūrą. Reikia patikrinti, ar tinkamai buvo atlikti visi ankstesnėse stadijose numatyti veiksmai ar pasiekti planuoti tikslai. Analizuojant apžiūros rezultatus vertinamos iškeltos pirminės versijos.

Apžiūros įvertinimo stadija – tai ne tik tam tikros loginės operacijos, bet ir praktiniai veiksmai, stengiantis nustatyti, ar visi objektai įvykio vietoje buvo tinkamai apžiūrėti ir užfiksuoti, ar apžiūrint nebuvo praleista objektų. Tam būtina atlikti kontrolinę įvykio vietos apžvalgą.

Taip pat nagrinėjami ir palyginami visų dalyvių veiksmų rezultatai.

Su šios stadijos rezultatais yra supažindinami pirminius procesinius, operatyvinius ir kitus veiksmus atliekantys pareigūnai.

Po šių apžiūros stadijų gali būti speciali pasirengimo įvykio vietos tyrimui stadija. Ji neprivaloma – gali būti, gali – ne, nes dauguma šio tyrimo problemų yra sprendžiama visose ankstesnėse stadijose. Bet pasitaiko, kad pradinėse stadijose numatyta įvykio koncepcija nepasitvirtina atlikus apžiūrą, todėl tenka kelti naujas bendrąsias įvykio mechanizmo versijas. Tokiais atvejais gali tekti ne tik iš naujo analizuoti turimą informaciją, bet ir pasitelkti naujų specialistų bei naujų mokslinių techninių priemonių.

Preliminarinė įvykio vietos situacijos analizė – tai kito lygio įvykio tyrimo stadija, nes prieš tai daugiausia dėmesio buvo skiriama paieškos ir įtvirtinamajai funkcijoms (pėdsakų paieška, jų procesinis ir kriminalistinis įtvirtinimas).

Įvykio vietos tyrimas siaurąja prasme prasideda būtent nuo šios analizės stadijos. Analizė, kaip pažinimo metodas, buvo taikoma ir anksčiau, bet jos rezultatai buvo naudojami kitiems tikslams.

Įvykio vietos apžvalga ir analizė turi padėti numatyti tolesnių veiksmų planą, tyrimo apimtį ir lygius (atskiri objektai, objektų lokalinės visumos, įvykio vietos situacija) bei pagrindines įvykio, jo mechanizmo ir aplinkybių versijas. Šioje stadijoje numatomos bendros tyrimo užduotys ir pagrindinės tyrimo kryptys. Paprastai jau šioje stadijoje nustatoma ne tik kokio lygio tyrimai bus atlikti, bet ir jų rūšys.

Materialios įvykio vietos situacijos lokalizavimo stadijoje reikėtų atsižvelgti nuo nereikšmingų ar abejotinų faktų (pėdsakų, daiktų, jų tarpusavio ryšių), kurie gali gerokai sumažinti tyrimo išvadų patikimumą. Bet tai nereiškia, kad atmesti objektai negali būti panaudoti vėliau atliekant tyrimus.

Šioje stadijoje sprendžiami dviejų lygių uždaviniai. Tai visų esminių, galinčių turėti ryšį su tiriamu įvykiu, elementų išskyrimas (lokalizacija) ir jų analizė stengiantis nustatyti tarpusavio ryšį.

Antro lygio uždavinys – išskirti iš anksčiau paminėtos elementų visumos tuos, kurie gali bendrais bruožais apibūdinti įvykio vietos situaciją, t. y. išskirti elementus ar jų lokalines visumas, kurias būtina ištirti prieš sprendžiant bendresnio lygio klausimus.

Materialios įvykio vietos situacijos elementų lokalizavimas leidžia spręsti pagrindinę problemą – nustatyti įvykio mechanizmą.

Kita stadija – tai objektų lokaliųjų struktūrų išskyrimas iš materialios įvykio vietos situacijos.

Įvykio vietoje paprastai yra vadinamieji „mazgai“, kur telkiasi skirtingų rūšių pėdsakai. Tokie mazgai ir bus, mūsų nuomone, objektų lokalinės struktūros. Kartu reikia pažymėti, kad galimos ne tik „geografinės“ lokalinės struktūros, kurios yra sujungiamos pagal išsidėstymo vietą, bet ir lokalinės visumos, kurių elementai yra skirtinguose „mazguose“, bet sujungiami į vieną sistemą (lokalinę struktūrą) kitu, o ne „geografiniu“, pagrindu. Tai gali būti vieno veiksmo pėdsakai (pvz., į tokią lokalinę struktūrą galima įtraukti skirtinguose „mazguose“ rastus pėdsakus: tūtelę, kulka, kulkos rikošeto pėdsaką ir ginklą), žmogų apibūdinantys pėdsakai ir pan.

Šioje stadijoje būtina numatyti objektų lokaliųjų struktūrų tyrimo prioritetus, kryptis ir lygius.

Kitoje stadijoje yra nustatomi ir išskiriami atskiri įvykio vietos situacijos elementai, kuriuos būtina ištirti įvykio vietoje, ir tie, kurių tyrimas gali būti atidėtas vėlesniam laikui. Šie elementai yra skirstomi į grupes pagal jų tyrimo reikšmę. Vieną grupę sudaro elementai, kurių tyrimas turi savarakišką reikšmę. Kitą grupę sudaro elementai, kurių tyrimas yra reikšmingas nustatant tam tikras lokaliųjų struktūrų aplinkybes arba sprendžiant bendras įvykio vietos situacijos tyrimo problemas.

Atsižvelgiant į nusikaltimo sudėtingumą, turimas pajėgas ir priemones tiriant įvykio vietą gali būti sprendžiami kelių lygių uždaviniai: gali būti tiriami atskiri objektai, turint tikslą tiriantiems nusikaltimą pareigūnams jau įvykio vietoje pateikti pirminę informaciją apie atskiras nusikaltimo aplinkybes, arba atliekami aukštesnio lygio tyrimai, kurių tikslas nustatyti esmines nusikaltimo aplinkybes bei pagrindinius įvykio mechanizmo bruožus ir spręsti kitus svarbius bylos tyrimo klausimus.

Galimos ir papildomos įvykio vietos tyrimo stadijos – modeliavimas ir įvykio vietos situacijos rekonstrukcija – tai priklauso nuo keliamų uždavinių, įvykio situacijos ir jos nagrinėjimo galimybių.

Modeliavimo metodas, ypač modeliavimas mąstymo procese, yra labai paplitusi pažinimo forma. Jis gan plačiai taikomas ir įvykio vietos apžiūros

stadijose. Modeliuojami įvairūs objektai, įvykio situacija ir jos elementai.

Tam tikrais atvejais esminę reikšmę tiriant įvykio vietos situaciją gali turėti jos rekonstrukcija. Neretai tik atkūrus pirminę situaciją galima atsakyti į klausimus, koks yra įvykio mechanizmas, jo elementai ar kitos svarbios aplinkybės.

Labai svarbi ir neretai pareikalaujanti daugiausia pastangų yra kita – atskirų situacijos elementų tyrimo stadija. Šioje stadijoje atliekami atskirų elementų tyrimai. Jos reikšmė yra labai didelė, nes nustatomi ne tik įrodomieji faktai, bet ir renkama informacija lokalinėms struktūroms bei įvykio vietos situacijai tirti.

Šioje stadijoje keli skirtingų sričių specialistai vienu metu gali atlikti skirtingų objektų tyrimą. Kartais tuos pačius objektus turi tirti keli specialistai. Tuo atveju labai svarbus specialisto kriminalisto vaidmuo. Jis ne tik tiria atitinkamus kriminalistinius objektus, bet organizuoja bei koordinuoja kitų specialistų darbą.

Ši stadija sudėtinga dar ir dėl to, kad gali būti atliekami ir klasifikaciniai, ir diagnostiniai, ir identifikaciniai tyrimai. Iš esmės, tai dažnai savarankiškų tyrimų, turinčių savo vidinę struktūrą (tiriamąjo objekto apžiūra, atskirasis tyrimas, ekspertinis eksperimentas, lyginamasis tyrimas, išvadų formulavimas) kompleksas.

Ypač didelę reikšmę šioje stadijoje turi ekspres analizės metodai. Jie labai paspartina tyrimą ir sudaro realias prielaidas greičiau jį atlikti.

Reikia pažymėti, kad atskirų elementų tyrimo išvados paprastai būna daug kategoriškesnės negu lokaliųjų struktūrų arba įvykio vietos situacijos tyrimo.

Tirdami atskirus objektus dirbantys įvykio vietoje specialistai turi ne tik keistis informacija, bet ir kiek galima pasinaudoti vienu tyrimų rezultatais atlikdami kitus tyrimus.

Kitoje – lokaliųjų struktūrų tyrimo stadijoje tiriamos lokalinės struktūros. Tai dažnai kompleksiniai (bet gali būti ir vienaarūšiai) tyrimai, kuriuos dažniausiai atlieka keli skirtingų sričių specialistai. Tai, pavyzdžiui, gali būti šūvio ar sprogimo vietos, išlaužto seifo tyrimas ir pan. Lokaliųjų struktūrų tyrimai yra glaudžiai susiję su atskirų objektų tyrimu – atskirų objektų tyrimo rezultatai dažnai sudaro pagrindą lokalinėms struktūroms tirti. Jie dažniausiai

diagnostinio pobūdžio, bet gali būti ir klasifikaciniai, netgi identifikaciniai.

Bendroji įvykio vietos situacijos tyrimo stadija – tai retrospektyvus susipažinimas su įvykiu ir jo pagrindiniais elementais.

Kaip rašo G. Granovskis, vadovaujantis įvykio vietos situacijos tyrimo metodika būtina išsamiai išnagrinėti situacijos elementus, juos suskirstyti į pakopas, kelti tarpines užduotis bei sprendžiant bendras užduotis taikyti tradicinius, netradicinius bei euristinius pažinimo metodus. Įvykio vietos situacijos tyrimo uždaviniai negali būti išspręsti vien tradiciniais (ekspertiniais) tyrimo metodais. Norint išspręsti šiuos uždavinius būtina derinti tradicines ir naujas metodikas bei kompleksiskai tirti visą įvykio vietos situaciją²⁴¹.

Tiriant įvykio vietos situaciją bandoma atsakyti į įvairius klausimus:

- ar tiriamas įvykis yra nusikaltimas?
- ar nusikaltimas padarytas tiriamoje vietoje?
- kokia įvykio esmė ir koku būdu jis padarytas?
- koku būdu ir iš kur į įvykio vietą atvyko nusikaltėlis ir kiti įvykio dalyviai?
- kaip nusikaltėlis pasitraukė iš įvykio vietos?
- kiek asmenų buvo įvykio vietoje ir kokie jų požymiai?
- kada įvyko nusikaltimas ir kiek laiko įvykio vietoje buvo nusikaltėlis?
- kokius pėdsakus turėjo (galėjo) palikti nusikaltėlis įvykio vietoje ir kokie pėdsakai liko ant jo (kūno, drabužių ir pan.) nuo įvykio vietos elementų?
- kas galėjo girdėti ar matyti įvykį ir t.t.

Norint atsakyti į šiuos ir kitus įvykio vietos situacijos tyrimo klausimus labai svarbi yra analitinė veikla, sugebėjimas apibendrinti, susieti atskirų objektų tyrimo informaciją ir pagrįstai nustatyti bylos tyrimo koncepciją.

Įvykio vietos situacijos tyrimas remiasi atliktais atskirų objektų ir jų lokaliųjų struktūrų tyrimais. Bet šis ryšys nėra griežtai determinuotas, nes ne visada galima nuosekliai susieti atskiro objekto, lokalinės struktūros ir įvykio vietos situacijos tyrimo rezultatus.

Atlikus atskiro elemento ar lokalinės struktūros tyrimus dažniausiai

241 Грановский, Г. Л. Ситуалогические исследования места происшествия. *Сб. трудов ВНИИСЭ*. Москва, 1979. №37, с. 32.

nustatomi tam tikri faktai, o įvykio vietos situacijos tyrimo rezultatai neretai padeda nustatyti faktų interpretacinius uždavinius. Todėl ir bendros įvykio vietos tyrimo išvados būna nelabai konkrečios, dažniausiai tikėtinos.

Baigus įvykio vietos situacijos tyrimą privalu atlikti tam tikrus analitinius, kontrolinius veiksmus. Įvykio vietos situacijos tyrimo rezultatus būtina palyginti su žemesnio lygio atliktais tyrimais ir tuos rezultatus lokalizuoti materialioje įvykio vietos situacijoje.

Kartu galima sulygtinti tyrimo rezultatus su paieškos, operatyvinius ir kitus veiksmus atlikus gauta informacija.

Baigus kontrolinę stadiją daromos galutinės išvados. Kiekvienas specialistas daro išvadas remdamasis savo atliktais tyrimais. Kompleksinių tyrimų išvados daromos bendrai. Galutines įvykio vietos situacijos tyrimo išvadas formuluoja specialistas kriminalistas.

Procesinis ir kriminalistinis įvykio vietos tyrimo įforminimas – tai svarbiausias baigiamosios stadijos veiksmas. Šioje stadijoje surašoma specialisto išvada ir ją pasirašo visi dalyvavę pareigūnai. Įvykio vietos tyrimo planas pagal padarytas juodraštinės schemas ir nuotraukas gali būti kompiuteriu nubraižytas vėliau.

Baigiamojoje stadijoje surenkami visi pėdsakai ir kiti objektai. Jie atitinkamai įpakuojami laikantis kriminalistikos rekomendacijų. Įvykio vieta yra perduodama atitinkamam asmeniui, arba, jeigu būtina, organizuojama jos apsauga.

Įvykio vietos tyrimo informacija yra tiesiogiai pateikiama nusikaltimą tiriančiam asmeniui ir kartu sudaromos palankios sąlygos operatyviai iširti nusikaltimą ir nustatyti nusikaltėlių.

Dažnai tuo pačiu metu, kai tiriama įvykio vieta, atliekami ir kriminalinės žvaldybos veiksmai. Įvykio vietoje dirbantis ir kriminalinės žvalgybos veiksmus atliekantis pareigūnai apsikeičia turima informacija. Kad bendradarbiavimas būtų glaudesnis, šie veiksmai gali būti atlikti vienos bendros taktinės operacijos metu.

Apibendrinant tai, kas buvo nagrinėjama šiame poskyryje, teigiame, kad daugiau nei prieš du dešimtmečius rašant apie kriminalistikos raidą Lietuvoje, tarp kitų problemų ir išvalgų minėjome būtinumą tobulinti ne tik darbą įvykio vietoje, ne tik ekspertizių atlikimą, bet ir būtinumą stiprinti ir har-

monizuoti bendradarbiavimą tarp specialistų ir ekspertų iš vienos pusės bei ikiteisminio tyrimo pareigūnų bei prokurorų. Tad tikslinga grįžti prie šių ir kitų išvalgų, nes matome, kad intelektualus įdirbis, materializuotas mokslinėse publikacijose bei didaktikos šaltiniuose, dažnai dėl skubotumo ir paviršutiniško susipažinimo yra ne tik neįgyvendinamas praktikoje, bet neretai nesuprastas arba net iškraipomas.

Ypatingą reikšmę, jau nuo Hanso Grosso laikų, turi prasmingas ir mokliškai pagrįstas specialių žinių taikymas aiškinant ir tiriant nusikalstamas veikas bei užkardant joms kelią. Specialių žinių taikymo reikšmė aiškinant ir tiriant nusikalstamas veikas nuolat auga. Būtina pabrėžti, kad kovos su nusikalstamumu ir užkardymu jam kelio, būtinos ne tik specialios žinios, paremtos šiuolaikiniais moksliniais tyrimais, bet ir prasmingi bei logiškai parengti teisės aktai, užtikrinantys kryptingą, nuoseklų ir efektyvų jų panaudojimą. Bet šitų dviejų komponentų neužtenka užtikrinti veiksmingą veiklą nustatant tiesą baudžiamųjų bylų tyrimuose, ginant žmogaus (valstybės institucijų, nevyriausybinų organizacijų) teises ir laisves, atkuriant atitinkamų subjektų pažeistą teisę. Tam yra reikalingos veiksmingai veikiančios valstybės struktūros, turinčios aukštos kvalifikacijos pareigūnus, šiuolaikinę specialiąją, ryšių, kompiuterinę ir kitą techniką bei efektyvias veikimo procedūras (atitinkančias europinius kokybės standartus), paremtas šiuolaikinio kriminalistikos, ekspertologijos ir vadybos mokslų pasiekimais.

Analizuojant Vakarų šalių kriminalistinius šaltinius matome, kad XXI a. įvykio vietos apžiūra, būdama viena iš svarbiausių procesinių ir kriminalistinių veiksmų tiriant nusikaltimus, palaipsniui tampa beveik savarankišku mokslu, nes vis dažniau kalbama ir rašoma apie *crime scene science*. Mes galime pabrėžti, kad šią problemą pradėjome nagrinėti dar XX amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje, taip pat ir disertaciniu lygiu.

Mes konstatavome, kad šiuolaikinių valdymo metodų ir mechanizmų diegimas į valstybinių ekspertinių institucijų veiklą yra ne tik galimas, bet ir pagėdaujamas. Kartu turime vienareikšmiškai pabrėžti, kad teismo ekspertizės ir kitų tyrimų ekonomizacija (rinkos ir naujojo viešojo valdymo metodų diegimas šioje srityje) neturi būti suprantama supaprastintai, nes veikla teisingumo srityje negali būti ir nėra reglamentuojama, kaip kitose gyvenimo sferose.

Mūsų manymu, specialios žinios – tai nuodugnios tam tikros mokslo srities žinios, pasiektos studijų ir (arba) specializuoto apmokymo (turint ar-

timą aukštąjį bazinį išsilavinimą) procese ir naudojamos realizuoti procesinius teisinius uždavinius. Lietuvos BPK tiesiogiai numato sekančias specialių žinių taikymo rūšys: ekspertizę, specialisto išvadą, specialisto dalyvavimą ikiteisminio tyrimo veiksmuose ir procesinės prievartos priemonėse bei teisiniame bylos nagrinėjime.

Mūsų manymu, **įvykio vietos apžiūra** – tai procesinis veiksmas, kurio metu organoleptiniais ir techniniais būdais ištiriama, suvokiama ir užfiksuojama įvykio, turinčio nusikaltimo požymių, vieta, jos situacija, surandami, įvirtinami, preliminariai ištiriami ir paimami nusikaltimui ištirti reikalingi objektai bei jų lokalinės struktūros.

Mūsų manymu, **įvykio vietos tyrimas** – tai procesinis veiksmas, kurio metu yra kvalifikuotai apžiūrėta įvykio vieta ir atlikti įvykio situacijos ar jos atskirų elementų tyrimai norint suvokti nusikaltimo mechanizmą ir jo aplinkybes, dalyvavusių jame asmenų veiksmus bei jų charakteristikas, iškelti pagrįstas versijas dėl nusikaltėlio ir kitų svarbių bylos aplinkybių.

Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimas apima kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros bei kompleksinės ekspertizės elementus. Kalbant apie įvykio vietos tyrimą būtina turėti galvoje trijų lygių tyrimą: pavienių objektų, tam tikrų objektų sistemos (lokalinės struktūros) ir įvykio vietos situacijas.

Kalbant apie įvykio vietos apžiūrą ir joje rastus įkalčius, kalbėjome apie teisinius, vadybinius, organizacinius ir kriminalistinius techninius klausimus.

2.6. Teisėsaugos kriminalistinė veikla ir informacinės technologijos

Globalizacija yra neišvengiamas šių dienų reiškinys, sukeliantis valstybėms tiek teigiamas, tiek neigiamas pasekmes. Europoje ir visame pasaulyje vyksta ne tik ekonomikos, bet ir nusikalstamumo globalizacija. Tarptautinis terorizmas, prekyba narkotikais, organizuoto nusikalstamumo struktūros meta iššūkį teisėtvarkai. Ekonominė, kultūrinė, politinė ar socialinė globalizacija sukuria ir teisinės globalizacijos poreikį. Kriminalistiniams tyrimams tenka vis svarbesnis vaidmuo baudžiamajame procese. Reiškiantis nepalankioms nusikalstamumo dinamikos, naujų nusikaltimų būdų ir priemonių atsiradimo tendencijoms, kaip niekada didėja ir poreikis panaudoti naujausius mokslinio tyrimo laimėjimus nusikaltimams ir administracinių teisės pažeidimams tirti. Tačiau galima teigti, kad ekspertai kriminalistai dar ribotai tai-

ko tarptautinio bendradarbiavimo galimybes^{242,243}.

Veiksminga informacijos sklaidos ir apsikaitimo procesų plėtra įmanoma naudojantis šiuolaikinėmis elektroninėmis priemonėmis. Nusikalstamos veiklos atskleidimas reikalauja suvienyti skirtingų šalių teisėtvarkos darbuotojų jėgas, labiau išnaudoti tarptautinio bendradarbiavimo galimybes. Tam tikslui gali tarnauti ryšių ir kompiuterinių tinklų plėtra, inovatyvios teisėsauogos technologijos.

2010 m. buvo patvirtinta ES strategija *A Digital Agenda for Europe*²⁴⁴. Ši strategija yra viena iš septynių pagrindinių 2020 m. Europos strategijos *Europe 2020* iniciatyvų. Strategijoje numatytos priemonės, kuriomis būtų didinamas elektroninių priemonių sąveikumas, diegiamos ICT inovacijos.

Informacijos sklaidos procesų plėtra naudojantis šiuolaikinėmis elektroninėmis priemonėmis yra neabejotinai reikšminga teisėsauogos ir teismų sistamai. Europos Bendrijų komisijos komunikate *Towards a European e-Justice Strategy*²⁴⁵ buvo apibūdinta e. teisingumo strategija. E. teisingumas gali būti apibrėžiamas kaip informacinių ir komunikacinių technologijų naudojimas siekiant pagerinti piliečių teisės į teisingumo įgyvendinimą ir padidinti teisminės veiklos, t. y. bet kokios su ginčų sprendimu arba baudžiamosiomis sankcijomis už tam tikrą veiką susijusios veiklos, veiksmingumą. Baudžiamųjų bylų tyrimo problemos yra glaudžiai susietos su kriminalistinių tyrimų problemomis²⁴⁶. Svarstydama Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir

242 Pardo, M. S. (2010), Evidence Theory and the NAS Report on Forensic Science. *Utah Law Review*, no. 2, p. 367–383.

243 Koehler, J. (2010), **Forensic science reform** in the 21st century: a major conference, a blockbuster report and reasons to be pessimistic. *Law, Probability & Risk*, no. 9(1), p. 1–6.

244 European Commission Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. (2010). A Digital Agenda for Europe COM(2010) 245 final/2. [Online]. [Žiūrėta: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>>].

245 Commission of the European Communities. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee. Towards a European e-Justice Strategy. COM(2008)329 final. [Online]. [Žiūrėta: <http://ec.europa.eu/civiljustice/docs/com_2008_329_en.pdf>].

246 Laurin, J. E., „Remapping the Path Forward: Toward a Systemic View of Forensic Science Reform and Oversight (September 22, 2012)“, *Texas Law Review*, 2013, U of Texas Law, Public Law Research Paper No. 246. [Online]. [Žiūrėta: <<http://ssrn.com/abstract=2150694>>].

kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimą Europos Sąjungos Taryba pažymėjo, kad kriminalistika gali reikšmingai prisidėti prie didesnio teisėsaugos efektyvumo ir veiksmingumo, prie nusikalstamumo prevencijos ir kovos su juo. Svarbus vaidmuo tenka keitimuisi informacija, įskaitant biometrius ir kitus duomenis nusikalstamumo ir nusikalstamos veiklos prevencijos ir kovos su šiais reiškiniais srityje²⁴⁷.

Pasireiškiant nepalankioms nusikalstamumo dinamikos, naujų nusikaltimų būdų ir priemonių atsiradimo tendencijoms, kaip niekada išauga ir naujausių mokslinio tyrimo pasiekimų panaudojimo nusikaltimams tirti poreikis. Europos Sąjungos (EU) kriminalinės erdvės perspektyvas analizuoja tokie mokslininkai kaip M. A. O'Neill²⁴⁸, E. Malkoc and W. Neuteboom²⁴⁹. Lietuvos MRU mokslininkai jau virš dešimt metų dalyvauja projektuose, kurių tikslas yra išanalizuoti ES kriminalistinės erdvės kūrimo perspektyvas ir Lietuvos kriminalistinės sistemos integravimo į bendrą ES kriminalistikos erdvės galimybes.

E - teisingumo strategija ir Europos kriminalistinės erdvės kūrimas. Europos Sąjungos Tarybos pamatiniame sprendime²⁵⁰ teigiama, kad Europos Sąjunga kelia tikslą puoselėti ir plėtoti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę. Bendrais valstybių narių veiksmais policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje turi būti užtikrintas aukštas saugumo lygis. To tikslo turi būti siekiama užkardant nusikaltimus ir kovojant su jais – glaudesniu valstybių narių teisėsaugos institucijų bendradarbiavimu. Keistis informacija ir žvalgybos informacija apie nusikaltimus ir nusikalstamą veiklą itin svarbu, kad teisėsaugos institucijos galėtų sėkmingai užkardyti, išaiškinti ir tirti nusikaltimus ar nusikalstamą veiklą.

Europos e. teisingumas skirtas tam, kad, naudojantis informacinėmis

247 Draft Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe. Council document 17537/11 of 2011-12-01. [Online]. [Žiūrėta: <<http://db.eurocrim.org/db/en/vorgang/286/>>].

248 O'Neill, M. A. (2011), Europe that protects: moving to the next stage of cross-border law enforcement cooperation, *The Police Journal*, no. 84, p. 125–150.

249 Malkoc, E., Neuteboom, W. (2007), The current status of **forensic science** laboratory accreditation in Europe. *Forensic Science International*, 167(2/3). p. 121–126.

250 Council framework Decision 2009/905/JHA of 30 November 2009 on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities. OJ 2009 L 322 of 2009-12-09. p. 14–16.

ir ryšių technologijomis, būtų sukurta Europos teisminė erdvė. Pagrindinis e. teisingumo tikslas yra visoje Europoje padaryti teisingumą veiksmingesnį ir naudingesnį piliečiams. Techniniu požiūriu e. teisingumas suderintas su platesne e. vyriausybės sistema. Europos Bendrijos erdvinės informacijos infrastruktūros (INSPIRE) principai apibūdinti INSPIRE direktyvoje: „*INSPIRE turėtų būti grindžiama valstybių narių sukurtomis erdvinės informacijos infrastruktūromis, kurios atitinka bendras įgyvendinimo taisykles ir kurias papildo Bendrijos lygio priemonės. Šios priemonės turėtų užtikrinti valstybių narių sukurtų erdvinės informacijos infrastruktūrų suderinamumą ir galimybę jomis naudotis Bendrijoje ir tarpvalstybiniu mastu*“²⁵¹.

Europos e. teisingumo sistema yra realizuota *European e-Justice* portale²⁵². Jame suteikta viena bendra prieiga, naudojantis tarpusavio sujungimo sistema, prie nacionaliniuose registruose esančios informacijos, kuri yra svarbi teisingumo srityje ir kurią tvarko nacionalinės viešosios arba profesinės įstaigos. Europos e. teisingumo sistema turėtų galėti naudotis piliečiai, įmonės, praktikuojantys teisininkai ir teisminės institucijos, kurie naudosis egzistuojančiomis moderniomis technologijomis²⁵³.

2013 m. Teisingumo ir vidaus reikalų Taryba (*Justice and Home Affairs Council*) priėmė naują 2014–2018 m. Europos e. teisingumo strategiją²⁵⁴. Šioje strategijoje apibrėžiami bendrieji patobulintos Europos e. teisingumo sistemos principai bei tikslai. Atsižvelgiant į Europos 2014–2018 m. e. teisingumo strategiją ir nedarant poveikio nacionaliniams projektams bei pokyčiams e. teisingumo srityje, Europos e. teisingumo portalas yra itin svarbus užtikrinant e. teisingumą Europos lygiu. „*Konsultuojantis su atitinkamais suinteresuotaisiais subjektais reikėtų toliau svarstyti galimybę į e. teisingumo portalą įtraukti informaciją apie sistemas, plėtojamas pagal teisės specialistų, pavyzdžiui, advokatų, notarų ir teismo pareigūnų, iniciatyvas, arba sujungimą su jomis. Ateityje taip*

251 Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council of 14 March 2007 establishing an Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE). Official Journal of the European Union L 108/1.

252 [Žiūrėta: <<https://e-justice.europa.eu/home.do?plang=lt&action=home>>].

253 Council of the European Union. (2008). European e-Justice action plan. 15315/08, Brussels, 7 November 2008, [Žiūrėta: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st15/st15315.en08.pdf>>].

254 Draft Strategy on European E-Justice 2014-2018 (2013/C 376/06). Official Journal on 21 December 2013. p. 7–23.

pat būtų galima atsižvelgti į kitų atitinkamų suinteresuotųjų subjektų, pavyzdžiui, tarpininkų ar teismo ekspertų, iniciatyvas²⁵⁵. Reikia, kad valstybės narės prirėkų ir tam tikrais atvejais remtų, papildytų ir stiprintų laisvą teisėsaugai svarbios informacijos judėjimą, įskaitant ir kriminalistinę informaciją.

Kaip jau rašėme, Europos Taryba 2011 m. yra parengusi *Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimo projektą*²⁵⁶, kuriame numatyti šie Europos kriminalistikos erdvės tikslai.

Europos Sąjungos Taryba pabrėžia, kad iki 2020 m. būtina sukurti Europos kriminalistikos erdvę, kurioje įprastos teismo ekspertizės, skirtos ekspertizės duomenims rinkti, tvarkyti, tiems duomenims naudoti ir teikti, būtų atliekamos remiantis lygiaverčiais būtiniausiai kriminalistikos standartais ir kurioje teismo ekspertizės atliekantys subjektai dirbtų vadovaudamiesi bendru požiūriu į šių standartų įgyvendinimą, o tai skatintų glaudesni jų ir baudžiamojo teisingumo sistemų bendradarbiavimą²⁵⁷. Būtina užtikrinti veiksmingą ir tinkamą keitimąsi su mokslinių įrodymų duomenimis susijusia informacija ir dažnesni naudojimąsi vienos valstybės narės turimais teismo ekspertizės duomenimis teismo procese kitoje valstybėje narėje. Reikia siekti Europos Tarybos pamatiniame sprendime 2009/905/JHA²⁵⁸ nurodytų tikslų: aprūpinti Europos Sąjungą modernia pasaulinio lygio kriminalistikos infrastruktūra, kuri, kartu pasitelkiant teisinės ir neteisinės priemonės, padėtų vykdyti tarpvalstybinį bendradarbiavimą, užtikrinti bendrą aukštą kriminalistikos lygį, taip pat investuoti į mokslinius tyrimus ir naujų technologijų bei naujoviškų produktų plėtojimą.

255 Notices from European Union Institutions, Bodies, Offices and Agencies. Council. Multiannual European e-Justice Action Plan 2014-2018. (2014/C 182/02). C 182/2 EN Official Journal of the European Union 14.6.2014.

256 Draft Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe. Council document 17537/11 of 2011-12-01. [Online]. [Žiūrėta: <<http://db.eurocrim.org/db/en/vorgang/286/>>].

257 Draft Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe. Council document 17537/11 of 2011-12-01. [Online]. [Žiūrėta: <<http://db.eurocrim.org/db/en/vorgang/286/>>].

258 Council framework Decision 2009/905/JHA of 30 November 2009 on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities. OJ 2009 L 322 of 2009-12-09, p. 14-16.

Europos Sąjungos Taryba, pristatant Europos kriminalistikos 2020 viziją²⁵⁹, tvirtina, kad norint iki 2020 m. sukurti Europos kriminalistikos erdvę, „valstybės narės ir Europos Komisija bendradarbiaus siekdamos pažangos šiose srityse(žr. 1 skyrių.).

Svarbi kriminalistikos mokslo plėtros kryptis yra informacinių technologijų taikymas kriminalistikos mokslo srityje ir tiriant nusikalstamas veikas. Informacinės technologijos turi užtikrinti ir kriminalistinių duomenų keitimąsi bendroje ES erdvėje. Todėl pabrėžiama būtinybė nustatyti bendrai priimtinus būtiniausias kriminalistikos standartus teismo ekspertizės duomenims, susijusiems su DNR charakteristikomis, taip pat daktiloskopiniais ir kitais biometriniais duomenimis, rinkti, tvarkyti, tiems duomenims naudoti ir teikti bei paruošti Europos Sąjungą spręsti naujus iššūkius, su kuriais ji susiduria aukštųjų technologijų ir elektroninių nusikaltimų srityje.

Europos Sąjungos Taryba 2016 metų birželio mėn. paskelbė išvadas ir veiksmų planą dėl tolesnio Europos kriminalistikos erdvės kūrimo²⁶⁰. Išvadoje akcentuojamas DNR duomenų apsikeitimo masto didėjimas. Kriminalistų įrodymai tampa vis svarbesni baudžiamosiose bylose, teisės vykdymo bei teisminės institucijos turi būti įsitikinę, kad jie remiasi geros kokybės duomenimis, nepriklausomai nuo jurisdikcijos, pagal kurią įrodymai buvo gauti. Europos kriminalistikos erdvė turi skatinti bendradarbiavimą ir suteikti pasitikėjimą kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų valstybėse narėse patirtimi.

Europos Sąjungos Taryba pateikė tolesnio Europos kriminalistikos erdvės kūrimo veiksmų planą. Numatyti šeši pagrindiniai punktai, kurių įgyvendinimo rezultatus valstybės narės turi pristatyti iki 2018 m. pirmojo pusmečio:

1. Kriminalistikos disciplinų „geriausios praktikos vadovai“.
2. Skatinti keitimąsi informaciją iš duomenų bazių, pavyzdžiui, ginklų ir šaudmenų, sprogmenų ir narkotikų.

259 Draft Council conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe. Council document 17537/11 of 2011-12-01. [Online]. [Žiūrėta: <<http://db.eurocrim.org/db/en/vorgang/286/>>].

260 Council of the European Union (2016). Council Conclusions and Action Plan on the way forward in view of the creation of an European Forensic Science Area - Council conclusions (9 June 2016), 10128/16, Brussels, 13 June 2016.

3. Kriminalistikos disciplinų kompetencijos tikrinimo testai ir bendradarbiavimo pratimai.
4. Kriminalistikos informuotumas ir mokymai teisėsaugos ir teisingumo darbuotojams.
5. Skatinti savanorišką kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditaciją ir darbuotojų kompetencijų ugdymą.
6. Skatinti keitimąsi ekspertizės duomenimis per PRŪM sistemą ir gerinti jų kokybę.

Galima teigti, kad planas apima didžiąją dalį veiksmų, reikalingų dabartinių problemų sprendimui.

Kriminalistinės informacijos sistemos tarptautinėje erdvėje. Tobulint ar diegiant naujausias technologijas atsiranda naujos galimybės ikiteisminio tyrimų tyrėjams pasinaudoti daktiloskopinių duomenų sistemomis ne tik nacionaliniame bet ir tarptautiniame lygmenyje. Kai kurių funkcijų vykdymas yra tarptautinio išpareigojimo lygmenyje: *PRŪM*, *EURODAC* ir *ECRIS*.

PRŪM – tiesioginis daktiloskopinių duomenų pasikeitimas su valstybėmis, įgyvendinusiomis Europos Sąjungos Tarybos sprendimą 2008/615/TVR „Dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje“ ir Tarybos sprendimą 2008/616/TVR „Dėl sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje įgyvendinimo“^{261,262,263}. PRŪM apima DNR, daktiloskopinių duomenų ir nacionalinių transporto priemonių registracijos duomenų automatinį perdavimą. PRŪM duomenų pasikeitimas griežtai reglamentuotas. Lietuvos kompetentingos institucijos, kurios nustatyta tvarka turi teisę teikti Lietuvos nacionaliniams kontaktiniams centrams prašymus, kad būtų

261 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 310 „Dėl Europos Tarybos sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje, įgyvendinimo veiksmų plano patvirtinimo“, 2009 m. balandžio 15 d., Žin., 2009, Nr. 49-1957.

262 Europos Tarybos sprendimas 2008/616/TVR 2008 m. birželio 23 d. dėl Sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje, įgyvendinimo. OL L 210/12, 2008-08-06.

263 Europos Tarybos sprendimas 2008/615/TVR 2008 m. birželio 23 d. dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje. OL L 210/1, 2008-08-06.

atlikta automatizuota duomenų paieška kitų valstybių atitinkamose automatizuotose duomenų rinkmenose, arba prašymus kreiptis į jų kontaktinius centrus, kad galėtų neautomatizuotai gauti arba pateikti duomenis, yra Lietuvos policija; Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos; Vadovybės apsaugos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos; Viešojo saugumo tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos; Generalinė prokuratūra; Valstybės saugumo departamentas.

2011 m. gruodžio 13 d. priimtas Europos Sąjungos Tarybos sprendimas *Dėl automatinio keitimosi daktiloskopiniais duomenimis Lietuvoje pradžios*²⁶⁴, pagal kurį automatinės daktiloskopinių duomenų paieškos srityje Lietuva visiškai įgyvendino bendrąsias Sprendimo 2008/615/TVR nuostatas dėl duomenų apsaugos ir nuo šio sprendimo įsigaliojimo dienos turi teisę gauti bei teikti asmens duomenis. Nuo 2012 metų sausio 1 d. PRŪM kanalais į Lietuvos daktiloskopinių duomenų registrą gali kreiptis valstybės, įgyvendinusios PRŪM reikalavimus ir suderinusios sistemas su Lietuvos CAFIS.

Europos Sąjungos Tarybos paskelbtame veiksmų plane²⁶⁵ akcentuojama, kad DNR ir pirštų atspaudų duomenų keitimas susiejant duomenų bazes pagal PRŪM sprendimus 2008/615/TVR ir 2008/616/TVR buvo labai sėkmingas, nors sprendimai nebuvo visiškai įgyvendinti tarp visų valstybių narių. Todėl reikia skatinti visapusišką įgyvendinimą PRŪM sprendimų 2008/615/TVR ir 2008/616/TVR dėl apsikeitimo DNR duomenimis ir pirštų atspaudais. Be to, gerinti ekspertizės duomenų kokybę, vykdant apsikeitimą tarp visų valstybių narių pagal PRŪM sprendimus.

EURODAC – Europos Sąjungos šalių elektroninė sistema, skirta kontroliuoti Europos Sąjungos sienas kertančių nelegalių migrantų ir prieglobsčio prašytojų srautus, remiantis pirštų atspaudų identifikavimo technologija (*System of EU member states for processing flows of asylum seekers and illegal migrants by means of dactyloscopy*). EURODAC sistema įsteigta 2000 m. ir veikia pagal Europos Sąjungos šalių susitikime priimtos Dublino konvencijos nuostatus. Kiekviena Europos Sąjungos šalis privalo dalyvauti EURODAC

264 Council Decision of 13 December 2011 on the launch of automated data exchange with regard to dactyloscopic data in Lithuania (2011/888/EU). Official Journal of the European Union L 344/36, 28.12.2011.

265 Council of the European Union (2016). Council Conclusions and Action Plan on the way forward in view of the creation of an European Forensic Science Area – Council conclusions (9 June 2016), 10128/16, Brussels, 13 June 2016.

sistemos darbe ir įsteigti nacionalinį EURODAC padalinį. 2004 metais ir Lietuva įsiliejo į EURODAC sistemą. EURODAC uždavinius Lietuvoje vykdo Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras, Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR VRM ir Migracijos departamentas prie LR VRM. „Sistema „Eurodac“, kurios paskirtis – padėti nustatyti, kuri valstybė narė pagal Reglamentą (ES) Nr. 604/2013 turi būti atsakinga už kurioje nors valstybėje narėje trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą ir kitaip palengvinti Reglamento (ES) Nr. 604/2013 taikymą šiame reglamente nustatytais sąlygomis. Reglamente nustatytos sąlygos, kuriomis valstybių narių paskirtos institucijos ir Europos policijos biuras (Europolas) gali teikti prašymus palyginti pirštų atspaudų duomenis su centrinėje sistemoje saugomais duomenimis teisėsaugos tikslais“²⁶⁶.

2013 m. birželio 26 d. EURODAC reglamentas (ES) Nr. 603/2013 teisėsaugos institucijoms ir Europolui suteikė teisę naudoti EURODAC nusikaltamoms veikoms išaiškinti (t. y. tikrinti joje įtariamų asmenų pirštų atspaudus – daktiloskopines korteles ir rankų pėdsakus, paimtus nusikaltimų vietose).

ECRIS (*European Criminal Records Information System*) – yra Europos nuosprendžių registrų informacinė sistema, pirštų atspaudai naudojami kaip papildoma priemonė ES piliečių, nuteistų kitose ES šalyse, asmenybei identifikuoti.

Automatizuotų daktiloskopinių paieškos sistemų diegimas įvairių šalių duomenimis prasidėjęs priešpaskutiniame praeito amžiaus dešimtmetyje²⁶⁷. Lietuvos daktiloskopinių duomenų registras tvarkomas automatizuota daktiloskopinę identifikavimo sistema – CAFIS (*Cogent's Automated Fingerprint Identification Systems*).

266 Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (ES) Nr. 603/2013 2013 m. birželio 26 d. dėl Eurodac sistemos pirštų atspaudams lyginti sukūrimo siekiant veiksmingai taikyti Reglamentą (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai, ir dėl valstybių narių teisėsaugos institucijų bei Europolo teisėsaugos tikslais teikiamų prašymų palyginti duomenis su Eurodac sistemos duomenimis ir kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 1077/2011, kuriuo įsteigiama Europos didelės apimties IT sistemų laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje operacijų valdymo agentūra (nauja redakcija). OL L 180/1 2013-06-29.

267 Houck, M., Siegel, J. *Fundamentals of Forensic Science*. Elsevier Academic Press, 2006.

2009 m. Lietuvoje įgyvendintas Europos Tarybos sprendimas dėl valstybių narių keitimosi informacija iš nuosprendžių registro organizavimo ir turinio²⁶⁸ ir Europos Tarybos sprendimas dėl Europos nuosprendžių registru informacinės sistemos (ECRIS) sukūrimo pagal Pamatinio sprendimo 2009/315/TVR 11 straipsnį²⁶⁹. Nuo 2012 m. balandžio 27 d. Lietuva pradėjo keisti informacija apie apkaltinamuosius nuosprendžius per sukurtą Europos nuosprendžių informacinę sistemą ECRIS.

„Daktiloskopinių duomenų ir DNR duomenų registrai yra veiksmingi įrankiai nusikaltimams, padarytiems kitose ES valstybėse, atskleisti. Vadovaujantis Priemo sprendimu užsienio šalyse per 2014 m. vien tik į daktiloskopinių duomenų registrą vidutiniškai 1000 kartų per mėnesį kreipėsi dėl asmenybės nustatymo. Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras kartu su Informatikos ir ryšių departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos vykdo su keletu užsienio šalių automatizuotą keitimąsi elektroninėmis pirštų atspaudų daktiloskopinėmis kortelėmis pagal projektą „ECRIS pirštų atspaudų tinklas“ (angl. ECRIS Fingerprint Exchange Network)²⁷⁰“.

ECRIS turi tapti dar vienu efektyviu tyrėjo instrumentu, leidžiančiu panaudoti nusikaltimo atskleidimui panaudoti naujus daktiloskopinius duomenis bei nustatyti besislapstančių nuo teisės saugos asmenų buvimo vietą. 2014 m. baigtas EFEN (angl. *ECRIS Fingerprint Exchange Network*) projektas. Šiuo metu duomenimis per ECRIS sistemą keičiasi 26 valstybės narės. Lietuvą galima paminėti kaip viena iš 3 moderniausių šioje srityje valstybių narių, turinčių automatinę sąsają tarp nacionalinio teistumo registro, pirštų atspaudų registro ir ECRIS sistemos. Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras 2014 m. per ECRIS pirštų atspaudų tinklą tik iš Jungtinės Karalystės gavo 1 974 daktiloskopines korteles asmenybei identifikuoti, iš jų 1 085 atvejais identifikavimas buvo sėkmingas, t. y. buvo rasti sutapimai su asmenimis, esančiais Daktiloskopinių duomenų registre.

268 Council Framework Decision 2009/315/JHA of 26 February 2009 on the organisation and content of the exchange of information extracted from the criminal record between Member State. Official Journal of the European Union L 93/23, 7.4.2009.

269 Council Decision 2009/316/JHA of 6 April 2009 on the establishment of the European Criminal Records Information System (ECRIS) in application of Article 11 of Framework Decision 2009/315/JHA. Official Journal of the European Union L 93/33, 7.4.2009.

270 Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Lietuvos policija 2014 metais. [Žiūrėta: <<http://www.policija.lt/index.php?id=2875>>].

2008 m. Europos Sąjungos Taryba patvirtino taip vadinamą *Prüm Decision*²⁷¹, skirtą teisėsaugos tarpvalstybiniam bendradarbiavimui gerinti. Šis ES teisės aktas numato galimybes automatizuotu būdu pasitikrinti informaciją kitos ES valstybės narės duomenų bazėse pagal turimus DNR, pirštų atspaudų ar transporto priemonių registracijos duomenis. Teisės akto įgyvendinimas visoje ES valstybėse narėse reikalauja įgyvendinti nemažai techninių sprendimų. Todėl ES Taryba įsteigė DNR ir daktiloskopinių duomenų ekspertų pogrupius. Šių pogrupių susitikimuose dalyvauja kriminalistinių tyrimų ekspertai.

2015 m. rugsėjo mėn. Londone įvyko Europos Komisijos finansuojamo projekto „*Improving Data Quality of EU Criminals*“ (IDQEC projektas) baigiamoji konferencija²⁷². Projekto pagrindinis tikslas – surinkti ir apibendrinti informaciją apie visų valstybių narių naudojamas nacionalines asmenų identifikavimo procedūras ir sukurti priemonę, leisiančią teisėsaugos institucijoms operatyviai susižinoti apie konkrečioje valstybėje narėje taikomą identifikavimo procedūrą, naudojamus privalomus ir papildomus identifikavimo duomenis. Projekto vykdytojai – Jungtinės Karalystės Vyriausiųjų policijos pareigūnų asociacija (angl. *Association of Chief Police Officers – ACPO*). Projekto partneriai – Prancūzija, Rumunija ir Ispanija.

Kuriant Europos nuosprendžių registų informacinę sistemą ECRIS, buvo sukurtas universalus, visoms valstybėms narėms taikomas, identifikavimui naudotinių asmens duomenų sąrašas, tačiau praktika parodė, kad dėl nacionalinių teisinių sistemų ypatybių Europos Sąjungos valstybės narės susiduria su asmenų identifikavimo problemomis dėl skirtingose valstybėse narėse taikomų skirtingų asmenų identifikavimo procesų, naudojant papildomus unikalius kriterijus. Siekiant palengvinti valstybėms narėms darbą su Europos nuosprendžių registų informacine sistema ECRIS bei maksimaliai sumažinti dėl identifikavimo problemų atmetamų prašymų skaičių, IDQEC projekto metu sukurta Europos užklausų informacijos rinkinys (angl. *European Request Information Capture – ERIC*) – tai žiniatinklio pagrindu veikianti internetinė prieiga prie informacijos apie kiekvienos valstybės narės

271 Europos Tarybos sprendimas 2008/615/TVR 2008 m. birželio 23 d. dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikaltamumu srityje. OL L 210/1, 2008-08-06.

272 Projekto „*Improving Data Quality of EU Criminals*“ baigiamoji konferencija. [Žiūrėta: <<http://www.ird.lt/blog/2015-09-10-projekto-improving-data-quality-of-eu-criminals-baigiamoji-konferencija/>>].

identifikavimo procesuose naudojamus asmens duomenis. ERIC galima naudotis tiek interaktyviu, tiek neinteraktyviu formatu – darbo vietoje, oficialiuose mobiliuosiuose įrenginiuose arba mobiliuosiuose telefonuose ir planšetiniuose kompiuteriuose. Prisijungus prie ERIC, naudotojas turės galimybę savo valstybine kalba į nurodytą elektroninį paštą arba savo įrenginį gauti ir atsispausdinti pasirinktos valstybės narės informacijos, reikalingos tai šaliai identifikuojant asmenį, rinkinį.

Europos Sąjungos Taryba 2015 m pristatė „Priumo sprendimų“ statistiką dėl automatinio keitimosi duomenimis 2014 metais²⁷³. Santraukoje analizuojamos duomenys, pristatytos Generaliniam Sekretoriatui 16 kovo 2015 metų. Duomenis pateikė 21 šalis iš 22 ES šalių (Austrija (AT), Belgija (BE), Bulgarija (BG), Čekija (CZ), Estija (EE), Ispanija (ES), Kipras (CY), Latvija (LV), Lenkija (PL), Lietuva (LT), Liuksemburgas (LU), Malta (MT), Nyderlandai (NL), Portugalija (PT), Prancūzija (FR), Rumunija (RO), Slovakija (SK), Slovėnija (SI), Suomija (FI), Švedija (SE), Vengrija (HU), Vokietija (DE)), sankcionavusių keitimąsi DNR duomenimis, ir 17 šalių iš 18 ES šalių (BG, CZ, DE, EE, ES, FR, CY, LT, LU, LV, HU, MT, NL, AT, RO, SI, SK, FI), sankcionavusių daktiloskopinių duomenų keitimąsi (žr. 10 ir 11 lenteles).

273 Council of the European Union (2015), Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border-crime, Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border-crime (“Prüm Decisions”) - statistics and reports on automated data exchange for 2014, Brussels, 16 March 2015 (OR. en) 5503/2/15 REV 2 // <<http://www.state-watch.org/news/2015/apr/eu-council-prum-statistics-5503-rev2-15.pdf> (referred on 20/05/2015)>.

Lentelė Nr. 10. DNR duomenų mainai 2014-12-31²⁷⁴

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	EL	ES	FR	HR	IE	IT	CY	LV	LT	HU	MT	NL	AT	PL
Belgija (BE)	X																			
Bulgarija (BG)		X																		
Čekija (CZ)			X																	
Danija (DK)				X																
Vokietija (DE)					X															
Estija (EE)						x														
Graikija (EL)							X													
Ispanija (ES)								X												
France (FR)									X											
Kroatija (HR)										X										
Airija (IE)											X									
Italija (IT)												X								
Kipras (CY)													X							
Latvija (LV)														X						
Lituanija (LT)															x					
Liuksemburgas (LU)																X				
Vengrija (HU)																	X			
Malta (MT)																		X		
Nyderlandai (NL)																			x	
Austrija (AT)																				X
Lenkija (PL)																				X
Portugalija (PT)																				
Rumunija (RO)																				
Slovenija (SI)																				
Slovakija (SK)																				
Suomija (FI)																				
Švedija (SE)																				

274 Council of the European Union (2015), Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border-crime, Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border-crime (“Prüm Decisions”) – statistics and reports on automated data exchange for 2014, Brussels, 16 March 2015 (OR. en) 5503/2/15 REV 2 // <<http://www.state-watch.org/news/2015/apr/eu-council-prum-statistics-5503-rev2-15.pdf> (referred on 20/05/2015)>.

Lentelė Nr. 12. DNR duomenų mainų ir policijos užregistruotų nusikaltimų koreliacijos koeficientas

	DNR pavyzdžių skaičiaus DNR duomenų bazėse 31 gruodžio 2014 m., elementai	DNR pavyzdžių skaičiaus DNR duomenų bazėse 31 gruodžio 2014 m., asmenys	DNR pavyzdžių, siunčiamų į kitas šalis, skaičius, elementai	DNR pavyzdžių, siunčiamų į kitas šalis, skaičius, asmenys
Policijos užregistruotų 2012 m. nusikaltimų skaičius	$r_s = 0.97$ $p\text{-level} = 0.000$	$r_s = 0.65$ $p\text{-level} = 0.000$	$r_s = 0.73$ $p\text{-level} = 0.000$	$r_s = 0.51$ $p\text{-level} = 0.000$

Tarptautinis kriminalistų darbo organizavimas ir reglamentavimas.

Be abejonės, norint sėkmingo įsijungimo į tarptautinius mokslinius projektus, kurių pagrindu ir turėtų būti bendros kriminalistikos erdvės kūrimas, būtinas mokslinis potencialas atskirose šalyse ir tokių tyrimų patirtis. Dauge lyje Europos Sąjungos šalių, taip pat ir JAV, yra rengiamos mokslinės specialiu žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus kompleksinės plėtros programos²⁷⁸. ENFSI inicijuotas tyrimas²⁷⁹ nustatė daug įvairių kliūčių, kurios trukdo pasiekti gerų rezultatų tiriant nusikaltimus. Tyrime pabrėžiama bendradarbiavimo svarba, būtinumas dalintis informacija ir duomenų bazėmis. Iškeliamas ekspertų vienodo rengimo klausimas.

Tyrėjų grupė sukūrė *Ekspertų bendradarbiavimo modelį*, kuris padėjo nustatyti galimybes tarptautinio bendradarbiavimo teismo ekspertizės srityje:

- teismo ekspertizės institucijų tarpusavio parama norint pasiekti tinkamą pasirengimo lygį pristatant ekspertų darbą;
- teismo ekspertizės institucijų tarpusavio parama po didelių incidentų ar teroristinio išpuolio;

278 National Research Council. *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward* (2009), Washington, DC: The National Academies Press.

279 *Final Report – Study on Obstacles to Cooperation and Information – sharing among Forensic Science Laboratories and other Relevant Bodies of Different Member States and between these and Counterparts in Third Countries Contract JLS/D1/2007/025* (2007), //<http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/doc_centre/police/docs/study_08_12_en.pdf (referred on 10/03/2016)>.

- dalijimas teismo ekspertizės informacija duomenų bazėse;
- teismo ekspertizės ekspertų išvadų perdavimas kitai šaliai, remiant baudžiamąjį persekiojimą;
- teismo ekspertų atvykimas iš kitos šalies.

Tyrimas dar kartą patvirtino, kad veiksmingas tarptautinis bendradarbiavimas įmanomas tik remiantis kriminalistikos kokybės standartais. Suintensyvėjęs keitimasis informacija, susijusia su kriminalistiniais įrodymais, ir vis dažnesnis vienoje valstybėje narėje gautų įrodymų naudojimas kitoje valstybėje narėje vykstančiuose teismo procesuose rodo poreikį nustatyti kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjams skirtus bendrus standartus. Kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacija yra svarbus žingsnis pirmyn siekiant saugiau ir veiksmingiau keistis kriminalistinių laboratorinių tyrimų informacija ES.

2011 m. MRU mokslininkai pradėjo vykdyti naują mokslinių tyrimų programą „Specialių žinių taikymo tiriant nusikaltimus mokslinė koncepcija ir jos įgyvendinimo mechanizmas“. Priminsime keletą svarbių rezultatų.

Tyrimo metu buvo atlikta anketinė apklausa. Apklausos tikslas – iširti užsienio mokslo ekspertinių įstaigų atliekamų tyrimo kokybės užtikrinimo bei akreditacijos mechanizmus bei nustatyti, ar yra specialūs mokymai universitetuose. Anketos buvo platinamos kriminalistikos simpoziume Bratislavoje²⁸⁰. Gauti 89 anketų atsakymai. Tiriamoji populiacija: ekspertai ir kriminalistai, mokslininkai bei praktikai iš tokių šalių: Austrija, Australija, Azerbaidžanas, Baltarusija, Belgija, Bosnija ir Hercegovina, Bulgarija, Kroatija, Kipras, Čekija, Estija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Vengrija, Indija, Airija, Latvija, Lietuva, Juodkalnija, Olandija, Norvegija, Kinija, Lenkija, Portugalija, Makedonija, Rumunija, Rusija, Slovakija, Pietų Afrika, Ispanija, Turkija, Ukraina, Didžioji Britanija, JAV. Respondentų nuomonių sutapimas nagrinėjamas skaičiuojant *Kendall* konkordancijos koeficientą *W*. Galima pastebėti respondentų nuomonių suderinamumą visais klausimais ($W = 0,567$; $p = 0,000$). Klausimyne galima išskirti keletą grupių klausimų. Papildomai klausimų grupėse buvo atlikta faktorinė analizė.

1 grupė. Ekspertų kriminalistų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo problemos. Analizės rezultatai parodė, kad šios problemos priklauso nuo

280 10th International Symposium of Forensic Sciences, 2011 09 27–31, Bratislava.

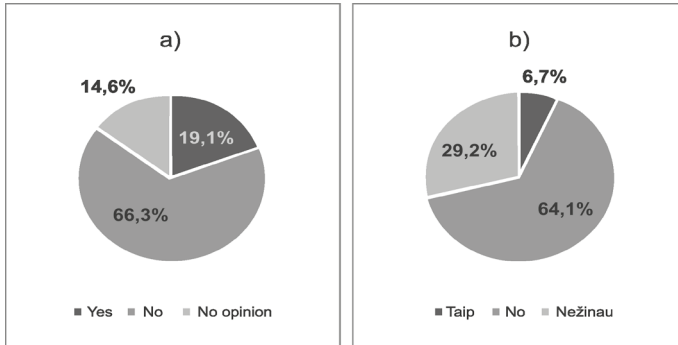
dviejų veiksmų: ekspertų rengimo sistemos ir ekspertų rengimo standartų ($KMO = 0,529$, $p\text{-level} = 0,000$). Kintamųjų analizė parodė, kad kriminalistikos mokslas plėtojamas kryptingai; ekspertų kvalifikacijos tobulinimas reglamentuojamas, bet nepakankamai; ekspertų rengimas susistemintas tik iš dalies; kriminalistikos dėstymui ir ekspertų kvalifikacijos kėlimui visur skiriama daug dėmesio; kriminalistikos studijos nėra pakankamai reglamentuotos.

2 grupė. Ekspertų veiklos teisinio reglamentavimo problemos. Respondentai apibūdino labai įvairias problemas: 28,1 proc. – organizacinės ir etinės; 15,7 proc. – ekspertinės įstaigos vadovo teisinio statuso, 14,6 proc. – subjektų, turinčių teisę skirti ekspertizę, rato, 13,5 proc. – kitos problemos, 11,2 proc. – kompleksinių ekspertizių darymo reglamentavimas, 10,1 proc. – būtinų ekspertizių skyrimas. Kintamųjų analizė parodė, kad Teismo ekspertizės įstatymas priimtas tik pusėje šalių.

3 grupė. Ekspertų veiklos finansinės problemos. Kintamųjų analizė parodė, kad bendra ekspertinių paslaugų įkainių sistema nustatyta tik mažesnėje dalyje šalių, beveik nenumatyta bendra ekspertinių paslaugų įkainių sistema privatiems ekspertams, ikiteisminio tyrimo tyrėjai beveik neturi lėšų ekspertizėms atlikti.

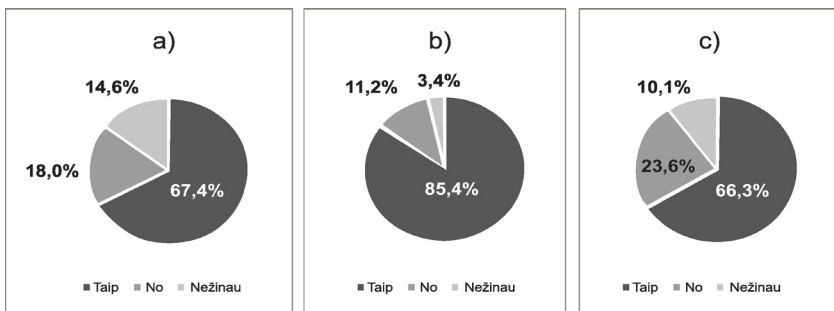
4 grupė. Ekspertų veiklos kontrolės problemos. Analizės rezultatai parodė, kad šios problemos priklauso nuo dviejų veiksmų: ekspertų veiklos kontrolės ir ekspertų veiklos koordinavimo ($KMO = 0,568$, $p\text{-level} = 0,000$). Kintamųjų analizė parodė, kad ekspertų tyrimams beveik netaikoma išorinė kontrolė; tyrimų kontrolės sistema nustatyta nepakankamai; ganėtinai griežtai nustatomi privalomos laboratorijų akreditacijos standartai; privalomo ekspertų sertifikavimo standartai taikomi nepakankamai; ekspertų veikla beveik nekoordinuojama; privačių ekspertų veikla daugiausia koordinuojama centralizuotai. Tik 19,1 proc. respondentų nurodė, kad šalyje yra Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba (ar analogiška tarnyba), 6,7 proc. respondentų nurodė, kad atliekamiems ekspertiniams tyrimams yra taikoma išorinė kontrolė (žr. 14 grafiką).

Grafikas Nr. 14. Užsienio ekspertų atsakymai: a) šalyse yra Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba (ar analogiška tarnyba); b) atliekamiems ekspertiniams tyrimams yra taikoma išorinė kontrolė.

Bet 67,4 proc. respondentų pareiškė, kad šalyse nustatyta tyrimų kokybės kontrolės sistema, 85,4 proc. – nustatyti privalomos laboratorijų akreditacijos standartai, 66,3 proc. – nustatyti privalomo ekspertų (kriminalistų) sertifikavimo standartai (žr. 15 grafiką). Tai rodo, kad tyrimų sertifikavimui skiriama daug daugiau dėmesio, nei tyrimų kontrolei ir koordinavimui.

Grafikas Nr. 15. Užsienio ekspertų atsakymai: a) šalyse nustatyta tyrimų kokybės kontrolės sistema; b) nustatyti privalomos laboratorijų akreditacijos standartai; c) nustatyti privalomo ekspertų (kriminalistų) sertifikavimo standartai.

Tyrimas parodė, kad egzistuoja skirtingų šalių kriminalistinių tyrimų organizavimo ir kontrolės esminiai skirtumai. Organizuojant nuolatinį duomenų apsikeitimą reikia suderinti ekspertų darbo standartus.

Daugumoje šalių egzistuoja mokslinės kriminalistikos institucijos, į kri-

minimalistą žiūrėta kaip į atskirą, specializuotą mokslo šaką. Daug ekspertinių įstaigų atlieka besidubliuojančius tyrimus. Dažniausiai yra užtikrinamas specialistų – kriminalistų išvykimas į įvykio vietas 24 valandas per parą.

Kintamųjų ryšio analizė parodė, kad egzistuoja ne tik didelis ekspertinės sistemos kūrimo rezervas, bet pastebimas ir reikšmingas požiūrio trūkumas. Ekspertų mokymas surištas su jo kontrole, mokymo reguliavimu. Ekspertų mokymo mokslinis reguliavimas nesusijęs su teisiniu šios procedūros reguliavimu, tai patvirtino užsienio respondentai. Ekspertų mokymai neturi ryšio su ekspertų (kriminalistų) sertifikavimu ir ekspertų profesinių darbu. Tai gali būti viena iš problemų, reikalaujančių reformų. Ekspertų mokymai yra orientuoti į tyrimų unifikaciją. Gerai parengtų aukštos kvalifikacijos ekspertų darbas yra gerai apmokamas, tačiau nėra vieningos ekspertinių paslaugų įkainių sistemos už tą patį darbą valstybinių institucijų ekspertams. Ekspertų rengimo, veiklos koordinavimo, kvalifikacijos tobulinimo klausimai yra susiję tarpusavyje. Studijų standartai ir kriminalistikos programos aukštosiose mokyklose nesusiję su ekspertų profesinės etikos kodeksu. Tai kelia abejonių dėl etikos kodekso veiksmingumo, nors jo būtinumas yra neabejotinas. Ekspertinių įstaigų darbo standartizacija susieta su ekspertinio darbo įvertinimu. Ekspertų kvalifikacijos tobulinimas yra susijęs su darbo apmokėjimu.

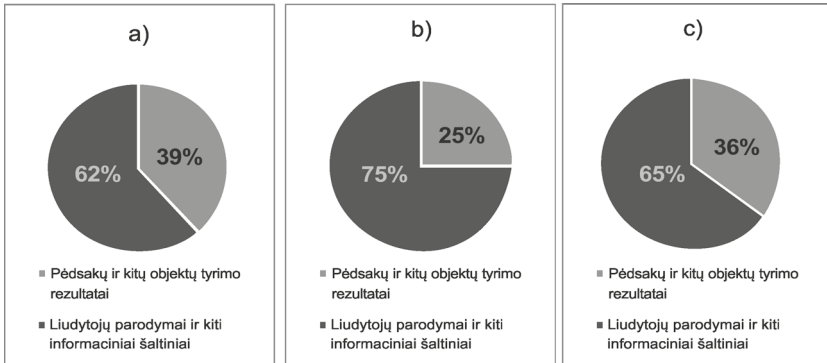
Kriminalistikos metodų taikymo lygio Lietuvoje problemų analizė. Specialių žinių panaudojimas yra neatsiejama efektyvaus ir kokybiško nusikalstamos veikos išaiškinimo dalis, ypač tiriant ir priimant sprendimus sunkiuose ir labai sunkiuose nusikaltimuose. Visas tyrimo procesas yra labai dinamiškas bei lankstus. Neabejotina, jog tiek tyrėjas, tiek prokuroras turi lanksčiai ir kūrybingai organizuoti darbą taip, kad tarpusavyje lanksčiai bendradarbiaujant būtų pasiekti optimalūs tyrimo rezultatai²⁸¹.

MRU mokslininkai atliko pareigūnų, tiriančių smurtinius nusikaltimus, apklausą²⁸². Respondentams buvo pateiktas klausimas: kokie informaciniai šaltiniai yra ypatingai svarbūs tiriant nužudymus, sveikatos sutrikdymus ir seksualinius nusikaltimus. Apklausos analizės rezultatai parodė, kad rodo, kad Didžiausią įrodomąją reikšmę turi pėdsakų ir kitų objektų tyrimo rezultatai (žr. 16 grafiką).

281 Harvey, R. (2009), The Independence of the Prosecutor: A Police Perspective, *Australian Institute of Criminology* //<<http://libguides.navitas.com/c.php?g=285020&p=1898602>> (referred on 10/03/2016)>.

282 *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas. Monografija* (2010), Vilnius.

Grafikas Nr. 16. Informacinių šaltinių svarba: a) ypatingai svarbūs tiriant nužudymus; b) ypatingai svarbūs tiriant sveikatos sutrikdymus; c) ypatingai svarbūs tiriant seksualinius nusikaltimus.

Įvykio vietos apžiūros kokybę galima užtikrinti, jei apžiūros metu yra kviečiamas dalyvauti specialistas. Tyrimo metu buvo išnagrinėta 100 smurtinių nusikaltimų ikiteisminio tyrimo bylų. Analizuojant ikiteisminio tyrimo medžiagas buvo nustatyta, kad net 83 proc. atvejų į įvykio vietos apžiūras yra kviečiamas dalyvauti specialistas, kuris padeda tinkamai apžiūrėti įvykio vietą ir tinkamai surasti, paimti ir įtvirtinti joje surastus pėdsakus ir daiktus turinčius įrodomąją reikšmę. Šios duomenys parodė didelę kriminalistinių tyrimų ir specialistų kriminalistų darbo svarbą nusikaltimų tyrimo procese.

Dar 2005–2008 metais Mykolo Romerio universiteto mokslininkai atliko tyrimą dėl kriminalistikos bei teismo ekspertizės žinių ir jų taikymo lygio Lietuvoje²⁸³. Respondentai atstovavo ikiteisminio tyrimo (taip pat ir policijos) įstaigas, prokuratūrą, ekspertines įstaigas, teismus, advokatūrą ir kt. Viso tyrimo laikotarpiu buvo apdorotos 693 anketos su respondentų atsakymais. Kaip neefektyvus Lietuvos policijos pareigūnų darbo priežastį aiškinant nusikaltimus, pirmoje vietoje nurodo: 29 proc. – netobulus įstatymus; 17 proc. – silpnas teisinis žinias; 8 proc. – problemas taikant teisės normas; 9 proc. – silpnas kriminalistikos ir teismo ekspertizės žinias; 2 proc. – problemas taikant kriminalistikos rekomendacijas ir nepanaudojant ekspertinių įstaigų galimybių; 11 proc. – blo-

283 Kurapka, E.V., Malevski, H., Kažemikaitienė, E. (2007), Kriminalistikos ir teismo ekspertizės žinių poreikio ir jų taikymo praktikos Lietuvoje vertinimas. *Jurisprudencija: MRU mokslo darbai*, no. 12(102), p. 22–31.

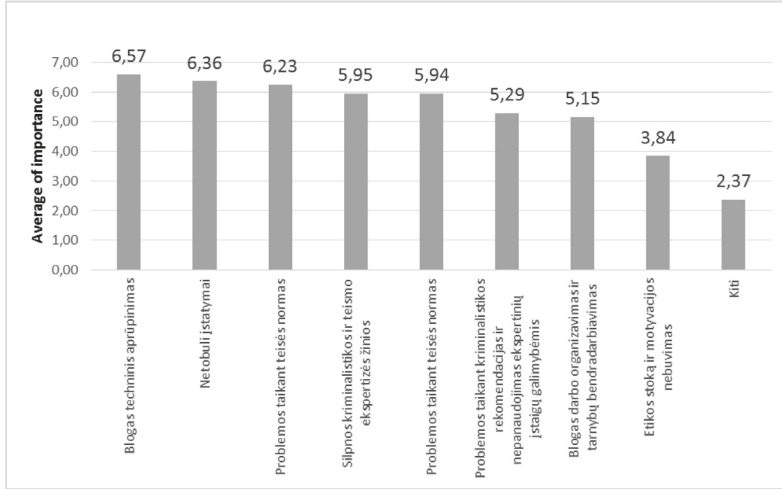
gą darbo organizavimą ir tarnybų bendradarbiavimą; 26 proc. – blogą techninį aprūpinimą; 4 proc. – etikos stoką ir motyvacijos nebuvimą (žr. 13 lentelę).

Lentelė Nr. 13. Neefektyvaus Lietuvos policijos pareigūnų darbo, aiškinant nusikaltimus, priešasčių vertinimas

	1 vieta	2 vieta	3 vieta	4 vieta	5 vieta	6 vieta	7 vieta	8 vieta	9 vieta
Netobuli įstatymai	29%	12%	10%	8%	9%	6%	5%	12%	1%
Silpnos teisinės žinios	17%	16%	14%	12%	10%	6%	9%	5%	1%
Blogas techninis aprūpinimas	26%	21%	9%	8%	8%	8%	12%	4%	0%
Problemos taikant teisės normas	8%	12%	19%	13%	14%	13%	8%	2%	0%
Silpnos kriminalistikos ir teismo ekspertizės žinios	9%	12%	13%	21%	17%	8%	8%	2%	0%
Problemos taikant kriminalistikos rekomendacijas ir nepanauojimas ekspertinių įstaigų galimybėmis	2%	8%	13%	15%	15%	22%	10%	5%	0%
Blogas darbo organizavimas ir tarnybų bendradarbiavimas	11%	8%	10%	9%	11%	14%	20%	6%	0%
Etikos stoką ir motyvacijos nebuvimas	4%	8%	6%	5%	4%	9%	13%	41%	0%
Kiti	2%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	1%	9%

Vertinant problemų svarbą balais (1 vieta – 9 balai, 9 vieta – 1 balas), galima apskaičiuoti problemų svarbos vertinimo vidurkius (žr. 17 grafiką). Matome, kad beveik visų problemų svarbos vertinimas sudaro virš 5 balų. Tyrimas parodė būtinumą Lietuvos pareigūnų darbo tobulinimo.

Grafikas Nr. 17. Neefektyvus Lietuvos policijos pareigūnų darbo, aiškinant nusikaltimus, priešasčių vertinimas

Tyrimai parodė, kad Lietuvai būdingos ekspertinės ir kriminalistinės veiklos problemos, susietos su kriminalistinių laboratorijų akreditavimu ir personalo sertifikavimo standartų įgyvendinimu. Tai patvirtina ir Europoje vykstantys procesai bei veiksniai. Būtina „užtikrinti, kad už nusikalstamų veikų užkardymą, išaiškinimą ir tyrimą atsakingos institucijos pripažintų, jog vienoje valstybėje narėje akredituotų kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų veiklos rezultatai yra vienodai patikimi kaip ir bet kurioje kitoje valstybėje narėje pagal EN ISO/IEC 17025 akredituotų kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų veiklos rezultatai. Šio tikslo siekiama užtikrinant, kad nacionalinė akreditacijos įstaiga kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjus akredituotų įsitikinusi, kad laikomasi EN ISO/IEC 17025^{284c}“.

Remiantis Lietuvoje atliktais tyrimais ir pasauline praktika, siūloma taip pat optimizuoti ekspertinių įstaigų veiklą valstybėje jas sujungiant į tam tikrus institutus, suformuluoti specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime

284 Council Framework Decision 2009/905/JHA of 30 November 2009 on Accreditation of forensic service providers carrying out laboratory activities (2009), Official Journal of the European Union L 322, 9.12.2009, pp. 14–16.

mokslinę koncepciją ir jos realizavimo kryptis. Vykdamas mokslo programą „Nusikalstamumo grėsmės ir šiuolaikinės žmogaus saugumo vadybos technologijos“ tyrimai parodė, kad Lietuvai būdingos ir net labiau pasireiškia šios ekspertinės ir kriminalistinės veiklos problemos, kurios turi būti neati-dėliotinais sprendžiamos. Visų pirma reikia nustatyti ir iki galo įgyvendinti kriminalistinių laboratorijų akreditavimo ir personalo sertifikavimo stan-dartus. Tai patvirtina ir Europoje vykstantys procesai bei veiksniai. Svarbiausias iš jų – Europos Sąjungos tarybos pamatinis 2009 m. lapkričio 30 d. sprendimas 2009/905 „Dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų tiekėjo akreditacijos“. Reikia pasakyti, jog kai kurios Lietuvos ekspertinės įs-taigos šį procesą jau pradėjo (LTEC, KTC, VT MT)²⁸⁵.

Lietuvos kriminalistinės sistemos pasirengimas integracijai į ES.

Lietuvoje didžiausia problema yra teismo ekspertizės srities valdymas ir organizavimas. Atliktas specialiųjų žinių panaudojimo tiriant nusikalsta-mas veiklas būklės ir poreikio tyrimas tarptautinėje erdvėje padėjo sukurti Lietuvos ekspertinių tyrimų koncepciją, o ateityje turėtų padėti ir aktyviau įtraukti Lietuvos ekspertinę kriminalistinę sistemą į tarptautinę erdvę, ypač įgyvendinant Europos kriminalistikos 2020 viziją. Minėjome, kad Lietuvos mokslininkai pagal projektą *“Conception of the vision for European Forensic Science 2020 implementation in Lithuania”* atliko SSGG analizę. SSGG ana-lizė suteikia galimybę išnagrinėti stipriąsias ir silpnąsias organizacijos puses įvertinant jos gebėjimą prisitaikyti prie išorinės aplinkos pokyčių. Respon-dentams buvo pateiktas teminis SSGG analizės klausimynas. Klausimai buvo sudaryti teorinės analizės pagrindu. Veiksnių svarbą Lietuvos kriminalisti-kos sistemai respondentai vertino balais nuo 1 (visiškai nesvarbu) iki 5 (labai svarbu). Veiklos rezultatai šioje srityje buvo vertinami balais nuo 1 (visiškai nepatenkinama veikla) iki 5 (puiki veikla). Išorinių veiksmų (grėsmių ir gali-mybių) sąrašas pateiktas 2 lentelėje, vidinių veiksmų (stiprybių ir silpnųbių)

285 Juodkaitė – Granskienė, G., Malevski, H., Merkevičius, R. *Teismo ekspertizės reglam-entavimas – būklė ir perspektyvos*. // Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika = Criminalistics and forensic examination: science, studies, practi-ce = Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика VII. D. 1. Kriminalistikos mokslas – praktikai = Science of criminalistics for practice = Криминалистическая наука – практике / Lietuvos kriminalistų draugija, Lietuvos teismo ekspertizės centras , Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakultetas. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2011. p. 9–21.

sąrašas pateiktas 3 lentelėje. Buvo apklausti 103 respondentai – teisėsaugos darbuotojai: tyrėjai, specialistai, ekspertai ir prokurorai. Klausimynų patikimumas vertinamas taikant *Cronbach alpha* koeficientą ($\alpha = 0,958$), klausimynas buvo parengtas tinkamai. Analizuojant atlikto tyrimo rezultatus, buvo apskaičiuoti veiksmų vertinimo vidurkiai.

Išorinių veiksmų (grėsmių ir galimybių) vertinimo vidurkiai pateikti 14 lentelėje ir 18 grafike.

Lentelė Nr. 14. Išoriniai veiksniai (grėsmės ir galimybės)

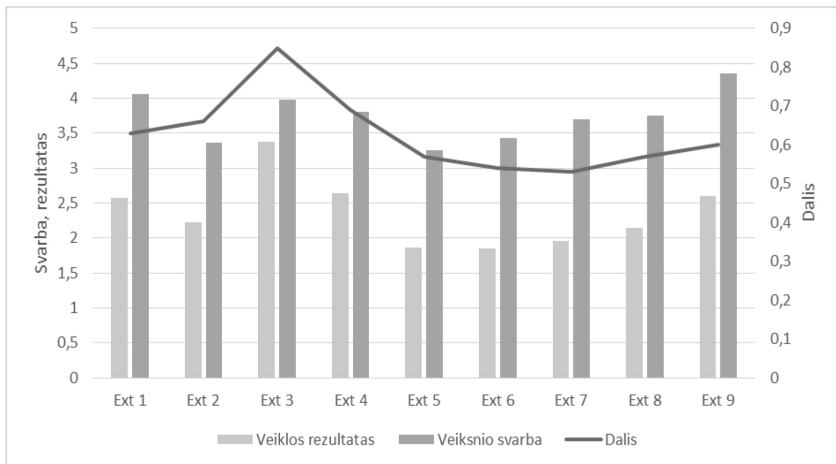
	Veiksny	Veiklos rezultatas	Veiksni svarba	Dalis
Ext 1	Tarptautinio bendradarbiavimo ir gerosios patirties pasidalijimo su užsienio ikiteisminio tyrimo organais būtinybė	2,57	4,06	0,63
Ext 2	Reagavimas į tarptautinio pobūdžio nusikalstamumą	2,23	3,36	0,66
Ext 3	Akreditavimo poreikis	3,38	3,98	0,85
Ext 4	Bendros duomenų bazės tarp visų ES valstybių sukūrimo poreikis	2,64	3,81	0,69
Ext 5	Vieningo įrodymų rinkimų reglamentavimas ES valstybėse	1,87	3,26	0,57
Ext 6	Bendrų kelių valstybių kriminalistinių pratybų vykdymas	1,85	3,43	0,54
Ext 7	Kitų sričių mokslininkų ištraukimo į nusikalstamų veikų tyrimo priemonių ir metodų kūrimą būtinybė	1,96	3,70	0,53
Ext 8	Nusikalstamų veikų tyrimo metodikų nuolatinio atnaujinimo būtinybė	2,15	3,75	0,57
Ext 9	Naujų nusikalstamų veikų tyrimo priemonių, prietaisų, įrenginių ir infrastruktūros atnaujinimo poreikis	2,60	4,36	0,60

Smulkiau analizuojant atlikto tyrimo rezultatus, galima pastebėti, kad visų išorinių veiksmų svarba buvo vidutiniškai įvertinta daugiau kaip 3 balais. Svarbiausi veiksniai – „Tarptautinio bendradarbiavimo ir gerosios patirties pasidalijimo su užsienio ikiteisminio tyrimo organais būtinybė“ ir

„Naujų nusikalstamų veikų tyrimo priemonių, prietaisų, įrenginių ir infrastruktūros atnaujinimo poreikis“. Analizuojant apskaičiuotus veiklos rezultatų vidurkius, galima teigti, kad visų veiksmų rezultatai įvertinti žemiau, negu problemų svarba. Vidutinis veiklos rezultatų vertinimas viršija 3 balus tik dėl 1 veiksmo, tai yra „Akreditavimo poreikis“. Šį veiksmą galima vertinti kaip pagrindinę galimybę. Tačiau, atsižvelgiant į veiksmo svarbos vertinimą, galima nustatyti, kokią dalį svarbos vertinimo sudaro veiklos rezultato vertinimas. Šiuo atveju galima teigti, kad visų veiksmų veiklos rezultato vertinimo dalis sudaro daugiau kaip 50 proc. veiklos svarbos. Reiškia, visus nurodytus veiksmus galima vertinti kaip galimybes.

Tyrimo rezultatai rodo, kad reikalingas didelis darbas, norint realizuoti Europos kriminalistikos 2020 viziją Lietuvoje ir pagerinti tarptautinį bendradarbiavimą, nors specialistai pakankamai gerai įvertino Lietuvos potencialą.

Grafikas Nr. 18. Išoriniai veiksniai (grėsmės ir galimybės).

Išorinių veiksnių svarba priklauso nuo trijų veiksnių ($KMO = 0,898$, $p\text{-level} = 0,000$). 1 veiksnys (Ext 1, Ext 3) – tarptautinis bendradarbiavimas, 2 veiksnys (Ext 8, Ext 9) – tyrimo metodikų ir priemonių atnaujinimas, 3 veiksnys (Ext 2, Ext 4 – Ext 7) – vieningas nusikaltimų tyrimas ir duomenų rinkimo reglamentavimas.

Vidinių veiksnių (stiprybių ir silpnybių) vertinimo rezultatai pateikti 15 lentelėje ir 19 grafike. Galima pastebėti, kad tik trijų vidinių veiksnių svarba buvo vidutiniškai įvertinta mažiau kaip 3 balais. Tai yra veiksniai: „Reikalinga įstaiga, kuri koordinuotų visų kriminalistinių ir teismo ekspertizės institucijų veiklą“, „Koordinavimo tarnybos veikla“, „Mokslinių tyrimų dėl Vizijos 2020 įgyvendinimas“. Kitų vidinių veiksnių svarba vidutiniškai įvertinta virš 3 balų.

Lentelė Nr. 15. Vidiniai veiksniai (stiprybės ir silpnybės).

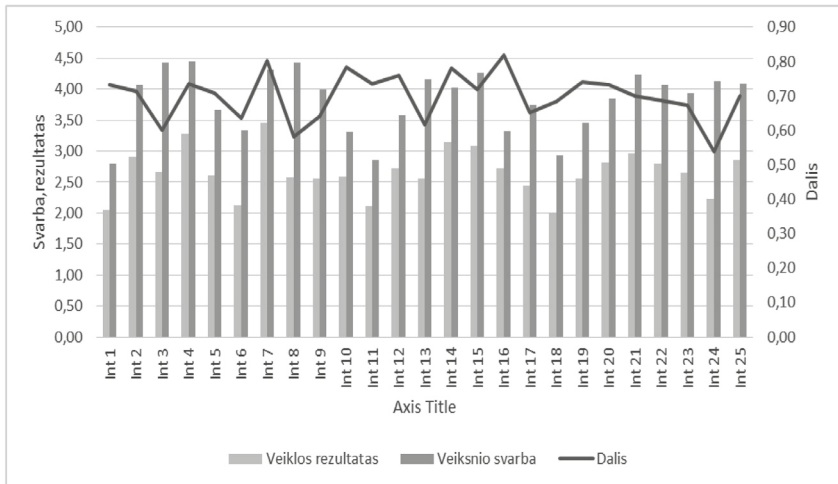
	Veiksny	Veiklos rezultatas	Veiksni	Dalis
Int 1	Reikalinga įstaiga, kuri koordinuotų visų kriminalistinių ir teismo ekspertizės institucijų veiklą (mokslinės įstaigos būtinybė)	2,06	2,81	0,73
Int 2	Dalis specialistų, kurie vyksta į užsienyje rengiamas konferencijas ar komandiruotes	2,90	4,07	0,71
Int 3	Motyvacija specialistams	2,66	4,44	0,60
Int 4	Kvalifikacijos lygis (nuolatinių kvalifikacijos kėlimo kursų būtinybė)	3,27	4,45	0,74
Int 5	Privalomų kriminalistikos studijų būtinybė, platesnis studijų kuras, daugiau praktinių užsiėmimų	2,60	3,67	0,71
Int 6	Ilgalaikės finansavimo skyrimo programos Vizijos 2020 įgyvendinimui poreikis	2,12	3,34	0,64
Int 7	Ekspertinių įstaigų darbuotojų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo krūvis	3,46	4,30	0,80
Int 8	Atlyginimų konkurencingumas	2,57	4,43	0,58
Int 9	Kriminalistinių tyrimų, policijos nuovadų patalpų būklė	2,56	3,99	0,64
Int 10	Teismų savalaikis atsiskaitymas už ekspertinių įstaigų suteiktas paslaugas	2,59	3,31	0,78
Int 11	Koordinavimo tarnybos veikla	2,11	2,86	0,74
Int 12	Teisės aktai, reguliuojantys privačių ekspertinių skyrimo tvarką ir jų teisinę galią	2,72	3,57	0,76

Int 13	Finansavimas nuskalstamų veikų tyrimui	2,56	4,16	0,62
Int 14	Komunikacijos ir bendradarbiavimo lygis tarp Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centro ir Lietuvos teismo ekspertizės centro bei tarp kitų teisėsaugos ir teisingumo vykdymo institucijų	3,15	4,03	0,78
Int 15	Ekspertinių tyrimų trukmė	3,08	4,27	0,72
Int 16	Pakartotinių ekspertizių skyrimas	2,73	3,33	0,82
Int 17	Anglų kalbos žinių lygis ikiteisminio tyrimo pareigūnams	2,45	3,75	0,65
Int 18	Mokslinių tyrimų dėl Vizijos 2020 įgyvendinimas	2,01	2,94	0,68
Int 19	Ekspertinių įstaigų funkcijų dubliavimo vengimas	2,55	3,45	0,74
Int 20	Atotrūkio tarp kriminalistikos mokslo ir praktikos mažinimas	2,81	3,84	0,73
Int 21	Žmogiškųjų išteklių trūkumo mažinimas	2,97	4,24	0,70
Int 22	Visuomenės požiūris į ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbą ir nusikaltimų tyrimą	2,80	4,07	0,69
Int 23	Universitetinio lygio programų, orientuotų į atitinkamų sričių ekspertų rengimą Lietuvoje poreikis	2,66	3,94	0,67
Int 24	Politinių sprendimų dėl teisėsaugos veiklos gerinimo poreikis	2,23	4,14	0,54
Int 25	Lietuvos ekspertinių įstaigų duomenų bazių atnaujinimo ir pertvarkos būtinybė	2,86	4,08	0,70

Analizuojant apskaičiuotus veiklos rezultatų vidurkius, galima teigti, kad visų problemų rezultatai įvertinti žemiau, negu problemų svarba. Vidutinis veiklos rezultatų vertinimas viršija 3 balus tik dėl 4 veiksnių: „Ekspertinių įstaigų darbuotojų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo krūvis“, „Kvalifikacijos lygis (nuolatinių kvalifikacijos kėlimo kursų būtinybė)“, „Komu-

nikacijos ir bendradarbiavimo lygis tarp Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centro ir Lietuvos teismo ekspertizės centro bei tarp kitų teisėsaugos ir teisingumo vykdymo institucijų“, „Ekspertinių tyrimų trukmė“. Tai yra pagrindinės stiprybės. Visi kiti veiklos rezultatai įvertinti žemiau.

Grafikas Nr. 19. Vidiniai veiksniai (stiprybės ir silpnybės).

Atsižvelgiant į problemos svarbos vertinimą, galima nustatyti, kokią dalį svarbos vertinimo sudaro veiklos rezultato vertinimas. Šiuo atveju galima teigti, kad visų veiksnių veiklos rezultato vertinimo dalis sudaro daugiau kaip 50 proc. veiklos svarbos. Vadinas, visus nurodytus veiksnius galima traktuoti kaip stiprybes.

Vidinių veiksnių svarba priklauso nuo trijų veiksnių ($KMO = 0,810$, $p\text{-level} = 0,000$). 1 veiksnys (Int 1, Int 5, Int 6, Int 11, Int 17 – Int 19) – ekspertinės veiklos koordinavimas, 2 veiksnys (Int 2 – Int 4, Int 8, Int 21, Int 23 – Int 25) – žmoniškųjų išteklių valdymas, 3 veiksnys (Int 7, Int 9, Int 10, Int 12 – Int 16, Int 20, Int 22) – ekspertinės veiklos teisinis reguliavimas.

Tyrimas leido nustatyti pagrindines problemas, kurių sprendimas padės realizuoti Lietuvos integravimą į bendrą Europos kriminalistikos erdvę. Tyrimas parodė, kad Lietuvos kriminalistika dar nepasiekė reikiamo lygio (veiklos rezultatų vertinimas yra mažesnis už veiklos svarbos vertinimą). Ta-

čiau, visus išorinius veiksmus galima vertinti kaip galimybes, o visus vidinius veiksmus – kaip stiprybes. Lietuvos kriminalistika turi gerą potencialą įsijungti į bendrą ES kriminalistikos erdvę.

Lietuvos kriminalistinės sistemos jungimasis į Europos erdvę.

Nuo 2004 m. Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras yra paskirtas vykdyti nacionalinio EURODAC padalinio funkcijas.

Tiriant nusikaltimus didelę reikšmę turi kriminalistinės duomenų bazės, įskaitos, kolekcijos. Jų efektyvumas ir nauda padidėjo taikant duomenų kompiuterinę registraciją, naujausias technologijas. Kai kurios iš jų naudojamos labai efektyviai, kai kurių reikšmė yra šiek tiek mažesnė, tačiau informacija apie jų galimybes būtina pareigūnams.

Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras yra dviejų žinybinių registrų – Daktiloskopinių duomenų ir DNR duomenų – tvarkytojas. Naudojantis šiais registrais per 2014 m. buvo identifikuota beveik 800 asmenų, kurie paliko savo rankų atspaudus ar biologinės kilmės pėdsakus darydami įvairius nusikaltimus.

Daktiloskopinių duomenų registras – tai daktiloskopinių kartotekų visuma. Registro paskirtis – registruoti Registro objektus (rankų atspaudus), kaupti, apdoroti, sisteminti, saugoti, naudoti ir teikti Registro duomenis iki teismo tyrimo įstaigoms, prokuratūrai, teismams, kitoms įgaliotoms valstybės institucijoms, Europos Sąjungos teisės aktų bei Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka užsienio valstybių teisėsaugos institucijoms bei tarptautinėms teisėsaugos organizacijoms²⁸⁶. Registre naudojami kitų registrų duomenys: Lietuvos Respublikos gyventojų registro, Policijos registruojamų įvykių registro, Ieškomų asmenų, neatpažintų lavonų ir nežinomų bejėgių asmenų žinybinio registro, Įtariamų, kaltinamų ir teistų asmenų žinybinio registro, Prevencinio poveikio priemonių taikymo registro. Duomenys iš susijusių registrų gaunami automatiškai būdu. Sąveika su susijusiais registrais užtikrina ir Vidaus reikalų telekomunikacinio tinklo išteklius teikia Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Registro duomenys Europos Sąjungos valstybių narių ir valstybių, įgyvendinusių Tarybos spren-

286 Lietuvos policijos Generalinio Komisarą įsakymas. Dėl Lietuvos policijos Generalinio Komisarą 2007 m. vasario 5 d. įsakymo Nr. 5-V-88 „Dėl Lietuvos policijos daktiloskopinių duomenų registro steigimo“ pakeitimo. 2011 m. sausio 20 d. Nr. 5-V-41.

dimus, teisėsaugos institucijoms – automatinio būdu per nacionalinius kontaktinius centrus.

Atsiradus pažangesnėms technologijoms, o taip pat įgyvendinat Europos Tarybos sprendimą 2008/615/JHA²⁸⁷ dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2009 m. priėmė nutarimą „Dėl Europos Tarybos sprendimo 2008/615/JHA dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje, įgyvendinimo veiksmų plano patvirtinimo“²⁸⁸.

Nuo 2012 m. balandžio 27 d. Lietuva pradėjo keistis informacija apie apkaltinamuosius nuosprendžius per sukurtą Europos nuosprendžių informacinę sistemą ECRIS.

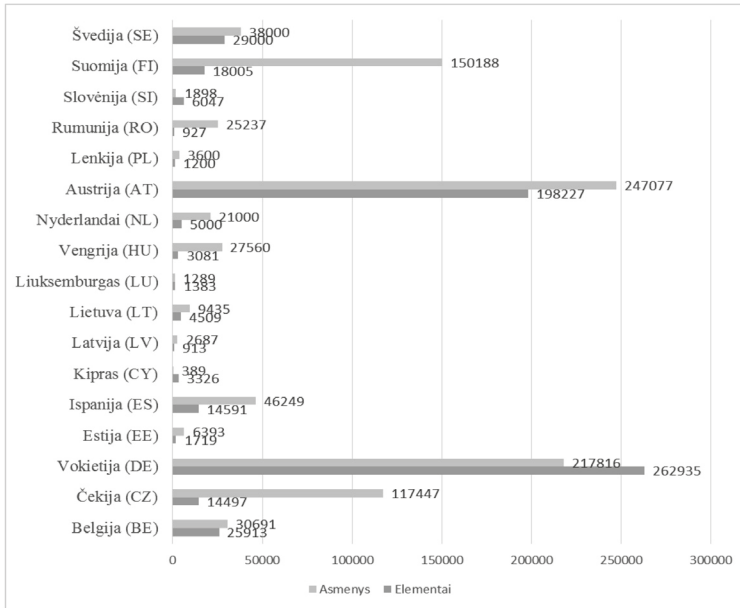
Analizuojant Europos Sąjungos Tarybos 2015 m. pristatytą „Priumo sprendimų“ statistiką dėl automatinio keitimosi duomenimis 2014 metais²⁸⁹, galima pastebėti, kad tik dalis ES šalių aktyviai dalyvauja skaitmeninio keitimosi duomenimis procese. Lietuva irgi yra tarp tokių šalių, 20 grafike pateiktas DNR pavyzdžių, siunčiamų į kitas šalis 2014 m., skaičius.

287 Europos Tarybos sprendimas 2008/615/TVR 2008 m. birželio 23 d. dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje. OL L 210/1, 2008-08-06.

288 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 310 „Dėl Europos Tarybos sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje, įgyvendinimo veiksmų plano patvirtinimo“, 2009 m. balandžio 15 d., Žin., 2009, Nr. 49-1957.

289 Council of the European Union (2015), Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border-crime, Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border-crime (“Prüm Decisions”) – statistics and reports on automated data exchange for 2014, Brussels, 16 March 2015 (OR. en) 5503/2/15 REV 2 // <<http://www.statewatch.org/news/2015/apr/eu-council-prum-statistics-5503-rev2-15.pdf> (referred on 20/05/2015)>.

Grafikas Nr. 20. DNR pavyzdžių, siunčiamų į kitas šalis, skaičius (2014 m. rezultatai)²⁹⁰

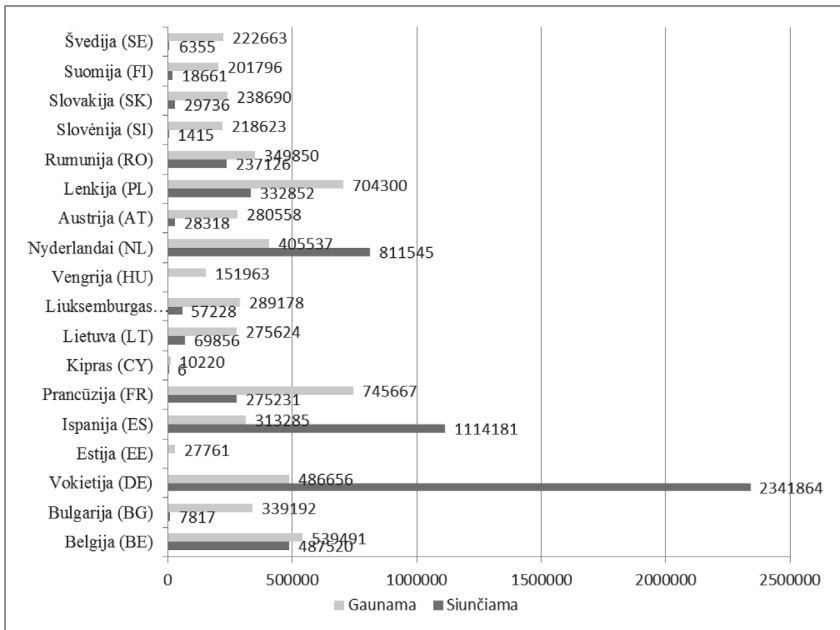
Analizuojant bendrą EUCARIS/Prüm-užklausų 2014 metais skaičių²⁹¹ (žr. 21 grafiką), galima pastebėti, kad tik Vokietijoje, Ispanijoje ir Nyderland-

290 Council of the European Union (2015), Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border-crime, Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border-crime (“Prüm Decisions”) – statistics and reports on automated data exchange for 2014, Brussels, 16 March 2015 (OR. en) 5503/2/15 REV 2 // <<http://www.statewatch.org/news/2015/apr/eu-council-prum-statistics-5503-rev2-15.pdf> (referred on 20/05/2015)>.

291 Council of the European Union (2015), Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border-crime, Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border-crime (“Prüm Decisions”) – statistics and reports on automated data exchange for 2014, Brussels, 16 March 2015 (OR. en) 5503/2/15 REV 2 // <<http://www.statewatch.org/news/2015/apr/eu-council-prum-statistics-5503-rev2-15.pdf> (referred on 20/05/2015)>.

duose atliekama daugiau siunčiamų užklausų (siunčiama), negu gaunamų (gaunama). Kitose šalyse (ir Lietuvoje) vyrauja gaunamos užklausos. Galima teigti, kad daugiausia siunčiamų užklausų atliekama šalyse, kur didelis imigrantų skaičius.

Grafikas Nr. 21. Bendras EUCARIS/Prüm-užklausų 2014 metais skaičius.

2.7. Optimalių būdų bendrai kurti, atnaujinti teismo ekspertizių duomenų bazes ir jomis naudotis nustatymas

Tarptautinis bendradarbiavimas.

Tiriant nusikaltimus, kurie peržengia vienos valstybės ribas, pavyzdžiui, terorizmą, prekybą žmonėmis, pinigų plovimą ir pinigų padirbinėjimą, ypač svarbu bendradarbiauti tarptautiniu mastu, Šis bendradarbiavimas turėtų apimti visą pasaulį. Tam tikslui reikalingas skirtingų šalių bendradarbiavimas kriminalistikos srityje, bendrų kriminalistikos standartų įgyvendinimas,

bendras požiūris į ekspertinio darbo organizavimą. Vienas iš globalizacijos reiškinį – tai yra ryšių ir kompiuterinių tinklų plėtra.

„2004 m. lapkričio mėn. Hagos programoje dėl laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimo Europos Sąjungoje Europos Vadovų Taryba išreiškė savo įsitikinimą, kad laisvei, saugumui ir teisingumui stiprinti reikalingas naujoviškas požiūris į tarpvalstybinį keitimąsi teisės saugos informacija“²⁹².

„Informacijos apie ES valstybių narių ir trečiųjų šalių piliečius valstybėse narėse ir ES galima gauti įvairiomis formomis ir iš įvairių sistemų. Nacionalinėmis ir Europos priemonėmis nustatytos taisyklės ir sąlygos, pagal kurias teisės saugos institucijos gali gauti prieigą prie šios informacijos, kad galėtų vykdyti savo teisėtas užduotis“²⁹³.

Europos Taryba, atsižvelgdama į tai, kad reikia siekti Europos Sąjungos Tarybos pamatiniame sprendime 2009/905/TVR nurodytų tikslų, t. y. užtikrinti bendrą aukštą kriminalistikos lygį, investuoti į mokslinius tyrimus ir naujų technologijų bei naujoviškų produktų plėtojimą, taip pat pripažindama, kad ENFSI yra svarbus veiksmingo keitimosi žiniomis pagrindas siekiant parengti būtiniausias kokybės reikalavimus, sudaryti palankesnes tarptautinio bendradarbiavimo sąlygas ir nustatyti teismo ekspertų bendruomenės svarbius sisteminius poreikius, siūlo valstybėms narėms ir Europos Komisijai, glaudžiai bendradarbiaujant su Europolu, ENFSI ir kitomis tarptautinėmis organizacijomis, kurias valstybės narės laiko tinkamomis šiai sričiai²⁹⁴.

Kriminalistinės duomenų bazės, įskaitos, kolekcijos skaičiuoja ne vieną dešimtį metų, o kai kurios (pvz. daktiloskopinės kartotekos) daugiau nei šimtą metų, tačiau jų efektyvumas ir nauda, tiriant nusikaltimus, neišnyksta. Kompiuterių pasirodymas pradėjo naują erą ir daugelio kriminalistinių duomenų bazių, įskaitų, kolekcijų plėtros srityje. Diegiant naujausias technologijas šioje srityje, jos tapo efektyvesnės ir tikslesnės, taip suteikiant joms naują

292 Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime. *Official Journal of the European Union* L 210/1, 6.8.2008.

293 Commission of the European Communities. Proposal for a Council Decision on requesting comparisons with EURODAC data by Member States' law enforcement authorities and Europol for law enforcement purposes. COM(2009)344 final.

294 Green paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility: <http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0004/national_governments/spain_en.pdf>.

reikšmę nusikaltimų atskleidime ir prevencijoje. Kai kurios iš jų naudojamos labai efektyviai, kai kurių reikšmė yra šiek tiek mažesnė, tačiau informacija apie jų galimybes būtina pareigūnams, o kadru kaita policijoje šią temą daro dar aktualesne.

Biometrinė identifikacija – tai yra individualių biometrinių požymių taikymas, pavyzdžiui, pirštų atspaudų, veido ir parašo dėl automatiško atpažinimo kompiuterizuotose sistemose. Pirštų atspaudai yra plačiausiai naudojamos biometrinių atpažinimo duomenys. Pirštų atspaudų identifikavimas sistemoje remiasi pavyzdžio detalių registravimo, patikrinimo ir identifikavimo etapais. Identifikavimo sistema atpažįsta asmenį, ieškodama atitikmenį pavyzdžių duomenų bazėje²⁹⁵.

„Biometrinės sistemos, asmens tapatybės nustatymo procese, užima vis platesnį pritaikymą teisėsaugoje, informacijos sistemose, sveikatos apsaugoje, finansų sektoriuje, įėjimo į ypatingo saugumo pastatus ir teritorijas apsaugos kontrolės sistemose ir daugelyje kitų sričių. Unikalūs asmens biometriniai duomenys (veido formos savybės, pirštų ir delno atspaudai, delno forma, akies rainelė ir tinklainė, balso tembras, ausies forma, DNR, spausdinimo ritmas, parašas, eisena ir kt.) yra naudojami automatinio asmens atpažinimo (identifikacijos) procedūrose. Biometrinių sistemų panaudojimo pagrindinis tikslas yra vienareikšmiškai atpažinti ir / ar nustatyti asmens tapatybę, todėl jų taikymas dažnai siejamas su teisėsaugos institucijomis, kai biometriniai duomenys, pavyzdžiui, veido atvaizdas, pirštų ir / ar delno atspaudai ar parašas, yra naudojami tiriant nusikalstamas veikas“²⁹⁶.

„Pirštų atspaudų duomenys – ypač naudinga informacija teisėsaugos tikslais, nes jie svarbūs nustatant tikrą asmens tapatybę. Ne kartą pripažinta, kad pirštų atspaudų duomenų bazės naudingos kovojant su nusikalstamumu“²⁹⁷.

295 Ashraf El-Sisi, A. Design and Implementation Biometric Access Control System Using Fingerprint for Restricted Area Based on Gabor Filter. *The International Arab Journal of Information Technology*, Vol. 8, No. 4, October 2011, p. 355–363.

296 Trukšina, O., Vasiliauskas, R. Asmens biometrinių duomenų panaudojimo, nustatant tapatybę biometriniais metodais, teisinio reglamentavimo analizė Lietuvos Respublikoje. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. Mokslinių straipsnių rinkinys. 2014 (12). p. 206–226.

297 Commission of the European Communities. Proposal for a Council Decision on requesting comparisons with EURODAC data by Member States' law enforcement authorities and Europol for law enforcement purposes. COM(2009)344 final.

Daktiloskopinių duomenų registras – tai daktiloskopinių kartotekų visuma. Lietuvos Daktiloskopinių duomenų registro nuostatuose nurodoma, kad daktiloskopinių duomenų registro paskirtis – kaupti, apdoroti, sistematinti, saugoti, naudoti ir teikti Registro duomenis ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokuratūrai, teismams, kitoms įgaliotoms valstybės institucijoms, Europos Sąjungos teisės aktų bei Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka užsienio valstybių teisėsaugos institucijoms bei tarptautinėms teisėsaugos organizacijoms nusikalstamų veikų atskleidimo, tyrimo ir prevencijos, viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimo tikslais. Registro objektai: rankų atspaudai ir įvykio vietose palikti nenustatytų asmenų rankų pėdsakai²⁹⁸.

Registre naudojami šių registrų duomenys: Lietuvos Respublikos gyventojų registro, Policijos registruojamų įvykių registro, Ieškomų asmenų, neatpažintų lavonų ir nežinomų bejėgių asmenų žinybinio registro, įtariamų, kaltinamų ir teistų asmenų žinybinio registro, Prevencinio poveikio priemonių taikymo registro. Duomenys iš susijusių registrų gaunami automatinio būdu. Sąveika su susijusiais registrais palaikoma pagal susijusių registrų nuostatus ir duomenų teikimo sutartis. Sąveiką pagal kompetenciją užtikrina ir Vidaus reikalų telekomunikacinio tinklo išteklius teikia Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Registro duomenys teikiami neatlygintinai fiziniams asmenims, susijusiems registrams, ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokuratūroms, teismams, Europos Sąjungos valstybių narių ir valstybių, įgyvendinusių Tarybos sprendimus, teisėsaugos institucijoms – automatinio būdu per nacionalinius kontaktinius centrus.

2009 m. lapkričio 30 d. buvo priimtas Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos, kuriame ES šalys narės įpareigos užtikrinti, kad jų kriminalistinių tyrimų laboratorijas akredituotų nacionalinė akreditacijos įstaiga, įsitikinusi, kad laikomasi ENISO/IEC 17025 standarto reikalavimų, susijusių su DNR analizėmis ne vėliau kaip 2013 m. lapkričio 30 d. ir susijusių su daktiloskopiniais duomenimis ne vėliau kaip 2015 m. lapkričio 30 d. DNR tyrimai jau yra akredituoti, todėl Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras įgyvendina būtinų priemonių planą ir siekia, kad Kauno, Klaipėdos, Šiaulių,

298 Daktiloskopinių duomenų registro nuostatai, patvirtinti Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. sausio 20 d. įsakymu Nr. 5-V-41 (Žin., 2011, Nr. 10-474).

Panevėžio, Alytaus ir Marijampolės apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų kriminalistinių tyrimų padaliniai nuo 2015 m. lapkričio 30 d. daktiloskopinius tyrimus atliktų akredituotais metodais²⁹⁹.

2009 m. lapkričio 30 d. buvo priimtas Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos, kuriame ES šalys narės įpareigosios užtikrinti, kad jų kriminalistinių tyrimų laboratorijas akredituotų nacionalinė akreditacijos įstaiga, įsitikinusi, kad laikomasi EN ISO/IEC 17025 standarto reikalavimų, susijusių su DNR analitėmis ne vėliau kaip 2013 m. lapkričio 30 d. ir susijusių su daktiloskopiniais duomenimis ne vėliau kaip 2015 m. lapkričio 30 d.³⁰⁰

Europos Sąjungos Tarybos sprendimo „tikslas – nustatyti Sprendimui 2008/615/TVR įgyvendinti būtinas administracines ir technines nuostatas, pirmiausia dėl automatinio keitimosi DNR duomenimis, daktiloskopiniais duomenimis ir transporto priemonių registracijos duomenimis“³⁰¹.

Europos kriminalistikos erdvės kūrimo veiksmų planas³⁰², paskelbtas 2016 metų birželio mėn., numato toliau įgyvendinti PRŪM sprendimus, keistis geresnės kokybės ekspertizės duomenimis, tai padės geriau kovoti su tarptautiniu nusikalstamumu.

*Sienuų apsaugos ir saugumo informacinės sistemos*³⁰³.

Tobulinant ir diegiant naujausias technologijas, atsiranda naujos galimybės ikiteisminio tyrimų tyrėjams pasinaudoti daktiloskopinių duomenų

299 Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Lietuvos policija 2014 metais. <<http://www.policija.lt/index.php?id=2875>>.

300 Tarybos pamatinis sprendimas 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos. 2009 m. lapkričio 30 d. *Oficialusis leidinys* L 322, 09/12/2009 p. 0014 – 0016.

301 Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Decision 2008/615/JHA on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime. *Official Journal of the European Union* L 210/12, 6.8.2008.

302 Council of the European Union (2016). Council Conclusions and Action Plan on the way forward in view of the creation of an European Forensic Science Area – Council conclusions (9 June 2016), 10128/16, Brussels, 13 June 2016.

303 Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Patikimesnės ir pažangesnės sienų ir saugumo informacinės sistemos. COM(2016) 205 final. <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20160406/communication_on_stronger_and_smart_borders_20160406_en.pdf>.

sistemomis ne tik nacionaliniame, bet ir tarptautiniame lygmenyje. Funkcijų PRŪM, EURODAC ir ECRIS vykdymas yra nustatytas tarptautinio įsipareigojimo lygmenyje.

Visos esamos ES informacinės sistemos, skirtos sienų valdymui ir vidaus saugumui, turi savo atskirus tikslus, naudojimo paskirtis, teisinius pagrindus, naudotojų grupes ir institucinį kontekstą. Visos kartu jos sudaro susijusių duomenų bazių sistemą. Pagrindinės ES centralizuotos informacinės sistemos:

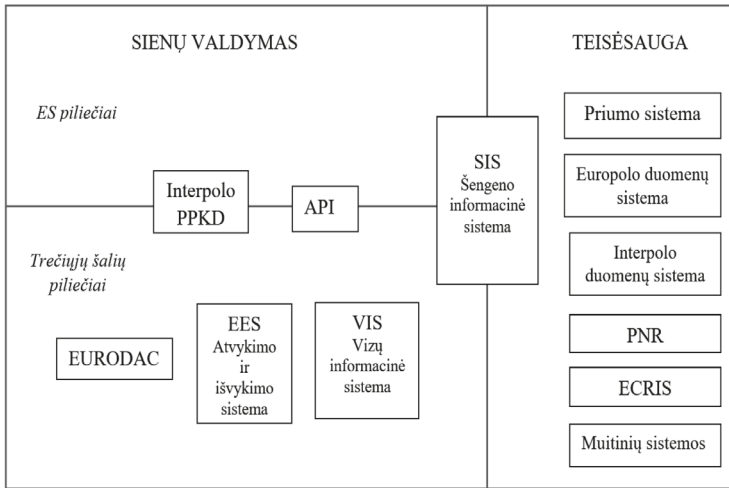
- Šengeno informacinė sistema (SIS);
- vizų informacinė sistema (VIS);
- sistema EURODAC.

Šios trys sistemos viena kitą papildo ir (išskyrus SIS) pirmiausia skirtos trečiųjų šalių piliečiams. Duomenų apsaugai naudojama saugią tikslinę komunikacijos infrastruktūrą *sTESTA* (netrukus ją pakeis *TESTA-NG*). Komisija siūlo dar sukurti ketvirtą centralizuotą sienų valdymo sistemą – *atvykimo ir išvykimo sistemą* (EES)³⁰⁴, kurią tikimasi įgyvendinti iki 2020 m. Ji irgi būtų skirta trečiųjų šalių piliečiams. Papildomos sienų valdymo priemonės – tai Interpolo pavogtų ir pamestų kelionės dokumentų (PPKD) duomenų bazė ir išankstinė informacija apie keleivius (API). Šios priemonės yra susijusios tiek su ES piliečiais, tiek su trečiųjų šalių piliečiais³⁰⁵.

304 Europos Komisija. Pasiūlymas. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas kuriuo sukuriamas atvykimo ir išvykimo sistema (AIS), kurioje registruojami trečiųjų šalių piliečių, kertančių Europos Sąjungos valstybių narių išorės sienas, atvykimo ir išvykimo bei atsisakymo leisti jiems atvykti duomenys, nustatomos priegios prie AIS teisėsaugos tikslais sąlygos ir iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr.767/2008 ir Reglamentas (ES) Nr.1077/2011. COM(2016) 194 final. <<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/LT/1-2016-194-LT-F1-1.PDF>>.

305 Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Patikimesnės ir pažangesnės sienų ir saugumo informacinės sistemos. COM(2016) 205 final. <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20160406/communication_on_stronger_and_smart_borders_20160406_en.pdf>.

Schema Nr. 2. Pagrindinės informacinės sistemos, skirtos sienų valdymui ir teisėsaugai.

Teisėsaugos, nusikalstamų veikų tyrimų ir teismo bendradarbiavimo tikslais sukurtos decentralizuotos keitimosi informacija priemonės:

- PRŪM [lentelėje yra Priumo] sistema, skirta keistis DNR, pirštų atspaudų ir transporto priemonių registracijos duomenimis;
- Europos nuosprendžių registrų informacinė sistema (ECRIS).

Europolo informacinė sistema (EIS) yra centralizuota kriminalinės informacijos duomenų bazė, kurioje valstybės narės kaupia duomenis apie sunkius nusikaltimus ir terorizmą ir vykdo tokių duomenų paiešką. Ši sistema naudoja saugaus keitimosi informacija tinklo programą (SIENA). Keleivio duomenų įrašų (PNR) sistema – tai papildomų asmens duomenų tvarkymo sistemų, kurios bus sukurtos įvairiose valstybėse narėse, grupė. Muitinės turi įvairių sistemų³⁰⁶ ir duomenų bazių. Turėtų būti siekiama didesnės informa-

³⁰⁶ Muitinių informacinės sistemos – tai visos sistemos, sukurtos pagal Bendrijos muitinės kodeksą (Reglamentas (EEB) Nr. 2913/92), būsimą Sąjungos muitinės kodeksą (Reglamentas (ES) Nr. 952/2013) ir Sprendimą dėl nepopierinės muitinės ir verslo aplinkos (Sprendimas 70/2008/EB), ir Muitinės informacinė sistema, sukurta pagal 1995 m. Konvenciją dėl informacijos technologijų naudojimo muitinės tikslais. Jų tikslas – palengvinti Europos muitinių bendradarbiavimą ir taip padėti kovoti su nusikalstama veika, susijusia su muitinės veikla.

cinių sistemų ir atitinkamos jų infrastruktūros, skirtos ES sienų valdymui ir muitinių operacijoms, sąveikos ir konvergencijos³⁰⁷.

Sistema EURODAC. 2000 metais Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2725/2000 dėl „Eurodac“ sistemos sukūrimo pirštų atspaudams lyginti siekiant veiksmingiau taikyti Dublino konvenciją buvo įsteigta „sistema, žinoma pavadinimu „Eurodac“, kurios paskirtis — padėti nustatyti, kuri valstybė narė pagal Dublino konvenciją turi būti atsakinga už kurioje nors valstybėje narėje pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą ir kitaip lengvinti Dublino konvencijos taikymą šiame reglamente nustatytais sąlygomis³⁰⁸“.

EURODAC – Europos Sąjungos šalių elektroninė sistema, skirta kontroliuoti Europos Sąjungos sienas kertančių nelegalių migrantų ir prieglobsčio prašytojų srautus, remiantis pirštų atspaudų identifikavimo technologija. EURODAC sistema buvo sudaryta iš Centrinio padalinio, kompiuterizuotos centrinės duomenų bazės ir duomenų perdavimo tarp valstybių narių ir centrinės duomenų bazės priemonių. Reglamente buvo nustatytos duomenų perdavimo Centriniam padalinii ir lyginimo rezultatų panaudojimo taisyklės. Pagrindinis EURODAC tikslas yra neleisti, kad tas pats nelegalus migrantas ar prieglobsčio prašytojas, prašytų prieglobsčio iš karto keliose Europos Sąjungos šalyse, panaudojant rankų pirštų atspaudus.

2000 m. gruodžio 11 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2725/2000/EB dėl „Eurodac“ sistemos sukūrimo (toliau – EURODAC reglamentas)³⁰⁹ įsigaliojo 2000 m. gruodžio 15 d. EURODAC – tai Bendrijos masto informacinių technologijų sistema, sukurta, kad būtų paprasčiau taikyti Dublino konvenciją, kuria siekta sukurti skaidrų ir veiksmingą mechanizmą už prieglobsčio prašymo, pateikto vienoje iš ES valstybių narių, nagrinėjimą atsakingai valstybei

307 Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Patikimesnės ir pažangesnės sienų ir saugumo informacinės sistemos. COM(2016) 205 final. <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20160406/communication_on_stronger_and_smart_borders_20160406_en.pdf>.

308 Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2725/2000 dėl „Eurodac“ sistemos sukūrimo pirštų atspaudams lyginti siekiant veiksmingiau taikyti Dublino konvenciją. 2000 m. gruodžio 11 d., OL L 316/1 2000-12-15.

309 Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2725/2000 dėl „Eurodac“ sistemos sukūrimo pirštų atspaudams lyginti siekiant veiksmingiau taikyti Dublino konvenciją. 2000 m. gruodžio 11 d., OL L 316/1 2000-12-15.

nustatyti. <...> Sistema EURODAC pradėjo veikti 2003 m. sausio 15 d.³¹⁰

„Galimybė lyginti latentinį atspaudą su EURODAC sukauptais pirštų atspaudų duomenimis paskirtosioms valstybių narių institucijoms taps labai vertinga teroristinių ir kitų sunkių kriminalinių nusikaltimų prevencijos, atskleidimo ir tyrimo priemone, kai, pavyzdžiui, vieninteliai nusikaltimo vietoje rasti įrodymai yra latentiniai atspaudai. Šiame sprendime nustatomos sąlygos, pagal kurias turėtų būti leidžiama teikti užklausas palyginti pirštų atspaudus su EURODAC duomenimis teroristinių ir kitų sunkių kriminalinių nusikaltimų prevencijos, atskleidimo ir tyrimo tikslais, ir būtinos apsaugos priemonės, kad būtų užtikrinta asmenų, kurių asmens duomenys tvarkomi EURODAC, pagrindinės teisės į pagarbą jų privačiam gyvenimui apsauga. Pagal šį sprendimą tvarkomiems asmens duomenims taikomas 2008 m. lapkričio 27 d. Paminėtis sprendimas 2008/977/TVR³¹¹ dėl asmens duomenų, tvarkomų vykdančios policijos ir teisminių bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose, apsaugos“³¹².

2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamente priimtas naujas EURODAC reglamentas (ES) Nr. 603/2013, kuris teisėsaugos institucijoms ir Europolui suteikė teisę naudoti EURODAC nusikalstamoms veikoms išaiškinti (t. y. tikrinti joje įtariamų asmenų pirštų atspaudus – daktiloskopines korteles ir rankų pėdsakus, paimtus nusikaltimų vietose). „Šiuo reglamentu sukuriama sistema „Eurodac“, kurios paskirtis – padėti nustatyti, kuri valstybė narė pagal Reglamentą (ES) Nr. 604/2013 turi būti atsakinga už kurioje nors valstybėje narėje trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą ir kitaip palengvinti Reglamento (ES) Nr. 604/2013 taikymą šiame reglamente nustatytais sąlygomis. Šiame reglamente

310 Europos Bendrijų Komisija. Pasiūlymas. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl sistemos EURODAC sukūrimo pirštų atspaudams lyginti siekiant veiksmingai taikyti Reglamentą (EB) Nr. [...] [...], kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai]. (Nauja redakcija). KOM(2008) 825 galutinis. <<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2008/LT/1-2008-825-LT-F1-1.Pdf>>.

311 Council Framework Decision 2008/977/JHA of 27 November 2008 on the protection of personal data processed in the framework of police and judicial cooperation in criminal matters. *Official Journal L* 350, 30/12/2008, p. 0060 – 0071.

312 Commission of the European Communities. Proposal for a Council Decision on requesting comparisons with EURODAC data by Member States' law enforcement authorities and Europol for law enforcement purposes. COM(2009)344 final.

te nustatytos sąlygos, kuriomis valstybių narių paskirtos institucijos ir Europos policijos biuras (Europol) gali teikti prašymus palyginti pirštų atspaudų duomenis su centrinėje sistemoje saugomais duomenimis teisėsaugos tikslais³¹³.

Naujas EURODAC reglamentas įsigalioja 2015 m. liepos 20 d. ir iki to laiko Europos didelės apimties IT sistemų laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje operacijų valdymo agentūra turi įdiegti visiškai naują EURODAC sistemą, o kiekviena Europos Sąjungos valstybė privalo techniškai pasirengti dirbti su nauja EURODAC sistema.

Nacionaliniam EURODAC daktiloskopinių duomenų pasikeitimo padaliniai yra teikiami tik rankų pirštų atspaudai be jokių anketinių duomenų. Iš Europos Sąjungos šalių EURODAC padalinių visa informacija perduodama į centrinės EURODAC būstinės duomenų bazę. Patikrinimo rezultatai yra siunčiami į nacionalinį EURODAC padalinį, iš kurio buvo gauti rankų pirštų atspaudai.

Nors iki šiol yra labai griežtai nustatytas EURODAC sistemos naudojimas, jau keletą metų vyksta Europos Sąjungos šalių diskusijos dėl EURODAC sistemos funkcijų praplėtimo, t.y. suteikti teisėsaugos institucijoms prieigą prie EURODAC duomenų, sunkiem³¹⁴ nusikaltimams tirti, panaudojant rankų pėdsakus, paimtus iš neišaiškintų įvykių vietų, nustatant pagrindinius saugiklius. Tai savo ruožtu pareikalauja papildomų investicijų, įrangos ir apmokymų, tačiau tyrėjui atvers naujas platesnes galimybes.

Apsikeitimo vizų duomenimis tarp valstybių narių sistema. 2004 metais buvo sukurta apsikeitimo vizų duomenimis tarp valstybių narių sistema

313 Regulation (EU) No 603/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the establishment of Eurodac for the comparison of fingerprints for the effective application of Regulation (EU) No 604/2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person and on requests for the comparison with Eurodac data by Member States' law enforcement authorities and Europol for law enforcement purposes, and amending Regulation (EU) No 1077/2011 establishing a European Agency for the operational management of large-scale IT systems in the area of freedom, security and justice (recast). *Official Journal of the European Union* L 180/1, 29.6.2013.

314 Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States (2002/584/JHA). *Official Journal* L 190, 18/07/2002 P. 0001 – 0020.

(VIS)³¹⁵. Europos Bendrijų Komisijos sprendime 2009/756/EB³¹⁶ nustatomi skiriamosios gebos ir pirštų atspaudų naudojimo biometriniam identifikavimui ir biometrinei patikrai Vizų informacinėje sistemoje reikalavimai. Centrinė vizų informacinė sistema (CS-VIS) naudodama dešimties pirštų plokščiuosius atspaudus atlieka biometrinių identifikavimą. Trūkstami pirštai identifikuojami pagal standartą ANSI/NIST-ITL 1–2000³¹⁷. Kokį pirštą atitinka kiekvienas atskiras pirštų atspaudų atvaizdas nustatoma kaip nurodyta standarte³¹⁸.

2015 m. Europos Sąjungoje lankėsi daugiau kaip 50 milijonų ne ES piliečių – jie daugiau kaip 200 mln. kartų kirto Šengeno erdvės išorės sienas. 2015 m. dėl konflikto Sirijoje ir dėl kitur kilusių krizių nustatyta 1,8 mln. neteisėtų Europos išorės sienos kirtimo atvejų. Reikalinga veiksminga ES išorės sienų kontrolė. Būtina suvienyti ir sustiprinti ES šalių sienų valdymo, migracijos ir saugumo sistemas bei informacines priemones. *„Esama kelių ES lygmens informacinių sistemų, kuriomis sienos apsaugos pareigūnams ir policijos pareigūnams teikiama atitinkama informacija apie asmenis, tačiau ES duomenų valdymo struktūra nėra tobula. Pagrindiniai trūkumai: a) nepakankamas esamų informacinių sistemų funkcionalumas, b) ES duomenų valdymo struktūros spragos, c) sudėtinga skirtingai reglamentuojamų informacinių sistemų įvairovė ir d) suskaidyta sienų kontrolės ir saugumo srities duomenų*

315 Europos Sąjungos Taryba. Tarybos sprendimas dėl Vizų informacinės sistemos (VIS) sukūrimo (2004/512/EB) 2004 m. birželio 8 d. Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 213/5 2004-06-15.

316 Europos Bendrijų Komisija. Komisijos sprendimas kuriuo nustatomi skiriamosios gebos ir pirštų atspaudų naudojimo biometriniam identifikavimui ir biometrinei patikrai Vizų informacinėje sistemoje reikalavimai (pranešta dokumentu Nr. C(2009) 7435). (2009/756/EB), OL L 270/14 2009-10-15.

317 Standartas ANSI/NIST-ITL 1–2000 „Keitimosi pirštų atspaudų, veido, randų ir tatuiruočių (SMT) informacija duomenų formatas“, kurį galima rasti adresu <<http://www.itl.nist.gov/ANSI/ASD/sp500-245-a16.pdf>>.

318 Europos Bendrijų Komisija. Komisijos sprendimas kuriuo nustatomi skiriamosios gebos ir pirštų atspaudų naudojimo biometriniam identifikavimui ir biometrinei patikrai Vizų informacinėje sistemoje reikalavimai (pranešta dokumentu Nr. C(2009) 7435). (2009/756/EB), OL L 270/14 2009-10-15.

*valdymo struktūra*³¹⁹.

Visose informacinėse sistemose reikia įdiegti apsaugos priemones. Turi būti numatyti mechanizmai, užtikrinantys kruopštų rizikos valdymą ir veiksmingą duomenų subjektų teisių apsaugą. 2015 metais priimti naujas Bendras duomenų apsaugos reglamentas ir Duomenų apsaugos direktyvą, skirti policijai ir baudžiamosios teisenos institucijoms³²⁰, jie bus pradėti taikyti 2018 m. ir jais bus sukurta suderinta asmens duomenų tvarkymo sistema³²¹.

Prüm Decision. 2008 m. Europos Sąjungos Taryba patvirtino taip vadinamą *Prüm Decision*³²², skirtą teisėsaugos tarpvalstybiniam bendradarbiavimui gerinti. Šis ES teisės aktas numato galimybes automatizuotu būdu pasitikrinti informaciją kitos ES valstybės narės duomenų bazėse pagal turimus DNR, pirštų atspaudų ar transporto priemonių registracijos duomenis. Teisės akto įgyvendinimas visose ES valstybėse narėse reikalauja įgyvendinti nemažai techninių sprendimų. Todėl ES Taryba įsteigė DNR ir daktiloskopinių duomenų ekspertų pogrupius. Šių pogrupių susitikimuose dalyvauja kriminalistinių tyrimų ekspertai.

PRŪM – tiesioginis duomenų pasikeitimas su valstybėmis, įgyvendinusiomis Europos Sąjungos Tarybos sprendimą 2008/615/TVR „Dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje“ ir Tarybos sprendimą 2008/616/TVR „Dėl sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje

319 Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Patikimesnės ir pažangesnės sienų ir saugumo informacinės sistemos. COM(2016) 205 final. <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20160406/communication_on_stronger_and_smart_borders_20160406_en.pdf>.

320 Reform of EU data protection rules. <http://ec.europa.eu/justice/data-protection/reform/index_en.htm>.

321 Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Patikimesnės ir pažangesnės sienų ir saugumo informacinės sistemos. COM(2016) 205 final. <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20160406/communication_on_stronger_and_smart_borders_20160406_en.pdf>.

322 Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime. *Official Journal of the European Union* L 210/1, 6.8.2008.

įgyvendinimo^{323,324,325}.

PRŪM – atvėrė tyrėjams galimybes pasinaudoti daktiloskopinių duomenų sistemomis ne tik nacionaliniame bet ir tarptautiniame lygmenyje, bei su paprastino pačias procedūras. PRŪM duomenų pasikeitimas griežtai reglamentuotas.

Europos kriminalinių įrašų informacinė sistema ECRIS. ECRIS – Europos kriminalinių įrašų informacinė sistema (European Criminal Records Information System). 2009 m. Lietuvoje įgyvendintas Tarybos pamatinis sprendimas 2009/315/JHA dėl valstybių narių keitimosi informacija iš nuosprendžių registro organizavimo ir turinio³²⁶ ir Tarybos pamatinis sprendimas 2009/316/JHA dėl Europos nuosprendžių registru informacinės sistemos (ECRIS) sukūrimo pagal Pamatinio sprendimo 2009/315/TVR 11 straipsnį. ECRIS turi tapti dar vienu efektyviu tyrėjo instrumentu, leidžiančiu panaudoti nusikaltimo atskleidimui panaudoti naujus daktiloskopinius duomenis bei nustatyti besislapstančių nuo teisėsaugos asmenų buvimo vietą. 2014 m. baigtas EFEN (ECRIS Fingerprint Exchange Network) projektas. Šiuo metu duomenimis per ECRIS sistemą keičiasi 26 valstybės narės. Lietuva galima paminėti kaip viena iš 3 moderniausių šioje srityje valstybių narių, turinčių automatinę sąsają tarp nacionalinio teistumo registro, pirštų atspaudų registro ir ECRIS sistemos.

„Kuriant Europos nuosprendžių registru informacinę sistemą ECRIS, buvo sukurtas universalus visoms valstybėms narėms taikomas identifikavimui naudotinų asmens duomenų sąrašas, tačiau praktika parodė, kad dėl

323 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 310 „Dėl Europos Tarybos sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybiniu nusikalstamumu srityje, įgyvendinimo veiksmų plano patvirtinimo“, 2009 m. balandžio 15 d., Žin., 2009, Nr. 49-1957.

324 Europos Tarybos sprendimas 2008/616/TVR 2008 m. birželio 23 d. dėl Sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybiniu nusikalstamumu srityje, įgyvendinimo. OL L 210/12, 2008-08-06.

325 Europos Tarybos sprendimas 2008/615/TVR 2008 m. birželio 23 d. dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybiniu nusikalstamumu srityje. OL L 210/1, 2008-08-06.

326 Council Framework Decision 2009/315/JHA of 26 February 2009 on the organisation and content of the exchange of information extracted from the criminal record between Member State. *Official Journal of the European Union* L 93/23, 7.4.2009.

nacionalinių teisinių sistemų ypatybių Europos Sąjungos valstybės narės susiduria su asmenų identifikavimo problemomis dėl skirtingose valstybėse narėse taikomų skirtingų asmenų identifikavimo procesų, naudojant papildomus unikalius kriterijus³²⁷.

Vienas iš didžiausių trūkumų – tai, kad 2009 m. balandžio 6 d. Tarybos sprendime 2009/316/TVR dėl Europos nuosprendžių registrų informacinės sistemos (ECRIS) sukūrimo pagal Pamatinio sprendimo 2009/315/TVR 11 straipsnį, rankų pirštų atspaudų pasikeitimas yra tik papildoma priemonė ir nėra privaloma visoms Europos Sąjungos valstybių narėms. ECRIS turi tapti dar vienu efektyviu tyrėjo instrumentu, leidžiančiu panaudoti nusikaltimo atskleidimui naujus daktiloskopinius duomenis bei nustatyti besislapstančių nuo teisės saugos asmenų buvimo vietą.

IDQEUC (*Improving Data Quality of EU Criminals*) projektas buvo vykdomas, norint palengvinti darbą su sistema ECRIS ir pašalinti identifikavimo problemas. Tam tikslui sukurtas Europos užklausų informacijos rinkinys (*European Request Information Capture – ERIC*) – tai žiniatinklio pagrindu veikianti internetinė prieiga prie informacijos apie kiekvienos valstybės narės identifikavimo procesuose naudojamus asmens duomenis. ERIC galima naudotis tiek interaktyviu, tiek neinteraktyviu formatu – darbo vietose, oficialiuose mobiliuosiuose įrenginiuose arba mobiliuosiuose telefonuose ir planšetiniuose kompiuteriuose.

„Prisijungus prie ERIC, naudotojas turės galimybę savo valstybine kalba į nurodytą elektroninį paštą arba savo įrenginį gauti ir atsispausdinti pasirinktos valstybės narės informacijos, reikalingos tai šaliai identifikuojant asmenį, rinkinį. ERIC turės tiesioginę sąsają su Autentiškų tapatybės ir kelionės dokumentų viešu registru PRADO, kurios dėka, pasirinkus atitinkamą valstybę narę, bus sudaryta galimybė peržiūrėti oficialią informaciją apie tos valstybės išduodamus dokumentus, jų pavyzdžius, naudojamus apsaugos priemones“³²⁸.

327 Projekto „Improving Data Quality of EU Criminals“ baigiamoji konferencija. <<http://www.ird.lt/blog/2015-09-10-projekto-improving-data-quality-of-eu-criminals-baigiamoji-konferencija/>>.

328 Projekto „Improving Data Quality of EU Criminals“ baigiamoji konferencija. <<http://www.ird.lt/blog/2015-09-10-projekto-improving-data-quality-of-eu-criminals-baigiamoji-konferencija/>>.

Europos Sąjungoje jau veikia ir kiti identifikavimo įrankiai:

- *FADO* – Europos dokumentų archyvavimo sistema. Šios sistemos duomenų bazėje pateikiami suklastotų ir padirbtų, autentiškų dokumentų atvaizdai, trumpa informacija apie klastojimo būdus, apsaugos priemonės.
- *PRADO* – Autentiškų tapatybės ir kelionės dokumentų internete viešas registras. Jame pateikiama informacija apie autentiškų tapatybės ir kelionės dokumentų, vizų ir spaudų apsaugos priemonės, labiausiai naudojamų Europos Sąjungos valstybių narių ir trečiųjų šalių dokumentų pavyzdžiai.

Esamų informacinių sistemų gerinimas³²⁹.

Dabartinių ES informacinės sistemos veiklos optimizavimui reikia šalinti esamus trūkumus.

Šengeno informacinė sistema (SIS). Šiuo metu sistemoje vykdoma raidinė skaitmeninė paieška (ieškomi vardas, pavardė ir gimimo data). Lieka galimybė panaudoti suklastotus dokumentus. Šis trūkumas bus pašalintas į SIS įtraukiant pirštų atspaudų paieškos funkciją įdiegus automatinę pirštų atspaudų identifikavimo sistemą (AFIS)³³⁰. AFIS turėtų pradėti veikti nuo 2017 m. vidurio³³¹. ES lėšomis toliau bus įgyvendinami projektai, kurie sudaro galimybę tuo pačiu metu vykdyti paieškas SIS ir Interpolo pavogtų ir pamestų kelionės dokumentų (PPKD) bei ieškomų nusikaltėlių, transporto priemonių arba šaunamųjų ginklų (iARMS) duomenų bazėse.

Interpolo pavogtų ir pamestų kelionės dokumentų (PPKD) duomenų

329 Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Patikimesnės ir pažangesnės sienų ir saugumo informacinės sistemos. COM(2016) 205 final. <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20160406/communication_on_stronger_and_smart_borders_20160406_en.pdf>.

330 2006 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1987/2006 dėl antrosios kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo, veikimo ir naudojimo 22 straipsnio c punktas ir 2007 m. birželio 12 d. Tarybos sprendimo 533/2007/TVR dėl antrosios kartos Šengeno informacinės sistemos (SIS II) sukūrimo, veikimo ir naudojimo 22 straipsnio c punktas (OL L 381, 2006 12 28, p. 4 ir OL L 2015, 2007 8 7, p. 63).

331 Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Patikimesnės ir pažangesnės sienų ir saugumo informacinės sistemos. COM(2016) 205 final. <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20160406/communication_on_stronger_and_smart_borders_20160406_en.pdf>.

bazė. Visų trečiųjų šalių piliečių ir ES piliečių kelionės dokumentus reikia tikrinti PPKD duomenų bazėje. Nuo 2016 m. kovo mėn. visuose išorės sienos perėjimo punktuose įdiegiami: elektroninė prieiga prie atitinkamų Interpolo duomenų bazių ir automatizuotas kelionės dokumentų tikrinimas.

Išankstinė informacija apie keleivius (API). Valstybės narės turėtų įdiegti automatinę kryžminę šių duomenų patikrą SIS ir Interpolo PPKD duomenų bazėje. Kartu naudojant PNR ir API duomenis PNR duomenys leidžia veiksmingiau kovoti su terorizmu ir sunkiais nusikaltimais.

Vizų informacinė sistema (VIS). Teisėsaugos tikslais prieiga prie VIS duomenų ir prie EURODAC sistemos suteikiama dar labai ribotai. Reikia persvarstyti teisėsaugos institucijų prieigos prie VIS ir EURODAC teisinę sistemą dėl galimybės pagal galiojančią teisinę sistemą teisėsaugos tikslais gauti prieigą prie VIS duomenų.

Sistema EURODAC. Kaip nurodyta komunikate „Bendros Europos prieglobsčio sistemos reformavimas ir teisėtų kelių į Europą tiesimas“³³², reikia patobulinti sistemos EURODAC funkcijas, susijusias su neteisėta migracija ir grąžinimu. Bus numatytas keitimasis EURODAC saugoma informacija su trečiosiomis šalimis, atsižvelgiant į būtinas duomenų apsaugos priemones.

Europolas. 2009 m. buvo priimtas ES Tarybos sprendimas dėl Europos policijos biuro (Europolo) įsteigimo, kuris įsigaliojo nuo 2010 m. sausio 1 d. Šis ES Tarybos sprendimas sudaro pagrindą naujoms metodikoms kovoje su nusikalstamumu ir terorizmu bei skatina platesnį jų taikymą valstybėse narėse. ES Tarybos sprendime buvo atsispindėtas Lietuvos siekis, kad Europolas taptų centrine ES teisėsaugos institucija, kurios ES valstybių narių teisėsaugos institucijoms teiktų konkrečią pagalbą, t. y., techninę (saugus ryšys, duomenų bazės), analitinę, ekspertinę (Europinė ekspertų platforma, mobilus centras, specialios policijos priemonės), operatyvinę, metodinę, taip pat gerintų keitimosi informacija srautus ES³³³.

Europolui suteikta prieiga prie pagrindinių centrinių duomenų bazių.

332 Europos Komisija. Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Bendros Europos prieglobsčio sistemos reformavimas ir teisėtų kelių į Europą tiesimas. COM(2016) 197 final. <<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/LT/1-2016-197-LT-F1-1.PDF>>.

333 Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos, susijusios su Lietuvos naryste Europos Sąjungoje, 2009 metais apžvalga. <<http://www.lrv.lt/bylos/ES/apzvalga%202009%20m.pdf>>.

Nuo 2013 m. rugsėjo mėn. Europolui teisiškai įmanoma gauti prieigą prie VIS susipažinimo tikslais. Nuo 2015 m. liepos mėn. Europolui suteikiama prieiga prie EURODAC sistemos. Reikia paspartinti tebevykdomus prisijungimo prie VIS ir EURODAC darbus.

PRŪM sistema. Ne visos valstybės narės įvykdė savo įsipareigojimus integruoti tinklą į savo sistemas, todėl nėra išnaudojamos visos PRŪM sistemos galimybės. Valstybės narės gavo didelę finansinę ir techninę paramą Priumo sistemos įdiegimui, tad dabar turėtų visiškai ją įdiegti.

Pagal Europos kriminalistikos erdvės kūrimo veiksmų planą³³⁴, numatyti veiksmai, kurie turi būti koordinuojami Keitimosi informacija ir duomenų apsaugos darbo grupės (*Working Party on Information Exchange and Data Protection – DAPIX*):

1. PRŪM sprendimų įgyvendinimo stebėseną.
2. PRŪM įgyvendinimo ir kasdienio taikymo trūkumų stebėseną.
3. Galimybės sumažinti klaidingų teigiamų DNR atitikčių skaičių analizė
4. Keitimasis patirtimi įgyvendinant ir vykdant bendravimą tarp ES valstybių narių sistemų, savitarpio pagalba sprendžiant problemas, kylančias ne tik įgyvendinimo metu, bet taip pat nuolatinio darbo metu.
5. Tarpusavio skubių pranešimų apie paraiškos neprieinamumą atvejų mechanizmo plėtra.
6. Naujų sprendimų / idėjų, skirtų pagerinti ir racionalizuoti DNR arba pirštų atspaudų keitimąsi duomenimis tarp ES valstybių narių, paieška.
7. PRŪM tolesnių veiksmų optimizavimo analizė.

Europos nuosprendžių registrų informacinė sistema (ECRIS). Europos nuosprendžių registrų informacinė sistema ECRIS leidžia keistis informacija apie apkaltinamuosius nuosprendžius dėl trečiųjų šalių piliečių ir asmenų be pilietybės, tačiau nėra procedūros, pagal kurią tai būtų galima daryti veiksmingai. Nacionalinės institucijos turi suteikti galimybę ieškoti trečiųjų šalių

334 Council of the European Union (2016). Council Conclusions and Action Plan on the way forward in view of the creation of an European Forensic Science Area – Council conclusions (9 June 2016), 10128/16, Brussels, 13 June 2016.

pliečių pagal pirštų atspaudus³³⁵.

Horizontalieji klausimai. Pagrindinė informacinių sistemų taikymo problema – tai yra nevienodas jų įdiegimo lygis. Todėl reikalinga įdiegimo lygio stebėseną ir skatinimas šį lygį didinti. Kita problema – įvestų duomenų kokybė. Siekiant pagerinti įvestų duomenų kokybę, reikalingas centrinis duomenų kokybės stebėjimas. Siekiant stiprinti sienas ir saugumą gerai veikiančių sistemų neužtenka – turi būti įmanoma lengvai ir saugiai patikrinti kelionės ir tapatybės dokumentų autentiškumą. Bus taikomos priemonės elektroninių dokumentų saugumo gerinimui. Saugios atpažinties sąveikumo lygius galima įdiegti pagal eIDAS reglamentą³³⁶.

Informacinių sistemų sąveikumas.

„Sąveikumas – informacinių sistemų gebėjimas keistis duomenimis ir sudaryti sąlygas keistis informacija. Galima išskirti keturis sąveikumo aspektus, dėl kiekvieno iš kurių kyla teisinių, techninių ir veikimo problemų, įskaitant dėl duomenų apsaugos:

- bendra paieškos sąsaja, sudaranti sąlygas atlikti paiešką keliose informacinėse sistemose tuo pačiu metu ir pateikti bendrus rezultatus viename ekrane;
- informacinių sistemų tarpusavio sujungiamumas, kuomet vienoje sistemoje užregistruotus duomenis galima automatiškai tikrinti kitoje sistemoje;
- bendros biometrinių duomenų atitikties nustatymo paslaugos sukūrimas, sujungiant įvairias informacines sistemas;
- bendra duomenų saugykla skirtingoms informacinėms sistemoms (pa-

335 European Commission. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Council Framework Decision 2009/315/JHA, as regards the exchange of information on third country nationals and as regards the European Criminal Records Information System (ECRIS), and replacing Council Decision 2009/316/JHA. COM(2016) 7 final. <http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/ecris_tcn_commission_proposal_en.pdf>.

336 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriu panaikinama Direktyva 1999/93/EB. 2014 m. liepos 23 d.

grindinis modulis)³³⁷.

Siekiant sąveikumo būtina užtikrinti, kad skirtingose informacinėse sistemose arba moduluose saugomi duomenys būtų suderinami. Norint tai pasiekti, reikia kurti vienodą pranešimų formatą (UMF), siekiant sukurti visoms susijusioms informacinėms sistemoms taikomą bendrą standartą³³⁸.

Lietuvos dalyvavimas Europos Sąjungos automatizuotose kriminalistinių duomenų apsikeitimo ir saugos sistemose.

Kiekviena Europos Sąjungos šalis privalo dalyvauti EURODAC sistemos darbe ir įsteigti nacionalinį EURODAC padalinį. 2004 metais ir Lietuva įsiliejo į EURODAC sistemą. EURODAC uždavinius Lietuvoje vykdo Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras, Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR VRM ir Migracijos departamentas prie LR VRM. Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras yra paskirtas nacionalinių EURODAC daktiloskopinių duomenų pasikeitimo padaliniu. Nuo 2004 m. Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras yra paskirtas vykdyti nacionalinio EURODAC padalinio funkcijas.

Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras kartu su Informatikos ir ryšių departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos su keletu užsienio šalių vykdo automatizuotą keitimąsi elektroninėmis pirštų atspaudų daktiloskopinėmis kortelėmis pagal projektą „ECRIS pirštų atspaudų tinklas“ (*ECRIS Fingerprint Exchange Network*). ECRIS yra Europos nuosprendžių registru informacinė sistema, pirštų atspaudai naudojami kaip papildoma priemonė ES piliečių, nuteistų kitose ES šalyse, asmenybei identifikuoti.

Nuo 2012 m. balandžio 27 d. Lietuva pradėjo keistis informacija apie apkaltinamuosius nuosprendžius per sukurtą Europos nuosprendžių informacinę sistemą ECRIS. Lietuva šiam tikslui pasiekti pasirinko sunkesnę būdą

337 Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Patikimesnės ir pažangesnės sienų ir saugumo informacinės sistemos. COM(2016) 205 final. <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20160406/communication_on_stronger_and_smart_borders_20160406_en.pdf>.

338 Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Patikimesnės ir pažangesnės sienų ir saugumo informacinės sistemos. COM(2016) 205 final. <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/20160406/communication_on_stronger_and_smart_borders_20160406_en.pdf>.

– savarankiškai kūrė programinę įrangą, nesinaudodama bendru sprendimu, tačiau gautas rezultatas pateisino pasirinkimą – sukurtas papildomas funkcionalumas, pritaikytas specifinei Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM veiklai. Naujai sukurta įranga suteikia galimybę apdoroti ne tik automatinio būdu gautas užklausas ar pranešimus, bet ir popierinius dokumentus, gautus iš tų šalių, kurios šiuo metu dar neturi galimybių prisijungti prie ECRIS arba gautus iš ne Europos Sąjungos valstybių narių.

„Informatikos ir ryšių departamentas, siekdamas perimti gerąją praktiką, vykdydamas „Įtariamų, kaltinamų ir teistų asmenų žinybinio registro sąveikos su kitomis teisėsaugos institucijų informacinėmis sistemomis funkcionalumo sukūrimas ir tobulinimas, siekiant keistis teistumo informacija su Europos Sąjungos šalių teisėsaugos institucijomis“ projektą, kurio vienas iš tikslų buvo tobulinti Įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registro sąveiką su Daktiloskopinių duomenų registru (DDR), įdiegė programinę įrangą, kurios pagalba elektroniniu būdu gaunami iš DDR biometriniai duomenys ir perduodami kartu su teistumo duomenimis Europos Sąjungos valstybių narių centrinėms institucijoms per Europos nuosprendžių registru informacinę sistemą (ECRIS), taip pat elektroniniu būdu į DDR perduodami iš Europos Sąjungos valstybių narių ir kitų valstybių gauti biometriniai duomenys, siekiant šių duomenų pagalba identifikuoti asmenis bei kaupti kitose valstybėse teistų Lietuvos Respublikos piliečių biometrinius duomenis“³³⁹.

2011 m. gruodžio 13 d. priimtas Europos Sąjungos Tarybos sprendimas dėl automatinio keitimosi daktiloskopiniais duomenimis Lietuvoje pradžios (2011/888/EU)³⁴⁰ pagal kurį automatinės daktiloskopinių duomenų paieškos srityje Lietuva visiškai įgyvendino bendrąsias Sprendimo 2008/615/JHA³⁴¹ nuostatas dėl duomenų apsaugos ir nuo šio sprendimo įsigaliojimo dienos turi teisę gauti bei teikti asmens duomenis. Nuo 2012 metų sausio 1 d. PRŪM kanalais į Lietuvos daktiloskopinių duomenų registrą gali kreiptis

339 „ECRIS pirštų atspaudų mainų tinklo“ („ECRIS Fingerprint Exchange Network“) projektas. <http://www.ird.lt/doc/veikla/ecris_fingerprint_exchange_network.pdf>.

340 Council Decision of 13 December 2011 on the launch of automated data exchange with regard to dactyloscopic data in Lithuania (2011/888/EU). *Official Journal of the European Union* L 344/36, 28.12.2011.

341 Europos Tarybos sprendimas 2008/615/TVR 2008 m. birželio 23 d. dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusiikalstamumu srityje. OL L 210/1, 2008-08-06.

valstybės, įgyvendinusios PRŪM reikalavimus ir suderinusios sistemas su Lietuvos CAFIS.

2013 m. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pasirašė partnerystės deklaraciją su Jungtinės Karalystės Vyriausiųjų policijos pareigūnų asociacija (ACPO) vykdyti projektą – *ECRIS pirštų atspaudų mainų tinklas* (*ECRIS Fingerprint Exchange Network* – EFEN projektas). Projekto tikslas – padėti įgyvendinti Europos Sąjungos Tarybos 2009 m. vasario 26 d. pamatinio sprendimo 2009/315/TVR dėl valstybių narių keitimosi informacija iš nuosprendžių registro organizavimo ir turinio³⁴² 11 straipsnio 1 dalies c punktą, kuris nustato, jog Europos Sąjungos valstybės narės centrinei institucijai, atsakingai už apsikeitimą informacija apie nuosprendžius su kitomis Europos Sąjungos valstybių narių centrinėmis institucijomis, kaip papildoma informacija turi būti perduodama paimtų pirštų atspaudų informacija. EFEN projektu siekiama skatinti valstybių narių bendradarbiavimą, visų pirma, suvokiant skirtingų valstybių teisinių sistemų specifiką, taip pat siekiant dalintis gera biometrinių duomenų ir informacijos apie nuosprendžius keitimosi praktika, sudarant taip vadinamą pirštų atspaudų naudotojų tinklą. Projektui pradžią davė nuo 2009 m. vykdytas ir 2012 m. kovo 30 d. pasibaigęs FEEU (*Fingerprint Exchange between European Union Member States*) projektas – keitimosi pirštų atspaudų biometrine informacija su Europos Sąjungos valstybėmis narėmis. FEEU projektas suteikė galimybę keičiantis informacija apie fizinių asmenų atžvilgiu priimtus, įsiteisėjusius ir nacionalinius nuosprendžių registrus įtrauktus apkaltinamuosius nuosprendžius, siekiant efektyvesnio asmenų identifikavimo, papildomai keistis asmenų pirštų atspaudų informacija³⁴³.

Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras 2014 m. per ECRIS pirštų atspaudų tinklą tik iš Jungtinės Karalystės gavo 1 974 daktiloskopines korteles asmenybei identifiukuoti, iš jų 1 085 atvejais identifikavimas buvo sėkmingas, t. y. buvo rasti sutapimai su asmenimis, esančiais Daktiloskopinių duomenų registre.

342 Council Framework Decision 2009/315/JHA of 26 February 2009 on the organisation and content of the exchange of information extracted from the criminal record between Member State. *Official Journal of the European Union* L 93/23, 7.4.2009.

343 „ECRIS pirštų atspaudų mainų tinklo“ („ECRIS Fingerprint Exchange Network“) projektas. <http://www.ird.lt/doc/veikla/ecris_fingerprint_exchange_network.pdf>.

Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centro duomenimis, dabartiniu metu Lietuva pirštų atspaudais keičiasi su 13 PRŪM šalių, DNR duomenimis – su 15 šalių.

2013 m. pradėjo veikti Habitoskopinių duomenų registras (HDR). Registre kaupiamos asmenų atpažinimo žymės padeda greičiau nustatyti asmenų, neteisėtai kertančių valstybės sieną, tapatybę, surasti ieškomus asmenis Lietuvoje ir kitose ES valstybėse, tinkamiau tirti nusikalstamas veikas. Skelbiant tarptautinę asmens paiešką ar asmeniui pritaikius atsargų ar konkretų patikrinimą, asmens atpažinimo žymės yra teikiamos į antros kartos Šengeno informacinę sistemą (SISII)³⁴⁴.

Automatizuota daktiloskopinė identifikavimo sistema – CAFIS.

Vienas geriausių asmenų identifikavimo būdų – biometriniai duomenys, pvz., pirštų atspaudai. Tai galima realizuoti taikant pirštų atspaudų identifikavimo sistemas (AFIS – *Automated Fingerprints Identification Systems*)³⁴⁵.

Pagrindiniai pirštų atspaudų tikrinimo biometriniai procesai yra:

Registracija (Enrollment scans) – asmens pirštų atspaudai yra nuskaitomi ir sistemoje susėjami su to asmens tapatybę.

Šablono kūrimas ir saugojimas (Template creation and storage) – biometrinių šablonas yra sukuriamas iš biometrinių požymių, gautų iš nuskaitytų pirštų atspaudų. Duomenų pateikimo šablonas tampa pirštų atspaudų biometrinių duomenų įrašu apie asmenį. Sistemoje galima saugoti ir tikrus pirštų atspaudus.

Aktyvus skenavimas (Live Scan) – kiekvieną kartą, kai asmuo prašo prieigos prie sistemos, aktyvus pirštų atspaudų skenavimas yra atliekamas, ir sukuriamas šio skenavimo aktyvus šablonas. Skaitytuvas taip pat gali atskirti tikro („gyvo“) piršto atspaudą nuo dirbtinės piršto kopijos. Taip tikrinamas pirštų atspaudų autentiškumas.

Automatizuotas atitikimo nustatymas (Automated matching) – aktyvus šablonas yra palyginamas su konkrečiu registracijos šablonu, ir skaičiuojamas atitikimo vertinimas. Rezultatas, didesnis nei nustatyta riba, yra laiko-

344 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. kovo 26 d. nutarimas Nr. 257. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 metų veiklos ataskaita.

345 Zubavičius, P., Čenys, A., *Pirštų atspaudų identifikavimo sistemos*. <http://www.rosistem.com/media/files/11_sekcija.pdf>.

mas atitikimu³⁴⁶.“

Lietuvos daktiloskopinių duomenų registras tvarkomas automatizuota daktiloskopinę identifikavimo sistema – CAFIS (*Cogent's Automated Fingerprint Identification Systems*). Automatizuotų daktiloskopinių paieškos sistemų diegimas įvairių šalių duomenimis prasidėjęs priešpaskutiniame praeito amžiaus dešimtmetyje³⁴⁷, neaplenkė ir Lietuvos, kuri šioje srityje yra tarp pažangiausias technologijas taikančių valstybių. Lietuvos mokslininkų sąjungos (LMS) sukurta Automatizuota daktiloskopinės identifikacijos sistema (ADIS) PIRAT 2.1 Lietuvos VRM struktūrose buvo įdiegta 1994 m. 2004–2009 m. buvo eksploatuojama 3-oji ADIS PIRAT versija, pagrįsta Java programavimo kalba ir intraneto vartotojo sąsaja Windows terpėje. Darbo vietų skaičius buvo praktiškai neribotas, kadangi darbo vietose nereikėjo jokios papildomos programinės įrangos instaliavimo – pakako tik standartinės Microsoft interneto naršyklės. Per intranetą duomenų bazės peržiūrą atlikdavo apie 600 vartotojų iš policijos padalinių³⁴⁸.

Atsiradus pažangesnėms technologijoms, o taip pat įgyvendinat Europos Tarybos sprendimą 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2009 m. priėmė nutarimą „Dėl Europos Tarybos sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma, kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje, įgyvendinimo veiksmų plano patvirtinimo“³⁴⁹. Remiantis šiuo nutarimu, Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras 2009 metų

346 A Best Practices Guide to Fingerprint Biometrics. Ensuring a Successful Biometrics Implementation. A Frost & Sullivan White Paper. <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=49&ved=0CIIBEBYwCDgo&url=http%3A%2F%2Fwww.frost.com%2Fprod%2Fservlet%2Fcpo%2F240303611&ei=HuQpU4_DIcSE4AT1uoCIDA&usg=AFQjCNGqan81fX6qtG0S4VV6oh_B5R_QYg&sig2=8B4rzq8tX6dlzqwZRmd-cA>.

347 Houck, M., Siegel, J. *Fundamentals of Forensic Science*. Elsevier Academic Press, 2006.

348 Nedveckis, G., Mickus, G. *Naujos automatizuotos daktiloskopinės identifikavimo sistemos galimybės ir panaudojimo praktika Lietuvoje. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. Vilnius, 2011.

349 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 310 „Dėl Europos Tarybos sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikalstamumu srityje, įgyvendinimo veiksmų plano patvirtinimo“, 2009 m. balandžio 15 d., *Žin.*, 2009, Nr. 49-1957.

gruodžio mėnesį iki šiol veikusią automatizuotą daktiloskopinę identifikavimo sistemą pakeitė JAV ir Austrijos bendrovės *Cogent Systems GmbH*³⁵⁰ produktu (CAFIS), kuris yra naudojamas daugelyje pasaulio, taip pat ir Europos Sąjungos valstybių. Tai yra aukštos kokybės standartizuotas, užsienio valstybių praktikoje išbandytas ir tinkamai veikiantis produktas, kuris atitinka ir užtikrina visus Daktiloskopinių duomenų registrai³⁵¹ keliamus reikalavimus, taip pat Europos Tarybos sprendimo 2008/615/TVR reikalavimus dėl keitimosi duomenimis.

Kartu su programine įranga buvo įsigyta daug naujos modernios įrangos centrinėms darbo vietoms, įdiegtoms Lietuvos policijos kriminalistinių centre, nutolusioms darbo vietoms su papildoma daktiloskopavimo įranga (LiveScan), įdiegtoms Lietuvos policijos apskrčių komisariatuose, įsigyti ir greitojo identifikavimo įrenginiai, įdiegti Lietuvos policijos ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie LR VRM padalinuose.

3M *Cogent* automatizuota pirštų ir delnų atspaudų identifikavimo Sistema (3M *Cogent's Automated Fingerprint and Palm Print Identification System*) – tai yra kompleksinis, keičiamo mastelio, suderinamas programinės įrangos paketas, kuris leidžia atlikti daug įvairių užduočių pirštų atspaudų apdorojimo, redagavimo, paieškos, išrinkimo ir saugojimo pirštų atspaudų atvaizdų ir asmenų įrašų. Ji apima automatinių identifikavimo sprendimų įvairovę – nuo AFIS darbatalio iki išplatintų tinklinių sprendimų dėl regioninių ir nacionalinių sistemų. Kaip viena iš labiausiai tikslų sistemų pasaulyje, CAFIS užtikrina paslaugų stangrumą teikiant informaciją, saugumą dėl integruotų apsaugos priemonių naudojimo, pavyzdžiui, tolerantiška gedimo architektūra, disko kopijos, automatizuotos duomenų bazės kopijavimas ir atkūrimo galimybės. 3M *Cogent* yra unikali sistema tarp kitų AFIS, nes joje taikomi nepatentuoti NIST įrašų formatai dėl AFIS duomenų bazės įrašų. Kaip rezultatas, sistema gali būti integruota su išoriniais AFIS sistemomis, kompiuterizuotomis kriminalinės praeities sistemomis, *LiveScan*, rankiniais belaidžiais įrenginiais, saugiais žiniatinklio interneto sprendimais, o taip pat su kitomis

350 Dabar 3M *Cogent*, Inc.

351 Daktiloskopinių duomenų registro nuostatai, patvirtinti Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. sausio 20 d. įsakymu Nr. 5-V-41 (Žin., 2011, Nr. 10-474).

informacinėmis sistemomis³⁵². Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras šiuo metu dirba su CAFIS 6.1 versija.

Labai didelis dėmesys buvo skiriamas daktiloskopinių duomenų konvertavimui į CAFIS sistemą. Šis uždavinys buvo suskirstytas į dvi dalis. *Daktiloskopinių kortelių konvertavimas* buvo atliktas rankiniu būdu panaudojant unikalų greitaeigį skenerį, skenuojantį 1000 DPI A4 formato daktiloskopinę kortelę greičiau nei per 8 sekundes. Konvertavimo metu buvo nuskanuota ir į CAFIS įvesta 240 000 daktiloskopinių kortelių su rankų pirštų atspaudais ir 20 000 daktiloskopinių kortelių su rankų delnų atspaudais. *Latentinių rankų pirštų pėdsakų konvertavimas* buvo atliktas automatiškai, kurio metu į CAFIS buvo įvesta daugiau kaip 20 000 rankų pirštų pėdsakų.

CAFIS sistema dirba su dvidešimt rankų pirštų atspaudų ir delnų atspaudais. Tai žymiai padidino asmenų identifikavimo tikimybę. Atspaudai yra skenuojami 1000 DPI, taip užtikrinant aukštą vaizdo kokybę. Nuskanuoti rankų atspaudai yra apdorojami automatiškai, sistema turi kokybės kontrolę, užtikrinančią teisingą rankų pirštų atspaudų išsidėstymą elektroninėje daktiloskopinėje kortelėje, iš daktiloskopinių kortelių sudaro kompozitą. Sistema leidžia importuoti ir eksportuoti įvairius vaizdų formatus. Pagal nusistovėjusią praktiką, latentiniai rankų pėdsakai pirmiausiai yra apdorojami automatiškai, kai bendruosius ir individualiuosius papiliarinio rašto požymius pėdsake sužymi sistema. Prie CAFIS galima prisijungti iš nutolusių darbo vietų. Sistema užtikrina *PRŪM* funkciją. Sistemoje galima kaupti skaitmeninius veido ir kitų ypatingų žymių atvaizdus, kai daktiloskopavimui yra naudojamas elektroninis skenavimo įrenginys – LiveScan.

352 CAFIS – Cogent Automated Fingerprint Identification System. [Online]. Available: >http://solutions.3m.com.sg/3MContentRetrievalAPI/BlobServlet?lmd=1318828957000&locale=en_SG&assetType=MMM_Image&assetId=1273693021373&blobAttribute=ImageFile>.

1 pav. CAFIS sistemos įrangos pavyzdžiai.

Daktiloskopavimo įrangos *LiveScan įrenginys* yra suderintas su CAFIS ir leidžia nenaudojant volelio ir daktiloskopavimo dažų, atspausti dvidešimt rankų pirštų ir rankų delnų atspaudus. Kokybės kontrolės mechanizmo dėka, daktiloskopavimą gali atlikti pareigūnas, neturintis daktiloskopijos specialisto kvalifikacijos ar daktiloskopavimo įgūdžių. Nuskanuoti rankų atspaudai yra siunčiami į CAFIS apdorojimui. CAFIS automatiškai apdoroja pateiktus rankų atspaudus. Tai leidžia užtikrinti operatyvumą, sutaupyti laiko resursus bei papildomas kanceliarines ir pašto išlaidas, siunčiant daktiloskopines korteles į Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centrą³⁵³. Įranga užtikrina EURODAC funkciją.

Greito identifikavimo įrenginiai Cogent Mobile Ident IIIc (I tipo) ir Cogent Bluechek (II tipo) yra skirti asmens tapatybės nustatymui panaudojant

353 Daktiloskopinių duomenų registro nuostatai, patvirtinti Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. sausio 20 d. įsakymu Nr. 5-V-41 (Žin., 2011, Nr. 10-474).

kairės ir dešinės rankų smilius, kaip priimta asmens tapatybės nustatymo pasaulinėje praktikoje. Cogent Bluechek (II tipo), įrenginys per bevielį Bluetooth arba USB kabelį jungiasi prie darbinio kompiuterio. Nuskanavus rankų pirštų smilius automatiškai, formuluojama užklausa ir siunčiama į CAFIS duomenų bazę patikrinimui. Asmens identifikavimas užtrunka apie 10 sekundžių. Cogent Mobile Ident IIIc (I tipo), įrenginys gali dirbti kaip savarankiškas vienetas, kadangi savyje turi lokalią duomenų bazę. Taip pat šis įrenginys gali palaikyti ryšį su CAFIS duomenų baze per GPRS. Lokalioje duomenų bazėje patikrinimas užtrunka apie 10 sekundžių, o centrinėje CAFIS – apie 60 sekundžių. Naudojant greito identifikavimo įrenginius nereikia būti daktiloskopijos specialistu, turinčiu daktiloskopinių tyrimų specialisto kvalifikaciją, leidžiančią savarankiškai atlikti šios srities tyrimus.

Įstojus į Europos Sąjungą, Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centro sistema buvo patobulinta ir 2010 m. pradžioje įdiegta nauja sistema CAFIS. Visos sukauptos atitinkamų asmenų daktiloskopinės kortelės buvo konvertuojamos į naują sistemą, tarp jų ir latentiniai rankų (delnų, pirštų) pavyzdžiai, ir atliktas sulyginimas. Kadangi sistema atitiko Europos Sąjungos keliamus reikalavimus, tapo platesnė, padidėjo sistemos galimybės, tikslumas.

2010 m. buvo pradėta diegti nauja sistema CAFIS. Ši sistema daug informatyvesnė ir įtariamuosius asmenis nustato iš žymiai mažesnio požymių skaičiaus. Pati tyrimo esmė liko ta pati tik padidėjo jo efektyvumas. Jei sistema parodo, kad sutapimas yra su senuoju piršto atspaudu ir duomenų baze, tai būtinai daroma dar viena ekspertizė. Išvada reikalinga patvirtinimui, kad pėdsakas paliktas to asmens ir jokios klaidos negali būti. Pati CAFIS sistema ieško sutapimų ir parodo 20–30 panašiausių pėdsakų, ir tik specialistas sprendžia, ar pėdsakas yra paliktas atitinkamo asmens. Specialisto išvados patikimumas yra 100 procentų.

Nuo įdiegimo pradžios CAFIS davė apčiuopiamus rezultatus, tai yra, buvo atliktas automatinis masinis sulyginimas, tarp sistemoje konvertuotų seniau įvestų rankų pėdsakų ir rankų atspaudų, kurio metu buvo patvirtinti daugiau kaip 750 sutapimų, kurių nenustatė ankstesnė automatizuota daktiloskopinė identifikavimo sistema.

Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, įgyvendindamas projektą „Dokumentų tyrimo ir tikrinimo įrangos įsigijimas“, finansuojamą Išorės sienų fondo dalies „Specialioji tranzito schema“ 2010 m. metinės

programos lėšomis, įsigijo antivandalinio elektroninio daktiloskopavimo įrangą, kurios vertė – daugiau nei pusė milijono.

Įsigytą įrangą sudaro 7 vnt. antivandalinio elektroninio daktiloskopavimo įrenginių „Cogent LiveScan“. Įrenginiai skirti asmens daktiloskopavimui, nenaudojant daktiloskopavimo volelio ir dažų, atspausti rankų pirštų ir delnų atspaudus bei asmens tapatybės nustatymui, panaudojant abiejų rankų pirštus. Šis įrenginys turi kokybės kontrolę, kuri užtikrina kokybišką rankų atspaudų atspaudimą, garantuoja, kad nebūtų sumaišyti atspaudai. Naudojant šį įrenginį, asmens daktiloskopavimą gali atlikti pareigūnas, neturintis daktiloskopijos specialisto kvalifikacijos ar specialių daktiloskopavimo įgūdžių.

Pareigūnams, patruliuojantiems mieste arba dirbantiems muitinės poste, kiekvieną dieną tenka nustatyti arba patvirtinti asmenų tapatybę. Jei asmenys neturi asmens tapatybę patvirtinančio dokumento su nuotrauka, paprastai pareigūnai tvirtina tapatybę, klausdami asmenis apie tolimesnių giminaičių gimimo ar mirties datas. Tačiau tokiu būdu yra sunku vienareikšmiai nustatyti tapatybę tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, atskirti brolius. Todėl nuo 2011 metų vasario mėnesio policijoje pradėjus naudoti spartų, nešiojamą ir patikimą prietaisą Mobile Ident III (toliau MI 3) asmenų tapatybei nustatyti arba patvirtinti, turėtų palengvėti pareigūnų darbas. MI 3 prietaisas yra rankinis nešiojamas prietaisas, skenuojantis papiliarinį pirštų raštą ir turintis galimybę fotografuoti veidus.

Lietuvos policijoje nuo 2011 metų pradėta naudotis naujais multibiometriniais prietaisais. Vienas iš jų Mobile Ident 3 prietaisas, skirtas nustatyti asmens tapatybę pagal pirštų papiliarinio rašto individualių požymių visumą.

Mobilus identifikacinis III Cogent naujausias multi-biometrinis pirštų atspaudų identifikavimo rankinis prietaisas, skirtas kariuomenės, teisėsaugos ir vyriausybės taikomoms programoms. Prietaisas gali kokybiškai užfiksuoti pirštų atspaudus ir didelės raiškos portretus. Mobile Ident III leidžia vartotojams greitai ir lengvai atlikti identifikaciją. Mobile Ident III gali saugoti iki 300 000 pirštų atspaudų šablonų ir turi pirštų atspaudų atitikimo nustatymo galimybes. MobileID Programinės įrangos paketai pirštų atspaudus ir nuotraukas perveda į NIST failą ir pateikia NIST failą į tikrinimo sistema per LAN arba WAN tinklą³⁵⁴.

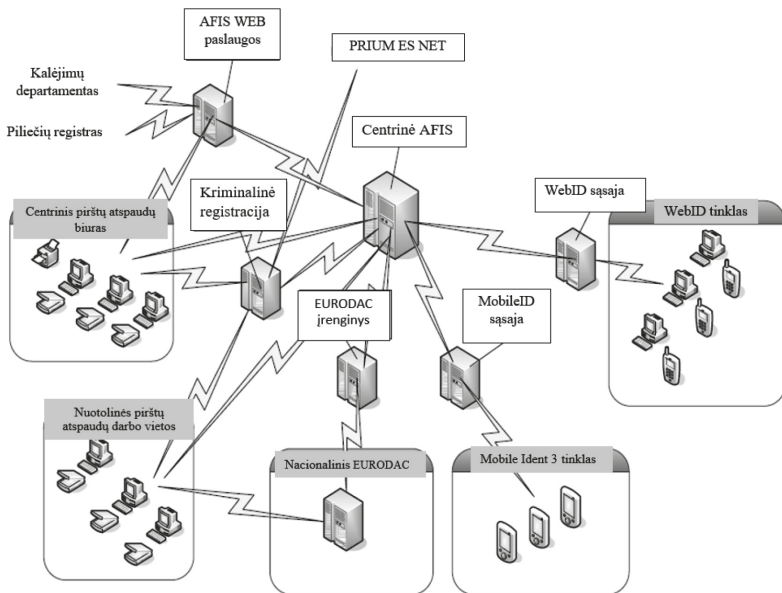
354 Multi-Purpose Mobile ID Device. <<http://multimedia.3m.com/mws/media/7734520/3m-mi2-mobile-identification-handheld-device.pdf?fn=MI2.pdf>>.

DNR ir pirštų atspaudų duomenų mainų Lietuvoje dinamika³⁵⁵.

Lietuvos AFIS. 1994 automatinių pirštų atspaudų identifikavimo sistema (AFIS) Piratas Ver. 2.1, sukurta Lietuvos mokslininkų draugijos (LSS), buvo įrengta Kriminalistinių tyrimų centre prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Ši sistema buvo naudojama iki 2010 metų (4 versija).

COGENT AFIS nuo 2010 metų. Realizuojant Europos Sąjungos Tarybos sprendimą 2008/615/TVR „Dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybiniu nusikalstamumu srityje“³⁵⁶, finansuojamas iš Išorės sienų fondo, 2009 metų pabaigoje Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras įsigijo naują modernią automatizuotą pirštų atspaudų identifikavimo sistema (AFIS) CAFIS 6.1 iš CogentSystems.

2 pav. Daktiloskopinių duomenų registras – DDR (AFIS).

355 Dynamics of DNA and fingerprint data exchange in Lithuania. Lithuanian Police Forensic Science Centre. Vilnius, November 25, 2015.

356 Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime. *Official Journal of the European Union* L 210/1, 6.8.2008.

Duomenų kiekis daktiloskopinių duomenų registre (DDR) 2015 m. lapkričio mėn.³⁵⁷:

- TP (dešimties pirštų atspaudai) – 238 000;
- PP (delnų atspaudai) – 100 500;
- LT (latentiniai atspaudai) – 33 200;
- LP (latentiniai delnų atspaudai) – 6 000.

PP ir LP duomenys daktiloskopinių duomenų registre registruojami nuo 2010 m. po naujos AFIS instaliavimo.

PRŪM techninės detalės

NIST format³⁵⁸:

- 500 dpi rezoliucija, nėra demografinių duomenų;
- ID numeriai pirštų atspaudų, siuntėjo, gavėjo.

Klasikinė Viešojo rakto infrastruktūra (Public Key Infrastructure – PKI) naudojama duomenų šifravimui:

- siuntėjo pusėje laiško šifravimas atliekamas naudojant gavėjo viešąjį raktą;
- gavėjo pusėje iššifravimas yra atliekamas naudojant gavėjo viešuosius ir privačius raktus.

Lietuvos nusikaltimų tyrimo įstaigos, turinčios teisę inicijuoti pirštų atspaudų paieškos užklausas kitose PRŪM šalyse³⁵⁹:

- Lietuvos policija.;
- Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos;
- Vadovybės apsaugos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos;
- Viešojo saugumo tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos;
- Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra;
- Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamentas.

Patikrintas (patvirtintas) atspaudų sutapimas yra pagrindas pradėti

357 Dynamics of DNA and fingerprint data exchange in Lithuania. Lithuanian Police Forensic Science Centre. Vilnius, November 25, 2015.

358 Standartas ANSI/NIST-ITL 1–2000 „Keitimosi pirštų atspaudų, veido, randų ir tatuiruočių (SMT) informacija duomenų formatais“, kuri galima rasti adresu <<http://www.itl.nist.gov/ANSIASD/sp500-245-a16.pdf>>.

359 Dynamics of DNA and fingerprint data exchange in Lithuania. Lithuanian Police Forensic Science Centre. Vilnius, November 25, 2015.

antrąjį duomenų mainų etapą, (t. y. demografinių duomenų).

Šiuo metu Lietuva keičiasi pirštų atspaudų duomenimis su 13 šalių: Austrija (AT), Bulgarija (BG), Kipras (CY), Čekija (CZ), Vokietija (DE), Estija (EE), Ispanija (ES), Latvija (LV), Liuksemburgas (LU), Nyderlandai (NL), Prancūzija (FR), Rumunija (RO), Slovakija (SK).

Lietuva gauna apie 1200–1500 pirštų atspaudų paieškos užklausų per mėnesį.

Po PRŪM sėkmės atsirado nauji Europos projektai, panašūs į PRŪM, remiami ES:

- Pirštų atspaudų apsikeitimo tarp ES valstybių narių projektas (angl. *Fingerprint Exchange between EU Member States Project*) – FEEU.
- Europos kriminalinių duomenų informacinė sistema (angl. *European Criminal Record Information System*) – ECRIS.
- Nuosprendžių registrų informacijos projektas (angl. *Criminal Records Information Project*) – MUCRI.

Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras įgyvendina šiuos projektus kartu su Informacinių technologijų ir ryšių departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos.

FEEU projektas:

- Nustatyti asmenis, ieškomus dėl Europos arešto orderių (European Arrest Warrants (EAW));
- Užtikrinti rimtų nusikaltėlių suėmimą;
- Užtikrinti visapusiškus pirštų atspaudų registrus;
- Palaikyti kitais pirštų atspaudų mainų iniciatyvas (platesnes negu ES);
- Nustatyti istorinius ryšius su nusikalstamumu – EU/TCN;

ECRIS projektas (Lietuva baigė įgyvendinti šį projektą 2013 metais):

- Priemonės keistis visą turimą informaciją apie ES piliečių, teistų ir kitose ES šalyse;
- Keitimasis dešimties pirštų atspaudu forma NIST (pagal PRŪM standartus), JPEG, BMP formatuose;
- Paieška nacionalinėse AFIS sistemose;
- Saugus ryšys per sTESTA tinklą.

ECRIS projekto informacija:

- Duomenys iš ES šalių atvyksta į Vidaus reikalų ministeriją per sTESTA;
- Iš VRM NIST failai perduodami į DDR per Java Messaging System (JMS);
- Taikomos 2 funkcijos apdorojant in DDR – identifikavimas / įdėjimas;
- Po apdorojimo DDR rezultatai automatiškai eina į VRM registrus ir toliau į ES šalis;
- Apdorojama apie 80 dešimties pirštų atspaudų per mėnesį.

Įgyvendinimas prevencijos ir kovos su nusikalstamumu JAV ir Lietuvos susitarimo:

- Remiasi įgyvendinimo susitarimais tarp Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės dėl prevencijos ir kovos su nusikalstamumu, 29 spalio 2008, Lietuva, Vilnius;
- Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras (LPKTC) įgyvendina šį projektą kartu su Jungtinių Amerikos Valstijų Vidaus saugumo departamentu ir Teisingumo departamentu.

Įgyvendinimas Eurodac reglamento (ES) Nr 603/2013 2013 m. birželio 26 d.:

- Įgyvendinimo laikas: 2015 m. liepa;
- Naudota programinė įranga: NPP / FIT serveris + vietinė programinė įranga integruojanti 30 dabartinių darbo vietų;
- Iš viso išlaidų: apie 60 000 eurų;
- Naujos funkcijos: dešimties pirštų atspaudų paieška teisėsaugos institucijų (angl. *Enforcement Agencies* – LEA), EURODAC CS duomenų bazėse;
- Darbo krūvis: apie 70–100 dešimties pirštų atspaudų / mėn.

Lietuvos DNR duomenų bazė

Automatizuota DNR identifikacijos sistema naudojant Oracle 8 dB operacine sistema Intel Solaris 8 buvo įkurta 2003 metais.

Lietuvos CODIS DNR duomenų bazė, nuo 2008 m. spalio:

- LPKTC ir FTB susitarimas dėl CODIS programinės įrangos pateikimo buvo pasirašytas 2008 m.;

- 2008 metų spalio 1 d CODIS v5.7.3 programinė įranga buvo įdiegta LPKTC. Tą pačią dieną visi DNR profiliai iš ankstesnės programinės įrangos buvo perduoti į CODIS;
- 2011 metais PRŪM sprendimai buvo realizuoti naudojant papildomą ES programinę įrangą iš DE, AT, NL;
- 2012 m. CODIS v7.0 programinė įranga (su PRŪM sprendimais) buvo įdiegta LPKTC;
- DNR pavyzdžiai ir asmens duomenys saugomi atskirai, skirtinguose serveriuose.

Asmeninių duomenų valdymas (WEB sąsaja, Oracle DB):

- Asmeniniai duomenys valdo buvusią Lietuvos DNR sistema (Web sąsaja, Oracle DB), DNR pavyzdžiai ir Y haplotipas iš CODIS rodomi tuo pačiu metu;
- 20 visų funkcijų vartotojai iš LPKTC;
- 1000 vartotojai iš kitų policijos padalinių turi ribotas galimybes patikrinti, ar asmens DNR duomenys yra įtraukti į DNR duomenų bazę;

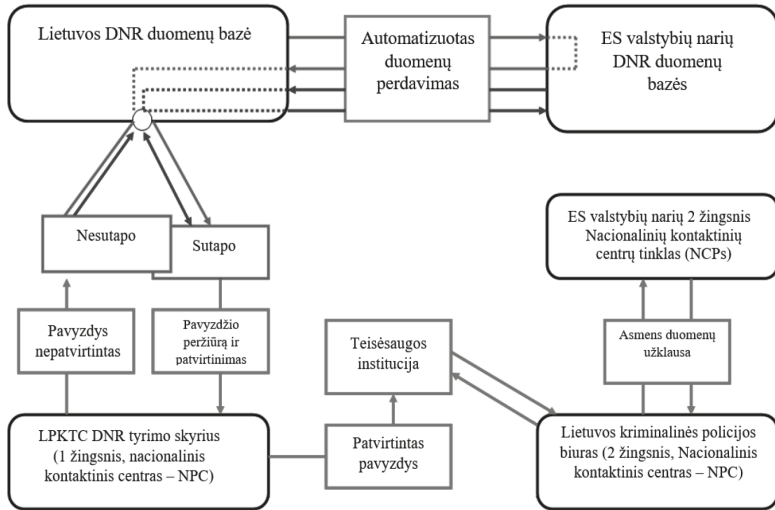
Duomenys:

Iš viso: 95 000 profiliai (2015 m. lapkritis).

Iš jų:

- Įtariamasis, žinomas: 83 500 profiliai (Apie 2,5% gyventojų);
- Kriminalistikos, nežinomas: 5 000 profiliai;
- Neatpažintas asmuo: 450 profiliai.
- Kiekvienais metais įtraukta apytiksliai 10 000 profilių.

3 pav. Keitimasis DNR duomenimis su PRŪM šalimis.

Dabartinė tarptautinė veikla:

- Šiuo metu (I2015 metų apskritis) Lietuva keičiasi DNR duomenimis su 15 kitų PRŪM šalių: AT, CY, CZ, DE, EE, ES, FI, FR, LV, MT, NL, PL, RO, SE, SK;
- Priemo mainai sudaro šimtus lankytojų per metus;
- Nuolatinis DNR duomenų pateikimas Interpolo DNR duomenų bazėje (DNR Vartai).

2.8. Naujausi moksliniai techniniai pasiekimai kovoje su nusikalstamumu

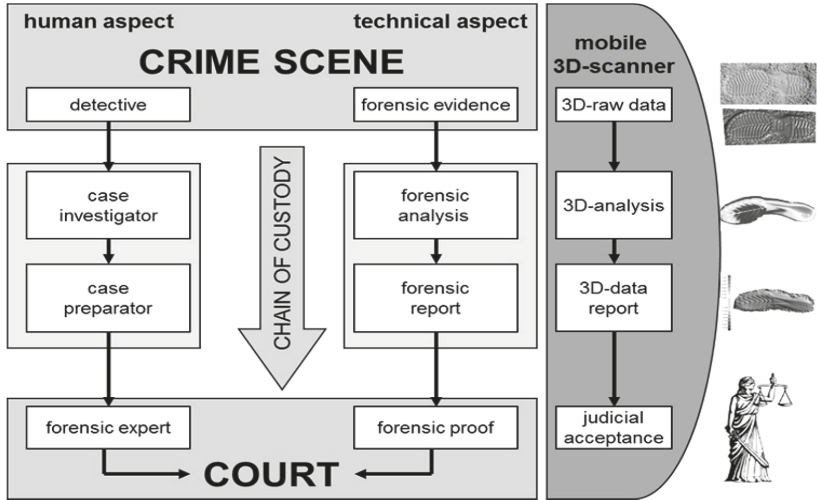
Europos mokslininkai vykdydami bendrus tiriamuosius mokslinius projektus sukuria kokybiškai naujas technologijas. Šios idėjos gali būti pritaikomos įvairiose žmonių veiklos srityse. Šiandien yra ypatingai svarbu naujaušias, pažangiausias technologijas pritaikyti užtikrinant visuomenės saugumą, o ypač kovojant su XXI amžiaus globalinėmis grėsmėmis: terorizmu, prekyba žmonėmis ir narkotikais, organizuotu nusikalstamumu ir kt.

Horizontas 2020 yra 2014–2020 m. ES mokslinių tyrimų finansavimo programa, pakeitusi Septintąją bendrąją programą (toliau – 7BP). 7BP buvo skirta 2007–2013 m. ES programavimo periodui. Nors Europos kriminalistikos vizija 2020 dar neturėjo koreliacijų su 7BP, tačiau ir 7BP kriminalistikos infrastruktūros kūrimas buvo vienas iš finansavimo objektų³⁶⁰. Iš viso iki šiol yra baigta įgyvendinti 68 pagal 7BP finansuotų projektai, kurių rezultatai – naujos kriminalistikos priemonės, skirtos kovai su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu ir kitomis nusikalstamomis veikomis. Toliau trumpai pristatysime kelias pačias naujausias ES sukurtas kriminalistikos priemones.

3D Kriminalistikoje – didelės skiriamosios gebos mobilieji 3D skeneriai ir 3D duomenų analizės sistema, skirta kriminalistiniam naudojimui. ES skyrė 1,420,262 Eur finansavimą, kad būtų sukurta: 1) didelės skiriamosios gebos mobilus 3D skeneris (žr. 4 paveikslėlį), skirtas avalynės ir padangų įspaudų duomenų atgaminimui nusikalstamos veikos įvykdymo vietoje; ir 2) sukurta 3D duomenų rinkimo ir analizės programinė įranga, kurios rezultatai galėtų būti naudojami nusikalstamų veikų tyrimo metu. Projekto metu buvo sukurtas didelės skiriamosios gebos mobilus 3D spausdintuvo prototipas bei 3D duomenų rinkimo ir analizės programinė įranga. Programinė įranga turi nusikalstimo vietoje paliktų 3D avalynės ir padangų įspaudų duomenų rinkimo, analizės įrankius ir yra pritaikyta veikti kartu su 3D skeneriu.

360 FP7 Security Work Programme, 2013. European Commission C (2012)4536 of 09 July 2012.

4 pav. Didelės skiriamosios gebos mobilusis 3D skeneris ir 3D duomenų analizės sistemos schema, skirta nusikaltimų tyrimui.

3D skeneris yra sumodeliuotas kaip nešiojamas ir elementais maitinamas įrenginys (žr. 5 pav.). Jo veikimo principas pagrįstas aukštos rezoliucijos 3D taškinių debesų ir spalvotų nuotraukų ėmimu vienu metu naudojant aukštos rezoliucijos vaizdo kamerą.

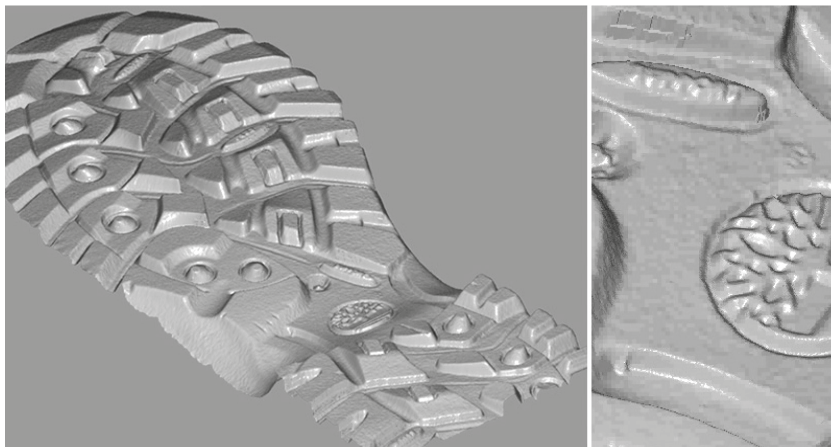
5 pav. 3D skeneris.

3D skeneriu nuskenuotas vaizdas yra analizuojamas 3D duomenų rinkimo ir analizės programinės įrangos dėka tokiais pačiais metodais, kuriuos kriminalistai naudoja analizuodami tradiciniais būdais surinktus duomenis.

Naujoji programinė įranga turi individualios identifikacijos funkciją, leidžiančią pvz., nusikaltimo vietoje 3D skeneriu nuskenuotos avalynės išspaudo reljefą sulygininti su įtariamųjų avalynės nuskenuotu vaizdu arba pačia avalyne.

6 pav. 3D skeneriu nuskenuotas bato pado ir jo detalių vaizdas.

3D skeneris ir 3D duomenų rinkimo ir analizės programinė įranga buvo sėkmingai testuoti inscenuotose nusikaltimų vietose ir per 30 mėnesių laikotarpį yra planuojamas pateikti į rinką^{361, 362}.

MISAFE – Dirvožemyje esančių mikroorganizmų tyrimo naudojimas kriminalistiniais tikslais. Dirvožemis yra puiki kriminalistinių tyrimų terpė. Ji yra lengvai paimama ir transportuojama, o jo sudėties analizė, jame esantys mikroorganizmai gali suteikti ypatingai svarbios informacijos nusikalstamų veikų tyrimui, kadangi jie skirtingai reaguoja į įvairius pokyčius dirvoje. Tačiau iki projekto vykdymo nebuvo sukurtos kriminalistinės dirvos tyrimo technikos ir metodikos. Projekto įgyvendinimo metu buvo nustatyta, kad skirtingų tipų dirvose arba tų pačių tipų dirvose, tačiau esančiose skirtingose vietose, gyvena skirtingi mikroorganizmai. Todėl MiSAFE projektu buvo siekiama sukurti dirvoje esančių mikroorganizmų, naudojimui kaip svarbių duomenų nusikalstamų veikų tyrimo, DNR profiliavimo mechanizmą bei tokių DNR

361 EU Research for a Secure Society. European Commission. 2016. p. 591.

362 [Žiūrėta: <<http://www.3d-forensics.de/>>].

duomenų bazę. Įgyvendinant projektą buvo sukurtas dirvoje esančių organizmų DNR rinkimo mechanizmas, identifiukuoti polimerazinės grandininės reakcijos amplifikacijai reikalingi žyminiai DNR genai, sukurtos dirvos mėginių ėmimo ir saugojimo taisyklės, sukurtos kriminalistiniam tyrimui tinkamos naudoti DNR analizės technologijos, sukurtos duomenų tvarkymo ir analizės taisyklės, bioinformatikos platformos, teisinio reglamentavimo sistema³⁶³.

ROSFEN – Greita, vietoje atliekama sprogmenų ir narkotikų analizė. Kriminalistinė sprogstamųjų medžiagų analizė yra laikoma viena iš efektyviausių kovos tiek su organizuotu nusikalstamumu, tiek terorizmu priemonių. Didžiausiu tokios analizės iššūkiu yra laikoma – sprogstamųjų medžiagų pėdsakų likučių aptikimas nusikalstamų veikų įvykdymo vietoje ir ant įtariamųjų drabužių ar kūno. Aptikti didelio galingumo sprogstamųjų medžiagų užtaiso detonatorių (angl. *Pentaerythritol tetranitrate*, PETN) yra ypač sudėtinga, kadangi paprastai pagrindinės medžiagos, kurios yra laisvai prieinamos prekyboje (pvz., amonio nitratas yra naudojamas kaip trąša) ir jų įsigijimas ar aptikimas nėra pakankamas pagrindimas inkriminuoti nusikalstamos veikos, kiekis sprogmenyje yra labai didelis ir dabartinės technologijos nėra pajėgios jos išskirti. Analogiška situacija yra ir su narkotinėmis medžiagomis – nėra technologijų gebančių aptikti ne pačias medžiagas, bet jų pėdsakus. Todėl ES finansavo mokslinių tyrimų projektą, kurio metu buvo sukurta jonais filtruojama masės spektrometro platforma, gebanti kriminalistinę sprogstamųjų ir narkotinių medžiagų analizę atlikti iškart nusikalstamos veikos vietoje³⁶⁴.

FORLAB – kriminalistinė laboratorija, skirta įrodymų rinkimui improvizuoto sprogstamojo įtaiso³⁶⁵ sprogdinimo vietoje. Improvizuotieji sprogstamieji įtaisai – tai minų tipo įtaisai, sumontuoti iš nekovinių komponentų. Juos paprastai gamina sukilėlių, partizanų pajėgos, teroristinės grupuotės, neturinčios galimybės apsirūpinti karinėmis medžiagomis. Improvizuotieji sprogstamieji įtaisai ne tik pasižymi skirtingomis savybėmis, bet ir palieka skirtingus nuo įprastų karinių sprogstamųjų įtaisų pėdsakus. Pagrindinis projekto tikslas buvo sukurti dinaminę, realiuoju laiku veikiančią sistemą, leidžiančią keistis duomenimis tarp sprogdimo vietoje dirbančio kriminalistinio personalo ir laboratorijos darbuotojų. Šis tikslas buvo pasiektas

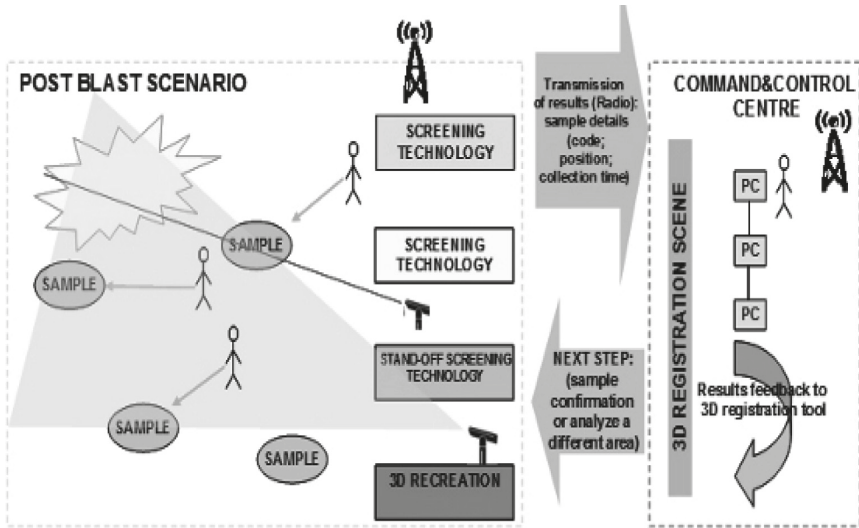
363 EU Research for a Secure Society. European Commission. 2016. p. 595.

364 EU Research for a Secure Society. European Commission. 2016. p. 600.

365 <https://lt.wikipedia.org/wiki/Sausumos_mina>.

sukūrus ypatingai pažangią analitinę kriminalistinę technologiją (LIBS-RAMAN, LIF, NLJD), per kelias minutes nuskenuojančią mėginius ir juos atvaizduojančią 3D formatu³⁶⁶.

7 pav. FORLAB schema.³⁶⁷

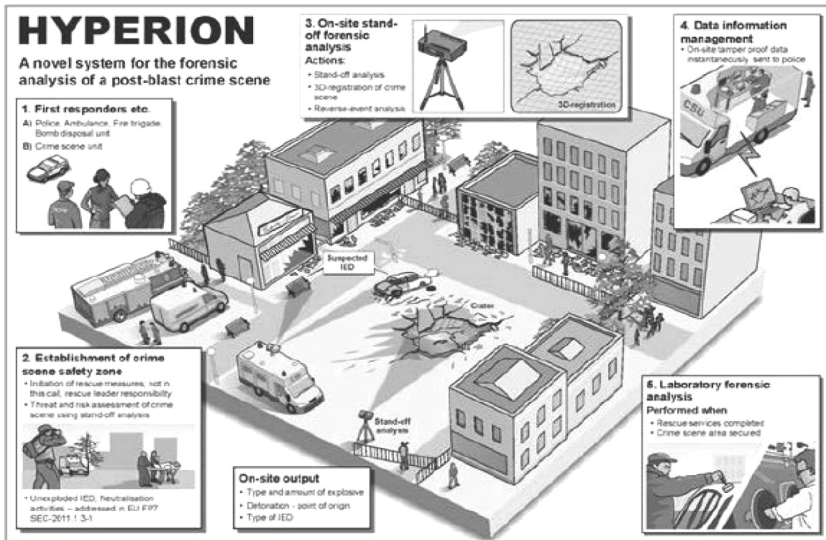
HYPERION – Daugiaspektris improvizuotųjų sprogstamųjų medžiagų vizualizavimas bei žvalgomoji sprogmenų sistema. Projekto įgyvendinimo metu buvo sukurta nesprogusių improvizuotųjų sprogstamųjų medžiagų saugios paieškos sistema, nustatanti nusikalstamos veikos metu naudotų sprogstamųjų medžiagų rūšį ir kiekį, detonacijos tašką ir nustatanti improvizuotųjų sprogstamųjų medžiagų rūšį. Nusikalstamos veikos vieta naudojantis 3D registracija yra sužymima 3D žemėlapyje. Patikimos kokybės duomenys yra surenkami elektroniniu būdu ir per trumpą laiką nusiunčiami nusikalstamos veikos vietoje esantiems policijos pareigūnams. Prietaisui nustačius, kad nusikaltimo vieta saugi ir joje nėra nesprogusių sprogmenų, gali būti atliekamas kriminalistinis nusikalstamos veikos vietos tyrimas³⁶⁸.

366 EU Research for a Secure Society. European Commission. 2016. p. 55.

367 Žiūrėta: <<http://www.indracompany.com/en/indra/forlab-forensic-laboratory-situ-evidence-analysis-post-blast-scenario>>.

368 EU Research for a Secure Society. European Commission. 2016. p. 58.

8 pav. HYPERION sistema.

AEROCEPTOR – Inovatyvios bepiločių įrenginių pagrindu veikiančios nepaklususio pareigūnų stabdymui sausumos ir jūros transporto stabdymo priemonės. Transporto priemonių vairuotojai pareigūnų stabdymui nepaklūsta dėl įvairių priežasčių: siekdami išvengti atsakomybės už kelių eismo taisyklių pažeidimus, kuomet yra persekiojama pavogta arba užgrobeta (su įkaitais arba be įkaitų) transporto priemonė, bėgant iš nusikaltimo vietos. Priklausomai nuo situacijos, stabdant bėgančią transporto priemonę iškyla pavojus tiek teisės saugos pareigūnams, tiek jose galimai esantiems įkaitams, tiek paties įtariamiesiems. Teisės saugos pareigūnai visose situacijose privalo sustabdyti tokią transporto priemonę visiems saugiausiu būdu. Sukurtas bepilotis prietaisas transporto priemonę sustabdys saugiausiu būdu taip užtikrindamas teisės saugos pareigūnų, įtariamųjų ir įkaitų saugumą³⁶⁹.

EVIDENCE – teismams ir teisės saugos institucijoms skirta informacinė Europos duomenų keitimosi sistema. 7BP projekto tikslas buvo sukurti sistemiškas ir vieningas naujausių technologijų naudojimo elektroninių įrodymų rinkimui, naudojimui ir keitimuisi gaires. Projekto metu buvo sukurta vieninga elektroninių įrodymų koncepcija ir elektroninių įrodymų kategorizavimo sis-

369 EU Research for a Secure Society. European Commission. 2016. p. 82.

tema, skaitmeninės kriminalistikos įrankių katalogas (angl. *Digital Forensics Tools Catalogue*)³⁷⁰. Projektų metu sukurti elektroninių įrodymų įrankiai palengvins teisės saugos institucijų darbą bei bus pagalbos teisėjams elektroninius duomenis pripažįstant įrodymais teisme priemonė³⁷¹.

MEPROCS – Nauji kriminalistinės identifikacijos metodai ir taisyklės naudojant veido ir kaukolės perdengimo techniką (angl. *craniofacial superimposition*). ES nebuvo kaukolės ir veido perdengimo technikos naudojimo nusikalstamų veikų tyrimui praktikos, nors šios technikos pagalba surinkti duomenys yra reikšmingi tiriant nusikalstamas veikas. Todėl ES skyrė finansavimą projektui, kurio metu buvo parengtos kaukolės ir veido perdengimo technikos taikymo nusikalstamų veikų tyrimui taisyklės, sukurtos kaukolės ir veido perdengimo metodo taikymo rezultatų automatinio patvirtinimo technika, kaukolės ir veido perdengimo metodo taikymo nusikalstamų veikų tyrimui sistema³⁷². Reikia paminėti, kad nors ES vakarų šalyse tokios sistemos nebuvo, bet dar XX a. pirmojoje pusėje buvo taikomas Gerasimovo metodas ir aktyviai dirbo jo pasekėjai.³⁷³

9 pav. MEPROCS – veido ir kaukolės perdengimo technikos vaizdai.

Nors tarp projekto partnerių nebuvo įtrauktų Lietuvos atstovų, tačiau Vilniaus universiteto antropologijos institutas dalyvavo kuriant kriminalistinės identifikacijos metodus naudojant veido ir kaukolės perdengimo techniką³⁷⁴.

370 [Žiūrėta <<https://wp4.evidenceproject.eu/dft.catalogue/dftc.home.php>>].

371 EU Research for a Secure Society. European Commission. 2016. p. 84.

372 EU Research for a Secure Society. European Commission. 2016. p. 88.

373 Z. Dębiński, T. Kozieł i Z. Nizialek Pt. Antroposkopia kryminalistyczna. Podstawy rysopisu człowieka, Wyd. CLK KGP, Warszawa 1994.

374 [Žiūrėta: <http://cordis.europa.eu/result/rcn/140856_en.html>].

MIDAS – Greitosios milifluidinės DNR analizės sistemos sukūrimas ir įteisinimas (The development and validation of a rapid millifluidic DNA analysis system for forensic casework samples). Projekto metu buvo sukurtas paprastai naudojamas prietaisas, greitai atliekantis DNR analizę tiesiogiai nusikalstamų veikų vietose. Greitai gaunamų DNR analizės rezultatų dėka teisėsaugos institucijos galės pačioje nusikalstamos veikos vietoje sulygtinti nusikalstamos veikos vietoje rastus DNR su DNR duomenų bazėje esančiais profiliais. Tai ne tik sutrumpins nusikalstamų veikų tyrimo terminus, bet ir sumažins ekspertinių įstaigų darbo krūvius³⁷⁵.

Sensorinė sistema nelegalių cheminių medžiagų nustatymui (CRIM-TRACK – Sensor system for detection of criminal chemical substances)³⁷⁶. Pastaruoju metu narkotikai pripažįstami kaip viena iš didžiausių grėsmių ne tik atskiros šalies nacionaliniam saugumui, bet ir žmonijai. Kasmet didėjantis narkotikų prekybos mastas, ir dėl to didėjantis narkotines medžiagas vartojančių asmenų, net ir asmenų iki 18 metų, skaičius kelia grėsmę jau ne tik atskiros šalies nacionaliniam saugumui, bet ir visai žmonijai, nes daro žalingą poveikį ne tik atskiro individo fizinei ir psichinei būklei, bet sunaikina žmogų kaip asmenybę, o tai jau kelia pavojų žmonijos genofondui.

Narkotikai yra kriminogeninis veiksnys, kuris sąlygoja visų įmanomų rūšių nusikaltimus: nuo paprasčiausių smulkių vagysčių siekiant / tikslu gauti / įsigyti pinigų eilinei narkotikų dozei, iki korupcinių nusikaltimų ir net tarptautinio terorizmo finansavimo.

Vienas iš veiksmingų veiksnių siekiant užkirsti kelią su narkotikais susijusiems nusikaltimams yra tiriamųjų projektų metu išvystytų mokslinių idėjų tolimesnis plėtojimas jas pritaikant visuomenės saugumo srityje. Sėkmingas šių idėjų įgyvendinimo praktikoje pavyzdys yra 2008–2012 metais Danijos technologijos universiteto mokslinio tiriamojo projekto „Xsense“ metu išvystyta idėja, kad multi-kolometrinės sensorinės sistemos gali būti panaudotos ir visuomenės saugumo srityje – nelegalių cheminių medžiagų – sprogmenų ir narkotikų – greitam nustatymui iš oro mėginių.

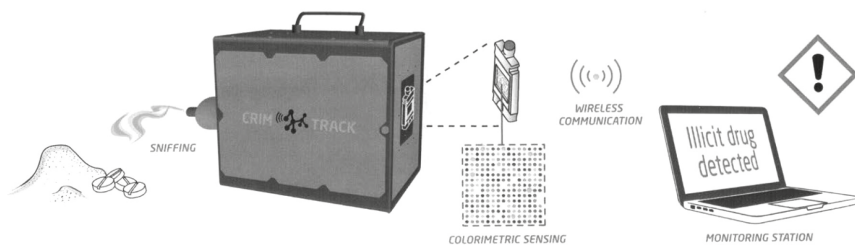
Šios kokybiškai naujos idėjos įgyvendinimui bei jos praktiniam pritaikymui teisėsaugos institucijų veikloje buvo suburta tyrėjų grupė, kuri susivie-

375 EU Research for a Secure Society, European Commission. 2016. p. 90.

376 [Žiūrėta: <http://www.nanotech.dtu.dk/english/Research-mega/Research-groups/Surface_Engineering/Research/CRIM-TRACK>].

nijo 6 šalių – Danijos, Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Olandijos, Švedijos ir Lietuvos – intelektualines pajėgas: 3 universitetai (Kranfildo (Jungtinė Karalystė), Danijos technikos ir Mykolo Romerio universitetų mokslininkai), 3 privačios firmos bei Olandijos muitinė ir Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras. Daugianacionalinės komandos parengtas projektas buvo teigiamai įvertintas Europos komisijos. Tad nuo 2013 metų liepos 27 d. pradėtas vykdyti FP-7 projektas „Sensorinė sistema nelegalių cheminių medžiagų nustatymui“ (angl. *Sensor system for detection of criminal chemical substances*).

10 pav. Nelegalių cheminių medžiagų nustatymo sensorinė sistema (CRIM-TRACK)

Projekto vykdymas buvo suskirstytas į keletą etapų: sprogstamųjų ir narkotinių medžiagų bei jų prekursorių, kurie buvo vėliau testuojami, sąrašo parengimo; multi-kolometrinės sistemos, atpažįstančios cheminius junginius, sukūrimo; pačio portatyvio prietaiso, kurį bus galima naudoti lauko sąlygomis, sukūrimo ir sukurto produkto (prietaiso) veikimo efektyvumo išbandymo.

Praktiniai bandymai, kaip sukurtas prietaisas atpažįsta narkotines medžiagas, bus vykdomi dviem etapais Lietuvoje. Pirmojo etapo metu pagal mokslininkų parengtą modelį Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre buvo atlikti prietaiso laboratoriniai bandymai, kurio metu buvo gauti teigiami rezultatai.

Projekto metu sukurto prietaiso veikimo lauko sąlygomis tikrinimas bus vykdomas 2017 m. pavasaryje Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto mokojoje bazėje. Prietaiso veikimas lauko sąlygomis bus tikrinamas naudojant dažniausiai naudojamas narkotines medžiagas. Testavimo metu bus imituojamos teisėsaugos institucijų veikloje dažniausiai

pasitaikančios situacijos: prietaiso jautrumo nustatymai patalpose, esant skirtingam kiekiui narkotinės medžiagos; transportuojant įvairių narkotikų kiekių transporto priemonėje bei kt.

Projekto mokslininkų ir tyrėjų grupė tikisi, kad sėkmingai baigus projektą teisėsaugos pareigūnai gaus naują efektyvią techninę priemonę kovai su nelegalia prekyba narkotikais.

2.9. Informuotumo kriminalistikos klausimais didinimas

Kriminalistikos žinių poreikis, jos galimybių vis spartesnė plėtra ir panaudojimas ne tik baudžiamojo proceso teisėje, pagaliau, mokslo žinių diferenciacijos ir integracijos procesai atvedė prie to, jog pats kriminalistikos dalykas bei supratimas apie ją keičiasi. Savo ruožtu, tai negali neatsispindėti ir kriminalistikos didaktikoje. Iš vienos pusės, rinkos ekonomika lėmė didesnę civilistikos panaudojimo sferą, iš kitos pusės – šioje sferoje dirbančių mokslininkų ir praktikų siauras požiūris į kriminalistikos galimybes (arba net kriminalistikos žinių nereikalingumą), o taip pat nepakankamas teisės studentų informuotumas apie kriminalistikos mokslą lėmė pastebimas kriminalistikos kurso siaurinimo ar net jos atsisakymo tendencijas. Pastebėtas ir net kai kurių kriminalinės justicijos pareigūnų ir mokslininkų netoliaregiškas požiūris į kriminalistiką, kartais nulemtas subjektyvių aplinkybių, kartais nepakankamai gilaus mokslinio problematikos suvokimo ar principinės, mūsų nuomone, labai diskutuotinos pozicijos apie materialiosios (baudžiamoji teisė), procesinės (baudžiamasis procesas) teisės ir kriminalistikos santykį. Tai buvo galima pastebėti Vakarų Europos šalyse seniau, dabar tai būdinga buvusiam postsovietiniam (Rytų ir Vidurio Europos valstybių) blokui ir net Rusijai, nors, sakysim, Jungtinėse Amerikos Valstijose ir kai kuriose Vakarų Europos šalyse „ratas“ jau apsisuko. Dėl to kriminalistikos kaip visuomenės socialinio užsakymo reikšmė, teisingiau, jos supratimas, vėl kyla, kas netrukus atsilies (jau atsilies) ir teisininkus rengiančių aukštųjų mokyklų programose. Taip, pavyzdžiui, JAV per vienerius metus universitetų, kuriuose ta ar kita forma yra dėstoma kriminalistika arba teismo ekspertizė, skaičius padidėjo maždaug šimtu. O ir teorinėje literatūroje vėl pabrėžiant kriminalistikos vaidmenį akcentuojama kiek primiršta mintis, jog baudžiamasis procesas siūlo normatyvinius modelius, tam tikras abstrakcijas, nustato tam tikras ribas, tačiau neparodo, kaip tai

reikia padaryti, o kriminalistika visa tai pripildo būtinu turiniu.³⁷⁷

Reikia pastebėti, kad didesnis dėmesys civiliniam, arbitražo procesui, ypač rungtyniškumo principo realizavimas sudaro galimybes ir platesniam kriminalistikos pasiekimų taikymui šiose srityse, apie ką irgi pastaruoju metu nemažai rašoma.³⁷⁸

Vis tik, dauguma mokslininkų, dirbančių kriminalistikos, o ypač kriminalistikos teorijos, metodologijos ir didaktikos problematikoje, pažymi, jog kriminalistikos dėstymas, jos vieta teisininko rengime – įdomus ir sudėtingas uždavinys tiek dabar, tiek ateityje.

Visų pirma, reikia pasakyti, kad yra skirtumai tarp kriminalistikos kaip mokslo ir kriminalistikos kaip studijų dalyko. Kriminalistikos kaip studijų disciplinos dalykas yra jau gautos žinios kriminalistikos mokslo pagalba. Kriminalistikos moksle, kaip ir kituose moksluose, daug vietos tenka diskusiniams klausimams, neišbaigtoms žinioms, ko žymiai mažiau kriminalistikos studijose. Kriminalistikos kaip studijų dalyko kursas formuojamas spręsti praktiniams mokymo tikslams, o ne moksliniams tyrimams.³⁷⁹

Skiriasi kriminalistikos kaip mokslo ir kriminalistikos kaip studijų dalyko sistema. Kriminalistikos kaip studijų dalyko kurse nagrinėjama ne tik pačio kriminalistikos mokslo turinys, bet ir jos istorija, garsūs mokslininkai, mokslinės kriminalistikos minties tendencijos, institucijų, tarptautinių asociacijų sistema, pastaruoju metu – ir tarptautinis bendradarbiavimas tampa vienu svarbiausių ir žinotinų faktorių studijuojant kriminalistiką, ko trūko ir trūksta vadovėliuose. Pavyzdžiui, rusų kalba išleistuose vadovėliuose labai nedaug vietos skiriama Vakarų Europos ir JAV kriminalistikai, o JAV ir daugelyje Vakarų Europos išleistų vadovėlių apie Rusijos ir Rytų Europos kriminalistiką beveik visai nekalbama.

377 Шепитько, В. Ю. *Криминалистика XXI века: предмет познания, задачи, тенденции в новых условиях.// Современное состояние криминалистики*. Сборник научных трудов. Харьков, Апостиль, 2012, с. 45.

378 Курапка, В. Э., Билевичюте, Е., Матулене, С., Дерешкявичюс, Е. *Осуществление принципа состязательности в деятельности представителя защиты в Литве с применением средств криминалистики. Перспективы развития уголовно-процессуального права и криминалистики*. Материалы 2-й международной научно-практической конференции (Москва, 11–12 апреля 2012 г.). Москва: ИД «Юриспруденция», 2012.

379 [Žiūrėta: <<http://referat.urist-center.ru/referat/content-1095.html>>].

Nereikia pamiršti, jog skiriasi pats kriminalistikos supratimas, jos sistema, atitinkamai ir jos didaktika įvairiose šalyse, arba, tiksliau sakant įvairiose kriminalistikos mokyklose arba jos veikimo modeliuose. Trumpai tai aptarsime.

Pagal anglosaksų mokyklą, kriminalistika – mokslas ir praktinė disciplina (profesija) apie gamtos, technikos, humanitarinių ir kitų mokslų panaudojimą sprendžiant teisinius klausimus. Kriminalistika neturi aiškios struktūros, griežtos mokslinės metodologinės sistemos; naudojamos ir kitokios sąvokos (*forensic science*). Pagal Jungtinės Karalystės teisę, pati sąvoka „kriminalistika“ arba „teismo ekspertizė“, arba „teismo mokslai“ angl. „forensic sciences“, su trumpintai „forensics“ apima 11 skirtingų specialybių, pradedant patologija, odontologija, entomologija, baigiant kompiuteriniais tyrimais, nekalbant apie „tradicines“ disciplinas, tokias, kaip įvykio vietos tyrimas, šaunamųjų ginklų, rankų pėdsakų tyrimas ir pan. 2010 m. duomenimis Jungtinėje Karalystėje 76 aukštojo mokslo institucijose yra dėstomi specialūs „forensic science“ kursai: iš viso per 450 kursų su kriminalistikos turiniu³⁸⁰.

Germanų mokykla susiformavo H.Groso darbų įtakoje, dažnai kriminalistika yra laikoma sudėtine kriminologijos dalimi, susideda iš technikos ir taktikos. Kriminalistika – vienas iš kriminalinių mokslų, turintis teisinę prigimtį. Yra nuomonių, jog kriminalistika – interdisciplininis mokslas arba ji laikoma gamtamoksline disciplina, naudojant sąvoką „Naturwissenschaftliche Kriminalistik“. Kriminalistika dėstoma aukštosiose policijos mokyklose, nors pastaruoju metu stebima jos grąžinimo į universitetų teisės studijas tendencija.

Viena žinomiausių yra Rytų Europos kriminalistikos mokykla, įtakojusi, ypač pastaruoju metu, tiek visos Europos, kiek didesnėje retrospektyvoje, Rytų Europos, tame tarpe ir Lietuvos kriminalistikos mokslinę mintį. Kriminalistika tradiciškai skirstoma į bendrąją teoriją, kriminalistikos techniką, kriminalistikos taktiką, kriminalistikos metodiką. Pasižymi aukšto lygio kriminalistikos teorija, darnia sistema. Kriminalistikos dėstymas privalomas rengiančiuose teisininkus universitetuose. Pastoviai vyksta pokyčiai, intensyviai plėtojamas mokslas.

Dar H. Gross teigė, kad teismo tardytojo darbas tai ne menas, bet gerai žinančio savo profesiją žmogaus veikla, kurią sudaro atskirų veiksmų ir ope-

380 [Žiūrėta: <http://www.castelviewuk.com./university/_undergraduate_forensic_courses_uk_.html>].

racijų sistema, kurias būtina žinoti, bet prieš tai jas reikia išmokti.³⁸¹

Vienas pagrindinių kriminalistikos vystymosi dėsnių yra tas, kad kriminalistikos rekomendacijas apsprendžia kovos su nusikalstamumu praktikos poreikiai ir šios praktikos tobulinimas remiantis kriminalistikos mokslu. Literatūroje pabrėžiama, jog turi būti išskirti dėsningumai, maksimaliai priartinti prie tyrimo praktikos ir suformuluoti taip, jog jų žinojimą būtų galima panaudoti nusikaltimų tyrimo procese, jų formuluotė turi būti suprantama praktikai.³⁸²

Įdomiai kriminalistikos kaip teisės mokslo šakos vietą ir reikšmę teisininkų rengime pateikia ir Rusijos mokslininkai, kurių nuomone, kriminalistika seniai nustojo būti siauru taikomuoju mokslu (ir mokymo disciplina), o tapo bazinių teisės mokslų, kurie yra pilnaverčio teisininkų rengimo pagrindu, dalimi. Rusijos praktika kaupiant ir naudojant kriminalistikos techninių-kriminalistinių, metodinių ir technologinių teisinį arsenalą baudžiamajame procese, įtikinamai parodė, kad šio arsenalo panaudojimas, ypač susijusio su įrodymų ir kitų kriminalistikai ir teisiškai reikšmingų faktų nustatymo technologija, taktika ir metodika, negali apsiriboti tik baudžiamąja procesine veikla.³⁸³ Lietuvoje irgi nemažai rašyta apie kriminalistikos reikšmę ne tik tai baudžiamajame bet ir administraciniame, civiliniame procese, arbitražo veikloje.³⁸⁴ Taipogi pasisakėme ir pasisakome, jog kriminalistikos kaip mo-

381 Гросс, Г. *Руководство для судебных следователей как система криминалистики*. СПб., 1908.

382 Центров, Е.Е. Закономерности криминалистики и особенности использования сведений о них в процессе расследования преступлений. *Современное состояние и развитие криминалистики*. Сборник научных трудов.- Харьков.: Апостиль, 2012. с.31.

383 Яблоков, Н.П. Роль и значение криминалистики в фундаментальной подготовке юристов не только криминалистической специализации. *Перспективы развития уголовно-процессуального права и криминалистики*. Материалы 2-й Международной научно-практической конференции.(Москва, 11–12 апреля 2012. Москва, Юриспруденция, 2012. с. 460.

384 Bilevičiūtė, E., Dereškevičius, E., Kurapka, K. *Криминалистические основы деятельности адвоката-уполномоченного представителя в административном процессе Литвы* (Advokato-įgaliotojo atstovo kriminalistinė veikla Lietuvos administraciniame procese). *Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика* (Criminalistic and forensic examination: science, studies, practice). 8-я (внеочередная) международная научно-практическая конференция, Санкт-Петербург, 2012.

kymo (studijų) disciplinos neįvertinimas universitetinėse teisininkų studijose nepadės, o tiksliau trukdys, įgyti pakankamų profesionalių žinių, reikalingų teisininkui plačiame teisinių specialybių (profesinės veiklos) spektre³⁸⁵.

Todėl dėmesys kriminalistikos didaktikai, kuri turėtų atspindėti realioje praktikoje vykstančius pokyčius, kartu būtų jungiamąja grandimi tarp kriminalistikos kaip mokslo, studijų disciplinos ir praktinės veiklos, nemažėja. Savo ruožtu, diskutuoja apie tai, kam, kokioje apimtyje ir kaip dėstyti kriminalistiką, padėtų ir pačio kriminalistikos mokslo reikšmės suvokimui, to pasėkoje vėl teigiamai įtakotų praktiką.

Literatūroje jau pasirodo pasiūlymų, jog į kriminalistikos kaip studijų dalyko sistemą būtų įtrauktas dalykas (modulis) sąlyginiu pavadinimu „Tai-komoji kriminalistika teisinėje praktikoje“, kur atsirastų vietos ir naujoms, aktyviai tyrinėjamoms kriminalistikos galimybėms teisinės veiklos ir teisės taikymo srityse.³⁸⁶

Taip, pavyzdžiui, Lietuvoje išleistame naujausiame kriminalistikos vadovėlyje „Kriminalistika. Taktika ir metodika“, yra skyrius „Kriminalistinių mokslinių diskusijų pėdsakais“, su skyriais „Kriminalistinės gynybos taktika ir metodika“, „Psichofiziologinis tyrimas“, „Netradicinis nusikaltimų tyrimo metodas – nusikaltėlio profilis“³⁸⁷.

Kalbėdami apie kriminalistikos didaktiką negalime nepažymėti ir specialistų rengimo lygio problematikos. Daugelyje Europos šalių, atsižvelgiant į Bolonijos deklaracijos nuostatas, aukštosios mokyklos studijas vykdo trimis lygiais: bakalauro, magistrantūros, doktorantūros. Aišku, kiekviename lygyje studijų programos, tame tarpe ir kriminalistikos dalyko studijos, turi savo specifiką, kuri, beje, pasireiškia ir atskirose šalyse. Kai kuriose šalyse tai reglamentuota, pavyzdžiui, Valstybiniais standartais, reglamentavimo lygmuo irgi nevienodas – nuo bendrų apimties reikalavimų iki griežto studijų dalykų išvardijimo, nurodant tematikas bei akademinį valandų skaičių.

385 Kurapka, V. E., Malevski, H.. Kriminalistiklehre an Universitäten – Notwendigkeit, Realität oder Problem. *Kriminalistik. Unabhängige Zeitschrift für die kriminalistische Wissenschaft und Praxis*. 2005 (1). p. 47–50.

386 Волчецкая, Т. С. Перспективы развития современной криминалистики. *Современное состояние и развитие криминалистики*. Сборник научных трудов. Харьков.: Апостиль, 2012. с. 15.

387 *Kriminalistika. Taktika ir metodika*. Vadovėlis. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2013.

Šiuo požiūriu įdomus ir savitas yra Rusijos pavyzdys, kur įstatymai numato tris aukštojo išsilavinimo lygius: bakalauro, specialisto ir magistro. Kaip valstybiniuose išsilavinimo standartuose teisininkų rengime atrodo kriminalistikos studijos?

Bakalauro studijose (kryptis – teisė) kriminalistikos kursas priklauso federaliniam privalomam dalykų komplektui (viso jų – 19). Kriminalistikai skiriamos 188 valandos, numatytos 26 teminės kryptys, tame tarpe Kriminalistikos ryšys su kitais teisės mokslais, ekspertizė ir jos rūšys ir pan.

Specialistas - specialybė teisė, kvalifikacija – teisininkas. Kriminalistikai skiriama 188 valandos 26 teminėse kryptyse, t. y., analogiškai minėtoms bakalauro studijoms. Specialybė – teisėsaugos veikla, kvalifikacija – teisininkas. Kriminalistikai skirta 460 valandos, 19 teminių kryptių, pagal apimtį kriminalistika nusileidžia tik baudžiamajai teisei.

Magistrantūroje (kryptis – teisė, kvalifikacija – teisės magistras) yra numatytas magistro programų sąrašas, kuriame yra programa „Baudžiamasis procesas, kriminalistika ir teismo ekspertizė, operatyvinės veiklos teorija“.³⁸⁸

Ispanijoje, pavyzdžiui, Barselonos universitete (Universitat Autònoma de Barcelona) siūlo kriminalistikos mokslo programą, atitinkančią Bolonijos sutarties nuostatas, kurios apimtis yra 1500 valandų (60 ECTS kreditų) ir susideda iš 3 gana įdomiai tarpusavyje susietų laipsnius suteikiančių programų: Pirmas kursas – podiplominis laipsnis kriminalistikoje – informacijos analizė ir pažangios teismo ekspertizės metodikos (Postgraduate degree in criminalistics: analysis of information and advanced techniques in Forensic Science) – 750 valandų (30 ECTS kreditų); Antras kursas – yra jau specializuotas: pirmoji specializacija – magistro laipsnis kriminalistikoje: teismo ekspertizės vadovas (Masters degree in Criminalistics: Director of Forensic Science), antroji specializacija – magistro laipsnis kriminalistikoje: dokumentų tyrimas ir patentų bei prekės ženklų analizė (*Document examination and Judicial Analysis of Patents and Trademarks*).³⁸⁹

Visose Vakarų Europos valstybėse kriminalistika, kaip studijų disciplina, yra įtraukta į aukštųjų policijos mokyklų programą. Pavyzdžiui, Vokietijoje

388 Бугаев, К. В. Криминалистика и стандарты образования. Актуальные вопросы развития высшей школы в условиях реформы образования: материалы межвузовской учебно-методической конференции. Омск: Омская академия МВД России, 2008.

389 [Žiūrėta: <<http://www.grafologiauniversitaria.com>>].

ji priskiriama svarbiausiųjų („Kernfacher“) dalykų grupei. Kriminalistikos studijų kursas apima šias svarbiausias problemas: mokymą apie įrodymus, nusikaltimų tyrimo procesą, įvykio vietą, stebėjimą, sulaikymą, kratą ir poėmį, kriminalistinę taktiką, teismo mediciną, kriminalistikos techniką, mokslą apie pėdsakus, asmens identifikavimą, policijos pareigūnų rengimas numatytas trimis lygiais: viduriniu (*Mittlerer Dienst*), aukštesniu (Hoerer Dienst) ir aukščiausiu (Gehobener Dienst), atitinkamai formuojamos ir studijų programos, o jose – kriminalistikos studijų apimtys.

Rusijoje, pavyzdžiui, Vidaus Reikalų ministerijos sistemoje kriminalistika dėstoma keletu lygių mokyklose: jaunesniojo ir vidurinio lygio pareigūnų parengimo, vidurinėse specialiosiose, aukštosiose mokyklose ir VRM Akademijoje. Kriminalistikos mokoma siekiant užtikrinti konkrečiam specialistų lygiui būtinų žinių bagažą, stengiantis jų nedubliuoti. Tokiu būdu, kriminalistikos kurso sistema keičiasi, nebeatkartodama kriminalistikos mokslo sistemos, o orientuojamasi į konkrečius praktikos poreikius.

Su tuo susijęs dar vienas pabrėžtinas kriminalistikos didaktikos aspektas, ypač aukštosiose specialiosiose mokyklose bei universitetų magistrantūros studijose – kriminalistikos kurso specializacija, atsižvelgiant į būsimą darbą. Dažniausiai išskiriama ikiteisminio tyrimo tyrėjo (tardytojo), kriminalinės paieškos pareigūno, eksperto-kriminalisto specializacija, tai daroma tiek universitetams siūlant bazines, pvz., magistro programas, kurios nebūtinai būna teisinės, ypač „klasikiniuose“ universitetuose, tiek organizuojant įvairius kriminalistikos ir teismo ekspertizės kursus arba atskirus su kriminalistika susijusius studijų modulius, kurie gali būti privalomi, alternatyviai arba laisvai pasirenkami, taip sudarant galimybę studentui pačiam modeliuoti savo karjerą. Yra sukuriami netgi atskiri kriminalistikos studijų padaliniai. Taip, Ukrainoje, pavyzdžiui, Kijevo Nacionalinio Vidaus Reikalų universiteto Mokomasis-mokslinis tardytojų ir kriminalistų rengimo institutas rengia magistro lygio specialistus, bakalauro lygio specialistai rengiami Tardytojų rengimo fakultete, Ekspertų-kriminalistų rengimo fakultete.³⁹⁰

Kalbant apie kriminalistinės didaktikos ypatumus, literatūroje yra dėmesio vertų pasiūlymų dėl bendrų bazinio kriminalistikos kurso standartų vienodo lygmens mokymo įstaigose, šiuolaikinių kvalifikacinių charakteris-

390 [Žiūrėta: <rombik.com.ua/киев/ВУЗ/КНУВД>].

tikų įvairaus lygio pareigūnams ir atitinkamų papildomų studijų programų virš „bazinio“ kriminalistinio išsilavinimo. Kalbama ir apie su tuo susijusį kriminalistikos teorinių žinių ir praktinių įgūdžių balansą ir dermę, siūloma į kriminalistikos dėstymą ir studijavimą žiūrėti kaip į nepertraukiamą procesą, pradedant studijomis, specializacija, baigiant kvalifikacijos kėlimo ir tobulinimosi kursais per visą aktyvią profesinę veiklą.³⁹¹

Yra pasiūlymų, beje, pateiktų disertaciniu lygmeniu, jog, išteisminio tyrimo tyrėjų (tardytojų) parengimas, pavyzdžiui, kriminalistikos technikos srityje, būtų nukreiptas, visų pirma, į tai, kad jie įsisavintų tuos įgūdžius gebėjimus ir žinias, kurie susiję su įstatymais apibrėžtomis tiesioginėmis jų funkcijomis: įvairių pėdsakų ir objektų paieška, fiksacija ir paėmimas tardymo veiksmų metu, mokėjimas naudotis kriminalistine technika, naudojama tardymo veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimui, pirminis pėdsakų ir daiktinių įrodymų tyrimas naudojant metodus, kurie nepakeičia jų pirminės būklės.³⁹²

Mes esame rašę, jog nusikalstamumo pažabojimo ir kontrolės užtikrinimas reikalauja kompleksinių reformų plačiai suvokiamoje teisėsaugos sistemoje, tarp jų ir rengiant specialistus, kurie sugebėtų ne tik taikyti parengtas metodikas, metodus ir priemones, bet ir galėtų savarankiškai analizuoti bei kūrybiškai taikyti kitų mokslų laimėjimus tirdami nusikaltimus, rengti originaliūs kriminalistikos mokslo tiriamuosius darbus.³⁹³

Kriminalistikos ir teismo ekspertizės (ekspertologijos) mokslas – daugiaprofilinis, apimantis daugelį mokslinio pažinimo sričių, krypčių ir specialybių, todėl kiek rimtesniam jos studijavimui aiškiai nepakanka studijų planuose skirto laiko, todėl visiškai logiška yra šio mokslo bei studijų dalyko tiek plėtos, tiek specializacijos tendencija. Iš tikrųjų teisės studijos dabar orientuotos į kvalifikuotų, mąstančių, sugebančių po studijų savarankiškai veikti specialistų parengimą, ir kriminalistikos dėstymas neįmanomas pagal senas schemas, neatspindinčias mokslo ir technikos pasiekimų, naujų technologijų, naujų praktikos poreikių.

391 Чельшева, О. В., Ялышев, С. Я. *Криминалистика и образование: проблемы теории и практики*. [Žiūrėta: <www.gup.ru/pic/site/files/lihcht/2007/sec6/S_42.pdf>].

392 Попова, К.В. *Криминалистическое содержание профессиональной подготовки следователей органов внутренних дел*.//Автореферат кандидатской диссертации. Санкт-Петербург, 2002. [Žiūrėta: <<http://www.dissercat.com/content/>>].

393 Kurapka, V. E., Malevski, H. *Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje*. *Jurisprudencija: LTU Mokslo darbai*. Vilnius, 2000. T. 18.

Kalbant apie kriminalistikos didaktiką, keletu žodžių norime pristatyti ir seniau mūsų atliktą tyrimą. Buvo atlikta anketinė apklausa, išplatintas klausimynas anglų kalba. Buvo pateikta 20 klausimų, tarp kurių keletas buvo skirta kriminalistikos studijoms. Taip pat respondentai atskirame lape išreiškė individualią nuomonę, kuri papildė atsakymus į pateiktus klausimus. Svarbu buvo ištirti užsienio mokslo ekspertinių įstaigų atliekamų tyrimų kokybės užtikrinimo bei akreditacijos mechanizmus bei nustatyti, ar yra specialūs mokymai universitetuose.

Anketos buvo platinamos kriminalistikos simpoziume Bratislavoje³⁹⁴ 2011 m. 30 spalio mėn. 27 – 30 d. d.(žr. 1 skyrių).

Pateikiame tik keletą atsakymų iš šio tyrimo:

Dauguma respondentų (76,4 proc.) į klausimą, ar universitetai turi specializuotus kvalifikacijos kėlimo kursus ekspertams, specialistams, ar yra dėstoma kriminalistika, atsakė teigiamai, 23,6 proc. respondentų atsakė neigiamai. Tai rodo, kad kriminalistikos dėstymui ir ekspertų kvalifikacijos kėlimui visur skiriamas didelis dėmesys.

Dauguma respondentų (76,4 proc.) į šį klausimą, ar rengiama kriminalistikos mokslo ir mokymo programų strategija, atsakė teigiamai, 20,2 proc. respondentų atsakė neigiamai, tik 3,4 proc. respondentų neturėjo nuomonės. Tai rodo, kad kriminalistikos mokslas plėtojamas kryptingai.

33,71 proc. respondentų į klausimą „ar yra Jūsų šalyje yra institucija, kuri prižiūri studijų standartus ir kriminalistikos programų akreditaciją aukštosiose mokyklose“, atsakė teigiamai, 35,96 proc. respondentų atsakė neigiamai, 30,34 proc. respondentų neturėjo nuomonės. Tai rodo, kad kriminalistikos studijos nėra pakankamai reglamentuotos.

Taigi, kriminalistikos dėstymas įgauna vis didesnes apimtis, studijų ir kvalifikacijos kėlimo formos įvairėja, dėstymo metodikos tampa vis šiuolaikiškesnės, norintys studijuoti turi dideles pasirinkimo galimybes.

Apie kriminalistikos dėstymą teisėsaugos pareigūnams Lietuvoje jau buvo nemažai rašyta.³⁹⁵ Kriminalistikos didaktika visą laiką buvo ir mūsų mokslinių interesų rate, šia problematika mes labai aktyviai užsiėmėme atkū-

394 10th International Symposium of Forensic Sciences, 2011 09 27–31, Bratislava.

395 Kurapka, V. E. Kriminalistikos dėstymo Lietuvos policijos akademijoje modelis. *Policijos pareigūnų dorovės bei psichologijos savybės ir jų ugdymas*. Tarptautinės mokslinės-metodinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 1994.

rus šalies nepriklausomybę ir patiems pradėjus rengti teisėsaugos pareigūnus. Kriminalistikos dėstymo lygių ir specializacijos problematiką mes jau esame pateikę³⁹⁶.

Tenka pastebėti, kad Vakarų Europoje, taip vadinamosiose „senosiose Europos Sąjungos šalyse, jų universitetuose kriminalistika dar neturi deramos vietos, nors įtraukti ją į studijų programas bandyta. Vokietijos, Austrijos, Šveicarijos, universitetuose yra kriminalistikos institutų, plėtojančių kriminalistikos mokslą, tačiau tą faktą, jog universitetų programose iki šiol kriminalistika atskirai nedėstoma arba dėstoma kaip fakultatyvinis dalykas, šių šalių teisininkai vertina kaip regresą, ir būtinybę įvesti mokymą apie mokslinių įrodymų paiešką, fiksavimą, tyrimą ir vertinimą teisės studijose keliami labai aštriai.³⁹⁷ Dėl netoliaregiškų žingsnių eliminuojant kriminalistikos studijas iš universitetų susidarė tokia padėtis, jog kai kurių Vakarų Europos šalių studentai renkasi specializuotas kriminalistikos studijas Rytų Europos universitetuose pagal tarptautines studentų mainų programas, o pedagogai čia kelia kvalifikaciją ir įgyja kriminalistikos krypties mokslinius laipsnius.

Internetiniai šaltiniai pateikia nuorodas į 605 kriminalinės justicijos ir kriminalistikos akredituotas magistro programas, tačiau sąrašas yra nepilnas, nes pateikiamos yra tik atskirų šalių, daugiausiai JAV (511), Didžiosios Britanijos (63), bei dar 21 šalies studijų programos, ir tai ne pilnos ir netikslios (Australija – 3, Kanada – 8, Belgija – 2, Čilė – 1, Kinija – 1, Danija – 1, Kuba – 1, Airija – 4, Italija – 1, Jordanija – 1, Koreja – 1, Meksika – 1, Nyderlandai – 3, Naujoji Zelandija – 2, Peru – 1, Lenkija – 1, Rusija – 1, Pietų Afrikos Respublika – 1, Švedija – 3, Tailandas – 2, Turkija – 1).³⁹⁸

Be to, kaip jau buvo minėta, pats kriminalistikos supratimas ir turinys daugelyje šalių skiriasi, pavyzdžiui į kriminologijos sudėtį kaip subdisciplina yra įtraukta teismo ekspertizė bei įvairūs kriminalistiniai tyrimai, siūlomos teismo ekspertizės programos, pradedant teismo medicina, baigiant teismo archeologija ir teismo lingvistika, kai kada kriminalistika ir teismo ekspertizė (*forensic science*) vartojamos kaip sinonimai, kartais apima vieną kitą.

396 Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas. Mokslo studija. Vilnius, 2012. p. 178–183.

397 Grzeszyk, Cz. Etiologia i symptomatologia zagrożeń przestępczością w Polsce // Problemy współczesnej kryminalistyki. T. 3. Warszawa, 2000.

398 [Žiūrėta: <<http://gradschools.com>>].

Specializuotų teismo ekspertizės daktaro laipsnio studijų tie patys internetiniai šaltiniai pateikia nedaug – iš viso 14, o Europoje tik 3 (Rusijoje, Turkijoje, Jungtinėje Karalystėje), tačiau čia vėlgi mes susiduriame su teismo ekspertizės ir kriminalistikos turinio supratimo skirtumais, nors paieškos raktiniai žodžiai buvo: teisė ir kriminalinė justicija (*law and criminal justice*), kriminalistika (*criminalistics*), teismo ekspertizė (*forensic science*), daktaro studijos (*doctorate*).

Atlikę išsamesnę prieinamų šaltinių analizę, mes pastebėjome daug įdomių kriminalistikos didaktiką nagrinėjančių dalykų, įdomių kriminalistikos studijų formų atskirose šalyse, didėjančią susidomėjimą kriminalistikos studijomis bei besiplečiančias kriminalistikos studijų pasiūlos universitetuose tendencijas. Pateiksime keletą, mūsų nuomone, vertų dėmesio pavyzdžių pagal atskiras šalis.

Atskirų kriminalistikos temų jau atsiranda Vokietijoje, pavyzdžiui Ruro universitetas Bochume (Ruhr – Universitet Bochum) turi magistro programą „Kriminologija ir policijos mokslai“, kurios moduluose yra kriminalistikos temų. 2004 m. universiteto teisės fakultetas nutarė įsteigti šią programą, kadangi poreikių analizė parodė, kad Vokietijoje iki tol tokių magistro studijų nebuvo, o poreikis yra, studijų programa 2005 m. buvo akredituota, o 2010 m. reakredituota iki 2017 m. Kiekvienais metais norinčių studijuoti būna beveik po 200 į 60 vietų, iki 2012 m. ją baigė per 300 studentų. Studijos vyksta pagal „Blended Learning“ koncepciją, kur derinami kontaktinių studijų (savaitė pirmo semestro pradžioje, savaitė trečio semestro pabaigoje, kontaktiniai penktadieniai ir šeštadieniai) bei nuotolinių studijų metodai.³⁹⁹

Nyderlandų universitetuose Kriminologijos ir kriminalinės justicijos programose randame vietos kriminalistikos ir teismo ekspertizės problematikai. Taip yra, pavyzdžiui Leideno universitete, Amsterdamo universitetas turi 24 mėnesių trukmės teismo ekspertizės magistro programą⁴⁰⁰.

Lozanos universitetas Šveicarijoje išlaikė kriminalistikos dėstymo tradicijas ir siūlo, pavyzdžiui, dvi su kriminalistika susijusias magistro studijų programas:

- Teismo ekspertizės identifikacijos dalyko programą (*Master of Science*

399 [Žiūrėta: <www.markim.de/images/stories/dokumente/presentationsfeltes_1.pdf.(criminologieandpolicescience)]>.

400 [Žiūrėta: <<http://www.masterstudies.com/Masters-Degree/Forensic-Science/>>].

in Forensic Science subject area Identification) apimtis 120 ECTS kreditų, trunka 4 semestrus. Tarpdalykinės studijos apima pagrindines identifikacijos sritis: pirštų pėdsakus, DNR analizę, biometriją, trasologiją, ginklotyrą, raštotyrą, dokumentotyrą;

- Teismo ekspertizės cheminės kriminalistikos programą (*Subject area Chemical criminalistics*)⁴⁰¹.

Švedijoje Upsalos universitetas siūlo 120 kreditų teismo ekspertizės magistro programą 2013/2014 mokslo metams, kur studijuojama teismo ekspertizė ir kriminalistika (7,5 kredito), teismo medicina ir genetika (7,5 kredito), kriminologija – Stokholmo universitete (15 kreditų), cheminė teismo ekspertizė (Forensic Chemistry, 15 kreditų), Analitinė toksikologija (30 kreditų), magistro baigiamasis darbas (30 kreditų).⁴⁰²

Londono Metropolitenos universitete (London Metropolitan University) yra teismo ekspertizės magistro (M.Sc.) programa, kurioje dėstoma kriminalistika, teismo biologinė ekspertizė, molekulinė diagnostika, moksliniai tiriamieji metodai ir nuodingų medžiagų analizė.⁴⁰³ Stratklaido universitete (University of Strathclyde) yra žinoma teismo ekspertizės magistro programa, trunkanti 1 metus ir rengianti teisme dirbančius ekspertus.⁴⁰⁴ Glamorgano universitete, Velse (University of Glamorgan) policijos mokslų bakalauro studijų programoje yra moduliai „Įvadas į kriminalistiką“ ir „Ekspertiniai tyrimai“.⁴⁰⁵

Airijoje, pavyzdžiui, Dublino Dorset (Dorset College) koledžas siūlo ir kvalifikacijos kėlimo kursus – diplomą kriminalistikoje ir teismo psichologijoje. Kursų disciplinos suskirstytos į 6 blokus (units): teismo ekspertizės ir psichologijos pagrindai (fundamentals of forensic science and forensic psychology), įvykio vieta ir elgesio analizė (the crime scene and behavioural analysis), įrodymų rinkimas ir analizė (evidence collection and analysis), įrodymai ir teisė (evidence and law), kriminalistika (criminalistics), pristatymo ir komunikavimo gebėjimai (presentation and communication skills). Kursai trunka 11 savaitių.⁴⁰⁶

401 [Žiūrėta: <http://www.unil.ch/enseignement/page28145_en.html>].

402 [Žiūrėta: <<http://www.uu.se/en>>].

403 [Žiūrėta: <<http://www.londonmet.ac.uk/>>].

404 [Žiūrėta: <<http://www.strath.ac.uk/>>].

405 [Žiūrėta: <<http://www.glam.ac.uk/>>].

406 [Žiūrėta: <<http://www.dorset-college.ie/>>].

Turkijoje Stambulo universiteto Teismo medicinos ir ekspertizės institutas suteikia Teisės magistro ir daktaro laipsnius įvairiose teismo ekspertizės rūšyse, institute dirba daug aukštos kvalifikacijos profesionalų kriminalistikos srityje.⁴⁰⁷

Rytų Europos šalyse tebeįtampa Rusijos kriminalistikos mokslo įtaka, kriminalistikos mokymas daugelyje atvejų stabiliai išlieka aukštųjų teisės mokyklų, tarp jų ir universitetų programose.

Kalbant apie kriminalistikos studijų kursą, naujausioje rusų kriminalistinėje literatūroje galima sutikti nuomonių, jog jis skiriasi žinybinėse aukštosiose teisėsaugos mokyklose, kuriose transformuojamas pagal specialistų rengimo programas, būdingas tai ar kitai žinybai. Civilinėse plataus profilio teisės aukštosiose mokyklose siūloma kriminalistikos kurse išlaikyti visas būdingas tradicinėms kriminalistikos dalims žinių pateikimo spektrą ir apimtis (bazinis teisininko rengimas) bei galimybę studijuoti įvairias kriminalistines technologijas, reikalingas ne tik baudžiamojoje procesinėje veikloje, o taip pat įgyti kriminalistinio mąstymo pagrindus⁴⁰⁸.

Maskvos Lomonosovo universitete, pavyzdžiui, su kriminalistika susijusių dėstomų disciplinų sąrašas apima kriminalistiką, teismo mediciną, teisės psichologiją, teismo psichiatriją, teisinę informatiką ir kibernetiką, o taip pat siūlomus keturiolika specialių kursų ir seminarų bei du fakultatyvius spec. kursus. Kriminalistika kaip dalykas dėstoma sutinkamai su Valstybiniu išsilavinimo standartu pagal specialybę „Jurisprudencija“, kriminalistika priklauso prie federalinio lygio privalomų bendraprofesinių disciplinų, jai skiriamos 184 akademinės valandos.⁴⁰⁹

Maskvos valstybiniame O.E.Kutafino teisės universitete⁴¹⁰ yra dėstoma labai daug su kriminalistika susijusių dalykų tiek bakalauro, tiek magistrantūros studijose. Šiame universitete yra atskiros specializuotos Teismo ekspertizės studijos (rašysenos ir ekonominių ekspertizų⁴¹¹).

407 [Žiūrėta: <<http://egitimdeyapilanma.istanbul.edu.tr/akademik.php?id=89&ref=ens&dil=en>>].

408 Яблоков, Н. П. Основные тенденции развития криминалистики как науки и учебной дисциплины в современной России. *Современное состояние криминалистики*. Сборник научных трудов. -Харьков, Апостиль, 2012, с. 71.

409 [Žiūrėta: <www.Law.msu.ru/structure/kaf/krim/teaching/>].

410 [Žiūrėta: <<http://msal.ru/en/>>].

411 [Žiūrėta: <<http://msal.ru/content/obrazovanie/spetsialitet/>>].

Įdomiai matomos kriminalistikos dėstymo problemos ir Ukrainoje. Mūsų pozicijos pilnai sutampa dėl to, jog kriminalistika būtina ne tik kriminalinės justicijos krypties pareigūnams (tyrėjams, prokurorams), bet ir teisėjams, advokatams, notarams, teisės konsultantams ir pan., tačiau skirtinga apimtimi. Bazinės kriminalistikos žinios, jos pagrindai, galimybių žinojimas, teisininkui būtina, kitas dalykas, jog gilesnis kriminalistikos studijavimas galimas pasirenkant atskirus specialius kursus pagal planuojamą profesiją, atsižandantį poreikį modeliuojant savo karjera⁴¹². Taip pat reikia pažymėti, kad Kijeve sėkmingai veikia Ukrainos advokatūros akademija kaip savarankiška universitetinė aukštoji mokykla.⁴¹³

Kriminalistikos dėstymas Lenkijoje taip pat turi savo specifiką. Nors Lenkijos universitetų teisės fakultetuose yra kriminalistikos katedros, tačiau teisininkų rengimo programa Lenkijos universitetuose nėra vienoda, privalomų dalykų yra mažiau nei laisvai pasirenkamų ir todėl neretai studentas pasirenka daugiau dalykų artimų jo būsimai profesijai. Dėl to kriminalistikos kursas kai kuriuose universitetuose yra fakultatyvinis. Bet be pagrindinio kriminalistikos kurso magistrantai, kurie pasirenka kriminalistikos baigiamąjį darbą, turi papildomai kriminalistikos užsiėmimų. Be to, Lenkijoje plačiai praktikuojamos podiplominės (1–3 semestrų) siauros specializacijos studijos, kurios suteikia teisę vėliau dirbti tam tikrą darbą. Pavyzdžiui, Vroclavo universiteto teisės fakultete organizuojamos eismo įvykių ekspertų ir dokumentų ekspertų podiplominės studijos, yra kriminalinės justicijos ir kriminalistikos magistro programa. Katowicų universitete (*University of Silesia Katowice*) studentams siūloma studijuoti raštotyrą, melo detekciją, empirinių tyrimų metodologiją kriminalistikoje. Yra naujas podiplominis kursas „Kriminalistikos archeologija“.

412 Шепитько В. Ю. *Криминалистика XXI века: предмет познания, задачи, тенденции в новых условиях.*// Современное состояние криминалистики. Сборник научных трудов. Харьков, Апостиль, 2012.С.53

413 Hora, I. Organizational problems of forensic activities in Ukraine. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice = Kryminalistyka i ekspertologia sądowa: nauka, studia, praktyka.* Vilnius – Varšuva, 2016. p. 263–277; Kolesnyk, V. Involvement of expert by parties in pre-trial investigation as a reflection of adversarial system at the stage of pre-trial investigation. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XII = Criminalistics and forensic science: science, studies, practice = Kryminalistyka i ekspertologia sądowa: nauka, studia, praktyka.* Vilnius – Varšuva, 2016. p. 287–300.

Krokvos ir Šecino universitetų mokslininkai rašo, jog kai kuriuose Lenkijos aukštosiose mokyklose kriminalistika tapo fakultatyviu dalyku, tačiau ją „nepaisydami didelės apimties (ypač nagrinėjant teismo ekspertizės pagrindus bei jos atlikimą), renkami labai daug studentų“⁴¹⁴.

Bosnijoje ir Hercegovinoje pasisakoma už kriminalistikos kaip nuolatinio dalyko (regular subject) buvimą teisės fakultetų programose, be ko studijos nebūtų pilnavertės. Tai galėtų būti geru pavyzdžiu kitoms Vakarų Balkanų šalims⁴¹⁵.

Reikia pasakyti, kad tai geras pavyzdys, kuriuo sekama. Makedonijoje, Pietryčių Europos universitete (*South East European University*) yra trijų metų trukmės Kriminalistikos ir Saugumo studijų programa, kurioje suteikiamos bazinės kriminalistikos technikos ir taktikos žinios. Čia dėstoma šiuolaikinės kriminalistikos teorijos (Contemporary Criminalistics Theories – 6 ECTS), Kriminalistikos pagrindai (Basics of Criminalistics – 6 ECTS), Kriminalistikos technika ir taktika (Criminalistics Techniques and Tactics – 6 ECTS), Kriminalistikos metodai (Criminalistics Methods – 6 ECTS), Kriminalistikos etika (Ethics of Criminalistics – 6 ECTS)⁴¹⁶.

Slovėnijoje Mariboro universitete (*University of Maribor Faculty Criminal Justice and Security*) Kriminalinės Justicijos ir saugumo bakalauro programoje antrais studijų metais yra dėstomas Kriminalinių tyrimų dalykas (Criminal Investigation – 9 ECTS), bei pasirenkamas dalykas Kriminalinio tyrimo metodai (Criminal Investigation Methods – ECTS). Kriminalistikos temų (modulių) yra ir Kriminalinės justicijos ir saugumo magistro programoje, pvz., Kriminalinis tyrimas kaip gnoseologinis procesas (Criminal Investigation as a Gnoseological process – 10 ECTS), Nusikaltimų tyrimo strategija kovoje su nusikaltimais (Crime Investigation Strategy of Crime Reduction – 10 ECTS), doktorantūros studijose yra Kriminalinių tyrimų policijos veikloje modulis

414 Żywucka-Kozłowska, E. Juszka, K. The need of criminal education according to students of law, prosecuting attorneys, judges, policemen and forensic doctors. *Jurisprudencija*, Vilnius, 2005, t.76 , p. 25

415 Petrovič, B. Muratbegović, E. Development and perspectives of criminalistics/criminal investigation studies in Bosnia and Hercegovina. *The 7-th Biennial International Criminal Justice Conference. Policing in Central and Eastern Europe. Social Control in Contemporary Society – Practice and Research*. University of Maribor, Ljubljana, 2008. [Žiūrėta: <www.fvv.uni-mb.si/conf2008/Proceedings.pdf>].

416 [Žiūrėta: <www.see.mk/en/faculties/Law/law-study-programes?id=4>].

(*Policing and Criminal Investigation*)⁴¹⁷.

Serbijoje yra net savarankiška Kriminalistikos ir policijos studijų Akademija (*The Academy of Criminalistics and Police Studies*).⁴¹⁸

Atskirai reikėtų pakalbėti apie 60 ECTS apimties Europos magistro programą teismo ekspertizės srityje su galimybėmis studijuoti keliuose universitetuose ir gauti dvigubą diplomą (EUROFOS).

Įdomi yra Vengrijos patirtis realizuojant šį projektą, kur Budapešto Lorando universitetas (*Eotvos Lorand University*) siūlo podiplomines teismo ekspertizės studijas (kursus) skirtingų specialybių diplomus turintiems studentams, kuriems numatytos ir skirtingos programos. Pavyzdžiui, technikos srities specialistams numatyta daugiau baudžiamojo proceso, kriminalistinės analizės teorijos dalykų, teisininkams – techniškų disciplinų pagrindų ir jų taikymo nusikaltimų tyrime užsiėmimų, teismo medicams – informacijos apie tikslųjų mokslų šiuolaikines technologijas, turintiems diplomus politikos mokslų, sociologijos, psichologijos srityse – apie darbą įvykio vietoje siejant su ten naudojama technika ir pan. Baigę šiuos podiplominius magistrantūros kursus, gauna: Budapešto universiteto podiplominį pažymėjimą (*Postgraduate Certificate in Forensic Science*), Mesinos universiteto magistro laipsnį (*Master di 2 Livello in Scienze Forensi*), Brandenburgo Technikos universiteto pažymėjimą (*Certificate in Forensic Science*)⁴¹⁹.

Galima rasti nemažai informacijos apie kriminalistikos studijas daugelyje kitų pasaulio šalių, pavyzdžiui, Argentinos universitetuose (*Universidad Catolica de Salta-Subsede Buenos Aires* siūlo kriminalistikos bakalauro programą⁴²⁰), Filipinuose, Mindanao universitete (*University of Mindanao*) yra kriminalistikos magistro programa (Master of Science in Criminalistics⁴²¹), Azerbaidžano Baku valstybinio universiteto Teisės fakultetas turi dvejų metų trukmės magistro programą „Baudžiamoji teisė, baudžiamasis procesas, kriminalistika ir ekspertinis tyrimas“ (*Criminal law, criminal process, criminalistics and forensic inquiry*⁴²²), Indijoje įkurtas Teismo ekspertizės universitetas,

417 [Žiūrėta: <www.fvv.uni-mb.si/en/about-the-faculty/mission.aspx>].

418 [Žiūrėta: <www.kpa.rs/en/>].

419 <<http://www.masterstudies.com/Masters-Degree/Forensic-Science...Postgraduate-Master-Course-in-Forensic-Science-Budapest-Hungary>>].

420 [Žiūrėta: <www.ba.usca.edu.ar/>].

421 [Žiūrėta: <<http://www.euni.de/tools/jobpopup.php?jobid=855422&jobtyp=5&...>>].

422 [Žiūrėta: <www.euroeducation.net/euro/az003.htm>].

nekalbant jau apie JAV, kur įvairiausias kriminalistikos ir teismo ekspertizės programas siūlo 354 universitetai.⁴²³

Iš tikro, XXI a. pradžios universitetinės studijos nėra panašios į XIX a. studijas, nes mūsų universitetai privalo reaguoti į sparčiai besikeičiančio gyvenimo poreikius.

Kaip šiuo metu yra sprendžiama ši problema, ką, pavyzdžiui, Lietuvos universitetai siūlo studentui ar derinančiam studijas su praktika teisėsaugos pareigūnui?

Visų pirma, norime pabrėžti eilę pozityvių pokyčių kriminalistinio teisinės bendruomenės išprusimo gerinimo srityje. Taip, nuo 2016 m. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės programos bakalauro nuolatinių studijų antrame kurse kriminalistikos dalykas iš alternatyviai pasirenkamo tapo privalomu.

Kriminalistikos dalykui yra skirti 3 ECTS kreditai, tai yra 81 valanda, kurios paskirstytos taip: 34 kontaktinės valandos, iš kurių 16 valandų skirta paskaitoms ir 18 valandų – pratyboms ir seminarams; studentų savarankiškam darbui skirta 47 valandos. Iš 34 kontaktinių valandų 20 valandų skiriama kriminalistikos technikai, kurių metu studentai per kriminalistikos technikos prizmę gauna žinių apie specialiąjų žinių panaudojimą nusikalstamų veikų tyrime.

Šio dalyko siekiniai yra ugdyti dalykinę kompetenciją kriminalistikos srityje, būtiną teisėsaugos institucijų pareigūnams, kurių veikla yra susijusi su nusikalstamų veikų atskleidimu. Skatinti ir ugdyti studentų gebėjimus dirbti darbo grupėse, savarankiškai domėtis naujausiais įvairių mokslų pasiekimais, kurie gali būti pritaikyti tiriant nusikalstamas veikas, taip pat ugdyti analitinę-kritinį mąstymą parenkant tinkamus nusikalstamų veikų tyrimo modelius, tinkamai pritaikant kriminalistikoje naudojamus metodus bei metodines rekomendacijas. Pratybų bei seminarų metu studentai analizuoja specialiąjų žinių poreikį bei problemas taikant specialiąsias žinias nusikalstamų veikų tyrime: formuojant klausimus konkreitiems tyrimams bei ekspertizėms.

Viešojo saugumo fakultete teisės ir valstybės sienos apsaugos programoje kriminalistiką studijuoja 3 ECTS kreditų apimtimi, jie taip pat turi galimybę pagilinti savo žinias teismo medicinoje (2-ame kurse studijuoja Teismo

423 [Žiūrėta: <<http://www.forensicpage.com/new05.htm>.]>.

mediciną ir pirmąją medicinos pagalba bei Balistinius tyrimus po 3 ECTS kreditų apimtimi.

Šiame fakultete vykdomoje universitetinėje Policijos veiklos bakalauro studijų programoje, kriminalistika studijuojama du semestrus – 9 ECTS kreditų apimtimi. Dar yra dėstomas privalomas dalykas Pirmoji medicinos pagalba ir teismo medicinos pagrindai, 3 ECTS kreditų apimtimi. Studentai turi galimybę pagilinti savo žinias atskirų specialiųjų žinių srityse – jie gali pasirinkti šiuos dalykus: Balistiniai tyrimai, Teismo medicina ir psichiatrija, kuriems skiriama po 3 ECTS kreditus.

Nuo 2012 m. rudens Viešojo saugumo fakultete pradėta vykdyti nauja Teisės ir ikiteisminio proceso bakalauro studijų programa, kurioje dėstomi 4 kriminalistiniai dalykai, tai sudaro 24 ECTS kreditus. Vienas iš šių dalykų skirtas konkrečiai specialiųjų žinių panaudojimui, tai „Specialiosios žinios ikiteisminiame tyrime“. Šis dalykas dėstomas 6 ECTS kreditų apimtyje (162 valandos), atitinkamai – 130 valandų auditorinėms studijoms ir 32 – savarankiškam darbui.

Mykolo Romerio universitete Teisės fakultete 2005–2008 m. m. buvo vykdoma magistrantūros studijų programa „Kriminalistika ir teismo ekspertizė“. Šiuo metu Viešojo saugumo fakultete yra registruota ir akredituota magistrantūros studijų programa „Kriminalistiniai tyrimai“⁴²⁴.

Pažymėtinas dar vienas svarbus faktas kalbant apie kriminalistikos didaktiką Europos bendros kriminalistikos erdvės kūrimo kontekste. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultete magistrantūros studijose, specialybė – baudžiamoji teisė ir kriminologija nuo 2015 studijų metų pradėtas dėstyti 6 ECTS apimties studijų dalykas „Ekspertologija“.

Tikslas – suformuoti žinių apie teorinius, procesinius ir organizacinius ekspertinės veiklos pagrindus sistemą, išsamiai supažindinti studentus su ekspertinių tyrimų galimybėmis, padėti įvaldyti ekspertizių skyrimo taktinius būdus, įtvirtinti medžiagos joms rengimo ir tyrimų išvadų vertinimo įgūdžius.

Bendrosios kompetencijos: Savarankiškumas ir mokymasis bei profesinės karjeros planavimas: gebėjimas dirbti individualiai ir planuoti savo mo-

424 [Žiūrėta: <http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/centrai/akademiniu_reikalu_centras/stud_prog_ir_kokyb_uztikrinimo_grupe/!_VISOS_PROGR_aktuali%20versija_NAUJI_VALST.KOD.0818.pdf>].

kymosi procesą, atsižvelgiant į teisinio ir vadybinio darbo ir mokymosi visą gyvenimą vertybines nuostatas. Komunikaciniai gebėjimai ir komandinis darbas: gebėjimas efektyviai bendrauti ir sklandžiai bei argumentuotai reikšti mintis, pagrįsti daromas išvadas ir jas deramai pateikti tiek žodžiu, tiek raštu, naudojant teisės terminiją ir teisės normas, taip pat gebėjimas dirbti grupėje.

Dalykinės kompetencijos: Kritinis ir strateginis mąstymas bei kūrybingumas teisininko profesijoje: gebėjimas analizuoti praktines situacijas, užmegzti ir išlaikyti profesinius santykius su individualiais, grupėmis, bendruomene ar organizacijų personalu ar kitais specialistais, derinant priešingus interesus, gebėjimas suformuluoti aplinkos vystymosi viziją. Teisinių problemų nustatymas, analizė, sprendimas: gebėjimas kvalifikuoti teisinę situaciją bei pasiūlyti situacijos sprendimo būdus ir priemones. Tyrimų atlikimas ir rezultatų interpretavimas: gebėjimas vykdyti mokslinius tyrimus ekspertinės veiklos tematika: ieškoti, atrinkti reikalingą nagrinėti ir analizuoti informaciją, kelti pagrįstas hipotezes, tyrimo uždavinius ir tikslus, juos įgyvendinti. Profesinė etika: gebėjimas atsakingai, sąžiningai, kruopščiai ir skaidriai atlikti savo darbą.

Kalbant apie kriminalistikos dėstymą Vilniaus universiteto teisės studijose, tenka konstatuoti, jog ten apsiribojama nedidelės apimties laisvai pasirinkamais kriminalistikos moduliais, apie ką mes jau rašėme.

Pagal numatomą kvalifikacinių laipsnių sąrangą (projektas yra pateiktas svarstyti Lietuvos aukštosioms mokykloms), yra numatyta, kad teisės kryptyje bus suteikiami šie kvalifikaciniai laipsniai: Teisės mokslų profesinis bakalauras, Teisės mokslų bakalauras, Teisės mokslų magistras ir Teisės magistras (LLM). Tad atsiras galimybė, parengti teisės magistro programą „Teismo ekspertologija“, kurios apimtis būtų 60 kreditų (ECTS). Ši programa būtų išskirtinai skirta asmenims, siekiantiems gauti eksperto licenziją ir būti įrašytiems į ekspertų sąrašą. Ši programa galėtų apimti visus būtinus teisinių žinių programos dalykus, kuriuos tvirtina Lietuvos Respublikos teisingumo ministras (Lietuvos Respublikos teisės sistema; Teismai, teisės saugos institucijos, gynyba ir atstovavimas teisme; Ekspertizės reglamentavimas Lietuvos Respublikos įstatymuose ir kituose teisės aktuose; Lietuvos Respublikos teismo ekspertų teisinė padėtis pagal Teismo ekspertizės įstatymą ir kitus teisės aktus; Ekspertizės aktas, jo turinys pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus; Teismo ekspertų veiklos principai, atsakomybė už Teismo ekspertų profesinės

etikos kodekso pažeidimus ir skundų nagrinėjimas)⁴²⁵. Baigę šias studijas, asmenys laikytų teisinių žinių egzaminą. Tai išspręstų šiai dienai esančią problemą, kuomet asmenys, turintys ne teisės krypties universitetinį išsilavinimą, teisinės žinias įgyja savarankiškai rengdamiesi teisinių žinių egzaminui. Tad siekiant užtikrinti šių asmenų įgyjamų teisinių žinių kokybę, universitetai galėtų vykdyti teisės magistrų programas, kurios daugiau bus suvokiamos kaip profesinės studijos (baigę šias studijas asmenys, neturės galimybių tęsti studijų trečiojoje pakopoje. Planuojantiems studijuoti doktorantūroje, asmenys turės įgyti vientisųjų studijų arba teisės magistrantūros teisės mokslų magistrą).

Mes minėjome ir tai, kad kiekvienos struktūros plėtrai būtini ne tik universalūs specialistai vykdytojai, siauros specializacijos profesionalai, tam tikros veiklos srities specialistai organizatoriai, bet ir aukščiausios grandies specialistai analitikai, sugebantys surasti, adaptuoti ir pritaikyti kitų mokslų laimėjimus, taip pat ir teisėsaugos veiklos baruose. Tarp jų – ir kriminalistai mokslininkai, kurie ne tik sugebėtų adaptuoti kitų mokslų laimėjimus, bet ir kurti, rengti naujas originalias kriminalistines metodikas, metodus, priemones įvairių pėdsakų, daiktinių įrodymų suradimui, fiksavimui, tyrimui ir panaudojimui. Per laikotarpį nuo 1996 m. iki dabar Lietuvoje apginta 19 daktaro disertacijų kriminalistikos problematika, bene daugiausia visoje ES, todėl ir Lietuvos mokslininkų siekiai prisidėti prie bendros Europos kriminalistikos kūrimo mokslinių pagrindų formavimo atrodytų visiškai suprantami, o to proceso rėmimas per Mokslo Tarybos finansuojamus projektus dar ir toliaregišku.

Kaip spręsti kriminalistikos didaktikos klausimus valstybiniu mastu, turime gerą pavyzdį. JAV Kongresas Nacionalinių mokslo akademijų Mokslo tarybai pavedė parengti kriminalistikos ir teismo ekspertizės vystymo šalyse programą. Pateiktose Tarybos rekomendacijose⁴²⁶ nurodoma, kad turi būti įkurtas Nacionalinis teismo ekspertizės institutas (*National Institute of Forensic Science*). Šio instituto pagrindiniai strateginiai tikslai – teismo ekspertinės, mokslo ir mokymo programų vystymas, nacionalinių duomenų

425 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2014 m. gruodžio 3 d. įsakymas Nr. 1R-354 „Dėl teisingumo ministro 2003 m. Balandžio 18 d. įsakymo nr. 112 *Dėl teisinių žinių programos asmenims, siekiantiems tapti teismo ekspertais, patvirtinimo* pakeitimo“. [Žiūrėta: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/31f740707b3811e49386e711974443ff>>].

426 IAI Positions and Recommendations to the Nacional Academies of Sciences Committee to Review the Forensic Sciences. Internacional Association for Identifications. *Identification News*. 2008, vol.38, No.1.

bazių ir registrų administravimas, vieningos ekspertinės veiklos standartų ir įstatyminės bazės sukūrimas. Nacionalinis teismo ekspertizės institutas turi orientuotis į: geros (pažangios) praktikos kaupimą ir diegimą teismo ekspertizės profesionalams ir laboratorijoms; nustatyti standartus privalomai laboratorijų akreditacijai ir ekspertų (kriminalistų) sertifikavimui bei numatyti institucijas, kurios tai vykdys; skatinti kvalifikacijos kėlimą, kompetentingą recenzuotą mokslą (tyrimus) bei techninį aprūpinimą; numatyti (parengti) kriminalistikos mokslo ir mokymo programų strategiją; prižiūrėti studijų standartus ir kriminalistikos programų akreditaciją koledžuose ir universitetuose; vertinti naujų technologijų diegimą kriminalistiniuose tyrimuose ir t.t. (koordinavimo ir sistemos rekomendacijų grupė).

Taigi, šios mokslo studijos autoriai priėmė iššūkį Europos mokslininkams – parengti mokslines rekomendacijas, kaip įgyvendinti Europos Sąjungos Tarybos išvadas dėl Europos kriminalistikos vizijos 2020, įskaitant Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje sukūrimą. Kriminalistikos didaktikos problematika ir čia turės užimti deramą vietą.

Kalbant apie kriminalistinės didaktikos ypatumus, literatūroje yra dėmesio vertų pasiūlymų:

- Dėl bendrų bazinio kriminalistikos kurso standartų vienodo lygmens mokymo įstaigose;
- Dėl šiuolaikinių kvalifikacinių charakteristikų įvairaus lygio pareigūnams ir atitinkamų papildomų studijų programų virš „bazinio“ kriminalistinio išsilavinimo.;
- Dėl Kriminalistikos teorinių žinių ir praktinių įgūdžių balanso ir dermės.

Mūsų nuomone, į kriminalistikos dėstymą ir studijavimą žiūrėti kaip į nepertraukiamą procesą, pradedant studijomis, specializacija, baigiant kvalifikacijos kėlimo ir tobulinimosi kursais per visą aktyvią profesinę veiklą.

Naujausi mūsų tyrimai (2010–2016 m.) rodo didelę nepakankamo kriminalistikos studijų vertinimo grėsmę ir problemas:

1. Nustatytos skirtingos specialistų rengimo ir kvalifikacijos teikimo sistemos. Kvalifikacijos tobulinimosi tvarka neregamentuota. Visose ekspertinėse įstaigose (ir centriniuose, ir periferiniuose skyriuose) trūksta ekspertizės atliekančių specialistų. Žmogiškąją išteklių pro-

blemą lemia neadekvatus darbo užmokestis, darbo krūvis, nepatraukli profesija ir jos specifika, laiko ir intelektualinės sąnaudos profesijai ir kvalifikacijai įgyti. Atlikus tyrimus išskirtos profesijos patrauklumo skatinimo problemos.

2. Kriminalistikos vystymo strategijos nebuvimas.
3. Ribota mokslo integracija su tarptautinių organizacijų tyrimais.
4. Nepakankamas kriminalistikos studijų svarbos supratimas.

Šiuo metu aktualizavosi būtinų pagrindinių teisinių žinių derinimo su pasirenkamais dalykais, leidžiančiais modeliuoti karjerą, poreikis. Lietuvos universitetuose, tiek kriminalistikos dėstytojų apimtys, ypač laisvai pasirenkama jų studijų forma yra keistinos ir gerokai tobulintinos visuose lygiuose.

Kaip jau minėjome, reikėtų atsižvelgti į pasiūlymus dėl bendrų bazinio kriminalistikos kurso standartų vienodo lygmens mokymo įstaigose, šiuolaikinių kvalifikacinių charakteristikų įvairaus lygio pareigūnams ir atitinkamų papildomų studijų programų virš „bazinio“ kriminalistinio išsilavinimo, apie su tuo susijusį kriminalistikos teorinių žinių ir praktinių įgūdžių balansą ir dermę, į kriminalistikos dėstytojų ir studijavimą žiūrėti kaip į nepertraukiamą procesą, pradedant studijomis, specializacija, baigiant kvalifikacijos kėlimo ir tobulinimosi kursais per visą aktyvią profesinę veiklą.

Mes vis grįžtam ir grįžtam prie minties, jog Lietuvoje reikalinga mokslo institucija, atsakinga už kompetentingą recenzuotą kriminalistikos mokslą (tyrimus) bei techninį aprūpinimą; kriminalistikos mokslo ir mokymo programų strategiją; studijų standartus ir kriminalistikos programų akreditaciją; naujų technologijų diegimą kriminalistiniuose tyrimuose.

Reikia pastebėti, jog Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba suaktyvino savo veiklą, taip pat ir didaktikos srityje. Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba (toliau Taryba) įgyvendindama 2016 m. gegužės 18 d. tarybos protokolu Nr. KTP-13 patvirtinto Efektyvaus teismo ekspertizių atlikimo organizavimo veiksmų plano uždavinio „Užtikrinti ekspertinių tyrimų atlikimą laiku ir kokybiškai teismo ekspertizės įstaigose“ 2 priemonę „Įvertinti teismo ekspertų rengimo, kvalifikacijos suteikimo, kėlimo ir perkvalifikavimo procedūras“ 2016 m. birželio 1 d. raštu Nr. KT-S-23 (16) kreipėsi į Lietuvos universitetus dėl nuomonės apie galimybes aukštosiose mokymo įstaigose visiškai ar dalinai parengti teismo ekspertus pateikimo.

Vilniaus universiteto Teisės fakultetas 2016 m. birželio 17 d. raštu Nr.

S-168-(2201.2.09) informavo, kad gali rengti kvalifikacijos kėlimo teisinių žinių programą, atitinkančią Teisingumo ministro patvirtintą teisinių žinių programą asmenims, siekiantiems tapti teismo ekspertais, reikalavimus bei vykdyti šios kvalifikacijos programos mokymus ir išduoti pasirengimą pagal ją patvirtinančius pažymėjimus.

Vilniaus Gedimino technikos universitetas 2016 m. birželio 22 d. raštu Nr. 12-10.22-8493 informavo, kad universitetas neturi mokslinio ar profesinio potencialo ir išteklių rengti studijų programas, kurios paruoštų teismo ekspertus.

Kauno technologijos universitetas 2016 m. birželio 22 d. raštu Nr. DV10-557-1 nurodė, kad atsižvelgiant į tai, jog teismo ekspertizei atlikti yra reikalingi specialistai (informatikos, medžiagų technologijų, statybos inžinerijos, sausumos transporto inžinerijos, chemijos ir kt.), turintys ir teisės žinių, esant tiksliniam finansavimui, galėtų parengti teisės dalykų bloką kitų krypčių studijų programoms, kad šių programų studentai galėtų pasiruošti teisės žinių egzaminui.

Mykolo Romerio universiteto teisės fakultetas 2016 m. birželio 22 d. raštu Nr. 24T(11.21-20401)-187 informavo, kad kartu su ekspertinėmis institucijomis galėtų rengti programas pagal tokias ekspertų kvalifikacijas kaip trasologijos (pėdsakų), rankų pėdsakų, įvykio vietos apžiūros, nešaunamųjų ginklų ir kitose srityse pagal poreikį bei savarankiškai pagal išsamią teisinių žinių programą parengti asmenis, siekiančius tapti teismo ekspertais. Taip pat universiteto pedagogai galėtų dalyvauti kvalifikacijų suteikimo komisijose.

Lietuvos sveikatos mokslų universitetas 2016 m. birželio 23 d. raštu Nr. DVT2-1090 nurodė, kad, kadangi teismo ekspertus rengia ekspertinės įstaigos, šios srities specialistai beveik nedirba universitete, o dirbantys turi mažą pedagoginį krūvį. Tačiau pasikeitus įstatyminei bazei dėl teismo ekspertų rengimo ir kvalifikacijos teikimo, esant poreikiui, svarstytų galimybę vykdyti studijų programas arba rengti kvalifikacijos kėlimo kursus, susijusius su medicinos srities teismo ekspertine veikla.

Apibendrinant surinktą informaciją, koordinacinė taryba padarė išvadą, kad:

- atsižvelgiant į tai, kad ekspertiniams tyrimams atlikti reikalinga akredituota laboratorija (moderni specializuota laboratorinė, programinė ir kompiuterinė technika, tyrimams atlikti reikalingos ribotoje ar

- draustinoje apyvartoje esančios medžiagos, objektai (narkotinės ir psichotropinės medžiagos, ginklai ir pan.), kuriems keliami specializuoti reikalavimai), kurios įsigijimas ir išlaikymas reikalauja daug investicijų, bei į tai, kad teismo ekspertą parengti reikalingi asmenys, turintys tiek atitinkamos srities mokslinį, profesinį, tiek praktinį ekspertinį pasirengimą, mokslo įstaigos neturi pakankamai finansinių ir žmogiškųjų išteklių tinkamai parengti teismo ekspertus;
- mokslo įstaigos galėtų parengti kvalifikacijos kėlimo teisinių žinių programą, atitinkančią Teisingumo ministro patvirtintą teisinių žinių programą asmenims, siekiantiems tapti teismo ekspertais, reikalavimus bei vykdyti šios kvalifikacijos programos mokymus ir išduoti pasirengimą pagal ją patvirtinančius pažymėjimus;
 - mokslo įstaigos galėtų bendradarbiauti su ekspertinėmis įstaigomis ir organizuoti kvalifikacijos kėlimo kursus, susijusius su tam tikromis ekspertinių tyrimų sritimis;
 - atsižvelgiant į tai, kad teismo ekspertų poreikis priklauso nuo nusikaltamos veiklos pobūdžio ir skaičiaus, kuris dažnai kinta (pvz. vystantis naujoms technologijoms vienos ekspertizės tampa neberekalingos, atsiranda naujos ekspertizių rūšys), bei į tai, kad teismo ekspertinėse įstaigose galimybės priimti dirbti teismo ekspertus yra ribotos, atsižvelgiant į joms patvirtintus etatus, darbo vietas, ribotus asignavimus, mokslo įstaigos negalėtų suplanuoti, kokioms ekspertizės rūšims, koks teismo ekspertų skaičius turi būti parengtas ir galėtų dirbti ekspertizės įstaigose bei lanksčiai reaguoti į pokyčius. Universitetų parengti teismo ekspertai galėtų užsiimti privačia teismo ekspertų veikla, tačiau galimybes ir suinteresuotumą riboja tam reikalinga laboratorinė ar kita specializuota įranga, tyrimo objektų specifika, saugumo ir kiti reikalavimai, atsižvelgiant į ekspertinės veiklos specifiką;
 - jeigu mokslo įstaigos ir galėtų parengti tam tikrų sričių teismo ekspertus, tai būtų ne visose ekspertinių tyrimų srityse, atitinkamai tai būtų tik teorinį pasirengimą turintys pretendentai, todėl ekspertinės įstaigos, įdarbinusios tokius asmenis, turėtų jį patikrinti ir apmokyti praktikoje, o specifinėse srityse vis tiek teismo ekspertizės įstaigos turėtų pačios rengti teismo ekspertus;
 - ekspertinės įstaigos, vadovaudamosis Teismo ekspertizės įstatymu,

turi teisę kviesti mokslo įstaigų atstovus dalyvauti teismo ekspertų kvalifikacijos teikimo komisijos darbe, kas ir yra daroma.

Pritardami šioms iniciatyvoms, mes vis tik manome, kad šiame procese turi aktyviai dalyvauti visos institucijos, visa teisinė bendruomenė – teisėsauga, ekspertinės įstaigos, universitetai ir kitos mokslo ir mokymo įstaigos. Iš kitos pusės, negalima apsiriboti vien ekspertologijos problematika, reikėtų apimti kur kas platesnę sritį – kriminalistikos taktiką ir metodiką, kitaip turėsime didelį skaičių atskirų, dažnai žinybinių, siauros paskirties, nesubalansuotų ir tarpusavyje nederančių kvalifikacijos kėlimo planų ir programų, kurie nepadės pasiekti bendro tikslo – profesinės teisėsaugos brandos.

Būtina tikslinti Teismo ekspertizės įstatymą, nurodant, kad privatūs ekspertai turi laikyti ne tik teisės ir specialybės egzaminus, bet ir kriminalistikos bei teismo ekspertologijos. Mokslo įstaigos (universitetai) galėtų parengti bendrąją kriminalistikos ir teismo ekspertologijos programą, o dalyvaujant ir ekspertinėms įstaigoms numatyti ir praktinius ekspertų programų rengimo segmentus.

Reikia pasakyti, kad dėmesys kriminalistikai ir teismo ekspertizei pradeda atsirasti ir teisėjų korpuse. 2016 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius kartu su Nacionaline teismų administracija organizavo 4 val. apimties kvalifikacijos kėlimo kursus kriminalistikos ir teismo ekspertizės klausimais LAT teisėjams. Tikime, kad šis atskiras faktas išaugs į sistemą, kurioje būtų numatyti tiek programų lygiai (regioniniai, nacionaliniai, tarptautiniai, akademiniai), tiek programos pagal profesijas ir specialybes (ekspertams, specialistams, tyrėjams, prokurorams, advokatams, teisėjams).

Juolab, to siekti mus įpareigoja ir naujausias dokumentas iš Europos Sąjungos – 2016 m. birželio 9 d. nutarimas (posėdis Nr. 3473) dėl priemonių plano kuriant bendrą Europos ekspertizės erdvę. Apie priemonių vykdymą Šalys narės prašomos informuoti 2018 m. pirmame pusmetyje.

Vienas iš priemonių plano punktų – Teisėsaugos pareigūnų ir teisinės visuomenės (bendruomenės) mokymai. Ko iš to laukiama? Laukiama prokurorų, policijos pareigūnų ir teisėjų sąmoningumo didinimo, suprantant kriminalistikos reikšmę.

Kitas momentas, pabrėžtinai minėtame veiksmų plane, yra stiprinti tarpusavio šalių – ne tik ES narių, bet ir kitų Europos valstybių pasitikėjimą skatinant kriminalistikos procedūrų kokybės gerinimą per gerosios praktikos

vadovų (*Best Practice Manuals*) kūrimą ir naudojimą⁴²⁷. Tai leis suvienodinti procedūras keičiantis kriminalistiniais duomenimis tarp šalių. Pabrėžtinai ir dar kitas svarbus uždavinys kriminalistikos didaktikos srityje – didinti teisėsaugos institucijų ir bendruomenių sąmoningumo lygį. Įrodymų vertinimo apibrėžtis teismuose neturi kelti jokių abejonų, todėl pabrėžtinai mokymų programų poreikis, pavyzdžiui, diegiant naujas technologijas ir priemones, būdus darbui įvykio vietoje. Atkreiptinas dėmesys ir į bendrų mokymų organizavimą, pavyzdžiui prokurorams ir teisėjams apie kriminalistinių tyrimų vystymosi tendencijas, kurios naudotinos, pritaikytinos ikiteisminiame tyrime⁴²⁸. Taip pat būtina parengti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos mokymo ir kvalifikacijos kėlimo programų rengimo strategiją.

2.10. Mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros projektai, kuriais skatinamas tolimesnis kriminalistikos infrastruktūros plėtojimas

2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos pamatinio sprendimo Nr. 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos⁴²⁹ tikslas yra užtikrinti, kad už nusikalstamų veikų užkardymą, išaiškinimą ir tyrimą atsakingos institucijos pripažintų, jog vienoje valstybėje narėje akredituotų kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų DNR analizės ir daktiloskopinių duomenų⁴³⁰ tyrimo rezultatai yra vienodai patikimi, kaip ir bet kurioje kitoje valstybėje narėje pagal EN ISO/IEC 17025 akredituotų kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų veiklos rezultatai⁴³¹. Nors ir atrodytų, kad šio tikslo pasiekimui užtektų privalomos laboratorijų akreditacijos, tačiau ES laboratorijų akreditaciją laiko tik viena iš priemonių. Kitomis priemonėmis yra: ES aprūpinimas modernia pasaulinio lygio kriminalistikos infrastruktūra, bendro aukšto kriminalistikos lygio užtikri-

427 Draft Council Conclusions on the way forward in view of the creation of an European Forensic Science Area. 10128/16. Brussels, 13 June 2016. p. 6.

428 Ten pat. P. 11.

429 2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos pamatinis sprendimas Nr. 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos. OJ L 322, 9.12.2009, p. 14–16.

430 2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos pamatinio sprendimo Nr. 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos 2 straipsnis.

431 2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos pamatinio sprendimo Nr. 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos 1 straipsnio 1 punktą.

nymas bei investicijos į mokslinius tyrimus ir naujų technologijų bei naujoviškų produktų plėtojimą⁴³². Mokslinių tyrimų ir infrastruktūros plėtojimas yra neatsiejama Europos kriminalistikos vizijos 2020 dalimi kartu su bendros Europos kriminalistikos erdvės sukūrimu. Ir būtent per mokslinių tyrimų bei naujų produktų ir technologijų plėtojimą ES gali būti aprūpinta ir modernia pasaulinio lygio kriminalistikos infrastruktūra, ir keliamas kriminalistikos lygis. JAV kriminalistikos infrastruktūros plėtojimui yra parengta speciali Nacionalinė Paulo Koverdelio kriminalistikos infrastruktūros gerinimui skirtų grantų programa, veikianti nuo 2002 m.⁴³³. O kaip ES ketina skatinti inovacijas kriminalistikoje? Ką ketina pasiūlyti mokslo ir verslo subjektams, kad šie būtų suinteresuoti kurti inovacijas kriminalistikoje? Atsakymas 27 milijonai eurų 2016–2017-iems⁴³⁴ metams⁴³⁵ mainais už ES suplanuotus kriminalistikos infrastruktūros gerinimo rezultatus.

Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimui ES pasirinko ne įprastinį strategijų įgyvendinimo būdą – teisės aktų leidybą, o mokslinių projektų įgyvendinimą, kuriuose bendradarbiaudami mokslo ir viešųjų institucijų arba verslo atstovai sieks ES pageidaujamų rezultatų. Taigi, Europos kriminalistikos vizijos įgyvendinimą ir tokiu būdu laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės kūrimą, ES nusprendė siekti kartu su kvalifikuočiaisiais mokslo, verslo ir viešojo sektoriaus institucijų atstovais per mokslinių tyrimų projektų įgyvendinimą. Paprastai praktikoje yra dviejų tipų projektai: „minkšti“ ir „kieti“⁴³⁶. Kieti projektai yra tokie, kurių tikslas ir rezultatai yra materialią formą turintys kilnojami ir nekilnojami daiktai (pvz., pastatai, įrenginiai, prietaisai ir pan.)⁴³⁷. Minkšti projektai – tokie, kurių tikslas ir galutiniai rezultatai patys savaime nėra kilnojami ar nekilnojami daiktai (pvz. suorganizuoti mo-

432 Europos Tarybos išvadų dėl Europos kriminalistikos 2020 vizijos, įskaitant Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimą 5 puslapis.

433 [Žiūrėta: <<http://www.nij.gov/topics/forensics/lab-operations/capacity/nfsia/pages/welcome.aspx>>].

434 Kiekvienais finansavimo metais suma kinta priklausomai nuo turimo ES biudžeto, poreikių ir nustatytų prioritetų.

435 [Žiūrėta: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5831_en.htm>].

436 Crawford, L., Pollack, J., Hard and soft projects: a framework for analysis. Volume 22, Issue 8, November 2004. p. 645–653.

437 [Žiūrėta: <<http://www.maxwideman.com/papers/capitalprojects/hardsoft.htm>>].

kymai, parengtos metodikos, koncepcijos, suteiktos konsultacijos ir pan.)⁴³⁸. Europos kriminalistikos vizija 2020 yra įgyvendinama abiejų tipų projektais: tiek minkštais, tiek kietais. Finansavimo šaltiniai taip pat yra dviejų tipų: ES ir nacionalinės lėšos.

„Minkšti“ projektai, skirti Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimui.

Minkšti projektai, skirti Europos kriminalistikos vizijos įgyvendinimui, yra finansuojami tiek ES, tiek valstybių narių. Tačiau skirtingai nuo dažnos ES praktikos projektus finansuoti konkursiniu būdu, projektas dėl Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo buvo finansuojamas ne konkursiniu būdu skiriant 645,649 € dotaciją jo įgyvendinimui⁴³⁹. Tai reiškia, kad ES lėšas skyrė iš anksto numatytai monopolinę poziciją turinčiai institucijai, kuri turėjo parengti ir įgyvendinti projektą kartu su savo pačios pasirinktais partneriais. Tokia institucija buvo įvardinta Tarybos išvadose dėl Europos kriminalistikos vizijos 2020⁴⁴⁰ ir šiuo atveju yra ENFSI. ENFSI buvimą monopoline organizacija kriminalistikos ir teismo ekspertizės srityje lemia tai, kad tai yra vienintelis kriminalistikos (teismo medicinos) institutų tinklas ES, apjungiantis visas valstybes nares⁴⁴¹. Panašių organizacijų ES daugiau nėra. Kadangi Europos kriminalistikos vizija 2020 nėra teisės aktas, o tik politinis ES dokumentas, todėl ENFSI, kaip institucija, apjungianti valstybių narių kriminalistines ir teismo ekspertizės institucijas, yra strategiškai svarbi formuojant vieningą Europos kriminalistikos vizijos įgyvendinimo praktiką. Be to, ši institucija taip pat turi daugiausiai kompetencijos surasti būdai, kaip vieno puslapio apimties Europos kriminalistikos viziją 2020 paversti realiai funkcionuojančia sistema. Atsižvelgiant į tai, 2013 m. ES skyrė 645,649 € dotaciją ENFSI projekto „Towards the Vision for European Forensic Science 2020 (TVEFS-2020)“ (liet. k. „Link Europos kriminalistikos vizijos 2020“)⁴⁴²

438 [Žiūrėta: <http://www.maxwideman.com/papers/capitalprojects/hardsoft.htm>].

439 The European Commission 2013 Annual Work Programme C(2012)6402 for the specific programme “Prevention of and Fight against Crime”, 2012.

440 Europos Tarybos išvadų dėl Europos kriminalistikos 2020 vizijos, įskaitant Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojamą 4 puslapis.

441 The European Commission Annual Work Programme for 2009 for the specific programme “Prevention of and Fight against Crime”, 2008, p. 9.

442 [Žiūrėta: <http://www.enfsi.eu/projects/monopoly-programmes-mp/mp2013>].

(toliau – ENFSI projektas) įgyvendinimui⁴⁴³. Šis projektas turėtų tapti tolimesnio Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo gairėmis tiek ES, tiek valstybėms narėms.

ENFSI projekto apimtis nėra visa Europos kriminalistikos vizija 2020. ENFSI projektas apima šias Europos kriminalistikos vizijos 2020 kryptis:

- „optimalių būdų bendrai kurti, atnaujinti teismo ekspertizių duomenų bazes ir jomis naudotis nustatymo“;
- „kvalifikacijos patikrinimų / bendrų kriminalistinės veiklos pratybų vykdymo tarptautiniu lygiu“;
- „mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros projektų, kuriais skatinamas tolesnis kriminalistikos infrastruktūros plėtojimas“;
- „bendrų geriausios praktikos vadovų parengimo ir jų naudojimo kasdieniame kriminalistikos laboratorijų ir institutų darbe“;
- „naudojimosi kriminalistikos pasiekimais kovojant su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu ir kita nusikalstama veikla“⁴⁴⁴.
- Atitinkamai ENFSI projektą sudaro 6 darbo paketai:

1. Degių skysčių ir medžiagų duomenų bazės kūrimas ir padarymas bendrai naudojama. Ši duomenų bazė bus sukurta turint tikslą palengvinti gaisro tyrimus Europoje. Kas labai svarbu gaisro tyrimams – sukurta duomenų bazė turės ir galimų klaidingų sąsajų nurodymo funkciją. Duomenų bazė nebus visiškai unikali pasauliniu lygiu, kadangi JAV tokia duomenų bazė jau yra. Europos duomenų bazė būtų ir bus kuriama naudojantis JAV esančios analogiškos duomenų bazės pavyzdžiu.
2. Naujų analitinių priemonių kure ir gaisro nuolaužose metodų ir duomenų bazių plėtojimas ir padarymas bendrai naudojama praktika. Šis darbo paketas bus orientuotas į gamintojų į kurą dedamų priemonių (pvz. korozijos inhibitorių, ploviklių, antioksidantų ir kt.), kurios gali būti randamos tiriant gaisro nuolaužas tiriant gaisrus, nustatymą. Parengus priemonių nustatymo vadovą ir sukūrus duomenų bazę, tyrė-

443 The European Commission 2013 Annual Work Programme C(2012)6402 for the specific programme “Prevention of and Fight against Crime”, 2012.

444 Europos Tarybos išvados dėl Europos kriminalistikos 2020 vizijos, įskaitant Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimą.

- jai galėtų nustatyti padegimui naudoto kuro išsigijimo vietą ar šaltinį. Tai labai pagelbėtų tiriant gaisrus.
3. Pirštų antspaudų atitikimo tikrinimo testų sistemos tobulinimas. Ši projekto veikla bus skirta sudėtingos pirštų antspaudų tikrinimo testų (fingerprint proficiency tests (PTs)) ir bendradrabiavimo (collaborative exercises (CEs)) šioje srityje sistemos plataus masto analizei. Projekto metu bus sukurta bent du pirštų antspaudų tikrinimo testų (fingerprint proficiency tests (PTs)) ir bendradrabiavimo (collaborative exercises (CEs)) modeliai, taikomi viso ikiteisminio tyrimo proceso metu apimant piršto antspaudų paėmimą, ryškinimą ir individualizavimą. Įgyvendinant šią projekto veiklą taip pat bus apžvelgta pirštų antspaudų tikrinimo testų (fingerprint proficiency tests (PTs)) ir bendradrabiavimo (collaborative exercises (CEs)) praktika nuo 2006 m. bei įvertinti realūs pirštų antspaudų tikrinimo testų (fingerprint proficiency tests (PTs)) ir bendradrabiavimo (collaborative exercises (CEs)) atlikimo testų kaštai bei pateiktos išvalgos dėl pirštų antspaudų tikrinimo testų (fingerprint proficiency tests (PTs)) ir bendradrabiavimo (collaborative exercises (CEs)) sistemos ateities.
 4. SmartRank: sėkmės tikimės naudojantis programine įranga, skirta kompleksinių DNR profilių paieškai nacionalinėse DNR duomenų bazėse. Šio projekto veiklos tikslas – programinės įrangos, skirtos tikslesnei ir geresnei DNR profilių paieškai sistemai nacionalinėse DNR duomenų bazėse paieška. Projekto veikla apims problemų ieškant DNR profilių nacionalinėse duomenų bazėse identifikavimą ir optimaliausio programinės įrangos paketo šių problemų sprendimui parinkimą.
 5. DNActivity: tarptautinis bendradarbiavimas interpretuojant DNR duomenis. DNR duomenų interpretavimas yra ypač jautrus klausimas ikiteisminiame procese. Veiklos vykdymo metu bus analizuojamos egzistuojančios DNR interpretavimo gairės ir sukurtos sąlygos kiekvienos DNR laboratorijos pateiktus DNR duomenis pripažinti lygiaverčius visoje ES.
 6. Statistinės programinės įrangos paketo, apskaičiuojančio sėkmės faktorių, vystymas. Šis statistinės įrangos paketas yra reikalingas ekspertizės išvadų patikimumui įvertinti. Projekto įgyvendinimo metu

ketinama tobulinti ir toliau vystyti statistinės įrangos paketą, reikalingą ekspertizės išvadų patikimumui įvertinti. Planuojama statistinės programinės paketą ištobulinti taip, kad jis būtų patogus ir paprastas vartoti, kad nusikalstamas veikas tiriantys asmenys galėtų jį naudoti nesikonsultuodami su statistikos ekspertais.

2016 m. gruodžio 31 d., kuomet planuojama baigti įgyvendinti visas šias aukščiau išvardintas veiklas, yra tikimasi, kad ENFSI projekto rezultatai turės poveikį šioms Europos kriminalistikos vizijos 2020 sritims: kriminalistinių duomenų bazių, PTs / CTs naudojimui tarpvalstybiniu lygiu, moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai kriminalistikos srityje, gerosios praktikos vadovų sukūrimui, kovai su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu ir kitomis nusikalstamomis veikomis⁴⁴⁵.

Projekto veiklos bus įgyvendinamos 51 atstovo iš institucijų, esančių ENFSI narėmis. Nors ENFSI narėmis yra ir Lietuvos teismo ekspertizės centras bei Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras⁴⁴⁶, tačiau šios institucijos nėra įtrauktos projekto partneriais⁴⁴⁷ ir tarp projekto veiklas įgyvendinančio mokslininko⁴⁴⁸ nėra nei vieno atstovaujančio Lietuvą. Tačiau kadangi valstybės narės taip pat gali finansuoti minkštus Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo projektus, t. y. ENFSI projektas nėra visaapimantis, todėl Lietuvos mokslo taryba skyrė finansavimą Mykolo Romerio universiteto mokslininkų projektui „Europos Kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija“⁴⁴⁹. Projekto tikslas – parengti Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinę koncepciją. Pateikti pasiūlymus dėl šios koncepcijos realizavimo nacionalinio plano, ką turės padaryti visos ES šalys⁴⁵⁰.

Kieti projektai, skirti Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimui.

Europos kriminalistikos viziją 2020 sudaro bendros Europos krimina-

445 [Žiūrėta: <<http://www.enfsi.eu/projects/monopoly-programmes-mp/mp2013>>].

446 [Žiūrėta: <<http://www.enfsi.eu/about-enfsi/members>>].

447 [Žiūrėta: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/financing/fundings/pdf/isec/isec_grants_awarded_2013_en.pdf>].

448 [Žiūrėta: <<http://www.enfsi.eu/projects/monopoly-programmes-mp/mp2013>>].

449 Projekto finansavimo sutarties numeris MIP-089/2014.

450 [Žiūrėta: <https://www.mruni.eu/lt/universitetas/struktura/projektu_rengimo_centras/igyvendinami_projektai/paraikos/duomen_baze/v_paraikos_detail.php?id=181>].

listikos erdvės sukūrimas ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimas. Ir jeigu bendra Europos kriminalistikos erdvės koncepcijos ir priemonės yra kuriamos minkštų mokslinių projektų pagalba, tai kriminalistikos infrastruktūra Europoje bus plėtojama kietų mokslinių projektų pagalba. Kaip ir minkštų, taip ir kietų projektų atveju, yra galimi dviejų tipų finansavimo šaltiniai: ES ir nacionalinės lėšos. ES lygiu kriminalistikos infrastruktūra bus plėtojama įgyvendinat projektus, parengtus pagal specialiai šiam tikslui suprogramuotas Horizonte 2020 tematikas.

Europos kriminalistikos vizija 2020 yra orientuota į techninius kriminalistikos aspektus. Būtina plačiau analizuoti taktinius ir metodinius kriminalistikos aspektus, nes kriminalistikos plėtra nėra tik ekspertinė sritis, bet ir ikiteisminis ir teisminis tyrimai.

Horizontas 2020 – tai didžiausia kada nors egzistavusi ES mokslinių tyrimų ir inovacijų programa. Programos „Horizontas 2020“ esmė – kokybiškas mokslas, konkurencinga pramonė ir visuomeninio pobūdžio uždavinių sprendimas. Tikslingas finansavimas turi padėti užtikrinti, kad geriausios idėjos greičiau pasiektų rinką ir kaip galima greičiau būtų pritaikytos mūsų miestuose, ligoninėse, gamyklose, parduotuvėse ir namuose⁴⁵¹. Todėl programos Horizontas 2020 projektų partneriais yra ne tik mokslo institucijos, bet ir verslo subjektai. O visuomeninio pobūdžio uždaviniai, kurių sprendimas yra naudingas visiems ES piliečiams, yra išskirti į 7 grupes:

1. sveikata, demografiniai pokyčiai ir gerovė;
 2. aprūpinimo maistu saugumas, tvarus žemės ūkis ir miškininkystė, jūrų ir vidaus vandenų moksliniai tyrimai ir biochemija;
 3. saugi, švari ir efektyviai naudojama energija;
 4. pažangi, ekologiška ir integruota transporto sistema;
 5. klimato politika, aplinkosauga, efektyvus išteklių naudojimas ir žaliavos;
 6. Europa besikeičiančiame pasaulyje – įtrauki, novatoriška, mąstanti visuomenė;
 7. saugi visuomenė – Europos ir jos piliečių laisvės ir saugumo apsauga⁴⁵².
- Visuomenės saugumo užtikrinimo įrankis yra ir kriminalistikos infras-

451 Horizon 2020. Trumpai apie programą. Europos Komisija. 2014. p. 7.

452 Horizon 2020. Trumpai apie programą. Europos Komisija. 2014. p.11.

truktūros plėtojimas. Todėl kieti Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo projektai ES būtent ir yra finansuojami pagal Horizonte 2020 programą. Horizonte 2020 darbo programos yra rengiamos dvejiems metams. Kadangi Horizontas 2020 yra ES programavimo 2014–2020 m. periodo priemonė⁴⁵³, todėl iki šios dienos yra paskelbtos tik dvi Horizonte 2020 darbo programos: 2014–2015 m. ir 2016–2017 m.⁴⁵⁴ periodui. Šios programos yra labai panašios, tačiau nėra identiškos. Skirtumus tarp jų galime pastebėti ir kriminalistikos infrastruktūros plėtojimui skirtose mokslinių tyrimų tematikose.

Horizonto 2020 2014–2015 m. darbo programoje kvietimas teikti mokslinių projektų paraiškas dėl kovos su nusikalstamumu ir terorizmu buvo išskirtas į keturias dalis: kriminalistika, teisėsaugos institucijų pajėgumo didinimas, miestų saugumas ir etinė / socialinė dimensija⁴⁵⁵. Akivaizdu, kad kriminalistikos tematika turėtų būti siejama su Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimu. Tačiau taip yra tik iš dalies. Kriminalistikos tematika 2014–2015 m. Horizonte darbo programoje buvo atskirai išskaidyta į keturias potemes, tiesiogiai Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimui buvo skirta antroji Kriminalistikos tematika: „FCT-2-2015: Pažangūs kriminalistiniai institutų įrankiai, naudojami nusikaltimų vietose“⁴⁵⁶. Tačiau kadangi Europos kriminalistikos vizijos 2020 vienas iš uždavinių – kova su nusikalstamumu ir terorizmu – yra identiškas visam Horizonte 2020 kvietimui, todėl visas kriminalistikos ir teisėsaugos pajėgumų didinimo tematikas galime bent iš dalies laikyti esant Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo priemonėmis. Todėl ne tik tiesiogiai Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimui skirtą mokslinių tyrimų projektų potemę, bet jas visas toliau trumpai apžvelgsime.

Iššūkis, kuris sprendžiamas Kriminalistikos tematika Nr. 2: „Pažangūs kriminalistiniai įrankiai, naudojami nusikaltimų vietose“ darbo programoje apibrėžiamas taip: greitas įvairių technologijų ir komunikacijos priemonių

453 Prieš tai buvo 7 Bendroji Programa, 6 Bendroji Programa.

454 [Žiūrėta: <<https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/secure-societies-%E2%80%93-protecting-freedom-and-security-europe-and-its-citizens>>].

455 Horizon 2020 Work Programme 2014–2015. 14. “Secure societies – Protecting freedom and security of Europe and its citizens”. European Commission Decision C (2015)2453 of 17 April 2015, p. 48.

456 Horizon 2020 Work Programme 2014–2015. 14. “Secure societies – Protecting freedom and security of Europe and its citizens”. European Commission Decision C (2015)2453 of 17 April 2015, p. 51.

vystymasis kartu reiškia ir vis naujesnių technologijų panaudojimo kriminaliniame darbe galimybes sudarant sąlygas išgauti daugiau informacijos iš vis mažesnio medžiagos kiekio, tirti tuos pėdsakus, kurių tirti anksčiau nebuvo galimybių. Technologinė pažanga kartu reiškia ir kriminalistikos bei teismo ekspertizės tyrimų vis didesnę patikimumą ir galimybę atsakyti į vis sudėtingesnius klausimus. Technologiniams kriminalistikos pasiekimams vystantis nacionaliniu lygiu, nusikalstamo pasaulio (ypač organizuoto) atstovai neapsiriboja veikimu tik nacionaliniu lygiu. Be to, kadangi tokio pobūdžio nusikalstamumas peržengia kelių valstybių sienas, todėl ir nusikalstamų veikų pėdsakai lieka keliose valstybėse. Todėl tarptautinis bendradarbiavimas renkant įrodymus kitose valstybėse ir tų įrodymų patikimumo užtikrinimas tapo neišvengiama teisėsaugos praktika.

Apimtis: pagal šią tematiką teikti projektai turėjo būti orientuoti į įrankių ir ES taikomų standartų dėl saugaus kriminalistinių duomenų rinkimo, sumanosios vizualizacijos, prieigos ir greito jų keitimosi tarp kompetentingų institucijų, kūrimą. Įvairias technikas integruojanti multianalitinė platforma buvo rekomenduojama numatyti projektų rezultatu, tokiu būdu užtikrinant geriausių sąlygų kriminalistinių duomenų rinkimui ir keitimuisi sudarymą. Europos Komisija darbo programoje taip pat nurodė, kad multianalitinė platforma turėtų būti kuriama remiantis jau turimomis žiniomis apie dirbtinį intelektą (artificial intelligence) ir sistemos mokymąsi (*machine learning*).

Specialiomis tyrimų sritimis galėjo būti:

- Analitinės platformos, kurią būtų galima naudoti nusikaltimo vietoje ir kuri atitiktų dabar naudojamas kriminalistines nusikaltimų tyrimų gaires ir standartus, sukūrimas;
- Duomenų bazių, naudojamų ES mastu, sukūrimas (pvz. naujų sintetinių narkotikų ir narkotikų prekursorių) sukūrimas;
- Virtualios valiutos, kuria atsikaitoma nusikalstamų transakcijų metu, sekimo priemonių sukūrimas ir kt.

Tikėtinas rezultatas: projektai vykdomi pagal šią potemę turėtų sukurti naujoviškus, lengvai naudojamus kriminalistinius įrankius, tenkinančius specifinius ES valstybių narių teisėsaugos institucijų poreikius. Sukurti kriminaliniai įrankiai prisidės prie geresnio nusikalstamų veikų ir pažeidėjų identifikavimo bei sutrumpins ikiteisminio tyrimo ir teismo bylą nagrinėjimo terminus. Tokiu būdu bus prisidedama prie visuomenės saugumo užtikrinimo

ir pasitikėjimo ES valstybių narių teisėsaugos institucijomis didinimo.

Kvietimas teikti paraiškas pagal kriminalistikos potėmę Nr. 1 FCT-1-2015: „Didelių duomenų išgavimo, sintezės, keitimosi ir analizės įrankiai ir infrastruktūra, naudojama kriminalistiniams tyrimams“ yra skirtas problemų dėl teisėsaugos elektroninėje erdvėje surenkamų per didelio kiekio duomenų sprendimui. ES siekia, kad būtų sukurtos moderniausios technologijos, skirtos padėti tiek atliekant teismo ekspertizės institucijoms atliekant teismo ekspertizės, tiek teisėsaugos institucijoms tiriant nusikalstamas veikas elektroninėje erdvėje. Europos Komisija pateikia trejopo pobūdžio reikalavimus dėl projektų vykdymo metu kuriamų naujų technologijų:

1. Pirmas reikalavimas – kad duomenų išgavimo, analizavimo, vertinimo, interpretavimo argumentavimo ir teismui teiktinų išskyrimo iš didelių duomenų platformos ir įrankiai turėtų būti sukurti taip, kad galėtų būti naudojami ne tik vykdant ikiteisminį tyrimą, bet ir kad tokie duomenys būtų pripažįstami įrodymais teisme.
2. Antras reikalavimas – kad sukurti įrankiai ir platformos turėtų heterogeninių duomenų (įskaitant įvairių sensorių duomenis) kaupimo, tvarkymo, analizės, dalijimosi ir keitimosi funkcijas.
3. Trečias reikalavimas – kad sukurti įrankiai ir platformos veiktų pakankamu, kibernetiniam tyrimui reikiamu greičiu.

Visi šios potėmės projektai privalėjo atitikti visus tris aukščiau išvardintus reikalavimus⁴⁵⁷.

Trečioji kriminalistikos potėmė: FCT-3-2015: Mobilios, nuotoliniu būdu valdomos teroro aktų, įvykdytų naudojantis cheminėmis, biologinėmis, radioaktyviosiomis ar branduolinėmis medžiagomis, vietų tyrimo technologijos“. Kadangi teroro aktų specifiškumas lemia tai, kad ne visada yra įmanoma tirti šio nusikaltimo įvykdymo vietas dėl pavojaus tyrėjų gyvybei ir sveikatai. Todėl ES kvietė vykdyti projektus, kurių metu būtų sukurtos mobilios, nuotoliniu būdu valdomos teroro aktų tyrimo technologijos, atstosiančios tiesioginį žmogaus dalyvavimą tiriant nusikalstamos veikos įvykdymo vietas. Papildomai Europos Komisija iškėlė reikalavimą, kad sukurta technologija teisėsaugos institucijoms būtų prieinama už adekvačią kainą.

457 Horizon 2020 Work Programme 2014–2015. 14. “Secure societies – Protecting freedom and security of Europe and its citizens”. European Commission Decision C (2015)2453 of 17 April 2015, p. 50.

Ketvirtoji kriminalistikos temos potėmė: „Kovai su organizuotu nusikalstamumu skirtos kibernetinės kriminalistikos priemonės“. Visam pasauliui persikėlus į elektroninę erdvę ne išimtis tapo ir organizuoto nusikalstamumo pasaulis. Internetas tapo specifine organizuoto nusikalstamumo veikimo niša. Siekdama, kad būtų sukurtas naujas kovos su organizuotu nusikalstamumu elektroninėje erdvėje įrankis, ES iškėlė projektų pareiškėjams uždavinį tokių įrankių sukurti. Įrankio unikalumas pasireiškė tuo, kad jis pats be žmogiškojo faktoriaus turės gebėti ištraukti, lyginti, koreliuoti, filtruoti, ieškoti priežastingumo, interpretuoti įtartą internete, giliajame internete, tamsiajame internete ar kitose atvirai neprieinamose tinklo dalyse esančius arba per jį sklindančius duomenis. Europos Komisija nurodė, kad projektai siekiama sukurti programinę įrangą ir kietojo disko valdymo įrankiai turėtų apimti visus analizės sluoksnius: pradedant duomenų paketų analize, duomenų gavyba, ir baigiant kalbos interpretavimu, semantine analize, informacijos paieška, paveikslėlių ir video įrašų analize. Taip pat sukurtas naujas kriminalistinis įrankis turės sugebėti pats pasirinkti aktualią informaciją iš visos internete esančios informacijos ir galės būti taikomas ne tik kovai su organizuotu nusikalstamumu, bet ir kitų nusikalstamų veikų tyrimui, o jo pagalba surinkti duomenys turės būti galimi laikyti įrodymais teisme⁴⁵⁸.

Antroji Horizonte 2020 darbo programa yra skirta 2016–2017 m. periodui⁴⁵⁹. Joje, skirtingai nuo 2014–2015 m. darbo programos, kvietimai teikti paraiškas pagal kovos su nusikalstamumu tematiką nėra atskirai skaidomi į dalis, o iš karto skelbiami pagal potemes. Iš viso kovos su nusikalstamumu tematika turi 7 potemes⁴⁶⁰, iš kurių viena – „SEC-09-FCT-2017: Toolkits integrating tools and techniques for forensic laboratories“ – yra tiesiogiai skirta Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimui per kriminalistikos infrastruktūros plėtojimą. Europoje yra naudojama labai daug skirtingų

458 Horizon 2020 Work Programme 2014–2015. 14. “Secure societies – Protecting freedom and security of Europe and its citizens”. European Commission Decision C (2015)2453 of 17 April 2015, p. 54.

459 Horizon 2020 Work Programme 2016-2017. 14. “Secure societies – Protecting freedom and security of Europe and its citizens”. European Commission Decision C(2016)4614 of 25 July 2016).

460 Horizon 2020 Work Programme 2016-2017. 14. “Secure societies – Protecting freedom and security of Europe and its citizens”. European Commission Decision C(2016)4614 of 25 July 2016), p. 2.

kriminalistinių įrankių. Tai sudaro sunkumą lyginant ir keičiantis informacija tarp kriminalistinių laboratorijų, teisėsaugos institucijų ir teismų, o kartais būtent dėl to lyginti ir keisti informacija tampa iš viso neįmanoma. Tuo tarpu yra poreikis, kad kriminalistiniai duomenys būtų greitai ir lengvai prieinami tarptautiniu lygiu.

Apimtis: projektai pagal šią priemonę bus finansuojami ikiprekybinių pirkimų būdu. Ikiprekybinių pirkimų esmė – finansavimo skyrimas etapais visiems jų dalyviams tarpusavyje konkuruojant siekiant vieno bendro tikslo. Dalyvauti kitame etape gali ne visi ikiprekybinio pirkimo dalyviai, o tik tie, kuriuos ikiprekybinio pirkimo vertinimo komisija atrinko esant geriausiai pasiekusius prieš tai buvusio etapo tikslus. Ikiprekybinių pirkimų pagal šią tematiką tikslas – perspektyviausių kriminalistinių technikų tolimesnis plėtojimas ir kasdieninio naudojimo visos ES mastu kriminalistinių technikų rinkinio sukūrimas.

Taigi, ES kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimui pasirinko per mokslinių tyrimų programą Horizontas 2020, kurioje dalyvauti gali visų valstybių narių mokslo ir studijų institucijos, bei vieši ir privatūs juridiniai asmenys. Iš viso pagal 2014–2015 m. darbo programos antrąją Kriminalistikos dalies potėmę buvo paskelbti 4 kvietimai⁴⁶¹, pateikti 64 projektai, finansuoti 3 projektai. Trijuose iš pateiktų projektų dalyvavo ir Lietuvos atstovai: Vilniaus universitetas buvo įtrauktas projekto „Remote Controlled Mobile CBRNE System (RemCoDetect)“ partneriu, Kauno technologijos universitetas – projekto „Integrated Safe Smart Robotics Mobile Unit Virtual Intelligent Platform for Remotely – Controlled Technologies in CBRN Emergencies (SSR-CBRN)“ partneriu, Lietuvos teismo ekspertizės centras projekto „Large scale ANALYSIS of multimodal devICe fingerprints and LOcation features for law enforcemENt (LANCELOT)“ partneriu. Deja, nė vienam iš šių projektų nebuvo skirtas finansavimas⁴⁶². Tačiau nors Horizontas 2020 yra kriminalistikos infrastruktūros gerinimo priemonė ES lygiu, valstybės narės taip pat gali prie kriminalistikos infrastruktūros gerinimo prisidėti ir nacionalinėmis priemonėmis. Nors Lietuvoje kvietimai konkrečiai kriminalistikos infrastruktūros gerinimo moksliniams projektams nėra skelbiami, tačiau

461 [Žiūrėta: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5831_en.htm>].

462 Parengta pagal duomenų bazės CORDIS informaciją. Duomenų bazė tikrinta 2016-09-06.

pagal atskiras finansamo priemones moksliniai tyrimai, susiję su kriminalistikos infrastruktūros gerinimu gali būti atliekami.

Prie vienos iš tokių priemonių galime priskirti ir VŠĮ „Lietuva be šešėlio“ kartu su partneriais – Policijos departamentu, Kosmoso mokslo ir technologijų institutu, Lietuvos Respublikos ūkio ministerija ir Legalaus verslo aljansu vykdomą bendradarbiavimo projektą, kurio tikslas – naudojant Lietuvos mokslininkų kuriamas naujas technologijas kovoti su nelegalia akcizinių prekių gamyba ir prekyba šalyje⁴⁶³. Lietuvos kosmoso instituto mokslininkų sukurti bepiločiai orlaiviai „šukuos“ miškingas vietoves visoje Lietuvoje, o juose įmontuota į padidėjusią žemės paviršiaus temperatūrą reaguojanti aparatūra filmuos vietovę ir fiksuos įtartinio šilumos šaltinio koordinates⁴⁶⁴. Yra tikimasi, kad šis projektas padės policijai atrasti naujas technologijas kovojant su nelegalia alkoholio gamyba bei taupyti resursus, o taip pat turės prevencinį poveikį. VŠĮ „Lietuva be šešėlio“ inicijuotas projektas bus įgyvendinamas įvairiuose Lietuvos rajonuose, o konkrečios vietovės pasirenkamos suderinus su policija. Reguliarūs žvalgybiniai skrydžiai planuojami vykdyti visus 2016 metus, priklausomai nuo oro sąlygų⁴⁶⁵.

463 [Žiūrėta: <<http://www.policija.lt/index.php?id=37788>>].

464 [Žiūrėta: <<http://vz.lt/sektoariai/informacines-technologijos-telekomunikacijos/2016/04/27/bepilociai-ieskos-samanes-gamintoju>>].

465 [Žiūrėta: <<http://www.beseselio.lt/naujienos/bendros/bepilociai-orlaiviai-lietuvos-miskuose-ieskos-samagono-gamintoju-74>>].

3. EUROPOS KRIMINALISTIKOS ERDVĖS KŪRIMO VIZIJOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE MOKSLINĖ KONCEPCIJA

3.1. Ekspertinių tyrimų institucijų veiklos optimizavimas

Siekiant apibrėžti veiklos optimizavimą, pirmiausia būtina išsiaiškinti žodžio „optimizavimas“ kilmę. Žodis kildinamas iš žodžio „optimalus“ (arba optimumas) ir reiškia tam tikrą tašką, kuriame pasiekiamas (gaunamas) maksimalus rezultatas (maksimumas). Vadyboje, versle tai suprantama, jog pasiekiamas didžiausias našumas, geriausias rezultatas, kuomet panaudojami minimalūs kaštai. Todėl versle optimizavimas dažniausiai vertintinas per gauto rezultato ir patirtų išlaidų (kaštų) santykį.

Veiklos optimizavimas, kaip procesas, dažnai siejamas su veiklos efektyvumu, tam tikrų procesų tobulinimu siekiant užsibrėžtų tikslų. Tad veiklos optimizavimas yra orientuotas į siekimą efektyvinti procesus, vadinasi, optimizavimas artimas efektyvumo kategorijai. Vadybinė efektyvumo (angl. *efficiency*) samprata ekonomikos žodynuose apibrėžiama kaip tam tikrų išteklių panaudojimo veiksmingumas, kai norimas rezultatas pasiekiamas mažiausiomis įmanomomis sąnaudomis arba naudojant turimus išteklius pasiekiamas maksimalus įmanomas rezultatas. Efektyvumo sąvoka apima nustatyto tikslo pasiekimą. Analizuojant šią sąvoką, paminėtina tai, jog optimizacinės sistemos ir procesai turi vieną išskirtinį bruožą, jog siekiamas efektyvumas išreiškiamas aiškiais parametrais ir skaičiais. Neretai moksliniuose disputuose tam tikrų procesų optimizavimas arba efektyvinimas saistomas su būtinybe siekti kokybinių rodiklių. Kaip pabrėžiama, kryptingas valdymo, vadybos ir administravimo tobulinimas ir efektyvinimas yra išskirtinai svarbi, o kartais netgi svarbiausia prielaida tobulinti ir modernizuoti visuomenę, gerinti gyvenimo kokybę⁴⁶⁶. Veiklos efektyvinimas įvardinamas ir kaip vienas iš strateginių uždavinių viešajame sektoriuje siekiant darnos ir gerovės visuomenėje.

466 Melnikas, B. *Valdymas, vadyba ir administravimas šiuolaikinio iššūkio kontekste: nauji mokslinio tyrimo prioritetai*. Public Administration (16484541). 2012, Vol. 3 Issue 35. p. 8–9.

Pabrėžiama, kad svarbiausias strateginis uždavinys – viešojo valdymo ir viešojo sektoriaus veiklos efektyvinimas, nes nuo efektyvaus viešųjų institucijų gebėjimo planuoti, efektyviai parengti, priimti bei įgyvendinti sprendi mus priklauso šalies ekonominė padėtis, visuomenės gerovė.

Veiklos optimizavimas – nėra statinis reiškinys. Siekiant nuolatinio ir sisteminio veiklos optimizavimo, pasirenkamos labai įvairios optimizacinės priemonės ir įrankiai. Tai priklauso ir nuo būsimo paslaugos gavėjo – į ką nukreiptas pats veiklos optimizavimas. Pavyzdžiui, vidaus saugumo sektoriuje veiklos optimizavimas užtikrina teisėsaugos institucijų kokybiškų paslaugų teikimą visuomenei. Siekiant veiklos optimizavimo, teisėsaugos institucijose, pavyzdžiui, policijoje, diegta veiklos kokybės vadybos sistema. Lietuvos Respublikos Seimo patvirtinta Lietuvos policijos sistemos plėtros programa ir Viešojo saugumo plėtros strategija sudarė rimtas prielaidas kryptingam, nuosekliam ir kompleksiniam policijos įstaigų veiklos tobulinimui bei efektyvios ir racionaliai veikiančios Lietuvos policijos sistemos sukūrimui. Vienas pagrindinių minėtų dokumentų prioritetų – policijos veiklos kokybės vadybos sistemų plėtra, leisianti tobulinti institucijos veiklą, policijos veiklos ir valdymo procesams naudoti informacines technologijas, nuo kurių tiesiogiai priklauso veiklos rezultatai ir policijos teikiamų viešųjų paslaugų kokybė⁴⁶⁷.

Paminėtinos šios pagrindinės policijos sistemos optimizavimo priemonės – strateginio planavimo procesų stiprinimas ir policijos veiklos kokybės vadybos sistemų plėtra, leisianti tobulinti institucijos veiklą, policijos veiklos ir valdymo procesams naudoti informacines technologijas, nuo kurių tiesiogiai priklauso veiklos rezultatai ir policijos teikiamų viešųjų paslaugų kokybė⁴⁶⁸.

Paminėtina ir tai, jog veiklos optimizavimas sietinas ne tik su tam tikrų procesų gerinimu, bet ir su sisteminiais pokyčiais, peržiūrint darbuotojų skaičių, darbo organizavimo priemones, motyvacinius svertus. Tad veiklos optimizavimo turinyje ne mažiau yra svarbūs ir vidiniai sistemos diegimo elementai: optimizuojama organizacijos struktūra, pareigybės ir įgaliojimai, tobulinamos darbo organizavimo formos, stiprinamas vidinis ir išorinis komunikacinis ir bendradarbiavimo lygmuo.

467 Ruževičius, J., Kasperavičius, R. Lietuvos policijos veiklos kokybės tobulinimo galimybės. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2008. T. 2. p. 119–136.

468 Ruževičius, J., Kasperavičius, R. Lietuvos policijos veiklos kokybės tobulinimo galimybės. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2008. T. 2. p. 123.

Kaip atrodo valstybinės teismo ekspertizės institucinės sistemos analizė, kokios sistemos tobulinimo alternatyvos?

Kaip jau ne kartą minėjome anksčiau, mokslininkai siūlė, kad susidariusioje situacijoje būtina parengti kriminalistikos mokslinės institucinės plėtros koncepciją ir jos įgyvendinimo mechanizmą. Tam buvo pritarta dar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. lapkričio 16 d. pasitarime dėl būtinumo optimizuoti visų Lietuvos ekspertinių institucijų veiklą ir 2010 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko potvarkiu Nr. 33 sudaryta darbo grupė, kuriai pavesta išanalizuoti Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstaigų sujungimo į vieną teismo ekspertizės įstaigą galimybes, šių įstaigų veiklos problemas ir plėtros perspektyvas.

„Buvo išskirtos 7 problemų grupės, kurios šiuo metu yra itin aktualios siekiant optimizuoti ekspertinių įstaigų veiklą, bei padidinti jų veiklos efektyvumo rodiklius.

Pirma grupė klausimų, kurie apėmė *paslaugų teikimo problemas*, parodė, kad susiduriame su pertekliniais, pakartotiniais tyrimų skyrimais. Viena iš priežasčių, kodėl yra skiriami pertekliniai tyrimai – nepakankama ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacija ir nemotyvuotas šių pareigūnų užduočių skyrimas. Patikrinus ekspertines įstaigas pagal darbo krūvio kriterijų nustatyta, kad darbo krūvis viršija teismo ekspertų pajėgumus ir galimybes atlikti ekspertizes ir tyrimus laiku ir kokybiškai, tačiau nėra galimybių pritraukti naujų ekspertų (nėra norinčių įgyti eksperto kvalifikaciją dėl mažų, nekonkurencingų atlyginimų, privalomojo paruošimo, ilgo mokymosi laikotarpio). Reikalavimai ekspertams šiuo metu neadekvatūs socialinėms garantijoms. Dėl šių problemų – nustatyta ir kita problema – pensijinis ekspertų amžius.

Su paslaugų teikimo problemomis susijęs ir specialistų / ekspertų išvykimas į įvykio vietas. Dėl žmogiškųjų išteklių ir finansų trūkumo negalima užtikrinti išvykimo į įvykio vietą ištisą parą. Darbo grupė taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad nėra vieningos sistemos nustatant teikiamų paslaugų įkainius. Įkainiai yra tvirtinami steigėjų arba įstaigos vadovo. Privatorių ekspertų įkainiai nėra reglamentuoti norminiais aktais.

Didžiausią dėmesį darbo grupė skyrė besidubliuojančiai veiklai ir tyrimų tarp įstaigų paskirstymui. Buvo nustatyta, kad DNR tyrimus atlieka KTC ir VTMT, panašaus pobūdžio ekspertizes atlieka KTC ir LTEC. Šiuo metu funkcijų dubliavimosi tarp KTC ir VTMT problema sprendžiama tarpinin-

kaujant Lietuvos Respublikos Generalinei prokuratūrai (siekiant sumažinti ilgus DNR tyrimų terminus KTC, buvo sutarta kokius tyrimus atliks kiekviena ekspertinė įstaiga). Nagrinėjant KTC ir LTEC veiklą nustatyta, kad dubliuojamų ekspertizių skiriasi tyrimų apimtys.

Kita nagrinėtų klausimų grupė – *infrastruktūros būklės problemos*. Įvertinus ekspertinių įstaigų patalpų būklę nustatyta, kad daugumoje ekspertinių įstaigų, išskyrus KTC⁴⁶⁹ ir VTMT pagrindinį pastatą Vilniuje, patalpos neatitinka teisės aktais nustatytų darbo sąlygų ir higienos reikalavimų. Daugumai patalpų reikalinga rekonstrukcija. Taip pat nustatyta, kad daug kur nusidėvėjusi materialinė bazė tiek pagrindiniuose, tiek periferiniuose skyriuose. Pras tas teismo ekspertizės įstaigų apsirūpinimas reikalinga įranga yra sąlygotas nepakankamu finansavimu.

Trečioji grupė klausimų, kuriuos tyrinėjo sudaryta darbo grupė – *žmogiškieji ištekliai*.

Nustatytos skirtingos specialistų rengimo ir kvalifikacijos teikimo sistemos. Kvalifikacijos tobulinimosi tvarka neregamentuota. Visose ekspertinėse įstaigose (tiek centriniuose, tiek periferiniuose skyriuose) trūksta ekspertizės atliekančių specialistų. Žmogiškoji išteklių problema pagrįsta neadekvачiu darbo užmokesčiu, darbo krūviu, nepatrauklia profesija ir jos specifika, laiko ir intelektualinėmis sąnaudomis profesijai ir kvalifikacijai įgyti. Atlikus tyrimus išskirtos profesijos patrauklumo skatinimo problemos. Itin jos aktualios teismo medicinos ekspertų tarpe.

Nagrinėjant *apmokėjimo už ekspertizės problemas* nustatyta, kad nesuderintas su teismais kelionės išlaidų apmokėjimas (teismai atsisako apmokėti kelionės išlaidas teismo ekspertizės įstaigų ekspertams). Civiliniame procese teismai laiku neatsiskaito už atliktų ekspertizių atlikimą. Dėl lėšų trūkumo ne visiems atliekamiems tyrimams taikoma išorinė kontrolė, nes dalyvavimas išorinėse (tarplaboratorinėse) tyrimų kokybės kontrolės programose reikalauja finansinių įdėjimų. Dažnai nėra galimybės atlikti įrangos metrologinės patikros. Taip pat nustatyta, kad ekspertinėms įstaigoms kasmet skiriama nepakankamai asignavimų akreditacijai ir jos palaikymui.

469 2002–2004 m. LP KTC įgyvendino PHARE projektą. Lietuvos valstybės indėlis į bendrą projektą buvo naujas KTC pastatas, kurio vertė apie 26 mln. litų. Patalpos ir laboratorijos visiškai atitinka Lietuvos policijos poreikius atliekamiems tyrimams bei tenkina priešgaisrinės ir darbo saugos reikalavimus.

Tyrimo metu nustatytas *Lietuvos teismo ekspertų profesinės etikos kodekso galiojimo ribotumas*. Teismo ekspertų koordinavimo tarybos 2007 m. vasario 9 d. posėdyje buvo svarstytas Lietuvos teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas, tačiau šis teisės aktas nėra priimtas. Jis tik rekomendacinio pobūdžio.

Darbo grupė vertinant ekspertinių įstaigų veiklą konstatavo, kad *Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba* yra neveikli. Pagal Teismo ekspertizės įstatymo 16 str. 1 d. teismo ekspertizės įstaigų ir privačių teismo ekspertų veiklą koordinuoja Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba, tačiau ši institucija nėra veikli. Todėl atkreiptas dėmesys į tai, kad būtina peržiūrėti Tarybos veiklos galimybes ir funkcijas, jas stiprinti; efektyvesnei jos veiklai užtikrinti būtina suteikti imperatyvius įgaliojimus, pvz. apribuoti ikiteisminio tyrimo pareigūnų mokymo specialiųjų žinių naudojimo klausimais programas ir pan., išplėsti jos kompetenciją ir įgaliojimus.

Paskutinė nagrinėtų klausimų grupė susijusi su *privačiais teismo ekspertais*. Pagal įstatymą, privačių teismo ekspertų veiklą koordinuoja Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba, tačiau ji faktiškai neveikia. Nenumatyta privačių teismo ekspertų kontrolės mechanizmas. Taip pat nepriimti teisės norminiai aktai, kurie reglamentuotų bendrąsias privačių ekspertų kvalifikacijos teikimo nuostatas (kvalifikacijos suteikimo privatiems teismo ekspertams teismo ekspertizės įstaigose suteikimo tvarka reglamentuota rekomendacinio pobūdžio aktu bei teismo ekspertizės įstaigų vidiniais teisės aktais).⁴⁷⁰

Ne kartą teko minėti, jog siekis optimizuoti ekspertinių įstaigų veiklą valstybėje, jas apjungiant į tam tikrus institutus, nėra naujas reiškinys. Pavyzdžiui, JAV Kongresas Nacionalinių mokslo akademijų Mokslo tarybai pavedė parengti teismo ekspertizės vystymo šalyse programą. Pateiktose Tarybos rekomendacijose⁴⁷¹ nurodoma, kad turi būti įkurtas Nacionalinis teismo ekspertizės institutas (angl. *National Institute of Forensic Science*). Šio instituto pagrindiniai strateginiai tikslai – teismo ekspertinės, mokslo ir mokymo programų vystymas, nacionalinių duomenų bazių ir registrų administravimas, vieningos

470 Kurapka, V. E.; Justickis, V; ir kiti. *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas: [monografija]* / moksl. red. ir rengėjai V.E. Kurapka, V. Justickis; Mykolo Romerio universitetas. Vilnius Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. p. 461–474.

471 IAI Positions and Recommendations to the Nacional Academies of Sciences Committee to Review the Forensic Sciences //Internacional Association for Identifications. Identification News. vol.38 No.1, 2008

ekspertinės veiklos standartų ir įstatyminės bazės sukūrimas. Nacionalinis teismo ekspertizės institutas turi orientuotis į: geros (pažangios) praktikos kaupimą ir diegimą teismo ekspertizės profesionalams ir laboratorijoms; nustatyti standartus privalomai laboratorijų akreditacijai ir ekspertų (kriminalistų) sertifikavimui bei numatyti institucijas, kurios tai vykdys; skatinti kvalifikacijos kėlimą, kompetentingą recenzuotą mokslą (tyrimus) bei techninį aprūpinimą; numatyti (parengti) kriminalistikos mokslo ir mokymo programų strategiją; prižiūrėti studijų standartus ir kriminalistikos programų akreditaciją kolegduose ir universitetuose; vertinti naujų technologijų diegimą kriminalistiniuose tyrimuose ir t.t. (koordinavimo ir sistemos rekomendacijų grupė).

Mūsų anksčiau Lietuvoje atlikti tyrimai parodė, kad ekspertinių įstaigų sistema jau yra pribrendusi pokyčiams, todėl pritariant Lietuvos Respublikos Vyriausybės pasitarimo nuostatoms dėl ekspertinės veiklos tobulinimo bei Teisingumo ministerijos darbo grupės pastangoms, mes siūlėme, kad Lietuvoje turėtų būti įkurta mokslinė įstaiga, kuri užtikrintų strateginę, kompleksinę įvairių lygių teismo ekspertizės problemų nagrinėjimą, racionalų esamo potencialo ir materialinės bazės panaudojimą sprendžiant ne tik įvairius teismo ekspertizės ir kriminalistikos klausimus, bet ir nusikaltimų tyrimo aiškinimo ir užkardymo mokslinius, metodinius, didaktinius ir organizacinius klausimus.

Mūsų atliktų tyrimų rezultatai leido pasiūlyti pirmąją priemonių grupę – pertvarkyti dalį ekspertinių institucijų į Nacionalinį kriminalistikos institutą, pritraukiant mokslininkus iš kitų institucijų. Antroji priemonių grupė – įkurti Nacionalinį kriminalistinių tyrimų centrą, nukreiptą į aukšto profesinio lygio taikomąją veiklą, užtikrinant efektyvų bei greitą ikiteisminį tyrimą. Tai loginis žingsnis, nes įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos BPK ikiteisminiame tyrime gerokai didėjo specialisto vaidmuo, o specialisto išvados tapo dominuojančia specialių žinių taikymo forma tiek dabartiniame KTC, tiek LTEC regioniniuose ekspertiniuose padaliniuose, iš dalies ir pačiame LTEC. Pagrindinėmis anksčiau minėtų institucijų bazėje funkcijomis taptų specialisto tyrimai (išvados), įvykio vietos tyrimas, kriminalistinių duomenų bankų ar įskaitų tvarkymas, kitaip sakant, tai operatyvus ikiteisminio tyrimo institucijų poreikių tenkinimas.

Pertvarkius ekspertines įstaigas Lietuvoje, mūsų nuomone, atsirastų teigiamas optimizavimo poveikis:

- jų veikla būtų koordinuojama vienos ministerijos, o ne trijų – SAM,

VRM ar TM;

- išvengta funkcijų dubliavimo, tobulesnis valdymas;
- veiksmingesnis būtų ekspertinio darbo srautų paskirstymas;
- racionalesnis biudžeto asignavimų planavimas bei efektyvesnis gautamų lėšų paskirstymas leistų užtikrinti infrastruktūros, medicinos įrangos ir technologijų atnaujinimą pagal ES standartus;
- centralizuotas ekspertų profesinės kvalifikacijos tobulinimas užtikrintų aukštą profesinę kvalifikaciją, atliekamų tyrimų ir ekspertizijų kokybę;
- standartizuoti ir sertifikuoti teismo ekspertiniai tyrimai, akredituota laboratorijų veikla;
- efektyvesnis ir racionalesnis esamų problemų sprendimas – mažinant nepagrįstai didelį teismo ekspertų darbo krūvį, sprendžiant žmogiškųjų išteklių problemą ir užtikrinant lygiavertį darbo apmokėjimą krūviui ir specifikai bei atsisakant nereglamentuotų funkcijų vykdymo;
- koordinuota teismo ekspertinių paslaugų įkainių nustatymo tvarka.

Tokia sistema būtų kur kas tinkamesnė, leistų išvengti funkcijų dubliavimo, ir greitesnė, nes priartintų specialistą ir tyrėją prie įvykio vietos, taupynt laiką ir išteklius⁴⁷².

Deja, tuo keliu eiti išdrįsta nebuvo, buvo apsiribota labai atsargia išvada, jog reikia teisės aktuose įtvirtinti trijų lygių institucinę sistemą: a) politiką formuojančią instituciją – Teisingumo ministeriją), b) politiką įgyvendinančias institucijas (valstybės teismo ekspertizės įstaigos), c) koordinuojančią instituciją (koordinavimo tarybą).

Mes jau esame rašę, kad tokia pertvarka nieko nepertvarkė. Buvo net ignoruota, jog realybėje egzistuoja privačios ekspertinės įstaigos, kurioms sistemoje vietos lyg ir nėra.

Būtina paminėti, kad prie ekspertinių institucijų reformos buvo grįžta 2014 m., ką mes tada vertinome kaip pozityvų reiškinį, teikiantį vilčių, jog į mokslinių tyrimų rezultatus ir jais paremtas rekomendacijas bus atsižvelgta.

Taip, Teisingumo ministerija, kaip institucija, formuojanti valstybės politiką teismo ekspertizės srityje, peržiūrėjusi teisinį minėtos srities reguliavi-

⁴⁷² *Specialių žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas*. Mokslo studija. Vilnius, 2012. p. 170–172.

mą ir išnagrinęjusi susiklosčiusią praktiką, teisingai konstatavo, kad teismo ekspertizės institucinė sistema yra organizuota ir funkcionuoja neefektyviai. Dar 2012–2013 metais Teisingumo ministerija atliko savarankišką tyrimą bei pasinaudojo jau atiktais moksliniais tyrimais ir svarstė kelias teismo ekspertizės institucinės sistemos tobulinimo alternatyvas, apie kurias taip ir nebuvo plačiau diskutuojama, nekalbant apie sprendimų priėmimą. Pateikiame Teisingumo ministerijos 2013 m. parengtą valstybinės teismo ekspertizės institucinės sistemos analizę ir sistemos tobulinimo alternatyvas.

I. Esamos būklės analizė. *Teismo ekspertizė – specifinė procesinė ir mokslinė veikla, skirta teisingumo vykdymo uždaviniams įgyvendinti. Šia veikla padedama teismams nustatyti tiesą civilinėse, administracinėse ir baudžiamosiose bylose, teisėsaugos institucijoms – greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas. Taigi, teismo ekspertizė yra neabejotinai svarbi sritis ir teisingumo vykdymo proceso dalis, kurios tobulinimui turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys.*

Teismo ekspertizės atlieka valstybės teismo ekspertizės įstaigos, išlaikomos iš valstybės biudžeto, ir privatūs teismo ekspertai. Tiek valstybės teismo ekspertizės įstaigose dirbantys, tiek privatūs teismo ekspertai yra įrašyti į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą⁴⁷³, kurį sudaro Teisingumo ministerija. Įrašymu į teismo ekspertų sąrašą patvirtinama, kad ekspertas turi reikiamą kvalifikaciją ir specialių žinių atlikti atitinkamos minėtame sąraše nurodytos rūšies ekspertizės (yra išlaikęs kvalifikacijos⁴⁷⁴ ir teisinių žinių⁴⁷⁵ egzaminus) bei gali dirbti teismo eksperto darbą teismo ekspertizės įstaigoje arba užsiimti privataus teismo eksperto praktika. Šiuo metu Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąraše įrašyti 380 teismo ekspertų, iš jų – 285 dirbantys teismo ekspertizės įstaigose, 95 – privatūs.

Teismo ekspertizės įstaiga pripažįstama specialiai įsteigta valstybės įstaiga ar valstybės įstaigos padalinys, kurių pagrindinė veikla – teismo ekspertizių atlikimas (Teismo ekspertizės įstatymo 3 straipsnio 5 dalis, 19 straipsnio 1 ir 2 dalys).

473 [Žiūrėta: <<http://www.tm.lt/dok/2013%2010%2009%20TEISMO%20EKPSPERTU%20SARASAS.pdf>>].

474 Į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą įrašomi teismo eksperto kvalifikacijos, suteiktos teismo ekspertizės įstaigos vadovo sudarytos kvalifikacinės komisijos, arba kvalifikacijos, suteiktos atitinkamos valstybės institucijos ar prie jos tam tikslui sudarytos komisijos, pagrindu.

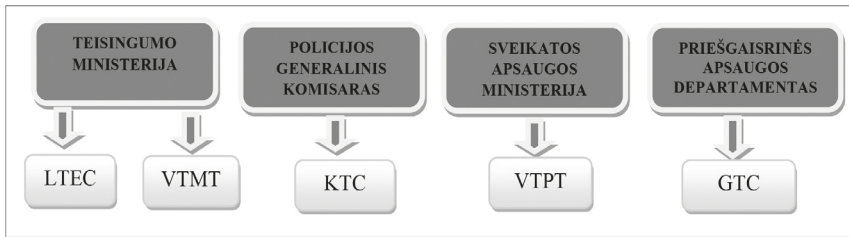
475 Asmenys, siekiantys tapti teismo ekspertais, teismo ekspertų teisinių žinių egzaminą laiko teismo ekspertizės įstaigoje, kai kvalifikaciją suteikia teismo ekspertizės įstaigos vadovo sudaryta kvalifikacinė komisija, arba Teisingumo ministerijoje, kai kvalifikaciją yra suteikusi kita valstybės institucija.

Teismo ekspertizės (tyrimus) atlieka šios valstybės įstaigos – Lietuvos teismo ekspertizės centras (toliau – LTEC), Lietuvos policijos Kriminalistinių tyrimų centras (toliau – KTC), Valstybinė teismo medicinos tarnyba prie Teisingumo ministerijos (toliau – VTMT), Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos (toliau – VTPT), Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos Gaisrinių tyrimų centras (toliau – GTC).

Tam tikros rūšies tyrimai atliekami ir kitose valstybės įstaigose: Finansinių nusikaltimų tyrimų tarnyboje, Lietuvos banko Kasos departamento Pinigų ekspertizės skyriuje, Muitinės laboratorijoje, Valstybės sienos apsaugos tarnyboje prie Vidaus reikalų ministerijos.

Teismo ekspertizės įstaigų veiklos koordinavimas vyksta žinybiniu principu – įstaigų veiklą kontroliuoja ir koordinuoja skirtingos ministerijos ir institucijos (žr. 3 schemą.).

Schema Nr. 3. Teismo ekspertizės įstaigų žinybingumas⁴⁷⁶.

Toliau pateikiama informacija apie 4 valstybės teismo ekspertizės įstaigas – LTEC, VTMT, KTC ir VTPT, kurias siūloma pertvarkyti, neįtraukiant į siūlomą pertvarką GTC, kuris be ekspertinių tyrimų, vykdo ir kitas funkcijas – atlieka medžiagų ir gaminių gaisrinius bandymus bei atitikties įvertinimą.⁴⁷⁷

Visos valstybės teismo ekspertizės įstaigos yra biudžetinės įstaigos ir gauna finansavimą iš valstybės biudžeto, tačiau įstaigos taip pat gauna ir specialiųjų lėšų, t. y. pajamų už ekspertines paslaugas, teikiamas civilinėse bylose ar fizinių ir juridinių asmenų prašymu (žr. 16 lentelę).

476 Schema buvo parengta pagal 2012 m. ekspertinių įstaigų žinybinį priklausomumą. Pavyzdžiui, šiuo metu Valstybinė teismo medicinos tarnyba yra pavaldi Sveikatos apsaugos ministerijai.

477 Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie VRM direktoriaus 2012-12-05 įsakymu Nr. 1-368 patvirtinti Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie VRM Gaisrinių tyrimų centro nuostatai.

Lentelė Nr. 16. Teismo ekspertizės įstaigų išteklių 2012 m. (Šaltinis: teismo ekspertizės įstaigų 2012 m. finansinių ataskaitų rinkiniai).

Pavadinimas	LTEC	VTMT	VTPT	KTC
Veiklos pajamos, mln. Lt	7.797	14.278	6.606	11.650
Sąnaudos darbo užmokesčiui su mokesčiais Sodrai, mln. Lt	6.186	9.983	5.442	6.598
Darbuotojų skaičius	145	259	163	159
Ekspertų skaičius	106	71	35	62

Pažymėtina, kad darbo užmokesčio fondas kartu su socialinio draudimo įmokomis (toliau – DU fondas) visose nagrinėjamosiose įstaigose sudaro didžiąją dalį skiriamų valstybės biudžeto asignavimų. Taip 2012 m. LTEC darbo užmokesčio fondas sudarė 79,3% skiriamų asignavimų, VTMT – 69,9%, KTC – 56,6%, o VTPT – net 82,4%. Per visas įstaigas šis rodiklis siekė 70%. Taigi, bet kokie sprendimai, susiję su DU fondo optimizavimu, turėtų esminės įtakos ir bendram įstaigoms skiriamų valstybės biudžeto asignavimų dydžiui. Pažymėtina, kad tikslesniems skaičiavimams dėl reorganizuotų įstaigų numatomo DU fondo atlikti, būtina priimti sprendimus dėl įstaigos personalo statuso – priklausomai nuo galimo šio statuso pakeitimo (pvz., statutinių valstybės tarnautojų) gali būti apskaičiuojama ši ekonominio efekto dalis.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad įstaigos, priklausomai nuo veiklos specifikos, turi skirtingą ekspertų ir bendro darbuotojų skaičiaus santykį – LTEC ekspertai sudaro 73% nuo viso įstaigos personalo, tuo tarpu kitose įstaigose ši dalis mažesnė: VTMT – 27%, VTPT – 21%, KTC – 39% - šis aspektas yra svarbus įvertinant galimus organizacinių struktūrų pokyčius ir planuojant būsimos įstaigos organizavimą.

Pastebėtina, kad teismo ekspertizės įstaigos dirba pagal skirtingas socialinių garantijų ir apmokėjimo sistemas:

- VTPT ir VTMT yra sveikatos priežiūros įstaigos, sveikatinimo veiklos specialieji valdymo ir kontrolės subjektai, kuriuose sveikatos priežiūros specialistai dirba pagal darbo sutartis, darbo užmokestis mokamas vadovaujantis Vyriausybės 1993 m. liepos 8 d. nutarimu Nr. 511 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos tobulinimo“;
- LTEC dirba karjeros valstybės tarnautojai (ir darbuotojai pagal darbo sutartis);
- KTC – statiniai ir karjeros valstybės tarnautojai (ir darbuotojai pagal darbo sutartis).

Vadovaujantis Teismo ekspertizės įstatymo 20 straipsniu, teismo ekspertizės įstaigos vykdo šias funkcijas: atlieka teismo ekspertizės teismams, atlieka savo srities mokslinius tyrimus, rengia ir apibūdina ekspertinio tyrimo metodikas, rengia savo srities

teismo ekspertus, teikia metodinę pagalbą teismams, prokuratūrai ir ikiteisminio tyrimo įstaigoms, atlieka tyrimus kitų juridinių ir fizinių asmenų prašymu ir kt., tačiau pagrindinė šių įstaigų funkcija – atlikti teismo ekspertizes pagal teismų nutartis ir specialisto tyrimus pagal ikiteisminio tyrimo institucijų pareigūnų ir prokurorų užduotis.

LTEC atliekamos šių rūšių ekspertizės (tyrimai): rašysenos, lingvistikos (autorystės), kalbos, balso bei garso signalų ir jų įrašymo priemonių, (fonoskopinė), dokumentų rekvizitų, dokumentų medžiagų, spausdintų tekstų ir spausdinimo priemonių, pinigų banknotų, portretų, trasologinė, rankų pėdsakų, transporto trasologinė, balistinė, šūvio pėdsakų, nešaunamųjų ginklų, pluoštinių medžiagų, plastikų (polimerinių medžiagų), dažų, naftos produktų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų, alkoholinių skysčių ir aparatų naminei degtinei gaminti, stiklo, metalų, metalografinė, dirvožemio, augalinės ir gyvulinės kilmės objektų, bankininkystės, buhalterinė, finansų, darbo ekonomikos, eismo įvykių, gaisrų, darbų saugos, elektrotechninė, informacinių technologijų, audiovizualinių kūrinių laikmenose, fonogramų laikmenose, kompiuterių vaizdo ir žaidimo programų laikmenose, ženklų atkūrimo, vaizdų.

VTMT atliekamos mirusių žmonių kūnų ir jų dalių, gyvų asmenų, deontologinės, toksikologinės, serologinės, citologinės, DNR, osteologinės, medicinos kriminalistikos, trasologinės, metalų koncentracijos nustatymo biologiniuose objektuose, histologinės ekspertizės. VTMT taip pat vyksta į įvykio vietas ir teikia specialisto išvadas.

VTPT yra asmens sveikatos priežiūros įstaiga. Joje yra 10 ambulatorinių teismo psichiatrijos skyrių ir 1 stacionarinis Utenos ekspertinis skyrius. VTPT atlieka ambulatorines ir stacionarias teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės baudžiamosiose, civilinėse ir administracinėse bylose.

KTC yra specializuota policijos įstaiga, kuri tvarko žinybinius registrus, kaupia ir tvarko duomenų bazes, kartotekas ir kolekcijas, rengia kinologus, koordinuoja ir kontroliuoja teritorinių policijos įstaigų kriminalistinių tyrimų padalinius, kuriuos aprūpina eksploatacinėmis medžiagomis, užtikrina šių padalinių metodinį vadovavimą, mokymus, kvalifikacijos kėlimą (2012 m. padaliniai pateikė 7 005 specialisto išvadų, KTC – 7 448). KTC atlieka alkoholinių skysčių, maisto produktų, aparatų namų gamybos stipriems alkoholiniams gėrimams gaminti, aparatų naminei degtinei gaminti, metalų ir jų lydinių, lakų ir dažų, šūvio pėdsakų, sprogstamųjų medžiagų ir jų pėdsakų, dirginančio poveikio medžiagų, stiklo ir keramikos gaminių, plastikų (polimerinių medžiagų), panaikintų ženklų atkūrimo, dokumentų medžiagų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirtakų ir kitus cheminius bei fizikinius, taip pat rašysenos, dokumentų blankų ir jų rekvizitų, pinigų bei vertybinių popierių, vaizdų ir asmenų portretų, kompiuterinių informacinių technologijų, transporto priemonių, jų agregatų numerių ir registracijos dokumentų, biologinių pėdsakų, serologinius, DNR, tėvystės nustatymo, DNR analitės registracijos, daktiloskopinius, daktiloskopinės registracijos, ekonominius, balistinius, nešaunamojo ginklo, sprogmenų techninius ir spro-

gimo aplinkybių, trasologinius, kriminalistinius odorologinius tyrimus ir ekspertizes.

Praktika rodo, kad nuo Teismo ekspertizės įstatymo priėmimo (2002 m.) nebuvo formuojama vieninga valstybės politika teismo ekspertizės srityje, atitinkamai ekspertizės įstaigų žinybinė priklausomybė nepajėgė užtikrinti, kad būtų bendrai sprendžiami klausimai dėl teismo ekspertizės įstaigų plėtros perspektyvų ir prioritetinių ekspertinių tyrimų sričių įstaigose nustatymo. Tokiu būdu šiuo metu kai kuriose ekspertinėse įstaigose atliekami tos pačios ekspertizės (tyrimai), naudojama ta pati techninė įranga, tyrimus atlieka tos pačios kvalifikacijos ekspertai, planuojama akreditacija tiems pačioms tyrimams. Nepaisant to, tyrimams yra susidariusios eilės.

Pavyzdžiui, KTC atlieka 31, o LTEC – 38 rūšis teismo ekspertizių (tyrimų) Lietuvoje dar nėra išgrinėta ekspertinių tyrimų klasifikacija. Pavyzdžiui, Rusijoje turime pakankamai logiškai sudėliotą ekspertizių lentelę, kurioje visos ekspertizės skirstomos į 12 klasių (pagal mokslo sričių) krypčių, kuriuos savo ruožtu klasifikuojamos pagal rūšis (galimas skirstymas ir pagal porūšis). (žr. 17 lentelę). Pastebėtina, kad KTC ir LTEC yra nevienodai nustatyti tyrimų sprendžiami uždaviniai, pvz., KTC atlieka ekonominius tyrimus, o LTEC finansų, buhalterinius, bankininkystės ir darbo ekonomikos, tačiau iš esmės KTC atliekami ekonominiai tyrimai apima visas 4 LTEC nurodytas tyrimo rūšis.

Lentelė Nr. 17. Informacija apie KTC ir LTEC atliekamas ekspertizes (tyrimus) 2012 m.

Ekspertizių (tyrimų) rūšis	Atlikta ekspertizių (tyrimų)		Ekspertizių (tyrimų) eilės mėn. ⁴⁷⁸	
	LTEC	KTC / iš viso su KTP*	LTEC	KTC
Rašysenos	865	142/216	~ 4–5	~ 4–5
Informacinių technologijų	138	19/94	~24 (be eilės -6)	~ 30
Ekonominiai	54	48/132	~ 12	~ 12
Dokumentų blankų ir rekvizitų, dokumentų medžiagų	260	601/778	~ 1–2 ~ 1–2	Nėra eilės ~2
Pigių	17		~ 1–2	Nėra eilės
Portretų	28	72	~ 1–2	~ 1–2
Vaizdų	68		~ 1–2	~ 1–2
Balistiniai	84	270/834	~ 1–2	~ 6
Šūvio aplinkybių	30		~ 1–2	
Trasologiniai	59	194/1731	nėra eilės	nėra eilės
Elektros skaitiklių			nėra eilės	nėra eilės

<i>Daktiloskopiniai</i>	69	1288/3447	<i>nėra eilės</i>	<i>nėra eilės</i>
<i>Nešaunamųjų ginklų</i>	20	45/290	~ 1-2	~ 5
<i>Alkoholinių skysčių</i>	1	539/1935	<i>nėra eilės</i>	<i>nėra eilės</i>
<i>Ženklių atkūrimo</i>	<i>neatlieka</i>		<i>neatlieka</i>	<i>nėra eilės</i>
<i>Šūvio pėdsakų</i>	12		~ 1-2	~ 3
<i>Narkotinių ir psichotropinių medžiagų</i>	547	1529/1703	~ 5	~ 6
<i>Pluoštinių medžiagų</i>	90	<i>neatlieka</i>	~ 3	<i>neatlieka</i>
<i>Stiklo</i>	18	194	~ 1-2	~ 2
<i>Metalių</i>	17		~ 1-2	~ 2
<i>Plastikų (polimerinių medžiagų)</i>	31		~ 1-2	<i>nėra eilės</i>
<i>Naftos produktų</i>	186	<i>neatlieka</i>	~ 4-5	<i>neatlieka</i>
<i>Biologinių pėdsakų</i>	<i>neatlieka</i>		<i>neatlieka</i>	
<i>Augalinės ir gyvulinės kilmės objektų</i>	149	<i>neatlieka</i>	~ 1-2	<i>neatlieka</i>
<i>Fonogramų, audiovizualinių kūrinių, kompiuterinių žaidybinių programų</i>	2	<i>neatlieka</i>	<i>nėra eilės</i>	<i>neatlieka</i>
<i>Lingvistikos</i>	8	<i>neatlieka</i>	~ 4-5	<i>neatlieka</i>
<i>Eismo įvykių</i>	510	<i>neatlieka</i>	~ 4-5	<i>neatlieka</i>
<i>Transporto trasologijos</i>	101		~ 4-5	
<i>Fonoskopiniai</i>	67	<i>neatlieka</i>	~ 7	<i>neatlieka</i>
<i>Gaisrų tyrimai</i>	22	<i>neatlieka</i>	~ 1-2	<i>neatlieka</i>
<i>Darbų saugos tyrimai</i>	63	<i>neatlieka</i>	~ 1-2	<i>neatlieka</i>
<i>Metalografijos</i>	41	<i>neatlieka</i>	~ 1-2	<i>neatlieka</i>
<i>Dirvožemio</i>	5	<i>neatlieka</i>	~ 1-2	<i>neatlieka</i>
<i>Psichofiziologiniai</i>	<i>neatlieka</i>		<i>neatlieka</i>	<i>nėra eilės</i>
<i>Aparatų naminei degtinei gaminti</i>		33/111		<i>nėra eilės</i>
<i>Sprogstamųjų medžiagų ir jų pėdsakų</i>	<i>neatlieka</i>		<i>neatlieka</i>	~ 6-9
<i>Transporto priemonių, jų agregatų numerių ir registracijos dokumentų</i>	<i>neatlieka</i>	488/930	<i>neatlieka</i>	<i>nėra eilės</i>
<i>Sprogmenų techniniai ir sprogmimo aplinkybių</i>	<i>neatlieka</i>	88	<i>neatlieka</i>	~ 6-9
<i>Odorologiniai</i>	<i>neatlieka</i>	114	<i>neatlieka</i>	<i>nėra eilės</i>

* KTP – teritoriniai policijos įstaigų kriminalistinių tyrimų padaliniai.

Taigi, analizė rodo, kad pusė KTC ir LTEC atliekamų tyrimų panašūs ir kai kurios tyrimų rūšys dubliuojasi. Ekspertinės veiklos rūšių dubliavimasis tam tikrose srityse leidžia daryti prielaidas, kad apjungus įstaigas ir centralizavus ekspertinės įrangos įsigijimą, nekeičiant bendrų investicijų apimčių būtų galima siekti didesnio ekonominio efekto – taip pat ir greitesnio ekspertizų atlikimo, kaip tiesioginio veiklos efektyvumo vertinimo rodiklio.

Reikėtų pažymėti, kad KTC atlieka ekspertinius tyrimus, kurių neatlieka kitos ekspertinės įstaigos: įvykio vietos, maisto produktų, DNR analizės registracijos, daktiloskopinės registracijos, biologinių pėdsakų, sprogmenų techninius, sprogimo aplinkybių, sprostamųjų medžiagų ir sprogimo pėdsakų, odorologinius, ženklų atkūrimo, dokumentų medžiagų cheminius, aparatų namų gamybos stipriems alkoholiniams gėrimams gaminti, tėvystės nustatymo. LTEC atliekami ekspertiniai tyrimai, kurių neatlieka kitos ekspertinės įstaigos: lingvistikos (autorystės), fonoskopinės, audiovizualinių kūrinių, fonogramų, kompiuterių vaizdo ir žaidimo programų laikmenose, darbų saugos, elektrotechniniai, naftos produktų, pluoštinių medžiagų, dirvožemio, augalinės ir gyvulinės kilmės objektų, eismo įvykių.

KTC ir VTMT atlieka tuos pačius DNR tyrimus (žr. 18 lentelę).

Lentelė Nr. 18. Informacija apie KTC ir VTMT atliekamus tyrimus 2012 m.

Ekspertizių (tyrimų) rūšys	Atlikta ekspertizių (tyrimų)	
	KTC	VTMT
DNR	1 797	904

Svarbu paminėti, kad vienas iš teismo ekspertizės įstaigų veiklos kokybės užtikrinimo garantų yra ekspertinių metodų akreditavimas. Akredituotų įstaigų rezultatai pripažįstami patikimais tarptautiniu mastu, jais galima keistis kaip moksliniais įrodymais su kitų šalių teisėsaugos institucijomis, kad jos galėtų sėkmingai užkardyti, išaiškinti ir tirti nusikalstamas veikas. Šiuo metu Teisingumo ministerija yra parengusi Teismo ekspertizės įstatymo projektą, kuriuo siekiama užtikrinti 2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos pamatinio sprendimo 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorinių tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos įgyvendinimą. Pagal šį pamatinį sprendimą tam, kad būtų galima keistis daktiloskopinių duomenų ir DNR tyrimų rezultatais tarp valstybių narių teisėsaugos institucijų, teismo ekspertizės įstaigos turi būti akredituotos pagal vieną tarptautinį standartą EN ISO/IEC 17025. Lietuvoje teismo ekspertizės įstaigos minėtų tyrimų metodus yra akreditavusios. Pastebėtina, kad apskritai ekspertizės įstaigos pakankamai efektyviai dalyvauja akreditacijos procese ir šiuo metu jau yra akreditavusios nemažai ekspertinio tyrimo metodų.

Tačiau, norėtume pastebėti, kad kai kuriose įstaigose buvo akredituoti tie patys tyrimo metodai, tokiu būdu vienodų metodų akreditavimas skirtingose įstaigose ir akreditacijos proceso palaikymas reikalauja daugiau valstybės biudžeto lėšų (vieno metodo akreditavimas kainuoja apie 1 000–3 000 Lt). Akredituojant vieną įstaigą lėšos būtų naudojamos racionaliau.

Teismo ekspertizės įstaigoms suteikta teisė atlikti savo srities mokslinius tyrimus. Šiuo metu teismo ekspertizės įstaigų mokslinė veikla dažniausiai pasireiškia

publikacijų, straipsnių rašymu, konferencijų organizavimu. Tačiau, neturint mokslinių tyrimų instituto statuso, teismo ekspertizės įstaigoms sudėtinga dalyvauti tarptautiniuose projektuose (ypač aktualu teismo medicinos srityje), kurių partneriai dažniausiai būna mokslo įstaigos, arba integruoti savo atliktus mokslinius tyrimus į Europos mokslinių tyrimų erdvę.

Pastebėtina, kad Lietuvos aukštosiose mokyklose neruošiami teismo ekspertai ir nesiūlomos specializuotos tik teismo ekspertizei skirtos programos. Aukštosiose mokyklose parengiami atitinkamos srities specialistai, kurie teismo eksperto kvalifikaciją įgyja ekspertinėse įstaigose (žr. 19 lentelę).

Lentelė Nr. 19. Išsilavinimo reikalavimai teismo ekspertams.

LTEC	KTC	VTMT	VTPT
Išsilavinimo reikalavimai			
<p>Privalomas profesinio bakalauro kvalifikacinis laipsnis. Rengiama: aukštosiose mokyklose – kolegijose, universitetuose. Trukmė: mažiausiai 4 m.</p>	<p>Privalomas profesinio bakalauro kvalifikacinis laipsnis. Rengiama: aukštosiose mokyklose – kolegijose, universitetuose. Trukmė: mažiausiai 4 m.</p>	<p>Pagrindinių studijų (medicinos kryptis) trukmė – 6 m. Į medicinos krypties studijų programų rezidentūrą priimami asmenys, baigę medicinos gydytojo internatūrą ir įgiję medicinos gydytojo profesinę kvalifikaciją. Rezidentūros programa VU – 4 m. Suteikiama profesinė kvalifikacija – teismo medicinos gydytojas. Rengiama VU, KMU. ! jau universitetuose paruošiami specialistai, pagal teismo medicinos specializaciją. Kiti teismo ekspertai turi biologo, chemiko, farmacininko, fiziko išsilavinimą.</p>	<p>Pagrindinių studijų (medicinos kryptis) trukmė – 6 m. Į medicinos krypties studijų programų rezidentūrą priimami asmenys, baigę medicinos gydytojo internatūrą ir įgiję medicinos gydytojo profesinę kvalifikaciją. Rezidentūros programa VU ir KMU - 4 m., suteikiama profesinė kvalifikacija – gydytojas psichiatras, o teismo psichologams privaloma klinikinio psichologo specializacija. Rengiama VU. ! Teismo psichiatro profesinė kvalifikacija universitete nesuteikiama.</p>

Manytina, kad turėtų būti išanalizuotas programų su teismo eksperto specializacija poreikis. Jungtinėse Amerikos Valstijose 249 universitetai siūlo su teismo ekspertizėmis susijusias programas ir kursus, Didžiojoje Britanijoje – 66 koledžai ir 19 universitetų (siūlomos nuotolinės studijos), Turkijos Stambulo universitetai siūlomos 6 programos teismo ekspertizės specializacijai.⁴⁷⁸

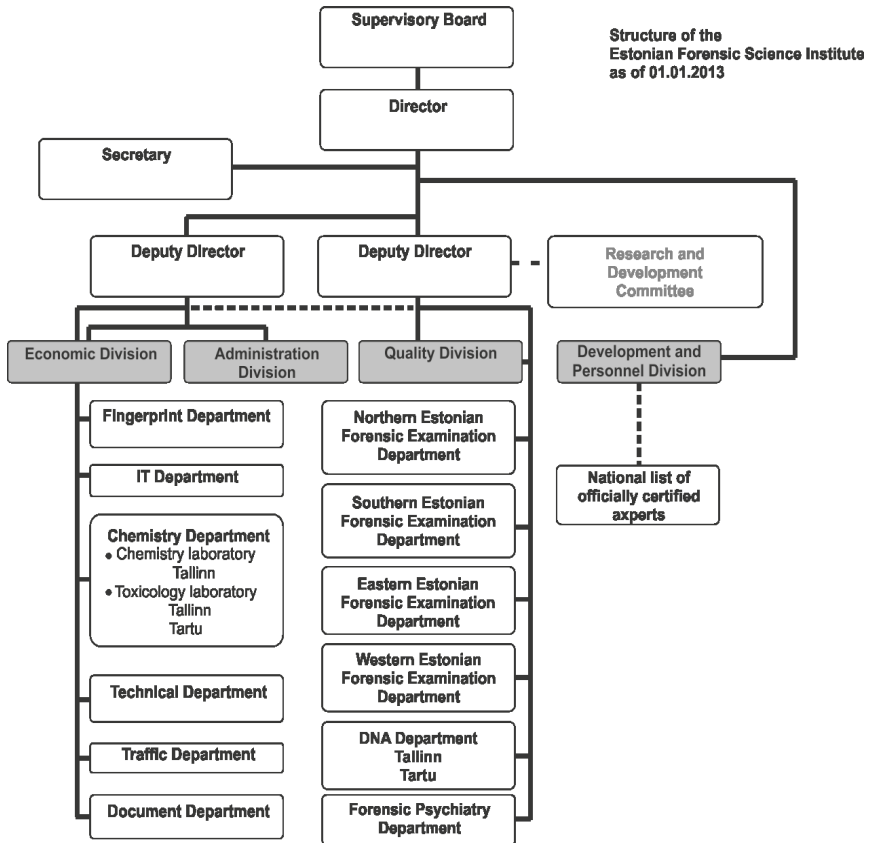
II. Užsienio praktika.

Estijoje veikia viena teismo ekspertizės įstaiga – Estijos teismo ekspertizės institutas (toliau vadinama – ETEI) (<http://www.ekei.ee>). ETEI yra valstybinė teismo ekspertizės įstaiga, kuri buvo įkurta 2008 m. sausio 1 d., sujungus dvi institucijas – Estijos teismo medicinos ekspertizės biurą ir Teismo ekspertizės ir kriminalistikos centrą. Į ETEI sudėtį taip pat buvo įjungta Teismo psichiatrijos tarnyba. ETEI yra atskaitinga Estijos Teisingumo ministerijai. Sujungimo proceso teigiamos pusės: sumažintos administracinės išlaidos 20 proc., o teismo ekspertizės išlaidos – 10 proc.

ETEI struktūra (žr. 10 pav.). ETEI taryba susideda iš 5 narių (šiai dienai pirmininkas yra Vidaus reikalų vicekancleris, nariai – Teisingumo ministerijos atstovas, Aukščiausiojo teismo teisėjas, Generalinis prokuroras, Policijos departamento generalinis direktorius). Taryba vadovauja ETEI veiklai, atsižvelgdama į institucijų, susijusių su ekspertizėmis, nuomonę. ETEI direktorių skiria Estijos teisingumo ministras. Direktorius turi du pavaduotojus: administracijos ir plėtros klausimams spręsti. Taip pat yra Mokslo ir tyrimų taryba, kuri konsultuoja vadovybę teismo ekspertizės, teismo ekspertų parengimo, mokslo plėtros klausimais. Skyriai: daktiloskopinių, kompiuterinės-techninės, chemijos (toksikologijos), techninės, eismo įvykių, dokumentų, teismo medicinos, DNR, teismo psichiatrijos ekspertizių. ETEI dirba 185 darbuotojai, iš jų 16 pagrindinių ekspertų, 1 vyriausiasis ekspertas ir 68 ekspertai.

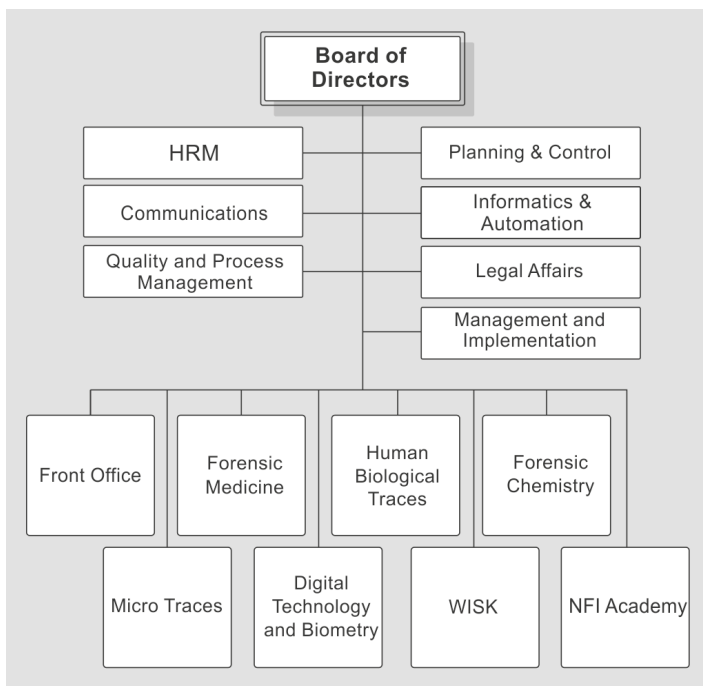
479 Informacijos šaltinis: Ministro Pirmininko 2010 m. sausio 28 d. potvarkiu Nr. 33 sudarytos darbo grupės išvados.

11 pav. ETEI struktūra.

Olandijoje (16 mln. gyventojų) taip pat veikia viena teismo ekspertizės įstaiga – Olandijos teismo ekspertizės institutas⁴⁷⁹ (toliau – NFI), kuris yra vienas iš lyderių tarp teismo ekspertizės įstaigų tarptautiniu mastu (žr. 11 pav.). NFI atliekama daugiau kaip 40 rūšių ekspertinių tyrimų, be tradicinių ekspertinių tyrimų teisėsaugos institucijoms, taip pat atliekami teismo medicinos (teismo patologijos autopsijos, toksikologijos, antropologijos), informacinių technologijų ekspertiniai tyrimai, įvykio vietas analizė ir kt.

12 pav. NFI struktūra.

NFI yra pavaldi Olandijos saugumo ir teisingumo ministerijai. Iš viso įstaigoje dirba 545 darbuotojų, iš jų 131 teismo ekspertai. Įstaigą sudaro 15 departamentų (ekspertiniai departamentai – teismo medicinos, žmogaus biologinių pėdsakų, teismo chemijos, mikro pėdsakų, skaitmeninių technologijų ir biometrijos). NFI akademija vykdo mokymus policijos, prokuratūros pareigūnams, teisėjams, medicinos sektoriaus darbuotojams, studentams ir kitiems asmenims, kurių veikla susijusi su baudžiamuoju persekiojimu ar nusikalstamų veikų atskleidimu.

Viena teismo ekspertizės įstaiga taip pat veikia Gruzijoje – Levan Samkharauli nacionalinis teismo medicinos biuras, kuris yra Europos teismo ekspertizės institucijų sąjungos narys. Biuras be tradicinių ekspertinių tyrimų (balistinių, įvykio vietos, finansinių ir t.t.) taip pat atlieka teismo medicinos (autopsijas), toksikologinius, psichiatrinius ir psichologinius tyrimus. Biure yra šie ekspertiniai departamentai: teismo chemijos, teismo medicinos, teismo kriminalistikos, teismo biologijos, teismo psichiatrijos, informacinių technologijų.

III. Ekspertizės įstaigų pertvarkymo alternatyvos.

Lietuvoje vyrauja kelios pagrindinės ekspertinių įstaigų veiklos tobulinimo (pertvarkymo) koncepcijos.

I alternatyva. Valstybės teismo ekspertizės įstaigų (LTEC, VTMT, KTC ir VTPT) reorganizavimas ir sujungimas į vieną teismo ekspertizės įstaigą – valstybinį mokslinių tyrimų institutą. Šias įstaigas siūlome reorganizuoti sujungimo būdu į valstybinį mokslinių tyrimų institutą, kurio teisinė forma būtų biudžetinė įstaiga. Tai sudarytų sąlygas vykdyti instituciškai bendrą teismo ekspertizė ir tyrimų atlikimą, svarbius ilgalaikius mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, užtikrinti valstybės kompetenciją priskirtoje mokslo srityje ir Lietuvos mokslinių tyrimų integraciją į Europos mokslinių tyrimų erdvę. Šiuo metu veikiančių įstaigų funkcijos, teisės ir įsipareigojimai pereitų naujai teismo ekspertizės įstaigai. Šios įstaigos steigėja būtų Lietuvos Respublikos Vyriausybė, kuri pavestų vykdyti savininko teises ir pareigas atitinkamai ministerijai, pvz., Teisingumo ministerijai⁴⁸⁰.

Atsižvelgiant į teismo ekspertizės įstaigų specifiškumą (skirtingos veiklos sritys ir atliekamos ekspertizės) įstaigos vadovas turėtų pavaduotojus, atsakingus už atskiras sritis (teismo mediciną, teismo psichiatriją, kriminalistinius tyrimus). Taip pat būtų tikslinga įsteigti tarybą, sudarytą iš įstaigos ir mokslo institucijų mokslininkų, kuri būtų patariamoji institucijos mokslinių tyrimų klausimais.

Pritarus pirmajai alternatyvai ir sujungus teismo ekspertizės įstaigas į vieną teismo ekspertizės įstaigą, galima būtų tikėtis šių teigiamų pokyčių:

1. Atsižvelgiant į esamas išlaidas, skirtas įstaigų bendrųjų funkcijų vykdymui (bendrąsias funkcijas vykdančio personalo darbo užmokestis, kitos valdyimo išlaidos), sujungus įstaigas, galima siekti, kad šių išlaidų dalis sumažėtų 10–20%. Siekiant detaliau apskaičiuoti ir įvertinti galimą ekonominę-finansinę naudą, susijusią su organizacinių struktūrų pokyčiais bei bendrųjų funkcijų vykdymo optimizavimu, yra tikslinga, atlikus papildomą studiją, įvertinti būsimos įstaigos struktūrą, funkcijų paskirstymą, numatomą ekspertizė poreikį pagal ekspertizė rūšis, kuris turės įtakos ir galimiems

480 Kitose Europos šalyse (Europos teismo ekspertizės institucijų sąjungos (ENFSI) narėse) įstaigos, atliekančios ekspertinius kriminalistinius tyrimus, daugiausia pavaldžios policijos struktūrai. Europoje (iš 33 šalių) 54 proc. ekspertinių tyrimų įstaigų yra vidaus reikalų ir policijos sudėtyje, o 22 proc. priskirtos Teisingumo ministerijai (tačiau, reikia turėti omenyje, kad kai kuriuose šalyse, pvz. tokiose, kaip Olandija, Švedija, policija taip pat yra pavaldi Teisingumo ministerijai (pvz., Nyderlandų kriminalistinių tyrimų institutas (NFI) ir policija yra atskiros savarakiškos institucijos, bet pavaldžios vienai institucijai – Teisingumo ministerijai). Kartu pastebėtina, kad ekspertinius tyrimus atliekančių įstaigų pavaldumo priskyrimas policijos struktūrai susilaukia kritikos dėl ekspertų nepriklausomumo užtikrinimo.

- infrastruktūros pokyčiams, tokiems, kaip sprendimai dėl valdomo nekilnojamojo turto, funkcijų centralizavimo ir pan.*
2. *Ekspertinės įstaigos atlieka vienodas ar panašias ekspertizes (tyrimus), kurioms kiekvienoje įstaigoje naudojamos tos pačios technologijos, žmogiškieji ištekliai. Sujungus teismo ekspertizės įstaigas, vienoje įstaigoje būtų sutelkiami visų rūšių ekspertiniai tyrimai, tokiu būdu būtų racionaliai panaudojami asignavimai technologijoms (lėšos būtų skiriamos vienos įstaigos technologijoms atnaujinti ir naujoms įsigyti). Priėmus sprendimus dėl įstaigų sujungimo, įvertinus ekspertizių poreikį, atsižvelgiant į suinteresuotų šalių nuomones, galima daryti prielaidas, kad ekspertinės įrangos įsigijimas galėtų vykti racionaliau, palyginti su esama situacija – tiek dėl efektyvesnio įrangos panaudojimo (galima būtų išvengti įrangos dubliavimosi), taip pat ir dėl įsigijimo masto generuojamos ekonomijos;*
 3. *Kryptingas svarbių ilgalaikių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros vykdymas ir mokslo bazės sukonzentravimas vienoje įstaigoje, kas sudarytų galimybes integruoti Lietuvos mokslinius tyrimus į Europos mokslinių tyrimų erdvę, vykdyti projektus su užsienio mokslo institucijomis, siekti ES lėšų ir jas efektyviau įsisavinti;*
 4. *Paprastesnis užsakovų aptarnavimas – užsakovai (teismai, prokuratūra, ikiteisminio tyrimo įstaigos, fiziniai ir juridiniai asmenys) ekspertizių klausimais galėtų bendrauti tik su viena institucija, tuo pačiu palengvėtų kompleksinių ekspertinių tyrimų atlikimas ir organizavimas;*
 5. *Paprastesnis valdymas, kadangi įstaigos veikla būtų koordinuojama vienos ministerijos, o ne trijų – SAM, VRM ir TM, ir rezultatyvesnė kontrolė;*
 6. *Besidubliuojančių tyrimų išvengimas, teismo ekspertų perkvalifikavimas atlikti ir kitos rūšies ekspertizes ir tokiu būdu galimas ekspertinių tyrimų eilių sutrumpinimas;*
 7. *Teismo ekspertų socialinio statuso, darbo apmokėjimo sistemos, garantijų suvienodinimas (šiuo metu 4 ekspertinės įstaigos dirba pagal 4 socialinių garantijų ir apmokėjimo sistemas – VTPT ir VTMT – pagal sveikatos priežiūros specialistų apmokėjimo sistemą; LTEC – pagal valstybės tarnautojų, KTC – dalis pagal statutinių tarnautojų, dalis pagal valstybės tarnautojų, dalis pagal darbo sutartis);*
 8. *Analogiškas funkcijas atliekančių įstaigas aptarnaujančių skyrių (personalo, finansų, kokybės ir t.t.) ir jų darbuotojų skaičiaus ir administravimo išlaidų sumažinimas;*
 9. *Vienodo ekspertinių tyrimų atlikimo lygio ir kokybės užtikrinimas, standartų ir reikalavimų suvienodinimas, optimesnių sąlygų standartizuoti*

teismo ekspertinius tyrimus sudarymas, vienos įstaigos akreditavimas pareikalautų mažiau lėšų akreditacijos procesui ir jo palaikymui;

10. Koordinuotas teismo ekspertinių paslaugų įkainių nustatymo mechanizmas (šiuo metu teismo ekspertizės įstaigos taiko skirtingas įkainių apskaičiavimo metodikas);
11. Galimai mažiausiai lėšų pareikalautų VTPT prijungimas, nes šioje įstaigoje nėra įrenginių ir mechanizmų, kurių perkėlimas būtų sudėtingas (jei sujungiant keistųsi VTPT vieta), tačiau reikėtų išspręsti klausimą dėl stacionaraus VTPT skyriaus koordinavimo.

Alternatyvos galimos rizikos:

1. Dėl įstatymų pakeitimų galimai užtruktų sujungimo procesas, pvz. šiuo metu galiojančiame Sveikatos sistemos įstatymo 74 straipsnyje įtvirtintas VTPT statusas, t. y. nustatyta, kad šią tarnybą steigia ir jos nuostatus tvirtina Sveikatos apsaugos ministerija;
2. Politinis nepritarimas. Ministro Pirmininko 2010 m. sausio 28 d. potvarkiu Nr. 33 sudarytai darbo grupei svarstant klausimą dėl teismo ekspertizės įstaigų sujungimo, nepritarimą ekspertizės įstaigų sujungimui išreiškė Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komitetas;
3. Ekspertinių įstaigų darbuotojų nepasitenkinimas reorganizacija, patyrusių ekspertų išėjimas iš tarnybos;
4. Svarstyтина, ar naujai įsteigta ekspertinė įstaiga galėtų vykdyti šias KTC funkcijas: aprūpinti apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų sudėtyje esančius kriminalistinių tyrimų padalinius eksploatacinėmis medžiagomis, metodiškai jiems vadovauti, vykdyti kvalifikacijos kėlimą ir tyrimų rezultatų kokybės užtikrinimo kontrolę, galimai pasunkėtų bendradarbiavimas tarp naujos teismo ekspertizės įstaigos ir kriminalistinių tyrimų padalinių;
5. Atsižvelgiant į įstaigose naudojamą specifinę ir sudėtingą techniką, turėtų būti išanalizuotos įrangos perkėlimo galimybės. Taip pat svarstyтinas VTMT perkėlimo iš jų dabartinio pastato tikslingumas, nes VTMT veikia neseniai pastatytame, jos veiklai pritaikytame ir gerai įrengtame pastate, o kai kurios patalpos įrengtos pagal atitinkamus specifinius reikalavimus. Manytina, kad nebūtų tikslinga ir ekonomiška VTMT perkelti į kitą pastatą ir įrengti tokias pačias patalpas kitame pastate.

Alternatyvos neigiami aspektai:

1. Labai didelė institucija (personalas apie 700–800 žmonių), apsunkinta vadyba, kontrolė, sudėtingas vidinio darbo, sistemos „sustygavimas“, nes kie-

kviena įstaiga prisijungtų su skirtingu veiklos pobūdžiu, taisyklėmis, patirtimi, veiklos formomis;

2. *Nebūtų galimybės pasitikrinti tyrimų patikimumo ir atlikti tarplaboratoriinių testų Lietuvoje. Dėl tyrimų patikimumo galimai reikėtų kreiptis į užsienio ekspertines įstaigas, toks patikrinimas brangiau kainuotų;*
3. *Gali kilti problemų dėl žinybinių registrų tvarkymo ir jų panaudojimo; reikėtų papildomų investicijų sukurti sąsajoms, leidžiančioms skirtingoms žinyboms naudoti žinybinių registrų duomenis, taip pat gali kilti grėsmė neįgyvendinti tarptautinių įsipareigojimų (KTC yra įgaliotoji institucija keistis daktiloskopiniais, DNR duomenimis; reikėtų steigti naują instituciją ar padalinį policijoje, kuris vykdytų tarptautinius įsipareigojimus kaip nacionalinis kontaktinis centras keitimuisi DNR ir daktiloskopiniais duomenimis; 2008 m. balandžio mėn. tarp Policijos departamento ir JAV FTB buvo sudaryta sutartis, pagal kurią FTB nemokamai perdavė Lietuvos policijai naudotis unikalia DNR duomenų tvarkymo programine įranga (CODIS). Policijos departamentas įsipareigojo šią programinę įrangą naudoti tik nusikaltimų tyrimui ir jos neplatinti, t.y. neperduoti jokiai kitai ne policijos įstaigai. 2008 m. rugsėjo mėn. CODIS buvo instaliuota KTC)⁴⁸¹. Taigi, nėra aišku, ar naujai įsteigta įstaiga galėtų vykdyti KTC funkcijas: būti kontaktiniu centru, tvarkyti žinybinius registrus, teikti kinologijos paslaugas ir kt.;*
4. *Statutiniai valstybės tarnautojai galimai prarastų socialines garantijas, jeigu būtų pasirinkta kitokia (ne statutinių pareigūnų) sistema.*

Pažymėtina, kad klausimą dėl teismo ekspertizės įstaigų sujungimo nagrinėjo Ministro Pirmininko 2010 m. sausio 28 d. potvarkiu Nr. 33 sudaryta darbo grupė. Minėta darbo grupė, atsižvelgdama į tai, kad nepavyko priimti bendros išvados dėl teismo ekspertizės įstaigų sujungimo, pasiūlė Vyriausybei formuojant valstybės politiką ir strategiją teismo ekspertizės srityje parengti priemonių planą teismo ekspertizės įstaigų veiklos problemoms išspręsti. Kartu pasiūlė svarstyti teismo ekspertizės įstaigų optimizavimo klausimą, nepriklausomiems ekspertams atlikus ekonominio ir finansinio naudingumo analizę (valdymo auditą), jeigu siūlomomis priemonėmis įstaigų veikloje kylančių problemų nepavyktų išspręsti dvejų metų laikotarpyje.

II alternatyva. *VTMT kaip biudžetinės įstaigos likvidavimas ir valstybinio mokslinių tyrimų instituto – viešojo juridinio asmens, veikiančio kaip viešoji įstaiga, įsteigimas, nepertvarkant kitų teismo ekspertizės įstaigų. Instituto steigėjas – Vyriausybė, kuri steigėjo teises perduotų įgyvendinti Teisingumo ministerijai, Mykolo*

481 Informacijos šaltinis: Ministro Pirmininko 2010 m. sausio 28 d. potvarkiu Nr. 33 sudarytos darbo grupės išvados.

Romerio universitetui (toliau – MRU) ir Lietuvos sveikatos mokslų universitetui (toliau – LSMU).

Pažymėtina, kad iki 2010 m. VTMT taip pat turėjo universiteto mokslo instituto statusą ir vykdė mokslinės eksperimentinės plėtros darbus bei mokslinę veiklą šiose pagrindinėse srityse: naujausių biotechnologijų taikymas kuriant šiuolaikines medicininių-biologinių ekspertizių tyrimų metodikas bei mirties priežasčių ir laiko nustatymas taikant specifinius ir kompleksinius tyrimus, naujų metodikų paieška.

VTMT raidos etapai.

1. 1998 m. gruodžio 1 d. priimtame Sveikatos sistemos įstatymo 73 straipsnyje buvo įtvirtintas VTMT⁴⁸² kaip sveikatinimo veiklos specialaus valdymo ir kontrolės subjekto⁴⁸³ statusas;
2. Vyriausybės 2000 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 820 nuo 2001 m. sausio 1 d., reorganizavus VTMT, buvo įsteigta valstybės mokslo įstaiga – Teismo medicinos institutas (toliau – TMI), steigėjo funkcijas pavedant vykdyti Lietuvos teisės akademijai (dabartiniam Mykolo Romerio universitetui). Atitinkamai 2000 m. rugsėjo 19 d. buvo pakeistas Sveikatos sistemos įstatymo 73 straipsnis, kuriame buvo įtvirtintas TMI kaip sveikatinimo veiklos specialaus valdymo ir kontrolės subjekto ir valstybės mokslo

482 73 straipsnis. **Valstybinė** teismo medicinos tarnyba

1. Valstybinė teismo medicinos tarnyba yra juridinis asmuo. Jos veikla finansuojama iš valstybės biudžeto.
2. Valstybinė teismo medicinos tarnyba: 1) atlieka kvotos, tardymo ir teismo pavedimu teismo medicinos ekspertizes ir tyrimus; 2) vykdo kitas šiame ir kituose įstatymuose, teisės aktuose bei šios tarnybos nuostatuose nustatytas funkcijas.

483 73 straipsnis. Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos struktūra Lietuvos nacionalinę sveikatos sistemą (toliau - LNSS) sudaro: 1) LNSS vykdomieji subjektai; 2) sveikatinimo veiklos valdymo subjektai; 3) LNSS ištekliai; 4) LNSS veikla ir teikiamos paslaugos.

9 straipsnis. Sveikatinimo veiklos valdymo subjektai

1. Sveikatinimo veiklos valdymo subjektai yra: 1) sveikatinimo veiklos valstybinio valdymo subjektai (Vyriausybė, ministerijos, kitos Vyriausybės įstaigos); 2) sveikatinimo veildos koordinavimo institucijos; 3) sveikatinimo veiklos specialieji valdymo ir kontrolės subjektai; 4) savivaldos vykdomosios institucijos.
2. Sveikatinimo veiklos valdymo subjektai pagal kompetenciją šio ir kitų įstatymų bei teisės aktų nustatyta tvarka prižiūri kitų sveikatinimo veiklos vykdomųjų subjektų, nepriklausančių LNSS, sveikatinimo veiklą.

taigos statusas⁴⁸⁴. Šis Sveikatos sistemos įstatymo straipsnis galioja ir šiuo metu;

3. 2001 m. MRU panaikinama Teismo medicinos katedra, o mokslinis kolektyvas perkeliamas į TMI, siekiant optimizuoti teismo medicinos studijų ir mokslo plėtrą. Vyriausybės 2001 m. sausio 5 d. nutarimu Nr. 20 patvirtintuose Teismo medicinos instituto nuostatuose įtvirtinami pagrindiniai VTMT veiklos tikslai ir uždaviniai: teismo medicinos mokslo krypties moksliniai tyrimai, atveriantys galimybę naudotis pasauliniais mokslo laimėjimais ir juos praturtinti, tarptautinių mokslinių programų ir bendrų su užsienio šalių mokslo centrais mokslinių tyrimų vykdymas;
4. Vyriausybės 2003 m. kovo 28 d. nutarimu Nr. 381 patvirtinamas Lietuvos teisės universiteto TMI statutas, kuriame nurodoma, kad tai yra universiteto mokslo statusą turinti biudžetinė valstybės mokslinių tyrimų įstaiga. Kartu patvirtinamos šios pagrindinės mokslinės veiklos kryptys: naujausių biotechnologijų taikymas kuriant šiuolaikines medicininių-biologinių ekspertizės tyrimų metodikas; mirties priežasčių ir laiko nustatymas taikant specifinius ir kompleksinius tyrimus, naujų metodikų paieška;
5. Vyriausybės 2005 m. gegužės 17 d. nutarimu Nr. 552 patvirtinamas Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos instituto (toliau – MRU TMI) statutas, pagal kurį MRU TMI pripažįstama universiteto mokslo instituto statusą turinčia biudžetine įstaiga;
6. Vyriausybės 2009 m. gruodžio 16 d. nutarimu Nr. 1719 MRU TMI statusas pakeičiamas iš universiteto mokslo instituto į biudžetinę įstaigą prie Teisingumo ministerijos, pavadinant jį Valstybine teismo medicinos tarnyba prie Teisingumo ministerijos. Teisingumo ministerijai pavedama atlikti VTMT steigėjo funkcijas, išskyrus likvidavimą.

Teisingumo ministerijai nuo 2010 m. pradėjus įgyvendinti VTMT savininko teises ir pareigas, buvo identifiкуotos šios pagrindinės problemos: prasta VTMT padalinių pastatų būklė (kai kurie VTMT padaliniai neturėjo leidimų higienos

484 1 straipsnis. 73 straipsnio pakeitimas

Pakeisti 73 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

73 straipsnis. Teismo medicinos institutas

1. Teismo medicinos institutas yra valstybės mokslo įstaiga. Jo veikla finansuojama iš valstybės biudžeto. Instituto nuostatus tvirtina Vyriausybė.
2. Teismo medicinos institutas: 1) kvotos, tardymo ir teismo pavedimu atlieka teismo medicinos ekspertizės tyrimus; 2) diegia naujas teismo medicinos ekspertizės rūšis ir metodikas, plėtoja teismo medicinos mokslą; 3) dalyvauja rengiant ir tobulinant teismo medicinos ekspertus; 4) vykdo kitas šiame ir kituose įstatymuose, teisės aktuose bei instituto nuostatuose numatytas funkcijas.

pasų), įrangos ir teismo medicinos ekspertų trūkumas, tyrimų eilės. Atsižvelgiant į tai, buvo nustatyti pagrindiniai prioritetai: infrastruktūros gerinimas, reikiamos įrangos įgijimas ir atnaujinimas, higienos pasų įgijimas, teismo ekspertų skaičiaus didinimas, tyrimų (ekspertizių) kokybės gerinimas, perteklinių tyrimų mažinimas.

2010–2013 m. VTMT veiklą koordinuojant ir kontroliuojant Teisingumo ministerijai buvo pasiekti šie rezultatai:

1. Visi VTMT padaliniai turi leidimus higienos pasus;
2. Darbo užmokesčio fondas VTMT iš esmės nemažėjo, nepaisant griežtai vykdytos taupymo politikos ir išlaidų mažinimo valstybės įstaigoms;
3. Atnaujinta VTMT skyrių infrastruktūra: 2010 m. pabaigtas rekonstruoti Klaipėdos skyriaus pastatas; 2011 m. pabaigtas rekonstruoti Šiaulių skyriaus pastatas, tęsiamas investicinis VTMT pastato Vilniuje įrengimas ir pritaikymas veiklai projektas. Įsigytas naujas pastatas Kaune, kuriame atliekami rekonstravimo darbai;
4. 2010 m. technologijomis ir įranga aprūpintos 16 darbo vietų, 2011 m. – 4 darbo vietos, 2012 m. – 4, 2013 m. – 28. 2012 m. įsigytas kompiuterinis tomografas Philips MX 16CT, t.y., 16 pjūvių daugiasluoksnis kompiuterinis tomografas, sudarantis galimybę greitai ir objektyviai ištirti mirusiojo kūną, nustatant mirties priežastį ir sužalojimo padarymo mechanizmą bei leisiantis sukaupti ilgalaikį skaitmeninį duomenų archyvą;
5. Užtikrinant teismo medicinos tyrimų ir ekspertizių atlikimą kokybiškai ir laiku: 2010 m. parengtas kokybės valdymo vadovas, 2011 m. parengta ir patvirtinta 18 kokybės vadybos sistemos procedūrų bei 9 standartinės veiklos procedūros, įdiegta 2 naujos technologijos ir metodai. 2012 m. parengtas naujas kokybės vadovas, įdiegta 1 procedūra, 2 darbo instrukcijos, 4 naujos technologijos ir metodai; 2013 m. – parengti 2 nauji standartinio tyrimo procedūros aprašymai, 18 vnt. kokybės vadybos dokumentų.
6. Nuo 2010 m. teismo medicinos rezidentūroje studijuoja 17 rezidentų, kurie, manytume, per 4 metus išspręs ekspertų trūkumo problemą. 5 rezidentūros studentus numatoma šiais metais įdarbinti VTMT;
7. Svarbus VTMT veiklos kokybės pripažinimas – Nacionalinio akreditacijos biuro prie Ūkio ministerijos išduotas akreditavimo pažymėjimas. Šis pažymėjimas liudija, kad VTMT veikla atitinka standarto LST EN ISO/IEC 17025:20 reikalavimus, o jos atliekami tyrimai pripažįstami tarptautiniu mastu.

Šiuolaikinė teismo medicina kaip mokslo, studijų bei praktinės veiklos vienvė yra tarpdisciplininė, apimanti platų skirtingų mokslo sričių ir krypčių spektrą, vienijamą bendro tikslo – padėti spręsti teisingumo problemas. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę tuojau pat buvo pastebėtas teismo medicinos ekspertų stygius ša-

lyje. Ši situacija turėjo žalingas pasekmes baudžiamajame persekiojime, smurtinių nusikaltimų atvejais tapo vis sunkiau prisikviesti teismo medicinos ekspertų, ilgėjo teismo medicininių ekspertizių terminai, atitinkamai ilgėjo baudžiamųjų bylų tyrimas ir bylų nagrinėjimas teisme. Nesprendžiant situacijos iš esmės, reikiamu momentu nebuvo imtasi neatidėliotinių priemonių teismo medicinos ekspertų rezervui formuoti, nesiumta jokių priemonių siekiant labiau motyvuoti teismo medicinos profesijos prestižą ir perspektyvumą. Stebėta tendencija dėl teismo medicinos srities klausimų perdavimo spręsti bendrosios praktikos gydytojams. Neieškant sąsajų su gydytojus rengiančiais universitetais, trūkstant teismo medicinos rezidentūros plėtimo galimybių, aiški teismo medicinos ekspertų mažėjimo tendencija ryškėjo. Nors po statuso pakeitimo iš universiteto mokslo instituto į biudžetinę įstaigą 2009 m., VTMT ir toliau vykdė mokslo tiriamąją ir taikomąją bei metodinę veiklą teismo medicinos srityje, tačiau kaip mokslo įstaiga negali vykdyti mokslinių programų ar dalyvauti projektuose, skirtuose mokslo įstaigomis, ir tokiu būdu dalintis mokslinių tyrimų rezultatais.

Siekis plėtoti teisės medicinos mokslą ir diegti šiuolaikinius tyrimo metodus į ekspertinę praktiką, rengti aukščiausios kategorijos teismo medicinos specialistus bei užtikrinti glaudų teisingumą vykdančių ir teismo medicinos ekspertinius tyrimus atliekančių įstaigų bendradarbiavimą, skatina naujos, šio laikotarpio poreikius atitinkančios, kompleksinės struktūros – Teismo medicinos mokslo, studijų ir tyrimų instituto sukūrimą. VTMT turi tinkamą moksliniams tyrimams atlikti infrastruktūrą, žmogiškuosius išteklius, turinčius kvalifikaciją ir kompetenciją vykdyti mokslinius tyrimus, patirtį vykdyti mokslinius tyrimus.

Akademinio statuso ekspertinei institucijai suteikimo teigiamos pusės:

- *atsisakyti vertikalaus pavaldumo principo, atsiriboti nuo galimos suinteresuotų institucijų įtakos ekspertinei veiklai ir rezultatams, siekti kiek įmanoma didesnės autonomijos ir savarankiškumo;*
- *tapti europinius standartus atitinkančia teismo medicinos specialistų rengimo baze Lietuvos universitetų studentams, rezidentams;*
- *tapti teismo medicinos specialistų tęstinio tobulinimo baze;*
- *suteiktų teisę tarpdisciplininėms mokslininkų grupėms dalyvauti mokslo programose, projektuose, kas sudarytų sąlygas vystyti pažangiausias technologijas, įgyti tarptautinės patirties ir pripažinimo;*
- *įgalintų organizuoti aukšto tarptautinio lygio mokslo renginius ir gauti finansavimą iš nacionalinių ir tarptautinių mokslo ir studijų fondų, užtikrinant mokslo inovacijų, technologijų diegimą ekspertiniame darbe;*
- *suteiktų galimybę plėtoti kokybiškas tarpdisciplinines doktorantūros studijas, kurios taptų varomąją jėga naujovių diegimui ir vertinimui;*

- atvertų plačias tarptautinio bendradarbiavimo su užsienio mokslo ir studijų institucijomis galimybes;
- akademinis statusas, aplinka ir kultūra įpareigotų kitam požiūriui į institucijoje vykdomas veiklas.

VTMT teisinio statuso ir veiklos finansavimo principų pakeitimas sudarytų prielaidas įstaigai optimizuoti veiklą. 2012 metais pajamų įmokos sudarė 9% nuo bendrojo įstaigos veiklos finansavimo. Kita dalis - valstybės biudžeto skiriami asignavimai. Pažymėtina, kad ši dalis didėja tiek absoliučia, tiek santykinė išraiška: 2011 m. pajamų įmokos tesudarė 6,2% finansavimo, o 2013 m. sudarys 10%. Siekta didinti pajamų įmokų dalį ir mažinti įvairiomis formomis skiriama biudžetinių finansavimą. Tuo pačiu pažymėtina, kad bendras VTMT skiriamas finansavimas kelis metus iš eilės mažėja – nuo 14,8 mln. Lt 2011 metais iki 12,5 mln. Lt 2013 metais. Pagrindinė šios dinamikos priežastis – valstybės investicijų programoje skiriama biudžeto lėšų suma šios įstaigos investicijų projektams finansuoti. Darytina prielaida, kad teisinio statuso ir veiklos finansavimo principų pakeitimas leistų lanksčiau planuoti įstaigos lėšas ir vykdyti įvairaus pobūdžio projektus.

Teisingumo ministerija ir toliau vykdytų mokslinių tyrimų instituto ekspertinės veiklos kontrolę ir koordinavimą, tuo tarpu MRU ir LSMU užtikrintų mokslinės veiklos koordinavimą⁴⁸⁵.

485 Šiuolaikinės teismo medicinos studijos bei mokslas neįsivaizduojami be integruoto medicinos ir teisės žinių bloko. Europos teismo medicinos taryba – organizacija, vienijanti ES šalių teismo medicinos nacionalines tarnybas ir ekspertus, yra pateikusi gaires ir rekomendacijas teismo medicinos specialistų rengimui. Šios gairės išskiria 4 pagrindinius studijų programos blokus: klinikinė teismo medicina; tanatologija; teismo patologija / teismo traumatologija; sveikatos teisė, etika ir jurisprudencija (šis blokas apima medicinos praktiką, pacientų teises, teisinę atsakomybę medicinoje, duomenų apsaugą, vaistinių preparatų klinikinius tyrimus ir kitus klausimus, kurie gali būti susiję su ekspertologija, tam tikrais teismo proceso bei kriminalistikos aspektais). Daugelyje Europos šalių teismo medicinos ekspertizę vykdo institutų statusą turinčios institucijos.

Lentelė Nr. 20. MRU ir LSMU dalyvavimo VTMT veiklos koordinavime pagrindimas.

LSMU	MRU
<ul style="list-style-type: none"> - LSMU yra didžiausias specializuotas biomedicinos studijų universitetas, turintis 70 katedrų, profilinių klinikų ir institutų; - LSMU studijuoja daugiausia būsimųjų gydytojų (kasmet priimama 308 asmenys), gydytojų odontologų, slaugos ir visuomenės sveikatos studentų, kuriems yra būtini teismo medicinos žinių pagrindai; - didelį teismo medicinos žinių poreikį jaučia ir būsimieji veterinarijos gydytojai, kurie vis dažniau susiduria su veterinarinės teismo medicinos profilio praktika, per metus LSMU Veterinarijos akademijoje atliekama apie 20 gyvūnų teismo medicininių tyrimų; - LSMU planuoja sukurti Teismo medicinos rezidentūros programą kartu su MRU; - LSMU sukoncentruotas didžiausias klinikinės ir fundamentinės medicinos, o taip pat biochemijos, genetikos ir kt. biomedicinos srities mokslininkų potencialas, veikia 6 mokslo institutai. - LSMU turi galias teismo medicinos ir patologijos studijų, mokslo ir praktinio darbo tradicijas, siekiančias universiteto įkūrimo Kaune laikus; - LSMU ligoninė Kauno klinikos yra didžiausia daugiaprofilinė gydymo įstaiga, kurioje yra visavertės sąlygos rengti teismo medicinos rezidentus sveikatos sutrikdymo mastui įvertinti ir patologijos tyrimų patirčiai įgyti; 	<ul style="list-style-type: none"> - bakalauro studijų programose studijuojamas platus spektras disciplinų, kurių dalis tiesiogiai siejamos su teismo medicina, t. y. baudžiamoji teisė, baudžiamąjo proceso teisė, kriminalistika, civilinė teisė, šeimos teisės, civilinio proceso teisė ir kt.; - nuo 2004 m. MRU vykdo tarpdisciplininio pobūdžio bioteisės magistro studijų programas (parengė 222 bioteisės magistrus). Šios studijos paprastai populiarios tarp studentų, jau turinčių biomedicininį išsilavinimą, kas rodo integruotų tarpdisciplininių programų poreikį; - vis labiau telkiant ir koncentruojant priemones rengti policijos, kriminalistinių tyrimų ir ikiteisminio tyrimo specialistus MRU Viešojo saugumo fakultete (Kaune), tokių būsimų pareigūnų ugdymui reikia nemažai teismo medicinos, teismo psichiatrijos, profesinės reabilitacijos žinių; - MRU sveikatos teisės srityje apgintos 5 disertacijos. Šiuo metu yra rengiamos dar 5 disertacijos. Su teismo medicina susijusiose baudžiamosios teisės ir proceso, kriminologijos ir kriminalistikos kryptyse apginta 50 daktaro disertacijų. Iki 2013 m. privatinės teisės krypties doktorantai apgynė 8 disertacijas, kuriose buvo nagrinėjami klausimai, susiję su neturtinės ir turtingos žalos pacientams atlyginimu bei vaiko kilmės nustatymo problemomis. Jungtinėje Bolonijos universiteto koordinuojamoje Erasmus Mundus doktorantūros programoje „Teisė, mokslas ir technologijos“⁴⁴ MRU atsakingas už Biomedicinos ir biotechnologijų reglamentavimo tarptautinėje teisėje studijų bloką.

- LSMU medicinos krypties mokslininkų tarptautinių tyrimų patirtis (jų tarptautinis citavimas yra vienas didžiausių tarp Lietuvos mokslininkų) bei LSMU kuriamo „Santakos“ slėnio, Naujausių sveikatos ir farmacijos technologijų centro ir kitų jo padalinių tyrimų įranga, atnaujinta daugiausia iš Europos struktūrinių fondų remiamų projektų lėšų, pasitarnautų spartesniam šiuolaikinių teismo medicinos mokslo ir praktikos metodų diegimui.

- MRU turi 10 metų sėkmingos TMI steigėjo-partnerio patirties (pastatytas naujas TMI pastatas⁴⁸⁷, sukurta tarptautinius standartus atitinkanti laboratorinė bazė, įsigyta naujausia tarptautinius standartus atitinkanti įranga, įdiegta kokybės vadybos sistema, pradėtas intensyvus tarptautinis bendradarbiavimas, dalyvauta tarptautinėse profesinėse organizacijose, parengta daugiau kaip 100 aukšto tarptautinio lygio mokslo publikacijų, išleistas kolektyvinės monografijos, vadovėliai, mokomieji ir metodiniai leidiniai, apginta 10 disertacijų, dalyvauta tarptautiniuose mokslo projektuose ir programose (6BP projekte DRUID „Driving under the Influence of Drugs, Alcohol and Medicines“, Leonardo da Vinci mobilumo projekte, DVI „Bisaster Vietinis Identification“ ir kt.), organizuoti aukšto tarptautinio lygio mokslo renginiai (pavyzdžiui, 2007 m. institute organizuotas tarptautinis teismo medikų forumas – 6-asis Baltijos šalių teismo medicinos asociacijos (BMLA) kongresas) ir pan.).

Pastebėtina, kad pasaulyje tokios modernios struktūros – mokslo, studijų ir tyrimų centrai dažniausiai formuojamos prie universitetų ir priklauso aukštojo mokslo sistemai (JAV, Vokietija, Šveicarija, Suomija, Lenkija, Estija, Latvija ir kt.), tai įgalina kompleksiskai plėtoti inovatyvius mokslinės, studijų ir ekspertinės veiklos aspektus.

Vyriausybės 2013 m. gegužės 22 d. nutarime Nr. 431 Seimui buvo pasiūlyta nesvarstyti Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 73 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto XIP-4350 iki 2014 m. sausio 1 d., kol Lietuvos Respublikos Vyriausybė neapsispręs dėl VTMT savininko teises ir pareigas įgyvendinančios institucijos (Teisingumo ministerija ar Sveikatos apsaugos ministerija). Sveikatos apsaugos ministerija 2014 m. kovo 3 d. raštu Nr. (1.1.19-422)10-2374 ir 2014-03-26 raštu Nr. (1.1.20-422)10-3011 siūlo VTMT savininko teises ir pareigas perduoti įgyvendinti Sveikatos apsaugos ministerijai.

Norėtume akcentuoti, kad Teisingumo ministerija nemato pagrindo perduoti VTMT savininko teises ir pareigas įgyvendinti Sveikatos apsaugos ministerijai. Teisingumo ministerija užtikrina kokybišką, tarptautinius standartus atitinkančią VTMT ekspertinę veiklą, VTMT paslaugų gavėjai įstaigos veiklą vertina teigiamai. Kartu norėtume pabrėžti, kad Sveikatos apsaugos ministerija nepateikė nei vieno pagrįsto argumentu, kodėl turėtų būti keičiamas šiuo metu efektyviai veikiančios teismo

ekspertizės įstaigos pavaldumas, bei kuo toks pavaldumo pakeitimas prisidėtų prie teismo ekspertizės įstaigos veiklos efektyvinimo. Pateikiami ne teisės aktais ir faktais, o prielaidomis, kurios neatitinka tikrovės, pagrįsti argumentai. Manytume, kad Sveikatos apsaugos ministerijos nuolatinis VTMT pavaldumo klausimo eskalavimas, nesant tam pagrįsto pagrindo, kelia grėsmę VTMT veiklos stabilumui.

Toliau pateikiame šio Sveikatos apsaugos ministerijos alternatyvaus siūlymo įvertinimą:

Dėl Sveikatos apsaugos ministerijos klausimo, kaip galima valdyti paslaugų teikimo procesą, užtikrinti paslaugų kokybę, kai asmens sveikatos priežiūros paslaugos priklauso Lietuvos nacionalinei sveikatos sistemai (toliau – LNSS), o šiuo atveju finansavimą, paslaugų organizavimą ir jų teikimo reikalavimus nustato kita žinyba, kurios kompetencijai tai nėra priskirta, norėtume paaiškinti, kad pagal galiojančius teisės aktus įstaigos priklausymas LNSS nesiejamas su pavaldumu Sveikatos apsaugos ministerijai.

LNSS priskiriamos visos asmens sveikatos priežiūros įstaigos, teikiančios asmens sveikatos priežiūros paslaugas, tačiau ne visos jos privalo būti Sveikatos apsaugos ministerijos pavaldume. Pastebėtina, kad yra ne viena LNSS sistemai priklausanti įstaiga, kurios finansavimą ir paslaugų organizavimą užtikrina ne Sveikatos apsaugos ministerija, o kita valstybės institucija, pvz., Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Medicinos centras, Kalėjimų departamento ligoninė ir kt. Privačios asmens sveikatos priežiūros įstaigos taip pat priklauso LNSS, tačiau jos nėra Sveikatos apsaugos ministerijos pavaldume. Todėl įprasta praktika, kad Sveikatos apsaugos ministerija nustato tam tikrus reikalavimus asmens sveikatos paslaugoms, tuo tarpus finansavimą, paslaugų organizavimą ir teikimą prižiūri kita institucija.

Pastebėtina, kad 10 metų VTMT buvo finansuojama ir koordinuojama Švietimo ir mokslo ministerijos, nors tuo metu ji lygiagrečiai priklausė LNSS kaip sveikatinimo veiklos specialusis valdymo ir kontrolės subjektas, teikiantis asmens sveikatos priežiūros paslaugas. Jeigu Sveikatos apsaugos ministerija išvelgė teisinių neaiškumų dėl tokio dvigubo VTMT statuso, neaišku, kodėl šie klausimai nebuvo keliami 2000 m., kai toks VTMT statusas ir buvo įteisintas. Atsižvelgiant į tai, neturėtų būti keliamas klausimas, kaip galima valdyti paslaugų teikimo procesą, užtikrinti paslaugų kokybę, kai asmens sveikatos priežiūros paslaugos priklauso LNSS sistemai, o finansavimą, paslaugų organizavimą ir jų teikimo reikalavimus turi nustatyti kita žinyba.

Atkreiptinas dėmesys, kad formuoti valstybės politiką teismo ekspertizės srityje yra priskirtina Teisingumo ministerijai (Vyriausybės 1998 m. liepos 9 d. nutarimu Nr. 851 patvirtintų Teisingumo ministerijos nuostatų 7 p., 8.1 p.). VTMT, visų pirma, yra teismo ekspertizės įstaiga, kurios pagrindinė paskirtis – atlikti teismo

ekspertizės teismams ir specialisto tyrimus teisėsaugos institucijoms (Teismo ekspertizės įstatymo 19 str. 1 d.).

Nesuprantami Sveikatos apsaugos ministerijos teiginiai, kad teismo medicinos įstaigai reikalingos eilė specializuotų medicinos tarnybų, gydytojų ir kitų specialistų, kurie dirba ir kuriuos kviečiasi dirbti į savo sektorių asmens sveikatos priežiūros įstaigos, laboratorijos, metodikos, parengtos ir adaptuotos pagal pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijas, priešingu atveju nukenčia paslaugų kokybė. VTMT yra specifinė įstaiga, kuri teikia ekspertines paslaugas teismams ir teisėsaugos institucijoms. Ekspertinę veiklą šioje įstaigoje vykdo 71 teismo ekspertas. VTMT veikia Serologijos ir DNR, Toksikologijos, Medicinos kriminalistikos, Histologijos laboratorijos. Šių laboratorijų metodai yra akredituoti pagal tarptautinį standartą. Kiekvienais metais parengiama ir patvirtinama po kelias procedūras, pritaikomi nauji tyrimo metodai ekspertinėje praktikoje. Sveikatos apsaugos ministerija nesugeba įvardinti Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijų, kurių turėtų laikytis VTMT. Pastebėtina, kad VTMT nebūdinga asmens sveikatos priežiūros įstaigos, kuri teikia gydymo paslaugas, veikla, todėl nėra būtinos specializuotos medicinos tarnybos ir gydytojai, kurie būtini asmens sveikatos priežiūros įstaigoms, teikiančioms gydymo paslaugas.

Sveikatos apsaugos ministerija kelia klausimus, kokiais teisės aktais – sveikatos apsaugos ministro ar teisingumo ministro – turi vadovautis VTMT. Atsakdami į tai, norėtume paaiškinti, kad Teismo ekspertizės įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, jog teismo ekspertai ir teismo ekspertizės įstaigos savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Baudžiamojo proceso kodeksu, Civilinio proceso kodeksu, Administracinių bylų teisenos įstatymu, šiuo ir kitais įstatymais, teismo ekspertizių darymo nuostatais ir kitais teisės aktais. VTMT kaip teismo ekspertizės įstaiga privalo vadovautis teismo ekspertizės sritį reguliuojančiais teisės aktais. Be abejonės, atsižvelgiant į tai, kad VTMT teikia asmens sveikatos priežiūros paslaugas, ji privalo vadovautis ir sveikatos sistemos srities teisės aktais, jeigu juose yra nustatyti konkretūs reikalavimai ar pavedimai teikiamai paslaugai. Manytume, kad teiginys, jog VTMT turi vadovautis išimtinai vien tik teisingumo ministro arba tik sveikatos apsaugos ministro srities teisės aktais, nebūtų logiškas.

Sveikatos apsaugos ministerija teigia, kad Teisingumo ministerijoje nėra specialistų, galinčių reglamentuoti teismo medicinos paslaugų teikimo reikalavimus ar juos kontroliuoti. Teismo ekspertizės įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatyta, jog teismo ekspertizės įstaiga rengia ir apibūnina ekspertinio tyrimo metodikas. Tokios nuostatos įtvirtinimas pagrįstas tuo, kad minėtų metodikų parengimas reikalauja specialiųjų teismo medicinos žinių. Taigi, atsižvelgiant į įstatymine nuostatą, kuri įgaliojimus tvirtinti metodikas suteikia tik teismo ekspertizės įstaigai, Sveikatos apsaugos ministerija taip pat neturėtų įgaliojimų tvirtinti tokius teisės ak-

tus. Be to, Sveikatos apsaugos ministerijoje taip pat nėra specialistų, turinčių specialiujų teismo medicinos žinių, kurie galėtų parengti tokio pobūdžio dokumentus. 2010–2013 m. VTMT buvo parengta 18 kokybės vadybos sistemos procedūrų, 12 standartinės veiklos procedūros ir 6 naujos technologijos ir metodai, akredituoti 22 metodai. Šie parengti dokumentai detaliai reglamentuoja konkrečių VTMT teikiamų paslaugų reikalavimus ir procedūras. Kyla klausimas, kokių būdu Sveikatos apsaugos ministerija galėtų pagerinti teismo medicinos paslaugų kokybę, jeigu šiuo metu ji nėra reglamentavusi medicinos normų teismo medicinos gydytojams, nors tokias normas priimti ją įgalioja Sveikatos sistemos įstatymas. Teisingumo ministerijos žiniomis, praktikoje teismo medicinos paslaugas teikia teismo medicinos gydytojai, kurie nedirba VTMT ir nėra įrašyti į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą, tačiau jų veikla šiuo metu yra nekontroliuojama.

Norėtume pritariti Sveikatos apsaugos ministerijai, kad sveikatos apsaugos ministro, teisingumo ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymu Nr. V-298/158/A1-86 patvirtintos Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių (toliau – taisyklės) nuostatos iš esmės yra pasenusios. Manytume, kad šios taisyklės turėjo būti pakeistos jau 2005 m., kai įvyko pagrindiniai pakeitimai kituose teisės aktuose ir buvo atsisakyta profesinio darbingumo netekimo dydžio nustatymo, tačiau Sveikatos apsaugos ministerija, būdama šių taisyklių pagrindine rengėja, tuo metu neinicijavo jų pakeitimo. Atsižvelgdama į tokią padėtį, VTMT yra parengusi Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių komentarą, kuris reguliariai atnaujinamas, atsižvelgiant į ekspertinėje ir teisinėje praktikoje išskylančius keblumus, taikant taisyklių nuostatas.

Nenorėtume sutikti su Sveikatos apsaugos ministerijos teiginiu, kad buvo atsisakyta sveikatos priežiūros įstaigų informavimo ir bendradarbiavimo, esant klinikinių ir teismo medicinos diagnozių nesutapimo, gydymo klaidų nustatymo atveju bei kitos būtinos informacijos teikimo. Tokios pareigos VTMT teisės aktuose nėra nustatyta. Tokios informacijos neteikimas yra pagrįstas tuo, kad VTMT atliktų tyrimų rezultatai yra ikiteisminio tyrimo medžiaga. Vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodekso 177 straipsniu ikiteisminio tyrimo duomenys neskelbtini. Šie duomenys iki bylos nagrinėjimo teisme gali būti paskelbti tik prokuroro leidimu ir tik tiek, kiek pripažįstama leistina. Atsižvelgiant į tai, konkrečiu atveju asmens sveikatos priežiūros įstaigos prašymu informaciją apie ekspertinių tyrimų rezultatus galėtų teikti tik ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar VTMT prokuroro leidimu, jeigu tai nepakenktų ikiteisminio tyrimo sėkmei.

2010–2013 m. VTMT, kaip reikalaujama sveikatos srities teisės aktais, pateikė Higienos instituto Sveikatos informacijos skyriui statistines personalo ataskaitas Nr.3 (sveikata), patvirtintas sveikatos apsaugos ministro 2006 m. lapkričio 13 d. įsakymu Nr. V-938, ir ataskaitas (ĮOK 0642026 statistinės ataskaitos forma Nr.31 – sveikata

metinė), patvirtintas sveikatos apsaugos ministro 1992 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. 316. Pastarojoje ataskaitoje pateikta gyvų asmenų ekspertizių ir specialisto išvadų, lavonų ekspertizių ir specialisto išvadų, mirties liudijimų, išvykų į įvykio vietas, ekspertizių teismuose, pakartotinių, deontologinių, kompleksinių, sveikatos būklių ekspertizių, laboratorinių tyrimų statistika. Be to, vykdydama Vyriausybės 2005 m. gegužės 30 d. nutarimo Nr. 591 4.13 punktą, VTMT Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui kasmet teikia duomenis apie mirčių, kurių tiesioginė ir netiesioginė priežastis – narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas, tačiau šių medžiagų rasta mirusiojo organuose ir biologiniuose skysčiuose, skaičių ir rastų medžiagų pavadinimus.

Pabrėžtina, kad Sveikatos apsaugos ministerija neteisingai aiškina teisės aktus, susijusius su apmokėjimo už teismo ekspertizę klausimais. Akcentuotina, kad apmokėjimo už ekspertizę tvarką nustato ne sveikatos apsaugos ministro įsakymai, o proceso įstatymai, Teismo ekspertizės įstatymas. Teismo ekspertizės įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 5 punkte įtvirtinta, fiziniai ar juridiniai asmenys, kitos organizacijos ar jų padaliniai už jų prašymu atliktus ekspertinius tyrimus apmoka teismo ekspertizės įstaigai pagal įkainius, kurių apskaičiavimo tvarką nustato teismo ekspertizės įstaigos savininko teisės ir pareigas įgyvendinanti institucija. Vadovaujantis šia įstatymine nuostata, VTMT juridiniams, išskyrus teisėsaugos institucijas, ir fiziniams asmenims teikia mokamas paslaugas. Pastebėtina, kad VTMT neatlygintai paslaugas teikia teisėsaugos institucijoms baudžiamosiose ir administracinių teisės pažeidimų bylose ir šioms paslaugoms teikti gauna finansavimą iš valstybės biudžeto. Už sutartiniais pagrindais teikiamas paslaugas VTMT negauna finansavimo iš valstybės biudžeto. VTMT fiziniams asmenims teikdavo mokamas paslaugas ir tuomet, kai buvo Sveikatos apsaugos ministerijos pavaldume. Apmokėjimas už teismo medicinos paslaugas buvo įtvirtintas sveikatos apsaugos ministro 1999 m. rugpjūčio 30 d. įsakymu Nr. 388 patvirtintų Valstybinės teismo medicinos tarnybos nuostatų 28 punkte: „tyrimai apmokami pagal Tarnybos patvirtintus įkainius. Fiziniai asmenys už tyrimą atsiskaito ekspertinio padalinio kasoje, o juridiniai asmenys – pervesdami pinigų į sąskaitą banke“.

Manytume, kad VTMT galėtų teikti fiziniams asmenims paslaugas nemokamai, jeigu teismo medicinos tyrimai, kai nustatoma, jog asmuo mirė nuo ligos, būtų apmokami iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, t.y., analogiškai kaip ir patologinės anatomijos autopsijos tyrimai.

Nesuprantamas Sveikatos apsaugos ministerijos teiginys, kad šiuo metu yra ignoruojamas teismo ekspertų nepriklausomumo principo įgyvendinimas. Jį pagrindžiantys argumentai yra retorinio pobūdžio, taip pat galėtų būti taikomi ir Sveikatos apsaugos ministerijai. Teisingumo ministerija nėra susijusi pavaldumo santykiais nei su teisėsaugos institucijomis ar teismais, kurie yra pagrindiniai VTMT teikiamų paslaugų užsakovai, nei su institucijomis, kurių atžvilgiu atliekamas ekspertinis tyrimas. Manymas, kad Teisingumo ministerija galėtų paveikti VTMT tam, kad pateiktų pa-

lankų sprendimą teisėsaugos institucijoms ar tiriamosioms institucijoms, yra klaidinantis. Didėjantis deontologinių ekspertizių (dėl asmens sveikatos priežiūros įstaigų gydytojų galimai netinkamos profesinės veiklos) skaičius rodo, kad įstaigos steigimas prie Sveikatos apsaugos ministerijos, kurios kuravimo srityje yra tiriamosios asmens sveikatos įstaigos, akreditavimo, licencijavimo, medicininio audito tarnybos, būtų ydinga praktika. Toks pavaldumas menkintų joje dirbančių teismo medicinos ekspertų nepriklausomumą, kaip būtiną baudžiamojo proceso nešališkumo, objektyvumo sąlygą ir sudarytų prielaidas teisėsaugos institucijoms ir teismams priimti nepagrįstus sprendimus.

Atsižvelgdami į tai, kad Sveikatos apsaugos ministerija nepateikė pagrįstų argumentų, kodėl ji turėtų įgyvendinti VTMT savininko teises ir pareigas, bei pasiūlymų kaip galėtų užtikrinti kokybiškesnę VTMT veiklą, siūlymo perduoti VTMT teises ir pareigas vykdyti Sveikatos apsaugos ministerijai svarstyti Vyriausybės Strateginiam komitetui neteikiame. Apibendrinant pateiktas alternatyvas, teigtina, kad įgyvendinus šias siūlomas alternatyvas, būtų racionaliau panaudojamos valstybės biudžeto lėšos, nustatius strategines, prioritetines ekspertines sritis ir kryptis, susidarytų galimybė išsiskirti tarptautiniu mastu, o moksliniai tyrimai teismo ekspertizės srityje leistų integruotis į Europos mokslinių tyrimų erdvę.

Pasirinkus Alternatyvą Nr. 1, siekiant detaliau apskaičiuoti ir įvertinti galimą ekonominę-finansinę naudą, susijusią su organizacinių struktūrų pokyčiais bei bendrųjų funkcijų vykdymo optimizavimu, tikslinga sudaryti darbo grupę arba pavesti nepriklausomiems ekspertams atlikti papildomą teismo ekspertizės įstaigų ekonominio ir finansinio naudingumo analizę (valdymo auditą), kuri įvertinti būsimos įstaigos struktūrą, funkcijų paskirstymą, numatomą ekspertizių poreikį pagal ekspertizių rūšis, kuris turės įtakos ir galimiems infrastruktūros pokyčiams, tokiems kaip sprendimai dėl valdomo nekilnojamojo turto, funkcijų centralizavimo ir t. t.

Pasirinkus Alternatyvą Nr. 2, tikslingas mokslinių tyrimų instituto steigimo projekto parengimas (rengėja – Teisingumo ministerija) ir jo įvertinimas (vertintoja – Švietimo ir mokslo ministerija ir Lietuvos mokslo taryba). Atsižvelgiant į tai, kad Alternatyva Nr. 2 būtų įgyvendinta greičiau ir mažesnėmis finansinėmis sąnaudomis.

Pateikiame dar vieną svarstytą dokumentą – numatomo teisinio reguliavimo prioritetinės teisėkūros iniciatyvos poveikio vertinimo pažymą (žr. 21 lentelę).

Lentelė Nr. 21. Teisinio reguliavimo prioritetinės teisėkūros iniciatyvos poveikio vertinimas.

<p>Prioritetinės teisėkūros iniciatyvos pavadinimas</p>	<p>VALSTYBINĖS TEISMO EKSPERTIZĖS INSTITUCINĖS SISTEMOS TOBULINIMAS</p>
<p>Vertinimą atlikusi institucija</p>	<p>Teisingumo ministerija</p>
<p>Problema:</p>	<p>Neefektyvus teismo ekspertizės institucinės sistemos organizavimas ir funkcionavimas: - valstybės teismo ekspertizės įstaigų veikla organizuota žinybiniu principu – įstaigų savininko teises ir pareigas įgyvendina bei veiklą kontroliuoja ir koordinuoja skirtingos ministerijos ir institucijos. Atitinkamai, planuojant įstaigos veiklos tikslus ir nustatant prioritetines veiklos kryptis, orientuojamasi tik į konkrečią teismo ekspertizės įstaigą. Tokiu būdu susiduriama su sisteminiu valstybės požiūrio ir strateginio planavimo teismo ekspertizės srityje stoka. Tai lemia neracionalių ir neefektyvių šiai sričiai skiriamų valstybės lėšų naudojimą, nenustatomos teismo ekspertizės prioritetinės sritys, kurios galėtų sudaryti galimybę išsiskirti tarptautiniu mastu. Lietuvoje, priešingai nei kitose Europos Sąjungos šalyse, nėra stiprios mokslinių tyrimų institucijos, kuri vykdytų svarbius mokslinius tyrimus teismo ekspertizės srityje (ypatingai tai aktualu teismo medicinos srityje) ir taip prisidėtų prie inovatyvių metodų kokybiškam ekspertiniam tyrimui atlikti sukūrimo bei užtikrintų valstybės kompetenciją šioje srityje ir Lietuvos mokslinių tyrimų integraciją į Europos mokslinių tyrimų erdvę.</p>
<p>Tikslas:</p>	<p>sukurti efektyviai veikiančią ir racionaliai valstybės biudžeto lėšas naudojančią valstybės teismo ekspertizės instituciją, kuri vykdytų ne tik praktinę ekspertinę veiklą, bet ir mokslinius tyrimus teismo ekspertizės srityje. Uždaviniai: - racionalesnis valstybės biudžeto lėšų naudojimas (biudžeto lėšų investavimas ne į tas pačias technologijas ir įrangą, akreditacijos procesą skirtingose tas pačias ekspertizės rūšis atliekančiose teismo ekspertizės įstaigose, bet į vienos teismo ekspertizės įstaigos akreditaciją, jos aprūpinimą naujausiomis technologijomis ir įrangą); - strateginių, prioritetinių ekspertinių sričių ir kryptių (ekspertinių tyrimų, kurie neatliekami Baltijos šalyse ar Europos sąjungoje) nustatymas, dėl ko atsirastų galimybė išsiskirti tarptautiniu mastu (būtinai sistemini įvertinimas); - mokslinių tyrimų teismo ekspertizės srityje vykdymas užtikrintų ekspertinių tyrimų kokybę ir sudarytų sąlygas integruotis į Europos mokslinių tyrimų erdvę. Tai yra vienas iš prioritetinių tikslų teismo medicinos srityje.</p>

<p>Alternatyvos:</p>	<p><i>Status quo</i> Niekio neveikimo alternatyva. Teismo ekspertizės įstaigų veikla ir toliau organizuojama ir koordinuojama žinybiniu pagrindu.</p> <p>Alternatyva Nr. 1 Valstybės teismo ekspertizės įstaigų (Lietuvos teismo ekspertizės centro (toliau – LTEC), Valstybinės teismo medicinos tarnybos (toliau – VTMT), Kriminalistinių tyrimų centro (toliau – KTC) ir Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos (toliau – VTPT)) reorganizavimas ir sujungimas į vieną teismo ekspertizės įstaigą – valstybinį mokslinių tyrimų institutą (teisinė forma – biudžetinė įstaiga). Steigėjas – Vyriausybė, savininko teises įgyvendinanti institucija – Teisingumo ministerija. Patariamieji institucija – taryba, į kurios sudėtį taip pat įeitų mokslo institucijų deleguoti atstovai.</p> <p>Alternatyva Nr. 2 Valstybinės teismo medicinos tarnybos kaip biudžetinės įstaigos likvidavimas ir valstybinio mokslinių tyrimų instituto – viešojo juridinio asmens, veikiančio kaip viešojo įstaiga, įsteigimas, nepertvarkant kitų teismo ekspertizės įstaigų. Instituto steigėjas – Vyriausybė, kuri steigėjo teises perduotų įgyvendinti Teisingumo ministerijai, Mykolo Romerio universitetui ir Lietuvos sveikatos mokslų universitetui.</p>
<p>Poveikis teismo ekspertizės sričiai:</p>	<p><i>Status quo</i> Nesutrumpėja ekspertinių tyrimų terminai ir išlieka tyrimų eilės.</p> <p>Alternatyva Nr. 1 Žr. Valstybinės teismo ekspertizės institucinės sistemos analizė. Sistemos tobulinimo alternatyvos 8-10 psl. (teigiami ir neigiami pokyčiai, galimos grėsmės).</p> <p>Alternatyva Nr. 2 Žr. Valstybinės teismo ekspertizės institucinės sistemos analizė. Sistemos tobulinimo alternatyvos 12–13 psl. (teigiamos pusės).</p>
<p>Poveikis valstybės finansams:</p>	<p><i>Status quo</i> Toliau skiriami valstybės biudžeto asignavimai 4 teismo ekspertizės įstaigoms: (2012 m. duomenimis: LTEC – 6.186 mln. Lt, VTMT – 14.278 mln. Lt, VTPT – 6.606 mln. Lt, KTC – 11.650 mln. Lt. Viso apie 39 mln. Lt).</p> <p>Alternatyva Nr. 1 1) Atsižvelgiant į esamas išlaidas, skirtas įstaigų bendrųjų funkcijų vykdymui (bendrąsias funkcijas vykdančio personalo darbo užmokesčio fondą, kitas valdymo išlaidas), galima siekti, kad, sujungus teismo ekspertizės įstaigas, šių išlaidų dalis sumažėtų 10–20%.</p>

	<p><i>Pažymėtina, kad darbo užmokesčio fondas kartu su socialinio draudimo įmokomis (toliau – DU fondas) visose nagrinėjamosiose įstaigose sudaro didžiąją dalį skiriamų valstybės biudžeto asignavimų. Taip 2012 m. LTEC DU fondas sudarė 79,3% skiriamų asignavimų, VTMT – 69,9%, KTC – 56,6%, o VTPT – net 82,4%. Per visas įstaigas šis rodiklis siekė 70%. Taigi, bet kokie sprendimai, susiję su DU fondo optimizavimu, turėtų esminės įtakos ir bendram įstaigoms skiriamų valstybės biudžeto asignavimų dydžio sumažinimui. Įstaigos personalo statuso pakeitimas (pvz., statutinių valstybės tarnautojų pareigybių atsisakymas) taip pat turėtų įtakos DU fondo sumažinimui;</i></p> <p><i>2) Priėmus sprendimus dėl įstaigų sujungimo, įvertinus ekspertizijų poreikį, atsižvelgiant į suinteresuotų šalių nuomones, galima daryti prielaidas, kad ekspertinės įrangos įsigijimas galėtų vykti racionaliau, palyginti su esama situacija – tiek dėl efektyvesnio įrangos panaudojimo (galima būtų išvengti įrangos dubliavimosi), taip pat ir dėl įsigijimo masto generuojamos ekonomijos;</i></p> <p><i>3) Ekspertinės veiklos rūšių dubliavimas tam tikrose srityse leidžia daryti prielaidas, kad sujungus įstaigas ir centralizavus ekspertinės įrangos įsigijimą, nekeičiant bendrų investicijų apimčių, būtų galima siekti didesnio ekonominio efekto – taip pat ir greitesnio ekspertizijų atlikimo, kaip tiesioginio veiklos efektyvumo vertinimo rodiklio.</i></p> <p><i>Alternatyva Nr. 2</i></p> <p><i>VTMT statuso ir veiklos finansavimo principų pakeitimas sudarytų prielaidas įstaigai optimizuoti veiklą. 2012 m. pajamų įmokos sudarė 9% nuo bendrojo įstaigos veiklos finansavimo. Kita dalis – valstybės biudžeto skiriami asignavimai. Pažymėtina, kad ši dalis didėja tiek absoliučia, tiek santykinė išraiška: 2011 m. pajamų įmokos tesudarė 6,2% finansavimo, o 2013 m. sudarys 10%. Siektina didinti pajamų įmokų dalį ir mažinti įvairiomis formomis skiriamą biudžetinį finansavimą. Tuo pačiu pažymėtina, kad bendras VTMT skiriamas finansavimas kelis metus iš eilės mažėja – nuo 14,8 mln. Lt 2011 m. iki 12,5 mln. Lt 2013 m. Pagrindinė šios dinamikos priežastis – valstybės investicijų programoje skiriama biudžeto lėšų suma šios įstaigos investicijų projektams finansuoti. Darytina prielaida, kad teisinio statuso ir veiklos finansavimo principų pakeitimas leistų lanksčiau planuoti įstaigos lėšas ir vykdyti įvairaus pobūdžio projektus.</i></p>
<p>Poveikis administracinei naštai</p>	<p>Status quo</p> <p>Administracinė našta neišnyksta, fiziniams ir juridiniams asmenims, teisėsaugos institucijoms klausimus reikia derinti su skirtingomis ekspertizės įstaigomis.</p>

	<p>Alternatyva Nr. 1 Sujungus teismo ekspertizės įstaigas, sumažėtų administracinė našta fiziniams ir juridiniams asmenims, teisėsaugos institucijoms ir teismams, nes šie subjektai kreiptųsi (pateiktų medžiagą ir dokumentus) į vieną teismo ekspertizės įstaigą.</p> <p>Alternatyva Nr. 1 ir Alternatyva Nr. 2 Moksliniai tyrimai prisidėtų prie naujų ekspertinių metodų sukūrimo ar esamų patobulinimo, kas užtikrintų ekspertinių tyrimų užsakovų (fizinių ir juridinių asmenų, teisėsaugos institucijų ir teismų) teisę gauti kokybišką rezultatą kuo trumpiausiais terminais.</p>			
<p>Alternatyvų palyginimas:</p>	<p>Alternatyva</p>	<p>Efektyvumas</p>	<p>Greičiausiai pasireiškianti nauda</p>	<p>Poveikio efektas</p>
	<p>Status quo</p>	<p>nenumatomas tikslą įgyvendinantis rezultatų siekimas ir teigiamas poveikio mastas, bet išlaidoms šiuo metu esantis biudžetas</p>	<p>nenumatoma</p>	<p>nenumatoma</p>
	<p>Alternatyva Nr. 1</p>	<p>numatomas racionalus biudžeto lėšų panaudojimas (lėšos būtų skiriamos vienos įstaigos technologijoms, įrangai ir akreditacijai, galimai – DU fondo sumažinimas), teigiamas poveikis ekspertizės paslaugos gavėjams, mokslo institucijoms (žr. skiltį „poveikis administracinei naštai“), tačiau sujungimo procesas galimai pareikalautų daugiau sąnaudų</p>	<p>Naudą galima būtų įvertinti po įstaigos metų veiklos. Atsižvelgiant į tai, kad būtų jungiamos 4 teismo ekspertizės įstaigos, gali būti prognozuojamas ilgas sujungimo procesas, todėl nauda pasireikštų vėliau nei Alternatyvos Nr. 2 atveju.</p>	<p>Tikėtinas didesnis Alternatyvos Nr. 1 poveikio mastas racionaliam valstybės biudžeto lėšų naudojimui.</p>

	<p>Alternatyva Nr. 2</p>	<p><i>numatomas teigiamas poveikis ekspertizės paslaugos gavėjams, mokslo institucijoms (žr. skiltį „poveikis administracinei naštai“), statuso pakeitimo sąnaudos minimalios</i></p>	<p><i>statuso pakeitimas nepareikalautų didelių laiko sąnaudų, naudą būtų galima įvertinti jau po metų nuo instituto veiklos pradžios</i></p>	
<p>Išvada</p>	<p><i>Alternatyva Nr. 1 vertintina kaip optimali alternatyva, kuri leistų pasiekti numatytą tikslą, racionaliau panaudoti valstybės biudžeto lėšas, pertvarkos efektą pajustų didesnė subjektų grupė, tačiau jos įgyvendinimas gali pareikalauti ilgesnių laiko ir didesnių finansinių sąnaudų. Alternatyva Nr. 2 būtų įgyvendinta greičiau ir mažesnėmis finansinėmis sąnaudomis, tačiau tikslas nebūtų įgyvendintas visa apimtimi, poveikį pajustų mažesnė subjektų grupė.</i></p>			
<p>Siūlytini veiksmai:</p>	<p><i>Pasirinkus Alternatyvą Nr. 1, siekiant detaliau apskaičiuoti ir įvertinti galimą ekonominę-finansinę naudą, susijusią su organizacinių struktūrų pokyčiais bei bendrųjų funkcijų vykdymo optimizavimu, tikslinga sudaryti darbo grupę arba pavesti nepriklausomiems ekspertams atlikti papildomą teismo ekspertizės įstaigų ekonominio ir finansinio naudingumo analizę (valdymo auditą), kuri įvertintų būsimos įstaigos struktūrą, funkcijų paskirstymą, numatomą ekspertizė poreikį pagal ekspertizė rūšis, kuris turės įtakos ir galimiems infrastruktūros pokyčiams, tokiems kaip sprendimai dėl valdomo nekilnojamojo turto, funkcijų centralizavimo ir t. t.</i></p> <p><i>Pasirinkus Alternatyvą Nr. 2, tikslingas mokslinių tyrimų instituto steigimo projekto parengimas (rengėja – Teisingumo ministerija, MRU ir LSMU).</i></p>			

Kas nutiko vėliau, nespėjus pasidžiaugti pirmaisiais strateginio mąstymo požymiais, rodančiais galimą realią kryptį ekspertinių institucijų efektyvumo didinimo keliu, suteikiančiais vilties, jog mokslininkų įžvalgos, paremtos ilgamečiu, užsienio kolegų pripažintu darbu, ras konkretų atgarsį Lietuvos kriminalistikos realybėje?

Čia reikėtų paminėti, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės Strateginis komitetas šią problemą svarstė dar 2014 m. ir nutarė atsižvelgti į Teisingumo ministerijos pateiktą informaciją dėl valstybinės teismo ekspertizės institucinės sistemos tobulinimo, bei pritarti nuostatai, kad tikslinga stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą tarp Sveikatos apsaugos ministerijos, Teisingumo ministerijos, Vidaus reikalų ministerijos, kitų suinteresuotų institucijų, pasitelkiant aukštąsias mokyklas, sprendžiant klausimus, susijusius su efektyviu teismo ekspertizės sistemos funkcionavimu.

Deja, tikrasis sprendimas pribloškė visus – vietoje pokyčių žengta atgal, į tarybinę praeitį – Valstybinė Teismo medicinos ekspertizės tarnyba vėl tapo Sveikatos apsaugos ministerijos padaliniu, tuo dar labiau akcentuojant žinybinio ekspertinių institucijų pavaldumo tendencijas, kurios diametriausiai priešingos Europoje vykstantiems procesams.

Tikimės, kad bent pati nuostata dėl universitetų pasitelkimo, sprendžiant teismo ekspertizės ir kriminalistikos sistemos tobulinimo klausimus, tebegalioja.

Praėjo pora metų. Koks gi yra naujausias Lietuvos dokumentas dėl ekspertinių institucijų sistemos efektyvumo kėlimo? Ar yra darbų tęstinumas, ar sprendimai priimami atliktų tyrimų pagrindu, ar tai daroma tik vykdant atskirų žinybų interesus, atliekant „kosmetinius pataisymus“, nesiimant spręsti strateginių uždavinių, ar yra aptarti prioritetiniai veiksmai kuriant bendrą Europos kriminalistikos erdvę. Galų gale, ar solidus bus nacionalinis veiksmų planas įgyvendinant ES politiką?

Taigi, dabar turime efektyvaus teismo ekspertizių atlikimo organizavimo veiksmų planą, kurio bendrąsias nuostatas ir aptarsime.

Efektyvaus teismo ekspertizių atlikimo organizavimo veiksmų planas parengtas atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. kovo 25 d. raštą Nr. (1.16.) 7R-2372, kuriuo Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybai (toliau – TEVKT) buvo pavesta, apibendrinus suinteresuotų institucijų pateiktą informaciją apie teismo ekspertizės srityje kylančias problemas, pateikti Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai pasiūlymus dėl teisinio reguliavimo tobulinimo teismo ekspertizės srityje. Teisingumo ministerijos raštas buvo pateiktas Teisėjų tarybai, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijai, Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai, Policijos departamentui prie

Vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos teismo ekspertizės centrai, Lietuvos policijos Kriminalistinių tyrimų centrai, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos Gaisrinių tyrimų centrai, Valstybinei teismo medicinos tarnybai, Valstybinei teismo psichiatrijos tarnybai prie Sveikatos apsaugos ministerijos.

Teismo ekspertizės įstaigų buvo prašoma pateikti informaciją apie jų veikloje, susijusioje su teismo ekspertizės atlikimu, kylančias problemas ir galimus sprendimo būdus, teismo ekspertizės įstaigų savininko teises ir pareigas įgyvendinančių institucijų – atlikti pavaldžių teismo ekspertizės įstaigų veiklos analizę ir pateikti siūlymus dėl galimų prioritetinių tikslų, uždavinių ir siektinų rezultatų teismo ekspertizės srityje nustatymo, taip pat siūlymus dėl teisinio reguliavimo (proceso įstatymų, Teismo ekspertizės įstatymo ir su šiais įstatymais susijusių įgyvendinamųjų teisės aktų) tobulinimo, kitų institucijų ir įstaigų – pateikti informaciją apie jų veikloje su teismo ekspertizės įstaigomis ir teismo ekspertais kylančias problemas, galimus sprendimo būdus, siūlymus dėl teisinio reguliavimo tobulinimo. TEVKT papildomai paprašė Nacionalinės teismų administracijos, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento, Muitinės kriminalinės tarnybos, Valstybinės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos pateikti informaciją dėl konkrečių teismo ekspertizės organizavimo problemų teismuose ir ikiteisminio tyrimo įstaigose.

Vidaus reikalų ministerija, Muitinės kriminalinė tarnyba, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos, Valstybinės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas, Lietuvos Policijos Kriminalistinių tyrimų centras nurodė, kad pastabų ir pasiūlymų neturi.

Sveikatos apsaugos ministerija paaiškino, kad su teismo ekspertizės įstaigų veikla susiję klausimai jau buvo nagrinėti 2010–2011 m. tarpžinybiniuose pasitarimuose bei 2014 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės Strateginio komiteto posėdžiuose, todėl pernelyg dažnas su ekspertizės įstaigų veikla susijusių klausimų nagrinėjimas gali sukelti nepagrįstas abejones Lietuvos teismo ekspertinių įstaigų veikla. Pažymėjo, kad Sveikatos apsaugos ministerijos pavaldžios teismo ekspertizės įstaigos veiklos tikslai, kriterijai bei atsakingi vykdytojai ir įvykdymo terminai nustatomi metiniuose veiklos planuose, o

kontrolės sistema valdymo ir veiklos srityse vertinama atliekant auditą. Vals-tybinė teismo medicinos tarnyba nurodė, kad įstaigoje kylančios problemos yra būdingos tik teismo medicinai ir nėra poreikio formuoti valstybės politi-ką jų sprendimui, taip pat nėra pagrindo svarstyti klausimą dėl prioritetinių ekspertizės rūšių nustatymo ir jų finansavimo, nes tik teisėsaugos institucijų poreikiai, paveikti nusikalstamumo plačiąja prasme tendencijų, gali formuo-ti prioritetus ekspertinėms įstaigoms.

Vertinant šį planą, nerimą kelia jau pats faktas, jog visa eilė institucijų neturi jokių pasiūlymų veiklai efektyvinti, nemato kelių bendriems sprendi-mams, nekalbant jau apie tai, jog Sveikatos apsaugos ministerija net nemato reikalo diskutuoti apie bendras problemas, tuo pačiu ir apie bendros Euro-pos teismo ekspertizės vizijos realizavimą. Ir jau visiškas akibrokštas yra tai, jog pasiūlymų dėl prioritetinių tikslų, uždavinių ir siektinų rezultatų teismo ekspertizės srityje nustatymo, teisinio reguliavimo tobulinimo, kurie galėtų būti teikiami Teisingumo ministerijai, nepateikta.

Ši analizė dar kartą parodė, jog vienos Teisingumo ministerijos ir ak-tyviau pradėjusios dirbti Tarpžinybinės koordinacinės komisijos pastangų įveikti susiformavusį žinybinį požiūrį ir permainų vengimą ar net negebėjimą ir nenorą bent pradėti diskusijas apie veiklos strategiją ir prioritetus, aiškiai nepakanka, koordinavimo taryba neturi valdingų įgalinimų procesams koor-dinuoti. Nenoras matyti mokslininkų pasiūlymų, ignoravimas ar nežinojimas jokių žinybų nelemtų universitetų tyrimų rezultatų ar net tyrimų, kurie galėtų paliesti jų siaurus interesus, baimė vedė į tai, jog jau šešetą metų ekspertinių įstaigų reforma nepajudėjo, o strateginiai planai, nežiūrint jų pavadinimų, yra viso labo einamieji darbo planai kalendoriniams metams. Deja, net Europos Sąjungos Tarybos dokumentai dėl bendros teismo ekspertizės erdvės, o pers-pektyvoje – ir dėl bendros kriminalistikos erdvės daugiau domina mokslini-nikus. Pirmieji postūmiai, tiesa, sprendžiant ne prioritetinius strateginius klausimus, o eilinį kartą bėgant problemoms iš paskos, pradėti dirbti bendrai jau matomi, tačiau juos vertinti kaip bandymą kurti bendrą Europos krimi-nalistikos erdvę pagrindo dar nėra. Ir dar viena idėja, prie kurios tikrai reikės grįžti: Teismo ekspertizės reforma turi vykti kartu su visos kriminalinės jus-ticijos įstaigų reforma. Taigi, mes turime kalbėti ne tik apie kriminalistikos reformą, o ir dalyvauti bendros kriminalistikos erdvės kūrime. Šiame etape reikėtų bent jau išspręsti klausimą dėl Koordinacinio centro su pakankamais

įgaliojimais įkūrimo, ką ir rodo mūsų atliktų tyrimų rezultatai.

Kaip sprendžiamos panašios problemos, turime gerą pavyzdį. 2014 kovo mėn. JAV Senato Teisės komiteto pirmininkas Patrick Leahy ir senatorius John Cornyn pateikė pasiūlymų paketą dėl Kriminalinės justicijos ir teismo ekspertizės Įstatymo pataisų (angl. *The Criminal Justice and Forensic Science Reform Act*). Numatyta⁴⁸⁶:

- įkurti TE tarnybą (OFS) Generalinėje prokuratūroje, kuri koordinuotų ekspertinių institucijų veiklą;
- įkurti TE tarybą (FSB), kurios narius skirtų Prezidentas, kuri būtų sudaryta iš mokslininkų, prokurorų, gynėjų ir kitų suinteresuotų žinybų atstovų, Taryboje narių balansas bus daromas taip, jog dauguma narių būtų mokslininkai;
- ekspertinės įstaigos būtų akredituotos pagal OFS ir FSB nustatytus standartus;
- personalas būtų sertifikuotas pagal sritis;
- įsteigti mokslinius komitetus, kurie išanalizuotų TE disciplinas (sritis), parengtų standartus, pažangios praktikos diegimo ir mokslinių tyrimų prioritetus;
- vykdyti bazinius ir taikomuosius tyrimus, skatinti viešąjį ir privatų bendradarbiavimą;
- teikti paramą valstybinėms ir vietinėms laboratorijoms bei teisės saugos institucijoms ir juos mokslinti.

Mūsų atlikti tyrimai parodė, kad pastaruoju metu galime kalbėti apie tarptautinę kriminalistinę politiką, kurią realizuoja įvairaus lygio tarptautinės organizacijos, tarp jų ir Europos Sąjunga bei jos agentūros (ENFSI, Europol, Eurojust, CEPOL). Europos Taryba, atsižvelgdama į tai, kad Europos Sąjunga užsibrėžė tikslą puoselėti ir plėtoti Europos Sąjungą kaip laisvės, saugumo ir teisingumo, erdvę, kurioje būtų užtikrintas aukšto lygio saugumas plėtojant bendrą valstybių narių veiklą policijos ir teismo bendradarbiavimo srityse, pabrėžė būtinybę suderintai, visapusiškai ir veiksmingai spręsti problemas, kurias Europos Sąjungos visuomenėms kelia nusikalstamumas. Tačiau trūksta šio suderinamumo tarp bendrų ES kriminalinės politikos deklaracijų, valstybių veikimo ir mokslo, vyrauja susiaurintas kri-

486 AI „Identifikation News“, vol. 44 No.3, 2014.

minalistinės politikos supratimas ES. Lietuvoje tik atskirų mokslininkų pasisakymuose yra kalbama apie kriminalistinę politiką⁴⁸⁷. Teisinėje ir politinėje erdvėje kalbama apie „kovą su nusikalstamumu“, „nusikalstamumo kontrolę“, „kriminalinę ar baudžiamąją politiką“ ir pan. Anksčiau atlikti moksliniai tyrimai, taip pat ir šio projekto vykdytojų, apėmė daug svarbių Lietuvos kriminalistinės politikos ir jos įgyvendinimo strategijos klausimų, ir leido numatyti tolesnių tyrimų perspektyvas. Tad laikas bendromis pastangomis sukurti kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos valdymo mokslinę koncepciją ir jos realizavimo mechanizmą Europos pokyčių kontekste, nes pavienės atskirų institucijų pastangos reikiamo rezultato neduoda, o mokslininkų tekiami pasiūlymai dažnai neišgirstami.

Tokio tyrimo tikslas būtų sukurti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos valdymo mokslinę koncepciją ir jos realizavimo mechanizmą Europos pokyčių kontekste. Šiam tikslui pasiekti būtina:

- Kompleksiškai ištirti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos dabartinę būklę ir sukurti kriminalistinės politikos ir jos strategijos Lietuvoje mokslinį pagrindimą.
- Ištirti ir įvertinti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos vadybos kokybės lygį, jų komplementarumą, pateikti pasiūlymus dėl sistemos valdymo mechanizmo.
- Prognozuoti ir modeliuoti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos raidą, užtikrinant Lietuvos strateginių tikslų darną naujojo ES teisinio reglamentavimo kontekste.
- Tirti kriminalistinių ir ekspertinių NVO plėtros galimybes šiuolaikinėje ES teisinėje vadyboje ir politikoje.
- Sukurti Lietuvos teisinės bendruomenės kriminalistinio švietimo programas pagal atskiras teisinės sistemos pareigybių grupes.

Šie uždaviniai galėtų tapti nacionalinio Lietuvos veiksmų plano pagrindu.

487 Malevski, H. Kriminalistinė strategija, strategija kriminalistikoje ar kriminalistinės politikos strategija?. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. IX. 2 dalių mokslo straipsnių rinkinys. Charkovas, 2013. Sudarytojai – prof. dr. Hendryk Malevski, doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė. II dalis. p. 17–31.

3.2. Kriminalistikos mokslas – implementavimas į europinę kovos su nusikalstamumu praktiką: harmonizavimo sritys, kryptys ir metodika

Kriminalistikos mokslas (jo priemonės, metodai ir rekomendacijos) pats savaime negali tapti veiksmingu įrankiu kovoje su nusikalstamumu bei kitų patologijų pasireiškimais. Tam turi atsirasti ne tik prielaidos ir visuomenės poreikis, bet ir atitinkamų valdžios struktūrų suvokimas, kad be sumanaus kriminalistikos ir teismo ekspertologijos pasiekimų taikymo kasdieninėje teisėsaugos ir justicijos institucijų veikloje nėra įmanoma efektyvi kova su šiais neigiamais reiškiniais, kurie kelia grėsmę žmogaus ir visuomenės saugiam gyvenimui ir darniai plėtrai. Tam turi būti numatyta ilgametė kompleksinė, kaip nacionalinė, taip ir tarptautinė strategija.

Europos Komisijos 2010 m. priimtame dokumente „2020 M. EUROPA. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“⁴⁸⁸ buvo pasiūlyta įgyvendinti penkis iki 2020 m. įgyvendintinus ir į nacionalines programas perkeltinus ES tikslus šiose srityse: užimtumas; moksliniai tyrimai ir inovacijos; klimato kaita ir energetika; švietimas ir kova su skurdu. Jie rodo, kokia linkme turėtų būti nukreipta ES narių veikla ir kaip vertinti padarytą pažangą⁴⁸⁹. Šito dokumento aktualumas ir reikšmė buvo susijusi su būtinumu koncentruoti dėmesį bei reaguoti į rimtos ekonominės bei finansinės krizės pasekmes, kurios buvo jaučiamos beveik visose Europos šalyse. Bet kartu buvo puikiai suvokiama, kad neigiami socialiniai ir ekonominiai procesai gali stipriai pabloginti situaciją su viešuoju saugumu, nes krizės visada skatina nusikalstamumo augimą ar net protrūkį. Todėl tais pačiais 2010 m. buvo parengta ir priimta Europos Sąjungos (ES) vidaus saugumo strategija „Kuriant Europos saugumo modelį“. Šio dokumento įvade yra rašoma „Saugumas yra vienas pagrindinių Europos Sąjungos piliečių prioritetų. ES daugiamečių darbo programos jau tapo geru praktiniu pagrindu operatyviniam bendradarbiavimui stiprinti, tačiau dabar reikia siekti platesnio bendro sutarimo dėl ES vidaus saugumo vizijos, vertybių ir tikslų.

488 [Žiūrėta: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:LT:PDF>>].

489 „2020 M. EUROPA. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“. Europos Komisija. KOMISIJOS KOMUNIKATAS. Briuselis, 3.3.2010 KOM(2010) 2020 galutinis. P. 2–3. [Žiūrėta: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:LT:PDF>>].

Pagrindiniai su nusikalstamumu susiję pavojai ir grėsmės, su kuriais šiuo metu susiduria Europa, pavyzdžiui, terorizmas, sunkūs nusikaltimai ir organizuotas nusikalstamumas, prekyba narkotikais, elektroniniai nusikaltimai, prekyba žmonėmis, seksualinis nepilnamečių išnaudojimas ir vaikų pornografija, ekonominiai nusikaltimai ir korupcija, prekyba ginklais ir tarpvalstybinis nusikalstamumas, ypač sparčiai prisitaiko prie mokslo ir technologijų pokyčių, kai siekiama neteisėtai pasinaudoti atvirų visuomenių vertybėmis ir gerove bei joms pakenkti⁴⁹⁰. 2015 m. birželio 10 d. buvo parengtas Europos Sąjungos „Tarybos išvadų dėl atnaujintos 2015–2020 m. Europos Sąjungos vidaus saugumo strategijos projektas“⁴⁹¹, kuriame tarp kitų nuostatų yra rašoma: “atsižvelgiant į Europos Sąjungos ir valstybių narių atitinkamą kompetenciją ypatingą dėmesį reikėtų skirti jų veiksams, kuriais siekiama:

- pagerinti keitimąsi informacija ir jos prieinamumą, visų pirma užtikrinant skirtingų informacinių sistemų sąveikumą ir skatinant tinkamiausią atitinkamo keitimosi informacija kanalo pasirinkimą pagal galiojančią teisinę sistemą;
- sustiprinti operatyvinį bendradarbiavimą;
- stiprinti nusikalstamų veikų prevenciją ir tyrimą, ypatingą dėmesį skiriant kovai su organizuotais finansiniais nusikaltimais ir nusikaltamu būdu įgyto turto konfiskavimu, taip pat teroristinių išpuolių prevenciją ir tyrimą, įskaitant radikalizacijos prevenciją bei vertybių apsaugą visoje Europos Sąjungoje skatinant toleranciją, nediskriminavimą, pagrindines laisves ir solidarumą;
- didinti mokymo, finansavimo, mokslinių tyrimų ir inovacijų galimybes, visų pirma tam, kad būtų toliau plėtojama savarankiška pramoninio saugumo politika, *inter alia*, tokiose srityse kaip sienų kontrolė, saugumo įrangos ir teisėsaugos tarnybų sąveikumas“⁴⁹².

490 Europos Sąjungos (ES) vidaus saugumo strategija „Kuriant Europos saugumo modelį“. [Žiūrėta: <[https://www.google.com/search?q=Europos+S%C4%85jungos+\(ES\)+vidaus+saugumo+strategija&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&ei=PI0IWOfOMpOr8wftjZ3gBg](https://www.google.com/search?q=Europos+S%C4%85jungos+(ES)+vidaus+saugumo+strategija&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&ei=PI0IWOfOMpOr8wftjZ3gBg)>].

491 [Žiūrėta: <https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Strategijos/2015_Tarybos_ismados_del_VSS.pdf>].

492 Europos Sąjungos „Tarybos išvadų dėl atnaujintos 2015–2020 m. Europos Sąjungos vidaus saugumo strategijos projektas“ P. 9. [Žiūrėta: <https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Strategijos/2015_Tarybos_ismados_del_VSS.pdf>].

Šios strategijos reikalavo ne tik teisinių, organizacinių bei finansinių instrumentų, užtikrinančių viešąjį saugumą, kartu ir žmogaus fizinį, ekonominį ir egzistencialinį saugumą Europoje, bet ir atitinkamų mokslinių bei metodinių šių tikslų užtikrinimo priemonių. Galime teigti, kad po viso amžiaus kriminalistikos mokslas vėl sugrįžo į pirmaujančias pozicijas ir tapo reikšmingu bei visuotinai pripažįstamu įrankiu kovoje su nusikalstamumu⁴⁹³. Todėl natūraliai atsirado poreikis kurti bendrą europinę kriminalistinę erdvę. Todėl ir 2011 m. buvo parengtas nedidelis, bet labai svarbus dokumentas: “Tarybos išvados dėl Europos kriminalistikos 2020 vizijos, įskaitant Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimą”⁴⁹⁴. Bet šis deklaracijos pavidalo dokumentas tik 2016 m. įgavo tam tikrą konkretumą, kaip veiksmų planas⁴⁹⁵.

Europos Sąjungos (toliau – ES) baudžiamosios teisės politikos realizavimas vyksta nustatytais formomis ir naudojant konkrečius metodus, kuriems įtaką daro, nors ir su tam tikromis vingrybėmis (Brexit), didėjanti ES kompetencija. Ir vienu pagrindinių šios politikos formavimo metodų yra nacionalinių teisės aktų ir transnacionalinio baudžiamojo proceso harmonizavimas implementuojant ES teisės aktus į nacionalinės teisės sistemą. Šis harmonizavimas apima ne tik bendrus standartų sukūrimo dėl atskirų nusikaltimų tyrimo, bet ir dėl teisėsaugos bendradarbiavimo optimizavimo, baudžiamųjų procesinių institutų kryptingos evoliucijos. Tokiu pavyzdžiu galime

493 Įžymus austrų teisės specialistas prof. Franz von Liszt (1851–1919), savo kriminalinių mokslų sistemoje jau XIX–XX a. sandūroje, be baudžiamosios teisės ir baudžiamosios politikos bei kriminologijos, įvardijo ir kriminalistiką. Jis buvo iš tų teisininkų, kurie suvokė paprastą tiesą, kad kovoje su nusikalstamumu bus bejėgės geriausias teisinės doktrinos, koncepcijos ir teisės normos bei geriausiai pamatuotos bausmės, jeigu nebus nustatytas kaltininkas ir nebus veiksmingų metodų ir priemonių jo kaltei nustatyti. Jau nuo Č. Bekarijos (Cesare Beccaria, 1738–1794) laikų yra žinoma, kad geriausia profilaktinė nusikaltimų priemonė, tai bausmės neišvengiamumas ir negalėjimas naudotis nusikalstamos veikos vaisiais. Beje, F. Liszt įkūrė (1887 m.) Tarptautinį kriminalistinį susivienijimą (*Internationale Kriminalistische Vereinigung*). Jau 1897 m. Grace įvykęs šito susivienijimo Kongresas rekomendavo į teisininkų rengimo programą įvesti kriminalistikos kursą.

494 [Žiūrėta: <https://www.google.com/search?q=Kriminalistika+2020&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&ei=jJ0IWJuZFZOr8wftjZ3gBg>].

495 Tarybos išvados dėl tolesnių veiksmų siekiant sukurti Europos kriminalistikos erdvę ir veiksmų planas – Tarybos išvados (2016 m. birželio 9 d.). Briuselis, 2016 m. birželio 13 d. (OR. en) 10128/16. [Žiūrėta: <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/lt/pdf>>].

laikyti Lietuvos Respublikos Teismo ekspertizės įstatymą, įsigaliojusį 2003 m. gegužės 1 d. ir sulaukusį pakeitimų 2012 ir 2013 m.⁴⁹⁶, tame tarpe susijusių su ES teisės aktų nuostatų implementavimu į Lietuvos nacionalinę teisę⁴⁹⁷.

Mažai kas prieštarauja, kad šiuo metu ES politikoje vyksta esminiai pokyčiai kovoje su nusikalstamumu, strateginiu kovos įrankiu pasirenkant kriminalistiką. ES Taryba, įžvelgdama laisvės, saugumo ir teisingumo triados ryšį su kriminalistika, žengė žingsnį kriminalistikos plėtroje iš nacionalinio į tarptautinį lygmenį, tuo sudarydama prielaidas optimaliam ES saugumui užtikrinti, nusprendė sukurti bendrą Europos kriminalistikos erdvę, kaip priemonę kovai su nusikalstamumu, teisės saugos darbo efektyvumui stiprinti bei teisingumui vykdyti.

Tačiau problema ta, kad esmingai nusikalstamumą turėsiančią sumažinti ir nusikaltimų išaiškinimą neabejotinai padidinsiančią bendrą Europos kriminalistikos erdvę sukurti be mokslinių tyrimų kiekvienoje valstybėje narėje yra neįmanoma, kadangi kiekviena ES valstybė turi savitą kriminalistinių institucijų sistemą, o dažnai ir savitą kriminalistikos sampratą, nekalbant jau apie skirtingas teisės sistemas. Gi Europos kriminalistikos 2020 vizija tėra nedidelės apimties abstraktus, deklaratyvus pobūdžio dokumentas, numatantis tik Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo gaires (kryptys) bei į ją įtraukiamas sritis, tačiau nenurodantis įgyvendinimo priemonių.

Apie tampraus bendradarbiavimo kovoje su nusikalstamumu Europoje būtinumą rašome ir kalbame Lietuvoje jau kelis dešimtmečius. Galime paminėti, kad realizuojant šį poreikį Lietuvos kriminalistų bendraminčių pastangomis buvo įkurta Lietuvos Kriminalistų Draugija, kurios vienu iš pagrindinių tikslų buvo vienyti kriminalistikos mokslo atstovus, justicijos darbuotojus, ekspertus bei kitus teisės saugos institucijų pareigūnus kovoje su

496 Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas 2002 m. spalio 29 d. Nr. IX-1161 Vilnius (Valstybės žinios, 2002-11-22, Nr. 112-4969); Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo 3, 4, 6, 15, 17 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas 2012 m. birželio 14 d. Nr. XI-2068 Vilnius (Žin., 2002, Nr. 112-4969); Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 16, 20, 23 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 41, 241 straipsniais ir priedu įstatymas 2013 m. gruodžio 19 d. Nr. XII-698 Vilnius (Žin., 2002, Nr. 112-4969; 2012, Nr. 76-3922).

497 Straipsnis jau atspausdintas: Malevski, H. Implementacja aktów prawnych Unii Europejskiej i ich wpływ na działalność ekspercką na Litwie. „Zagadnienia Społeczne“, 2016: 2 (6). Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku, Białystok. s. 63-80.

nusikalstamumu ir šalies viduje, ir tarptautinėje plotmėje⁴⁹⁸. Analizuojant šiuolaikinę situaciją galime teigti, kad būtina sveikinti Europos institucijų atsigręžimą į kriminalistikos mokslą bei glaudesnę teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą kovoje su nusikalstamumu. Anksčiau, kriminalistika dažnai buvo suvokiama kaip tam tikrų gamtos mokslų ir techninių priemonių pagalbiniis kompleksas, kuris turėjo padėti tirti baudžiamosiose bylose materialius įrodymus. Antrojoje XX a. pusėje kriminalistika Vakarų Europoje dažniausiai buvo suprantama kaip policinis mokslas, apie ką liudijo ir jos dėstymas tik policijos mokyklose ir praktiškai jos nebuvimas universitetinėse studijose. Per pastaruosius kelis dešimtmečius Europoje, didžiąja dauguma ES institucijų pastangomis, buvo ne tik formaliai įkurtos ir praktiškai pradėjo veikti tokios struktūros, kaip ENFSI (1995), EUROPOL (1999), CEPOL (2000), EUROJUST (2002) ir kai kurios kitos, turinčios tarp savo funkcijų ir funkcijas, susietas su atskirų rūšių nusikalstamų veikų tyrimu ir prevencija, bet ir keitėsi požiūris į kriminalistiką, kuria pradėta traktuoti ne tik kaip savarankišką mokslą, bet ir būtiniausią įrankį kovoje su nusikalstamumu. Manome, kad šitoje srityje būtina ne tik sutelkti ES ir jos narių pastangas, plėtoti kriminalistikos mokslą, bet ir kryptingai veikti harmonizuojant pastangas kovoje su nusikaltimais ir jų prevencija. Mūsų manymu, šiuos žingsnius būtina ne tik sveikinti ir palaikyti, bet ir aktyviau įtraukti į šį procesą akademinę bendruomenę bei nevyriausybinės organizacijas. Matome, kad Europos Sąjungos inicijuotuose veiksmuose prioritetą yra teikiamas techniniams instrumentiniams kriminalistikos segmentams ir nepakankamai akcentuojamos kriminalistikos taktikos ir metodikos bei bendrosios kriminalistikos teorijos segmentai. Čia matome realią nišą, kur turi aktyviau pasireikšti akademinės kriminalistikos atstovai ir nevyriausybinės kriminalistinės organizacijos, tokios, kaip Lietuvos Kriminalistų Draugija, Lenkijos Kriminalistų Draugija (*Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne*), Vokietijos Kriminalistų Draugija (*Deutsche Gesellschaft für Kriminalistik*) ir kt.

498 Apie Lietuvos Kriminalistų Draugijos veiklą buvo rašyta ne vieną kartą, pavyzdžiui, Malevski, H., Kurapka, E., Matulienė, S. und Juodkaitė-Granskienė, G. Die Gesellschaft der Kriminalisten Litauens. *Brücke zwischen den kriminalistischen Schulen Ost-, Mittel- und Westeuropas, Kriminalistik*. Unabhängige Zeitschrift für die kriminalistische Wissenschaft und Praxis Heft 8–9/2016, s. 525–531; Malewski, H. International Scientific-Practical Conference. *Criminalistics and Forensic Examination: Science, Studies, Practice, Law and Forensic Science*, Volume 10, 2015 (2). s. 195–215.

Savo valandos Vakarų šalių kriminalinių mokslų sistemoje ir kriminalistikos moksle laukia reali diskusija apie teismo ekspertologijos (teismo ekspertizės teorijos) disciplinos savarankiškumą⁴⁹⁹, kuri realiai funkcionuoja Rytų Europos kriminalistikos mokykloje⁵⁰⁰.

Autoriai, vykdydami Lietuvos Mokslo Tarybos finansuojamą projektą „Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo Lietuvoje koncepcija ir pagrindinės veiklos kryptys“, buvo atlikę mokslinės literatūros ir norminių aktų, reglamentuojančių specialių žinių taikymą, analizę skirtingoms kriminalistikos mokykloms ar jų įtakai priskiriamose ES šalyse: germanų (Vokietija, Austrija), romanų (Prancūzija), anglo-saksų (Didžioji Britanija), Rytų Europos (Lenkija, Latvija, Estija, Lietuva, Bulgarija, Slovėnija), bei kai kuriose ne ES šalyse (Ukraina, Rusija, Baltarusija). Tyrimai parodė didelį norminės bazės harmonizavimo poreikį ir teigiamą jo potencialą skatinant teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą visoje Europoje, bei parodė tokio harmonizavimo kryptis bei spręstinas problemas, kad iki 2020 m. būtų sukurti Euro-

499 Винберг, А. И., Малаховская, Н. Т. *Судебная экспертология* (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз). Волгоград, 1979; Алиев, И. А., Аверьянова, Т. В. *Концептуальные основы общей теории судебной экспертизы*. Баку, 1992; Зинин, А. М., Майлис, Н. П. *Судебная экспертиза: Учебник*. Москва, 2002; Волчецкая, Т. С. *Основы судебной экспертологии*. Учебное пособие. Калининград, 2004; Аверьянова, Т. В. *Судебная экспертиза. Курс общей теории*. Издательство НОРМА. Москва, 2006; Россинская, Е. Р., Галяшина, Е. И. Зинин, А. М. *Теория судебной экспертизы / Под ред. Е. Р. Россинской*. Учебник. НОРМА ИНФРА-М. Москва, 2011; Россинская, Е. Р. *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе*. 3-е издание, дополненное. НОРМА ИНФРА-М. Москва, 2011; *Практическое руководство по производству судебных экспертиз для экспертов и специалистов*. *Практическое пособие*. 2-е издание, переработанное и дополненное. Под ред. Т. В. Аверьяновой и В. Ф. Статкуса. ЮРАИТ. Москва 2011; *Естественно-научные методы судебно-экспертных исследований*. Учебник. Под ред. Е. Р. Россинской. НОРМА, Москва 2015; Моисеева, Т. Ф. *Естественно-научные методы судебно-экспертных исследований. Курс лекций*. Москва 2015; *Судебная экспертиза: типичные ошибки*. Под ред. Е. Р. Россинской. Москва 2015; Моисеева, Т. Ф. *Основы судебно-экспертной деятельности. Конспект лекций*. Москва 2016; Россинская, Е. Р., Галяшина, Е. И., Зинин, А. М. *Теория судебной экспертизы (Судебная экспертология)*. Учебник. 2-е издание. Издательство НОРМА. Москва 2016 ir kt.

500 Rossinskaya, E. Teismo ekspertologija: genezė, dalykas, sistema, funkcijos, vystymosi tendencijos. „12. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos praktika. Vilnius, Varšuva, 2016. Moksliniai redaktoriai: doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė, prof. dr. Henryk Malewski, dr. Magdalena Tomaszewska“. p. 32–49.

pos kriminalistikos erdvės pamatai. Atlikti tyrimai parodė, kad optimistinio varianto kuriant Europos bendros kriminalistinės erdvės 2020 pamatus mes nesulauksime. Mūsų manymu, be priešpriešinio moksliskai pagrįsto ir harmonizuoto judėjimo iš šalių narių ir ES valdžios struktūrų kryptį, sukurti Europos kriminalistinę erdvę ir infrastruktūrą neįmanoma. Tam turi būti sukurtos atitinkamos materialinės, organizacinės, teisinės prielaidos bei parengtos nacionalinės ir tarptautinės strategijos užtikrinančios moksliskai argumentuotų programų įgyvendinimą.

Tyrimas patvirtino hipotezę, jog šis ES politikos posūkis, atsigręžimas į kriminalistikos mokslą ne tik tapo (turi tapti) lemiamu žingsniu kriminalistikos plėtroje, bet ir parodė anksčiau neidentifikuotą kriminalistikos harmonizavimo poreikį ir jos vaidmenį žmonių saugumo užtikrinime. Dabar jau pripažįstama, kad tik kriminalistikos ir apskritai teisės mokslų harmonizavimas gali užtikrinti pamatinių demokratinės visuomenės vertybių – laisvės ir saugumo – egzistavimą⁵⁰¹.

Atlikta ES norminių aktų, kai kurių jos šalių ir kitų šalių teisės aktų bei mokslinių šaltinių analizė leidžia teigti, kad šioje srityje esame tik pradiniam etape harmonizuojant pastangas užtikrinančias veiksmingą kovą su nusikalstamumu naudojant pažangius kriminalistikos mokslo pasiekimus bei užtikrinančią realų saugumą bei saugumo jausmą visiems Europos Sąjungos gyventojams. Mūsų manymu, šiems tikslams pasiekti būtinas tarpusavyje suderintų veiksmų ir priemonių kompleksas (kriminalistikos ir teismo ekspertologijos plėtros bei jos pasiekimų diegimo į kovos su nusikalstamumu bei visuomenės patologijų sritį, strategiją).

Kaip jau minėjome, Europos kriminalistikos 2020 vizija nurodė tik Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo gaires bei į ją įtraukiamas sritis, jos įgyvendinimui yra suteikiama plati veiksmų laisvė, tuo sukeliant diskusijų ir abejonų dėl jos įgyvendinimo tiek valstybių viduje, tiek ES lygiu. Atsiradusius abejones ir baimę žengti ryžtingus reformistinius žingsnius galima pastebėti jau dabar. ES Taryba įpareigojo ENFSI, Europolą ir valstybes nares iki 2013 m. birželio mėn. pabaigos pateikti išsamų veiksmų planą Europos krimina-

501 Wecht, C. H., Rago, J. T. *Forensic science and law: investigative applications in criminal, civil, and family justice*. Boca Raton Fla; London; New York N.Y.: CRC Press: Taylor & Francis Group, 2006. p. 36.

listikos vizijai 2020 įgyvendinti⁵⁰². Šios studijos įvade rašėme, kad šis planas atsirado tik 2016 m. birželio mėn. Lietuvoje, valdžios struktūrose dar tik prasideda diskusija šiuo klausimu (nors mokslininkai šį klausimą gvildena jau keletą dešimtmečių), neturint net tokio plano apmatų. Tikėtina, jog panaši situacija yra ir kitose valstybėse narėse. Iš tikrųjų, dėl Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo atsirandantys strateginiai pokyčiai kriminalistikoje, jos plėtra ir tarptautinį lygmenį, vaidmuo saugumo užtikrinime ir valstybių tarpusavio santykiuose liudija apie reikšmingus ir esminius pokyčius kriminalistikos moksle bei praktikoje, kuriuos identifikuoti ir moksliskai įvertinti galima tikrai nuosekliai gilinantis į tai, kaip į mokslinio tyrimo objektą, ką šio teksto autoriai ir pradėjo.

Visų pirma, jau analizės pradžioje krito į akis, jog Europos Sąjungos institucijos kuriančios teisę įstatymų leidėjas nesuderino ir nepasiūlė paties kriminalistinių žinių panaudojimo tyrimo procesuose terminologinio instrumentarijus ar bent jo harmonizavimo kryptį. Mūsų atlikta mokslinės literatūros, norminės bazės dėl specialių žinių taikymo analizė tokias pagrindines problemines kryptis leidžia išskirti.

Manome, kad siekiant numatytų tikslų turime parengti tokio modelio (strategijos) struktūrą, kurią gali sudaryti žemiau nurodytos kryptys:

- parengti teorinę bei metodologinę instrumentarijų, siekiant suartinti ir harmonizuoti pagrindinių kriminalistikos mokyklų Europoje koncepcijas ir teorijas ir kriminalistikos kalbą (sąvokas, terminiją ir pan.);
- harmonizuoti teisės ir kriminalistikos mokslų „įtampos laukus“, įrodinėjimo ir įrodymų teisės koncepcijas;
- parengti nacionalinius kriminalistinės infrastruktūros modelius ir numatyti jų suderinamumo bei harmonizavimo žingsnius ES struktūrose;
- įvertinti bei tobulinti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos nacionalinių koncepcijų metodų, rekomendacijų ir priemonių derinimą su ES bei kitų šalių sistemomis;

502 Tarybos išvadų dėl Europos kriminalistikos 2020 vizijos, įskaitant Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojamą, projektas, 17537/11.

- numatyti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos nacionalinių koncepcijų metodų, rekomendacijų ir priemonių tobulinimo kryptis, siekiant rengti suderintas jų taikymo procedūras Europoje;
- numatyti koordinacinių centrų (mokslo institutų ar biurų) steigimą nacionaliniame, regioniniame ir ES lygiuose;
- parengti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos specialistų rengimo koncepcijas nacionaliniame, regioniniame ir ES lygiuose.

Šių suderintų veiksmų ir priemonių modeliai turi būti rengiami kiekvienoje šalyje turint omenyje, kad jie ateityje turėtų būti suderinti ES lygiu.

Kriminalistika – tai mokslinė disciplina, kuri nuo XIX amžiaus antros pusės formavosi ir vystėsi⁵⁰³ kaip tam tikras nusikaltimų aiškinimo, tyrimo, o vėliau ir prevencijos mokslinis įrankis bei tam tikras vadovas teisėsaugos ir justicijos praktikams. Ne veltui Hanso Grosso veikalas, su kuriuo išleidimu siejamas mokslinės kriminalistikos atsiradimas, vadinamas „Teismo tardytojų vadovu“⁵⁰⁴. Šis teiginys neretai iškrenta iš mokslininkų ir praktikų aki-račio, kurie koncentruoja savo dėmesį į techninius kriminalistinius bei ekspertinius aspektus. Hanso Grosso koncepcijoje akcentuojama, kad būtina efektyviai išnaudoti technikos ir gamtos mokslų pasiekimus teismo tardytojų, policijos ir žandarmerijos pareigūnų veikloje aiškinant ir tiriant nusikaltimus. Technikos ir gamtos mokslų pasiekimai yra reikalingi ne savaime, o sprendžiant teisingumo klausimus, tai yra tik labai reikšmingas įrankis, kuriuo gali naudotis teismas, prokuroras, tyrėjas. Šios idėjos savotišku tęsiniu yra T. Volčeckajos koncepcija apie kriminalistinę situologiją, t. y. kriminalistikos teoriją, kurios paskirtimi yra kriminalistikos mokslo rekomendacijų, metodų ir priemonių priartinimas (adaptavimas) praktiniams konkrečių nusikaltimų tyrimo situacijoms⁵⁰⁵.

Kriminalistikos, kaip mokslinės disciplinos atsiradimas ir raida siejami ne tik su Hansu Grossu bei kitais Vokietijos, Austrijos ir Šveicarijos mokslininkais (taip vadinama germanų kriminalistikos mokykla), bet ir romanų

503 Malevski, H. *Kriminalistikos mokslo atsiradimo ir formavimosi prielaidos bei raida* / P. Ancelis, R. Ažubalytė, L. Belevičius, M. Gušauskienė, G. Juodkaitė-Granskienė, R. Jurgaitis, R. Jurka, H. Malevski, R. Merkevičius, I. Randakevičienė, J. Zajančauskienė. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Industrus. Vilnius, 2009. p. 399–435.

504 Gross, H. *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. München, 1922.

505 Волчецкая, Т. С. *Криминалистическая ситуология*. Монография. Москва, 1997.

kriminalistikos mokykla, kurioje ypatingą indėlį turi prancūzų mokslininkai ir tame tarpe laikomi kriminalistikos pradininkais A. Bertillon ir E. Lokard. Būtina paminėti, kad Didžiosios Britanijos atstovai taip pat turėjo nemažą įdirbi kovoje su nusikalstamumu ir jų mokslininkų įnašas į besikuriančią anglo-saksų kriminalistikos mokyklą buvo ženklus. Šiek tiek vėliau prie kriminalistikos mokslo raidos aktyviai prisidėjo Rytų Europos mokslininkai ir specialistai. Jeigu XIX ir XX amžių sandūroje buvo jaučiamas įvairių šalių mokslininkų poreikis jungti pastangas ir siekti universalios mokslinės disciplinos, kuri savo metodais ir priemonėmis padėtų efektyviai kovoti su nusikalstamumu, tai jau antrame kriminalistikos raidos etape matome atsigrėžimą į nacionalinių kriminalistikos mokyklų kūrimą ir plėtrą⁵⁰⁶. Šis procesas faktiškai tęsėsi iki XX–XXI a. sandūros⁵⁰⁷. Lietuvos kriminalistai aktyviai įsijungė į šį procesą ir jau keletą dešimtmečių propaguoja šias idėjas. Apie tai šitoje studijoje rašoma ne vieną kartą.

Labai svarbus yra terminologinio kriminalistikos instrumentarijus kūrimas, padėsiantis tiksliau vartoti sąvokas, suprasti jų turinį prieš pereinant prie atskirų procedūrų harmonizavimo. Visų pirma, pačios kriminalistikos sampratos identifikavimas reikštų sudėtingų mokslinių tyrinėjimų rezultatą, grindžiamą tam tikrais jau pasiektais rezultatais (pozityvinis, pragmatinis pradas) ir galimomis ateities raidos kryptimis (prognostinis pradas). Mokslinių tyrimų poreikį ieškant atsakymo į iškeltą klausimą nulemia ir tai, kad jeigu, tarkime, baudžiamosios teisės samprata ir mokslininkų pozicija, ką ja laikyti, su tam tikrais niuansais yra panaši visame pasaulyje, tai vieningos kriminalistikos mokslo sampratos nėra⁵⁰⁸. Negana to, kriminalistikos samprata skiriasi pačioje ES, kadangi valstybėse narėse yra įsitvirtinusių

506 Apie kriminalistikos mokslo periodizaciją žr., Малевски, Г. Периодизация истории становления и развития криминалистики. *Проблемы современного состояния и пути развития органов предварительного следствия. Материалы Всероссийской научно-практической конференции 28–29 мая 2010 г. Часть 2.* Академия Управления МВД России. Москва, 2010. с. 247–255.

507 Malewski, H. *Tendencje rozwoju kryminalistyki – utrwalanie modelu „narodowego“ czy współtworzenie europejskiej przestrzeni kryminalistycznej?* [w:] KRYMINALISTYKA - JEDNOŚĆ NAUKI I PRAKTYKI (przegląd zagadnień z zakresu zwalczania przestępczości), Redakcja naukowa: Mieczysław Goc, Tadeusz Tomaszewski, Remigiusz Lewandowski, Warszawa 2016, s. 165–177.

508 Žr., pav., Brunon Hołyst. *Kryminalistyka*. Wydanie 12, zmienione. Warszawa, 2010. Leidykla LexisNexis. p. 27–47.

skirtingai kriminalistiką suvokiančios kriminalistikos mokyklos: dalyje – amerikietiškoji⁵⁰⁹, dalyje – romanų⁵¹⁰ dalyje – germanų⁵¹¹, dalyje – Rytų Europos. Tikslinga paminėti, kad kai kurių šalių mokslininkai neturi vieningos nuomonės dėl kriminalistikos mokslo dalyko, sampratos ir sistemos. Tik išanalizavus skirtingų kriminalistikos mokyklų pateikiamas kriminalistikos sampratas bus galima numatyti problemas kuriant Europos kriminalistikos erdvę bei spręsti apie tai, kokios kriminalistikos koncepcijos yra laikomasi Europos kriminalistikos 2020 vizijoje, kas bus harmonizacijos objektu ir ar šis procesas palies visą kriminalistikos mokslą, o gal tik atsiras jos dalis bei kokia yra naujoji kuriama vieninga Europos kriminalistikos samprata. Su šia problema tiesiogiai yra susijusi ir paties kriminalistikos termino vartojimo problema. Dažnai literatūroje anglų kalba kriminalistikos terminas verčiamas „Forensic Science“ terminu. Išanalizavus amerikietiškosios kri-

-
- 509 Kriminalistika – mokslas apie gamtos, technikos, humanitarinių ir kitų mokslų panaudojimą sprendžiant teisinius klausimus. Kriminalistika neturi aiškios struktūros, griežtos mokslinės metodologinės sistemos. Wecht, C. H., Rago, J. T. *Forensic science and law: investigative applications in criminal, civil, and family justice*. Boca Raton Fla; London; New York N.Y.: CRC Press: Taylor & Francis Group, 2006. p. 36; Monckton-Smith, J., Adams, T., Hart G., A., Webb, J. *Introducing Forensic and Criminal Investigation*. Sage Publication, 2013. p.5; Jackson, A. R. W., Jackson, J. M. *Forensic science*. Harlow: Pearson: Prentice Hall, 2004; Houck, M. M., Siegel, J. A. *Fundamentals of Forensic Science*. Amsterdam: Elsevier: Academic Press, 2008; James, S. H., Nordby, J. J. *Forensic Science: an Introduction to Scientific and Investigative Techniques*. Boca Raton Fla: Taylor & Francis Group, 2005; Saferstein, R., *Criminalistics an introduction to forensic science*. Upper Saddle River N.J: Pearson: Prentice Hall, 2004; Ubelaker, D. H., *Forensic Science: Current Issues*. Future Directions, Wiley-Blackwell; 1 edition, 2012.
- 510 Kriminalistika – mokslas arba veikla, nukreipta į įvairių metodų ir priemonių adaptavimą nusikaltimų tyrimui. Susideda iš „lauko kriminalistikos“ (*police technique*) ir „laboratorinės kriminalistikos“ (*police scientifique*). Payot, G. J. *Manuel de police scientifique*., Lenoir, D. *Police scientifique: Mon coffret*, Editions Gründ, 2012; Alain, B. *Manuel de criminalistique moderne et de police scientifique :la science et la recherche de la preuve*. Paris: Presses Universitaires de France, 2008; Jalby, Ch. *La police technique et scientifique*. Presses Universitaires de France - PUF; Édition: 2, 2010.
- 511 Kube, E. *Systematische Kriminalprävention: ein strategisches Konzept mit praktischen Beispielen*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 1987; Kube, E., Störzer, H. U., Brugger, S., *Wissenschaftliche Kriminalistik: Grundlagen und Perspektiven*. Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 1983.

minalistikos mokyklos literatūrai⁵¹², išskeltina hipotezė, kad iš tikrųjų amerikietiškosios kriminalistikos mokyklos vartojamas terminas „Forensic Science“ neapibrėžia to, kas neamerikietiškosios kriminalistikos mokyklos yra laikoma kriminalistika. Pastebėtina, kad amerikietiškosios kriminalistikos mokyklos atstovų literatūroje yra vartojamas ne tik „Forensic Science“, bet ir „Criminalistics“ terminas⁵¹³, tačiau „Forensic Science“ ir „Criminalistics“ ryšys nėra plačiau aiškinamas. Kitas šiai mokyklai priskirtinas šaltinis sako, jog terminas „forensic science“ yra mokslo pritaikymas baudžiamajai ir civilinei teisei. Terminas „criminalistics“ yra platesnis, labiau aprašantis, negu „forensic science“, kur kalbama tik apie kriminalistinių laboratorijų paslaugas, o kriminalistai – aktyvūs visos kriminalistinės sistemos dalyviai⁵¹⁴.

Literatūroje vokiečių kalba šalia tradicinio kriminalistikos skirstymo į kriminalistikos taktiką ir kriminalistikos techniką, pastarąją dar įvardijant kaip „Naturwissenschaftliche Kriminalistik“, atsiranda skyriai apie atskirų nusikaltimų rūšių kriminalistinio tyrimo metodiką, tai įvardijant kaip „Spezialiją kriminalistiką“ – „Spezielle Kriminalistik“ ir skyrius „Teismo ekspertizės mokslai“ – „Forensische Wissenschaften“ (teismo medicina, kriminalistinė psichiatrija, kriminalistinė fonoskopija ir kt.)⁵¹⁵.

Europos kriminalistikos 2020 vizijoje kriminalistikos terminas angliš-

512 Wecht, C. H., Rago, J. T. *Forensic science and law: investigative applications in criminal, civil, and family justice*. Boca Raton Fla; London; New York N.Y.: CRC Press: Taylor & Francis Group, 2006. P.36; Monckton-Smith, J., Adams, T., Hart G., A., Webb, J. *Introducing Forensic and Criminal Investigation*. Sage Publication, 2013. P.5; Jackson, A. R. W., Jackson, J. M. *Forensic science*. Harlow: Pearson: Prentice Hall, 2004; Houck, M. M., Siegel, J. A. *Fundamentals of Forensic Science*. Amsterdam: Elsevier: Academic Press, 2008; James, S. H., Nordby, J. J. *Forensic Science: an Introduction to Scientific and Investigative Techniques*. Boca Raton Fla: Taylor & Francis Group, 2005; Saferstein, R., *Criminalistics an introduction to forensic science*. Upper Saddle River N.J: Pearson: Prentice Hall, 2004; Ubelaker, D. H., *Forensic Science: Current Issues*. Future Directions, Wiley-Blackwell; 1 edition, 2012; Saferstein R. *Criminalistics an Introduction to Forensic Science*.-9-nt ed., Pearson, Prentice Hall, 2007.

513 Saferstein, R., *Criminalistics an introduction to forensic science*. Upper Saddle River N.J: Pearson: Prentice Hall, 2004; Ubelaker, D. H., *Forensic Science: Current Issues, Future Directions*, Wiley-Blackwell; 1 edition, 2012.

514 Saferstein, R. *Criminalistics an Introduction to Forensic Science*.-9-nt ed., Pearson, Prentice Hall, 2007.

515 Horst, C. Clages, H. (Hrsg.) *Der rote Faden.Grundsätze der Kriminalpraxis*. 12 Aufl., Kriminalistik, 2012.

kai yra pateikiamas kaip „Forensic Science“⁵¹⁶, kitomis kalbomis: pavyzdžiui, baltarusių – „криминалистика“⁵¹⁷, čekų – „forenzní vědy“⁵¹⁸, danų – „kriminalteknik“⁵¹⁹, vokiečių – „Kriminaltechnik“⁵²⁰, prancūzų – „police scientifique“⁵²¹, italų – „scienze forensi“⁵²², lenkų – „nauki sądowe“⁵²³. Tai gali sudaryti įspūdį, jog dokumentas tas pats, bet skirtingomis kalbomis jis kalba apie skirtingus dalykus, nekalbant apie vertimo į anglų kalbą netikslumus.

Mūsų nuomone, daugelis probleminių klausimų atkristų, kriminalistiką suprantant kaip savarankišką mokslą, apimantį kriminalistikos bendrąją teoriją, techniką, taktiką ir metodiką, o mokslą apie teismo ekspertizę (teismo ekspertologiją) laikant mokslu apie ekspertinę veiklą, aprūpinant suinteresuotas šalis nepriklausoma, kvalifikuota, specialiomis žiniomis paremta įrodomąja informacija. Mums taip pat atrodo, jog analizuojamas ES dokumentas kalba, arba, bent jau norėtųsi taip suprasti, apie platesnę sampratą – kriminalistiką, ką mes randame nuostatose, siejamose su būtiniausių kokybės standartų taikymu atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje (Didžiojoje Britanijoje jau kalbama apie *crime scene science*) ir dirbant su įrodymais nuo

516 Draft Council Conclusions on the vision for European Forensic Science 2020 including the creation of a European Forensic Science Area and the development of forensic science infrastructure in Europe.

517 Проект за заключения на Съвета относно визията за европейската криминалистика 2020 г., включително създаването на европейско пространство в областта на криминалистиката и изграждането на криминалистична инфраструктура в Европа.

518 Návrh závěrů Rady o vizi evropské forenzní vědy 2020, včetně vytvoření evropského prostoru forenzních věd a rozvoje infrastruktury forenzních věd v Evropě.

519 Udkast til Rådets konklusioner om en vision for europæisk kriminalteknik 2020, herunder oprettelsen af et europæisk kriminalteknisk område og udviklingen af kriminalteknisk infrastruktur i Europa.

520 Entwurf von Schlussfolgerungen des Rates zu einer Vision für die Europäische Kriminaltechnik 2020, einschließlich der Schaffung eines Europäischen kriminaltechnischen Raums und der Entwicklung kriminaltechnischer Infrastrukturen in Europa.

521 Projet de conclusions du Conseil sur le projet pour une police scientifique européenne à l'horizon 2020, comprenant la création d'un espace européen de la police scientifique et le développement d'une infrastructure de police scientifique en Europe.

522 Progetto di conclusioni del Consiglio su una visione per „le scienze forensi europee 2020“, compresa la creazione di uno spazio europeo delle scienze forensi e lo sviluppo della relativa infrastruttura in Europa.

523 Projekt konkluzji Rady w sprawie wizji „Europejskich nauk sądowych 2020“, w tym utworzenia europejskiego obszaru nauk sądowych oraz rozwoju infrastruktury nauk sądowych w Europie.

nusikaltimo vietos iki teismo salės (kriminalistikos taktika) ir tiriant atskirų rūšių nusikaltimus – terorizmu, organizuotu nusikalstamumu ir pan. (kriminalistikos metodika).

Pastaraisiais metais pakankamai plačiai kalbama apie mokslinių institucijų, tame tarpe ir ekspertinių, akreditaciją bei jų taikomų metodų ir metodikų sertifikavimą. Koks gi yra ryšys tarp harmonizavimo ir akreditacijos? Tiek harmonizacijos, tiek akreditacijos tikslai nėra identiški, bet turi tam tikrų sąlyčio taškų. Kartu turime paminėti, kad akreditacijos uždaviniais yra ekspertinių tyrimų kokybės užtikrinimas, jų vienareikšmiškas interpretavimas ir skaidrumas. Europos kriminalistikos erdvės kūrimas taip pat yra siejamas su akreditacija. Tarptautiniame ISI/IEC ISO/IEC 17025 standarte nurodoma, jog šio standarto tikslas padėti harmonizuoti standartus ir procedūras⁵²⁴. Vadinasi, nepaisant to, kad akreditacija ir harmonizacija yra labai glaudžiai susiję ir vienas kitą lemiantys procesai, visgi, manytina, jog sutapatinti šių dviejų procesų negalima. Kai laboratorijos jau yra akredituotos, sekantis žingsnis turėtų būti harmonizacija, pasireiškianti procedūrų kaip akredituotų institucijų pasirinktus metodus naudoti, suderinimu, suvienodinimu.

Neabejotina kriminalistikos harmonizavimo ir Europos kriminalistikos erdvės kūrimo problema yra susijusi su ES valstybėse narėse egzistuojančiais netapačiais reikalavimais įrodymų rinkimui, tyrimui ir keitimuisi informacija⁵²⁵. Ši problema yra labai rimtas iššūkis kovojant su tarptautinio pobūdžio nusikalstamumu, kadangi baudžiamajame procese sukuria kliūtis vienoje valstybėje surinktus ir esančius duomenis laikyti įrodymais kitoje valstybėje teismo proceso metu. Pakartodama Tarybos pagrindų sprendimą 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorijų tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos (toliau – Tarybos pagrindų pamatinis sprendimas Nr. 20909/905/TVR 2009/905/TVR)⁵²⁶ ES Taryba Europos kriminalistikos erdvės kūrimą sieja su kriminalistikos institutų ir laboratorijų akreditavimu. Tačiau, visų pirma, atkreiptinas dėmesys, kad Tarybos pagrindų sprendimas

524 International standart ISO/IEC 17025 General requirements for the competence of testing and calibration laboratories.

525 Tarybos išvadų dėl Europos kriminalistikos 2020 vizijos, įskaitant Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimą, projektas, 17537/11.

526 Tarybos pagrindų sprendimas 2009/905/TVR dėl kriminalistinių laboratorijų tyrimų paslaugų teikėjų akreditacijos, OL 322 , 09/12/2009 p. 0014–0016.

Nr. 2099/905/TVR 2009/905/TVR yra ribotos taikymo sferos dokumentas – jis yra taikomas tik tai laboratorijų veiklai, kuria gaunama DNR analizė ir daktiloskopiniai duomenys⁵²⁷. Vadinas, vien tik Tarybos pamatinio sprendimo Nr. 2099/905/TVR 2009/905/TVR įgyvendinimas neužtikrins vienodų kriminalistikos standartų taikymo. Todėl yra reikalinga surasti būdą, kuriuo remiantis bus harmonizuojamos kitos kriminalistikos sritys. Be to, reikia atsižvelgti ir į tą faktą, kad akreditavimas pats savaime nereiškia geresnės darbo kokybės užtikrinimo⁵²⁸, kaip ir nereiškia kriminalistikos harmonizavimo.

Suvienodinimas (suartinimas) specialių žinių sampratos, jų formų ir subjektų, kurie veiks bendrame kriminalistikos lauke sistemos, ypač eksporto, kaip pagrindinio specialių žinių subjekto išskyrimas, jo funkcijų išgryninimas, kad išvengtų jų painiavos ir dubliavimo Dėl pasitaikančių įstatymų spragų, nevienodo jų komentavimo, nepakankamai išdiskutuotų klausimų kriminalistinėje literatūroje, mūsų nuomone, specialių žinių sampratos negalima nagrinėti atskirai nuo specialių žinių panaudojimo formų ir subjektų problematikos, bandant įnešti aiškumo į susidariusią painiavą tiek teoriniuose darbuose, tiek teisiniame reglamentavime, tiek teisės normų taikymo praktikoje.

Projekto metu atlikta mokslinės literatūros analizė leido padaryti išvadą, kad po antrojo pasaulinio karo moksliniais-teoriniais specialiųjų žinių sampratos klausimais daugiausia rašė Rusijos mokslininkai: A. Eismanas V. Šikanovas ir kiti; nuo 20 amžiaus pabaigos T. Averjanova (Т. В. Аверьянова)⁵²⁹, A. Eksarchopulo (А. А. Эксархопуло)⁵³⁰, N. Mailis (Н. П. Майлис)⁵³¹, E. Rosinskaja (Е. Р. Россинская)⁵³², T. Volčeckaja (Т. С. Волчецкая)⁵³³ ir kiti Rytų Europos kriminalistikos mokyklos atstovai.

527 Ten pat.

528 Trends, Challenges and Strategy in the Forensic Science Sector, The Netherlands, [interaktyvus]. [Žiūrėta: <http://www.forensicinstitute.nl/about_nfi/news/2013/white-paper-on-trends-challenges-and-strategy-in-forensic-science.aspx>].

529 Аверьянова, Т. В. *Судебная экспертиза. Курс общей теории*. Москва. Норма. 2006.

530 Эксархопуло, А. А. *Специальные познания и их применение а исследовании материалов уголовного дела*. СПб: Издательский дом, 2005

531 Зинин, А. М.; Майлис, Н. П. *Судебная экспертиза*. Москва: Право и закон, 2002.

532 Россинская, Е. Р. *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе*. Москва. Норма. 2005.

533 Волчецкая, Т. С. *Основы судебной экспертологии*. Учебное пособие. Калининград: Изд-тво Калининградского гос. универистета, 2004.

Lenkijoje teorinius specialiųjų žinių termino klausimus nagrinėjo T. Hanausekas⁵³⁴, S. Kalinowski⁵³⁵, Z. Kelgelis⁵³⁶, J. Wójcikiewiczzius⁵³⁷ ir kiti.

Vokietijoje šiuos klausimus tyrinėjo V. Hepneris⁵³⁸, W. Klocke⁵³⁹, W. Bayerleinas⁵⁴⁰ ir kt.; Jungtinėse Amerikos Valstijose – R. Noonas⁵⁴¹, St. H. Jamesas ir J. J. Nordby⁵⁴² ir kt. Ištyrinėjus JAV mokslininkų pasisakymus specialiųjų žinių apibūdinimo klausimu galima teigti, kad jie iš esmės nesiskiria nuo Vokietijos mokslinių požiūrio. Čia taip pat akcentuojama, kad jų neturi vidutinis pilietis, šios žinios yra įgytos išsilavinimo ar specialus studijavimo bei praktinės patirties dėka. Kaip ir Vokietijoje, čia ypatingas dėmesys skiriamas kompetencijos kriterijui ir specialiųjų žinių nešėjo – eksperto kvalifikacijai.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad specialiųjų žinių apibrėžimą sudaro šie trys struktūriniai elementai – tai specialiųjų žinių prigimtis, jų poreikis baudžiamajame ar kitame teisiniame procese bei paskirtis – bylai ištirti būtinų aplinkybių išaiškinimas.

Specialiosios žinios – tai mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškojos veiklos srities žinios įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo ar profesinės veiklos dėka, naudojamos įrodomajai ar kitai informacijai, būtinai tam tikrai veikai ištirti, gauti.

Analizuodami užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymus, nustatėme, kad beveik visuose baudžiamojo proceso kodeksuose yra vartotojams tik specialiųjų žinių terminas, pvz.: „wiadomości specjalne“ Lenkijos baudžiamojo proceso kodekso 176 str., „специальные знания“ – Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekso⁵⁴³ 78 str., „besondere Sachkunde“ – Vokietijos

534 Hanausek, T. *Kryminalistyka*. Zarys wykładu. Kraków, 1996.

535 Kalinowski, S. *Biegły i jego opinia*. Warszawa, 1994.

536 Kelgel, Z. *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*. Wrocław, 1976.

537 Wójcikiewicz, J. *Ekspertyza sądowa*. Zakamycze, 2002.

538 Hepner, W. *Richter und Sachverständiger. Kriminologische Schriftenreihe*. Band 21. Hamburg: Kriminalistik Verlag, 1966.

539 Klocke, W. *Der Sachverständige und eine Auftraggeber*. Wiesbaden: Bauerlag, 1987.

540 Bayerlein, W. *Praxishandbuch Sachverständigenrecht*. München: Beck'sche verlagbuchhandlung, 1990.

541 Noon, R. *Forensic engineering investigation*. CRC Press, 2001.

542 James, S. H., Nordby, J. J. *Forensic Science: an Introduction to Scientific and Investigative Techniques*, Boca Raton Fla: Taylor & Francis Group, 2005.

543 Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 28.12.2004. [Žiūrėta: <http://www.hro.org/docs/rlex/upk2002/index_1.htm>].

Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁵⁴⁴ 85 str., kuriame nurodoma, kada kviečiami žinovai „sachverständige Zeuge“ tačiau neduodamas specialiujų žinių termino apibrėžimas, tačiau gana įvairiai apibrėžiami specialių žinių subjektai, dažniausiai tai ekspertai, nors šalia jų randame ir specialisto sąvoką.

Pavyzdžiui, Estijos BPK 95 straipsnio nuostatos pateikia „eksperto“ ir 109 (1) straipsnyje „kvalifikuoto asmens“ sąvokas.⁵⁴⁵ Kroatijos BPK 308 str.⁵⁴⁶, Prancūzijos BPK156 str.⁵⁴⁷, Didžiosios Britanijos BPK⁵⁴⁸ pateikia „eksperto“ sąvokas, Latvijos BPK⁵⁴⁹ pateikiama trys sąvokų paaiškinimai: „eksperto“ paaiškinimas (33 str.), „kviečiamo eksperto“ paaiškinimas (34 str.) ir „auditoriaus“ paaiškinimas (35 str.), Lenkijos BPK⁵⁵⁰ 193 str. ir 194 str. pateikiami eksperto ir specialisto terminų paaiškinimai – asmenys, galintys suteikti reikiamų specialių žinių.

Slovėnijos BPK⁵⁵¹ numato eksperto terminą, tačiau bendrąja prasme įvairių sričių specialistų terminui apibrėžti pamini ir specialisto terminą, kuris naudojamas tiesiog kaip sinonimas eksperto terminui (BPK 247 str.), Suomijos BPK⁵⁵² eksperto sąvokos ir paaiškinimų nepateikia, tačiau tai paaiškinama specialiajame teisės akte (*Criminal Investigation Act*), eksperto ir specialisto sąvokas sutinkame taip pat Bulgarijos, Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos, kitų NVS šalių BPK. Nežiūrint nedidelių skirtumų, pagrindinis specialių žinių

544 Criminal Procedure Code of the Federal Republic of Germany (171, amended 2009). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

545 Criminal Procedure Code of the Republic of Estonia (2003, amended 2013). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

546 Criminal Procedure Code of the Republic of Croatia (2009). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

547 Criminal Procedure Code of French Republic (2000). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

548 Criminal Procedure and Investigations Act of Great Britain 1996. [Žiūrėta: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents>>].

549 Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia (2005, amended 2013). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

550 Criminal Procedure Code of the Republic of Poland (1997, amended 20120). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

551 Criminal Procedure Act of the Republic of Slovenia (2006). [Žiūrėta: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>].

552 Criminal Investigation Act of Finland (805/2011; entry into force on 1 January 2014. (amendments up to 1145/2013 included)).

turintis subjektas, kuris atlieka tyrimus ir teikia išvadas yra ekspertas, specialistas yra daugiau techninis pagalbininkas, kuris tyrimo neatlieka. Kitaip yra Lietuvos BPK, kurio 89 str. nurodoma, jog specialistui irgi pavedama atlikti objektų tyrimą ir duoto išvadą, tuo pačiu įnešant bereikalingą painiavą į eksperto ir specialisto funkcijas. Specialisto ir eksperto funkcijų analizė yra pateikta anksčiau.

Tolesnio tyrinėjimo t. t. ir harmonizavimo aspektu reikalauja:

- vienedesnių sąlygų pasinaudoti kaltinimo ir gynybos šalims problematika;
- žinybinės teisėkūros kriminalistikos sferoje sumažinimas, kada įvairioms ministerijoms (žinyboms) priklausančios ekspertinės įstaigos savo veikloje privalo vadovautis žinybinėmis instrukcijomis. To pavyzdžiu gali būti ir Lietuva, kur trys pagrindinės valstybinės ekspertinės institucijos, kuriose gali būti atliekami tokie patys tyrimai, yra trijų ministerijų pavaldume: Kriminalistinių tyrimų centras – Vidaus Reikalų ministerijos, Lietuvos teismo ekspertizės centras – Teisingumo ministerijos, Valstybinė teismo medicinos ekspertizės tarnyba – Sveikatos apsaugos ministerijos. Panaši praktika yra ir kai kuriuose kitose šalyse;
- valstybinių ir privačių ekspertinių institucijų ir ekspertų veiklos, statuso, kompetencijų, jų atliekamų tyrimų pripažinimo ir vertinimo reglamentavimas;
- tam tikrų būtinos ekspertizės skyrimo atvejų numatymas, kas šiuo metu yra didelio išsibarstymo įvairių šalių BPK stadijoje, nuo gana plataus iki gana siauro atvejų išvardijimo ar net visiškų to ne reglamentavimo, pvz., Lietuvos BPK.

Atskirai paminėtinas vieningesnės ekspertų rengimo sistemos sukūrimas, dar plačiau kalbant, kriminalistinės didaktikos harmonizavimas.

Dar H.Grossas teigė, kad teismo tardytojo darbas tai ne menas, bet gerai žinančio savo profesiją žmogaus veikla, kurią sudaro atskirų veiksmų ir operacijų sistema, kurias būtina žinoti, bet prieš tai jas reikia išmokti⁵⁵³.

Kriminalistikos dėstymas universitetuose yra pagrįstai siejamas su Eu-

553 Гросс, Г. *Руководство для судебных следователей как система криминалистики*. СПб., 1908.

ropa, nes šito mokslo reikšmė ir būtinumas rengiant teisininkus buvo pripažinti žymiausių teisės specialistų (A. Hellwigas, J. Heimbergeris, F. Lisztas, H. Grossas, R. Reissas ir kt.). Jų pastangomis jau XX a. pradžioje kriminalistika buvo įtraukta į universitetines studijas, taip pat buvo kuriami universitetiniai kriminalistikos institutai. (1902 m. R. Reisso įsteigtas Lozanos universiteto institutas, 1912 m. H. Grosso įsteigtas Graco universiteto Kriminalistikos institutas ir kt.). Tačiau ilgainiui dėl konjunktūros, siauro pragmatiško požiūrio, kriminalinių disciplinų plėtros strateginės vizijos neturėjimo kriminalistika buvo pamažu pradėta stumti iš universitetinių studijų. Be abejo, tam turėjo įtakos ir požiūris į kriminalistiką kaip į policijos mokslą.

Taigi, Vakarų Europoje universitetuose kriminalistika, dar neturi deramos vietos, nors įtraukti ją į studijų programas bandyta. Vokietijos, Austrijos, Šveicarijos, universitetuose yra kriminalistikos institutų, plėtojančių kriminalistikos mokslą, tačiau tą faktą, jog universitetų programose iki šiol kriminalistika atskirai nedėstoma arba dėstoma kaip fakultatyvinis dalykas, šių šalių teisininkai vertina kaip regresą, ir būtinybė įvesti mokymą apie mokslinių įrodymų paiešką, fiksavimą, tyrimą ir vertinimą teisės studijose keliami labai aštriai⁵⁵⁴.

Reikia pažymėti, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose ir eilėje kitų šalių pastaruoju metu pastebimas didelis dėmesys kriminalistikos ir teismo ekspertizės studijoms universitetuose. Taip, teismo ekspertizės (*Forensic Science*) studijoms ar atskiros jų programoms skiriamas didelis dėmesys: 354 JAV universitetai siūlo įvairias dėstymo programas, Didžiojoje Britanijoje 29 universitetai, Kanadoje – 14, Australijoje – 23, Indijoje, pavyzdžiui, įkurtas pirmasis Teismo ekspertizės institutas (*Gujarat Forensic Science university*)⁵⁵⁵. Lietuvoje, pavyzdžiui, nuo 2015 m. Mykolo Romerio universitete baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistrantūros studijų programoje įvestas privalomas studijų dalykas „Ekspertologija“. 2005–2008 m. Mykolo Romerio universitete buvo vykdoma teisės magistro programoje specializacija „Kriminalistika ir teismo ekspertizė“.

Siekiant įvairių kriminalistikos mokyklų teorijų ir koncepcijų suartinimo ir harmonizavimo, tarp jų pagrindinių mokslo kategorijų, sąvokų ir terminų

554 Ackermann, R. Einige Entwicklungstendenzen der Kriminalistik in Deutschland. *Kriminalistik* Nr. 3, 2008,.

555 [Žiūrėta: <<http://www.forensicpage.com/new05.htm>>].

suderinamumo, Lietuvos Kriminalistų Draugijos ir Ukrainos Kriminalistų Kongreso pastangomis buvo susitarta parengti vadovėlį anglų kalba apie Rytų Europos kriminalistikos mokyklos šio mokslo koncepciją bei didaktikos struktūrą. Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“, kuri įvyko Varšuvos universitete, metu buvo pristatytas pirmas šio vadovėlio tomas „Kriminalistikos teorija“⁵⁵⁶. Šių dviejų šalių mokslininkų konsorciumas pasitelkiant kitų Rytų ir Vidurio Europos atskirus atstovus planuoja per sekančius porą metų parengti šio vadovėlio anglų kalba dar dvi knygas „Kriminalistikos technika ir taktika“ bei „Kriminalistikos metodika“. Šis vadovėlis leis kitų kriminalistikos mokyklų atstovams susipažinti ne tik su Rytų Europos kriminalistikos mokyklos teorinėmis koncepcijomis, bet ir pažinti šios mokyklos vartojamą kriminalistikos kalbą (terminus, sąvokas ir pan.).

Bet kuris mokslas, tame tarpe ir kriminalistika, kiekviename savo raidos etape, privalo atlikti savotišką pasiekimų ir nesėkmių įvertinimą, spręsti jų suderinamumo su bendros mokslo teorijos klausimais. Šiuolaikiniame kriminalistikos mokslo raidos etape ypatingą reikšmę turi prasminga ir mokliškai pagrįsta atitinkamų metodų ir rekomendacijų atranka ir verifikavimas, kas yra susieta su modernaus valdymo metodų taikymu įvairiuose socialinio gyvenimo srityse. Vienu iš svarbiausių kriminalistikos klausimų yra jos tyrimo objektų sistema. Įvairiais periodais ir mūsų laikais, skirtingos kriminalistikos mokyklos įvairiai traktavo ir traktuoja savo tyrimo objekto rėmus. Su šiuo klausimu glaudžiai yra susiję kriminalistikos sampratos, dalyko ir jos sistemos klausimai. Šie klausimai yra aktualūs ir Lietuvai, kurioje dar ieškoma savo vietos tarp pagrindinių kriminalistikos mokyklų ir jų įvairių tarpinių modelių⁵⁵⁷.

Po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje vyko diskusijos ne tik politiniais, ekonominiais, bet ir mokslo plėtros klausimais, reikalaujančiais iš naujų pozicijų pažvelgti ir į kriminalistikos mokslą bei jo tikslus ir uždavi-

556 *Textbook of Criminalistics*, Volume 1: General Theory, ed. H. Malevski, V. Shepitko, Apostille Publishing House LLC, Kharkiv 2016.

557 Malevski, H. *Kriminalistikos mokslo teorija – quo vadis? // Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys. Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Vilnius, 2012. P. 230–252.*

nius sprendžiant kovos su nusikalstamumu klausimus, nusikaltimų ir kitų neigiamų reiškinių prevenciją, o taip pat jo metodų ir priemonių taikymo civiliniame ir administraciniame procese bei kitose gyvenimo sferose galimybes. Nuo paskutiniojo XX a. dešimtmečio MRU Kriminalistikos katedros mokslininkai buvo tarp aktyviausių dalyvių nagrinėjant Lietuvos kriminalistikos raidos kryptis bei diskutuojant dėl teisėsaugos struktūrų reformų. Ano periodo aktyvios diskusijos bei mokslinės publikacijos kriminalistikos dalyko, sistemos bei raidos tendencijų klausimais leido suvienyti Lietuvos kriminalistus ir pritarti vyraujančiai Rytų Europos kriminalistikos tradicinei koncepcijai, turinčiai keturnarę sistemą (bendroji kriminalistikos teorija ir metodologija, kriminalistikos technika, kriminalistikos taktika bei kriminalistikos metodika) su atitinkančių modernių kitų kriminalistikos mokyklų elementų implementavimu į Lietuvos kriminalistikos modelį⁵⁵⁸.

Vienoje iš mūsų parengtų mokslinių studijų apie kriminalistikos teorijos plėtros būtinumą Lietuvoje buvo padaryti tokie apibendrinimai, kurie yra reikšmingi ir mūsų nagrinėjami temai – nacionalinių kriminalistikos mokyklų pagrindinių teorijų ir koncepcijų harmonizavimui: „Globalizacijos laikais vis stipriau esame priklausomi nuo procesų, kurie vyksta tarptauti-

558 Žr., pavyzdžiui, Juškevičiūtė, J., Kuklianskis, S., Kurapka, V. E., Malevski, H., *Kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvos. LPA mokslo darbai*. T.1. V., 1993. P. 65–70; Malevski, H., Juškevičiūtė, J. Dėl specialių žinių termino apibrėžimo. *LPA mokslo darbai* „Kriminalinė justicija“. T.6. Vilnius, 1997. P.35–45; Malevski, H. Įvykio vietos tyrimas: šiuolaikinės problemos ir raidos perspektyvos. *Jurisprudencija*. LTA mokslo darbai. T.10 (2) – V., 1998. p.179–185; Kurapka, V. E., Malevski, H., Palskys, E., Kuklianskis, S. *Kriminalistikos technikos pagrindai (vadovėlis)*. Vilnius, 1998; Kurapka, E., Malevski, H. Dėl kai kurių ekspertinių tarnybų reformos problemų. *Jurisprudencija*. LTA mokslo darbai. 12(4) T. Vilnius, 1999. P. 88–96; Malevski, H. *Įvykio vietos apžiūra* (monografija). Vilnius, 1999; Kurapka, E., Malevski, H. Zarys koncepcji rozwoju kryminalistyki na Litwie. *Problemy współczesnej kryminalistyki*. Tom III. Pod. red. E. Gruzy i T. Tomaszewskiego. Prace naukowe Zakładu kryminalistyki Wydziału prawa i administracji Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego. – Warszawa, 2000. S. 207–212; Kurapka, E., Malevski, H. Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje. *Jurisprudencija*. LTU mokslo darbai. T. 18 (10). Vilnius, 2000. p. 5–12 ir kt.

H. Malevski. Kriminalistikos mokslo teorija – quo vadis? //Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualioms ir problematikai, rinkinys. Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Vilnius, 2012. p. 230–252.

niame lygyje. Nors socialinių mokslų, ypač tokių, kaip kriminalistika (išskyrus jos technikos ir technologijos sudedamąsias), integracija nėra tokia sparti, kaip gamtos ir technikos mokslų, bet ir šioje srityje matomi tam tikri integracijos, harmonizacijos bei unifikacijos procesų poslinkiai. Šiuolaikinis kriminalistikos mokslas, kaip taikomoji disciplina, kurios paskirtys savo rengiamais metodais, būdais ir rekomendacijomis užtikrinti nusikalstamų veikų aiškinimo, tyrimo ir prevencijos procesą yra stipriai priklausomas nuo teisės ir ypač baudžiamojo proceso. Egzistuojančios kriminalistikos mokyklos labai skirtingai traktuoja šio mokslo tyrimo objektus, sampratą ir sistemą. Šitie skirtumai priklauso ir nuo atitinkamo kriminalistikos mokyklos teorijos išvystymo lygio. Nusikaltimų aiškinimo, tyrimo ir prevencijos procesai, naujos techninės priemonės, technologijos, metodai ir rekomendacijos bei jų atrankos ir verifikacijos būtinumas reikalauja vystyti kriminalistikos teoriją Lietuvoje⁵⁵⁹.

Galime drąsiai teigti, kad Rytų Europos kriminalistikos mokyklos parengta bendroji teorija gali būti moksliniu ir metodologiniu pagrindu harmonizuojant įvairias Europos kriminalistikos koncepcijas ir sudarant fundamentą kitų, taikomųjų, šio mokslo dalių suartimui bei tam tikrų jos segmentų unifikavimui.

Tam tikrų pastangų reikalauja teismo ekspertologijos, kaip savarankiškos disciplinos, įsitvirtinimas Lietuvos mokslo baudžiamųjų disciplinų sistemoje bei teisėsaugos institucijų kasdieninėje veikloje. Net kai kurie mūsų mokslininkai abejoja dėl teismo ekspertologijos, kaip savarankiškos disciplinos pavadinimo, nors pripažįsta tam tikrą teismo ekspertizės savarankiškumą arba bent „autonomiją“ sykiu ir nuo kriminalistikos mokslo. Tai yra susieta su tuo, kad Vakarų valstybėse ši sąvoka praktiškai nėra naudojama, nors anglų, vokiečių, prancūzų, lenkų ir kitų kalbų žodynai turi tokius terminus. Vienaame straipsnyje apie kriminalistikos, teismo ekspertologijos ir baudžiamojo proceso teisės sąsajas ir takoskyros problemas rašėme taip: „Šio straipsnio pagrindinė idėja slypi jo pavadinime ir formuluojama kaip

559 Malevski, H. Kriminalistikos mokslo teorija – quo vadis? *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys*. Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Vilnius, 2012. p. 230–252.

klausimas – ar turime kriminalistikos, teismo ekspertologijos ir proceso teisės mokslų koegzistenciją, konkurenciją ar komplementarumą? Jame buvo bandoma parodyti, kad tarp šių mokslų nėra neperžengiamos sienos ir net atvirksčiai, jų tarpusavio ryšiai įvairiais etapais buvo labai glaudūs bei stipriai lėmė vienas kito raidą. Vertinant šių mokslų tikslus ir uždavinius bei žiūrint į perspektyvą, negalime jų raidos atskirti ir nagrinėti izoliuotai. Tam tikri konkurencijos aspektai, kurie tarp jų atsiranda, taip pat neprieštarauja šiuolaikinio mokslo raidos paradigmai, kur turime ir mokslų integraciją bei diferenciaciją. Svarbiausia, kad šie mokslai aptarnauja nusikaltimų aiškinimo, tyrimo bei prevencijos procesą ir privalo būti vystomi laikantys komplementarumo principo. Komplementarumo principo reikšmė ypač aktuali praktinėje teisėsaugos institucijų veikloje⁵⁶⁰.

Kiekviena, pretenduojanti į mokslo statusą, žinių sistema privalo nustatyti bei apibūdinti ne tik savo objektą ir dalyką, ne tik nurodyti naudojamus metodus ir prognozuojamas raidos tendencijas, bet ir išreikšti savo santykį su kitais mokslais. Analizuojant mūsų laikų įvairių šalių mokslinius šaltinius ir kriminalistikos vadovėlius, taip pat vadovėlius, kurie buvo išleisti prieš dvidešimt, penkiasdešimt metų ar net anksčiau, matome, kad visuose turime

560 Malevski, Hendryk. Kriminalistikos, teismo ekspertologijos ir proceso teisės mokslų koegzistencija, konkurencija ar komplementarumas? XI. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Mokslo straipsnių rinkinys, Vilnius 2015. p. 91–104.

plačiau ar siauriau aprašytą kriminalistikos ryšį su kitais mokslais⁵⁶¹.

Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso mokslų takoskyros problema nuo XX a. vidurio buvo intensyviai keliami ne vieną kartą Rytų Europoje. Baudžiamojo proceso mokslo dalyku bendra prasme galime laikyti baudžiamojo proceso įstatymus, jo pagrindu atsirandančius procesinius santykius ir procesinę veiklą. Kriminalistikos mokslo dalykas yra susietas su nusikalstamų veikų planavimu, darymo ir atsakomybės už jas vengimo veiksmų pažinimu bei teisėsaugos institucijų veikla aiškinant, tiriant ir užkardant kelią nusikalstamoms veikoms. Šiuolaikiniame etape kriminalistika vis drąsiau išeina už savo tradicinių ribų, kurias jai numatė Hansas Grossas ir kiti kriminalistikos mokslo pradininkai.

Šiandien kriminalistikos priemonės, metodai, būdai ir rekomendacijos plačiai taikomos civiliniame ir administraciniame procesuose, nes šios disciplinos, ypač įrodinėjimo sferoje, be specialių žinių panaudojimo nega-

561 Žr., pavyzdžiui, *Criminalistica 1* / Montiel Sosa, Juventino, 2a. ed. Mexico: Limusa, 2014, p. 31–50; *Kriminalistika. Teorija ir technika*. Vadovėlis. Vilnius, Mykolo Romerio Universitetas, 2012. p. 17; Kurapka, E., Malevski, H., Palskys E., Kuklianskis, S. *Kriminalistikos technikos pagrindai*. Vadovėlis. Vilnius Eugrimas, 1998. p. 9–10; Palskys, E. M. Kazlauskas, M., Danisevičius, P. *Kriminalistika*. Vilnius Mintis, 1985. p. 9–11; Hołyst, B. *Kryminalistyka*, Wydanie XII zmienione, Warszawa 2010. p. 48–69; Kulicki, M., Kwiatkowska-Wójcikiewicz, V., Stęпка, L. *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009. p. 57–86; Kasprzak, J. Młodziejowski, B., Brzęk, W. Moszczyński, J. *Kryminalistyka*, Warszawa 2006. p. 37–38; *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki* / pod red. Grażyny Kędzierskiej i Włodzimierza Kędzierskiego. Szczytno 2011. p. 8–26; Цеков, Ц. *Криминалистика*, Четвърто издание (новая редакция – Евгения Коцева), София 2006. p. 16–18; Беленски, Р. *Криминалистика*, Първо издание, София 2006. p. 34–36; Порубов, Н. И., Грамович, Г. И., Порубов, А. Н. *Криминалистика* / под ред. Н. И. Порубова, Минск 2007. p. 9–12; Когутич, І. І. *Криміналістика*, Курс лекцій, Київ 2007. p. 21–23; Шепитько, В. Ю. *Криминалистика*, Курс лекцій, Издание второе, переработанное и дополненное, Харьков 2005. p. 12–14; *Криминалистика: Учебник* / под ред. Е. П. Ищенко, Москва 2011. P. 14–17; Яблоков, Н. П. *Криминалистика*, Учебник для вузов, Москва 2003. p. 17–20; Белкин, Р. С. *Курс криминалистики*. Учебник. Москва 2001. p. 94–158; Аверьянова, Т. В., Белкин, Р. С., Корухов, Ю. Г., Россинская, Е. Р. *Криминалистика: Учебник для вузов*, 3-е издание, переработанное и дополненное, Москва 2007. p. 71–73; *Криминалистика: Учебник* / под общей ред. А. Г. Филиппова, 4-е издание, переработанное и дополненное, Москва 2011. p. 28; *Криминалистика: Учебник для вузов* / под ред. А. И. Винберга и С. П. Митричева, Часть 1, Москва 1950. p. 13–16; Винберг А. И., Шавер, Б. М. *Криминалистика*, IV издание, дополненное, Учебник для юридических школ, Москва 1950. p. 11–14.

li išsiversti. Teigiamai vertiname kriminalistikos mokslo atstovų veiklą nukreiptą į civilinio ir administracinio procesų aptarnavimą bei kriminalistinių rekomendacijų jiems rengimą, atsižvelgiant į jų specifiką. Manome, kad ir į įrodymų teoriją turime žvelgti ne tik per baudžiamojo proceso mokslininkų prizmę, nes įrodymai ir įrodinėjimo procesas tai ne tik baudžiamojo proceso mokslo dalykas, bet ir objektas, kurį tiria civilinio ir administracinio bei kriminalistikos mokslo atstovai⁵⁶². Mūsų manymu, tarp kriminalistikos ir kitų teisės proceso mokslų (ir baudžiamojo proceso) turi egzistuoti komplementarumo (*complementarity*) santykiai, kas užtikrins efektyvų kriminalistinių rekomendacijų taikymą procesinių įstatymų nustatytuose rėmuose teisės saugos ir justicijos institucijų praktinėje veikloje.

Vienas žymiausių XX a. kriminalistikos mokslininkų – R. Belkinas teigė, kad nei vienas mokslas, pretenduojantis į savarankiškumą negali būti pagalbiniu kito mokslo atžvilgiu⁵⁶³. V. Koldinas, nagrinėdamas kriminalistikos ir baudžiamojo proceso sąsajas akcentavo, kad baudžiamojo proceso mokslo dalyku yra teisinių santykių struktūra, kurie atsiranda valstybės institucijų veikloje tiriant nusikaltimus bei juos nagrinėjant teisme. Kriminalistikos gi dalykas tai informacinės pažintinės veiklos struktūra, nukreipta į nusikaltimų aiškinimą ir tyrimą. Kada informaciniai pažintiniai procesai tampa teisinio reguliavimo dalyku turime šių mokslų dalykų susikirtimą (galime teigti, kad atsiranda taip vadinamieji „įtampos laukai“ – HM), bet tai nereiškia kad turime mokslo dalykų sutapimą, nes kiekvienas mokslas nagrinėja savo aspektą⁵⁶⁴. Kaip ir daugelyje kitų kriminalistikos teorijos segmentų, kriminalistikos ir baudžiamojo proceso mokslų susikirtimo taškai nėra plačiau nagrinėjami Vakarų šalių mokslininkų.

Nagrinėjant įvairių šalių kriminalistikos mokyklų koncepcijas galime pastebėti, kad lengviausiai unifikuojasi kriminalistikos technikos dalis, nes jos pagrindą, didžiąją daugumą, sudaro gamtos mokslų, technikos ir techno-

562 Kai kurie kriminalistikos mokslo atstovai net kriminalistikos vadovėliuose išskiria atskirus skyrius apie įrodinėjimą ir įrodymus. Žr., pav., Беленски, Р. *Криминалистика*, Първо издание, София 2006. p. 50–74; Kulicki, M. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, V., Stepka, L. *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009. p. 57–86.

563 Белкин, Р. С. *Закон, уголовно-процессуальная наука и криминалистика* // Сов. государство и право, 1979, № 4, p. 85.

564 Колдин, В. Я. *Предмет криминалистики* // Сов. государство и право, 1979, № 4, p. 81.

logijų pasiekimai. Žymiai sunkiau suartinti ir harmonizuoti, nekalbant apie jų unifikavimą, tas kriminalistikos dalis, kurių pagrindą sudaro socialiniai ar humanitariniai mokslai ir ypač teisė. Procesas šioje srityje bus pakankamai ilgas, nes prieš harmonizuojant kriminalistikos taktikos ar metodikos klausimus, turi būti prieita bendro europinio vardiklio baudžiamojo proceso ir baudžiamosios bei kitų teisės šakų srityse. Jei suartėjimas baudžiamosios teisės srityje galimas žymiai greičiau⁵⁶⁵, tai baudžiamojo proceso teisėje, reguliuojančioje nusikalstamų veikų aiškinimą ir tyrimą, tas procesas gali užsitęsti ilgus dešimtmečius, turint omenyje, kad kontinentinės teisės ir bendrosios teisės (*Common Law*) šalių paradigmos turi nemažai konceptualių skirtumų.

Kaip jau rašėme⁵⁶⁶, teismo ekspertologija (kai kurie autoriai naudoja kitą apibūdinimą – bendroji teismo ekspertizės teorija arba teismo ekspertizės teorija), kaip ir kriminalistika XIX a. pabaigoje, yra aktyvioje formavimosi fazėje. Maždaug prieš pusšimtį metų buvo paskelbti pirmieji darbai, kurie signalizavo naujosios mokslinės disciplinos formavimosi poreikį⁵⁶⁷. Vienu iš probleminių laukų buvo kriminalistinių ir kitų teismo ekspertizės rūšių taikosyra bei raidos perspektyvos, nes vis sudėtingiau buvo pagrįsti kitų (naujų) mokslo sričių metodų ir priemonių įtraukimą į kriminalistikos sudėtį, kas „ardė“ susiformavusį tradicinį kriminalistikos mokslo dalyką. Tokiu būdu kyla klausimas, ar viskas, kas gali būti naudojama aiškinant ir tiriant nusikaltimus turi būti kriminalistikos mokslo sudėtyje? O gal teisūs tie autoriai, kurie kalba ne apie kriminalistiką, o apie tam tikrą (gal ir nestruktūrizuotą) teismo mokslų sistemą (*Forensic Sciences*), kurių metodai ir priemonės yra naudojami nusikaltimų aiškinimui ir tyrimui, nusikaltėlio kaltės nustatymui

565 Malewski, H., Współzależność prawa karnego i kryminalistyki? Analiza wybranych podręczników kryminalistyki, „Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe“ w dwóch tomach, Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu. Pod redakcją Janusza Sawickiego i Katarzyny Łuczar, T. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016, s. 340–348.

566 Malevski, H. *Kriminalistikos, teismo ekspertologijos ir proceso teisės mokslų koegzistencija, konkurencija ar komplementarumas?* „XI. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“. Mokslo straipsnių rinkinys, Vilnius 201. p. 98.

567 Шляхов, А. Р. *Предмет, метод и система советской науки криминалистической экспертизы* / Вопросы криминалистики и судебной экспертизы, Алма-Ата 1959; Винберг, А. И., Малаховская, Н. Т. Судебная экспертология – новая отрасль науки // Соц. законность, 1973, № 11.

ir nuosprendžio pagrindimui? Dažniausiai tai daro JAV, Didžiosios Britanijos ir kiti bendrosios teisės tradicijos (*Common Law*) atstovai ir mokslininkai. Yra ir tokia nuomonė, kad turime kriminalistiką bei didelį bloką taip vadina-
mųjų pagalbinių teismo disciplinų, kurios aptarnauja kriminalistinę praktiką
(nusikaltimų aiškinimo, tyrimo procesą bei jų užkardymą)⁵⁶⁸. Ši koncepcija
yra patraukli tuo, kad, išlaikant tradicinį kriminalistikos mokslo dalyką, mes
kartu neužkertame kelio greitai ir neskausmingai nusikaltimų tyrimo proce-
sui adaptuoti bent kokius mokslinius metodus bei priemones. Bet šios kon-
cepcijos silpnybė yra tame, kad neaišku, kokiai disciplinai yra priskiriami šie
metodai, kas yra atsakingas už jų adaptaciją, verifikaciją bei validaciją.

Tarp svarbiausių mūsų laikų kriminalistikos uždavinių yra optimalaus
bendradarbiavimo užtikrinimas tarp procesinių organų (prokurorų, tyrėjų)
ir ekspertų ar specialistų⁵⁶⁹. Mūsų manymu, efektyviam kriminalistikos me-
todų naudojimui tiriant ir aiškinant nusikaltimus, kiekvienoje šalyje būtinas
nacionalinis koordinacinis centras, kuris galėtų užsiimti strateginiais ir taiko-
maisiais tyrimais.

Specialaus dėmesio reikalauja kriminalistikos ir teismo ekspertologijos
specialistų rengimo programos kaip nacionaliniame, taip ir tarptautiniame
lygyje⁵⁷⁰.

Nors šiuo metu ES politikoje vyksta esminiai pokyčiai kovoje su nusi-
kalstamumu, strateginiu kovos įrankiu pasirenkant kriminalistiką bet šie
žingsniai nėra pakankami, ir pripažįstama, kad tik kriminalistikos ir apskritai
teisės mokslų harmonizavimas gali užtikrinti pamatinių demokratinės visuo-
menės vertybių – laisvės ir saugumo – egzistavimą.

Atlikti tyrimai parodė, kad optimistinio varianto kuriant Europos ben-

568 Колецки, Х. *Криминалистика и ее соотношение с другими вспомогательными судебными науками* // Вестник криминалистики. Отв. редактор А. Г. Филиппов. Спарк, Москва. Выпуск 2(30)/2009. p. 27–36.

569 Šio klausimo tyrimų rezultatai aprašyti straipsnyje: Malewski, H., Kurapka, E., Matulienė, S., Navickienė, Ž. *Współpraca funkcjonariuszy organów ścigania ze specjalistami pionu kryminalistycznego. Diagnoza i możliwości usprawnienia* (doświadczenia litewskie), kuris priimtas į žurnalą „Archiwum medycyny sądowej i kryminologii“.

570 Apie specialistų rengimo problemas rašėme 2014 m. Žr., Малевски, Г. В поисках собственной модели обучения – метаморфозы криминалистической дидактики в Литве. *Модели преподавания криминалистики: история и современность. Совместный международный проект*. Сборник научных трудов. Под ред. проф. Н. П. Яблокова и проф. В. Ю. Шепитько. Харьков: Апостиль, 2014. с. 21–63.

dros kriminalistinės erdvės 2020 pamatus mes nesulauksime. Mūsų manymu, be priešpriešinio moksliskai pagrįsto ir harmonizuoto judėjimo iš šalių narių ir ES valdžios struktūrų kryptį, sukurti Europos kriminalistinę erdvę ir infrastruktūrą neįmanoma. Tam turi būti sukurtos atitinkamos materialinės, organizacinės, teisinės prielaidos bei parengtos nacionalinės ir tarptautinės strategijos užtikrinančios moksliskai argumentuotų programų įgyvendinimą. Mūsų manymu, šiems tikslams pasiekti būtinas tarpusavyje suderintų veiksmų ir priemonių kompleksas (kriminalistikos ir teismo ekspertologijos plėtos bei jos pasiekimų diegimo į kovos su nusikalstamumu bei visuomenės patologijų sritį, strategija).

3.3. Išvados ir pasiūlymai dėl Europos kriminalistikos ir teismo ekspertizės vizijos įgyvendinimo nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis

1. ES politikos posūkis kurti bendrą kriminalistikos erdvę ne tik tapo (turi tapti) lemiamu žingsniu kriminalistikos plėtroje, bet ir parodė anksčiau neidentifikuotą kriminalistikos harmonizavimo poreikį ir jos vaidmenį žmonių saugumo užtikrinime. Dabar jau pripažįstama, kad tik kriminalistikos ir apskritai teisės mokslų harmonizavimas gali užtikrinti pamatinių demokratinės visuomenės vertybių – laisvės ir saugumo – egzistavimą.

Europos kriminalistikos 2020 vizija nurodė tik Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo gaires bei į ją įtraukiamas sritis, jos įgyvendinimui yra suteikiama plati veiksmų laisvė, tuo sukeldami diskusijų ir abejonių dėl jos įgyvendinimo tiek valstybių viduje, tiek ES lygiu. Šios vizijos įgyvendinimo mechanizmas dar moksliskai mažai nagrinėtas, inicijuojami tik atskiri ENSFI tyrimai, kurie aprėpia tik teismo ekspertizės problematiką. Mūsų nuomone, reikia atsižvelgti į dar vieną aplinkybę: Europoje yra nevienodas pats kriminalistikos mokslo sampratos ir sistemos vertinimas ir su tuo susiję skirtumai kriminalistikos metodų naudojimo teisiniame reglamentavime. Iš kitos pusės ES šalyse mažai žinomi vykdomi tyrimai Rytų Europoje, nebandoma ieškoti būdų įtraukti ne ES šalis į bendros kriminalistikos erdvės kūrimo tyrimus, siejant juos su integralaus visuomenės saugumo tyrimų poreikiu. Pati vizija yra daugiau deklaratyvinio taikomojo pobūdžio dokumentas, deja, neturintis kompleksiniais tyrimais paremto mokslinio pagrindo.

Kriminalistikos teorijoje turime problemų su pagrindinių fundamentalių klausimų suvokimu įvairiose šalyse. Tikslinga plėsti bendradarbiavimą nuo pamatinių dalykų suvokimo: kriminalistikos sampratos, ribų, tikslų ir uždavinių, kriminalistikos ir ekspertologijos sąsajų. Lengviausia prie bendro vardiklio suvesti techninius ekspertinius klausimus ir labai sudėtinga taktinius ir teisinius. Europos kriminalistikos erdvės 2020 kūrimo deklaracija yra pakankamai 'lozunginė' ir pati reikalauja rimtos analizės, tikslinimo ir gilinimo.

Pats bendros kriminalistikos erdvės sukūrimo klausimo iškėlimas Europoje yra labai reikšmingas, tai gali būti savotiška vizija, bet būtų žymiai geriau, kad prieš tai mokslininkai iš įvairių Europos šalių, atstovaujantys įvairias kriminalistikos mokyklas, sudarytų probleminių ir skirtingai traktuojamų klausimų sąrašą ir tokiu būdu būtų išryškinti skirtumai suvokiant kriminalistikos ir ekspertologijos sampratą, jų tikslus ir uždavinius ir pan. Dėl Europos bendros kriminalistikos erdvės sukūrimo atsirandantys strateginiai pokyčiai kriminalistikoje, jos plėtra į tarptautinį lygmenį, vaidmuo saugumo užtikrinime ir valstybių tarpusavio santykiuose liudija apie reikšmingus ir esminius pokyčius kriminalistikos moksle bei praktikoje, kuriuos identifikuoti ir moksliskai įvertinti galima tikrai nuosekliai toliau gilinantis į tai, kaip į mokslinio tyrimo objektą. Autoriai kalba apie galimos Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje koncepciją. Galima buvo galvoti, kad tokia aiški vizija Europoje yra ir pagal parengtą koncepciją, norima ją įgyvendinti. Tačiau tenka konstatuoti, kad Europoje yra – geriausiai atveju – vizijos metmenys, kurie yra daugiausia koncentruoti į vieną sritį – techninę (tiksliau į ekspertinę techninę) ir į tai, kas su ja susieta. Nėra vizijos koncepcinių išvalgų dėl kriminalistikos taktikos, metodikos, teorijos. Tad autorių tikslas yra pasiūlyti Lietuvoje parengtos būtent Europos kriminalistikos, o ne teismo ekspertizės vizijos metmenis ir jos įgyvendinimo galimybes tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmenimis.

2. Mūsų atlikti tyrimai leidžia padaryti šias pagrindines išvadas vertinant Lietuvoje susiklosčiusią situaciją siekiant spręsti Europos bendros kriminalistikos (teismo ekspertizės) erdvės kūrimo uždavinius:

2.1. Šiuo metu teismų ir ekspertinė praktika pripažįsta akreditaciją kaip vieną pagrindinių sistemų, mažinančių klaidos riziką ekspertiniuose tyrimuose, kuris bendrai vadinamas įstaigoje veikiančia kokybės vadybos siste-

ma. Lietuvoje trys ekspertinės įstaigos yra akredituotos pagal minėtą standartą (KTC, VTMT ir LTEC).

Pastebėtina, kad ekspertinių įstaigų akreditacija savo ruožtu yra pakankamai sudėtingas ir problemiškas procesas, nes:

- ekspertinių įstaigų veikla yra labai įvairiapusė ir nevienalytė. Ekspertinėje įstaigoje yra atliekami skirtingų rūšių tyrimai, dirbama su skirtingais objektais, kurių patekimo į ekspertinę įstaigą ji nekontroliuoja. Todėl ekspertinė įstaiga yra nepajėgi numatyti ir kontroliuoti įrodymų surinkimo, pakavimo, fiksavimo, saugojimo procesų, nuo kurių tiesiogiai priklauso atliekamų tyrimų rezultatyvumas. Mūsų nuomone, tai ir nėra ekspertinių įstaigų funkcija. Šių uždavinių kokybišką realizavimą turi užtikrinti prokuratūra ir ikiteisminio tyrimo įstaigos. O atitinkamai parengtas rekomendacijas turi ruošti tarpžinybinė institucija su stipriai išreikštomis mokslo funkcijomis, koordinuojančia prokuratūros, ikiteisminių įstaigų veiklą bei derinančia ją su ekspertinių įstaigų funkcijomis. Ekspertinės įstaigos negali diktuoti procesiniams organams, ką ir kaip būtina daryti. Būtina kelti klausimą apie kokybės standartų diegimą į visą baudžiamosios bylos tyrimą. Mes kalbame apie geros praktikos vadovus ekspertams, bet mūsų manymu, svarbiau užtikrinti geros kokybės, kalbant H. Grosso kalba, „teismo tardytojų ar tyrėjų ir prokurorų vadovus“ pagal atskiras nusikalstamų veikų tyrimo rūšis imant už pagrindą kriminalistinės charakteristikos conceptualias nuostatas.
- akreditacija yra daug laiko ir žmogiškųjų ir finansinių išteklių reikalaujantis procesas. Pažymėtina, kad jis yra tęstinis, nes išorės vertinimas vyksta kiekvienais metais, taigi ir papildomi žmogiškieji ir finansiniai resursai reikalingi nuolat. Šios veiklos nuolatinis gerinimas nieko neduos, jei nebus gerinamas baudžiamosios bylos tyrimas. Kokybės valdymo grandinėje negali būti taip, kad geriname tik vieną veiklos elementą, nes rezultatas nesikeis. Aišku, kad ekspertinėje veikloje lengviausia pamatuoti ir parodyti pokyčius.
- akreditacijos pagrindinis tikslas – ekspertinės įstaigos veiklos gerinimas, kuris vėlgi reikalauja papildomų išteklių personalo kompetencijai ir kvalifikacijai palaikyti ir kelti, įrangos atnaujinimui, naujų metodų diegimui ir pan.

Šiuos teiginius patvirtina tiek Lietuvos ekspertinių įstaigų praktika, tiek ENFSI veikla, tiek užsienio šalių praktikų pastebėjimai. Tačiau nepaisant to, tai yra vienintelis būdas pasiekti kokybiškų, patikimų, visuotinai pripažįstamų, su mažiausia klaidos rizika rezultatų.

2.2. Tikslinga akcentuoti, kad mūsų atlikti tyrimai leido ne tik įvertinti tam tikrus įtampos laukus, bet ir nustatyti bei identifikuoti tam tikras problemas nusikaltimų tyrime, kurias būtina tirti. Tarp jų galima paminėti – bendradarbiavimo ir rungtyniškumo principo įgyvendinimą ikiteisminiame tyrime. Todėl siekiant visapusiškai ištirti visų subjektų, dalyvaujančių ikiteisminiame tyrime, bendradarbiavimo procesus ir nustatyti šio proceso lygį, taip pat identifikuoti silpnąsias ir stipriąsias šio proceso puses, būtinas tolimesnis mokslinis bendradarbiavimo tyrinėjimas, o būtent bendradarbiavimo ypatumų nustatymas tarp kitų proceso dalyvių, pavyzdžiui, gynėjo – specialisto (eksperto). Lietuvoje ši sritis mokslo plotmėje mažai tyrinėta, todėl reikalauja išsamios peržiūros ir įvertinimo. Svarbu įvertinti, ar Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymas bei kasdien besiplėtojanti teisinė praktika įgalina gynėjo veiklą įstatymų nustatyta tvarka teikiant teisinę pagalbą įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam ar išteisintajam bei ginant jų teises ir teisėtus interesus, naudojantis kriminalistinėmis priemonėmis ir būdais apibrėžti kaip gynybos kriminalistiką. Tik visapusiškai įvertinus bendradarbiavimo procesus tarp visų proceso dalyvių, būtų galima tinkamai ir tikslingai teikti poziciją dėl rungtyniškumo principo įgyvendinimo visame ikiteisminiame tyrime. Vienok, apsiribojant tik tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo aktualijų peržiūra ir proceso tobulinimu, atribojame galimybę lygiavertiškai veikti visoms šalims ikiteisminiame tyrime, o tai iš principo pripažįstamas tyrėjo ir prokuroro monopoliškas veikimas nusikalstamų veikų tyrimo procese neleidžiant pilnai realizuoti rungtyniškumo principo nuostatų.

Vadybinių kompetencijų diskursas neatsiejamas nuo poreikio efektyvinti ikiteisminio tyrimo procesą. Kad efektyvinti, būtina pažinti. Turėjome nemažai fragmentinio pobūdžio tyrimų analizuojant tam tikrus atskirų nusikalstamų veikų tyrimo probleminius klausimus. Būtinas kompleksinis tyrimas nukreiptas į nusikaltimų tyrimo modelio sukūrimą (teisiniai, kriminalistiniai, psichologiniai, organizaciniai techniniai ir materialiniai aspektai). Perfrazuojant vieno žinomo veikėjo žodžius, kartais gali atrodyti, jog „tirti nusikaltimus gali kiekviena namų šeimininkė“. Atlikta analizė parodė, jog

Lietuvos teisės aktuose tiesiogiai nėra apibrėžiamas ikiteisminio tyrimo efektyvumas, nors buvo bandoma skaičiuoti efektyvumą ikiteisminiame tyrime pagal tiriamose bylose taikomą svertinį balą, kurį sudaro ikiteisminio tyrimo terminai, per kuriuos atliktas ikiteisminis tyrimas, nusikalstamų veikų epizodų skaičius, įtariamųjų skaičius ir pan.

Ikiteisminio tyrimo veiklos organizavimo komponentų – planavimo ir bendradarbiavimo procesų – analizė leidžia transformuoti šių komponentų ypatumus į vadybinių planavimo ir bendradarbiavimo kompetencijų, būtinų kriminalistiniam personalui, apibrėžtį. Vadybinės planavimo ir bendradarbiavimo kompetencijos ryškiai lemia nusikalstamų veikų tyrimo efektyvumą, todėl turi būti sąryšingai ir sistemingai tobulinamos.

Apibendrinant šių subjektų bendradarbiavimo efektyvinimo tendencijas, siekiant visapusiškai efektyvinti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimą veiklos ir edukacinėje srityse, remiantis tyrimo rezultatais, siūlytina tobulinti šių subjektų bendradarbiavimą kompleksiskai, tiek veiklos, tiek mokymų srityse.

Atlikta analizė parodė, jog šiuo metu nevienodai traktuojamos specialių žinių, subjektų, turinčių ir taikančių specialias žinias, sampratos neleidžia vienareikšmiškai ir teisingai suprasti bendradarbiavimo ir specialių žinių jungties, pilnai standartizuoti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo tipologiją. Kuriant bendrą kriminalistikos erdvę, pirmiausia svarbu standartizuoti reikšmines kategorijas specialių žinių kontekste, o būtent, specialių žinių sampratą, specialisto statusą, jo įgaliojimus.

Būtiną žingsnis bendradarbiavimo ir specialių žinių jungtyje būtų tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo formų tipologijos įtvirtinimas, leisiantis vienodai suvokti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimo formas ir aktualizavus jas pritaikyti praktikoje.

Tyrimo metu nustatyta, jog tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimas Lietuvoje yra tobulintinas. Taikomas betarpiškas bendravimas telefonu aiškiantis iškilusias problemas ir neaiškumus dėl gautų tyrimų rezultatų padeda greitai detalizuoti situaciją, tačiau didžiausia bendradarbiavimo problema – tyrėjo klausimų formulavimas tyrimams, kas rodo, jog trūksta žinių apie kriminalistinių tyrimų galimybes. Tai yra vienas iš gerai matomų, bet ne konceptualių dalykų, o tam tikrų procesų rengiant specialistus, organizuojant jų darbą savotiška pasekmė.

Siekiant efektyvinti tyrėjo ir specialisto bendradarbiavimą, remiantis tyrimo rezultatais, siūlytina tobulinti šių subjektų bendradarbiavimą: veiklos srityje – keistis informacija apie padarytas klaidas, jas analizuoti; taip pat keistis informacija apie kriminalistinių tyrimų galimybes; mokymų srityje – organizuoti bendrus mokymus tyrėjams ir specialistams.

Tyrimo rezultatai parodė, jog vadybinės planavimo ir bendradarbiavimo kompetencijų stiprinimas turi įtakos ikiteisminio tyrimo spartai

Šalia išnagrinėtų vadybinių planavimo ir bendradarbiavimo kompetencijų būtina pamatuota tolimesnė kriminalistinio personalo kompetencijų analizė, kurios tikslas – visapusiškai išnagrinėti ir kitas kompetencijas, kurios reikalingos profesionaliam kriminalistiniam personalui. Realizuojant šią idėją ateityje, pasitelkus pamatuotą tyrimo instrumentariją, tai galėtų tapti vienu iš uždavinių realizuojant Kriminalistika 2020 vizijos kūrimo gaires.

2.3. Ekspertinių tyrimų standartizacija ir harmonizacija galima ne vien tik akreditacijos pagalba. Galimi kiti būdai, vedantys to paties tikslo link. Vienas jų – geros praktikos vadovų rengimas ir įdiegimas ekspertinėse institucijose ar kitose institucijose, susijusiose su įrodymų rinkimu, fiksavimu, saugojimu, tyrimu.

Tiek pasaulinės, tiek Europos institucijos, aktyviai veikiančios geros praktikos vadovų rengimo ir sklaidos srityse, nuėjo platesniu geros praktikos vadovų rengimo keliu – t. y. geros praktikos vadovai yra rengiami ne tik atskiroms ekspertinių tyrimų rūšims (koks yra pagrindinis Veiksmų plano siekis), bet rengia standartus ir ekspertų kompetencijos ir kvalifikacijos reikalavimus, rezultatų vertinimo principams harmonizuoti ir pan. Manytina, kad tokia praktika yra priimtina ir skatintina, nes specialiųjų procedūrų standartizacija yra negalima be bendrųjų principų harmonizacijos.

Pateikti duomenys taip pat atskleidžia, kad geros praktikos vadovų rengimas yra papildoma veikla, kurios neatlieka institucijos iš bendrųjų asignavimų, nes ja siekiama atrinkti geriausius metodus, procedūras, technologijas lyginant kelių institucijų, šalių praktikas, todėl šios veiklos pilnaverčiam atlikimui būtini ne tik žmogiškieji, bet ir finansiniai išteklių. Manome, kad Lietuvos ekspertai pajėgūs ne tik naudotis šiais vadovais, bet ir įsijungti į jų rengimą.

2.4. Profesionalumo ir tarplaboratoriniai testai yra svarbi priemonė užtikrinti tiek ekspertinių tyrimų procedūrų patikimumą, tiek teismo ekspertų

kompetenciją ir kvalifikaciją. Jais yra užtikrinama personalo ir procedūrų kokybė. Jų platesnis taikymas užtikrins gaunamų rezultatų patikimumą, jų pritaikomumą skirtingose teisinėse sistemose bei šalių tarpusavio pasitikėjimą. Veiksmų plane pažymima, kad ne visose ekspertinių tyrimų srityse yra rengiami tarplaboratoriniai testai, todėl būtina skatinti jų kūrimą bei jų naudojimo ekspertinėse įstaigose plėtrą. Mūsų ekspertai kartu su mokslininkais yra pajėgūs dalyvauti rengiant profesionalumo ir tarplaboratorinius testus, atspindindžius ne tik ekspertinių institucijų poreikius.

Lietuvos ekspertinėse institucijose tarplaboratoriniai testai yra atliekami taikant įprastą praktiką ir procedūras, tačiau ekspertai žino, kad tai ne teisės saugos paskirtas tyrimas, o testas. Kol kas turimi technologiniai sprendiniai neleidžia testus padaryti visiškai slaptais. LTEC praktika rodo, kad išorės tarplaboratoriniai testai yra naudojami visų padalinių darbui tikrinti, tiek centrinio, tiek regioninių.

Tarplaboratoriniai testai yra ne tik sudėtinė Kokybės vadybos sistemos dalis, tačiau jų taikymas kasdieninėje praktikoje galimas ir kitais tikslais – tai naujų ekspertų mokymams, naujų metodų įteisinimui ir pan.

Atitinkamai tarplaboratoriniams testams yra keliami aukšti kokybės, patikimumo standartai, todėl jų parengimas reikalauja didelių žmogiškųjų bei finansinių išteklių. Praktika rodo, kad tarplaboratoriniai testai dažniausiai yra mokami ir pakankamai brangūs dėl jau minėtų parengimo sudėtingumo. Todėl Europoje tiek ENFSI, tiek nacionalinės laboratorijos susiduria su sunkumais savarankiškai nuolat rengti tarplaboratorinius testus.

2.5. Analizuojant klausimą dėl būtinausių kokybės standartų taikymo atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais, nustatėme, kad būtinas nacionalinis centras, kuris koordinuotų veiklą ekspertizių ir tyrimų srityje bei skatintų jų atlikimo kokybės standartus. Mūsų manymu, visuomeniniais pagrindais veikianti Koordinacinė taryba, kuri neturi tiesioginių svertų paveikti ekspertines institucijas ir privačius ekspertus, ilgainiui negali būti veiksminga. Manome, kad toks centras turėtų būti su žymiai platesne kompetencija, taip pat ir nusikaltimų tyrimo srityje bei koordinuojant prokurorų, tyrėjų ir ekspertų veiklą.

Įvykio vietos apžiūra, būdama viena iš svarbiausių procesinių ir kriminalistinių veiksmų tiriant nusikaltimus, palaiapsniui tampa beveik savarankišku mokslu, nes vis dažniau kalbama ir rašoma apie *crime scene science*.

Mes galime pabrėžti, kad šią problemą pradėjome nagrinėti dar XX amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje, kartu ir disertaciniu lygiu.

Mes konstatavome, kad šiuolaikinių valdymo metodų ir mechanizmų diegimas į valstybinių ekspertinių institucijų veiklą yra ne tik galimas, bet ir pageidaujamas. Kartu turime vienareikšmiškai pabrėžti, kad teismo ekspertizės ir kitų tyrimų ekonomizacija (rinkos ir naujojo viešojo valdymo metodų diegimas šioje srityje) neturi būti suprantama supaprastintai, nes veikla teisingumo srityje negali būti ir nėra reglamentuojama, kaip kitose gyvenimo sferose.

Mūsų manymu, specialios žinios – tai nuodugnios tam tikros mokslo srities žinios, pasiektos studijų ir (arba) specializuoto apmokymo (turint artimą aukštąją bazinį išsilavinimą) procese ir naudojamos realizuoti procesinius teisinius uždavinius. Lietuvos BPK tiesiogiai numato sekančias specialių žinių taikymo rūšys: ekspertizę, specialisto išvadą, specialisto dalyvavimą ikiteisminio tyrimo veiksmuose ir procesinės prievartos priemonėse bei teisminiame bylos nagrinėjime.

Įvykio vietos apžiūra – tai procesinis veiksmas, kurio metu organoleptiniais ir techniniais būdais ištirama, suvokiama ir užfiksuojama įvykio, turinčio nusikaltimo požymių, vieta, jos situacija, surandami, įtvirtinami, preliminariai ištiriami ir paimami nusikaltimui ištirti reikalingi objektai bei jų lokalinės struktūros.

Įvykio vietos tyrimas – tai procesinis veiksmas, kurio metu yra kvalifikuotai apžiūrėta įvykio vieta ir atlikti įvykio situacijos ar jos atskirų elementų tyrimai norint suvokti nusikaltimo mechanizmą ir jo aplinkybes, dalyvavusių jame asmenų veiksmus bei jų charakteristikas, iškelti pagrįstas versijas dėl nusikaltėlio ir kitų svarbių bylos aplinkybių. Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimas apima kvalifikuotos įvykio vietos apžiūros bei kompleksinės ekspertizės elementus. Kalbant apie įvykio vietos tyrimą būtina turėti galvoje trijų lygių tyrimą: pavienių objektų, tam tikrų objektų sistemos (lokalinės struktūros) ir įvykio vietos situacijas.

2.6. Svarbus yra informacinių technologijų panaudojimas teisėsaugos kriminalistinėje veikloje. Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras kartu su Informatikos ir ryšių departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos sėkmingai vykdo su keletu užsienio šalių automatizuotą keitimąsi elektroninėmis pirštų atspaudų daktiloskopinėmis kortelėmis pagal projektą „ECRIS

Fingerprint Exchange Network“. ECRIS yra Europos nuosprendžių registru informacinė sistema, pirštų atspaudai naudojami kaip papildoma priemonė ES piliečių, nuteistų kitose ES šalyse, asmenybei identifikuoti.

Duomenų keitimas tarp ES valstybių reikalauja duomenų unifikavimo, nes kiekvienoje valstybėje taikomas savo kriminalistinių duomenų sistemos apsunkena bendradarbiavimą ir duomenų keitimo automatizavimą.

Kad būtų galima garantuoti žmogaus saugumą tiriant nusikalstamas veikas, būtina gerinti ikiteisminio tyrimo veiksmingumą. Kriminalistikoje turėtų būti suvienodinta mokslinių rekomendacijų sistema, kuri turėtų aprėpti šiuolaikinius kriminalistikos laimėjimus, nusikalstamų veikų tyrimo teisinę bazę ir ikiteisminio tyrimo praktinę veiklą. Daugumą Europos Kriminalistikos vizijoje 2020 numatytų uždavinių galima išspręsti tik mokslinių tyrimų, kuriuose dalyvautų kuo platesnis mokslininkų ratas, pagrindu.

2.7. ES valstybių narių atliktų teismo ekspertizių duomenimis teisėsaugos institucijos šiuo metu naudojami tarpvalstybinio mastu, bet šie duomenys yra įvesti į visos Europos mastu naudojamas elektroninių duomenų sistemas nesiremiant jokiais pripažintais kokybės standartais. Todėl yra būtinybė didinti pasitikėjimą abipusiu standartu, taikomu teismo ekspertizės duomenims rinkti, tvarkyti, naudoti ir teikti. Reikia nustatyti bendrus kokybės reikalavimus, pagal kuriuos tokie duomenys gali būti laikomi priimtinais naudoti policijos ir teisminėse institucijose. Teismo ekspertizes atliekantys subjektai valstybėse narėse gali veikti kaip teisėsaugos institucijų padaliniai arba kaip nepriklausomos valstybinės ar privačios organizacijos ir asmenys. Duomenų keitimas tarp ES valstybių reikalauja duomenų unifikavimo, nes kiekvienoje valstybėje taikomas savo kriminalistinių duomenų sistemos apsunkena bendradarbiavimą ir duomenų keitimo automatizavimą.

Lietuvoje realizuojamos Prüm funkcijos atvėrė tyrėjams galimybes pasinaudoti daktiloskopinių duomenų sistemomis ne tik nacionaliniame bet ir tarptautiniame lygmenyje. EURODAC ir ECRIS sistemos atveria naujos asmenų identifikavimo galimybes tarptautinėje erdvėje.

Ieškant optimalių būdų bendrai kurti ir atnaujinti Teismo ekspertizių duomenų bazes, būtina pasitelkti technologijas, darančias poveikį socialinei teisei praktikai. Kriterijais galima laikyti paprastumą (technologija neturi būti pernelyg sudėtinga), paslankumą, persitvarkomumą (prisitaikymas prie kintančios socialinės teisinės aplinkos), patikimumą (pasiklojimas techno-

logijos patvarumo ištekliais), ekonomiškumą (technologija gali būti paveiki, bet neekonomiška), panaudojimo patogumą (tinkamai sukurta technologija taps nenaudinga, jei ji bus nepatogi žmonėms, kurie naudodami ją turės dirbti). Socialinių technologijų raiška teisėje yra susijusi su socialinių ir teisinių mokslo žinių būkle ir socialinės teisinės veiklos efektyvumu, nulemtu tiek socialinių, tiek ir keliamų teisinių tikslų siekiamais sprendimų visuomenėje būdais.

Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre įdiegta nauja automatizuota daktiloskopinė identifikavimo sistema CAFIS yra viena efektyviausių asmens identifikavimo priemonių, sudaro naujas galimybes dirbant su rankų, delnų pėdsakais. Ji atitinka aukščiausius šiuolaikinius standartus ir užtikrina Europos Tarybos sprendimo 2008/615/TVR dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo gerinimo, visų pirma kovos su terorizmu ir tarpvalstybinio nusikaltamumu srityje, įgyvendinimą.

Kartu su programine įranga įgyti modernūs daktiloskopavimo įrenginiai LiveScan bei greitojo identifikavimo įrenginiai žymiai pagreitina identifikavimo procesą, sutaupo daug resursų, užtikrina kokybės kontrolę, leidžia prisijungti iš nutolusių darbo vietų, tiesiogiai tikrinti nežinomų asmenų, esančių bejėgiškoje būklėje, neatpažintų lavonų tapatybę bei tikrinti pėdsakus iš neišaiškintų įvykių vietų.

Lietuvoje realizuojamos Prüm funkcijos – atvėrė tyrėjams galimybes pasinaudoti daktiloskopinių duomenų sistemomis ne tik nacionaliniame bet ir tarptautiniame lygmenyje. EURODAC ir ECRIS sistemos atveria naujos asmenų identifikavimo galimybes tarptautinėje erdvėje.

Šios sistemos įdiegimas kelia ir didesnius reikalavimus ikiteisminio tyrimo pareigūnams gerinant darbo organizavimą, tobulinant tarpusavio bendradarbiavimą bei efektyviai panaudojant visas naujos sistemos CAFIS galimybes.

EURODAC – nors ir pareikalaus papildomų investicijų, įrangos ir apmokymų, tačiau tyrėjui atvers naujas platesnes galimybes.

ECRIS – turi tapti dar vienu efektyviu tyrėjo instrumentu leidžiančiu panaudoti nusikaltimo atskleidimui panaudoti naujus daktiloskopinius duomenis.

2.8. Europos mokslininkai vykdydami bendrus tiriamuosius mokslinius projektus sukuria kokybiškai naujas technologijas. Šios idėjos gali būti prita-

komos įvairiose žmonių veiklos srityse. Šiandien yra ypatingai svarbu naujaušias, pažangiausias technologijas pritaikyti užtikrinant visuomenės saugumą, o ypač kovojant su XXI amžiaus globalinėmis grėsmėmis: terorizmu, prekyba žmonėmis ir narkotikais, organizuotu nusikalstamumu ir kt. Mūsų atlikti tyrimai parodė, kad Europoje atliekama nemažai įvairaus lygio tyrimų, kurie dažnai nėra komplementarūs. Mūsų manymu, būtina atlikti tyrimus nustatant tyrėjų ir ekspertų poreikius tam tikrose srityse bei parengti taikomųjų mokslinių tyrimų ES strategiją, kuriai numatyti finansavimą. Tai galima laikiyti ir atskirų šalių pastangų harmonizavimu.

Mes taip pat kalbėjome apie būtinumą įsteigti mūsų Europos dalyje tarptautinį kriminalistinį žurnalą, kuris taptų mūsų regiono mokslinių idėjų ir projektų apsiikeitimo platforma, leistų geriau susipažinti su kaimynų pasiekimais ir problemomis bei užtikrintų mokslinės ir metodinės veiklos koordinaciją bei harmonizavimą. Periodiškai Lietuvos kriminalistų draugijos leidžiamas leidinys „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika“ dalinai užpildo šią spragą.

2.9. Šiuo metu stokojama sisteminio požiūrio į kryptingą mokymų planavimą, mokymosi poreikių nustatymą, filtruojant ir identifikuojant svarbiausius prioritetus, išvelgiant koreliaciją tarp atskirų institucijų identifikuotų mokymo poreikių ir vykdomų mokymų turinio, akcentuojant tarpusavio koreliacijos ir tęstinumo galimybes. Reikėtų atsižvelgti į pasiūlymus dėl bendrų bazinio kriminalistikos kurso standartų vienodo lygmens mokymo įstai-gose, šiuolaikinių kvalifikacinių charakteristikų įvairaus lygio pareigūnams ir atitinkamų papildomų studijų programų virš „bazinio“ kriminalistinio išsi-lavinimo, apie su tuo susijusį kriminalistikos teorinių žinių ir praktinių įgū-džių balansą ir dermę, į kriminalistikos dėstymą ir studijavimą žiūrėti kaip į nepertraukiamą procesą, pradedant studijomis, specializacija, baigiant kva-lifikacijos kėlimo ir tobulinimosi kursais per visą aktyvią profesinę veiklą.

Lietuvoje reikalinga mokslo institucija, atsakinga už kompetentingą recenzuotą kriminalistikos mokslą (tyrimus) bei techninį aprūpinimą; kri-minalistikos mokslo ir mokymo programų strategiją; studijų standartus ir kriminalistikos programų akreditaciją; naujų technologijų diegimą krimina-listiniuose tyrimuose.

Pritardami Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos padarytoms išvadoms dėl bendradarbiavimo ir kvalifikacijos kėlimo, mes vis tik mano-

me, kad šiame procese turi aktyviai dalyvauti visos institucijos, visa teisinė bendruomenė – teisėsauga, ekspertinės įstaigos, universitetai ir kitos mokslo ir mokymo įstaigos. Iš kitos pusės, negalima apsiriboti vien ekspertologijos problematika, reikėtų apimti kur kas platesnę sritį – kriminalistikos taktiką ir metodiką, tada turėsime ne didelį skaičių atskirų, dažnai žinybinių, siauros paskirties, nesubalansuotų ir tarpusavyje nederančių kvalifikacijos kėlimo planų ir programų, kurie nepadės pasiekti bendro tikslo – profesinės teisėsaugos brandos, o bendrą strategiją.

Būtina tikslinti Teismo ekspertizės įstatymą, nurodant, kad privatūs ekspertai turi laikyti ne tik teisės ir specialybės egzaminus, bet ir kriminalistikos bei teismo ekspertologijos. Mokslo įstaigos (universitetai) galėtų parengti bendrąją kriminalistikos ir teismo ekspertologijos programą, o dalyvaujant ir ekspertinėms įstaigoms numatyti ir praktinius ekspertų programų rengimo segmentus.

Pabrėžtinai mokymų programų poreikis, pavyzdžiui, diegiant naujas technologijas ir priemones, būdus darbui įvykio vietoje. Atkreiptinas dėmesys ir į bendrų mokymų organizavimą, pavyzdžiui prokurorams ir teisėjams apie kriminalistinių tyrimų vystymosi tendencijas, kurios naudotinos, pritaikytinos ikiteisminiame tyrime.

2.10. Europos kriminalistikos vizija 2020 yra įgyvendinama abiejų tipų projektais: tiek minkštais, tiek kietais. Finansavimo šaltiniai taip pat yra dviejų tipų: ES ir nacionalinės lėšos.

Minkšti projektai, skirti Europos kriminalistikos vizijos įgyvendinimui, yra finansuojami tiek ES, tiek valstybių narių. Tačiau skirtingai nuo dažnos ES praktikos projektus finansuoti konkursiniu būdu, projektas dėl Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo buvo finansuojamas ne konkursiniu būdu. Projekto veiklos įgyvendinamos 51 atstovo iš institucijų, esančių ENFSI narėmis, tačiau jame nėra Lietuvos atstovų. Tačiau kadangi valstybės narės taip pat gali finansuoti minkštus Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo projektus, t. y. ENFSI projektas nėra visaapimantis, todėl Lietuvos mokslo taryba skyrė finansavimą Mykolo Romerio universiteto mokslininkų projektui „Europos Kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija“⁵⁷¹.

571 Projekto finansavimo sutarties numeris MIP-089/2014.

ES kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimui pasirinko per mokslinių tyrimų programą Horizontas 2020, kurioje dalyvauti gali visų valstybių narių mokslo ir studijų institucijos, bei vieši ir privatūs juridiniai asmenys. Iš viso pagal 2014–2015 m. darbo programos antrąją Kriminalistikos dalies potėmę buvo paskelbti 4 kvietimai⁵⁷², pateikti 64 projektai, finansuoti 3 projektai. Trijuose iš pateiktų projektų dalyvavo ir Lietuvos atstovai. Deja, nė vienam iš šių projektų nebuvo skirtas finansavimas⁵⁷³. Tačiau nors Horizontas 2020 yra kriminalistikos infrastruktūros gerinimo priemonė ES lygiu, valstybės narės taip pat gali prie kriminalistikos infrastruktūros gerinimo prisidėti ir nacionalinėmis priemonėmis. Nors Lietuvoje kvietimai konkrečiai kriminalistikos infrastruktūros gerinimo moksliniams projektams nėra skelbiami, tačiau pagal atskiras finansavimo priemones moksliniai tyrimai, susiję su kriminalistikos infrastruktūros gerinimu gali būti atliekami.

Tačiau turime ir Lietuvos „pėdsaką“ tarptautinėse mokslo programose kriminalistikos problematika. Vienas iš veiksmingų veiksnių siekiant užkirsti kelią su narkotikais susijusiems nusikaltimams yra tiriamųjų projektų metu išvystytų mokslinių idėjų tolimesnis plėtojimas jas pritaikant visuomenės saugumo srityje. Sėkmingas šių idėjų įgyvendinimo praktikoje pavyzdys yra 2008–2012 metais Danijos technologijos universiteto mokslinio tiriamojo projekto „Xsense“ metu išvystyta idėja, kad multi-kolometrinės sensorinės sistemos gali būti panaudotos ir visuomenės saugumo srityje – nelegalių cheminių medžiagų: sprogmenų ir narkotikų, greitam nustatymui iš oro mėginių.

Šios kokybiškai naujos idėjos įgyvendinimui bei jos praktiniam pritaikymui teisėsaugos institucijų veikloje buvo suburta tyrėjų grupė, kuri susivienijo 6 šalių: Danijos, Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Olandijos, Švedijos ir Lietuvos intelektualines pajėgas: 3 universitetai (Kranfildo (Jungtinė Karalystė), Danijos technikos ir Mykolo Romerio universitetų mokslininkai), 3 privačios firmos bei Olandijos muitinė ir Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras. Daugianacionalinės komandos parengtas projektas buvo teigiamai įvertintas Europos komisijos. Tad nuo 2013 metų liepos 27 d. pradėtas vykdyti FP-7 projektas „Sensorinė sistema nelegalių cheminių

572 [Žiūrėta: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5831_en.htm>].

573 Parengta pagal duomenų bazės CORDIS infoemaciją. Duomenų bazė tikrinta 2016-09-06.

medžiagų nustatymui“ (*Sensor system for detection of criminal chemical substances*).

3. Kalbant apie ekspertinių tyrimų institucijų veiklos optimizavimą, norime atkreipti dėmesį, kad visa eilė institucijų neturi jokių pasiūlymų veiklai efektyvinti, nemato kelių bendriems sprendimams, neteikia pasiūlymų dėl prioritetinių tikslų, uždavinių ir siektinų rezultatų teismo ekspertizės srityje nustatymo, teisinio reguliavimo tobulinimo, kurie galėtų būti teikiami Teisingumo ministerijai.

Vienos Teisingumo ministerijos ir aktyviau pradėjusios dirbti Tarpžinybinės koordinacinės komisijos pastangų įveikti susiformavusį žinybinį požiūrį ir permainų vengimą ar net negebėjimą ir nenorą bent pradėti diskusijas apie veiklos strategiją ir prioritetus, aiškiai nepakanka, koordinavimo taryba neturi valdingų įgalinimų procesams koordinuoti. Nenoras matyti mokslininkų pasiūlymų, ignoravimas ar nežinojimas jokių žinybų neįtakotų universitetų tyrimų rezultatų ar net tyrimų, kurie galėtų paliesti jų siaurus interesus, baimė vedė į tai, jog jau šešetą metų ekspertinių įstaigų reforma nepajudėjo, o strateginiai planai, nežiūrint jų pavadinimų, yra viso labo einamieji darbo planai kalendoriniams metams. Deja, net Europos Sąjungos Tarybos dokumentai dėl bendros teismo ekspertizės erdvės, o perspektyvoje – ir dėl bendros kriminalistikos erdvės daugiau domina mokslininkus. Pirmieji postūmiai, tiesa, sprendžiant ne prioritetinius strateginius klausimus, o eilinį kartą bėgant problemoms iš paskos, pradėti dirbti bendrai jau matomi, tačiau juos vertinti kaip bandymą kurti bendrą Europos kriminalistikos erdvę pagrindo dar nėra. Ir dar viena idėja, prie kurios tikrai reikės grįžti: Teismo ekspertizės reforma turi vykti kartu su visos kriminalinės justicijos įstaigų reforma. Taigi, mes turime kalbėti ne tik apie kriminalistikos reformą, o ir dalyvauti bendros kriminalistikos erdvės kūrime. Šiame etape reikėtų bent jau išspręsti klausimą dėl Koordinacinio centro su pakankamais įgaliojimais įkūrimo, ką ir rodo mūsų atliktų tyrimų rezultatai.

Anksčiau atlikti moksliniai tyrimai, sykiu ir šio projekto vykdytojų, apėmė daug svarbių Lietuvos kriminalistinės politikos ir jos įgyvendinimo strategijos klausimų, ir leido numatyti tolesnių tyrimų perspektyvas. Tad laikas bendromis pastangomis sukurti kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos valdymo mokslinę koncepciją ir jos realizavimo mechanizmą Europos pokyčių kontekste, nes pavienės atskirų institucijų pastangos reikiamo rezul-

tato neduoda, o mokslininkų tekiami pasiūlymai dažnai neišgirstami.

Tokio tyrimo tikslas būtų sukurti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos valdymo mokslinę koncepciją ir jos realizavimo mechanizmą Europos pokyčių kontekste. Šiam tikslui pasiekti būtina:

- Kompleksiškai ištirti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos dabartinę būklę ir sukurti kriminalistinės politikos ir jos strategijos Lietuvoje mokslinį pagrindimą.
- Ištirti ir įvertinti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos vadybos kokybės lygį, jų komplementarumą, pateikti pasiūlymus dėl sistemos valdymo mechanizmo.
- Prognozuoti ir modeliuoti Lietuvos kriminalistinių ir ekspertinių institucijų sistemos raidą, užtikrinant Lietuvos strateginių tikslų darną naujojo ES teisinio reglamentavimo kontekste.
- Tirti kriminalistinių ir ekspertinių NVO plėtros galimybes šiuolaikinėje ES teisinėje vadyboje ir politikoje.
- Sukurti Lietuvos teisinės bendruomenės kriminalistinio švietimo programas pagal atskiras teisinės sistemos pareigybių grupes.

Šie uždaviniai galėtų tapti nacionalinio Lietuvos veiksmų plano pagrindu.

4. Labai svarbus yra kriminalistikos mokslo implementavimas į europinę kovos su nusikalstamumu praktiką. Europos Sąjungos įstatymų leidėjas nesuderino ir nepasiūlė paties kriminalistinių žinių panaudojimo tyrimo procesuose net terminologinio instrumentarijus ar bent jo harmonizavimo kryptį.

Daugelis probleminių klausimų atkristų kriminalistiką suprantant kaip savarankišką mokslą, apimantį kriminalistikos bendrąją teoriją, techniką, taktiką ir metodiką, o mokslą apie teismo ekspertizę (ekspertologiją) laikant mokslu apie ekspertinę veiklą, aprūpinant suinteresuotas šalis nepriklausoma, kvalifikuota, specialiomis žiniomis paremta įrodomąja informacija. Tai, gi, pribrendo reikalas kalbėti ne apie teismo ekspertizės, o apie kriminalistikos bendros Europos, o ne ES erdvės kūrimą. Atlikti tyrimai parodė, kad optimistinio varianto kuriant Europos bendros kriminalistinės erdvės 2020 pamatus mes nesulauksime. Mūsų manymu, be priešpriešinio moksliskai pagrįsto ir harmonizuoto judėjimo iš šalių narių ir ES valdžios struktūrų kryptį, sukurti Europos kriminalistinę erdvę ir infrastruktūrą neįmanoma. Tam

turi būti sukurtos atitinkamos materialinės, organizacinės, teisinės prielaidos bei parengtos nacionalinės ir tarptautinės strategijos užtikrinančios moksliai argumentuotų programų įgyvendinimą. Mūsų manymu, šiems tikslams pasiekti būtinas tarpusavyje suderintų veiksmų ir priemonių kompleksas (kriminalistikos ir teismo ekspertologijos plėtros bei jos pasiekimų diegimo į kovos su nusikalstamumu bei visuomenės patologijų sritį, strategiją). Manome, kad siekiant numatytų tikslų turime parengti tokio modelio (strategijos) struktūrą, kurią gali sudaryti žemiau nurodytos kryptys:

- parengti teorinį bei metodologinį instrumentarijų, siekiant suartinti ir harmonizuoti pagrindinių kriminalistikos mokyklų Europoje koncepcijas ir teorijas, tame tarpe kriminalistikos kalbą (sąvokas, terminiją ir pan.);
- harmonizuoti teisės ir kriminalistikos mokslų „įtampos laukus“, tame tarpe įrodinėjimo ir įrodymų teisės koncepcijas;
- parengti nacionalinius kriminalistinės infrastruktūros modelius ir numatyti jų suderinamumo bei harmonizavimo žingsnius ES struktūrose;
- įvertinti bei tobulinti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos nacionalinių koncepcijų metodų, rekomendacijų ir priemonių derinimo su ES bei kitų šalių sistemomis;
- numatyti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos nacionalinių koncepcijų metodų, rekomendacijų ir priemonių tobulinimo kryptis, siekiant rengti suderintas jų taikymo procedūras Europoje;
- numatyti koordinacinių centrų (mokslo institutų ar biurų) steigimą nacionaliniame, regioniniame ir ES lygiuose;
- parengti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos specialistų rengimo koncepcijas nacionaliniame, regioniniame ir ES lygiuose.

Atsižvelgiant į teisinės bazės harmonizavimo poreikį Europos lygmenyje, aktyvinti diskusijas ir realizuoti jų rezultatus dėl Lietuvos Respublikos BPK ir Teismo ekspertizės įstatymo normų reglamentuojančių specialių žinių taikymą tikslinimo, siekiant jų atitikimo tarptautiniams standartams.

5. Įgyvendinant Europos Sąjungos Tarybos 2016 m. birželio 9 d. nutarimą dėl Veiksmų (priemonių) plano kuriant bendrą Europos ekspertizės erdvę laikome tikslingu svarstyti pasiūlymus į Lietuvos nacionalinį Veiksmų (prie-

monių) planą, kuris apimtų ne tik taktinius veiksmus iki 2018 metų, bet savyje jungtų 2 lygius (nacionalinį ir Europos), kelis etapus (2017–2018 m. – taktinio lygio veiklos, skirtos realizuoti „Veiksmų planą“, 2020 m. harmonizuotos vizijos realizavimas, 2020–2025 m. – kriminalistikos erdvės kūrimo strategija) ir problemų blokus (politinį administracinį arba kriminalistinės politikos, teisinį (nacionalinių ir ES aktų rengimas ir analizavimas, mokslinį (mokslinių tyrimų plėtra, bendri moksliniai projektai ir t.t.), didaktinį (specialistų rengimas, kvalifikacijos kėlimas ir jų strategijos), organizacinį techninį).

Šiame etape studijos autoriai, atsižvelgdami į Europos Sąjungos Tarybos pateikto Europos kriminalistikos erdvės kūrimo veiksmų plano pagrindinius uždavinius, šioje studijoje (atskiruose jos skirsniuose) pateikė tam tikrus savo pasiūlymus dėl šio plano rengimo ir numatė jo realizavimo kryptis. Šie pasiūlymai gali tapti nacionalinio plano pagrindu, jei suinteresuotos žinybos norėtų mūsų išvalgomis pasinaudoti.

EUROPOS KRIMINALISTIKOS BENDROS ERDVĖS 2020 VIZIJOS ĮGYVENDINIMO
LIETUVOJE MOKSLINĖ KONCEPCIJA. Mokslo studija. – Vilnius: Mykolo Romerio universi-
tetas. 2016, 372 p.

ISBN 978-9955-19-812-3 (internete)

ISBN 978-9955-19-844-4 (spausdintinis)

Eglė BILEVIČIŪTĖ (2.6 ir 2.7 ir 3.3 skyriai). Gabrielė JUODKAITĖ – GRANSKIENĖ (2.1, 2.3,
2.4 ir 3.3 skyriai). Vidmantas Egidijus KURAPKA (įvadas, 1, 2.9, 3.1, 3.2 ir 3.3 skyriai). Hendryk MA-
LEVSKI (2.5, 3.2 ir 3.3 skyriai). Snieguolė MATULIENĖ (1, 2.8, 2.9, 2.10, 3.1, 3.2 ir 3.3 skyriai). Žaneta
NAVICKIENĖ (2.2 ir 3.3. skyriai). Sigutė STANKEVIČIŪTĖ (2.8, 2.10 ir 3.3 skyriai).

**EUROPOS KRIMINALISTIKOS BENDROS ERDVĖS
2020 VIZIJOS ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE MOKSLINĖ KONCEPCIJA**

Mokslo studija

Atsakingieji redaktoriai: Vidmantas Egidijus KURAPKA
Hendryk MALEVSKI
Snieguolė MATULIENĖ

ISBN 978-9955-19-812-3 (internete)

ISBN 978-9955-19-844-4 (spausdintinis)

Maketavo Laura Tekorienė

Tiražas 100 egz. Užsakymo Nr. 10188
Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltic Printing House“.
Svajonės g. 40, LT-94101, Klaipėda
www.balticprinting.com

Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius
El. paštas info@kopija.lt
www.kopija.lt

Dėl Europos kriminalistikos erdvės sukūrimo atsirandantys strateginiai pokyčiai kriminalistikoje, jos plėtra į tarptautinį lygmenį, vaidmuo saugumo užtikrinime ir valstybių tarpusavio santykiuose liudija apie reikšmingus ir esminius pokyčius kriminalistikos moksle bei praktikoje, kuriuos identifikuoti ir moksliskai įvertinti galima tikrai nuosekliai gilinantis į tai, kaip į mokslinio tyrimo objektą. Šios mokslo studijos autoriai tai ir pradėjo, 2014 m. laimėdami ir vykdydami Lietuvos Mokslo Tarybos finansuojamą projektą „Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo Lietuvoje koncepcija ir pagrindinės veiklos kryptys“ (MIP-089/2014).

Mokslo studijos autoriai parengė Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinę koncepciją, išnagrinėjo ir įvertino kriminalistinių tyrimų sistemos, kaip pagrindinio objekto, į kurį nukreiptas Europos kriminalistikos erdvės kūrimas, institucinio efektyvumo ir veiklos kokybę, institucijų akreditavimą, kriminalistikos didaktikos būklę, būtiniausių kompetencijos reikalavimų, taikomų kriminalistikos personalui, laikymąsi bei atliko būtiniausių kokybės standartų taikymo nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės vadybinę, organizacinę ir teisinę analizę, nustatė galimas kriminalistikos harmonizavimo sritis, apibrėžė harmonizavimo kryptis ir būdus. Atlikti tyrimai leido pateikti pasiūlymus dėl Europos bendros kriminalistikos erdvės kūrimo plano Lietuvoje.

Autoriai nuoširdžiai dėkoja Lietuvos mokslo tarybai, parėmusiai mokslinius tyrimus bei šios mokslo studijos leidybą. Mes negalime nepadėkoti ir teisėsaugos institucijų bei ekspertinių įstaigų darbuotojams, dalyvavusiems mūsų atliekamuose empiriniuose tyrimuose ir taip padėjusiems neatitrūkti nuo šiuolaikinės praktikos bei savo įžvalgomis padėjusiems numatyti realesnes kriminalistikos ir teismo ekspertizės plėtros kryptis.

Mokslo studija skiriama mokslininkams ir studentams, ypač pradėjusiems studijuoti naują studijų dalyką – „Ekspertologiją“. Taip pat ji gali būti naudinga teisininkams praktikams ir ekspertams, ją, tikimės, perskaitys tiek specialių žinių įgyvendinimo praktiką formuojantieji, tiek ją taikantieji, tiek bendrai su kriminalistika

ISBN 978-9955-19-844-4

9 789955 198444